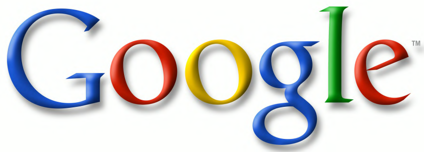
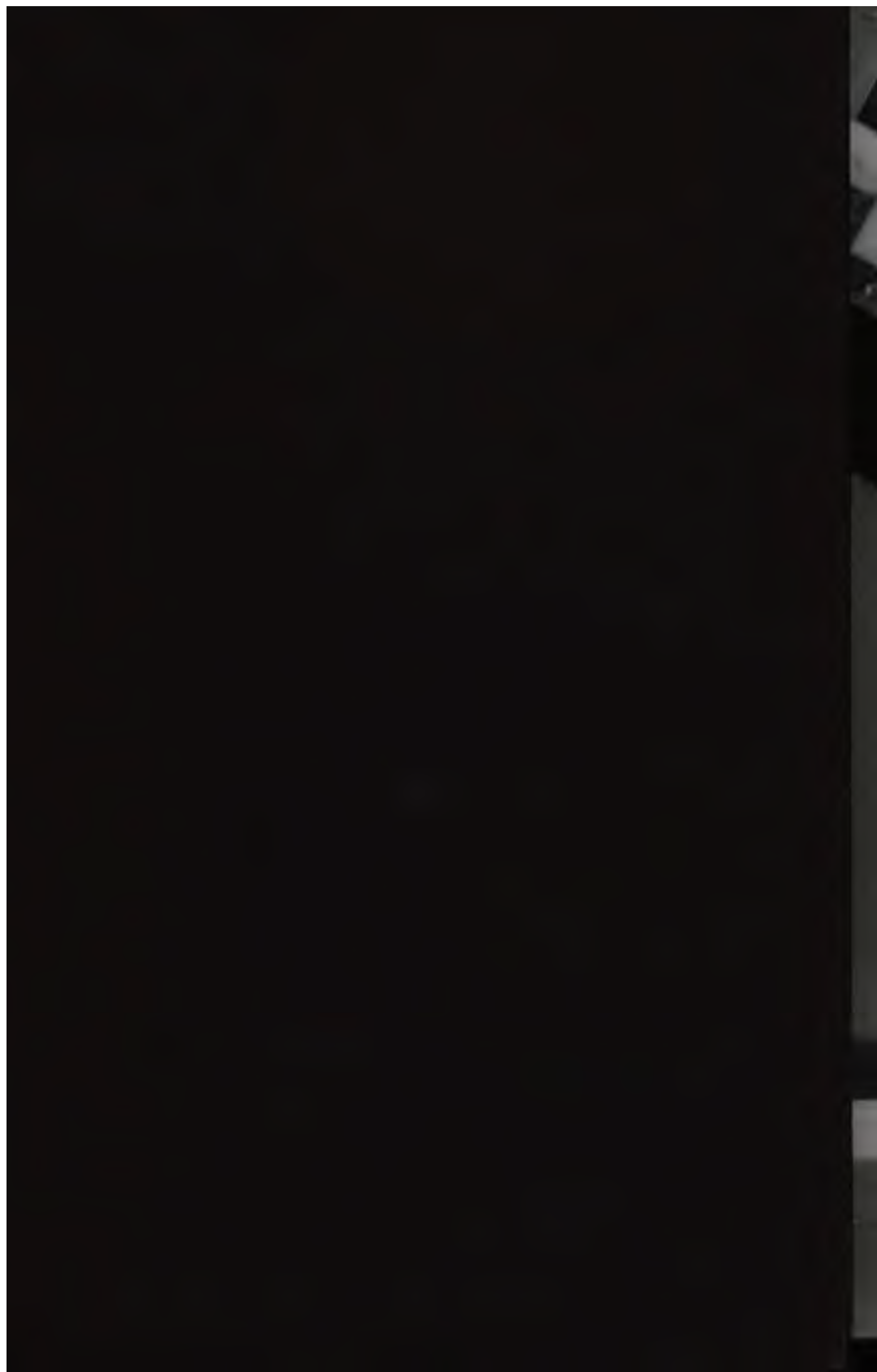

ARKIV

FÖR

NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

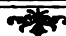
ERIK BRATE SOPHUS BUGGE GUSTAF CEDERSCHIÖLD
HJALMAR FALK FINNUR JÓNSSON
KRISTIAN KÅLUND ADOLF NOREEN LUDV. F. A. WIMMER

GENOM

AXEL KOCK.

TJUGOANDRA BANDET.

NY FÖLJD.
ADERTONDE BANDET.

C. W. K. GLEERUP. LUND. OTTO HARRASSOWITZ. LEIPZIG.

LUND 1906.

LUND
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET
1906

Innehåll.

Fyrunga-Indskriften.

III.

Den Indskrift med den længere Rækkes Runer, som læses paa en Sten, der er funden paa Gaarden Stora Noleby i Fyrunga socken, Skånings härad, Skaraborgs län, Vestergötland, blev förste Gang med Tegning udgivet af mig i Arkiv XIII (1897) S. 317—359. Tillige forsögte jeg en Læsning og Tolkning. Jeg læste:

a. **runo | ah | raginakudo toᴀ wea**

b. **unaþou ⋮ su hur ah susi hnabi at kin-**

c. **þa kuþo**

Desværre var min förste Læsning meget mangelfuld, og Tolkningen var helt igjennem forfeilet. Men heldigvis har den meddelte Tegning vist sig brugbar.

Derpaa blev Indskriften af Erik Brate, som selvstændig havde undersögt Originalen, i Arkiv XIV (1898) S. 329—351 læst saaledes:

5 10 15 20
a. **runo fahik raginakudo tojeka**

5 10 15 20
b. **una þou ⋮ suhurah : susih hwatin**

5
c. **hakuþo.**

Denne Brates Afhandling er det betydeligste Bidrag til Indskriftens Forstaaelse, som hidtil er fremkommet. I det fölgende holder jeg mig ved Angivelsen af hver Runes Nummer i Indskriften til Brate.

Den tredje, som udgav en Læsning og Tolkning af Fyrunga-Indskriften, var Fredrik Sander i hans Bog "Runinskrifter ånyo granskade" (Stockholm 1898) S. 22—27.

Sanders Udgave har selvstændigt Værd derved, at den meddeler en ny Tegning.

Sander læste:

a. **runo kan͡ h(a)n raginakudo toh͡ena**

b. **unaþo u-suhu rai͡þi susi͡ng hvatk͡in**

c. **hakuþo.**

Her har Sander uafhængig af Brate fundet den rette Tolkning af förste Ord **runo** og af tredje **raginakudo**, samt den rette Læsning (men ikke den rette Tolkning) af sidste Ord **hakuþo** og den sandsynlige Læsning af b 19—20 (**hw**). I alt andet synes hans Tolkning mig ubrugelig.

Sanders höit poetiske Tolkning, at Runerne skal i b 14—18 (som han læser **susing**) betegnes som "segerband", er meget fornöielig.

For anden Gang behandlede jeg Fyrunga-Indskriften i Arkiv XV (1899) S. 142—151 uden at kjende Sanders Bog. Ved Indskriftens tre förste Ord sluttede jeg mig til Brates Tolkning, men læste **fahi**. Forövrigt læste jeg som tidligere, med Undtagelse af **hnabu**(?) for min tidligere Læsning **hnabi**, og jeg opfattede **kinþakuþo** som et sammensat Kvindenavn i Akkusativ styret af **at** (b 21—22).

Endelig har von Grienberger (Zeitschrift für deutsche Philologie XXXIII (1901) S. 567—570) behandlet Indskriften uden at kjende Sanders Skrift. Efter förste Rad læser han först de 7 Runer i Rad 2, som er længst til höire, saa at han begynder Læsningen til höire og fortsætter til venstre (**nitanin**); derpaa læser han fra venstre mod höire de övrige Runer i anden Rad og endelig Runerne i tredje Rad. Th. v. Grienbergers Læsning er i sin Helhed fölgende:

a. **runo fahi[do] raginakudo toj(a) ha-**

b. **unaþou suhur ah susil- | uı uɐʇıu**

c. **akuþo.**

I det fölgende skal jeg söge at modbevise den Række-fölge, hvori Runerne i anden Rad ifölge v. Grienberger skal læses.

Jeg har ikke kunnet overbevise mig om, at noget i den af v. Grienberger fremsatte nye Læsning eller Tolkning er sandsynligt, med Undtagelse af Tolkningen af b 7—11 **suhur** og af nogle Bemærkninger om **raginakudo**.

Jeg maa endog bestride Rigtigheden af hans Mening, at a 5—8 **fahi** skulde være forkortet Skrivemaade for **fahi-[do]** (hvilket i saa Fald maatte oversættes ved "scripsi" og ikke ved "scripsit"). At der ikke er noget at indvende mod Præsens **fahi**, har jeg godtgjort ved mange Eksempler i Norges Indskr. I S. 335, 361 f. Og i Fyrunga-Indskriften taler imod en Forandring af Præsens til Præteritum den Omstændighed, at der, som jeg i det fölgende nærmere skal omtale, fölger et nyt Verbum i Præsens.

I min anden Afhandling om Fyrunga-Indskriften har jeg, som foran sagt, i det væsentlige sluttet mig til den först af Erik Brate fremsatte Læsning og Tolkning af Indskriftens tre förste Ord. Ved de fölgende Ord afveg jeg derimod ogsaa i min anden Afhandling fra Brates Læsning og Tolkning.

Ved fornyede Overveielser er jeg kommen til den Overbevisning, at Brate ogsaa ved mange flere af Indskriftens Ord end de tre förste har (i Modsætning til min Opfatning i min förste Afhandling) fundet den rette Læsning og tildels den rette Tolkning. Paa den anden Side kan jeg dog heller ikke nu i alt slutte mig til Brate [1]). Da Fyrunga-Indskriften synes mig meget vigtig, holder jeg det for rigtigt at fremsætte min nuværende Opfatning af den i en ny Afhandling.

---

[1]) Noreen (Altisl. Gramm.[3] S. 340) oversætter kun Indskriftens tre förste Ord og lader i det fölgende ogsaa Læsningen af flere Runer uafgjort.

Förste Ord **runo** Akkus. Flertal Hunkjön "Runer" (Brate). Jfr. Norges Indskr. I S. 528.

fahi Præsens Indik. 1. Pers. Ental "skriver jeg". Saaledes tolket af mig Arkiv XV S. 143 f. efter Brate, som læste **fahik**. Jfr. **faiu** (?) "skriver jeg", sidste Ord paa den norske Sten fra Vatn (Norges Indskr. I S. 359 ff.).

Om den lille fine Streg oppe paa **i**-Runen skal jeg i det fölgende tale.

raginakudo er, som Brate har tolket det, Adjektiv i Hunkjön Flertal, hörende til **runo**. Udtalt **raginakundo*. I Betydning svarende til oldn. *reginkunnar*; jfr. Hávamál 80 *rúnum ... enum reginkunnum*. "(Runer) de fra de raadende Magter stammende". Om Formen **-kudo** se Arkiv XV S. 145.

v. Grienberger (S. 567 f.) begrunder den Mening, at "die nordischen *regin* ursprünglich die unpersönlichen schicksalsmächte sind, nichts anderes als 'fata'" Han tilföier: "demnach kann ein adj. **raginakunðaʀ* sehr wohl auch 'von den schicksalsmächten stammend, fatalis' bedeuten und es handelt sich bei unserer inschrift vielleicht nicht darum, die göttliche abkunft der schrift hervorzuheben, sondern den schicksalsmässigen charakter der inschrift als der grabschrift eines verstorbenen zu bezeichnen".

a 19—23 har jeg tidligere læst: **toᴀ w͡ea**. Derimod har Brate læst: **toj͡eka**. Jeg tror nu, at Brates Læsning er den rette [1]).

[1]) I **toj͡eka** har rigtignok, som ogsaa Brate indrömmer, Binderunen for **ek** en lidet heldig Form. Runen for **k** har i denne Binderune en Form, som er væsentlig forskjellig fra Formen af de to andre **k**-Runer i Indskriften og som nærmer sig til den i den kortere Rækkes Skrift brugelige Form af **k**-Runen. I **tojeka** er der paa **k**-Runen kun én Sidestav, som gaar til höire, men ingen, som gaar til venstre, og den lodrette Stav er her kortere nedenfor Sidestaven end paa de to andre **k**-Runer. Denne uheldige Form har mulig sin Grund deri, at **e**-Runens Form blev i overveiende Grad bestemmende for Binderunens Form.

Naar Kvisten af **k**-Runen er föiet til förste og ikke til anden lodrette Stav af **e**-Runen, saa kan hermed sammenlignes en lignende Uregelmæssig-

Min Hovedgrund til den forandrede Opfatning er Sammenligningen af Brakteaten Nr. 56 Stephens (fra Bolbro, Fyn, Danmark). Her læser jeg til höire for Hæmpen: **tohek**. Den förste af disse Runer, som jeg ikke kunde se paa Originalen, ser paa Stephens's Tegning ud som den angelsaksiske Rune for **ea**, men den er dog vistnok ment som en Form af Runen for **t**. Dette **tohek** er tydelig ensbetydende med det af Brate paa Fyrunga-Stenen fundne **tojeka** og stötter denne hans Læsning.

tojeka er Præsens Indik. 1. Pers. Ental med enklitisk tilföiet **-eka** "jeg"; jfr. **hateka** Lindholm, **haitika** Brakt. Nr. 57 Stephens, **snuhekA** Stentofta. **tojeka**, af ældre **tauju-eka*, hörer til det Verbum, hvis Præteritum 1. Pers. paa Guldhornet findes i Formen **tawido**.

Som bekjendt, svarer dette Verbum til got. *taujan*, Præter. *tawida*. Dette Verbum betyder i Gotisk "gjöre" (*ποιεῖν*, *πράττειν*) i overfört Betydning, og ikke med Betegnelsen for en haandgribelig Gjenstand som Objekt. I andre germanske Sprog har det tilsvarende Verbum Betydningen "tilberede, bearbeide", tildels ogsaa "farve". Jfr. oht. *zouuitun* som Oversættelse af "exercebant (ferrum Cyclopes)", i Middelhöitysk f. Eks. brugt om at udruste et Skib seilfærdigt.

Guldhornets **tawido** med **horna** som Objekt betyder omtrent "udstyrede"; Udtrykket henviser vistnok til Hornets Udsmykning med de billedlige Fremstillinger og tillige med den prydelig udförte Indskrift. Jfr. Vilh. Thomsen, Arkiv XV S. 193—197 og Wimmer, Sönderjyllands Runemindesmærker S. 21.

Paa lignende Maade betegner paa Brakt. Nr. 56 **tohek** "udstyrer jeg", d. e. gjör færdig med Billede og Indskrift. Objektet finder jeg i et forudgaaende Substantiv, som vel har

hed i en Binderune i Ødemotland-Indskriften. Her er **urte ebuuuinu** skrevet **urtebuuuinu** med en Binderune for **te**, i hvilken Kvisten af **t** er föiet til anden (ikke förste) lodrette Stav af e-Runen.

betegnet Brakteatens Flade og som er efterfulgt af det dertil hörende **hi** "dette".

Jeg skal i det fölgende söge at vise, at Objektet for **tojeka** paa Fyrunga-Stenen er det samme som Objektet for **fahi**, nemlig de forudgaaende Ord **runo . . . raginakudo** "Runer, de fra de raadende Magter stammende". Jeg oversætter det "udstyrer jeg". Jeg skal i det fölgende tale mere om, hvorledes dette er at forstaa.

tojeka er uden en forbindende Konjunktion "og" stillet ved Siden af Verbet **fahi**. Paa lignende Maade er i Indskriften paa Aagedal-Brakteaten de to Verber **ifalh fahd** "indgrov, skrev" stillede ved Siden af hinanden uden at være forbundne ved en Konjunktion; se Norges Indskr. I S. 199, jfr. S. 551 ff.

I Formen **tohek** paa Brakt. Nr. 56 er **h** mindre oprindeligt end **j** i **tojeka**. Paa lignende Maade er **h** brugt i **niuha** paa Stentofta-Stenen "nyt", af Stamme *niuja-*. Ligesaa i **frohila** (= got. *Froila*) Brakt. Nr. 99 (Darum), Kortnavn, dannet ved Deminutivendelsen *-ila*, af et sammensat Navn, hvis förste Led har svaret til oldn. *Frøy-* [1]).

I Modsætning til de övrige nordiske Sprog har **tojeka**, **tohek** og **frohila** i Lighed med senere gotisk Udtale (*Froja*, *Froila*) **o** af *au* foran **j** og foran det uoprindelige **h** foran Vokal.

Hvis Brates Læsning **tojeka** er rigtig og dette betyder "udstyrer jeg", saa maa de tre förste Runer i anden Rad **una** ligeledes være feilagtig tolkede af mig og rigtig opfattede af Brate som et Mandsnavn i Nominativ; altsaa som Navn paa Runeristeren, der i det foregaaende har sagt "udstyrer jeg".

I denne Forbindelse fortjener det Opmærksomhed, at **wne** er, som det synes, Runeristerens Navn i Indskriften fra

[1]) Noreen (Altisl. Gramm.[3] S. 336) gjengiver derimod **frohila** ved oldisl. **Frøle*.

Törviken B. Se Norges Indskr. I S. 556 f. Der har jeg nærmere omhandlet Navnet og ligeledes nævnt, at det nærbeslægtede Mandsnavn *uniʀ* forekommer i Indskriften fra Skee i Bohuslen, lidt för 800, som Navn paa en Runerister.

Efter **una** fölger b 4—6 **þou**. Dette opfatter jeg nu helst med Brate som Nominativ Flertal Intetkjön af Pronomenet "den". Formen **þou** synes mig ligesom Brate at være Forstadium til oldn. *þau*. Han fremsætter (Arkiv XIV S. 337) to forskjellige Forklaringer af Formen **þou**. Mulig föres vi dog til en tredje Forklaring ved den af Noreen (Pauls Grundriss[1] I S. 502) fremsatte Formodning, at oldn. *þau* er ligesom *tvau* oprindelig Totalsform for Nominativ Hankjön. Da er **ou** i **þou** netop den Tvelyd, som vi her skulde vente.

þou sammenfatter da efter et bekjendt syntaktisk Udtryk de to fölgende Personbetegnelser **suhura-h susi-h**, der, som vi skal se, angiver to Personer af forskjelligt Kjön.

Vi bruger her den forbindende Konjunktion "og", men denne mangler i Indskriften mellem **una** og **þou**. Brate henviser (S. 351) til flere yngre Runeindskrifter, i hvilke "og" mellem flere Personnavne ikke er udtrykt. Rigtignok er Mangelen af en Partikel, som forbinder **þou** med **una**, her paafaldende, da **þou** sammenfatter de i det fölgende nævnte Personbetegnelser **suhura-h susi-h**, som indbyrdes er forbundne ved to enklitiske forbindende Konjunktioner. [Jfr. Tillæg I i det fölgende S. 22.]

Efter **þou** fölger tre Prikker, den ene over den anden.

b 7—13 **suhurah** udskiller jeg med Brate som et Substantiv i Nominativ Hankjön forsynet med en enklitisk Partikel **-h**. Men **suhura** forstaar jeg ikke med Brate som et Mandsnavn.

Efter v. Grienberger, som med urette adskiller **suhur** fra **ah** og forstaar **ah** som "eier", tager jeg **suhura** som Appellativ "Svigerfader", uagtet Formen **su-** ved denne Tolkning volder Vanskelighed.

suhura viser en *n*-Stamme ligesom det ensbetydende got. *swaihra* og glsvensk *svärc*[1]). Det har *ur* i Lighed med oht. *suehur*, ags. *swehor*, *swéor*, gr. ἑκυρός, oldind. *çváçura-*, og fl.

Man kan tænke paa Muligheden af, at förste *u* i **suhura** er i forholdsvis sen Tid opstaaet af germ. *we* ved Indflydelse af *u* i fölgende Stavelse, altsaa ved Omlyd; jfr. Noreen, Altisl. Gramm.³ S. 60 § 74 Anm. 4. I dette Tilfælde vilde det være sandsynligt, at *u* i förste Stavelse af **suhura** er blevet udtalt som *ø*. I Lighed hermed har jeg Norges Indskr. I S. 106 for "efter" paa By-Stenen læst **ubt** eller **upt** og jeg har antaget, at **u** i dette Ord betegner Udtalens *ø*.

Dog finder jeg denne Forklaring af **suhura** mindre sandsynlig, navnlig paa Grund af det fölgende Ord **susi**. Jeg finder det mere sandsynligt, at Forholdet mellem **su-** i **suhura** og *swe-* i oht. *suehur* skal forklares af Vokalskiftet i Ursproget, altsaa som Aflyd.

Aflydsformen med *su-* i förste Stavelse for det oprindeligere *swĕ-* har jeg ellers ikke fundet i dette Ord. Dette Skifte kunde i sig selv være uden Betænkelighed, da dertil findes mange Analogier. Jfr. oldn. *svefn*, gr. ὕπνος; got. Stamme *sutja-* "söd" ved Siden af Stammen *swōtja-* i andre germanske Sprog; svensk Indsjönavn *Vætur*, oldn. *vatn* og *otr*, gr. ὕδωρ, o. s. v. Her er dog *su-* paafaldende, da derefter fölger Konsonanten *h*. Foran *h* maa Vokalen paa den Tid, da der var bevægelig Betoning, have havt Hovedtone, og dertil passer *swe-*, ikke *su-*.

Formen **suhura** kan da maaské forklares som opstaaet

---

[1]) Ordet heder i Glsvensk ogsaa *svär*, i Akkusativ *suer* Lilj. R.-U. 179. En mærkelig Akkusativform forekommer i en Indskrift med de yngre Runer i Upland, Lilj. R.-U. 737, Dybeck I 101: *siuhr*. I denne Form synes *h* at være bibeholdt traditionelt fra ældre Skrivebrug. Ved Indflydelse af *u*, som i den ældre Form fandtes mellem *h* og *r*, er kort *e* i förste Stavelse her blevet til *iu*, vel udtalt *jú*. Mellem *s* og *j* er *w* her forsvundet; jfr. oldn. *hjól* af **hwjól*.

ved Kontamination af to Stammer *swéhura- og *sugurán-. Jfr. mine Bemærkninger til **susi** i det fölgende.

Det **-h**, som findes i Enden af **suhurah**, opfatter jeg nu med Brate som en forbindende enklitisk Partikel, der ligeledes i Gotisk kan have Formen *-h*. I Gotisk optræder Formen *-h* kun efter Tvelyd, lang Vokal og kort betonet Vokal. Her i Indskriften findes **-h** efter Endelsen **-a**, som paa Indskriftens Tid vistnok var kort, men som tidligere har været langt.

Efter **suhurah** har Stenen ifölge Brate to Prikker (og har oprindelig mulig havt tre Prikker); se Arkiv XIV S. 329 f., jfr. XIII S. 324. Dette passer godt til den Tolkning, som jeg nu antager.

Da der ogsaa foran **suhurah** staar Skilletegn, saa synes Angivelsen af en ny Person "Svigerfader" her at være fremhævet ved at sætte Skilletegn baade foran og efter.

I b 14—18 **susih** har Brate med rette seet en Nominativ i Hunkjön, som ved **-h** er forbundet med det forudgaaende **suhura-h**. Ligeledes tror jeg nu, at Brate har Ret i at betragte **susi** som et Kortord eller Kjæleord.

Men jeg ser deri ikke med ham et Kvindenavn. Jeg formoder, at det appellativiske Hunkjönsord **susi** efter sin Betydning snarest svarer til det forudgaaende Hankjönsord **suhura**, hvormed det er kopuleret. Jeg oversætter da **susi** ved "Svigermamma".

susi indeholder da Afledningsendelsen **-si**, af en Stamme paa *-sī*, som skifter med *-sjō*. Denne Afledningsendelse har fra först af været det feminine Suffiks *-ī*, *-jō* föiet til en Dannelse paa *-s*.

Nomina med Afledningsendelser, hvis Kjendekonsonant er *s*, kan have deminutiv Betydning. Saaledes ikke alene i nyere svenske Dialekter: *märrsa* "liten märr", *sossa* "liten so" (Hellquist, Arkiv VII S. 156). Men ogsaa ældre Dyrebeteg-

nelser som oldn. *bangsi* "Bamse" kan i sin Anvendelse staa nær ved Kjæleord.

Netop ved Slægtskabsord er Kjælebetegnelser sædvanlige.

susi er dannet ved at föie Afledningsendelsen til den forkortede Stamme. Det forudsætter sandsynlig som Ord for "Svigermoder" enten **suhurō* eller et oprindeligere **sugurō*, jfr. got. *swaihrō*, glsvensk *svära*.

I det fællesindoeuropæiske Ord for "Svigermoder" laa Hovedtonen paa sidste Stavelse (oldind. *çvaçrū́-*, gr. *ἑκυρά*, oht. *swigar*, ags. *sweger*). Her kan Aflydstrinet *su-* allerede have forekommet i Ursproget, men her skulde germansk Sprog lydret have *g*, ikke *h*, i Indlyd.

Afledningsendelsen *-sī*, som skifter med *-sjō*, forekommer bl. a. i oht. *chebis* "Frille", ags. *ciefes*. Dette vilde i Gotisk hede **kabisi*. At dette Ord engang ogsaa har været svensk, viser glsvensk *kæfsir* m. "Mand, som lever sammen med en Frille".

For Manden er her det egentlige Slægtskabsord **suhura** "Svigerfader" bibeholdt, medens det i Form tilsvarende Ord om Kvinden her er fortrængt af Kjæleordet **susi** "Svigermamma". Paa lignende Maade trænger ogsaa andensteds Kjæleord lettere ind, hvor der er Tale om en Person af det svagere Kjön. F. Eks. i Middelhöitysk er for "Farbroder" det gamle *vetere* bibeholdt, medens "Faster" betegnes ved et Kjæleord *base*.

Den Omstændighed, at jeg ikke i noget andet germansk Sprog kan paavise et til **susi** svarende Ord med Betydning "Svigermoder", kan efter mit Skjön ikke gjendrive min Tolkning eller gjöre denne overveiende usandsynlig [1]). Thi netop fordi **susi** efter min Opfatning er et Kjæleord, behöver dette

---

[1]) For **susi** synes mig Betydningen "Svigermamma" efter Sammenhængen sandsynligere, end at det skulde være en Kjæleform enten for "Söster" eller med Betydning af "Svigerinde (Hustrus Søster)".

Ord ikke at have været brugt eller kjendt i stort Omfang enten i Rum eller Tid.

Dette kan oplyses derved, at Norges mest gammeldags Bygdemaal Sætersdals-Maalet har af Slægtskabsord flere Kjæleformer, som ikke bruges saaledes eller saa almindelig i andre Bygdemaal, f. Eks. *bōa* for "Broder", *titta* for "Söster".

Det sluttende **i** i **susi**, efter hvilket Partikelen **-h** optræder, var paa Indskriftens Tid vistnok kort, men har tidligere været langt.

Nominativen **susi** af en Stamme *susī-* i Skifte med *susjō-* afviger fra historisk nordisk Sprog og stemmer overens med Gotisk deri, at den mangler Nominativsmærket *-R*.

suhura-h susi-h indeholder to Personbetegnelser, forbundne ved den to Gange satte enklitiske Partikel **-h** . . . **-h**. Jeg skal andensteds begrunde, at paa Brakt. 106 to Adjektiver er forbundne ved **-h** . . . **-h**. Partikelen *-h* eller *-uh* bruges i Gotisk kun til at forbinde Sætninger. Brate sammenligner Brugen af **-h** . . . **-h** her i Indskriften med Brugen af *τε* . . . *τε* i Græsk, *-que* . . . *-que* i Latin til at forbinde enkelte Ord.

Ved **suhura** "Svigerfader" og **susi** "Svigermamma" forstaar jeg den Afdödes Svigerforældre, i Forening med hvem **una** sætter Mindesmærket. Svigerforældrene nævnes i Indskriften ikke ved Navn. I nordiske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer er det ikke sjælden Tilfældet, at det om de Personer, som har sat Mindesmærket, angives, i hvilket Slægtskabsforhold de har staaet til den Afdöde, men uden at deres Navn nævnes.

Jeg skal senere tale om den lille Skraastreg oventil paa förste Stav af Runen for **h** i **susih**.

b 19—24 har Brate læst **hwatin**. Runerne **at** er skrevne som Stupruner; derom skal jeg senere tale. Brate opfatter **hwatin** som Dativ af den Lödes Navn, hvortil Nominativ skal have lydt **Hwata*.

Dette sidste holder jeg for ikke rigtigt. For det förste,

fordi kun Former paa *-an*, senere *-a*, hidtil er paaviste i Nordisk; f. Eks. **halaiban** Tune.

For det andet, fordi de to sidste Runer i Rad b **in** maa, som jeg i det fölgende skal söge at vise, være Præpositionen "i".

Jeg antager derfor, at **hwatin** er forkortet skrevet for **hwati in**. I andre Runeindskrifter findes ofte en saadan forkortet Skrivemaade, og den synes ikke her udelukket derved, at Indskriften har **susih** foran **hwatin** (altsaa samme Konsonanttegn skrevet to Gange sammen). Lignende Mangel paa Fölgerigtighed findes f. Eks. paa Rök-Stenen og i Ødemotland-Indskriften.

hwati forklarer jeg som Dativ, af ældre **Hwatē*, af et Mandsnavn, som i Nominativ har lydt **Hwataʀ*.

Med Hensyn til Skrivemaaden med **-i** i Slutningen af Dativformen kan jævnföres Dativen **gaʀi**. Denne har vi, som jeg nu tror, i Slutningen af Skååäng-Indskriften, hvilket jeg senere skal söge at vise. En anden Dativ paa **-i** er vel **hali** i den usikre Belgu-Indskrift (dog med lokativisk Betydning); se Norges Indskr. I S. 467. Ogsaa i 3. Person Ental af det svage Præteritum findes i Endelsen af og til skrevet **-i** for det ældre **-e**, f. Eks. **fahidi** Brakt. 49 = 49 b, jfr. **fþi** Norges Indskr. I S. 255.

Denne Overgang fra **-e** i Ordslutning til **-i** synes at vise, at Vokalen dengang ikke havde bevaret sin fulde Længde, men var forkortet, om end maaské halvlang.

Mandsnavnet **Hwataʀ* er det uforandrede Adjektiv, som har betegnet "hvas", deraf "modig, rask". Adjektiver i ubestemt Form har ofte uforandrede været brugte som Mandsnavne; se Norges Indskr. I S. 98. Et Mandsnavn *Hvatr* forekommer i Diplomer fra Valdres i 14de Aarh. Af dette Mandsnavn forklarer O. Rygh Gaardnavnet *af Huatstadum* Röde Bog S. 254, nu Kvasstad Gaard-Nr. 55 Elverum i Hedemarkens Amt; se O. Rygh, Personnavne i Stedsnavne S. 138.

Dativen **hwati** betegner her den Döde, for hvem Runeristeren skriver Runer og til hvem han altsaa vier Runerne. Paa denne Maade bruges Dativ af et Personnavn ogsaa oftere ellers for at angive den Person, for hvem Runer er skrevne eller udförte. Dette finder Sted baade i Mindeindskrifter over afdöde Personer og i Indskrifter, som indridses paa Gjenstande, der skjænkes levende Personer. Saaledes **uulfþalfʀ**, d. e. *Úlfi fáþi Alfe*, se Norges Indskr. I S. 565 ff.; *ikisafai* i Overgangsindskriften paa Frerslev-Stenen i Sjælland, d. e. *ek Ísa fái.* I Indskriften paa Brakteaterne 49 og 49 b har den oprindelige Tekst vistnok havt: **fahidi** .... **gaʀe** Ogsaa kan sammenlignes **wurte runoʀ** ... **kunimudiu** paa Tjurkö-Brakteaten.

[Om b 7—22 jfr. Tillæg II.]

Som de to sidste Runer i Rad b læser jeg nu med Brate **in**; ikke, som för, **kin**. Om de formentlige Skraastreger oppe til venstre paa Staven af **i**-Runen skal jeg i det fölgende tale.

I tredje Rad læser jeg nu, ligeledes i Overensstemmelse med Brate (og Sander og Noreen), **hakuþo**; ikke som för, **þakuþo**.

in opfatter jeg som Præposition = oldn. *í*. Da den oldnordiske Præposition *á* har Formen **an** paa Brakteaterne fra Tjurkö (Steph. Nr. 25) og Aagedal, saa er **in** den Form, som man i Urnordisk maatte vente.

Brate har ogsaa Fortjenesten af at have sammenstillet **hakuþo** med et Ord i den med den yngre Rækkes Kortkvistruner skrevne Indskrift fra Gursten i Norra Tjust, Småland; se om denne Runverser Nr. 164 S. 361 og Noreen, Altschwed. Gramm. S. 485.

Derimod kan efter mit Skjön **hakuþo** paa Fyrunga-Stenen og det dermed identiske *hakuþa* paa Gursten-Stenen ikke betyde "ristningar".

Tværtimod har Läffler (Arkiv XIV S. 342) paa Gursten-Stenen med rette forbundet *uʀ hakuþa* "fra H." og i *hakuþa* seet et Stedsnavn [1]).

Dette oplyser han ved det af Lundgren, Personnamn från medeltiden S. 91 anförte *Hakadhabæks broo* i Östergötland. Jeg har derefter (Arkiv anf. St.) forklaret dette Stedsnavn som *Hakuþ-á*, en Sammensætning af *á* "Aa" med **hakuþ* "Gjedde" = oldsaks. *hacud*, ags. *hacod*, *hæced*, oht. *hahhit*, nht. *Hecht*.

Hvis nu **hakuþo** paa Fyrunga-Stenen er samme Ord, saa maa **-o** her betyde "Aa" og være Dativ, da **hakuþo** er styret af Præpositionen **in** "i".

Navnet *hakuþa* er i Gursten-Indskriften brugt ikke som Navn paa en Aa eller Elv, men som Navn paa en Gaard, og det samme er Tilfældet med Navnet **hakuþo** i Fyrunga-Indskriften.

Det er jo et ganske almindeligt Fænomen, at Elvenavne saaledes i nordisk Sprog uden Afledning gaar over til at bruges som Gaardnavne. Jeg skal nævne et eneste Eksempel af mangfoldige. En Gaard i Nerstrand, Ryfylke, Norge, heder Hinderaa, i Middelalderen *Hindará*, Gen. *Hindarár*.

I **hakuþ-** betegner **þ** det aandende *ð*, ligesom i **fþi** Ødemotland, **faeþi** Brakt. 23, **wᴀþ[i]** Sölvesborg.

Formen **o** for "Aa" i Sammensætning maa, som jeg tror, forklares paa fölgende Maade. Ordets nordiske Form har engang været **ahwu*, af en förgermansk Urform **aqā*. Men som sidste Sammensætningsled kunde dette i Ursproget være svagt betonet, og det gik da lydret gjennem **agwā* over til **awā*, **awu*; jfr. Brugmann, Grundriss[2] I S. 609 § 676 b. Dette maatte saa igjen blive til tostavelses **au*, hvilket endelig efter min Formodning i svagt betonet Stavelse blev til enstavelses **au*, hvoraf til Slutning det paa Fyrunga-Stenen

---

[1]) Denne Forklaring er ogsaa optaget af Noreen, Altschwed. Gramm. S. 485.

forekommende **o** er opstaaet. Dette stemmer overens med, at den fællesgermanske Tvelyd *au* i historisk nordisk Sprog i Udlyd er blevet til *ó* i enstavelses Ord.

Det siges her efter min Mening, at den Döde, over hvem Stenen er sat, har boet i **hakuþo** [1]).

Da der i Indskriften efter **tojeka** ikke fölger noget Objekt for dette Verbum, maa vel **runo** være Objekt ikke blot for **fahi**, men ogsaa for **tojeka**.

I Rök-Indskriften er om Faderen Varin brugt Udtrykket *faþi*, hvortil *runaʀ* er Objekt, og der er Runeristeren en anden Mand; han heder Biari. I Lighed hermed formoder jeg, at Udtrykket **runo fahi** paa Fyrunga-Stenen nærmest har Hensyn til Affattelsen af Runerne som Minderuner og til deres Meddelelse paa Mindestenen. Derimod synes **tojeka** "udstyrer jeg" særlig at have Hensyn til den prydelige Udförelse af Tegnene og til den prydelige Anbringelse af Skriften indenfor Rammelinjer.

Efter det foregaaende læser jeg Fyrunga-Indskriften inddelt i Ord paa fölgende Maade (paa to Undtagelser nær overensstemmende med Brate):

a. **runo fahi raginakudo tojeka**

b. **una þou : suhura-h : susi-h hwati (i)n**

c. **hakuþo.**

---

[1]) Jfr. hermed Stedsangivelsen i den med den kortere Rækkes Runer skrevne Indskrift (fra omkr. Aar 800) paa den sjællandske Snoldelev-Sten: *Gunnwalds stæinn, sunaʀ Hróalds, þulaʀ ą Salhåugum* (Wimmers olddanske Gjengivelse).

En Indskrift med den kortere Rækkes Runer fra Klep, Jæderen, lyder: *aft : ąskarþi : kuąn : sina : tutur : kunars | þurir : harþar : sunr : raisti : stain : þina.* Hertil slutter sig paa en egen Side fölgende Indskrift (som meddeler en Oplysning, der hörer til *Gunnars*): *bruþur : halka : ą : klabi +* (sidste Ord skal udtales *Klæppi* eller *-e*).

Dette oversætter jeg saaledes:

"Runer skriver (jeg), de fra de raadende Magter stammende, (og) udstyrer jeg Una, (og) de (to) Svigerfader og Svigermamma, for Hwat i Hakutho".

Der forekommer ellers flere Eksempler paa, at Mindesten med Indskrift i Runer er sat efter en Svigerfader. Derimod mindes jeg ikke noget Eksempel paa, at en Svigerfader har været med om at sætte Mindesten efter sin Svigersön.

I hvilket Forhold una, der taler i förste Person som den, der skriver og udstyrer Runerne, har staaet til den Afdöde, Hwat, siges ikke, og dette kan heller ikke med Sikkerhed sees af Sammenhængen. Hwat's Hustru nævnes ikke som en af dem, der har sat Mindesmærket over Hwat. Hun maa vel derfor have været död för ham.

Det i Fyrunga-Indskriften nævnte Stedsnavn **hakuþo** og det paa Gursten-Stenen i Tjust nævnte Stedsnavn ***hakuþa*** staar, som för nævnt, vistnok i Forbindelse med det Stedsnavn *Hakadhabæk*, som nævnes i et Brev af 1377, der er trykt i Vitterhets Akademiens Handlingar XXIV S. 326. Ifölge dette Brev synes *Hakadhabæk* at have ligget i Östkinds härads Almenning i Östergötland.

Efter dette skulde altsaa Hwat, til hvis Minde Fyrunga-Stenen er sat, have boet paa Hakutho i Östergötland. Dette synes ikke at indeholde nogen Urimelighed, uagtet Mindestenen over ham er sat langt derfra i Fyrunga Sogn i Vestergötland.

Vi synes at maatte antage, at Hwat er bleven gift med en Kvinde fra Fyrunga og at Hwat efter sin Hustrus Död har gjæstet sine Svigerforældre i Fyrunga og at han er död under sit Besög hos dem.

Det synes at ligge nærmest at formode, at Una er Hwat's Sön, og at han efter sin Moders Död har opholdt sig hos sin Morfader og sin Mormoder i Fyrunga. Dog er det da

paafaldende, at dette Slægtskabsforhold mellem Una og Hwat ikke udtrykkelig angives.

Den i det foregaaende givne Tolkning faar Indflydelse paa Bestemmelsen af Fyrunga-Indskriftens Tid.

Som Mærker paa senere Tid beholder vi: Det, at Stenen paa Grund af sin Form sandsynlig fra först af har havt sin Plads inde i en Grav, og Rammelinjerne. Se herom Arkiv XIII S. 349 f. Formen af **k**-Runen Y. Ogsaa Stenens Form for **f** med kun én Kvist er en yngre Form.

Hertil kommer nu som Mærker paa senere Tid Endelsen **-i** i Dativen **hwati** for ældre **-e**. **þ** i **hakuþo** for ældre **d**. Formen **fahi** for ældre **faihiu*.

Runeformen ᛄ i **tojeka** er vistnok en yngre Runeform, men det maa særlig fremhæves, at denne Runeform paa Fyrunga-Stenen har bevaret sin oprindelige Betydning **j**, medens den allerede paa Skåäng-Stenen er en **A**-Rune. Desuden kan nævnes, at **tojeka** med **j** er en ældre Sprogform end **tohek** med **h** paa Brakt. Nr. 56 Stephens.

Efter det Tidsmærke, at den Rune, som senere betegner **A**, paa Fyrunga-Stenen betegner **j**, maa Indskriften sættes længere tilbage, end jeg för troede. Dog er det at mærke, at ᛄ **j** i **tojeka** paa Fyrunga-Stenen forekommer i Indlyd.

For Lydlæren er fremdeles at mærke som Tegn paa Ælde, at **h** er beholdt i Udlyd i **suhurah** og **susih**; Tvelyden **ou** i **þou**. Dog (i Modsætning til andre nordiske Sprog) **o** i **tojeka** opstaaet af *au*.

Med Hensyn til Ordstoffet kan fremhæves Brugen af det enklitiske **-h** i to Led, samt de ellers ikke forekommende Ord **suhura** og **susi**.

Navnlig paa Grund af ᛄ med Betydning af **j** skulde jeg nu ville henföre Fyrunga-Stenens Indskrift til omkring Aar 600.

Det er i det foregaaende sagt, at kun to Runer i den lange Indskrift er skrevne som Stupruner, nemlig **at** i den Dödes Navn **hwati**. Da denne Skrivemaade her kun forekommer paa dette ene Sted, maa den have en bestemt Grund. Jeg tror nu at have fundet denne: Anvendelsen af Stupruner i den Dödes Navn skal symbolsk betegne ham som död eller "stupad".

Det, at et Par Runer i den Dödes Navn symbolsk er skrevne med Toppen ned, kan sammenlignes med, at nordiske Billedstene i Britannien flere Gange fremstiller en Mand som falden ved at afbilde ham med Hovedet ned og Benene op. Saaledes f. Eks. paa et Kors ved Kirk Michael paa Øen Man; se Aarböger for nord. Oldkynd. 1899 S. 258 f.

Den samme Anvendelse af Stupruner som paa Fyrunga-Stenen har vi paa Flistad-Stenen. Dennes Indskrift ender med den Dödes Navn **lata**, d. e. *Landa*, styret af den forudgaaende Præposition **atʀ** "efter". I **lata** er tre Runer skrevne som Stupruner, nemlig **l**, **t** og anden **a**-Rune.

Baade Flistad-Stenen og Fyrunga-Stenen er fra Skaraborgs län i Vestergötland. Naar vi i begge disse Indskrifter finder den symbolske Anvendelse af Stupruner i den Dödes Navn, saa synes det sikkert, at den Mand, som har indridset den yngre Indskrift, Flistad-Indskriften, har kjendt denne Anvendelse af Stupruner ved en hos Runeristere i Vestergötland gjennem Tiderne bevaret Tradition. Da Flistad-Indskriften ellers ikke er særlig beslægtet med Fyrunga-Indskriften og da Fyrunga-Indskriften synes at have været anbragt inde i en Grav, har Flistad-Indskriftens Runerister neppe overfört denne Brug af Stupruner umiddelbart fra Fyrunga-Indskriften. Men denne Brug af Stupruner var vel i Vestergötland engang forud for Flistad-Indskriftens Tid repræsenteret ved flere med den længere Rækkes Runer affattede Indskrifter end den ene, Fyrunga-Indskriften.

Foruden Ordadskillelsen ved Prikker har Indskriften mulig et andet Skilletegn.

a 8 (i i **fahi**) har den lodrette Stav oventil krydset af en fin Skraastreg, som synes at være ridset. Denne Streg begynder ligesaa höit oppe som Toppen af a 7 og skraaner nedad mod höire. Ogsaa Brate tror, at denne Skraastreg er tilsigtet.

Paa venstre Stav af b 18 (**h** i **susih**) er der oventil en Skraastreg, som krydser Staven og gaar ned til höire og som v. Grienberger med urette har læst som Kvisten paa l-Runen. Den findes ogsaa paa den af Sander meddelte Tegning.

b 23 (i i **in**) synes at have fölgende Form. Paa Runens lodrette Stav synes der höit oppe at være en kort ret Kvist, som skraaner mod venstre op til Rammestregen. Lige under det Sted, hvor denne Kvist berörer Staven, skraaner der, som det synes, fra denne nedad til venstre en lidt kortere og mindre tydelig Kvist, som fjærner sig lidt mindre fra Staven end den övre Kvist. Ogsaa dette findes paa Sanders Tegning. Dog synes det muligt, at de nævnte Skraastreger paa **i**-Runen er betydningslöse.

Hvis de nævnte Skraastreger er tilsigtede, har vi altsaa i Fyrunga-Indskriften tre Gange en liden mod höire nedadgaaende Skraastreg, som begynder omtrent saa höit oppe som den lodrette Stav til venstre for denne og derpaa berörer og tildels krydser Staven. Alle tre Gange findes denne Skraastreg paa en Stav, som er sidste Runestav i et Ord. Og ved b 23, som paa én Gang er sidste Runestav i **hwati** og förste Runestav i **in**, er der oventil paa Staven to Skraastreger, den ene, som skraaner mod höire ned til Staven, og den anden, som fra samme Punkt paa Staven skraaner ned til venstre.

Jeg tror neppe, at alt dette er tilfældigt. Jeg antager, snarest, at Skraastregen paa alle tre Stave skal betegne den Rune, til hvilken den er föiet, som sidste Rune i et Ord,

og at de to Skraastreger paa i i **in** skal betegne, at dette i skal læses dobbelt, först som sidste Rune i **hwati**, derpaa som förste Rune i Præpositionen **in**.

Hvorvidt et lignende Skilletegn kan paavises i andre Indskrifter med den længere Rækkes Runer, er tvivlsomt. Dog forekommer sikkert som Skilletegn en kort lodret Stav, som begynder i Linje med Runernes Toppe.

Kun Fyrunga-Indskriftens Begyndelse

runo fahi
raginakudo

er versificeret. **tojeka una þou** er sikkert Prosa. Ligesaa det fölgende, men her kan Allitterationen være tilsigtet ved **suhurah susih** og ved **hwati in hakuþo**.

Fyrunga-Indskriften er ogsaa af Vigtighed for Kundskaben om de til Runerne knyttede religiöse Forestillinger og om disse Forestillingers Historie, navnlig derved, at Udtrykket **runo raginakudo** aabenbart staar i traditionel Forbindelse med Udtrykket *rúnum . . . enum reginkunnum* i Hávamál 80. Men paa en Undersögelse heraf skal jeg her ikke gaa ind. Heller ikke skal jeg her sammenstille det nævnte Udtryk om Runerne med de Epitheter, som Runerne har i de blekingske Indskrifter fra Stentofta og Björketorp.

Fyrunga-Stenens **hakuþo** og Gursten-Stenens *hakuþa* giver os de to ældste Nævnelser af svensk Stedsnavn paa svenske Runestene. Det er et mærkeligt Træf, hvis det er et Træf, at Stedsnavnet paa begge Stene er det samme.

Men dette synes ikke nödvendig at maatte være et Tilfælde. Det synes muligt, at der paa denne Gaard **hakuþo**, senere *hakuþa*, lige fra Fyrunga-Stenens Tid og til Gursten-Stenens Tid, altsaa vel omkring 300 Aar, har boet Mænd, som har havt Kundskab til Runeskriften og kunnet skrive Runer og som har nedarvet denne Kundskab i Slægten [1]).

[1]) I denne Henseende fortjener det Opmærksomhed, at Fader til Odd, efter hvem Gursten-Stenen er sat, heder **Smiþʀ*.

Man maatte da vel snarest formode, at Hwat paa Hakutho eller Una, som kan have hört hjemme paa samme Gaard, havde lært Kunsten at skrive Runer ved sin Forbindelse med Folk i Fyrunga i Vestergötland. Hvis denne meget dristige Formodning om en middelbar Forbindelse mellem Fyrunga-Stenen og Gursten-Stenen skulde være rigtig, kunde den gjöre det sandsynligt, at den paa Gursten-Stenen anvendte Kortkvist-Type af den kortere Rækkes Runer er opstaaet i Östergötland af den længere Rækkes Runeskrift.

Men hele denne Kombination, som stötter sig til Stedsnavnet **hakuþo**, skal kun gjælde som en Antydning, der kan fortjene Opmærksomhed ved fremtidige Undersögelser om Runeskriftens Historie i Sverige og som da vil kunne enten stöttes eller paavises at være feilagtig.

Naar vi skal söge at fölge Runeskriftens ældste Historie i Vestergötland, saa har vi fra dette Landskab kun at nævne en eneste Indskrift, som er ældre end Fyrunga-Indskriften, nemlig Vånga-Indskriften paa en Sten to Mile SV. for Skara. Skriftens Retning er her fra höire mod venstre, og Stenen har det gamle vinkelformede Tegn for **k**.

Runeskriften er sandsynlig af Runemestre bleven udbredt fra Vikens Kystegne, hvor vi paa Tune-Stenen har det vigtigste Minde om Skriftens Brug, til Egnene ved Vänern, hvor Varnum-Stenen ved Vänerns nordöstlige Ende staar for os som Fyrunga-Stenens nærmeste Forgjænger og Slægtning. Varnum-Indskriften anvender en eneste Gang Skilletegn, nemlig tre Prikker over hinanden. Heri ligner den Fyrunga-Indskriften.

Men Fyrunga-Stenen viser os Paavirkning af en Kulturström, som er yngre end den, der har paavirket Varnum-Indskriften. Denne yngre Kulturpaavirkning udbredte Skikken med at anbringe Sten med Indskrift inde i Graven og at omgive Gravskriften med Rammelinjer.

Tillæg I.

b 4—6 **þou**. Jeg har ogsaa tænkt paa en anden Forklaring af disse Runer end den foran efter Brate fremsatte. Jeg formodede, at **þou** kunde være = got. *þauh*, oldnord. *þó*. For Formen jfr. **ai** i flere Runeindskrifter = got. *aih*. **þou** skulde da betyde "tillige, desuden" og föie **tojeka** til **fahi**. I Oldnorsk bruges *þó* (især efter *ok*, men ogsaa uden at dette gaar foran) ofte saaledes, at det ikke tilknytter en Modsætning, men angiver noget mere, og saaledes, at vi kan oversætte det ved "tillige, desuden". Dette oldnorske *þó* staar foran andet Led, som det tilknytter. Stillingen af **þou** her i Indskriften kunde ikke gjendrive denne Tolkning, da Stillingen lod sig forklare af Ordets Brug som Adverbium (ikke Konjunktion). I Angelsaksisk kan *þéah* "dog" staa sidst i Sætningen. Bortfald af *h* i **þou** lod sig da forklare derved, at Tvelyd gik foran.

Men jeg foretrækker dog at forklare **þou** med Brate som oldn. *þau*, da to Personbetegnelser af forskjelligt Kjön fölger.

Tillæg II.

Om Tolkningen af b 7—18 **suhurahsusih** har jeg længe været i Usikkerhed. Det er maaské ikke unyttigt her at nævne nogle af de Opfatninger, paa hvilke jeg tidligere har tænkt, uagtet jeg nu har opgivet dem alle og uagtet jeg nu holder den foran fremsatte for den rette.

Jeg sögte længe i **suh** et demonstrativt Pronomen og i **urah-** en substantivisk Betegnelse for Mindesmærket, til hvilken dette Demonstrativ kunde höre. Tildels sögte jeg ogsaa i **susi** eller **susi-h** et demonstrativt Pronomen.

Hvis der i **urah-** stak en substantivisk Betegnelse for Mindesmærket, syntes det rimeligt, at dette kunde være beslægtet med got. *aurahi* f. eller *aurahjō* f., som foreligger i *us aurahjōm* ἐκ τῶν μνημείων Marc. 5, 2, *in aurahjōm* ἐν τοῖς μνήμασιν Marc. 5, 3. 5.

Da Pronominalformen *sú* i det historiske Sprog er Nominativ, ikke Akkusativ, saa syntes det ved den nævnte Opfatning naturligst at begynde en ny Sætning med b 7—9 **su-h**. Jeg forsögte derfor fölgende Opfatning:

su-h urah susi-h hwati

Jeg maatte da antage, at **urah** var istedenfor ældre **urahu* (Nomin. Ental Hunkjön). Verbet, som skulde udtrykke "er gjort (for)" eller "er givet (til)", maatte mangle. Foran Substantivet stod Demonstrativet **su-h** og efter dette Demonstrativet **susi-h**. Jeg tænkte, at dette kunde sammenlignes med Udtryk i Græsk som ὁ ἀνὴρ οὗτος. Den enklitiske Partikel **-h** maatte da vel snarere have en fremhævende end en forbindende Betydning. Ordene var da at forstaa som: "Det Mindesmærke dette her (er) for Hwat". Men selve Udtrykket med Dativ syntes mig her noget paafaldende og savner Analogi.

Ogsaa Formen **urah** istedenfor **urahu* var betænkelig, uagtet jeg tænkte mig den undskyldt ved den nære syntaktiske Sammenhæng med det fölgende demonstrative **susi-h**.

En Kollega nævnte for mig Muligheden af at forbinde til ét Navn **sihhwati** = oldn. *Sighvati*. Jeg vilde da tro, at det förste **h** var opstaaet ved Assimilation, og jævnföre **ssigaduʀ** paa Svarteborg-Medaljonen, af **Sigihaduʀ*.

Men denne Kombination maatte da vel före til at formode foran dette Navn et Substantiv **urahsu**. Derved kunde man vinde Endelsen **-u**, men fik en noget paafaldende, ellers ikke paaviselig Afledning.

Heller ikke vovede jeg med Bibehold af én og samme Sætning at fastholde Formodningen om en Betegnelse for Mindesmærket i **su-h urah susi-h**. Thi en Forstaaelse af **su** og **susi** som Demonstrativer i Akkusativ Flertal Intetkjön vidste jeg ikke at stötte tilstrækkelig, uagtet Pilgårds-Stenen på Gotland synes at have *sisi* eller *sisą* som Akkusativ Ental Hankjön (Pipping, Nordiska studier tillegnade Noreen S. 178); jfr. i Veda-Sproget *sásmin* med samme Betydning som *tásmin*.

Jeg maatte altsaa opgive at söge en Betegnelse for Mindesmærket i b 7—18.

Tidligere sögte jeg i b 21—22 **at** Postpositionen at "efter", foran hvilket jeg sögte den Dödes Navn i Akkusativ.

Denne Opfatning har jeg nu opgivet af to Grunde. For det förste læser Brate **hw** foran **at**. Men disse to Runer kan alene ikke danne et Navn i Akkusativ, og det forudgaaende **susih** kan, som det synes, ikke höre til den Dödes Navn.

For det andet tror jeg nu at have fundet Grunden til, at Runerne **at** er skrevne som Stupruner; se foran S. 18. Men denne Brug af Stupruner i Fyrunga-Indskriften, som ogsaa forekommer i Flistad-Indskriften, viser vel, at Runerne **at** hörer til den Dödes Navn.

Tillæg III.

For at faa Oplysninger om Navnet *Hakadhabæk* har jeg vendt mig til Professor A. Noreen i Upsala. Han har vist mig den Velvilje at henvende sig til Fil. kand. Torsten Fogelqvist, hvis godhedsfulde Imödekommenhed jeg har at takke for fölgende Oplysninger, som han har indhentet hos K. L. Asproth, Kyrkoherde i Jonsbergs församling, Vikbolands kontrakt.

Hakabäck kaldes nu en Bæk, som rinder mod Nordöst mellem Rocklösa i Vest og Broxvik i Øst, i Östkinds härad, Östergötland. En bro over denne Bæk kaldes Hakabäcksbro. Fra denne Bro til nærmeste Gaard Broxvik er c. 1,5 Kilometer; mellem Rocklösa og Broen er det derimod c. 2 Km. Broxvik er en stor Gaard (Fideikommis). Ved Bækken skal ikke findes nogen Gaard.

Jeg tör ikke sikkert afgjöre, hvor den Gaard, som paa Gursten-Stenen kaldes *hakuþa*, har ligget. Men der synes at være god Grund til at formode, at det har været samme Gaard som den, der nu kaldes Broxvik, og at den kaldtes *hakuþa*, fordi dens Eiendomme dengang strakte sig til Hakabækken. [Mai 1905.]

Kristiania sidst i Oktober 1904. **Sophus Bugge**.

Om dateringen av judövergången đ > d i fornisländskan och fornnorskan.

Övergången av *đ* > *d* efter *l*, *n* och vissa andra konsonanter i isl. och fno. har av prof. Noreen i Aisl. Gramm.[3], § 183, 1 b daterats på följande sätt: "Nach *ll*, *nn* (wo sie nicht aus *lþ*, *nþ* entstanden sind) schon vorlitterarisch..., um 1200 auch nach den übrigen auf *l*, *n* auslautenden langen silben,... z. b. (*huílđ*) *huíld* prät. (*girnđa*) *girnda*, *Steindórr* zu *þórr*. Etwas später nach einer auf *l*, *n* auslautenden kurzen silbe, z. b. prät. (*talđa*) *talda* zu *telia*, (*vanđa*) *vanda* zu *venia*, *Valdiúfr* zu *þiúfr*. Noch später, im anorw. jedoch schon vor 1250, im isl. erst um 1300 oder etwas später, auch nach *b*, *lf* (d. h. *lv*), *lg*, *ng* und *m*". — Samma datering gives i GgPh.[2], s. 584.

Denna datering har, sedan den framställdes — såvidt jag har mig bekant — icke satts under debatt, mer än på *ett* ställe, i B. Kahles Die Sprache der Skalden, auf Grund der Binnen- und Endreime (Strassburg 1892), ss. 70 ff. Kahle giver här nytt material för frågans bedömande i de skalderim han sammanfört. Vi finna här rim av typen *deildisk* : *milda*, *ǫnd* : *syndisk* — dvs. rim på *ld*, *nd* (som det ju faller sig naturligast att fatta dem), vid vilka *d* i ena rimordet återgår på gammalt *đ* — vida tidigare, än man efter Noreens datering skulle vänta vara möjligt (hos 10- och 1100-talens skalder). Detta sakförhållande i och för sig synes Kahle först (s. 73) "uns zu der Annahme drängen, dass schon in sehr früher Zeit... der Lautwert von tönendem *þ* in den beregten Stellungen sich schon soweit dem *d* genähert hatte, dass die Skalden glaubten, beide Consonanten unbedenklich reimen zu können". Men när han kastat en blick på handskrifternas ortografi, så finner han sig nödgad att underkänna denna av rimförhållandena framkallade syn på saken, och stannar vid den slutsatsen (s. 74) "dass ums Jahr 1200 *þ* nach *l*, *n*, *m* bereits zu *d* geworden ist, sowol im Isländischen wie Norwegischen, ob dies thatsächlich nach langer Silbe früher erfolgt ist, als nach kurzer, ist nicht ersichtlich". (Som kortstavig räknar K. också typen *fellde*, *brennde* — av honom skriven "*felþe*", "*brenþe*"). Huru han med denna datering skall förlika sin förut uttalade uppfattning av de gamla rimmen *deildisk* : *milda* o. l. såsom tvåkonsonantiga, därom lämnar förf. oss i okunnighet. — Giver sålunda Kahles resonnemang över de ifrågavarande förhållandena föga av ny klarhet över desamma, så måste emellertid erkännas, att det nya material han framdragit från skalderimmen är väl värt att beaktas [1]). Även om den uppfattningen

[1]) Man kan f. ö. knappast vara fullt säker att ha riktigt uppfattat Kahles tankegång, så svävande och otydlig som hans framställning är härvidlag.

av dessa äldre skalderim såsom tvåkonsonantiga, som Kahle gör gällande på grund av deras stora antal, icke är den enda möjliga — varvid, med en annan uppfattning därvidlag, ingen upplysning skulle fås ur rimmen ifråga om kvaliteten av den senare konsonanten i förbindelsen —, så har dock denna ur rimteknisk synpunkt den största sannolikhet för sig, som jag i det följande hoppas kunna visa. Och i så fall skulle man ju få en skarp motsättning mellan dessa rimformer å ena sidan och den på handskriftsformerna grundade (Noreenska) dateringen av övergången å den andra. En förnyad omprövning såväl av det ny-framlagda rimmaterialet som av handskriftsformerna torde således vara av nöden, för att om möjligt få denna motsättning hävd.

I det följande försöket till utredning av denna dateringsfråga, göres början med handskriftsformerna, då äktheten av denna källa är säkrare och de enskilda formerna, åtminstone under de normala ortografiska förhållandena, mindre utsatta för möjligheten av olika tolkningar än rimmen. De resultat, som sålunda vunnits, få sedan pröfvas på nytt inför skalderimmen, kompletteras och eventuellt bekräftas genom deras vittnesbörd om övergångens förekomst[1]).

I.

Det älsta isl. handskriftsmaterialet, för tiden c:a 1180—1250, finnes bekvämt lagt till rätta för en undersökning i L. Larssons Ordförrådet i de älsta isländska handskrifterna (Lund 1891). Upplysande i fråga om övergången av *đ* > *d* äro först och främst preterita och participia pret. av svaga verb efter klass 2—4, med stam på *l*, *n*, *m* etc., samt dentalavledda subst. med synkoperad vokal mellan -*đ* och avledningsstammens slutkonsonant, speciellt fem. på -*đ* (< *iđō*). En granskning af dessa former i Ordförrådet ger följande resultat:

Efter ursprungligt *ll*, *nn* skrives undantagslöst *d* (ꝺ), t. ex. *fyl(l)do*, *bren(n)de*.

Efter *l*, *n* i lång stavelse hava följande verb uteslutande *d*-skrivningar i hithörande former (siffran angiver antalet belagda skrivningar): *deila* 1, *efla* 12, *efna* 2, *fífla* 1, *fyrnask* 1, *føla* 1, *gegna* 1, *greina* 5, *hefna* 2, *hegna* 1, *huíla* 5, *hǿla* 1, *jarteina* 2, *leyna* 19, *nefna* 17, *negla* 6, *pína* 37, *rigna* 1, *reyna* 13, *signa* 4, *skygna* 2, *stæla* 1, *sýna* 101, *tína* 5, *týna* 12, *tæla* 8, *ygla* 1. (Alltså *deil(l)dr*, *sýnde* etc. — inalles 263 citat med *d*). — Ett verb

---

[1]) Några tämligen isolerade handskriftsformer (särskilt i AM 310 q:to och huvudhandskriften av Speculum regale) tyckas tyda på att sporadiska fall av en övergång *đ* > *d* efter *rr* och *r*, föregånget av kons., ha förekommit i fno. (och isl.?). Denna fråga beröres emellertid icke i den följande framställningen. Lika litet som övergången *đđ* > *dd*.

vacklar, näml. *girnask*, som visar 3 skrivningar med *þ* (*girnþesc* etc.) mot 4 med *d* (*girndesc*).

Av avledda subst. med ursprungligt *đ* efter *l, n* i lång stavelse uppträda följande blott med *d: reynd* 1, *deild* 1, *hefnd* 7, *fyrnd* 2. — Vacklan visar sig vid *girnþ*, som har *þ* 28 ggr mot *d* 3 ggr, samt vid *huílþ* med *đ* 18 ggr mot *þ* 6 ggr (i Stockh. Hom.) Endast *þ* har *sælþ* 1 gg (i Stockh. Hom. i förbindelsen *í sælþar staþenom*).

Efter *l, n* i kort stavelse uppvisa Ordförrådets handskrifter uteslutande skrivningar med *þ*. Ex. *valþ-*(*e,-r* etc.), *spanþe*, subst. *fiolþe, synþ* [1]). — Och likaså undantagslöst *þ* efter andra konsonanter än *l, n: dómþe, lamþe, fylgþe, lengþ* etc. (För ställningen efter *b* och *lv* saknas belägg.)

Anförda verbal- och substantivformer lämna det avgörande materialet i fråga om övergången av *đ* > *d*. Man kunde dock vänta att på ännu ett par håll få upplysningar härom. Nämligen vid komposita av typen *Stein-đórr* <- *þórr*. (Jfr Noreen l. c. *Steindorr, Arndorr*.) Här spela emellertid associativa förhållanden starkt in och överkorsa lätt de rent talfysiologiska tendenserna. Sålunda uppträder just namnet *Steinþórr* i ordförrådets handskrr. uteslutande skrivet med *þ* (6 ggr). (Om detta *þ* betyder *þ* eller *đ*, tonlös eller tonande frikativa, kan ej avgöras; möjligt är, att uttalet varit *þ*, i vilket fall ordet inte alls hör hit.) — Konserverande associativa inflytelser äro ej häller uteslutna vid de enklitiska formerna av pron. *đú*, svagtonigt < *þú*, som eljes efter verbal- (och andra) stammar på *l, n* etc. kunde väntas antaga formen *du*. Så är fallet i följande förbindelser: *scaldo* Stock. Hom. 1 gg., *scal*(*l*) *du*, i Stockh. Hom. 8 ggr., AM. 645 qto 2, Placitusdr. 2; *mon*(*n*)*du* l. *mun*(*n*)*du* St. Hom. 4 ggr., Elucidarius 1 gg. (*mondu*); *mon* (*møn, mun*[*n*]) *do* AM. 645 qto 10 ggr; *vil*(*l*)*do* AM. 645 3 ggr.; *kenn du* (imp.) St. Hom. 1 gg.; *eft du* (imp.) AM. 645 qto 1 gg.; *heill du* [oc vel komenn] ib. 1 gg. [Gack] *inndo* [nu i fǫgnoÞ drottens þíns] St. Hom. 1 gg. När nu vid sidan av dessa också uppträder former som *scal*(*l*) *þu* (St. Hom. 2 ggr., Eluc. 1), så är man likasom vid *Steinþórr* i ovisshet om judvärdet av detta *þ*. Kanske det f. ö. rent av är en blott skriv-form, framkallad av den stora massan av skrivningar *þú* (i andra ställningar)? I alla händelser erbjuda sig så många möjligheter för uppfattandet av dessa former (*scall*) *þu*, att de ingen som hälst beviskraft kunna äga emot tillvaron av en övergång *đ* > *d*, styrkt genom motsvarande skrivningar *scall du* etc. (Att göra upp en fullständig statistik över skrivningar *þú* i här av intresse varande ställningar, har därför synts mig överflödigt.)

Om man tillsvidare bortser från formerna *scal*(*l*) *du, mon*(*n*) *du*, vid vilka betingelserna för övergången av *đ* > *d* kunna uppfattas på olika sätt och som därför längre fram må särskilt diskuteras,

---

[1]) Om ordet *hældr* se nedan s. 61.

så återgifva tydligen de äldsta isl. handskrifternas åvan refererade skrivsätt följande uttalsförhållanden i fråga om *đ* ~ *d*:[1])

Efter *ll*, *nn* är övergången *đ* > *d* genomförd.

Efter (kort, supradentalt) *l*, *n* i kort stavelse inga spår av en övergång *đ* > *d*.

Likaså efter *m*, *lv*, *lg*, *ng* och övriga konsonanter o. kons.-förbindelser *đ* undantagslöst kvarstående.

I fråga om *đ* ~ *d* i ställningen efter (kort) *l*, *n* i lång stavelse är situationen ej fullt så klar. Visserligen är övergången tillfylles konstaterad genom den stora massan av *d*-skrivningar. Men åtskilliga undantag från detta beteckningssätt möta ju också. Bevisa dessa en vacklan i språkbruket på handskrifternas tid; och i så fall, huru skall denna förklaras?

Det egendomliga förhållandet med verbet *girnask*, som är det enda hithörande verb, som uppvisar former med *þ* i pret. (liksom *girnþ* är det subst., som oftast visar skrivning med *þ*), är iögonenfallande och tyckes tyda på, att några särskilda omständigheter här spela in. Samma förhållande återkommer vid de fno. handskrifterna. — Man erinras härvid om, att i den tre-konsonantiga förbindelsen *-rnđ-* i *girnđesk*, *girnđ*, nödvändigtvis måste inträda en artikulatorisk reduktion av det mellersta judet *n*. Denna reduktion (av det mellersta judet i en förbindelse af 3 konsonanter) kan ju gå ända till rent bortfall; jfr Noreen Aisl. G.[3] § 281. Även i sådana former som preterita och particip av svaga verb — där likväl associationen med andra former av samma ord måste sträva att uppehålla den ifrågavarande kons. i uttalet — segrar ofta denna tendens till lättande av uttalssvårigheten vid de hopade

---

[1]) Det förtjänar att påpekas, att denna fördelning av *þ* ~ *d* i de äldsta isl. handskrifterna knappast är den, som utgivarne av ett par (de viktigaste) av dessa låta en vänta, genom formuleringen af sina redogörelser för respektive handskrrs ortografi. Wisén skriver i inledningen till sin edition av Stockh. Homilieboken, s. XII: "*þ* användes efter *l* och *n* i preteritiformer (synnerligen av verb med återgångsljud), t. ex. *talþe*, *valþe* .... vidare i subst., t. ex. stulþ, kulþe, sælþ, vesolþ, hvilþ [3 cit.] (men hvild [2 cit.]), synþ, ynþe, girnþ .... äfvensom i participier". Att *d*-skrivningar är regeln efter lång stavelse, antydes varken här eller annorstädes i inledningen. — L. Larsson i inledningen till Cod. Reg. 1812 4:to (Kbhn 1883) säger om *d* ~ *þ* i denna handskrift (s. XV): "*d* brukas efter *l* med föregående kort vokal, samt efter *n*; undantag äro talþe [3 cit.], telþe [1 cit.], talþar [1 cit.] samt synþgom [1 cit.]". Av detta får man väl snarast den föreställningen, att i denna handskrift *d* för äldre *đ* är regel även efter *l*, *n* i kort stavelse; vilket ingalunda är förhållandet, då enligt Larssons Ordförrådet inga sådana *d*-former där äro belagda. Talet om *d* "efter *l* med föregående kort vokal, samt efter *n*" syftar sål. i själva värket dels på det (ur isl. synpunkt) ursprungliga *d* i preterita som *skylde*, *vilde*, dels på *đ* > *d* efter *ll*, *nn* i t. ex. *felde kennder*. "Undantagen" *talþe*, *synþgom* etc. äro tydligen de enda former, i vilka ursprungligt *đ* belagts efter *l*, *n* i kort stavelse. — Den här nämnda uppfattningen av L. Larssons och Wiséns framställningar uppträder t. ex. hos Wadstein, Fno. Homiliebokens ljudlära, s. 106 och hos Kahle, l. c. s. 73, och går förmodligen igen i dateringen hos Noreen, Aisl. Gr.[3].

konsonanterna. T. ex *øxta* av *øxla, sýsta* av *sýsla, vixtr* av *víxla, girtisk* av *girnask*, enligt cit. §, mom. 7, 8 — jte *øxlta* etc. På skrivningen *girtisc* anföres 2 citat av Gíslason, Um Frumparta s. 110; skrivningen *girđum* förekommer Fno. Hom.-boken s. 85, 24 — jfr skrivn. *girnđisc* för *gerđisc*, anförd av Wadstein, Fno. Hom:s Ljudlära s. 37, som tycks tyda på ett uttal av *girnđisk* utan *n*. Ändelsens *đ* skulle på så sätt vid uttalet av *girnđesk* (*girnđ*) ofta komma att följa efter ett *r*, i st. f. efter *n* (sål. *girđesk, girđ*); m. a. o. förutsättningen för att ändelsens *đ* skall uppträda såsom *d* är borta. Bredvid dessa former uppträda också sådana, där stammens fulla form *girn-* framträder, genom association med infinitiv- och presensformer, således med judlagsenlig form *girndesk*. När även vid *đ*-formerna skrives *girnđesk* med kvarstående *n*, är väl detta *n* att betrakta ss. rent grafiskt, analogt med skrivningar som *eyþda* för *eydda, hirþda* för *hirda* o. d. Eller åtminstone måste *n* i dessa former ha varit väsentligt reducerat till sin artikulatoriska tydlighet (*gir*[*ŋ*]*đesk*).

Former med *þ*, *đ* i pret. *girnþesk* o. fem. *girnþ* möta talrikt också i senare handskrifter än St. Hom. AM. 677 4:o, yngre delen (från förra hälften av 1200-talet) skriver *girnþer* (Bjarnarson Leifar s. 6, 10; jte *girnðir* 2 gr — *ð* i regeln här = *đ* — och *girndir* 1 gg). AM. 623 4:o har skrivningen *girnþar* (*-tré*; Unger Postola Sögur s. 460, 9, jfr Gíslason, Um Frumparta etc. s. 95). AM. 655 4:o XXI pret. *girnþi* (Leifar s. 169, 6). — Alldeles analog med *girnþ*(*esk*) är formen *gullhyrnþar* i Cod. Reg. av Eddasångerna (G. k. s. 2365), den enda form i handskriften, där *þ* står efter (*l*) *n* i lång stavelse.

Likställda med *girnþ*(*-esk*) i fonologiskt avseende äro också åtskilliga preterital- och participformer av svaga verb på *l*, *n* med föregående *v* (skrivet *f*) eller (frikativt) *g*, t. ex. *efla, nefna, sigla*. Här inträffar vid formerna *sigldt* etc. samma förhållande som vid *girnđesk*; *l*, *n* i interkonsonantisk ställning bortfaller eller reduceras till sin artikulatoriska tydlighet, varigenom *đ* kommer att följa på en kons. *v*, *g*, som lika litet som *r* gynnar en övergång *đ* > *d*.

På så sätt få följande former sin förklaring (vilka visserligen träffas först i senare handskrifter, men som lämpligen behandlas i detta sammanhang): Cod. Reg. av Grágás (ca 1250) har enligt Finsens ed. skrivningarne *nefnđ*(*i*), *stefnđ*(*i*), *stefnþi* (Finsens ed. I, ss. 41 ff. upprepade gånger, jämte *d*). Det bevarade bladet av Kringla (ca 1260), utgivet fotolitografiskt av F. Jónsson, Kbhn 1895) har skrivningarne *siglđu, siglđi*. Hauksbok skriver *siglþu* Oldskriftsselskabets ed. s. 241, 20. (Om här citerade handskrifters ortografi se nedan! Skrivningarne *eflđ, siglđi, siglđu* upprepade gånger i Hauksbok äro ej bevisande med avseende på uttalet med *đ*, då *đ* här även förekommer för judet *d*; på samma sätt med skrivningen *teflđa* i Cod. Reg. av Eddasångerna.) — Jämför, i fråga om bortfall av mellersta kons., "fel"-skrivningar som *nefdi* Grágás

I, 48, *nemfdi* St. Hom. 3 ggr, *næmđir* Cod. Ups. Delag. 8 fol.; *sigdu* AM. 310 ed. Groth, s. 97, 3.

Att dessa *đ*-former, *nefnđi* etc., först uppträda i yngre handskrifter, medan de äldsta, i Ordförrådet anförda, regelbundet skriva *nefndi* etc. (49 ggr. — se statistiken åvan!), är ett förhållande, som knappast kan betraktas som en tillfällighet. Man har här, så vitt jag kan finna, ingen annan möjlighet än att betrakta *d*-formerna som de äldre och ursprungligare och ansätta en judlig utveckling *nefndi* > *nef*(*ṇ*)*đi* etc. (Till frågan om den fonologiska förklaringen av en sådan utveckling återkommes strax.) Det ligger då nära till hands att framkasta den frågan, om icke så också förhåller sig med typen *girndisk* i förhållande till *gir*(*ṇ*)*đisk*, fastän de litterära källorna ej här låta en sådan tidsordning komma till synes, då båda formerna uppträda sida vid sida redan i Ordförrådets handskrifter (*girnþisc* 3 gr : *girndisc*, inclus. *fyrndesc*, 5 gr; subst. *girnþ* 28 gr : *girnd*, incl. *fyrnd*, 5 gr). Utveckliugen *girndisk* > *gir*(*ṇ*)*đisk* skulle då ha inträtt tidigare än *nefndi* > *nef*(*ṇ*)*đi* (något som ju i och för sig icke innebure något märkvärdigt). — Ett dylikt betraktelsesätt ifråga om dubbelformerna *girnþesk* ∼ *girndesk*, enligt vilket således skrivningarne av den förra typen icke skulle återgiva det ursprungliga preterital-*đ*, utan ett *đ* som vore en sekundär utvecklingsprodukt i förhållande till *d* i *girndesk*, ett sådant betraktelsesätt får ett starkt stöd i paralellismen med typen *hirde* ∼ *hirđe*, preteritum av vbt *hirđa*. Enligt den gällande uppfattningen av dessa formers inbördes förhållande, framställd av Hoffory, Arkiv II, 31 (jfr Aisl. Gr.[3] § 230 anm.), har ju liksom **eyđ-đe* > *eydde* så **hirđ-đe* > *hird*(*d*)*e*, vilket i senare tid genom övergång av *d* > *đ* efter *r*, återgår till *hirđe*. I Ordförrådets handskrifter skrives ännu regelbundet *d*; *hirdde* 1 gg, *gyrdde* 1, *virde* 11 och den "etymologiska" skrivningen *hirþde* 4 gr ∼ *óvirþar* (part. i fem. pl.) 1 gg, Reykj. Máld. II, 16. I yngre handskrifter däremot råda formerna *hirđe* (jämte det nyskapade *hirte*), *virđe* etc. En omständighet, som nu kan väcka betänklighet mot att likställa utvecklingen vid *gir*(*n*)*desk* : *gir*(*n*)*đesk* med denna vid *hirde* : *hirđe*, är den att *đ*-formerna vid *gir*(*n*)*đesk* o. *gir*(*n*)*đ* (i Ordförrådet) uppträda så mycket manstarkare i förhållande till *d*-formerna. Man skulle snarare väntat att finna *d* kvardröjande längre här, där former med associationsvis bevarat *n* ofta förekommo och värkade konserverande. Det faktiskt föreliggande förhållandet, att *d*-formerna vid *hirde* äro starkare än vid *gir*(*n*)-*desk*, *gir*(*n*)*d*, blir dock inte så gåtfullt, när man besinnar, att ett pret. *hirde* måste ha varit morfologiskt betydligt mera tillfredsställande än ett pret. *hirđe*, vilket ju i många fall (bl. a. hela konj.) gav former identiska med presensstammens. Jfr en ännu senare periods ersättande av *hirđe* med ett nyskapat *hirte* — i samma morfologiska tydlighets intresse. Däremot ett pret. *gir*(*n*)*desk* eller *gir*(*n*)*đesk* — det var ur morfologisk synpunkt sak samma. Här vid *r*(*n*)-gruppen få tvärtom *đ*-formerna ett morfologiskt stöd — vid

fem. *girnđ*, där ett *đ* bättre motsvarade ordets morfologiska funktion genom öfverensstämmelsen med den allmänna bildningstypen, *kyrr* : *kyrrđ* etc. (Närmare härom nedan.) Proportionerna bli här 28 *girnþ* : 5 *girnd*, medan vid preterita ännu stod 5 *girndesk* : 3 *girnþesk*. — Vi ha således på alla punkter funnit morfologiska faktorer, som motivera den i handskriftsformerna framträdande olika gestaltningen av ur fonetisk synpunkt likställda former *hirde*, *gir(n)desk*, *gir(n)d* ∼ *hirđe*, *gir(n)đesk*, *gir(n)đ*.

Den nyss berörda, av handskriftsformerna utvisade övergången *nef(ŋ)di* > *nef(ŋ)đi* *sig(ḷ)di* > *sig(ḷ)đi* etc. torde behöva en smula ytterligare belysas, då den innebär en, såvitt jag känner, här för första gången konstaterad utveckling, av *d* > *đ* efter frikativt ʒ och *v*. Utvecklingen är ur fonologisk synpunkt lätt begriplig och framställer sig som fullständigt analog med samma övergång efter *r*. Några bevisande former utom de här anförda (i fall dessa yngre skrivningar *nefnđe*, *siglđe* etc. rätt uppfattats ss. förutsättande ett uttal *nef(ŋ)đe*, *sig(ḷ)đe*) äro synnerligen svåra att uppdriva, då ju *d* äljes aldrig förekommer efter ett ʒ, *v* i äldre nordiska språk — utom i ett enda fall, nämligen då *d* < *đđ*. Liksom pret. av typen *hird(d)e* bildade enda motsvarigheten till *girdesk* < *girndesk*, så pret. *brigde* (av *brigđa*) till *sigde* < *siglde*. I yngre tid uppträder detta pret. under formen *brigđe*, vilket emellertid förutsätter en äldre form *brigde*, analog med *hird(d)e*, *eydde* till *hirđa*, *eyđa*. Och detta postulerade pret. *brigde* torde föreligga i en skrivning å fragmentet AM. 315 fol. D (s. 2, 28). Finsen och L. Larsson läsa visserligen *brigđe* [1]), men judvärdet måste här i alla händelser ha varit *d*, då ingenstädes eljes i detta gamla isl. fragment något *đ* med judvärdet *đ* förefinnes. (Ett skenbart *đ* = ð + *förkortningstecken* finns flerstädes [2]). Finsen läser också *kelđor*, *lanđ*, *anđvirki*, där *đ* skulle vara = *d*, men Larsson återgiver dessa former, och säkerligen med rätta, som *kelðor*, *lanð*, *anðvirki*, hds. s. 4, 2, 10, 13.) — Så som detta *brigde* förhåller sig till det yngre *brigđe*, så, menar jag, förhålla sig också Ordförrådshandskrifternas *siglde*, *nefnde* etc. till senare handskrifters *sig(l)đe*, *nef(n)đe* etc.

I fråga om övergången *đ* > *d* efter *l*, *n*, föregånget av konsonant (*r*, *v* eller ʒ) föras vi alltså till den uppfattningen, att övergången även här inträtt i förlitterär tid (efter all sannolikhet

---

[1]) Om här i handskr. värkligen står *đ*, är minst sagt ovisst. Man kan möjligen spåra en antydning till utlöpare till höger nedanför öglans tillslutningspunkt i ð, men detta ger i vart fall en högst kuriös form av *đ*. — Att Larsson inte här liksom på åvan anförda ställen rättat Finsens *đ* > ð, beror kanske på den form *brigþe*, som Finsen citerar från s. 1. Anföres också i Ordförrådet. För närvarande är det inte möjligt (åtminstone inte utan särskilda hjälpmedel) att på angivna ställe läsa någonting (liksom 1:sta sidan i sin helhet förefaller oläslig). Man torde därför inte behöva hysa någon vidare respekt för detta *brigþe*.

[2]) Jfr nedan om dessa former (av Finsen likaledes återgivna *halđe*, i st. f. *halde*, *lanđe* i st. f. *lande* osv.). Hoffory's åsikt är att bokstaven *đ* "slet ikke findes i håndskr." (Tidskr. f. Fil. Ny R. III, 294).

samtidigt med övriga fall, där *đ* följde på "enkelt" *l*, *n* i lång stavelse), men att det *d*, som är resultatet härav, då det genom bortfall av *l*, *n* i trekonsonantismen kom att följa omedelbart på ett *r*, *v* eller *ʒ*, senare har återgått till *đ*; efter *r* (*rn̥*) redan på Ordförrådshandskrifternas tid, efter *v*, *ʒ* (*vn̥*, *vl̥*, *ʒn̥*, *ʒl̥*) först i yngre handskrifters språk — ca 1250.

II.

När *đ* följer på *l*, *n*, föregånget av lång vokal, visar sig enligt den åvan givna statistiken ur Ordförrådet övergången *đ* > *d* i inalles 232 skrivningar med *d*, ð (varav 212 äro verbformer). Däremot kvarstår *đ*, skrivet *þ*, i 6 skrivningar av subst. *huílþ* (mot 16 med *d*) och 1 av subst. *sælþ*, båda i Stockh. Hom. — Till dessa redan citerade former med *d* för gammalt *đ* efter *l*, *n*, torde man emellertid utan betänkande kunna lägga alla former av ordet *eldr*, överallt i handskrifter som skilja mellan *d* (resp. ð) och *đ* (*þ*) skrivet med *d* (ð). Ordets germ. grundform är **ailiđ-az* — se särskildt Lefflers artikel i Sv. Landsm. I [1]). Bredvid denna har man emellertid också velat ansätta en form, som redan före den samnordiska synkopen uppvisat synkope i vissa kasus. Så Kock, Tamm, Noreen (Aisl. Gr.[3] § 349, 2 "*Eldr* feuer statt **eileþr*... dat. *elde*... muss schon urn[ordisch] synkopirte kasus gehabt haben; sonst stände — was doch nie der fall ist — in den ältesten handschr. **elþr*"). Då nu, såsom åvan synes, alla ord med gammalt *đ* efter *l*, *n*, föreg. av lång vokal (med undantag för de båda isolerade *huílþ*, *sælþ*) uppträda uteslutande med *d*-skrivningar, så blir detta förhållande vid *eldr* (< **eildr*) ej mera något påfallande. Enda skillnaden är, att diftongen i **eildr* förkortats frf. *ld* (liksom **meistr* > *mestr* o. s. v.), vilken judlagsenliga utveckling uteblivit i former som part. *tældr*, *deildr* på grund av en stark association med långvokaliska former (*tæla*, *deila*), som saknades vid **eildr*.

Huru nu förklara den avvikelse från det regelmässiga förhållandet, som utvisas av de båda orden *huílđ* (~ *huíld*) och *sælđ*? Då formerna med *þ* endast uppträda i den relativt sena Stockh. Homilieboken (och i ännu yngre handskrr.), förefaller det vara enklast att lösa motsättningen så, att dessa *þ*-former antagas vara avskrivningsformer, härstammande från förlagor från en tid, då övergången *đ* > *d* efter *l*, *n* med föreg. lång vokal ännu ej var

---

[1]) En avvikande mening härvidlag har framställts av K. F. Johansson i ZfdPh. XXXI ss. 285 ff. Han anser vokalen i suffixet ha varit *ĕ̄*, icke *í*; detta på grund av former med bevarad suffixvokal (fsv. *eledh*). Att emellertid ett *i* även efter lång stavelse judlagsenligt skulle bevaras, framgår av ordet *nøk(k)uiđr*. Och å andra sidan kan just formen *eledh* icke återgå på ett **ailēđaz*, då *ē* skulle givit fsv. *a*, ss. i de av J. anförda part. *hafat*, *saghat*.

genomförd [1]). Dessa äldre isl. handskrr. med supponerade *þ*-former kunna i sin tur veterligen ej varit väsentligt äldre än från 1100-talets början. Och vi skulle sålunda — genom de från dem bevarade *þ*-formerna — ha given en gräns uppåt i tiden för övergången *đ* > *d* efter *l*, *n* med föreg. lång vokal. Mot detta antagande talar emellertid det förhållandet, att *þ*-skrivningarna i St. Hom. äro samlade på dessa enda två ord. Man väntade, om man hade att göra med avskrifningsformer, att finna *þ* uppdykande än i det ena ordet, än i det andra. Jfr nedan om förhållandena i Fno. Homilieboken, Speculum Regale's huvudhandskrift, Hauksbok o. a. Nu uppträder, som nämnt, i St. Hom. *huílþ* med *þ* 6 gr (mot 11 gr med *d*, båda formerna strödda över hela handskriften), jämte *sælþ* 1 gg, medan eljes undantagslöst skrives *d* efter *l*, *n*, föregånget av lång vokal. Och överhuvud är, så vitt jag kunnat finna, orden *huílđ*, *sælđ* de enda undantagen i isl. (och fno.) handskr. från detta beteckningssätt (med *d*) [2]). Utanför Ordförrådets handskrifter förekommer *huílđ* med *þ* i Cod. AM. 677, yngre delen (*huilþar*, Leifar s. 6, 2 — jfr Gíslason, Um Frumparta s. 95). *Sælđ* återfinnes gång på gång i litteraturen med denna form. Så Ágrip *ouinsælþ* (Dahlerups ed., s. 54, 20, men *uinsælð* s. 85, 6); AM. 291 4:o, Jomsvikingasaga, *vinselþa* (af Petersens ed., Kbhn-Lund 1882, s. 2, 6) och *vinsølþ* (ib. s. 32, 12); AM 310 4:o *vinsælþar* (Groths ed., Kria 1895, s. 38, 31, jte *vinselld* s. 37, 24), Fríssbok *vinsølþ* (Ungers ed. s. 71, 35, jte *vinsølld* s. 71, 27). (Hauksbok's *farsælđ* Oldskriftsselskabets ed. 258, 12 — jte *uvinsælld* ib. r. 16 — är tvetydigt, då *đ* här även brukas = ð. Likaså Fríssbok *sølđom*.)

Man kan under sådana förhållanden ej gärna tvivla på att formerna *huílđ*, *sælđ* (med *đ*) varit värkliga uttalsformer, levande i språket under litterär tid. — För att vinna en förklaring av detta egendomliga undantagsförhållande, då den äldre förbindelsen *lđ* (*nđ*) efter lång vokal eljes alltid uppträder såsom *ld* (*nd*), skulle man kunna tänka på möjligheten av en vokalförkortning i *huílđ*, *sælđ* så tidig, att vi här skulle haft kort vokal redan vid inträdet av övergången *lđ* > *ld* efter lång vokal; varigenom dessa ord i likhet med typen *valđi* blivit oberörda av denna utveckling [3]). Ett

---

[1]) St. Hom. är ju ett "receptaculum", vari samlats avskrifter av original från olika tider och trakter, vilkas "olika skrifsätt och språkbruk äro mycket noggrannt kopierade". (Wisén, Arkiv IV s. 195).

[2]) Om jag frånser en enstaka, helt isolerad skrivning *steinþa* i Cod. Uppsal. av Snorra-Edda, varom nedan. Wimmer, Oldnordisk Læsebog s. XI, uppgiver också ett pret. *huílþa*, som jag emellertid ej lyckats återfinna och som jag tillsvidare starkt betvivlar. Likaså citerar Bugge, Runverser s. 247, pret. *huílþe*, som emellertid icke återfinnes på något av de ställen, till vilka där hänvisas. Skrivningarne med *đ* i sena handskrifter, som ej strängt uppehålla skillnaden mellan *đ* och ð, komma naturligtvis här ej ifråga.

[3]) För ordet *huílđ* finnes faktiskt vokalförkortning styrkt genom helrimmet *mildr* : *huildar* (Leiđarvisan, ca 1150), anfört av Gíslason i uppsatsen Aarbøger f. nord. oldk. 1866, ss. 272 ff. Jfr de många beläggen för *dyrđ*, med kort *y*, sammastädes.

sådant antagande förbjudes emellertid av ordet *eldr*. Detta visar nämligen, med sin korta vokal tillsammans med *ld* (< *lđ* < *-liđ-*), att övergången *lđ* > *ld* efter lång vokal måste vara äldre än vokalförkortningen i denna ställning. Eljes skulle man ovillkorligen i st. f. *eldr* ha mött en form med *đ* (i de handskrifter, som icke känna någon övergång *lđ* > *ld* efter kort vok. — *valđi* > *valdi*). Utvecklingen har sålunda tydligen gått i denna ordning: lång vokal + *lđ* > lång vok. + *ld* > (eventuellt) kort vok. + *ld*.

I vilken riktning man har att söka den värkliga lösningen på motsatsen mellan *sælđ*, *huílđ* och övriga bildningar, där *lđ*, *nđ* efter lång vokal uppträder ss. *ld*, *nd*, torde utvisas af den omständigheten, att de båda undantagen från regeln träffas inom en och samma (här eljes tämligen fåtaligt representerade) morfologiska grupp: abstraktbildningar på *đ* (< *iđō*) till adj. o. verb, typen *kyrrđ*, *fylgđ*. Vid denna synnerligen starka ordbildningstyp är kons. *đ* absolut dominerande såsom karakteristiskt formativ. De hithörande ord, som Tamm anför i sin avhandling Om fornnord. fem. afledda på *-ti* och på *-iþa* (Upps. 1877), kap. V, ss. 34 ff., gruppera sig på följande sätt: 84 tillhöra typen *kyrrđ* (d. v. s. skulle på de älsta isl. handskrifternas tid judlagsenligt uppträda med *đ*), 14 typen *spekþ* (med judlagsenligt *þ* efter *k*, *p* — det senare blott i ordet *dýpþ*), 4 typen *fýst* (med *þ* > *t* efter *s*), 3 typen *breidd* (*dd* < *đđ*), 4 typen *snilld* (*d* < *đ* efter *ll*, *nn*), 8 typen *deild* (*d* < *đ* efter *l*, *n* med föreg. lång vok.), 7 typen *girnđ*, *hefnđ*, som är vacklande ~ *girnd*, *hefnd*. — Av dessa torde typerna *kyrrđ* och *spekþ* för språkkänslan ha sammanfallit till en homogen morfologisk grupp — en växling mellan tonande och tonlös konsonant allt efter judomgivningen var ingenting ovanligt även inom samma paradigm. Gent emot denna fasta och i språket synnerligen lifskraftiga bildningstyp bli de fåtaliga bildningarne på judlagsenligt *d*, *t* synnerligen ofördelaktigt ställda [1]). Att ett "systemtvång" här skall inträda vid avvikande bildningar, som härför äro mottagliga (genom sällsynt användning el. dyl.), är givetvis vad man har att vänta. Man får "språkliga ekvationer" som denna: x : *sæll* = *kyr(r)đ* : *kyrr* och på så sätt uppkomma undantag från judskridningslagarna (men morfologiskt mönstergiltiga former) som *sælđ*, *huílđ*.

För att detta betraktelsesätt skall kunna uppträda med anspråk på att giva en evident förklaring av de båda undantagen

---

[1]) Typens lifskraftighet visas av de nybildningar på *đ*, som få ersätta äldre abstraktbildningar. Om fem. på *đ* ersättande fem. *in*-stammar se Tamm, anf. arb. ss. 43 f. Bredvid *ōn* l. *jōn*-stammar av typen *skerpa*, *kviđa* uppträder likaledes ofta *đ*-bildningar: *kyrra* : *kyrrđ*; *auma* : *eymđ*; (*sín-*) *giarna* : (*sín-*) *girnđ*; *úhæfa* : *úhæfđ*; *væra* : *værđ*; *deyfa* (o. *deyfi*) : *deyfđ*; plur. *ǫngur* : "*öngđ*" (= *øngđ* l. *ǫngđ*?); *fylgia* : *fylgđ*; *nefna* : *nefnđ*. — Att *đ*-bildningen är nyskapad framgår stundom av själva formen — utan omjud; så vid *raund*, *þiokkt*, *miodd*. (Anförda av Tamm, anf. arb. s. 33; vid *vesolđ* o. *einorđ* som också här anföras, hänger väl saknaden av *i*-omjud ihop med akcentsvaghet på slutstavelsen; jfr *vésall* ~ *sæll*!)

sælđ, huílđ (~ *sæld, huíld*), fordras ett klarläggande av de (eventuella) omständigheter, som göra just dessa bildningar särskilt mottagliga för ett sådant systemtvång. Vad ordet *sælđ* beträffar, är det ej svårt att finna sådana. Sannolikt är ordet rent av en nybildning. Det vanliga abstraktum till adj. *sæll* är f. *sæla*. Se Fritzner. Ordet *sælđ* hittas i litteraturen i 2 funktioner. Dels ss. senare kompositionsled i ord som *vinsælđ, farsælđ, sigrsælđ*, dels i genitiv i sammanställningarne *sælđar*(-)*stađr, lif, gramr*. I förra fallet är det tydligt, att vi ha att göra med abstraktbildningar till respektive adj. *vinsæll, farsæll* etc., som kunna vara av tämligen tillfällig natur (därför tala dubbelformer som *sigr-sælđ, -sæla, -sæli*) och då naturligtvis bildas efter gängse typ: *vinsæll* : *x* = *kyrr* : *kyrrđ*; sål. *vinsælđ*. I den mån ett sådant ord blir gångbart och införlivas med det fasta ordförrådet, rättar det sig sedan efter vanliga uttalslagar, > *vinsæld*. — I sammanställningarne av typen *sælþar-staþr*, som väl i regeln (alltid?) äro att uppfatta som komposita, kan man mycket väl ha framför sig liknande tillfälliga språkskapelser (t. ex. genom översättning från latin = "locus beatitudinis"?). En omständighet, som kan ha vållat, att man här föredrog en nybildning framför användandet av det vanliga abstraktum *sæla* i oblik kasus, kan ha varit de många komposita *sæluhús, -skip* etc. (se Fritzner), där *sælu* förekom i en helt annan betydelse, med vilken man ville undvika förväxling. Det är eljes påfallande, att simplex *sælđ* uteslutande är belagt i genitiv och ss. första led i sammanställningar, som snarast äro att fatta som komposita. — Till sist må också påpekas, paralellismen mellan en form *sælđ* och *vesolđ* (med judlagsenligt *đ*, jfr *ađilđ*). Sammanställningar av dessa båda motsatta begrepp möta synnerligen ofta (*hafa .. vesǫld fyrir sælu, sælir ok vestir* etc.; se Fritzner) och göra associativa inflytelser från det ena ordet till det andra högst sannolika [1]).

Är *sælđ* (i *vinsælđ, sælđarstađr* etc.) en nybildning, sannolikt av tämligen tillfällig natur och såsom sådan 'mekaniskt' bildad efter levande mönster, är det däremot antagligt, att *huíld, huílđ* är ett ord av gammalt datum, vid vilket en omstöpning av den judlagsenliga formen således är mera påfallande. — Ordet är det enda abstraktum till verbet *huíla* som finnes och måste ss. sådant alltid ha varit behövligt och använt i språket. Fem. *huíla* finnes väl, men i betydelsen 'hviloplats, säng'. (Om flera dylika bildningar med en, efter vad det förefaller, ursprunglig lokal betydelse se Hellqvist Arkiv VII s. 57 — *huíla* saknas här). — Den äldsta belagda formen är också *huíld* med *d*, i Leiđarvísan i rim mot *mildr* (c:a 1150). Och i Ordförrådets handskrifter är likaledes

---

[1]) En form som möjligen — näml. för så vitt den är en värklig uttalsform — bildar en analogi till *sælđ*, som styrker den förklaring, som åvan givits, är *heimilđ* i Frissbok. Här oomtvistligt judlagsenligt *ld* (jfr. Aisl. Gr.[3] § 303, *ε*).

denna form övervägande, 16 *d* mot 6 *þ*. — En omständighet, som dock kan tänkas i någon mån hava bidragit till att just detta ord *huíld* råkat ut för analogiskt inflytande från abstrakttypen på *đ*, är den, att *huíld* (liksom *sælđ* och *girnđ*) genom sin betydelse har en så utpräglad "abstrakt"-funktion i förhållandena till verbet *huíla*. *Deild* och *reynd* (vanligen i gen. *reyndar* ss. adverb), som i Ordförrådshandskrifterna (och eljes) bevara det judlagsenliga *d*, stå härutinnan icke fullt på samma linie med *huílđ*, *sælđ*[1]).

III.

Innan jag lämnar Ordförrådets material, återstår att göra upp räkningen med de båda isolerade formerna *scal(l)du* och *mun(n)du*. Öfriga åvan anförda fall av suffigerat *du* < *đu* < *þú* — *uill du*, *kenn du*, (*gack*) *inn du*, *heill du*, *efl du* — äro fullt analoga med de nu behandlade fallen av övergången *đ* > *d* efter *l*, *n* i lång stavelse. Om så också förhåller sig med *scal(l)du*, *mun(n)du*, är mera ovisst. Formerna *scall*, *munn* uppfattas av Noreen (t. ex. Aisl. Gr.[3] § 230, 16, Geschichte d. nord. spr. §§ 201, 1 och 251, a) såsom uttalsformer med långt *l*, *n* och förklaras ss. beroende på övergång till presensflexion. Denna förklaring kan dock näppeligen vara den rätta, då formerna *scall*, *munn* (*mux*), såsom också uppgives av Noreen, endast förekomma i 2:dra personen sing., men icke i 3:dje. Någon sådan typ av presensflexion (efter vilken pres. sing. *skal-skalt-skal* kunnat omanalogiseras till *skal-skall-skal*) existerar ju icke. Utan där ett verb från annan böjning övergår till den normala presensflexionen, ss. t. ex. presens av *vilia*, där ha 2

[1]) Då ett *i* även efter lång stavelse — såsom det åvan påpekats med hänvisning till *nøkuiđr*, och som även antages av Kock, P. B. B. XXVII, s. 176 (i motsats till K. F. Johansson l. c. och Walde, Die germ. Auslautsgesetze, s. 192) — judlagsenligt skulle kvarstå i slutstavelse, och vi således böra ha haft en judlagsenlig växling **huíliđ* : *huílđar*, skulle man kunna tänka sig att växlingen *đ* : *d* i *huílđ*, *sælđ* återgår på denna växlig **huíliđ* : *huílđar* etc., så att **huíliđ*, sedan den enstaviga stamformen analogiskt trängt igenom, givit *huílđ*, medan *huílđar* judlagsenligt > *huíldar*, varpå naturligtvis utjämning följt. Denna väg (som också förefaller mera konstruerad) är emellertid stängd, då skalderimmen från älsta tid endast uppvisa e n s t a v i g a stamformer av dylika ord. Ur Kahle's rimarium ha följande bevisande rim antecknats: *dýrđ* : *varđisk* Sighvatr (Wisén s. 38); *mægđ* : *Egđa* Stúfr. bl. (Heimskringla, Ungers ed., s. 559, 1); *leyfđ* : *lofđa* Þórđr Kolbeinsson (Heimskr. 232, 10); *byggđ* : *tryggđa* Markus Skeggj. (Wisén s. 53); (part.) *førđ* : *norđan* Sighvatr (Heimskr. 378, 3); *leyfđr* : *hǫfđi* Biarni Gullbr. (Heimskr. 493, 20); *førđr* : *herđa* Þorbiorn skakki (Heimskr. 795, 5). Jfr ord med kort avledningsstam: *fremđ* : *frǫmđu* Sighvatr (Heimskr. 453, 24), (part.) *krǫfđ* : *hǫfđi* Einar Skulason (Wisén s. 60). Även utanför rimställningen är enstavig stamform säker (t. ex. endisk *leyfđ* ok landi, Sighvatr, Heimskr. 377, 22), då en tvåstavig form (**leyfiđ*) icke låter infoga sig i värsschemat, vilket är fallet överallt, där ett dylikt ord (med lång stamstavelse) användes i värs. — Om formen **huíliđ* alltså senast på 1000-talet är ersatt av en enstavig form utan vokal mellan *l* och *đ*, så faller dess tillvaro allt för långt tillbaka i tiden, för att den skulle bliva användbar för förklaringen av *huíld*, *sælđ* i 1200-talets handskrifter.

och 3 personen sing. samma ändelse (1 p. *vil*, 2 *vill*, 3 *vill* osv.). Dubbelskrivningen av kons. i *scall(du)*, *munn(du)* — vare sig den skall beteckna lång kvantitet eller något annat — måste således förklaras på något annat sätt.

Utom de gamla formerna *skalt*, *munt* och de nyss behandlade *skall*, *munn* (uppfattade som former med lång slutkonsonant) räknar Noreen också med en kortstavig form *skal*, *mun* (Aisl. Gr.[3] § 522, 4). Dessa olika former för 2 sg. pres. ind. av *skolo*, *mono* fördela sig i Ordförrådets handskrifter på följande sätt:

St. Hom: A. scaltþu 2 gr, scalttu 8, scalltu 1, scaldtu 3
B[1] scall 4, scalldu 4, scallþu 2
B[2] scaldu 4, scald (för scaldu?) 4
AM 645: A scalt 3 gr, scaltu 9
B[2] scal 4, scaldu 2
Plácitusdr: B[1] scalla (þu) 1, scalldu 1
B[2] scaldu 1
Elucidariusfr: B[2] scalþu 1.
2 sg. pres. ind. av *mono* skrives i
St. Hom: A. muNt 1, muNtu 6, muntu 1
B[1] muN 5, muNdu 1
B[2] munþu 2, mundu 3
AM 645: A muNt 1, munt 4
B[1] muN 2, muNdu 3
B[2] mundu 7
Eluc.-fr: B[2] mo*n*du 1

[Olika skrivsätt i fråga om vokalen i *mun* (*u*, *v*, *o*, *ø*), liksom i pron. *du* (*u*, *v*, *o*) äro lämnade åsido. Likaså om i *Nd*, *Nt* bokstäverna stå var för sig eller äro sammanskrivna. — I fråga om formerna *scalltu* (St. Hom.), *scaltu* (AM. 645) och *muNtu*, *muntu* (St. Hom.) kan deras placerande väcka tvivelsmål. Jag har fört dem till formerna *skalt*, *munt*, då det är möjligt, att de ha uppfattats så. Men det är också möjligt, att de av skrivaren fattats ss. bildningar (med pron. *þú*, *tu*) till formerna *skal(l)*, *mun(n)*.]

I fråga om den kortstaviga formen *skal*, *mun* hänvisar Noreen Aisl. Gr.[3] § 522, 4 (med tvekan) till regeln om förkortning av kons. efter svagtonig vokal. *Skal*, *mun* skulle således vara uppkomna av *skall*, *munn* i proklis. Granskar man de satser, i vilka formerna *skall*, *munn*, resp. *skal*, *mun* uppträda (i Ordförrådshandskrifterna), är det emellertid svårt att upptäcka en dylik fördelning av formerna. Det är ju i stället påfallande, att av de nybildade fristående formerna *skall* är den enda i St. Hom. använda, *skal* den enda i AM 645. — I Aschwed. Gramm. (§ 563 anm.) uppfattas motsvarande fsv. former *mon*, *skal* (som i fsv. äro sena, först medelsvenska, och icke ha vid sin sida några former med *ll*, *nn*), i likhet med andra fall med saknad av 2-sing-märket *t*, ss. lån från 1 o. 3 sing. Denna förklaring kan i alla händelser ej användas på de isl. formerna *skal*, *mun*, såsom framgår av följande.

I AM. 645 är en övergång av *đ* > *d* i *skalđu* omöjlig att uppfatta som en övergång efter *ll*, *nn*, ty en form *skall* existerar icke i denna handskrift. (Att skrivningen *scal*, 4 gr, icke är blott ett skrivsätt för ett uttalat *skall* med långt *l*, framgår av en jämförelse t. ex. med samma handskrifts regelbundna skrivning av pres. ind. av *uilia* : 1 sing. *uil*, 2 *uill*, 3 *uill*.) När vi nu även efter *skal* med kort *l* ha formen *du*, så visas härav, att denna 2 sing. *skal* icke kan vara identisk med 1 o. 3 sing. *skal*, ty en övergång av följande *đ* > *d* vore i sådant fall obegriplig i en handskrift, som konsekvent skriver typen *valđe* med *þ*. (Samma jud-övergång efter *skal*, *mun* är däremot förklarlig under andra förutsättningar, såsom nedan skall framgå.) — Möjligheten av ett annat sätt att förklara *du* i *skaldu* (*mundu*) än ss. framkommet genom övergång av *đ* > *d* torde vara utesluten. I Aisl. Gr.[3] § 455, 2, uppgives visserligen, att formerna *du*, *tu* skulle kunna användas ej blott suffixalt, där de äro judlagsenligt motiverade, utan även "losgelöst auftreten z. b. in St. Hom." Förekomsten av formen *du* visar sig emellertid i Ordförrådshandskrifterna (om man slår upp de av Larsson angivna täxtställena) vara begränsad till de åvan citerade fallen efter *l*, *n* i lång stavelse + dessa *skaldu*, *mundu*. (Att det inte är fallen *skaldu*, *mundu* som åsyftas i § 455 visar en jämförelse med § 230 1, b, där dessa former anföras bland exempel på övergången efter *ll*, *nn*.) [1])

Skal(*l*), *mun*(*n*) för *skalt*, *munt* torde kunna förklaras endast i samband med analoga fall, där 2 sing.-märket *t* (i ursprungliga preterita) bortfaller. Detta är enligt Aisl. Gr.[3] § 524, 2, d ofta händelsen "wenn *þú* unmittelbar folgt (sonst sehr selten) z. b. *gekk þú* (mit restituirtem *þú* statt *gekktu* aus *gekkt þu* . .) . . . St. Hom. *þú tók* . . , in den Eddaliedern *kuaþattu* . . , *varattu*." (Spärrningen av mig.) Såsom det också tycks vara Noreens mening, torde dessa former leda sitt ursprung från sammanställningar av typen *gekktu* (< *gekkt-tu* < *gekkt-þú*), i det att *gekktu* — och varför ej också *skaltu*, *mun-tu*? — har "felaktigt" upplösts som *gekk-tu* (*skal-tu*, *mun-tu*) i st. f. som *gekkt-tu* (*skalt-tu*, *munt-tu*). Association med 1, 3 sing. *gekk*, *skal*, *mun* osv. kan härvid ha invärkat, men får, såsom åvan visats i fråga om *skal*, *mun*, icke betraktas som den bestämmande faktorn i denna utveckling. Den torde snarare vara att söka i känslan av stavelsegränsens läge (i *gekktu*, *skaltu* etc.) — jfr hur härav har framkallats omstöpningar av andra sammansatta verbalformer: typerna *bindom-vér* > *bindom-mér* > *bindomér*, uppfattat som *bindo-mér*, och *þykkiđ-ér*, upplöst som *þykkiđer*. (Skrivet *þér*. Se Aisl. Gr. §§ 455 anm. 5; 521, 3, 4.) — En annan möjlighet för bortfall av *t* lämnas av sammansatta former av typen *gekktþu*, *skaltþu*, vilka genom bortfall av mellersta

[1]) Sannolikt förhåller det sig på samma sätt med det självständiga uppträdandet av formen *tu*, ehuru jag icke har haft tillfälle undersöka mer än en del av de beläggställen, till vilka Ordförrådet hänvisar. Jfr L. Larsson, Isländska handskr. No 645 4:o, s. LXV.

kons. i 3-konsonantismen kunna bli uttalade och hörda som *gekkþu*, *skalþu*. Nu är visserligen det vanligaste sättet att förankla ifrågavarande former icke kons.-bortfall, utan assimilation *gekkt-þu* > *gekkttu*(> *gekktu*). Men om undantagsvis just (den starkt betonade) formen *þú* (med *þ*) tränger sig fram i medvetandet och uttalet, så skulle slutresultatet även här — på nämnda sätt — kunna bli ett *gekk*, *skal* i st. f. *gekkt*, *skalt*.

Vare sig nu utvecklingen gått över båda dessa vägar eller endast den förra, så synes det i alla fall vara tämligen klart, att *skal*, *mun* liksom de *t*-lösa preteritalformerna (i 2 sing.) ha framkommit ur ställningen framför suffigerat pronomen. Detta antydes ju också i fråga om de senare formerna (*gekk* för *gekkt* o. d.) av deras övervägande uppträdande just i sådan ställning (enligt Noreen l. c.). Sedan den nya formen en gång framställt sig för medvetandet, dröjer det naturligen ej länge, förr än den börjar uppträda även på egen hand. Första steget härvid torde ha varit dess användning i former som de citerade *skalattu*, *varattu*. Här är ju endast negationen insjuten mellan lederna i det sammansatta *skal-tu*, *var-tu* (så uppfattat). Och så är en konstruktion av typen *þú skal* (*þú mun*, *þú tók*) inte långt borta.

Med denna härledning av *skal*, *mun* (utan *t*) giver sig förklaringen på dubbelheten *skall* : *skal*, *munn* : *mun* av sig själv. Åtminstone i fråga om de sammansatta *skalldu* : *skaldu*, *muNdu* : *mundu* är det tydligt, att motsättningen dem emellan är av alldeles samma natur, som den motsättning emellan *skallt* : *skalt*, *skalltu* : *skaltu* och *muNt* : *munt*, *muNtu* : *muntu*, som åvan kan konstateras från samma handskrifter. Dvs. det är här endast fråga om en skillnad i skrivvanor, i fråga om beteckningen av det dentala *l*, *n*, som uppträder frf. *d*, *t*. Motsättningen mellan AM. 645 *skaldu* och St. Hom. och Plác.-dr. *skalldu* (∼ *skaldu*) är nämligen endast ett moment i den allmänna och genomgående motsättningen mellan dessa handskrifters skrivsätt i fråga om förbindelserna *ld*, *lt*. Då AM 645 konsekvent skriver *skylde*, *uilde*, *mildr* (och tom. pret. *felde*), skrives i St. Hom. och Plác.-dr. i regeln *skyllde*, *uillde*, *milldr* (mindre ofta med ett *l*). När däremot i fråga om *muNdu* : *mundu* ingen motsättning mellan de olika handskrifterna gör sig gällande, i det att AM. 645 såväl som St. Hom. har *muNdu*, växlande med *mundu*, så stämmer även detta med handskrifternas allmänna skrivvanor. I förbindelserna *nd*, *nt* växlar *N* med *n* i båda handskrifterna: *muNt* ∼ *munt*, fem. *hǫNd* ∼ *hǫnd*, pret. *keNde* ∼ *kende* osv.

Mindre påtagligt gäller samma betraktelsesätt i fråga om de fristående formerna *skall* : *skal*, och *muN* : *mun*. Då emellertid fördelningen mellan dessa former nära följer den nyss refererade motsättningen mellan resp. handskrifter i fråga om de sammansatta *skalldu* : *skaldu*, *muNdu* : *mundu*, i det att St. Hom. (och Plác.-dr.) med *skall* står emot AM. 645 (och Eluc.-fragm.) med *skal*, medan däremot i både St. Hom. och AM. 645 *muN* är förhärskande (att *mun*

ingen gång belagts i AM 645 är väl en tillfällighet), så nödgar väl detta till att se dessa former, de fristående och de sammansatta, i ett sammanhang. Man synes mig då ha full rätt att antaga, att minnesbilden av (det skrivna *skall* i) *skalltu, skalldu* i St. Hom. och Plác.-dr. kommit skrivarne av dessa handskrifter att också skriva *skallþu skallattu, þu skall* o. l. med *ll*. Medan däremot det konsekventa skrivsättet *skaltu, skaldu* i AM 645 ju icke giver anledning till någon annan skrivning än (*þu*) *skal*. Vid motsvarande former av *mono* hade däremot båda handskrifterna *muNtu, muNdu* (jämte *muntu, mundu*), och båda ha också *þu muN* med *N* (jämte St. Hom. *munþu* 2 gr).

Emellertid får man icke utan vidare betrakta dubbelskrivningen av kons. i *skall, muN* — lika litet som i *skalldu, muNdu; skalltu, muNtu; skallt, muNt* — som en enbart grafisk företeelse. Att en eller annan uttalsegendomlighet legat bakom denna i så många isl. och fno. handskrifter vanliga dubbelskrivning av *l* och *n* framför *d, t* är ju all sannolikhet för. Av vad art denna varit är mindre klart, och härom ha olika meningar framställts. Åström, som först sammanställde dessa dubbelskrivningar med den dentala kvalitet som tillkommer *l, n* i samma ställningar i nutida sv. dialekter, lämnar osagt om dubbelskrivningen e n d a s t haft till uppgift att beteckna en kvalitativ åtskillnad från (kort) *l, n* i andra ställningar (Sv. Landsm. VI, 6, ss. 109 ff.). Noreen åter ser saken så, att *l, n* f ö r l ä n g t s frf. *d, t* och i och med detsamma fått dental kvalitet (Aisl. Gr.³ § 269. 3). Däremot opponerar sig uttryckligen M. Kristensen (Ark. XII s. 313 f.). Genom antagandet av en dylik förlängning av *l, n* frf. *d, t* på en tid, som eljes karakteriseras av den Hofforyska förenklingslagens genomförande, skulle man komma att för samma tids språk antaga tillvaron av två sinsemellan rakt motsatta judtendenser. Dubbelskrivningen av dessa *l, n* anser K. tillräckligt motiveras av deras k v a l i t a t i v a sammanfallande med *ll, nn*, varigenom de påfallande skilde sig från det vanliga uttalet av kort *l, n*.[1])

Frågan blir nu således den, om *skal(l), mun(n)* i *skalltu, muNtu* (liksom i *skallt, muNt*) har långt *l* resp. *n* genom förlängning framför (*d*)*t*. (Om judens dentala kvalitet tycks enighet råda). I så fall måste man väl äfven antaga, att det ur dessa former emanciperade *skal(l), mun(n)* haft lång slutkonsonant. Detta senare f ö r b j u d e s emellertid av två omständigheter. För det första kan formen *skal* i AM. 645 — den enda i denna hdskr. jämte *skalt* — icke uppfattas annorlunda än som kortstavig, såsom åvan visats under jämförelse med samma handskrifts beteckning av 2, 3 sing.

[1]) Hoffory själv anser, att "forenklingsregeln har overhovedet ikke udstrakt sig til det geminerede *ll*, og *nn*" (Arkiv II s. 91). Liksom ej håller till *mm, rr*. K. Verner formulerar däremot undantaget så (med stöd i handskriftsformer och nyisl. uttal), att "langer s o n a n t (d. h. *r, l, n, m*) bleibt vor folg. s o n a n t ungekürzt." (Avhandlinger og Breve, s. 245 f.). Så också Noreen, Aisl. Gr.³ § 274.

pres. ind. *uill*. (Vid *skaltu, skalt, skaldu* lämnar skrivsättet ingen ledning, ty i AM 645 enkelskrives även ursprungligt långt *l* frf. *d, t,* t. ex. pret. *felde*.) I samma riktning pekar även den metriska värdesättningen av 2 sg. *skal(l)*, som påvisats av Gíslason (Udvalg af oldn. skjaldekvad, s. 51 f.). Formen förekommer — i handskriften skriven *scall* — i Plácitusdrápa 37, 4, som lyder: "dygg skala þú nú hrygguask". Värsen fordrar här ett kortstavigt *skal* och G. ser häri med rätta ett bevis för riktigheten av sin åsikt, att "såvel *N* i *moN* (= *mont*) og *muN* (= *munt*) som *ll* i *scall* (= *skalt*) fremstille for øiet en form, som øret ikke kendte." Är nu *l* kort i formen *skal(l)*, och om å andra sidan denna form, såsom jag åvan sökt visa, icke låter sig förklara på annat sätt än såsom lösjord ur den sammansatta *skal(l)tu* < *skal(l)t-tu*, så följer väl härav att även denna, moderformen haft kort *l* framför *t*. Med andra ord: dubbelskrivningen av *l, n* i *skallt, muNt*, pret. *skyllde, myNde*, ord som *millda, hǫNd* etc. betecknar icke längd, utan har endast kvalitativ betydelse (såsom Gíslason och Kristensen förmenat) [1].

Om vi således icke ha långt *l*, resp. *n* i *skall* ∼ *skal, muN* ∼ *mun*, så återvänder frågan om förklaringen af det följande *du* (i st. f. *þu, đu*) i *skaldu, mundu*. Ett självständigt uppträdande av formen *du* (och *tu*) utanför det område, där ett *d* (*t*) är judlagsenligt berättigat, är icke uppvisat. Lika litet känna Ordförrådshandskrifterna eljes till någon övergång av *đ* > *d* efter *l, n* i kort stavelse. — Lösningen måste ligga i en kvalitativ åtskillnad mellan de stavelser, som föregå *đ* i *skal-đu, mun-đu* (> *skaldu, mundu*) och å andra sidan i ord av typen *valđe, synđ*, här alltid skrivna *valþe, synþ* etc. Vi hänvisas då åter till sambandet mellan 2 sg. *skal, mun* och de ursprungligare sammansatta *skaltu, muntu:* det måste förhålla sig så, att det dentala *l, n* i *skal(l)tu mun(n)tu* har bevarats även i de därur lösjorda *skal(l), mun(n)*. Dubbelskrivningen av *l, n* i dessa former är således icke blott ett rent grafiskt minne av de sammansatta *skalltu, muNtu* (*skalldu, muNdu*), utan även uttryck för en gemensam egendomlighet i fråga om uttalet av *l, n* på det sätt som åvan utretts. Det dentala uttalet av *l, n* i 2 sing. *skal(l) mun(n)* måste visserligen ha varit starkt hotat genom inflytandet från övriga presensformer av *skolo, mono* (med supradentalt *l, n*), särskilt de eljes liklydande 1 och 3 sing. *skal, mun*. Att det likväl — åtminstone till en tid — lyckats hålla sig kvar, beror väl på det stöd, detta uttal fick genom ständigt förnyad association med 2 sing. *skalt*, och framförallt med de sammansatta *skaltu, muntu* och *skaldu, mundu*, där dentaliteten av slut-

[1]) Vad som a priori tycks göra det ytterst osannolikt, att dessa skrivningar med *ll, N* frf. *d, t* skulle beteckna längd, är deras förekomst i former som *deilld, huílld, leyNdr, hreiNt, ræNtr* o. l. — proportionsvis lika vanliga som *milldr, laNd* o. d. (Jfr. tom. *nefnnði*, Iǫfrask. bl. III, sp. 4, 6!) En stavelse *leynndr* är ju ett monstrum!

kons. i *skal, mun* bevarades av det följande *d, t.* (Ett slags dubbelt betingningsförhållande alltså mellan de dentala *l, n* i *skal, mun* och *đ* i *du*).

Den slutsats, till vilken vi sålunda kommit, att formerna *skal(l)du* och *mun(n)du* äro exempel på en tidigare övergång av *đ* > *d* efter dentalt *l, n,* i kort stavelse, behöver ur fonologisk synpunkt knappast något särskilt försvar. Att ifrågavarande övergång skett tidigare efter dentalt än efter supradentalt (kakuminalt) *l, n,* är vad man av gammalt antagit i fråga om övergången efter lång stavelse: pret. *fellde* < *fellđe* tidigare än *huílde* < *huílđe*. Och oberoende av paralellismen med detta förhållande, vilket kanske icke är så alldeles otvivelaktigt, då ju även övergången vid typen *huílde* visat sig vara förlitterärt genomförd (skalderimmen få avgöra detta), så förefaller det ju helt naturligt, att man skall ha lättare för att fasthålla en interdental artikulation efter ett mera fjärrliggande kakuminalt *l* eller supradentalt *n* än efter de postdentala *l, n,* vars alldeles inpå liggande artikulationsläge måste ha övat särskilt stark attraktion på ett följande *đ*.

IV.

I de älsta fornnorska handskrifterna te sig förhållandena helt annorlunda med avs. på övergången av *đ* > *d* mot i de samtida isländska. Följande redogörelse för formerna i de älsta handskrifterna (ordnade i tidsföljd, i överensstämmelse med Aisl. Gr.[3] § 15) talar för sig själv.

Legendbrottstyckena AM. 655 qto IX, från slutet av 1100-talet, innehålla följande belysande former. Fragment A (i Heilagra manna sögur II, 207—09): *syndisk* 209, 9 (*kende* 208, 39); *duldr* 207, 25, *skilda* 208, 7, *vesold* 208, 11; *fylgđu* 209, 8.

Fragm. B (i Heil. manna s. I 269—71): *fiolda* 269_{15} (*fældir*)

Fragm. C (i Postola sögur, ss. 823—25): *syndi* 823 15, *pindr* 824, 16; (subst.) *vanđe* 824, 24, *fjolđe* 824, 30, *syndum* 824, 38, *synda* ib; *fræmdr* 824, 36. (Verifierade i originalhandskr.)

Brottstyckena av älsta Gulatingslagen, AM. 315 F fol. (utgivna af G. Storm, Norges gamle love IV 3—13), ha följande former: *talder* blad 4 v. 5, *talda* bl. 4 v. 18. (Verifierade i originalhandskr., = N. G. L. IV, ss. 11_{13} och 12_{12}. Oriktig är däremot formen *viganđa* ib. s. 11_{8}, handskr. har här *viganda*)

Norska riksarkivets fragment 1 B (brottstycken af äldre Gulatingslagen) har av hithörande former endast *fiolda*. (Norges g. love IV facs.)

Närmast i ålder, från början av 1200-talet, är den s. k. Fornnorska homilieboken, AM. 619 qto. Om dennas stavsätt i fråga om *đ* ∼ *d* se Wadstein, Fno. Homiliebokens Ljudlära s. 106. Efter *l, n* i lång stavelse skrives *d* (dvs. *d* eller ð) — felskrivning är tydligen *ælđr* 1 gg (mot *d* 45 gr). Undantag gör dock — här som i de isl. handskrifterna — det fall, att *l, n* föregås av konsonant.

Ordet *girnd* skrives 13 gånger med *đ* mot 22 med *d*; likaså en gång *hæfnđi* mot 2 gr med *d*. Efter *l*, *n* i kort stavelse växlar *d* (*ð*) och *đ*, t. ex. *scilđ-*(*i* etc.) 3 gr: *d* 8 gr, *talđ*(*e*) 3 gr: *d* 8 gr, *fiolđe* 2 gr: *d* 2 gr; *synđ* 7 gr: *syn*(*n*)*d* över 200 gr. Efter *m* likaså: (*mein*) *semđ* 1 gg: (*mein-*, *væg-*) *semd* 4 gr, *gløymđ*(*i*) 1 gg: *d* 1 gg, *dømđ*(*i*) 1 gg: *d* 5 gr osv. Efter *lg* stå emot varandra *đ* i *fylgđi* o. l. 13 gr: *fylgdi* o. l. 2 gr. Efter *ng đ* i *hængđ*(*e*) o. l. 7 gr: *hængd*(*e*) o. l. 3 gr. Wadstein anser skrivningarne med *d* (*ð*) efter *lg*, *ng* vara väl få för att styrka en övergång av *đ* > *d*, de skulle kunna bero på uteglömmande av tvärstrecket. W. påpekar dock, vilket är av vikt, att i *fylgdi* s. 107 11—12 skrives typen *d* (ej *ð*). Här kan således ej gärna föreligga felskrivning för *ð*. — "Efter *b* förekommer intet ex. på *đ* ~ *d*; efter *lf* endast *scælfđe*" 1 gg. — Skrivningarne med *đ* i ord som *valđe*, *synđ*, *dømđe* anser W. "måste bero på inflytande från originalet." (Härför talar också, att alla utom en finnas i partierna II och III av handskr., medan i den samtidiga I inga sådana anträffas.) Tvärtom gäller enligt W. om de många felskrivningarne med *đ* för *d* (efter *l*, *n*) i ord som *hælđr*, *holđ*, *milđa*, *honđ*, *scylđa*, *unnđan*, *fianđans*, *tiunđ* att de lämna ytterligare bevis för övergången av *đ* > *d* i ifrågavarande ställning.

Norska riksarkivets fragment 1 A, varav facsimile i Norges g. love IV (facs. XVII), har endast skrivningen *fylghđu* (rad 4 nedifrån).

AM. 315 E fol.: *olðrhusi* s. 1_{11}, *huldu* (part.) ib. 19, *stefnðe* s. 3_{5}. (Formerna citerade efter handskr.; = Norges g. love I ss. $116_{6, 12}$ och 117_{6}).

AM 315 G fol. skriver (likaledes citat efter handskr.): *talðar* s. 3_{12} och 3_{18}, *ðæmðan* s. 1_{6} (= Norges g. love IV ss. 72 o. 71_{7}. Oriktigt återgiven är däremot formen *siðan* ib. s. 74_{1} — handskr. har tydligt *đ*. Inga felskrivningar *ð* för *ð* alltså.)[1])

Cod. Ups. DelaGard. 4—7, älsta delen (brottstycken av Oddr Snorrasons Saga Olafs Trygguasonar) har formerna: *huilld*, *-ir*, *sẏndi*, *sigldi*, *fiolda*, *vanda*, *Vinda* [*Vinlanz*]; *soemdar*; *astsemd*, *grimd*. Däremot *fylgđu*. (Verifierade i originalhandskr.)

Det tycks således inte finnas någon av de älsta fornnorska handskrifterna, som är främmande för övergången av *đ* > *d* efter *l*, *n* ej blott i lång stavelse, utan även — i olikhet mot de samtida isländska handskrifterna — i kort. Den gamla formen med *đ* är i senare fallet representerad endast genom några gengångare i AM. 655 qto IX fragment C. och i Fno. Hom.-boken. Övergången även efter *l*, *n* i kort stavelse måste således anses vara genomförd i fornnorskan redan på denna tid — slutet av 1100-talet. Däremot kan den icke betraktas som fullständigt förlitterär, om *đ*-formerna i nämnda handskrifter, såsom det synes antagligt,

[1]) Om AM. 310 qto se nedan (under de isl. handskrifterna).

äro att fatta som avskrivna ur äldre fno. förlagor. Övergången i denna ställning torde alltså i alla händelser tillhöra 1100-talets språk.

Formen *girnđ* i Fno Hom. ställer sig fullständigt vid sidan av motsvarande isl. former. Då man emellertid inte får någon upplysning om, å ena sidan hur preterita av samma typ skrivas (endast 1 gg *hæfnđi*), eller å andra sidan abstrakta fem. med judlagsenligt *d* i st. f. det vanliga *đ* (om sådana finnas belagda i handskr.), så kan det inte avgöras, om detta *đ* i *gir(n)đ* är en judlagsenlig utveckling av *d* > *đ* efter *r*, eller om det är en av systemtvång framkallad form, jämnställd med *huilđ, sælđ*.

De former med *d* för ursprungligt *đ* efter *m* (i lång o. kort stav.), som finnas belagda — i AM. 655 qto IX C, Fno. Hom., AM 315 G fol. och Cod. Ups. Delag. 4—7 — intyga, att övergången i detta fall torde varit samtidig med den efter *l*, *n* i kort stavelse. — Däremot får en övergång *đ* > *d* efter *lg*, *ng* intet stöd annat än i Fno. Hom. (och även där svagt); övriga handskrifter, där avgörande former äro belagda, skriva samstämmigt *fylgđi,-u*.

Av yngre fno. handskrifter har jag endast undersökt ett par av de viktigaste, då ju redan handskrifterna från tiden före 1250 lämna avgörande upplysningar i fråga om övergångens inträde i fno. i de flästa ställningar. — Cod. Upsal. Delagard. 8 fol., huvudhandskriften av den legendariska Olafssagan, skriver regelbundet *d* (ð) efter *l*, *n*, *m*: *vinsællð, siglði, næmðir*; *skil(l)ðust, fiolði, vanðe*; *dæmðr, sæmð, samða* etc. (Antecknade ur handskr.; exakt återgivna i Keysers o. Ungers ed., Kria 1849). — Mera konsärvativ i denna punkt är den no. huvudhandskriften av Speculum regale, AM 243 b *α*. fol., enligt Brenners edition (München 1881). Här äro formerna med *đ* efter *l*, *n* i kort stavelse och efter *m* i avjord majoritet. På c:a 40 sidor har jag antecknat 30 skrivningar med *đ* (*fiolđe, synđ* osv.) mot 5 med *d* efter *l*, *n* (*skildi* ss. 119_{15}, 189_{22}, 151_{13}; *valder* 134_{35}; *synnd* 152_{16})[1]. Efter *m*: *sæmd* 2 gr mot *sæmđ, dæmđe, skamđez* 14 gr. Däremot blott *đ* i *fylgđe* 2 gr. *skelfđan* 1. — Skrivningarne med *đ* efter *l*, *n*, *m* måste väl, liksom i Fno. Hom., tillskrivas inflytande från ett äldre original. Att ett sådant funnits, antydes av en form som *skamþuz* (s. 143_{12}) med *þ*, medan handskr. eljes regelbundet använder *đ*. — I fråga om ställningen efter *l*, *n* föregånget av kons. röjer sig samma vacklan i skrivsättet som i (Fno. Hom. och) isl. handskrifter: (*a-*)*girnđ* är antecknat från ss. 116_{15}, 189_{20}; *næfnđ(r)* ss. 117_{13}, 140_{29}; *hæfnđi* s. 174_{31} mot *girnd* 10 gr, *girndi* 3, *fyrnd* 1, *nefnd(an)* 2, *hæfnd(ir)* 6, *gegndi* 1.

V.

Ännu oavjord är i den föregående framställningen frågan om övergången av *đ* > *d* efter *l*, *n* i kort stavelse i isl. språket.

[1]) Fem. *vesold* är anträffat uteslutande med *d* (och *ll*) — 6 gr —, men upptages ej här, då *vésall* i fno. kan ha haft *á* (enligt Wadstein l. c. s. 121).

Så långt de isl. handskrifterna hittills undersökts, visa de — i motsättning till de fno. — inga som hälst spår av en övergång i denna ställning. — Vid de senare isl. handskrifterna är undersökningen långt vanskligare än vid de älsta. Detta beroende på utvecklingen av de rent ortografiska förhållandena i denna punkt, som ju i de flästa isl. handskr. låter de gamla tydliga och ej lätt sammanblandade beteckningarne med *d* (ꝺ) och *þ* för juden resp. *d* och *đ*, (som däremot visserligen lämnade skillnaden mellan juden *þ* och *đ* obetecknad) ersättas av de från de norska handskrifterna upptagna beteckningen med resp. ꝺ (*d*) och ð. (ð i isl. skrift tidigast i Reykj. Máldagi III och brottstyckena af legendariska Olafssagan på norska riksarkivet, båda från 1230-talet, medan redan de älsta fno. hdskr. ha ð: AM. 315 fol. F, Riksarkivets fragm. I B etc.). Härmed har man fått motsättningen mellan juden *đ* och *d* uttryckt genom två tecken ð och ꝺ, som starkt likna varandra, som därigenom redan i fno. handskrr. giva anledning till åtskilliga felskrivningar, och som i de isl. nästan strax i ganska stor skala intränga på hvarandras område och komma förvirring åstad.

En översiktlig redogörelse för hithörande ortografiska förhållanden i 1200-talets isl. handskrifter — först påpekade av Hoffory, (Tidskr. for Filologi, Ny r. III, 294 o. not ib. jfr Noreen Aisl. G.[3] § 34 anm. 1, § 35 anm.) men föga utredda till omfattning och orsaker — torde därför bliva en nödvändig inledning till den följande undersökningen av handskrifterna.

ꝺ för ð genom mekaniska skrivfel uppträder, som nämnt, redan i fno. handskrr. Så anför Wadstein från Fno. Hom. (s. 39) följande felskrivningar: *oud, virdi, qvediom* för *guđ* etc., och i listan på onöjaktigheter i Ungers upplaga av Hom. (s. 4 ff.) ytterligare *fridar, stadar, andverdo, qvediom*. Handskriften AM. 655 4:o XVIII (1 blad, enl. Kålund från 2:dra hälften av 1200-talet), som torde vara fornnorsk, visar enl. återgivandet i Gíslason, Um Frumparta s. LXXVIII ff., skrivningarne *aꝺra, yꝺr*, för *aðra, yðr*. — Från några facsimiler efter isl. handskrr. har jag antecknat följ. felskrivningar av ꝺ för ð: Facs. av s. 30 i Cod. AM. 677 4:o, äldre en (Leifar, facs. II) skrives *fognoꝺ*. Facs. av AM. 686 4:o B V, på 13 rader) *oheiꝺull*. Kringlabladet, fotolitografiskt Jónsson, *atrodrinum*. O. s. v. [1]).

lskrivningar av ꝺ för ð kunna i isl. handskrr. så ha insmugit sig, som det finnes exempel på, att handskrifter haft regelbunden användning som đ. Så är nämligen konsekvent förhållandet åtm.

[1]) I dessa hdskrr. *đ* skrivet ð (eller þ). Om skrivningen (jfr Dahlerup's ed., Forord s. XX) är att föra hit, är med *đ*, egendomligt nog, uppträder i de älsta hdskrr. mot -þ 1 gg. St. Hom. -đ 4 gr. [illegible] -þ, AM 645 4:o r (enl. Ordförrådet).

i en handskr., A. M. 677 4:o, yngre delen (bl. 1—6), utgiven i Leifar ss. 1—16, med facsimile. (Jfr. Frump. s. XCIV f.). Den använder nämligen som tecken för *d*-judet den gamla typen *d*, varemot judet *đ* betecknas antingen med *þ* eller, vanligen, med ꝺ [1]. På samma sätt förekommer ꝺ = *đ* i handskrifterna AM. 623 4:to, Holm. 2 4:to och Cod. Regius av Edda-sångerna i en utsträckning, som nödvändiggör andra förklaringsgrunder än möjligheten av felskrivningar för *ð*. Stycken ur AM. 623, utgivna i Gíslason, 44 Prøver etc., s. 438 ff., samt i Ungers Heilagra Manna Sögur och Postola Sögur (jfr. Frump. s. L ff.), ha genomgåtts, och följ. fall av ꝺ = *đ* därur antecknats: *hafꝺi* 2 cit., *eꝺa* 2 c. (Prøver s. 446 noten), *hofoꝺ* (ib. s. 442, 23), *iarꝺrici* (Heil. M. S. II s. 9, 7), *callaꝺr* (ib. s. 13, 23). Då typen ð i samma täxt förekommer summa 8 ggr (varav 5 grr som tecken för *đ*, 3 ggr som tecken för *d*), så är det knappast möjligt att betrakta dessa 7 skrivningar med ꝺ = *đ* helt enkelt såsom skrivfel för ð. (Den vanliga beteckningen i handskriften är *þ* = *đ*, ꝺ = *d*.) I Cod. Regius av Eddasångerna är ꝺ ss. tecken för *đ* vanligare än typen ð, att döma af de skrivningar som antecknats från sidd. 24 och 50 (i den fotolitografiska upplagan, Kbhn 1891). Å sid. 24 skrives *đ* (med *þ* 29 gr,) med ð 6 gr och med ꝺ 8 gr, å sid. 50 med *ð* 2 gr, med ꝺ 6 gr. (Vanligen ꝺ = *d*). Om Holm. 2 4:to jfr nedan s. 49 f.

Med avseende på frågan, huru en sådan vacklan i bruket av ꝺ har uppkommit, kan kanske vågas den förmodan, att den kan ha vållats just av övergången *đ* > *d* efter *l*, *n* och den olikhet, som i den punkten förefanns mellan isl. och fno. språk. Då i fno. *đ* > *d* efter *l*, *n* i kort stavelse redan c:a 1150, men i isl. åtm. ännu ej c:a 1250, så kom under denna tid ett ꝺ i fno. hdskrr., för äldre *đ* i berörda ställning, att i isl. uttal motsvaras av ett *đ*. Härigenom uppkom naturligtvis lätt förvirring med avseende på judvärdet av ꝺ, vid alla fall av avskrivning från en fno. handskrift. — Ett sätt att rädda sig ur denna var då det, som skrivaren av AM. 677, yngre delen, fann på: att behålla det gamla *d* som tecken för *d*, men däremot överallt använda det nya ꝺ (som han kanske dessutom sammanblandat med ð, vilken bokstav ej finnes i hdskr.) som tecken för *đ*.

Möjligen kan en användning av ꝺ för ð också ha uppkommit ur vissa egendomliga förkortningsformer för ð + x. ð + förkortningstecken förenklas stundom till ꝺ + förkortningstecken, emedan både tvärstreck och förkortningstecken förenade med ꝺ jorde bokstaven gyttrig och svårläst. (Förkortningstecknet fick m. a. o. tjänstgöra både ss. sådant och som tvärstreck i ð.) Se t. ex. facsimile av Fríssbók s. 2 i Antiquités Russes I: skrivningen *baꝺir* är tydligtvis en förenkling i förhållande till skrivningen *þiođri* sammastädes. Eller facs. av Cod. Holm. 2 4:o (andra handen) i

[1]) Facs. har 1 gg *ꝺrottin*. Flere ex. på ꝺ = *d* i texten i Leifar, men denna osäker genom många fel. Jfr nedan.

Olafs Saga Konungs ens Helga, Kria 1853. Där skrives *þorðr* 2 gr, *Sigurðr* 1 gg, *veðrdaga* 1 gg — *đ* i *Sigurðr* 1 gg. Däremot *Sigurðr, þorðr* — mot *þorð* 1 gg. Således en proportion av 4 ð : 1 ð, när förkortningstecken var förbundet med bokstaven, mot 1 ð : 2 ð, när bokstaven var fri, ett förhållande som knappast är en tillfällighet. (Märk att ð + förkortningstecken — se t. ex. skrivningarne *Sigurðr, veðrdaga* — är alldeles identiskt med vissa former av ð.)

ð för ð (*d*) förekommer också, om än mindre ofta än ð för ð, i isl. handskrr. ð hade här, som nämt, en ofta segerrik konkurrent i *þ*. Åtskilliga handskrr., utom de i Ordförrådet upptagna, känna alls icke till ð, t. ex. AM. 677, yngre delen, AM. 655 4:o XXI. I andra är ð ytterst sällsynt, t. ex. AM. 677, äldre delen, har ð fyra ggr (på 35 blad — se Leifar s. XVIII och Dahlerup's recension), AM. 291 4:o har ð 5 ggr (på 38 blad — se Petersens ed., Kbhn 1882, s. XV). — En synnerlig osäkerhet i fråga om judvärdet för ð visar sig vid den nyssnämnda hdskr. AM. 623 4:o, som i de genomgångna texterna skriver *senði* (Prøver s. 440_7), *scyllði* (Postola S., s. 466_{35}), *gratanði* (ib. s. 48_{33}) jämte *stóðo, orði, lið, stað* 2 c. Flera ex. i Frump.; s. LV *hanða*, s. 95 *anðir, henði* (i Heil. M. S. I 265_{36} skrives *andir, hendi*!), *allðregi, gøranði, ørenði*. — Facs. av AM. 686 B (i Leifar, på 13 rader) har skrivningen *hogyNða* (= *høginda*); i täxten i Leifar förekommer ytterligare *ðege, lanð* (osäkra?). — I Ágrip skrives ð 13 ggr: "Det anvendes i navnet *haralð* [2 cit.] til at betegne *dr* (jvf. ð [+ förkortningstecken för] r). Desuden bruges det i følgende ord: *quaððo, beiððisc, scrúððer, quað* 7 c., *lanðc*. ð har på alle disse steder vistnok betydningen *d*, der også bruges i desamme tilfælde . . .; ð synes i det hele taget ha været skriveren et fremmed tegn, med hvis brug han ej var ret fortrolig" [1]). (Dahlerups ed. s. XXII). — Cod. Regius av Eddasångerna har ð = *d* 21 gånger; se Bugge, Norrœn Fornkvæđi s. XI.

Då dessa handskrr. icke visa någon övergång av *đ* > *d* efter *l, n* i kort stavelse, såsom nedan skall visas, så kan man icke på deras skrivningar åv ð för *d* (ð) använda samma förklaringssätt som vid de skenbart analoga skrivningarne *milð, honð* etc. i Fno. Hom., utan de måste annorlunda förklaras. — Är det möjligen fno. handskrifters, av övergången *đ* > *d* framkallade vacklan i beteckningen av *d*-judet, som går igen i isl. hdskrr. och där framkallar den dubbla användningen av bokstaven ð (som ju faktiskt införes i isl. skrift från norsk)? Så kan man ha anledning att antaga vid t. ex. Ágrip, som sannolikt återgår på en fnorsk källa. En annan förklaringsmöjlighet lämnas av förkortningarne, här, som ifråga om skrivningarne med ð = *đ*. När t. ex. *Haralð* i Ágrip två gånger står för *Haralðr*, som fordras av satssammanhanget, så kan man

---

[1]) Jfr åvan om *quað*. Även om likaväl i flertalet fall kunde skrivas, och skrives, *þ*, så är dock i ögonenfallande, att ingen gång ð är använt, annat än när *såväl d* som *þ* var möjligt; uttalet hade *d* överallt, även i *quađ* eventuellt?

ej gärna tvivla på att ð här är = ð + förkortningstecken för *r* (ss. Dahlerup antyder). Jfr de åvannämda förkortningarne från Cod. Holm. 2 4:o, där ju t. ex. skrivn. *Sigurðr* (för *Sigurđr*) likaväl skulle kunna läsas *Sigurð*. Sådana förkortningar äro ju synnerligen vanliga och ofta omöjliga att skilja från former av ð [1]). Se t. ex. facs. III i Leifar (från AM. 677, äldre delen) *sculði*, *ðegi*; brottst. av älsta Olaf-helige-sagan (Storms ed), blad 4, framsidan: *senðir*; Cod. Regius av Grágás (facs. i Grágás III Kbhn 1883) *lanðe* [2]). ð = *dd* i Hauksbok (se Inl. s. XLI [3]). När sådana förkortade skrivningar vid en senare avskrift upplöstes, så kunde det ju lätt ske, att tvärstrecket över ð kom att följa med även i den fullt utskrivna formen, så att man fick skrivningarne *skulði*, *ðegi*, *senðir*, *lanðe* etc. — hälst om man från andra håll hade minne av en användning av ð = *d* [4]). Just så har det gått en nutida "avskrivare" av sådana former, nämligen V. Finsen, som återgiver förkortningsformerna *halðe*, *lanðe*, *kugilðes* etc., i det gamla Grágásfragmentet A. M. 315 D fol., med *halðe*, *lanðe*, *kugilðes* (Grágás II Kbhn 1852, s. 223 f. Jfr facs. i Gragás III, Kbhn 83). — Jfr från Málsháttakvæđi, F. Jónssons ed. (i Småstycker etc.) s. 284, 8 skriver *i hvilð*: Möbius åter i sin ed. (Halle 1874) *i hvilðum*.

Huru man nu har att tänka sig uppkomsten av dessa skrivningar av ð för *đ* och tvärtom, så är det klart, att deras förekomst manar till stor försiktighet, när det gäller att ur handskrifternas ortografi draga slutsatser med hänsyn till uttalet.

Skrivningar med ð för *đ* efter *l*, *n* i kort stavelse äro naturligtvis bevisande för en övergång *đ* > *d* endast i handskrifter, som icke känna till en beteckning av judet *đ* med bokstaven ð.

Och "felskrivningar" med *đ* i st. f. ð, *d* efter *l*, *n* likaså endast, ifall även på annat sätt en övergång *đ* > *d* är styrkt, då skrivningar av *đ* för *d* ju också på andra vägar kunna uppkomma. Även om sådana skrivningar med *đ* för *d* övervägande skulle uppträda just efter *l*, *n* (i kortvokalisk stav.), så är detta endast vad som är att vänta, då *d* förekommer endast i dessa ställningar samt i uddjud [5]). När t. ex. i Cod. Regius av Edda-sångerna *đ* för ð, *d* i 19 fall av 21 uppträder efter *l*, *n* (*lunđi*, *allđregi* etc.: *arđaga*,

---

[1]) Se t. ex. Groth i inledn. till ed. av AM 310 qto s. XXIII, om dylika förkortningsformer.

[2]) Förkortning av ordet *land* är synnerligen vanligt (speciellt i komposita). Se t. ex. Kringlabladet (F. Jónssons fotolit. ed.); facs. av Frissbok, Ant. Russes I; av Hauksbok ib.

[3]) Flera ex. härpå i Frumparta s. 217.

[4]) Kanske det rentav har skett förblandning just med dessa förkortn.-tecken av ð + *x*, som voro vanliga i isl. hdskrr., när man först jorde bekantskap med den härmed likformiga typen *đ*? Och detta har varit en av vägarne, på vilka förvirringen inträngde?

[5]) Ävensom vid fördubbling; men skrivningar med *đ* för *d* i denna ställning lämnas å sido (t. ex. i pret. *eyđda* jte *eydda*), då de kunna bero på speciella "etymologiska" associationsförhållanden. (De medräknas ej häller t. ex. av Bugge l. c.). Jfr Hoffory, Arkiv II s. 31 noten.

hræ-ðreyrog), så är detta ungefär samma proportion som för förekomsten av *d* överhuvud (t. ex. å 5 sidor i Egils Saga, F. Jónssons ed. ss. 92—96, antecknade 38 former med ursprungligt *d* efter *l*, *n* mot 4 med *d* i uddjud).

VI.

Jag övergår nu till att redgöra för de senare isl. handskrifterna och deras förhållande till övergången efter kort stavelse.

Först ett par handskrifter ungefär samtidiga med de yngsta av de i Ordförrådet upptagna [1]).

A. M. 677 4:o, äldre delen (bl. 7—41), utgiven i Bjarnarson, Leifar etc., Kbhn 1878, skriver *scilþ*(*i*), *fiolþi*, *valþ*(*i*), *vanþi*, *synþ* — Likaså *vegsemđ*, *lamþir*, *iamlengþ* etc. [2]). (Jfr de två facss. i Leifar; Dahlerups recension i Tidskr. f. fil. N. R. IV. s. 150 ff.; Frumparta s. XCIII ff.).

Brottstycken av legendariska Olafssagan på Riksarkivet i Kristiania, utgivna diplomatariskt och med facss. av Storm (Otte brudstykker af den ældste saga om Olav den hellige, Kria 1893), ha av hithörande former endast skrifningarne *scilþi* s. 7 $_{32}$, *scilđo* s. 10 $_{31}$, *fiœlþi* ib., *dvalþisc* s. 11, $_{35}$; *sømþ*, *magsemþ*.

AM. 623 4:o, 31 blad (om utgivning och ortografi se åvan s. 45 f.) skriver, så vitt jag funnit, uteslutande *scilþ*(*o*), *dvelþisc*, *þolþ*(*o*), *hulþ*(*o*), *hrunþi*, *synþ-*, *framþi*, *scemþ*, *fylgþo* etc.

Ágrip (A. M. 325, $_2$, 4:o), diplom. utgiven av Dahlerup, Kbhn 1880, är enligt D. skriven på Island, men efter ett norskt original, från vilket enskilda ortografiska egendomligheter härstamma (se Fortale s. XXX ff.). Hithörande former äro (se Dahlerups ed., s. XX f.) *fiolþi*, *dvalþesc*, samt namnet *Vinđland* med följ. former: *uiNlandi* s. 2, *ueinlaNde* s. 34, *uinlandz* s. 58, *uinþlandc* s. 38, *uinþlandi* s. 39, *uendlande* s. 34. Formen med *d*, som förutsättes också av den assimilerade formen *Vinnland* [3]), får väl räknas till handskriftens norska egendomligheter (så länge den står ensam i samtida isl. litteratur).

AM. 655 4:o, II (4 blad) skriver *synþ*(*ir*) (Frump. s. LXIX 1 c.; Unger, Mariu Saga, s. XXXIII ff. 5 c.), *synđ-* (M. S. 2 c.), *scilþisc* (ib. 1 c.). — Samma cod. fragm. XXI (2 blad — yngre än II) skrives *scilþi* (Leifar, facs. IV), *fiœlþa* (ib. s. 171 $_8$) [4]).

---

[1]) Om handskrifternas datering jfr Frumparta, Hoffory i Göttinger Gelehrter Anz. 1884 s. 477 ff., Kålund's kataloger över Arne-Magn. handskriftssamlingens och Det kongelige biblioteks isl. o. fno. hdskrr.

[2]) Här liksom överhuvud i denna uppsats åsyftas i regeln icke att troget återgiva handskrifternas former annat än just i fråga om beteckningen av ursprungligt *đ*.

[3]) Försåvitt ej här föreligger vanligt kons.-bortfall i interkonsonantisk ställning? (*N* endast grafiskt i hdskr. Jfr skrivn. *orcNayia!*)

[4]) Handskrifterna AM. 686 4:o B och AM. 677 4:o yngre delen har jag kunnat undersöka endast i den mycket opålitliga texten i Leifar. Den

Från ca 1250 är Cod. Regius g. s. 1157 av Grágás, utgiven av V. Finsen Kbhn 1852 (facsimile i Grágás III, Kbhn 1883). Här skrives, så vitt jag funnit, uteslutande, *talþ*(*ir*), *talđ*-, *scilþ*(*ir*), *scilđ*-, *elþi* etc. Likaså *tømđiz*, *magsemþ*, *fylgđe*, (*iafn*-)*lengđ*, (*laug*)-*rengđ*, *rengþan* etc. .

Kringlabladet, från ca 1260, utgivet fotolitografiskt och diplomatariskt av F. Jónsson (De bevarede brudstykker af Kringla og Jǫfraskinna, Kbhn 1895), har endast formerna *fiolđa*, *valđa*, *sømđar*, *qvæmđ*, *fylgđ*.

Cod. Holm. 2 4:o (enligt Storm och Vigfusson från ca 1260; se Gödels handskriftskatalog) är utgiven av (Munch och) Unger i Olafs Saga Konungs ens Helga, Kria 1853 [1]). Från denna handskrift citerar Bugge, Arkiv II s. 230, från ss. 240 f. i Ungers ed. formerna *Vindr* och *Vindland* (jämte *Vinþa*, *Vinđa*, *Vinđum*) upprepade gånger. Förhållandet mellan dessa former, jämte skrivningar av *Vindland* med *d* i Ágrip och AM. 291 4:o emot *Vinđa* etc. med *đ*, *þ*, synes honom göra sannolikt, att judövergången *đ* > *d* efter *l*, *n* "fandt tidligere sted foran *r* i Nom. Acc. pl. og foran *l* i landets navn." — En tidigare övergång av *đ* > *d* mellan två dentaler i *Vindland* är ju vad man kunde ha anledning att vänta och finnes bestyrkt genom flere handskrifter. Däremot skulle en tidigare övergång framför *r* vara egendomlig för denna handskrift och förefaller ur fonologisk synpunkt svårförklarlig. Att döma av en närmare undersökning av formerna i Ungers ed. skulle övergången icke häller vara främmande för andra ställningar. Från ss. 141–66, 239–43 — som motsvara partier i handskr. av 2:dra handen, liksom de citerade formerna av *Vinđr* — ha antecknats *dvald*(*iz*) 2 gr, *fioldi* 1 gg; *fylgdi* 1 gg — jämte *dvavlþuz*, *fiolþ*(*i*) etc. 9 gr och *fiolđi*, *scilđuz* etc. 5 gr; *fylgþi* 1 gg, *fylgđ* 1 gg; *sømþ*, (*liþ*-, *mag*-) *semþ*. Från ss. 19—30, motsvarande partier av 1:sta handen: *dvaldiz* 2 gr, *scilduz* 2 gr; jämte *dvalđiz*, *scilđ*(*uz*), *talđ*(*i*) 10 gr. — Alla dessa former med *d*, såväl de av *Vindr* som *dvaldiz* etc., komma emellertid i ett helt annat jus, när man ser handskriftens egen ortografi. Där möter nämligen ð för *đ* icke blott efter *l*, *n*, där en övergång *đ* > *d* vore möjlig, utan i alla ställningar (även där ingen sådan övergång är tänkbar). Jfr skrivningarna å facsim. i Ol. Saga k. e. helga: *eða*, *hugðu* (mot ð 25 gr, av 1:sta handen); *Sigurð*r, *þorð*(r), *veðrdaga* (av andra handen, 5 gr ð mot 3 *đ*, vanligen *þ* här). Dessa skrivningar återgivas i Ungers täxt *eđa*, *hugđu*, *Sigurđr* etc., varemot ð i *Vindr*, *dvaldiz*, *fylgdi* etc. får stå kvar,

förra har formerna *synđ*- 2 gr och *valþer* (å ss. 175—79). Den senare skriver, enligt Leifar ss. 1—16, *scilþer*, *fiolþa*, *synþ*-, *talþir*, *dulþa* och *synð*- (= -*đ*, jfr åvan s. 45) 2 c., *vesolð* 2 c., men därjämte också *synd* — 4 gr (liksom *meinsemd*)! Äro dessa former riktigt återgivna ur handskr? Facsimilerna innehålla inga upplysande skrivningar.

[1]) I företalet står genom ett misstag hdskr N:o 4 qvarto angiven ss. den till grund liggande. (På facsimilet riktigt. Holm. 2 4:to).

vilket åt dessa senare former ger en alldeles felaktig belysning. Förhållandet är i själva värket av uteslutande grafiisk natur och ger ingen som hälst hemul åt övergången *đ > d* efter *l*, *n* i kort stavelse i denna handskrift [1]. — Egendomligt kan ju i alla händelser förefalla det av Bugge l. c. anförda förhållandet, att på anförda ställe (= hdskr. s. 149) regelbundet skrives *Vindr* med *ð* mot gen. *Vinđa* med *đ* eller *þ*. *Vinðr* förekommer här 4 gr. så skrivet, *Vinđa* 3 gr, *Vinþa* 2 gr. Antingen är detta förhållande en ren tillfällighet, eller beror det möjligen på vissa grafiska omständigheter. Skrivaren tycks framför *r* — oftast sammanbundet med föregående bokstav — hällre skrifva *ð* än *đ*. T. ex. på 26 rader å hdskrs ss. 148–9 f. (Bersǫglisvisur m. m., strax före stycket med *Vinðr*, *Vinđa*) förekommer förbindelsen *đr* 10 gr, därav 7 gr skrivet *ðr*, 3 gr *đr*. (Eljes skrives där 8 *ð* : 9 *đ*). — I inget av dessa här berörda fall föreligger den å facsim. förekommande förbindelsen *đ* + förkortningsecken av *r*, som gärna tyckes framkalla *ð* för *đ*, men kanske ett förlag skrivit så och detta här återgifvits med *ð* + utskrivet *r* [2])?

För Cod. Regius av Eddasångerna, g. s. 2365, redogör Bugge i Norroen Fornkvæđi, Fortale s. XIII f.: efter *l*, *n* med föregående lång vokal el. konsonant skrives *d* (*ð*, *d*, undantag *gullhyrnþar* 1 gg), efter *l*, *n* med föregående kort vokal skrives *þ*, sällan *đ* eller *ð*. (Jfr åvan s. 45 om bruket av *ð* = *đ* i handskriften. Bugge l. c. s. XI.) Så förekommer t. ex. *talþi* etc. 7 gr med *þ*, *valþi* 4 gr med *þ*, *scilþi* 3 gr med *þ*, 1 gg med *ð*, *vnþi* etc. 4 gr med *þ*, 2 gr med *ð*. Efter *m* och *mb* skrives alltid *þ* (enligt Bugge; *đ* 1 gg). Efter *ng* 2 gr *þ*, 2 gr *đ*, 2 gr *ð*; efter *lg* 2 gr *ð*. Några spår av en övergång *đ > d* i andra fall än efter *l*, *n* i lång stavelse torde således ej förefinnas. (Om beteckningen av *d* med *đ* i *lunđi*, *alðregi* etc. jfr åvan.)

Stađarhólsbók av Grágás (AM. 334 fol., från 1260—80 enligt Kålund) skriver *scilđ(i)*, *talþ*(a), *elđe*, *ađilđ*, *tømþiz*, *dømþan* etc., enligt Finsens ed. Kbhn 1879. (Jfr facsim. i Grágás III, Kbhn 1883).

AM. 291 4:o (senare hälften av 1200-talet enligt Kålund), diplomatariskt utgiven av C. af Petersens (Jómsvikíngasaga efter AM. 291 4:to, Kbhn—Lund 1882) skriver *valþe*, *talþe*, *scilþ*(*oz*); *vanþa*; *dreymþe*, *sæmþ*, *vegsemþ*; *fylgþ*(*e*), *tengþa* etc. Dock *Vindland* med *d* 3 gr, mot gen. pl. *vinþa* s. 36₄. Då inget norskt inflytande är påvisat i handskr, ej häller *ð* förekommer för *đ* (mer än en gång *aðrom*, jfr Petersens s. XV), torde man få anse över-

---

[1]) Åtm. 2:dra handen i hdskr. använder också, fast mera sällan, *d* (t. ex. å hdskr. s. 150 *drapu*, *dreingskap*, *i landinu*). Denna typ finnes icke använd för *đ*, så vitt jag funnit.

[2]) De här berörda av Bugge citerade formerna av *Vinđr* med *ð* ha spelat en icke oviktig roll för dateringen av övergången efter kort stavelse. De åberopas såväl av Wadstein som av Kahle på anff. st. och hava även, enligt upplysning, varit bestämmande för prof. Noreens uppfattning.

gången här för första gången säkert konstaterad i isl. språk, fast uteslutande i den exklusiva ställningen *nđl.* (Jfr åvan om Ágrip och Holm. 2 4:to.)

AM. 310 4:to. (enligt Kålund från senare hälften av 1200-talet) är omstridd till sitt ursprung. Utgivaren Groth (ed. Kria 1895, s. XXXXVIII) anser den vara rent norsk och översatt direkt från det latinska originalet. (Handskr. innehåller Oddr Snorrasons Olaf-Tryggvasons-saga). Men Gíslason (Prøver s. VII) anger den vara skriven på Island, Storm anger den vara skriven i Norge, men efter isländskt original, och Bugge (Arkiv II s. 229) finner dess språk i väsentliga punkter vara "det i islandske, ikke det i norske haandskrifter brugelige" (Jfr Kålund). Så är tydligtvis förhållandet i fråga om *đ* > *d* efter *l*, *n* i kort stavelse, ty här skrives konsekvent *đ* eller *þ*. Så *dvalþ(iz)* 3 gr; *skilđ(i)* 16 gr; *Vinđ-*, *Vinþ-*, *Vinđa-land* 33 gr. Likaså efter *m*: *sæmđ* 18 gr, *dreymþi* 3 gr, *uegsemđ* 2 etc.; och efter *ng*: *strengþi, lengđ.* (Groth, s. XXVI).

Skrivsättet i Cod. Upsal. av Snorra-Edda (de la Gard. no 11), från slutet av 1200-talet, har jag undersökt i original-handskriften. Så vitt jag kunnat finna, skrives regelbundet *þ* i former som *talþi*, part. fem. *tolþ*, *dvavlþuz, scilþi, gylþer, fiolþi, unþo* etc. [1]; *dreymþi, remþan* (till *rammr*), *Hamþis, lampiz*; *lengđ*; *fylgþi*. — Av felskrivningar *þ* för *d* har jag blott funnit en: *steinþa*; hdskr. s. 98 (ed. AM. II s. 379; Snorres Háttatal i rim mot *lind*!) På annat sätt kan man nämligen ej uppfatta denna form, fast den även ss. felskrivning är mycket besynnerlig och helt enastående.

Från ca 1300 är den till sina huvudpartier såsom ortografiskt mönstergill bekanta handskriften Annales islandorum regii, (Cod. Reg. g. s. 2087), utgiven av G. Storm i Islandske annaler (Kria 1888). Huvudpartierna av handskr. (annalerna t. o. m. 1306, Storm ss. 79—148) visa endast följande belysande former: *fiolđi, -a*, pret. *valđi, Vinđr, Vinđland*; *fylgđi, fulltingđi, -u*. (Däremot *týn(n)diz, sýNdiz, deilld* etc.) [2]. — Delar av senare skrivare ha inga hithörande former att uppvisa. Däremot skriver 4:de handen (annalerna 1306—10, jfr Storm s. XI) *þusunnđa, senđa, Eyrarsunnđ, vnđan, Jorunnđr* (Storm s. 148 f. — jte *sendi* etc., *hefði, legði*!) och 10:de

---

[1]) Groth (s. XXXXVIII) daterar hdskr. till förra hälften av 1200-talet ("sandsynligvis"), men detta väsentligen på grund av dess bevarande av *đ* efter *l*, *n* i kort stavelse, vilket för en fno. hdskr enligt Noreens regel skulle giva denna datering. Om norska drag i språket jfr Groth ss. XII, XXVII, XXXV. — Är handskr. norsk, torde den i fråga om behandlingen av *đ* (efter *l*, *n*, *m*) vara enastående.

[2]) Hdskr. s. 98 2 gr formen *havllðum* — jämte *haluþar* t. ex. å s. 69. Formen med *d* förekommer emellertid redan i de älsta handskrifterna. Se Ordförrådet. Jfr nedan om *hǫlđr, hǫldr, hauldr*.

[3]) (Not vid korrekturläsningen:) I H. K. H. Buergels Konungsannál, Einleitung (München 1904) uppgives *fulltingðv* 1 gg, jämte *fulltingđi* 1 gg. (s. 67). Storm skriver båda formerna med *đ*, ss. 116_{17-18} och 119_2.

handen (annalerna för 1319—21, s. 152) *i sunđr, Straunđum, đrap* (*norðr*). Att ur dessa skrivningar draga några säkra slutsatser om ett sammanfallande av *đ* och *d* efter *l*, *n* torde emellertid knappast vara möjligt. (Jfr ovan om *ð* för *ð*.)

Frissbók (AM. 45 fol. — från början av 1300-talet). Å facsimilet i Antiquités Russes I förekomma formerna *kvlþa, dvalþiz.* Enligt Ungers ed. (Kria 1871) skrives efter *l*, *n* i kort stavelse i regeln *þ* : *skilþi, dvalþiz, fiolþi* etc. (25 former antecknade); mera sällan *đ* : *skilđo, sponđo, Vinđr, Vinđom* (6 gr). Men också *d* (*ð*) : pret. *þoldir* (1 gg), *Vindr* (antecknat 6 gr mot *Vinđr* 3), *Vinda* (3 gr), *Vindom* (1 gg : *đ* 1 gg), *Vindland* (9 gr). Att formerna med *þ* äro de vanligaste är egendomligt nog, då eljes *đ* är den avjort mäst använda beteckningen för judet *đ*. T. ex. å facsim. (= hdskr. sp. 3, 4) betecknas *đ* ca 90 gr med typen *ð* mot 15 med *þ*. *þ*-formerna äro därför sannolikt att betrakta som avskrivna former. Gentemot *đ* åter (efter *l*, *n* i kort stavelse) står *ð* i majoritet, även om man bortser från ordet *Vindland*, som ju intager en särskild ställning. Betydelsen av dessa *ð*-skrivningar göres dock tvivelaktig genom förekomsten av *ð* för *đ* — om än mindre vanlig —, som utvisas av facsimilets skrivningar *styrdo, badir, niardar, hafði, skada* (i Ungers text återgivna *styrđo* etc.) Likaså vore det ju tänkbart, att *d* i *Vindr* kunde införts från *Vindland*. Av skrivningar med *ð* för *ð* har jag antecknat från Ungers ed. *kenndo* (s. 336), *kenndi* (s. 339), *anndaþiz* (s. 341). — Efter *m*, *lg*, *ng* endast former med *đ* antecknade: *regerađ, fylgđi, hengđi.*

Handskriften AM. 748 4:to (från tiden 1300—25) är den första, där övergången av *đ* > *d* efter *l*, *n* i kort stavelse, efter *m* och *lg* med full säkerhet låter påvisa sig. Här skrives, enligt F. Jónssons ed. (av blad 1—6, Brudstykke af den ældre Edda, i fototypisk og diplomatisk gengivelse Kbhn 1896) *[illegible]* s. 1 [illegible], *[illegible]* s. 2 [illegible], *[illegible]* s. 6 och 6 [illegible], *[illegible]* s. 10 [illegible], *[illegible]* s. 10 [illegible], *[illegible]* s. 11 [illegible], *[illegible]* s. 12 [illegible]; *[illegible]* s. 1 [illegible]; *[illegible]* s. 1 [illegible]; *[illegible]* s. 11 [illegible]. [illegible] *d* är här obestridligt, då ingen gång eljes *ð* förekommer = *đ*[1]).

Förhållandena i Hauksbók (början av 1300-talet) äro återigen mindre klara på grund av handskriftens mera vacklande ortografi. F. Jónsson i sin redogörelse för ortografien i partierna av Hauks egen hand (Oldskriftselskabets ed. Kbhn 1892—96, s. XLI) framhåller, att här — "i modsætning til norsk skrivemåde" — "*đ* findes ofte i subst. fem. på *-đ* samt i imperfekta af svage verber: — [illegible] s. 11 [illegible] osv., [illegible] osv. samt i ord som [illegible]"[2]). — Vad särskilt ställ-

[1]) Diplom. texten s. [illegible]

[2]) Detta är ett av huvudskälen, varför F. Jónsson håller att Hauksbóks ortografi är "på det nærmeste rent islandsk" (a. a. s. XXXV f., s. XLIX).

ningen efter *l*, *n* beträffar har jag på 38 sidor i ed. (av Hauks täxt) funnit skrivningen *skilđi, fiolđi* etc. 13 gr: *skildi, fioldi, taldi* 3 gr; *ynđe* 2 gr: *synd* 5 gr (å sid. 327); *lþ* 3 gr (*hulþr* etc.) är tydligen direkt avskrivningsform. I samma täxt förekommer *d* (dvs. *ð*) för *đ* s:a 6 gr, således proportionsvis mot *đ* försvinnande sällan [1]. Formerna med *ld, nd* äro väl därför någotsånär säkra som vittnesbörd om övergången av *đ* till *d* i Hauks språk. *đ*-formernas majoritet får då — här som på många andra håll (t. ex. i fno. hdskr. av Speculum regale) — sin förklaring ss. avskrivningsortografi. Jfr de sporadiska skrivningarne med *þ* för *đ* i samma täxt [2]. — Efter *m* är *đ* antecknat 9 gr, *d* 2 gr.

Från 1300-talets förra hälft må här ytterligare endast anföras de båda viktiga handskrifterna Regius av Snorra-Edda och Möđruvallabók.

Ortografien i Cod. reg. av Snorra-Edda (G. s. 2367 fol.) är synnerligen vansklig att komma på det klara med (då man ej har tillgång till själva handskriften) på grund av samtliga utgåvors (även den senastes, F. Jónssons "handupplaga") starkt normaliserande återgivande av täxten. (I Arne-Magnæanske ed., Kbhn 1848—87, även synnerligen inkonsekvent). Facsimiler finnas i Antiquités Russes I och i A. M.-anske ed., del III. Av upplysande former träffas å förra stället *liđsemđ, Hamþir*, å senare stället *kulđi, holđa, fiolđ* (i täxten återgivna *kuldi, hölda, fjöld*). Judet *đ* finnes å facss. ungefär lika ofta betecknat med *đ* och med *þ* (i A. M. ed alltid *đ*), 1 gg å vardera facs. med *ð*: *hirð, luðri* (i täxten *hirđ, luđri*). — I A. M. ed. del III redogöres i Præfatio för handskriftens ortografi; här talas (s. XXX) endast om skrivningar med *þ* eller *đ* (eller *t*) i preterita, particip och (dental-)avledda subst. — Emellertid finnas väl i handskriften också skrivningar med *ð*. Detta framgår av F. Jónssons diplomatariska utgåva av Málsháttaqvæđi (Småstykker udgivne af Samfundet til udgiv. af gammel nordisk litteratur, Kbhn 1884—95, ss. 284 ff.) och C. af Petersens av Jómsvíkingadrápa (Jomsvikingasaga, Lund 1879, ss. 104 ff.), båda täxterna i samma handskrift och av samma hand som Snorra-Eddas täxt. I Málsháttaqvæđi skrives nämligen *talðr* str. 9, *ynðit* str. 21, *tamði* str. 28 (inga andra former där belagda) och i Jómsvíkingadrápa *tomðum* l. c. s. 108, *lomðu* ib., (jämte *hamþis, gylþis, glumþi, haulþa, fylgđi*). *ð* för *đ* skrives 1 gg: *bauðsvellanði*. — Övergången *đ* > *d* efter *l*, *n* i kort stavelse och efter *m* tycks således ej vara alldeles utan spår i handskriften.

För stavsättet i Möđruvallabók (AM. 132 fol.) redogöra

---

[1]) På andra håll i hdskr. (Hauks täxt) uppträda skrivningarne med *d* (*ð*) för *đ* betydligt tätare; så å s. 457 ej mindre än 7 sådana former, likaså s. 462. — Även förekomsten av *đ* för *d* är synnerligen ojämn; å dessa 38 sidor blott 1 gg (*Islanđz* s. 12. 1), däremot å s. 258 6 gr (*ellđi, đogum* etc.).

[2]) Dessa *þ*-skrivningar i *fiolþi* etc. utesluta väl möjligheten av en norsk förlaga, från vilken *d*-formerna skulle kunna tänkas härstamma.

dels Kålund i företalet till sin edition av Laxdoela saga (Kbhn 1889), dels Gering i företalet till sin ed. av Finnboga saga (Halle 1879) — var och en för sin täxt. Kålund skriver (s. IV) om *đ* ∼ *d*: "*d* der i M. gjennemgående skrives efter *l*, *n* og tildels *m* samt hyppig i forbindelserne *lgd* og *ngd*, ombyttes med *đ*, efter *l* og *n* dog kun når rodstavelsen er kort." Gering, l. c. s. XI: "in- und auslautend steht *đ* nie nach *l*, *m* und *n*, ausnahmen sind nur *magsemđ* [1 c.], *unđan* [2 c.], *unđarlig* [1 c.]." Skrivningar som *fylgdi*, *hengdi* synes Gering betrakta som felskrivningar av ∂ för *đ*; härom säges nämligen (s. XII): "*d* steht zuweilen für *đ*. . . Nach *g* scheint besonders häufig *d* für *đ* gesetzt zu sein: *bragd* [1 c.], *slaungdi* [1 c.], *fylgdar* [1 c.], *málafylgd*. (Daneben jedoch häufiger *bragđ*, *fylgđ*, *fylgđi* u. s. w.)." Utan tvivel äro emellertid dessa former *fylgd(ar)*, *slaungdi* framkallade av en övergång av *đ* > *d* på samma sätt som *fylg∂i* i AM. 748 qto. Felskrivningar av ∂ för ∂ förekomma endast relativt sparsamt; på de 20 första sidd. av Finnboga saga (i Gerings ed.) 14 gr; i det av Kålund Ark. III ss. 263—72 diplomatariskt återgivna stycket ur M. 8 gr.

Efter 1350 inträffar den andra stora förändringen i de isl. handskrifternas ortografi med avs. på beteckningen av *đ*- och *d*-juden: tecknet ∂ övertager hädanefter regelmässigt funktionen både av *đ* och av *d*. Om nu en typ liknande ∂ förekommer, så är det endast såsom grafisk variant till ∂ (eller möjligen som enstaka gengångare ur äldre handskrifter genom avskrivning, liksom fallet är med *þ* ss. tecken för tonande interdental frikativa). Så är ju förhållandet i Bergsboken, Flatöboken och andra handskrifter från och med senare hälften av 1300-talet. — Med denna ortografi är det naturligtvis omöjligt att ur handskrifternas former få några som hälst upplysningar angående fördelningen av *đ* och *d* i det talade språket.

Man kunde kanske vara frestad att i sammanfallandet av de båda tecknen ∂ och ∂ se en värkan just av sammanfallandet av judet *đ* med *d* i den viktiga ställningen efter *l*, *n* och *m*, (*lg*, *ng*), varigenom förändringen i ortografien indirekt komme att bära vittnesbörd om judövergångens inträdande. Men häremot talar det förhållandet, att de isl. handskrifterna från själva övergångens tid (början av 1300-talet) icke tyckas hava någon särskild svårighet att hålla isär de båda tecknen ∂ och ∂ som tecken för olika jud (se t. ex. Reg. av Snorra-Edda, AM. 748, Möđruvallabok). ∂ för ∂ och tvärtom är vida vanligare i åtskilliga handskrifter före övergångens tid (Reg. av Eddasångerna, Holm. 2 4:to m. fl.), som åvan påpekats. Och skrivsättet med ∂ för ∂ i handskrifter efter 1350 är väl en direkt fortsättning av dessa äldre handskrifters skrivsätt, som nu — sannolikt på rent tekniska grunder (att ∂ antagit vissa former, som det varit synnerligen svårt att skilja från ∂ o. l.) — tränger igenom överallt. Av övergången *đ* > *d* kunde f. ö. snarare väntas den värkan på ortografien, att *đ* skulle insättas i st. f. *d* genom

ett slags hyperortografisk strävan än tvärtom. Jfr förhållandena i t. ex. fno. homilieboken efter övergången i fno.

Det resultat, till vilket jag kommer genom undersökningen av de fno. och isl. handskrifterna, blir alltså följande, för att här sammanfatta det föregående:

Övergången av *đ* > *d* efter *l,n* i lång stavelse (typerna *fellde—kennde, huild(e)—sýnde* och *efld(e)—girnd(e)*) är förlitterärt genomförd så väl i isl. som fornnorskan. — De dubbelformer med *đ*, som framstå vid orden *huilđ, sælđ*, bero på analogiskt inflytande. Liknande dubbelformer i ord där *l*, *n* föregås av kons. (vilka där den föregående kons. är *r*, uppträda redan i de älsta handskrifterna, där den är *v* eller *ʒ* först i yngre handskrifter), bero på en sekundär utveckling, i det *l*, *n* bortfallit i trekonsonantism (i former som *girnde, eflde*) och därefter *d* > *đ* efter *r*, *v*, *ʒ*.

Efter supradentalt *l*, *n* i kort stavelse (typerna *valđe, synđ*) är övergången i fno. genomförd redan på de älsta handskrifternas tid, men spår av äldre *đ* kvarstå. Sannolikt har utvecklingen *đ* > *d* här försiggått omkr. 1150. — I isl. språk kvarstod däremot *đ* i denna ställning till omkr. 1300.

Efter dentalt *l*, *n* i kort stavelse tycks däremot övergången *đ* > *d* i isl. vara inträdd redan på de äldsta handskrifternas tid, ca 1200 (Formerna *skal-du, mun-du*.)

Övergången efter *m* har både i isl. och fno. varit ungefär samtidig med den efter (supradentalt) *l*, *n* i kort stavelse. Efter *lg*, *ng* tycks övergången, åtminstone i fno., ha följt en smula senare. — Förmodligen samtidig med övergången i dessa senare ställningar är den efter *lv* och *mb*, ehuru det tillgängliga handskriftsmaterialet här är allt för obetydligt, för att en bestämd datering skulle kunna vågas.

VII.

Den andra huvudkällan för tidsbestämning av judövergången av *đ* > *d* efter vissa konsonanter — en källa som av Kahle först framdragits och bearbetats — är skalderimmen. Rimpar av typen *lđ* : *ld*, dvs. där en förbindelse *lđ*, som uppkommit först genom synkope av en mellanvokal, tycks stå assonerande mot en ursprunglig förbindelse *lđ*, vilken redan vid ingången till vikingatiden övergått till *ld* (på 700-talet, enligt Aisl. Gr.[3] § 227 anm.), eller en på samma sätt uppkommen oursprunglig förbindelse *nđ* mot en från urnordisk tid ärvd förbindelse *nd* (< *nđ* — Aisl. Gr.[3] § 213 anm. 1) — sådana rim tyckas ju (åtminstone då de uppträda i större antal) giva bevis för att även den yngre förbindelsen *lđ*, resp. *nđ*, har antagit uttalet *ld*, *nd* på ifrågavarande tidpunkt och i den ifrågavarande ställningen. Då förekomsten av ett

d i injud — före inträdandet av denna yngre övergång — är begränsad till ställningen efter *l, n,* har man inget belysande rimmaterial av den antydda typen annat än för övergången efter *l, n.* Visserligen kunna genom sammansättning uppstå kons.-förbindelser *md, lgd* osv., men dessa ha varit allt för sällsynta för att kunna spela någon roll vid rimmen [1]. Inte ens för alla specialfall av övergången efter *l, n* finnas belysande assonanser (mot ursprungligt *ld, nd*) att tillgå, utan endast för de fall, där (det äldre) *lđ, nđ* föregås av vokal. Några ursprungliga, före synkopen framkomna, förbindelser *rnd, vld, gnd* o. d. ha väl knappast funnits i språket, och om sådana ord som fem. *girnd,* pret. *hefnde, siglde* använts i rim med 3-konsonantig assonans, har man alltså varit hänvisad till att söka rimord inom samma typ [2].

Det rimmateriel, vi möjligen kunna få att behandla, skulle alltså endast beröra övergången efter *l, n,* föregångna av vokal, i lång eller kort stavelse. Således rim av typerna *deildak : milda, hendr : spenndu, kind : syndum* (subst.). I fråga om övergången av *đ > d* i den senare ställningen — efter kort stavelse — lämnade ju redan handskrifterna fullt besked med avs. på tiden för dess inträdande. Rim med dylika ord av typen *valđi,* (fem.) *synđ,* få därför i detta sammanhang sitt intresse huvudsakligen därigenom, att vid dem ingen oklarhet behöver råda, huru rimmen äro att uppfatta — om de omfatta båda konsonanterna eller blott den första i den postsonantiska förbindelsen, och i förra fallet om judlikheten (i fråga om det gamla *đ : d*) varit absolut, dvs. bildande rim på *ld : ld,* eller om även assonanser med blott ungefärlig judlikhet — rim *lđ : ld* — kommit till användning. Dessa rim lämna oss alltså fasta utgångspunkter i fråga om skaldediktemas rimteknik i ifrågavarande punkter, som äro av värde, när vi vid rim av typerna *deildak : milda, hendr : spenndu* måste umbära, vissheten (på förhand) därom.

Det synes eljes, som man i de lagar för assonansens omfattning, som uppställts av metriska forskare (Sievers, Falk m. fl.), borde ha tillräcklig ledning för avgörandet av sådana frågor, även vid detta rimmaterial. Kontentan av Sievers assonansregler (Altgerman. Metrik III, 60 anm. 4) kan formuleras så, att ordstammen (det vill här säga: vad som återstår, då "deutliche flexions-

[1]) Kahle anför (s. 72) endast ett dylikt rim, *samdógris : framđi* Einarr Skúlason (Geisli 28, 8). Även detta är ju synnerligen tvivelaktigt, som tvåkonsonantig assonans. Wisén (och Kahle) tror sig ha funnit ett fall, där förbindelsen *lvd* (< *lvđ*) genom bortfall av den mellersta kons. bildar rim mot ursprungligt *ld*: "*skiǫldungr : hueldan*" ("pro *huelfdan* ut concentui syllabarum satisfieret"; Wis. Carm. Norrœna II s. 149) Arnors Hrynhenda str. 2, 3. Detta är emellertid otänkbart, då övergången av *đ > d* efter *lv* inträder först efter 1300 i isl. (fno. efter 1200?).

[2]) Av dylika rim har jag endast funnit följande (hos Kahle): *n*eglд*a* : *h*egld*a* Egill Skallagr. (Str. 31, 8 i F. Jónssons ed.), *n*egld*um* : *h*egld*a* Þióđolfr Arnason, *h*efnd : efnd*a* Hallar-Steinn, *n*efnd*r* : *st*efnd*i* Eysteinn Ásgr.

und ableitungs-consonanten" ha dragits från en form) i sin helhet deltager i assonansen (dvs. vid *ađalhending* från och med stamvokalen, vid skothending från densamma), med undantag dock för halvvokalerna *i̯*, *u̯* och kons. *l*, *n*, *r*, vilka enligt S. icke "im Auslaut einer Silbe gesprochen werden können" (i ord som *batna*, *fíknum*, *ríkri*, *snótr*, *vitni*, *gǫlkn*) [1]). Då nu vid alla här ifrågavarande rim det ena rimordet innehåller ett till stammen hörande (postsonantiskt) *ld*, *nd*, så skulle enligt dessa regler säkerhet vara given för att denna förbindelse i den andra rimstavelsen motsvaras av ett *ld*, *nd* (emedan ju eljes en stamkonsonant *d* skulle lämnas utanför assonansen). Emellertid avse Sievers regler knappast att fastställa några undantagslösa lagar, utan endast att i stora drag återgiva de föreliggande rimförhållandena. Att även stamkonsonanter, andra än *i̯*, *u̯*, *l*, *r*, *n*, undantagsvis kunna lämnas ur räkningen vid assonansen, framgår redan av en granskning av förbindelserna *ld*, *nd*, såsom de uppträda i Kahles rimmaterial. Här förekommer *ld* i 143 udda värsrader, därav i 139 bildande två-konsonantig assonans. I följande värser lämnas *d* utan motsvarighet i det andra rimordet: vesa kueđr ǫ*ld* ór *éli*, Hallfređr vandr. (Erfidrápa Ol. Tr. 25, 5); hué skal gia*ll*a giǫ*l*dum, Þjóđolfr huinv. (Haustlǫng 1, 1); sárt lék ha*l*r viđ hau*l*da, Haukr. Vald. (Islend.-dr. 21, 7); byrtia*l*ds beztu hei*ll*i, Hallar-Steinn (Rekst. 33, 3) [2]). — Härvid är emellertid att märka om de båda första värserna, att de förekomma i dikter, som i fråga om de udda raderna tillämpa mindre stränga rimvanor än den senare dróttkvætt-diktningen. Rimlösa udda rader förekomma i båda kvädena. (Jfr om denna egenhet hos dessa och an-

[1]) Falks framställning i uppsatsen Om de rimende konsonanter ved helrim i dróttkvætt (Arkiv X ss. 125 ff.) överensstämmer i det väsentliga med Sievers. Dock tillägger han *đ* till de stamkonsonanter, som kunna lämnas utanför rimmet. Och vidare är det den viktiga skillnaden, att Falk reserverar "grundprincipet" om stammen som rimbärare för ađalhendingen. Han tycks således anse att skothend. i detta avseende skulle följa andra mindre stränga regler, vilket dock knappast torde vara förhållandet. Jfr härom nedan.

[2]) Skothendingar på *ld* : *ld* hittas hos Kahle s. 109 ff. Där äro dock medtagna även rim på *ld* mot äldre *lđ*, vilka naturligtvis här ej medräknats. (Rimmen på *hǫldr*, *hauldr* dock medtagna, däremot icke rim med *eldr*; jfr nedan). Rimmen *ld* : *l* hittas i Kahles förteckning på rim *l* : *l*, s. 107 f. Bland dem också 2 rim från Brage, som tyckas borde ha medtagits åvan: sonr alfǫđar vilde (Gering s. 23; str. 15, 2) och: hals en bǫls of fylda (Wisén s. 2, str. 8, 6). Vid den förra raden torde man dock hällre böra följa de handskriftsvarianter som giva den formen: sonr a*ld*afǫđrs vi*ld*e, varigenom fullt rim på *ld* vinnes. I den senare är rimmet *ls* : *ls*; en sådan ställning på rimstavelserna som här är ju ej ovanlig hos Brage. Är rimmet *halr* : *haulda* en förvanskning av *hialdr* : *haulda* (som ur innehållets synpunkt går lika bra)? Rimmet *byrtialds* : *heilli* träffas hos Kahle (och Wisén) under formen *byrtialls* : *heilli*; de antaga sål. här en övergång *ld* > *ll* frf. *s* (se Kahle s. 85). Ehuru denna möjlighet icke torde vara utesluten, är den ännu obevisad. (Jfr dock Gislasons materialsamling för denna fråga Niála II 634 ff.). — F. ö. är ordet *byrtialds* (enligt Gíslason, Om helrim etc. s. 23) en emendation (av Egilsson, för handskr. *byrtialk*.)

dra alster av den äldre skaldediktningen Finnur Jónssons undersökning i Arkiv VII s. 312 ff. Delvis avvikande från den äldre framställningen i Kritiske studier). Det är då att vänta, att rimtekniken (i fråga om de udda raderna) också i andra avseenden skall vara mindre fulländad. — Förbindelsen *nd* förekommer i 104 udda rader, därav tvåkonsonantigt assonerande i 103. Det enda undantaget är raden: at Ey*n*efis ǫ*n*dre, Brage (Gering Kuæþabrot s. 23; str. 16, 3), vilket fall man egentligen tryggt kan lämna ur räkningen, då rimlösa udda rader ju i Brages strofer utgöra en mycket hög procent, och det här förefaller tämligen ovisst, om något rim alls åsyftats [1]).

För jämna värsrader ställer sig statistiken sålunda: Förbindelsen *ld* rimmar fullständigt i 175 värser; i följande tycks *d* lämnas utanför rimmet: styriar v*al*di rauđu f*all*a, Snorri Sturl. (Konungasögur s. 281_{18}) och: hi*al*drdrifs á Kyrfi*all*i Jatgeirr (Kgs. 286_{18}) [2]). Förbindelsen *nd* rimmar fullständigt i 254 jämna rader. På rimstumt *d* efter *n* finnas inga säkra exempel [3]).

Om denna lilla undersökning visar, att någon absolut visshet för, att en till stammen hörande konsonant-förbindelse alltid i sin helhet deltager i assonansen, icke finnes, så visar den å andra sidan också, att ifråga om förbindelserna *ld, nd* — vare sig nu *d* tillhör stam eller ändelse — den approximativa sannolikheten för ett fullt tvåkonsonantigt rim är ganska stor [4]). Sammanställa vi

---

[1]) Möjligen har också ett *d* lämnats utanför rimmet i raden: unz međ ýta sinni, Eilifr Guđr. (þórsdr. 9, 1). "*unz*" < *und es*, här uttalat *unds* eller *unts*, eller, ss. Kahle ifrågasätter (s. 78), *unns*? I de båda senare fallen skulle det inte höra hit.

[2]) Vid *hialdrdrifs* kan man ha anledning att vänta en förenkling av kons.-följden *ldrdr*; har uttalet kanske varit *hialldrifs*?

[3]) Hos Kahle hittas ett rimpar *vindsamt* : *finna* Anonym Heimskringla (Ungers ed.) 602_{11}. F. Jónsson i sin ed. av Heimskr. III 176 emenderar emellertid detta ställe till *vinnsamt* (: *finna*). Hos Kahle träffas också bland helrim på *ann* : *an* (s. 193) och *inn* : *in* (s. 239) *manndýrđir* : *vanda* Einarr Skúl., *manndráp* : *landi* þorkell Skall. och *inndæll* : *lindis* þióđolfr Arn. Någon rimlig anledning att icke här räkna *d* med till rimmet har man svårt att finna. (Jfr K:s tabell över liknande ađalhendingar s. 18.)

[4]) De i denna statistik anförda fallen av rimstum senare konsonant giva föga stöd åt den satsen, att "tydliga böjnings- och avledningskonsonanter" snarare skulle lämnas utanför rimmet än stam-konsonanter. I intet av dessa rim är det nämligen ett till böjnings- eller avlednings-ändelse hörande *d*, utan i alla ett till ordstammen hörande, som är stumt vid rimmet. Kons. *d* såsom böjningselement efter *l, n* är dock icke något ovanligt. Pret. *skylde*, [illegible] -oket använda i rim (av 39 ađalhendingar på *ild* hos Kahle [illegible] i intet fall (hos K.) har preterital-kons. *d* läm[illegible] Jfr nedan det rimmaterial med ursprungligt [illegible] anföras. Liknande fakta skola komma till [illegible] De förhållanden som synas tyda på att böj[illegible]-anterna skulle stå i ett mera lösligt förhållande [illegible] -r och gen. -*s* så ofta äro rimstumma) kunna [illegible] förklaras ur andra synpunkter, hvilket emellertid [illegible] närmare beröra. Det må endast anmärkas att, för- [illegible]-ennen mellan stam- och böjnings- eller avlednings-

siffrorna för två-konsonantig assonans å ena sidan och å den andra för de fall, där *d* lämnas utom rimmet, så bli proportionerna: för *ld* 314 mot 6 (eller mot 4, om de båda ex. från dikter med rimlösa udda rader ej medräknas), för *nd* 358 mot 1 (eller snarast mot 0, då Brages rim är högst problematiskt). Eller uttryckt i procent av rimstumt *d* för båda förbindelserna *ld*, *nd* tillsammanstagna: omkring 1 % av hela rimantalet. (Om vi icke räkna med de 3 rimmen från Brage, Þióđolfr och Hallfređr vandr.: 0,6 %).

Om vi från förbindelsernas (*ld* och *nd*) behandling i det övriga rimmaterialet få sluta till deras förhållande vid rim av typen *deilda'k* : *milda*, *endr* : *kenndu*, skulle alltså sannolikheten för att vi i dessa fall ha att göra med två-konsonantiga assonanser vara överväldigande stor. Man torde i själva värket vid bedömandet av dessa rim tryggt kunna gå ut från den grundsatsen, att man visserligen så länge ett rimpar av typen *ld* : äldre *lđ* (*nd* : *nđ*) står helt enstaka, har rätt att räkna med den möjligheten, att den senare konsonanten icke deltager i assonansen, men att däremot detta betraktelsesätt knappast låter sig tillämpas på ett flertal rim, däri förbindelsen *ld* : *nd* ingår (mot äldre *lđ*, *nđ*).

Dessa allmänna resultat rörande behandlingen av förbindelserna *ld*, *nd* i skalderimmen kompletteras på ett lyckligt sätt (i fråga om rim av *ld* : *lđ*, *nd* : *nđ*) av rimmaterialet, däri ingå ord av typerna *valđi*, *synđ*. Såsom nyss anfördes, ha vi nämligen här tillfälle att direkt konstatera, huru en övergång av *lđ* > *ld*, *nđ* > *nd* röjer sig i behandlingen av dessa judförbindelser vid rimmen, då vi ju här från annat håll känna till tiden för öfvergångens inträde och alltså endast ha att ställa emot vartannat rimmaterialet från tiden före och efter övergången. Frågan om man tilläventyrs har låtit sig nöja med rim av uttalet *lđ* : *ld*, *nđ* : *nd* såsom ett slags (i nödfall) brukbar tvåkonsonantig assonans, kan då också få sitt svar [1]).

---

element en konstitutiv betydelse för rimmet såsom Sievers, och ännu bestämdare Falk. gör apriori förefaller som stark konstruktion. Ty, såsom v. Friesen i Nordiska Bidrag (s. 52, noten) i förbigående framkastar mot Falk, "det är ljudmassor som kongruera (rimma) och icke grammatiska abstraktioner, de må nu kallas stam, rot eller något annat". — Någon väsentlig skillnad mellan skothending och ađalhending i fråga om stamkonsonanternas deltagande i assonansen, sådan som Falk uppställer, är det häller inte möjligt att upptäcka i åvan citerade rimmaterial.

[1]) Kahle giver visserligen å s. 70 ff. en tabell över rim på *lđ* : *ld*, *nđ* : *nd* efter lång och kort stavelse. Denna har emellertid befunnits vara oanvändbar för den följande undersökningen (liksom de på grundvalen av denna förfelade materialsamling vunna resultaten, omnämnda i inledningen till denna uppsats, i det följande lämnas alldeles i sitt värde). K. upptager bland rim "nach kurzer Silbe" också rim med typerna *felldi*, *brenndi*, tydligen åberopande sig på förkortning av kons. frf. annan kons. (Han skriver *felþi*, *brenþi* osv.) Detta är ju emellertid en betydligt senare företeelse; på den tiden då här var ett *đ*, måste också ha varit *ll*, *nn*, eljes ingen övergång förr än med typen *valđe*, *synđ*! — Värre är nästan, att en mängd alldeles oriktiga exempel anföras, medan å andra sidan på långt när icke alla värkliga rim på *lđ* : *ld*, *nđ* : *nd*, som finnas i Rimariet, blivit medtagna i tabellen. Denna fullständiga

Vi finna då i Kahles Rimarium för det första följande fall där *lđ* (föregånget av kort vokal) rimmar mot *lđ* eller *nđ* mot *nđ*. Från tiden före 1300: *Vinđa* : *vanđisk* Hallfređr vandr., *munđa* : *unđi* Sighvatr [1]), *skildisk* : *hulđi* Þióđolfr Arnason, *man-đinga* : *mundu't* dens. [2]), *dualdi* : *skilđa* Valgarđr, *Vinđr* : *vǫnđusk* Oddr Kik., *Venđa* : *spendi* Arnórr Jarl., *talđar* : *fiolđa* Einarr Skúl., *vanđi't* : *syndum* dens., *fiǫldi* : *hǫlđa* dens., *elđis* : *gylđir* dens., *hǫlđa* : *hervaldir* Sturla, *gylđir* : *hǫlda* Sturla. Utanför K:s samling har jag antecknat: *Vinda* : *unđi* Þióđolfr Arn. (citerat efter Bugge, Arkiv II 231), *ǫldra* : *gylđir* "Þórđr" (Snorra Edda ed. AM I, 480), *ǫrgildis* : *eldr* Sn. E. I, 476, *spanđe* : *ynđes* Plácitus-drápa str. 54, *yndes* : *mynde* ib. 52, *herfiǫlđ* : *hǫlđar* Snorre (Sn. E. I 656).

Från 1300-talet (då de äldre *lđ* : *nđ* uttalas som *ld* : *nd*): *huldr* : *kulda*, *duldr* : *huldu*, *kualdr* : *taldri*, *synda* : *yndi*, *kualdr* : *þoldi* — samtliga från Eysteinn Ásgrimssons Lilja.

Rim av *lđ*, *nđ* (efter kort vokal) mot *ld*, resp. *nd* träffas i följande fall: Före 1300: *ógnvaldr* : *talđar* Sighvatr (Víkingarvísur 9, 6) och (U) *dunđu* : *undan* Arnórr Jarl. (Fornmanna Sögur VI 409 — udda värsrad!). Det förra av dessa rim tycks föreligga i sitt ursprungliga skick. (Stället lyder: "Nú hef orrustur (austan) — ógnvaldr! níu talđar". Varianter: J. (*ógn-*)*diarfs*, O. H. S. *-diarfr*, Flat. *ognnualldr*, Kringla (AM 18, AM 70) *dvalþ*(*-ar*)). Däremot torde Arnórs rim säkerligen vara korrumperat. (Varianter: *dyndo*, *undar*, se F. Jónsson Skjaldesproget s. 106). Sannolikt har stället lytt: "*skyndu* iarlar undan — til borgar". Att här är fråga om flykt, framgår av sammanhanget; "*dynia undan*" ss. uttryck härför är eljes icke känt, medan däremot *skynda undan* och *skunda undan* äro vanliga (se Wiséns Glossarium, Kahles Rimarium) och synas bättre lämpa sig för att måla en motståndares nesliga flykt.

Från 1300-talet: *synda* (< *synđa*) : *myndir*, *fiandinn* : *syndum*, *umbortandi* : *syndir*, *kennandi* : *syndum*, R. *kind* : *syndum*, R. *mundu* : *undan* — från Eysteins Lilja.

I fråga om dessa senare rim (av typen *lđ* : *ld*, *nđ* : *nd*) ha så stora avvikelser jorts från Kahles tabell å s. 70 ff., att några ord härom äro nödvändiga. — Det torde icke behöfvas någon närmare motivering för att jag inte i likhet med K. har upptagit följande rim inom denna kategori: *hlymmildingum* : "*gilþir*" Guthormr sindri

opålitlighet i K:s uppgifter skall tillräckligt framgå av det följande. — De nedan från Rimariet anförda rimmen hittas hos K. dels under rubrikerna *lđ* : *lđ*, *nđ* : *nđ*, dels under *lþ* : *lþ*, *nþ* : *nþ* t. ex. *Vinþr* : *vǫnþusk* s. 185, men *Venđa* : *spenđi* s. 222. — Om jag i det följ. vill utmärka, att ett rim är hämtat från Rimariet, men saknas i tabellen, betecknas detta med ett R frf. rimmet. U betyder att rimmet är funnet utanför K:s samlingar.

[1]) Kahle upptör detta s. 71 bland rim *nđ* : *nđ* "munda : unþi", s. 185 bland rim *nđ* : *nđ*. Det senare är det rätta. *munđa* är pret. av *muna* = minnas. Hkr. 500, 16 — udda rad!

[2]) Hkr. s. 557 — F. J[illegible] ed. III 54. *Man-đinga* < *man-þinga* (*man*, nent[illegible]

(Hkr. 97_{30} — *gildir* < *gialda*, i kenningen "g. handar vafs"), *hildr* : *"skilþir"* Ottar sv. (Hkr. 225_{29} — plur. av *skiǫldr*), *tendrat* : *"venþi"* Eysteinn Ásgr. (Wis. s. 98; 8_{14} — dat. sg. av mask. *vǫndr*), *grund* : *"hrunþin"* Þióđolfr huínv. (Wis. s. 10, 15_{3} — part. av *hrinda*), *sprund* : *"hrunþit"* Þióđolfr Arnason (Hkr. 592_{2}), *hundfornan* : *"sprunþi"* Eilífr Guđr. (Wis. s. 32, 14_{8} — *sprund*, n. = kvinna samma ord som i föregående citat av K. skrives *sprund*) *"kunþr"* : *grundar* Arnórr Jarl., Einarr Skúl. och Sturla (Wis. s. 45, 11_{2} — ib. s. 58, 44_{2} — Konungas. s. 444_{14} — *kundr* m., ättling = got. *kunds*).

Med avseende på ett par rimords behandling är saken inte alldeles så självklar. Så i fråga om ordet *hǫlđr* "självägande man", som av K. anföres i 12 rim mot ursprungligt *ld* (allt ifrån Einarr Skálaglam; *"hǫlþa : halda"*) — alltid under formen *"hǫlþr"* [1]). Att av detta ord förekommer en form *holđr* (med *đ* efter kort stavelse på *l*), är erkänt och visas såväl av handskriftsformer som också av (åvan anförda) rim med *lđ* : *lđ*. Emellertid har man också ansett sig böra räkna — vilket Kahle tydligen icke gör — med en form *hauldr*, med diftong och *d*. Att ordet haft en form med *d* före den yngsta övergången av *đ* > *d* (efter *l*, *n* i kort stavelse), visas också otvetydigt av upprepade skrivningar med *d* i handskr. av Plácitus-dr., Cod. Upsal. av Snorra-Edda m. fl. äldre isl. handskrifter. Under alla förhållanden behöva vi alltså icke med Kahle räkna dessa rim *hialdr* : *"holþar"* etc. till rim på *lđ* : *ld*, där *đ* följer efter kort stavelse. — Mera ovisst är, om detta *d*, som sålunda är styrkt genom både handskriftsformer och rim, tillhör en ursprunglig förbindelse *ld* (< *lđ* före synkopen) eller om *d* här uppkommit av *đ* efter *l*, *n* i lång stavelse på samma sätt som i *eldr* (< **eildr* < **ailiđaʀ*). Att en diftongisk form *hauldr* funnits bevisas visserligen icke av de nämnda skrivningarne *haul(l)dr* i Plácitus-dr. och Cod. Upsal. av Snorra-Edda, ty i dessa handskrifter kan även *u*-omjudet av *a* betecknas med *au*, *ǫ*. Däremot lära liknande skrivningar i vissa fno. laghandskrifter (se Hertzbergs Glossar) icke kunna tolkas annat än såsom återgivande diftongen *au*. (Så t. ex. enligt meddelande av fil. lic. Sam Jansson i handskr. Holm. 28 qto, där det skrives *hauldzmenn*, *hauldmanz* i överensstämmelse med det konstanta skrivsättet *augun*, *kaupa* o. d. contra *logh*, *hond*, *ollum*) [2]). Enligt den förklaring av denna egendomliga dubbelform *hauldr* ~ *hǫlđr*, som givits av K. F. Johansson (Beiträge zur griechischen Sprachkunde s. 135 not 1), och som accepteras av Noreen Aisl. Gr.[3] § 166, 3, skulle den återgå på en germansk växling (med ieur. anor) mellan former med och utan mellanvokal (en ur-

---

[1]) Därtill komma 4 rim av *"hǫlþr"* mot *eldr*, *felldi*, som nedan skola anföras. I en värs (av Biarni Kolbeinsson, Wis. s. 71, 33_{6}) har K. läst rimmet *"Sigvaldi : hǫlþum"*. Står: *kǫldum*!

[2]) Gíslasons betvivlande af formen *hauldr*, Arbøger 1866, s. 264, kan sålunda tillbakavisas.

B. Rim som *eldr* : *felldi* (: *fellđi*?). C. Rim som *hýnd* : *renndu't* (el. *hýnđ* : *renniđu't*?) [1]. — Egendomligt nog ha inga rim av typen *fellde* : *bellde* antecknats. Ej häller några, där *eldr* rimmar mot ord av typen *huíld*(*e*).

I [2]. A. *h*ýnd : *r*ýnd*u* (*nđ*?) Þióđolfr Arnason, *spræ*nd*i* : *brýndan* dens., *rey*nd*u't* : *stei*nd*a* Ottar sv.

B. Från 900-talet: eld : *b*elld*i* (*lđ*?) Kormákr, eld*a* : *f*elld*u* Ulfr Uggason, U. *víg*elds : *f*elld*a* Egill Skallagr. (Str. 17_4 i F. Jónssons ed. av Egils saga), eld*s* : *b*elld*i* Hallfređr vandr.

Från 1000-talet: eld*r* : *b*elld*ir* Ottar sv., eld : *f*elld*a* Sighuatr, eld*s* : *f*elld*i* dens. [3]), eld*r* : *f*elld*i* Klöngr.

Från 1100-talet: *sn*illd : *e*ld*a* Einarr Skúl.

Från 1200-talet: eld*r* : *f*elld*a* Sturla.

C. Från 1000-talet: *h*ýnd : *r*ennd*u't* Valgarđr; *e*nn-d*ui't* : *rey*nd*isk* Þiódolfr Arnason [4]).

D e n a n d r a h u v u d g r u p p e n bilda rim, där ord med äldre *đ* efter *l*, *n* i lång stavelse assonera med ursprungliga förbindelser *ld*, *nd*. Även här redogöres för typerna *huíld*—*sýnde*, *eldr* och *fellde*—*brennde* var för sig.

II. A [5]). Från 900-talet: U vér dei*ld*om fiǫt fo*ld*ar, Egill Skall. (Egils saga s. 193 — str. 26_7); U váru rey*nd* í rǫ*nd*um Gunnlaugr Ormst. (Wimmers Læsebog s. 105_{27}) [6]).

Från 1000-talet: dei*ld*ak mál hins mi*ld*a, Sighuatr (Hkr 310_{15}); huǫtu*đ* tæ*ld*i þat hi*ld*ar, dens. (Hkr. 488_{34}); ǫ*ld* fekk illt ór dei*ld*um Biarni Gullbr. (Hkr. 447_1); dei*ld*isk hugr, suá't he*ld*u Oddr Kík. (Hkr. 568_{12}); u*nd* es á oss sú's spræ*nd*i, Jǫkull (Hkr. 455_3); U u*nd*r es ef eigi rey*nd*u, Steinn Herd. (Fagrskinna, ed. Munch-Unger, s. 129_1); U dei*ld*ist af þuí at a*ld*ri, Arnórr Jarl. (Fornmanna Sögur V s. 89).

Från 1100-talet: *ley*nd*i* : *þrǿ*nd*a* Einarr Skúl. (Geisli 14_5), ǫnd : *sy*nd*isk* dens. (ib. 20_7), *sý*nd*i* : *gru*nd*ar* dens. (ib. 19_3), *rey*nd*i* : *gru*nd*ar* dens. (ib. 31_1), *e*nd*r* : *tý*nd*ir* dens. (ib. 40_5), *mu*nd*riđa* : *stei*nd*rar* dens. (ib. 48_3), ǫld : *hǿ*ld*usk* Blakkr (Konungasögur s. 111_{29}), R *ra*nd*hǿing* : *rey*nd*an* Nefari (Kgs. 110_{11}), U *m*ild*r* : *huíl*-

[1]) I det följande skrives i hithörande ord i regeln *d*, då denna form är den enda litterärt belagda. Denna skrivning vill således icke i varje enskilt fall angiva att u t t a l e t (på ifrågavarande tid) haft *d*, i st. f. *đ*.

[2]) Samtliga från Kahle antecknade rim i denna och följande grupp anföres av honom som rim på *ld*, *nd*, med undantag av de båda rimmen i I A sprændi : brýndan, reyndut : steinda, som hittas (å s. 134) under rubr. *nþ* : *nþ* — med sidorubrik *nd* : *nd*,

[3]) Hkr. 499_{12} — K skriver *elds* : *belldu*.

[4]) Hkr. 605_{12} *duí* < *đuí* < *þuí*. Jfr nedan II C rimmet e*nn*-*d*ui't : fræ*nd*a. Se om dessa rim Bugge, Runverser s. 247 f.

[5]) På grund af dessa rims särskilda intresse meddelas utförligare uppgifter om dem.

[6]) Olika meningar om äktheten av värserna i Gunnlaugs Ormstungas saga. F. Jónsson (Litteraturhistorie I s. 571) anser dem äkta, fast rimmen stundom "uheldige".

dar, Leiđarvísan str. 14 [1]), U *reyndr* : *standask* Plácitusdr. str. 14_7, U *framlyndom* : *syndesk* ib. 7_4 (vokalförkortning!), U *miúklynd* : *syndan* ib. 4_8 (vokalförkortning!), U *lundr* : *leynde* ib. 38_5, U *hyrgilder* : *huíldar* ib. 49_1.

Från 1200-talet: *týndu* : *kindir* Sturla, *sandi* : *steindu* dens., *rǫnd* : *steinda* dens., R *héldum* : *háfaldar* dens. (Kgs. 466_{19} — Wis. s. 85 str. 5_3), *þróndir* : *reyndan* Olafr huít., R *reyndir* : *randar* Haukr Vald. (Wis. s. 78; 1_4), R *reyndr* : *skyndir* dens. (Wis. s. 79; 5_3).

Från 1300-talet: *andinn* : *píndum* Eysteinn Ásgr., *týndu* : *bundinn* dens., *andagipt* : *sýndi* dens.

B [2]). Från 900-talet: *aldrminkanda* : *eldar*, Eilífr Guđr. (Þórsdr. 19_7); *elds* : *aldri* Hallfređr Vandr. (Ólafsdr. 1_1).

Från 1000-talet: *elds* : *vildir* Sighuatr, *eld* : *vildak* dens., *skiǫldungr* : *eldi* Arnórr Jarl, *eldi* : *veldi* dens., *hyrfeld* : *eldi* Þióđolfr Arn., *eldr* : *veldi* dens., *eldr* : *valda* dens., *eldr* : *gialdi* dens., *skiǫldungr* : *eldi* Biǫrn krepph., *kueld* : *eldi* Þorkell skall., *elds* : *kueldar* Anonym (1090-talet, Hkr 640_2), *eldr* : *keldu* Valgarđr, *seldum* : *elda* Bersi Torfuson.

Från 1100-talet: *eldrinn* : *haulda* Markus Skeggiason, *eldr* : *hauldum* Anonym (Kgs. s. 279_{17}), *eldbrota* : *veldi* Einarr Skúl., *sker-Baldr* : *elda* Hallar-Steinn, *eldruđr* : *foldar* dens., *eld* : *haldit* Biarni Kolb.

Från 1200-talet: *foldar* : *elda* Haukr Vald., *eldi* : *koldum* Sturla, *eldr* : *allvaldi* dens., *eldi* : *foldar* dens., *eld* : *veldi* dens., *eldr* : *veldi* dens.

Från 1300-talet: *ofbeldit* : *eldi* Eysteinn Ásgr.

C. Från ca 800: *ende* seiđs of *kennde*, Brage (Gering Kuæþabrot s. 24, str. 17_4); *hendr* sem føtr of *kenndu*, Brage (Wis. s. 2, str. 4_4).

Från 900-talet: *Endils* á mó *spenndi* Eilífr Guđr. (Þórsdr. 3_8); R *foldar* rauđ ok *felldi*, Glaumr Geir. (Hkr. s. 87_1); R lof*kenndr* himins *endum*, Einar Skálaglam (Vellekla 24_8); Þá's hugfy*lldra* hau*lda*, Þórbiǫrn hornkl. (Glymdr. 7_8); U Nú hefr fo*ld*gnárr fe*llda*, Egill Skall. (Egils Saga Skall. s. 178 — str. 21_1).

Från 1000-talet: R *enn-duí't* : *frænda* Sighuatr (Hkr. s. 310_{18} — F. Jónssons ed. II s. 175_{19}), R end*r* : *grenndi* dens. (Hkr. 521_{12}), end*a* : *kenndan* dens. (Hkr. 510_{16}), end*r* : *kenndi* dens. (Hkr. 493_{19}) — F. Jónssons ed. II 494), R *ǫld* : *fellda* dens. (Hkr. 480_{31}), R *lofkennda* : *sendu* Þórđr Kolb. (Hkr. 212_2), *Uplendinga* : *brenndi* Arnórr Jarl., *hendr* : *spenndu* dens., U end*r* : *kenndu* dens. (Icelend. sögur I, 31), R *herskyldir* : *fylldi* dens. (Hkr. 543_{22}), end*r* : *renndi* Þorleikr fagri, *Uplendingum* : *kenndi* Þióđolfr Arn., R *felldu* : *mil-*

[1]) Enligt Gíslason, Aarbøger 1866 s. 288 — obs. vokalförkortning!.

[2]) K:s mening är tydligen att *eldr* haft *ld* före synkopen. Han upptar därför ej dessa rim i sin tabell s. 70. De hittas i rimariet som rim på *ld*, ss. 109 ff. och 220. (Borde således egentligen alla vara utmärkta med R).

d*an* Oddr Kík. (Hkr. 568_{12}), *b*re*n*nd*r* : end*um* Menn Haralds Harđr. (Hkr. 572_{22}).

Från 1100-talet: R *holds* : *fy*llda*n* Bǫlverkr (Hkr. 547_{3}), R *angrfy*lld*rar* : *al*d*ar* Einarr Skúl. (Geisli 58_{1}), R *fy*lld*it* : *sial*d*an* Kolli (Hkr 726_{32}), R *sko*lld*i* : *ǫ*ld*um* Þórbiǫrn skakki (Hkr. 795_{11}), R *sue*lld*r* : *mi*ld*i* (Hallr Snorras. (Kgs. 71_{12}), R *he*ld*r* : *fe*lld*an* Nefari (Kgs 110_{10}), R *gy*lld : *me*ld*rar* Hallar-Steinn (Rekstefia 13_{3}), *ke*nnd*r* : *le*nd*a* Markus Skeggias., end*r* : *b*re*n*nd*ar* Hallar-Steinn, *fleygie*nd*r* : *re*nnd*a* dens., end*r* : *re*nnd*i* dens., *ta*nd*r* : *re*nnd*i* dens., *ráđva*nd*r* : *re*nnd*i* dens., U *su*nd*s* : *ke*nnd*e* Plácitus-dr. 36_{3}.

Från 1200-talet: R *va*ld*r* : *fe*lld*a* Haukr Vald. (Isl.-dr. 23_{5}), *fe*lld*i* : *hau*ld*a* dens. (Isl.-dr. 26_{1}), R *fy*lld*ask* : *fiǫrse*ld*um* Sturla (Kgs. 474_{15}), *sni*lld*ar* : *vi*ld*i* dens., R *sue*lld : *ve*ld*i* dens. (Kgs. 437_{19}), *ke*nnd*i* : *stu*nd*um* Haukr Vald. (Isl.-dr. 25_{1}), R *ke*nnd*i* : *lu*nd*um* Snorre (Kgs. 281_{17}), R *re*nnd*u* : *stra*nd*ir* dens. (Kgs. 281_{21}), *bre*nn-d*i* : *gru*nd*ar* Ólafr huít., R *bǿ*nd*r* : *ky*nnd*isk* dens. (Kgs. 305_{26}).

Från 1300-talet: R *hre*lld*r* : *a*ld*ri* Eysteinn Ásgr. (Lilja 78_{7}), R *ke*nn-d*u* : *fia*nd*an* dens. (ib. 44_{3}) [1]), R *ofbe*ld*it* : *fe*lld*an* dens. (ib. 77_{2}), *orđasni*lld : *vi*ld*i* dens. (ib. 64_{2}).

Den tredje möjligheten vore att ord med äldre *đ* efter *l*, *n* i lång stavelse sammanställdes i rim med typen *valđi*, *synđ*. För så vitt sådana rimpar förekomma före ca 1300 — tiden för övergången av *đ* > *d* även efter kort stavelse — skulle de tyda på ett uttal med *đ* i båda rimorden, således bilda en instans emot antagandet av en samtidig eller tidigare utveckling av *đ* > *d* efter *l*, *n* i lång stavelse.

Av rim, som skulle kunna eller böra uppfattas som sådana, kunna endast två anträffas i K:s Rimarium. (Inte häller annorstädes har jag funnit några sådana.) Egendomligt nog uppträder samma rimord-par i båda rimmen: V*inđa* skeiđr ok g*inđu*, Haldorr ókristni (Hkr. 216_{14} — F. Jónssons ed. I 454), V*inđ*versk of hræ g*inđu*, Einarr Skúlason (Geisli 29_{8}). Av folknamnet *Vinđr*, *Venđr* äro, så vitt jag känner, inga former, som tyda på ursprungligt *nd* belagda i västnordiskt språk [2]). (Jfr åvan s. 49 om formen *Vindland* i vissa handskrifter före den allmänna övergången *đ* > *d* i typen *synđ*, vilken såsom Bugge påpekat Ark. II 230, torde bero på en, fonologiskt välbegriplig, tidigare övergång av *đ* > *d* mellan

---

[1]) Uppföres av K. ej bland rim *nd* : *nd* utan *nn* : *n* (s. 135).

[2]) H. Pipping har i sin uppsats "Uber i-umlaut und u-brechung" (Neuphilologische Mittheilungen Helsingfors 1902), s. 2, framdragit formen *uitau* på en gotländsk runsten (Sjonheimsst. från tiden före "den yngre, sennord. övergången *nđ* > *nd*"). Han finner häri ingå folknamnet isl. *Vinđr* (jfr Libau) och "skrivningen" med *t* "macht es also wahrscheinlich, dass der Name der Wenden entweder urgermanische Doppelformen hatte, oder auch durch die fortwährende Berührung der Nordgermanen mit fremden Völkern wiederholt aufgefrischt wurde". — I västnord. litteratur, där ordet ofta möter, tyckas emellertid, som sagt, inga motsvarigheter till en form *Vindr* finnas.

dentalerna *n* och *l* [1]). Preteritiformen "*ginđu*", som möter i dessa båda rim och dessutom (enligt F. Jónsson, Det norsk-islandske skjaldesprog, s. 96) hos Arnórr Jarlaskald [2]), har av Kahle (Cederschiöld, Wisén, Cleasby-Vigfusson) uppfattats såsom ursprungligen långvokalisk (anslutande sig till det starka *gína, gein* — jfr också Aisl. Gr.³ § 472 anm. 2). Den långa vokalen *í* skulle så enligt Kahle (s. 58) och Wisén ha förkortats (frf. konsonantgrupp), vilket antagande vore nödvändigt för att få normalt helrim mot "*Vindr*". Detta är ju i ock för sig inget orimligt antagande (åtminstone i fråga om Geisli-rimmet), då flera fall av dylik vokalförkortning äro kända (ett par från 1100-talet ha anförts i det föregående). Men — man har då ingen rätt att betrakta dessa rim som rim av *nd* : *nd* (såsom både K. och Wisén tyckas göra), så länge ett *Vindr* icke är styrkt från denna tid, utan man skulle få rimmet *gindu*: *Vinđr*. — F. Jónsson tycks se saken annorlunda, i det han skriver Haldors rim *Vinđa* : *ginđu*. Huru han uppfattar detta pret. *ginđa* är icke klart, möjligen ser han häri en förkortad form av ett pret. *gínđa* (till *gína*); han skriver näml. konsekvent *deilđa, synđisc* osv. Det finns dock en annan möjlighet, som synes mig avjort böra föredragas, att vi här ha ett pret. *ginđa* med ursprungligt kort *i*. Ett sådant bör lätteligen ha kunnat bildas (vare sig såsom nybildning eller av ålder) till stamordet neutr. *gin* (med kort *i*) 'gap'. Och skulle väl då ha böjts **gina, ginđa, *ginat* (liksom *lifa, lifđa, lifat*). Det är preteritum till detta *gina*, som jag tror vara belagt genom de båda diskuterade rimmen. (Möjligen också i en handskriftsform Fríssbok s. 166_{13} *ginđo* — jfr dock *kennđo*, s. 336_{30}, o. l.). Dessa rim äro således icke att uppföra under de åvan angivna typer (ej häller som rim på *nd* : *nd*), utan som rim av typen *skilđisk* : *hulđi*.

Till sist vore det ju också tänkbart, att *đ* ~ *d* i typerna *huílde–sýndisk, fellde–kennde* lämnades utan all motsvarighet vid assonansen, på samma sätt som vid rim av typen *úfǫl* : *duǫlđu* (8 sådana rim åvan anförda s. 63 noten). Här förekommer emellertid inget enda sådant fall, utan (**đ* ~) *d* ingår alltid i assonansen, på sätt som åvan har framställts i grupperna I—II.

Då härmed översikten av skalderim med ord med **đ* ~ *d* efter lång stavelse på *l, n* är avslutad, är tid att se tillbaka på densamma för att tillgodogöra sig dess vittnesmål i fråga om övergången av *đ* ~ *d* i denna ställning. Det har då, för att börja med de "indirekta bevisen", visat sig, att några rim med hithörande ord mot ord av typen *valđi, synđ* med uttalat *đ* icke finnas. Till de indirekta bevisen för ett uttal med *d* torde man också kunna räkna, att kons. (**đ* ~ *d*) efter *l, n* i lång stavelse aldrig lämnas utan motsvarighet vid assonansen, vilket däremot — efter vad man kan

---

[1]) De tidigare former *Vindr* (< *Vinđr*), som Bugge trott sig finna (i Holm. 2 q:to) har jag i det föregående undanröjt.

[2]) Hos Arnórr (Icel. S. I, 85) står ordet utom rim: "gǫrla frá'k at ginđi".

sluta sig till från förhållandet vid typen *valði–synð* — säkerligen ofta skulle hava varit fallet, om ifrågavarande kons. haft uttalet *ð*.

Rim, där ord av typerna *huílde–sýndisc, eldr, fellde–rennde* rimma inbördes emot varandra, kunna ju ingenting upplysa om uttalet av det ursprungliga **ð*, senare *d*, annat än genom proportionerna mellan dessa rim och rim mot ursprungligt *ld, nd*. I det fall, att samtidigt med de ifrågavarande "inbördes-rimmen" inga rim mot ursprungligt *ld, nd* vore belagda, skulle man ha starkt skäl att misstänka, att en övergång av *ð > d* här ännu icke inträtt. Så är emellertid ingalunda förhållandet. Rimtyperna *hýnd : rýndu* (3 rim från 1000-talet), *eld : fellda* (10 rim från 9—1200-talen) och *hýnd : renndu* (2 rim från 1000-talet) äro i avjord minoritet gentemot samma ordtyper i rim mot ursprungligt *ld, nd*, och detta under alla tider, från vilka rim äro belagda. — Jfr. härmed förhållandet vid typen *valði–synð* (s. 62 f.).

Otvetydiga positiva bevis för en övergång av *ð > d* utgöra under sådana förhållanden de rim, däri ord av typerna *huílde–sýnde(sk), eldr* och *fellde–brennde* assonera mot ursprungliga förbindelser *ld, nd*. — Vid ord med urspr. *ð* efter *ll, nn* mötte dylika rim alltifrån Brages helrim ende : *k*ennde och *h*endr : *k*enndu. I fall man törs bygga på rim (visserligen i jämna rader, som hos de älsta skalderna hade vida strängare rimbyggnad än de udda) från en tid, då rimtekniken i mycket ännu var föga stadgad, skulle alltså övergången efter *nn* (*ll*) vara konstaterad från ca 800. Från 900-talet finnas i alla händelser 5 rim av samma typ, så att för denna tid är övergången omöjlig att betvivla. (Från 1000-talet anfördes i det föregående ej mindre än 18 dylika rim, från 1100-talet 13 osv.).

Ord, i vilka (äldre) *ð* följer på en stam med lång vokal + kort (supradentalt) *l, n*, uppträda i rim mot *ld, nd* alltifrån 900-talet: Egill Skallagrimssons rim *deil*d*om* : *f*o*ld*ar, Gunnlaugs *re*y*n*d : *r*ǫ*nd*um. Rimmaterialet är här något fattigare (från 1000-talet 7 sådana rim, från 1100-talet 14 osv.)[1], vilket utan tvivel beror på omöjligheten att åstadkomma helrim av denna typ, då rimord med lång vokal + urspr. *ld, nd* icke existerade. (Först på 1100-t. 3 hithörande helrim — med vokalförkortning i *huíld, sýnde*.) Ett undantag från detta förhållande utgör ordet *eldr* < **eildr* (som därför i den åvan givna rimstatistiken har behandlats för sig). Här har tydligen förkortningen inträtt redan på 900-t. (vilket förklaras av att någon konserverande association med besläktade former med judlagsenligt *ei* här icke förekom), enligt vittnesbörd av de 4 helrimmen eld(*r*) : *b*elld*i*, *f*elld*i* från Kormákr och samtida skalder (anförda s. 64, under I B). Då övergången *ð > d* i ord av typen *belldi, felldi* har säkert konstaterats för denna tid, så få vi genom dessa 4 rim en välkommen förstärkning till 900-talets be-

[1]) Antalet rim från de olika århundradena torde tämligen stämma med proportionerna mellan bevarade rim över huvud från respektive tider.

vismaterial i fråga om övergången efter (kort) *l*, *n*, föregånget av (urspr.) lång vokal eller diftong. Slutligen rimmar *eldr* också under 900-t. 2 gånger mot ursprungligt *ld* (*aldr* : *eldar* Eilífr Guđr. och *elds* : *aldri* Hallfređr). Vi få alltså tillsammans 8 rim, som samfällt styrka, att övergången *đ* > *d* efter *l*, *n*, föregånget av lång vokal eller diftong, redan för 900-talets språk varit ett fullbordat faktum[1]).

Om de av denna rimundersökning framgångna beläggdata för övergången av *đ* > *d* efter *l*, *n* i lång stavelse — för typen (*fellde*—)*brennde* ca 800, för *huáld*(*e*)—*sýnde* omkr. 900 — återgiva en värklig differens med avseende på tiden för övergångens genomförande, motsvarande den jag åvan trott mig kunna konstatera för övergången efter kort stavelse, mellan ställningen efter dentalt och ställningen efter supradentalt (kakuminalt) *l*, *n*, det låter sig knappast avgöra. Det är möjligt, men kan ingalunda anses bevisat genom det tillgängliga rimmaterialet[2]). — En annan fråga, som likaledes måste lämnas oavjord, är den, om typen *girnde*—*siglde*—*hefnde*, med konsonant före *l*, *n*, genomfört övergången samtidigt med övriga fall, där *đ* följde på (supradentalt) *l*, *n* efter lång stavelse. Det förefaller sannolikt, att så skall ha varit förhållandet — att inte handskriftsformerna lägga något hinder i vägen för en sådan uppfattning, tror jag mig åvan ha ådagalagt —, men då rimmaterialet här lämnar oss fullständigt i sticket, kan ingenting med bestämdhet härom avgöras.

IX.

Övergången av *đ* till *d* efter *l*, *n* är väsentligen analog med den av *þ* till *t* efter *s* och tonlöst *l*, *n*. Det är ju egentligen en och samma företeelse, endast att det här är motsvarande tonlösa konsonanter, som spela med. Det bör då vara av intresse även för närvarande fråga att se, när och i vilken ordning denna utveckling *þ* > *t* har försiggått. — Det kan därvid först konstateras, att i alla de nämda ställningarna övergången är förlitterär: inga handskriftsformer finnas med *þ* efter (tonlöst) *l*, *n* eller efter *s* i lång eller kort stavelse. (Då tonlöst *l*, *n* antingen uppträder som långt < *lþ*, *nþ* eller förutsätter bortfall av en dental kons., som givit "ersättningsförlängning" åt stavelsens vokal, har man här endast att räkna med långa stavelser. Jfr Aisl. Gr.[3] 230 2 b). — Det rimmaterial från förlitterär tid (före ca 1150), som kan finnas i Kahles Rimarium är följande:

---

[1]) Att märka är särskilt, att redan den genom 900-talets helrim styrkta vok. ǣ i *eldr* i och för sig bevisar, att övergången *đ* > *d* efter *l*, *n*, föreg. av lång vokal, måste vara äldre än denna tid. Såsom åvan påpekats, skulle nämligen ordets form i älsta isl. eljes ha varit **elđr*, med *đ*, liksom i övriga fall, där *đ* följde på *l*, *n* i kort stavelse.

[2]) Se härom "Tillägg" vid slutet av uppsatsen! *Not vid korrekturet.*

Rim av äldre *lþ* : *lt*: *mælti* : *hialta* Glúmr Geirason (ca 950), *helt* : *mælti* Sighuatr, *salt* : *heltum* Arnórr Jarl.

Rim av äldre *llþ* : (*l*)*lt*: *stilltum* : *valtan* Sighuatr, *fullt* : *gyllta* dens., *helt* : *spillti* Biarne Gullbr., illt : *stilltan* Þióđolfr Arn.

Rim av äldre *nnþ* : *nt*: *Munt* : *minntumk* Sighuatr.

Rim av äldre *sþ* : *st*: *fýstusk* : *þrýsta* Eilífr Guđr., *hraustr* : *glæsti* Hallfređr vandr., *austr* : *leysti* Sighuatr, *austr* (*es Ástríđ*) *lýsti* dens., *ástabús* : *æstak* dens., *hraustr* : *glæsti* Arnórr Jarl., *fastligr* : *glæstri* dens., *þeysti* : *hraustla* Þióđolfr Arn., *glæst* : *fæsta* dens., *glæstum* : *næsta* Bǫlverkr, *rísta* : *glæstir* Anonym (Hkr. 602, 19), *reist* : *freista* Markus Skegg., *lýst* : *fýstisk* dens. (2 gr, Wis. s. 51 str. 10_1 och s. 53 str. 28_1), *fýst* : *lýstak* Hallarsteinn.

Bevismaterialet i fråga om övergången av *þ > t* är ju på somliga punkter en smula torftigt. Och skulle man hålla sig strängt till vad som föreligger, kunde ingen annan slutsats därur dragas, än att övergången vid typerna *fýste* och *mælte* förelegat redan i 900-talets språk och vid typen *spillti* i 1000-talets. (I fråga om övergången efter *n* lämna oss rimmen nästan alldeles i sticket.) Men så knappt som rimmaterialet i sin helhet är, kan denna fördelning av rimmen på de olika typerna icke betraktas som annat än en tillfällighet. Det finnes ju enligt sakens natur ingen rimlig grund för att typen *mælte* skulle haft ett sådant försprång framför typen *spillte* eller framför *rænte*, *minnte*. Man tör sålunda av dessa rim tryggt kunna draga den allmänna slutsatsen, att övergången *þ > t* efter lång stavelse på tonlös dental (*s*, *l*, *n*) varit genomförd åtminstone i 900-talets språk — dvs. varit samtidig med övergången av *đ > d* efter motsvarande tonande konsonanter (*l*, *n*) i lång stavelse.

På en punkt, nämligen i fråga om ställningen efter lång stavelse på *s*, lämnas ytterligare vittnesbörd i fråga om övergången av *þ > t* av några runskriftsformer. (Visserligen östnordiska, men mycket stor kan tidsskillnaden härvidlag icke ha varit mellan öst- och väst-nordisk språkutveckling.) Den datering, som vi på andra vägar kommit till, får här god bekräftelse, i det formen **raisti** för äldre **raisþi** framträder tidigast på 900-talet. (Tjängvide o. a., se Aschwed. Gr. s. 360 under *raisa*, Gesch. § 61 b)[1]).

Om den nyvunna dateringen av övergången *đ > d* efter *l*, *n* i lång stavelse sålunda giver full paralellism mellan denna företeelse och den motsvarande utvecklingen *þ > t* (efter *s* och tonlöst *l*, *n*) — medan genom den gamla tidsbestämningen ett jupt svalg häremellan var befäst (se t. ex. Gesch. §§ 61 b, 122 a) — så framträder däremot nu en påfallande skarp differens i fråga om samma övergångs (*đ > d*) inträde efter lång och efter kort stavelse på

---

[1]) I fråga om *þ > t* efter kort stavelse på *s* (t. ex. pret. *þuste*) tiga såväl skalderim som handskriftsformer. Härom kan alltså intet mera sägas, än att övergången är förlitterär.

l, n. Det skulle här bli en tidsskillnad på ca 3–400 år (ca 900–12- och 1300) i st. f. — som man förut antagit — på omkring 50 år. — Om orsakerna till den olika behandlingen av typerna *huílde* ~ *valđe* ha olika meningar framställts. Åström, Degerforsmålets ljudlära (Sv. Landsm. VI s. 110; även Sv. Landsm. XIII s. 68 f.) förkastar den allmänt vedertagna satsen om stavelsekvantitetens avgörande roll vid motsättningen *huílde* ~ *valđe*. Han hänvisar till formen *girnđ*, som också har *đ*, och ser i den omständigheten, att det just är ett ord med ”cerebralt” *n*-jud, som bevarar *đ*, en hänvisning till det värkliga orsaksförhållandet. Typen *huílde* har i Degerforsmålets uttal postdentalt *l* (resp. *n*), typen *valđe* kakuminalt (resp. supradentalt). Samma motsättning ansätter Å. för den gamla isl. och fno. (under andragande av skrivningar som *huílld, deillde, sýnde* o. l., åvan berörda). Och saken ter sig alltså för honom så: i början av 1200-talet övergick *đ > d* i isl. (och fno.) efter postdentalt *l, n* (i typen *huílde, sýnde*) men kvarstod efter kakuminalt, resp. supradentalt (i typen *valđe, synđ* — *girnđ*!). Om orsaken till denna gamla fördelning av supradentaler (incl. kakuminaler) och postdentaler uttalar Å. sig icke bestämt, men förmodligen sätter han den i samband med den fördelning av samma jud, som nutilldags uppträder i Degerforsmålet (och — mer eller mindre modifierad — i en mängd andra svenska dialekter), där uttalsläget på *l, n* visar sig bero av föregående vokals kvalitet, så att postdentalerna förekomma efter gammalt *ē, ī, ȳ, ei* (*ey*), supradentalerna efter övriga vokaler. — Detta sätt att uppfatta den olika utvecklingen vid typerna *huílde, sýnde* ~ *valđe, synđ* skulle ju ur fonologisk synpunkt giva en god förklaring av motsättningen. Den torde dock icke vara vidare säker till sin utgångspunkt, antagandet av ursprunglig postdental i ord som *huílde, sýnde*, men supradental vid *valđe, synđ*. Att formerna *huílde, sýnde* i de älsta handskrifternas språk haft dentalt *l, n* framgår, såsom av Åström först påpekats, av skrivningen med *ll, ɴ*. Men då å andra sidan ingen sådan dubbelskrivning förekommer i former som *huíla, deila, sýner*, utan uteslutande framför *d, t*, måste man väl därav rimligtvis draga den slutsatsen, att den (post)dentala kvaliteten av *l, n* (i *huíllde, sýɴde* etc.) är beroende av det följande *d, t* (analogt med förhållandet i ord som *mildr, land, velta*). Dentaliteten av *l, n* i ord som *huílde, sýnde* kan således icke vara förutsättning för övergången av *đ > d*, utan det är i själva värket tvärtom [1]). — Hur formen *girnđ(-esk)* är att förklara har åvan utretts.

Man torde sålunda ha grund att fasthålla vid det gamla be-

[1]) Jfr härom åvan under III. — Jag behöver under sådana förhållanden ej uppehålla mig vid andra invändningar mot det anförda resonnemanget: såsom att verb som *tæla, føla* o. l., vilka enligt Åströms regler skulle ha kakuminal konsonant, det oaktat följa typen *huílde* med avseende på övergången av *đ > d*.

traktelsesättet, enligt vilket den olika stavelselängden varit bestämmande för den olika utvecklingen (eller rättare sagt för den ordning i vilken utvecklingen inträder) vid *huíld(e), sýnde* ~ *valđe, synđ*. Det judfysiologiska sammanhanget härvidlag har Kock klarjort, Arkiv IV s. 164, på följande sätt: "i *deilđi* ötvergick *đ* genom partiell assimilation med det dentala *l* till *đ*, emedan exspirationstrycket starkt aftog vid slutet af den långa stafvelsen *deilđ-*, under det att *đ* tillsvidare kvarstod i *talđ-i*, emedan exspirationstrycket vid slutet af den kortare stafvelsen *talđ-* var starkare än vid slutet av den längre stafvelsen *deilđ-*". (Samma betraktelsesätt tillämpar Kock l. c. och Arkiv VI s. 50, på liknande motsättningar vid andra assimilatoriska företeelser: *steinn, himinn, heill* ~ *svanr, stelr* o. l.) En invändning som dock torde låta sig göra mot Kocks resonnemang, gäller ansättandet av stavelsegränsen i *deilđe, valđe* som *deilđ-e, valđ-e*. Det förefaller minst lika sannolikt att uppdelningen varit *deil-đe, val-đe*. (Jfr åvan om upplösningen av *skaltu* < *skalt-tu* som *skaltu* o. l.)[1]). Även i det fall att *đ* här skulle inleda en ny stavelse, torde dock graden av dess "intensitet" eller artikulatoriska energi bli beroende av föregående stavelses längd, så att det Kock:ska betraktelsesättet i fråga om motsättningen *deilde* ~ *valđe* i alla händelser kan upprätthållas. "Vokalbalansen" giver ju ett belysande exempel på, hur den första stavelsens kvantitetsförhållanden öva sin invärkan även på en följande svagtonig stavelses prosodiska och kvalitativa gestaltning.

Att den kvantitativa olikheten vid typerna *huíld(e)* : *valđe, sýnde* : *synđ* har förmått åstadkomma en så skarp och så länge bestående motsättning, som den föregående undersökningen har uppvisat vara förhållandet, förblir dock rätt egendomligt. Något fullständigt motstycke härtill känner jag icke; det finnes åtminstone ej vid närmast besläktade judskridningsfenomen. I fråga om övergången av *đ* > *d* efter *m* ha vi ju samma dubbelhet mellan lång och kort stavelse — *dœmđe, framđe* — men här tycks övergången inträda samtidigt i båda fallen. Om samma förhållanden övat något differentierande inflytande vid övergången *þ* > *t* efter *s* (i lång och i kort stavelse) kan, såsom nyss anmärkts, ej avgöras på grund av bristande bevismateriel rörande den senare typen. Däremot ha vi värkligen vid den i litterär tid inträdande övergången *þ* > *t* efter *k, p* en motsvarighet till motsättningen *huíld(e)* : *valđe, sýnde* : *synđ*. (Jfr Aisl. Gr.³ § 230 2 c.) I de älsta isl. handskrifterna — enligt Larssons Ordförrådet — skrives i regeln *þ* efter *k, p* i såväl lång som kort stavelse. I förra fallet möta dock ett par skrivningar med *t*; i legendariet AM 645 q:to skrives nämligen *þecti, gleypti, dýpt* (vardera 1 gång — jämte *glikþe* 2 gr, *røcþ* 1 gg osv.) — däremot alltid *vacþi, specþ* etc. Här ha vi

[1]) Att assonanserna ingenting bevisa om stavelsegränsen har påpekats av v. Friesen, Nordiska bidrag s. 53.

alltså de första spåren av en isl. övergång *þ* > *t* efter lång stavelse på *k, p*. — I Ágrip är förhållandet något liknande: enligt Dahlerups inledning s. XX bevaras *þ* "i alle tilfælde efter *k* og *p*": *specþar, styrcþi, svipþr, kipþusk*. Dock med ett undantag, skrivningen *virctum* (som man väl knappt med D. får frånkänna all betydelse). — I Cod. Reg. av Eddasångerna är regeln den, enligt Bugge Norrœn Fornkvæđi s. XIV, att "efter enkelt eller dobbelt *k* og *p* med kort Vokal foran skriver R bestandig *þ* eller *đ*, aldrig *t*, som bruges i det senere Sprog, derimod hvor lang Vokal gaar foran *k, p* bruges baade *þ* og *t*". Att former som *þecþac*, *ypþi* här följa typen *lucþi, glapþi* (där *þ* kommer efter kort stavelse) och icke typen *steictac, steypta* (~ *steicþi, ǿpþi*), beror väl på att det långa *k, p* i *þekkþa, ypþi* har förkortats framför konsonant (> *þekþa, ypþi*), så att i själva värket även här saken ställer sig så, att efter kort stavelse är *þ* bevarat, efter lång övergånget > *t*. När övergången *þ* > *t* inträder även efter kort stavelse på *k, p*, har jag ej närmare spårat efter. I varje fall är den icke yngre än övergången av *đ* > *d* efter kort stavelse på *l, n*. (I AM 748 q:to ha vi t. ex. *t* i former som *þǫktu, þaktr*, se Bugge l. c. s. XX). Den isl. motsättningen *virkt* : *spekþ* blir dock — i olikhet med *huílde* : *valđe, sýnde* : *synđ* — snart upphävd, den kan inte ha existerat i mera än ca 50 år högst, och den lämnar alltså endast en tämligen ofullständig analogi till den här diskuterade motsättningen.

För att vinna en något så när fullständig belysning av den isl.-fno. övergången av *đ* > *d* efter *l, n* återstår till sist att söka sätta den i relation till den härmed i sak identiska, urnordiska, resp. "samgermanska", övergången av *đ* > *d* i samma ställning. Noreen i Aisl. Gr.[3] § 213 anm. 1 betraktar (i överensstämmelse med Paul o. a.) övergången av *đ* > *d* efter *n* (ord som *standa*) som samgermansk. Däremot förlägges övergången efter *l* (liksom i uddjud) till urnordisk tid: "ist bald nach 700 bezeugt durch die Vatnerinschrift, welche *RhōAltR* nicht **RhōAlđR* hat" (ib. § 217 anm.). Om denna datering vore säker, så rycktes övergången i typen *huílde—sýnde* (som är säkert bestyrkt från 900-talet) och i typen *fellde—brennde* (som möjligen föreligger redan i Brages helrim, ca 800) nära upp till den urnordiska övergången i **HroalđR* > *HroaldR* o. l. Då från tiden före 800 alla källor saknas, utgör bristen på belägg för *d*-former inget hinder för att antaga övergången i typerna *huílde—sýnde, fellde—brennde* också tillhöra 700-talets språk. Man hade sålunda att räkna med den möjligheten, att när ett *đ*, som genom synkope efter lång rotstavelse kommer att följa omedelbart efter *l* eller *n*, övergår till *d*, detta språkhistoriskt sett vore en och samma företeelse som den urnord. övergången i ord som **HroalđR* med ursprunglig förbindelse *lđ*. Man finge i så fall åter en annan möjlighet för förklaring av motsättningen *fellde—*

huílde : *valðe*, *brennde*—*sýnde* : *vanðe*. Synkopen skedde efter lång stavelse ca 700, men efter kort först ca 900 (enligt Aisl. Gr.³ § 145 b). Under mellantiden 7—900 stodo alltså här ifrågavarande typer emot varandra under formen **huílðe*, **sýnðe*, **fellðe*, **brennðe* : **valiðe*, **vaniðe*. Om nu övergången av (urnord.) *lð* > *ld* i typen *halda* faller just under denna tid (strax efter 700) och man också får antaga, att tendensen *nð* > *nd* haft lifskraft ännu på samma tid, så skulle former som **huílðe*, **fellðe*, **sýnðe*, **brennðe* givetvis taga del i denna utveckling *lð* > *ld*, *nð* > *nd*. Då däremot typen **valiðe*, **vaniðe* ännu i litterär tid uppträder under formen *valðe*, *vanðe* (med bevarat *ð*), så skulle detta visa, att när en förbindelse *lð*, *nð* framkommer även i dessa former (ca 900) så har tendensen till en övergång av *ð* > *d* efter *l*, *n* hunnit gå tillbaka i styrka, så att den icke längre mäktar göra sig gällande under de prosodiska förhållanden, som uppträda, där *ð* följer på k o r t stavelse. Först ca 12- och 1300 tar tendensen ny fart, övergången inträder även i ställningen efter kort stavelse på *l*, *n* (och dessutom i åtskilliga andra fall), och den långvariga motsättningen mellan typerna *halda*, *huílde*, *fellde* : *valðe* upphäves [1]). (Jfr med denna konstruktion Pippings framställning av *i*-omljudets utvecklingsfaser vid typerna *fellde*, *valðe* och slutligen — med omjud även av bevarat *i* — *fellir*).

Det är m ö j l i g t, att förloppet varit sådant. Men det som gör hela sammanställningen till en lös förmodan, är ovissheten vid dateringen av övergången vid ursprungligt *lð* (*nð*). Att *t*-runan kommer i bruk vid en form som *Hroaldz* på 700-talet behöver icke bevisa, att först nu uttalet övergått från *lð* > *ld*. Det finns också en möjlighet för, att den gamla *d*-runan kunnat vara tecken för ej blott *ð* utan även *d*; den senare betydelsen tillägges den ju (även av Noreen) i förbindelsen *nð*. Och i så fall har man i beteckningssättet ingen som hälst hållpunkt för bestämmande av utvecklingen *lð* > *ld*, *nð* > *nd*. — Med den nya dateringen av övergången i typen *huílde*—*sýnde*, *fellde*—*brennde* blir det emellertid under alla förhållanden stark s a n n o l i k h e t för, att denna övergång till tiden står minst lika nära den äldre, liknande utvecklingen av u r s p r u n g l i g t *lð*, *nð* (i *halda*, *standa*), som den står till den litteraturspråkliga övergången i typen *valðe*, *vanðe*. Och man har alltså all anledning att se alla dessa företeelser i ett sammanhang, att betrakta dem som på given anledning upprepade utslag av en och samma, aldrig helt vilande tendens.

Samtidig med övergången *ð* > *d* efter *l*, *n* i kort stavelse är —mma övergång efter *m* och — åtminstone i det allra närmaste sa övergången efter *lg*, *ng*. (För ställningen efter *mb*, *lv* har ma-

[1]) Former som fem. *huíld*, *synð*, part. *valðr* intaga en särskild ställning i det att avledningsändelsens *i* här judlagsenligt skulle bevarats. Jfr ovan.

terialet varit alltför obetydligt för att medgiva en mera exakt datering). Då ingen övergång *đ > d* eljes inträder efter *g*, vare sig som frikativa eller som explosiva, utan uteslutande i förbindelserna *lgđ*, *ngđ* (*fylgde*, *hengde*, men: *sueigđe*, *byggđe*), så erinrar detta ovillkorligen om förhållandet vid former som *girnđ(e)*, *eflđe* o. l. ~ *sýnde*, *huilde*. Det vill med a. o. säga det tycks mindre vara den konsonant som närmast föregår *đ* i trekonsonantismen, som varit bestämmande för utvecklingen, än den där förut gående. Konsonanten *g* i former som *fylgđe*, *hengđe* har delat samma öde som *l*, *n* i *eflde*, *girnde* (och alla konsonanter som råka i det läget att bli inklämda mellan två andra), och *đ* har här i själva värket haft starkaste känning med den första kons. i förbindelsen: *l*, *ŋ*. (Jfr om bortfall av mellersta konsonanter i sådana former som *fylgđ(e)*, *hengđe* Aisl. Gr.[3] § 281,5 Aschw. Gr. §§ 311,1 och 553 s. anm. 2). Det är således i själva värket konsonanten *l*, resp. *ŋ*, som här har framkallat övergången av ett följande *đ > d*. — På liknande sätt har man säkert att betrakta förhållandet vid former som *kembde*, *skelfde*. Övergången *đ > d* i fno. och isl. visar sig således vara begränsad till följande fall:

1:o efter dentalerna *l*, *n* (på helt olika tid efter som de stå i lång eller kort stavelse), i vilket fall övergången kan betecknas som en lokal assimilationsprocess.

2:o (samtidigt med övergången efter *l*, *n* i kort stavelse) också efter andra nasaler än *n*, dvs. efter *m*, *ŋ*. Vilka språkfysiologiska faktorer, som kunna ha jort nasalerna särskilt ägnade att framkalla en övergång av ett följande *đ > d*, förefaller ej klart. Möjligen har det varit deras — i anseende till avslutningsmomentet — explosiva karaktär.

Tillägg.

Sedan förestående inlämnats till sättning, har jag fått i händerna S. Landtmansons avhandling Studier över Västgötamålets l- och r-ljud (Sthm 1905). Här uppvisas, s. 6 f., att västgöta- (och östgöta-)målens nuvarande fördelning mellan kakuminalt och postdentalt *l* i ställningen efter vokal — det postdentala förekommer uteslutande efter ett *ē*, som uppkommit ur ett äldre *æi* — förutsätter, att samma fördelning mellan kakuminalt och (post)dentalt *l* går tillbaka ända till tiden före monoftongiseringen av *æi > ē*, ca 1000. (Efter *ē* < gammalt *ī* står *l*, t. ex. *sēle*). Då det i den föregående rimsamlingen (s. 64 ff.) var påfallande, att de tidigaste exemplen på övergången av *đ > d* i ställningen efter (kort) *l*, *n*, föreganget av lång vokal eller diftong, givas av ord med diftongerna *ei* — näml. dels subst. *eldr* < **eildr*, dels pret. *deilde* — och *ey* (som väl i ifrågavarande avseende har varit likställt med sin delabialiserade motsvarighet *ei*) — näml. pret. *reynde*, så kan man komma på den tanken, huruvida inte detta isl.-fno. rimmaterial tyder på en liknande fördelning för isl:s och fno:s vidkomman-

de mellan (post)dentalt och kakuminalt *l*, som den av Landtmanson för de gamla Götamålen påvisade. (Samma fördelning skulle man väl sannolikt ha haft vid *n*, mellan post- och supradental.) Är det så, att övergången har inträtt: först efter lång stavelse på (post-)dentalt *l*, *n* i typerna *fellde*, *brennde*, *deilde*, *reynde*; så efter lång stavelse på kakuminalt (resp. supradentalt) *l*, *n*, typerna *huílde*, *sýnde*, *girnde*, *eflde*; och slutligen efter kort stavelse på *l*, *n* (dentalt i *skal-du*, *mun-du*, supradentalt i *valde*, *vande*)? Detta vore ju en utvecklingsgång, som i någon mån skulle utfylla den påfallande vida klyftan mellan övergången efter lång och efter kort stavelse, och som på samma gång åter läte de kvalitativa synpunkterna (dem Åström förfäktat) komma till den heder, man hälst skulle vilja giva dem. (Dr Landtmanson framkastade en dylik tanke, då det första utkastet till denna undersökning föredrogs å Nordiska Seminariet i Uppsala). — Jag tror dock icke, att man har någon rätt att tolka rimmaterialets vittnesbörd så. Varför ordet *eldr* spelar en så framträdande roll i rimmaterialet har jag åvan (s. 68) sökt förklara så, att då detta ord tidigt (åtm. ca 900) undergått vokalförkortning (**eildr* > *eldr*), så vann det därigenom dubbel brukbarhet i assonanserna mot ursprungligt *ld*, i det att det också kunde anbringas i helrim (mot ord som *velde*, pret. *selde* o. l.). Detta var däremot uteslutet vid ord som pret. *deilde*, *sýnde* o. l., då inga ord med ursprungligt *ld*, *nd* efter lång vokal eller diftong ha funnits. (Det enda undantaget skulle då vara ordet *hauldr* — om åvan refererade förklaring är riktig — men det var oanvändbart i helrim på gr. av vokalisationen). Granska vi rimmaterialet ur denna synpunkt, så visar det sig, att av de 38 gånger ordet *eldr* är belagt i rim, står det 20 ggr i helrim, 18 i halvrim. Enahanda torde orsaken vara till att typerna *fellde*, *brennde* visa tidigare belägg av rim mot ursprungligt *ld*, *nd*: de äro vanligare och brukbarare i sådana rim, emedan icke inskränkta enbart till de udda radernas halvrim (24 gr i helrim, 25 i halvrim). — Se vi återigen på rimmaterialet för ord med *d* < *đ* efter lång vokal eller diftong + *l*, *n* — som äro inskränkta uteslutande till halvrim, i udda rader —, så ha visserligen också här orden med *ei* eller *ey* + *l*, *n* något försprång (de båda rimmen från 900-talet innehålla orden *deildom*, *reynd*, i rim mot *foldar*, *rǫndum*). Men också här torde liknande förklaringsgrunder kunna användas, i det att det visar sig, att ord med ifrågavarande vokalisationer överhuvud (på alla tider) äro vanligare, oftare representerade vid rimmen, än ord med vok. *í*, *æ*, *ǿ* etc. (+ *l*, *n*). Typen *deilde* (incl. *steinde*) återfinnes i åvan givna rimstatistik (s. 64, tab. I A, C och II A) 8 gr, typen *reynde* 11 gr. Däremot typerna *sýndisk* 5 gr (då jag icke medräknar de båda helrimmen med förkortad vokal, från 1100-talet), *tældi* 2 gr, *huíldar* 1 gg (ett helrim från 1100-talet med vokalförkortning ej inberäknat), *hǿldusk* 1 gg, *héldum* 1 gg. Således om vi sammanslå å ena sidan ord med *ei*, *ey*, å den andra övriga hithörande,

förekommer den förra gruppen i rim nästan dubbelt så ofta som den senare (19 gr mot 10).

Om således rimförhållandena icke giva anledning att tilldela ord med *l, n* efter *ei, ey* någon särställning (i fråga om utvecklingen av ett följande *đ > d*), så giva å andra sidan ej häller handskriftsformerna något som hälst stöd åt ett sådant antagande, som att *l, n* efter *ei, ey* (i motsats till ställningen efter andra vokaler) skulle varit postdentalt i isl. och fno. Såsom åvan s. 71 framhållits gentemot Åströms resonnemang, är dubbelskrivningen av *l, n*, som ju åtminstone i vissa handskrifter återgiver dentalt *l, n*, i ord som *deila* (lika väl som vid *huíla, sýna* etc.) inskränkt till ställningen frf. *d, t* (*deila, heilagr* etc. emot *deil(l)de, reynde, reynt*).

Bevismaterialet i fråga om övergången av *đ > d* i isl. och fno. visar således de båda stora huvudgrupperna: ord med äldre *đ* efter *l, n* i lång stavelse (ord som *fellde, brennde, deilde, eldr, huílde, sýnde*) och ord med *đ* efter *l, n* i kort stavelse (ord som *valđe, vanđe*). Den stora tidsskillnaden mellan övergången i den ena och i den andra gruppen tycks icke låta sig återföras på någon åtskillnad i de judkvalitativa förutsättningarna för övergången, utan måste tillskrivas den kvantitativa (prosodiska) åtskillnaden. Vare sig sedan denna faktor är att sätta i samband med den därur härflytande tidsdifferensen med avs. på det första framträdandet av förbindelsen *lđ*, resp. *nđ* (genom synkope av mellanvokalen — ca 700 och ca 900), som kan ha spelat en liknande roll för dessa typers olika ställning till tendensen av *đ > d* efter *l, n*, som den har jort för deras ställning till *i*-omjudstendensen (*fellde, sýnde* ~ *valđe, vanđe*); — eller denna prosodiska åtskillnad ensam och direkt varit orsak till den olika behandlingen av *đ*. (Den senare möjligheten — i överensstämmelse med Kocks resonnemang — synes dock förlora i sannolikhet, i samma mån som tidsavståndet mellan övergången i de båda typerna växer.)

Landtmansons framställning i denna punkt har också intresse för en annan fråga, som i det föregående berörts. Genom sin förklaring av svenska former av ordet *eld*, med assimilation av *ld > ll* (s. 7 f.) undanrödjer L. den andra av de grunder som drivit till antagandet av en urgermansk form **ailđa*. (Handskrifternas konstanta skrivning med *ld* har jag åvan sökt sätta i sin rätta belysning.)

I avhandlingens § 7 (s. 23) finner jag slutligen berörd en företeelse, som har stark likhet med den i förra delen av denna uppsats (s. 27 ff.) avhandlade motsättningen mellan typerna *girnđesk* och *sýnde*: "Vestgötamålet har (dentalt) *l* efter ett *v*, som föregås av *r*. Eljest har vgm. ju **l** efter *v* liksom efter andra labiala kons. Då vi i de nu antydda fallen ha *l*, så beror detta på svårigheten att kombinera *r* och **l**. Tungspetsen torde icke helt lemna *r*-läget, under det *v* uttalas, utan *r*-ställningen kvarstår som biartikulation och hindrar **l**". Den fonologiska förklaring,

som L. giver, och varigenom det blir begripligt, att ett *r* såsom 1:sta kons. i en förbindelse av tre övar sitt inflytande på den 3:dje konsonantens artikulation, även utan att den 2:dra (här *v*) bortfaller eller reduceras, kan dock icke utan vidare överflyttas på fallet *girnđesk*. Här åtföljes *r* av ett annat tungspetsjud, det supradentala *n*, och betingelserna för att *r*-artikulationen skulle kunna delvis kvardröja även under uttalandet av den andra kons., äro således helt andra här, mot när *r* åtföljdes av det labiala *v*. Gestaltningen av typen *girnđesk* (~ *sýnde*) torde alltså endast kunna förstås genom förutsättande av bortfall eller reduktion av den mellersta kons. *n*, såsom ovan har utvecklats. — I detta sammanhang må det också tillåtas mig att till styrkande av mitt betraktelsesätt rörande de med *girnđesk* analoga formerna *eflđe, siglđe, rignđe* o. l. hänvisa till deras representanter i nyisländskt språk. Enligt Finnur Jónsson Islandsk sproglære (Kbhn 1905) § 9 inträder i nyisländskt uttal "omstilling av konsonanter" vid former som *efldi, sigldi, lygndi*, således > *elfdi, silgdi, lyngdi* (vid sidan av inf. *efla, sigla, lygna*). Detta visar obestridligen, att förbindelserna *vld, gld, gnd* o. l. erbjudit stora svårigheter för isländsk tunga, vilka svårigheter — även i strid med den morfologiska tydlighetens krav — framtvingat en förenkling av det ena eller andra slaget. Äldre och yngre isländskt språk synes därvid ha prövat på var sin väg till samma mål.

Till sist vill jag också med ett par ord beröra en synpunkt för förklaringen av den tidigare övergången av *đ* > *d* i *skal-đu, mun-đu*, som först nu framställt sig för mig. Jag har ovan (under III) sökt förklara denna ur det postdentala uttalsläget på *l, n* i *skal, mun* (i motsats till det supradentala vid *valđe, vanđe*). En annan säregenhet för formerna *skal-đu, mun-đu*, som kunnat vara av betydelse för övergången av *đ* > *d*, är dessa formers konstanta svagtonighet (i satssammanhanget). Om det är möjligt, att **huilđe* övergått till *huilde*, **fellđe* till *fellde* tidigare än *valđe* > *valde*, av den grund att "exspirationsstyrkan" på *đ* i förra fallet varit svagare än i det senare (Kock), så kan samma förhållande ha spelat en roll vid motsättningen *skal-du, mun-du* ~ *valđe, vanđe*. (Jag tror dock icke att antagandet av postdentalt *l, n* i 2 sg. *skal, mun* härigenom göres överflödigt; det torde fortfarande giva nyckeln till den ortografiska växlingen — i fråga om *ll* : *l*, *N* : *n* — som ovan diskuterats och som eljes synes obegriplig.)

Hilding Celander.

Finska *karilas.*

Under den diskussion om *i*-omljudet i gutniskan, som under senare tiden förts mellan hrr Pipping och Tuneld, har äfven undertecknads namn blifvit inblandadt. Docent Pipping hade nämligen i sina *Gotländska Studier*, s. 105 citerat mig som auktoritet för att "lapskan visar, att det funnits en urnordisk grundform [för *karl*] utan vokal mellan *r* och *l*". Enär E. Tuneld i Arkiv XIX, s. 373 tycktes tvifla på riktigheten af denna min uppgift, måste jag i Pippings *Nya gotländska studier* s. 20 i detalj bevisa densamma och hoppas jag, att den historien därmed är brakt ur världen. Jag framstälde på samma gång en förklaring af det i det mångomskrifna finska *karilas* "utgammal menniska, utlefvad gubbe" förekommande *i* såsom finsk svarabhaktivokal. I Arkiv XXI, s. 380 framställer nu Tuneld nya tvifvelsmål angående dessa finsk-ugriska detaljfrågor: "man hade obestridligen efter såväl allmänna fonetiska som speciellt finska analogier såsom svarabhaktivokal väntat ett *a* eller *o* (*u*)". Jag tillstår, att jag tyvärr ej vet, hvilka speciellt finska analogier skulle ha kräft ett *o* eller *u* i detta ord — i stället plägar den i nyare tid uppkomna svarabhaktin vara lika med den föregående vokalen. Hvad jag i *Nya gotl. st.* s. 20 ännu icke visste, nämligen att man i finskan har att skilja mellan en *ny*, dialektisk svarabhakti, som följer den föregående vokalens kvalitet, och en i *äldre* tid uppkommen svarabhakti, som alltid synes vara *i*, har jag efteråt uppvisat i den finska tidskriften *Virittäjä* 1904, s. 65, där jag äfven gifvit ett exempel, som i fonetiskt afseende är fullt analogt med detta *karilas* < urn. **karlaz*. Detta exempel är *turilas* "jätte, rese etc." = *troll*. Vid inlånandet har *tru-* såsom ofta eljes metatiserats till *tur-*, men då *-rl-* är en för finskan okänd konsonantförbindelse, har liksom i *karilas* ett *i* blifvit inskjutet. Det slutande *-s* tyder på, att ordet varit en gammal *s*-stam. På samma ställe har jag gifvit ännu ett par exempel på ett dylikt äldre inskotts-*i*. Ett af dessa exempel är *hamina* "hamn", som enligt Tuneld skall ha ett palatalt (??) *n*; ett annat exempel är *kaihila, kaisila* etc. "säf" ur den urn. grundformen till isl. *geisl, geisli*; äfven andra exempel kunde anföras, men detta torde på detta ställe vara öfverflödigt, enär hela saken är en fråga för den finska filologin, ej för den nordiska.

I hvilket fall som hälst torde det vara klart, att man icke får med så stor säkerhet, som före Pippings *Gotländska studier* varit fallet, bygga på finska *karilas* som ett bevis för tillvaron af ett *i* i dess nordiska grundform.

Upsala den 20 maj 1905.

K. B. Wiklund.

Orden *rättskaffens* och *beskaffad.*

Orden *rättskaffens* och *beskaffad* utgå från t. *rechtschaffen* och *beschaffen*, båda således från ord, hvilkas senare sammansättningsled är starkt perfektparticip till *schaffen*. De ha dock fått olika form i svenskan, och intetdera har den form, som man skulle vänta.

När tyska (högtyska eller lågtyska) participiala adjektiv af perfektparticiptyp lånas in i svenskan, bruka de få svensk perfektparticipform, stark eller svag, allteftersom de hade stark eller svag i tyskan, t. e. lt. och ht. *belegen* > *belägen*, lt. *bescheden* > ä. sv. *beskeden*, lt. *bewogen* > *bevågen*, ht. *erfahren* > *erfaren*, lt. och ht. *verlegen* > *förlägen*, lt. *vormeten* > *förmäten*, lt. *vorwegen*, ht. *verwegen* > *förvägen*; lt. *bevrundet* > *befryndad*, ht. *befugt* > *befogad*, ht. *beherzt* > *behjärtad*, lt. *belewt* > *belefvad*, ht. *bemittelt* > *bemedlad*, lt. *versagt*, ht. *verzagt* > *försagd*, lt. *vorwant*, ht. *verwandt* > *förvant*. Men det starka t. *beschaffen* har gifvit det svaga *beskaffad*, och *rättskaffens* saknar alla analogier i vårt språk.

Om det senare ordet, hvilket jag nu först går att behandla, yttrar Rydqvist SSL 1: 451: "Särskildt är med *rättskaffens*, — en vanställning, som står för vår egen räkning; ty i Danmark och Norge har af det T. *rechtschaffen* blifvit *retskaffen*. Hos Lind och några andra ses *rättskaffen*, *-et*. Ihre, med anförande af *rættskafft* hos Laur. Petri, angifver själf *rättskaffans*. Antingen man nu från början gjort ett adv. *rättskaffandes*, eller tänkt sig det tyska neutrala *rechtschaffenes*, blir *rättskaffens* en felaktig och ohandterlig form, som efter tycke och smak böjes *en rättskaffens, den rättskaffens* eller *rättskaffnes* eller *rättskaffne*, *de rättskaffens* eller *rättskaffnes* eller *rättskaffne*. Vill man icke uppoffra hela ordet (som motsvaras af rättsinnig eller rättrådig), så kommer man ej ur trångmålet, utan att helt enkelt böja

ordet såsom starkt part. preter., *rättskaffen*, *rättskaffet*, *rättskaffne*, *rättskaffna*." SSL 2: 458 anför han ordet helt enkelt under formen *rättskaffen*, hvilken han också sätter i främsta rummet i ordboken i bd 3. Rydqvists lärjunge Sundén har emellertid i sin ordbok ordet under formen *rättskaffens*, anför formen *rättskaffen* blott i en parentes och förutspår, att den "ej torde få fullt burskap i språket". Ordet heter också fortfarande *rättskaffens* och är fortfarande "ohandterligt".

Den äldsta form af ordet, jag anträffat i svenskan, är just den af Rydqvist förordade: *rättskaffen*, *-ne*, *-na*, n. och adv. *-et*. Ex. [1]): *någon rättskaffet god och dugelig hest*. G. I:s reg. 10: 295 (1535), *någen bestondig och retskaffen religion*. Svart G. I 98 (1561), *the rättskaffne Christne*. Lælius Jungfr. F 5 b (1591), *effter deras Hierta icke är reent och rättskaffet*. Rudbeckius Kon. reg. 381 (1618); med halftysk form: *de rettschaffene karlar*. Oxenst. brefv. 3: 464 (1633), och med heltysk form: *rechtschaffene cavallieri*. Därs. 5: 168 (1628). Sedan har jag ej funnit denna form förr än hos Lind (1749), som har *Rättskaffen* . . *En rättskaffen man* . . *Et rättskaffet hjerta* . . *Rättskaffens älska Gud*, alltså ett regelbundet böjdt adj. *rättskaffen* och därtill ett adv. *rättskaffens*. Schultze Ordb. 4284 (c. 1755) har *Rättskaffen*, *Rättskaffens* såsom uppslagsformer, men i exemplen endast *-ens*. I den egentliga litteraturen har jag ej återfunnit *rättskaffen* förr än hos Lysander Cat. 28 (c. 1880): *en rättskaffen poet*. De böjda formerna *rättskaffna*, *-ne* träffas emellanåt på 1800-talet, t. e. Geijer I. 2: 6 (1803), Bremer Dagb. 352 (1843), Palmblad Fornk. 1: 491 (1844), men dessa bevisa ej tillvaron af ett oböjdt *rättskaffen*, utan samma förff., som ha *rättskaffna*, *-ne*, använda som oböjd form *rättskaffens*.

---

[1]) De här anförda svenska citaten äro hämtade ur Svenska akademiens för dess ordbok afsedda språkprofssamlingar. Källbeteckningarna öfverensstämma med den nämnda ordbokens.

Hos L. P. Gothus Trösteb. 48 b (1564) läses: *ath theris tro .. retskaffan och fast bleeff.*

En annan form från 1500-talet är den af Ihre citerade *rättskaft*: *en rettskafft och fulkommen Christen.* L. Petri 2 Post. 18 a (1555), *at wij .. haffue .. bekennelsen reen och rettskafft.* Dens. 3 Post. 104 b (1555), *rettskafft j troonne.* Dens. 4 Post. 33 b (1555), *han skal .. regera folken rettskafft.* Dens. Psalt. 9: 9 (1560), *the som honom elska, beflijta sigh hålla hans lagh rettskafft.* Dens. Sir. 2: 19 (1561). Som vi se, är denna form anträffad endast hos L. Petri, men tyckes hos honom, åtminstone under några år, ha varit vanlig.

Från 1500-talet ha vi också en annan form: *rättskaffans.* På den har jag följande språkprof: *en rettskaffans .. gudz kundskap.* L. Petri Oec. 53 (1559) i handskrift "från något af 1500-talets senare årtionden", *een rettskaffans eendrechtigheet.* Balck Cat. A 6 b (1596), *rettskaffans förståndighe Christne.* Därs. B 7 a, *Rettskaffans Karl.* Verelius Ind. 52 (1681), *redskaffans vprichtighet och wänskap.* Dijkman Kyrk. handl. 310 (1703), *rättskaffans lustig.* Humbla 38 (1740), *predikan* [är] *icke rättskaffans, om* ... Borg Luth. 1: 346 (1753), *dessa rättskaffans åhörarena.* Därs. 490, *En rättskaffans Man.* Envallsson N. sekt. 17 (1782). Ihre Gl. (1769) har som uppslagsform *Rättskaffans*, men sedan som exempel *En rättskaffens soldat.* Senare lexikografer ha *rättskaffens*, hvilket anges som oböjligt af Weste, Dalin m. fl.

För den sistnämnda formen äro följande citat de äldsta anträffade: *De Danske .. blefwo .. af de Småländske knecktar och bönder så rättskaffens undfångne och upklappade, at* ... Tegel E. XIV 140 (1612), *andre retschaffens männ.* Oxenst. brefv. 5: 25 (1613), *hvar och een retschaffens karll.* Därs. 40 (1613), *Huar rättskafens hierta.* Visb. 1: 328 (c. 1620), *en Rättskaffens klar Saphir.* L. P. Gothus Pest. 93 a (1623), *En Ny Wijsa, Om Starcke en Rättskaffens Swensk Vng*

Swen P. J. Rudbeckius A 1 a (1624, titel) osv. Alltifrån att denna form uppträder, är den den i litteraturen talrikast förekommande. I allmänhet står den attributivt, men förekommer äfven predikativt och adverbiellt, t. e. *då blefve Conen rättskaffens.* P. Vargentin i VetAH 15: 245 (1754), *I hafven icke handlat rättskaffens.* Carlstedt Herodot 3: 320 (1833); jfr Tegel och Lind ofvan. Substantiveradt: *af thet lärdaste Folck något rättskaffens lära.* Humbla 47 (1740).

Sedan återstå tvenne former: *rättskaffandes: för sijn lofliga och redskaffandes Tapperhet skuld.* Siam 22 (1675), *en rättskaffandes Echta kärlek.* Växiö domk. akt. 1678, nr 317, *hwar Rättskaffanes Man.* Därs. 1705, nr 395, *een reskaffandes man.* Därs. 1709, nr 272, och *rättskaffad: rättskaffade och oväldige Män.* Tessin Bref 1: 201 (1752).

Jag öfvergår nu till formernas förklaring.

Rättskaffen på 1500- och i början af 1600-talet tarfvar ingen förklaring, enär det ju är just den form, vi skulle vänta såsom svensk motsvarighet till t. *rechtschaffen* och d. *retskaffen.* När det uppträder på 1700-talet och senare, tyckes det ej vara någon i egentlig mening lefvande form, utan synes vara en produkt af resp. förf:s medvetna bemödande att göra det otympliga *rättskaffens* mera lätthandterligt. Det är därför också nästan uteslutande böjda former, *rättskaffne, -na,* som förekomma, enär det är i de ställningar, där böjda adjektivformer användas, som otympligheten hos formen *rättskaffens* gör sig mest gällande, och äfven dessa böjda former äro rätt sällsynta. Det regelbundna formskicket hos Lind (1749) är tydligen konstrueradt; det har ej någon motsvarighet i litteraturen, och Lind själf har på den tysk-svenska afdelningen af nämnda ordbok under t. *rechtschaffen* blott formen *rättskaffens,* hvilken form också är den enda i båda afdelningarna af hans ordbok 1738.

Rättskaffan betraktar jag som en försvenskning af *rätt-skaffen*, i det man ansåg ändelsens *e* för en danism.

En på annat sätt också fullt regelbunden form är *rätt-skaft*. L. Petri, vår enda källa för formen, var ju väl be-vandrad i tyskan. Han kände därför, i öfverensstämmelse med verkliga förhållandet, t. *rechtschaffen* eller, såsom det på 1500-talet också heter, *rechtgeschaffen* såsom sammansatt af *recht* och p. pf. af det starka verbet *schaffen*. Till följd däraf återgaf han det med *rätt* och p. pf. af *skapa*. Detta p. pf. har i fsv., liksom i nysv., två former: *skapadher* och *skapter*; den senare är, att döma af frekvensen i Söderwalls ordbok, den vida vanligaste i betydelsen: danad, skapad, be-skaffad. Då omkring 1400 *pt* öfvergick till *ft*, uppkom for-men *skaft(er)*, för hvilken Söderwall har många belägg. Samma form finna vi ock i slutet af 1500-talet, t. e. *Så war och lykan så skafftt, att knechterna, som mest alla hade halfua hakar, och skutte alt wthöffuer.* Brahe Kr. 47 (c. 1585).

Det enstaka *rättskaffad* hos Tessin torde vara en af behofvet af en böjd form framkallad tillfällig anslutning till *beskaffad*.

Återstå tre former: *rättskaffandes*, *rättskaffans* och *rätt-skaffens*. Denna formserie påminner lifligt om en fornsvensk: *bærandes*, *bæranz*, *bærænz* (*træ*), former, som fullständigast utredts af A. Kock i Landsm. XV, 5: 50 ff. En omstän-dighet, som kunde föranleda anslutningen af *rechtschaffen* till den nämnda fsv. serien finnes ock. I mnt. ändas presens-participet på *-ende*, som emellertid ofta assimilerar *nd* > *n* ... tappar *-e*, hvarigenom participet kommer att slutas på ... t. e. *liggende* > *liggene* > *liggen*, *sendende* > *sendene* > *n*. *Rechtschaffen* kunde därför af språkmedvetandet lätt ...s med de mnt. presensparticiperna och återges med ...sk presensparticipform. Ifrån ett *rättskaffandes* kun-... sedan komma till *rättskaffans*, *rättskaffens* efter of-

van angifna analogi. Emellertid tror jag ej, att denna förklaring är den riktiga. Former på *-anz*, *-ans* af typen *bæranz*, *-s* har jag ej anträffat på 1500-talet, hvilket naturligtvis ej bevisar, att de ej då funnits, men dock är tänkvärdt. Afgörande synes mig emellertid följande. Hade de tre svenska formerna sin utgångspunkt i presensparticipet, borde formen *rättskaffandes* vara den äldsta och i den äldre tiden den vanligaste samt vid sin sida ha ett *rättskaffande*. Intetdera är emellertid händelsen.

Man kunde också tänka på inflytande från adverb och andra partiklar på *-s* såsom *annorledes*, *ingenstans*, *-stäns*, skånska *holians*, *nylians*, *varkens* (se G. Billing i Landsm. X. 2: 169), därest dessa former äro äldre i språket än *rättskaffens*, *-ans*. Mot ett dylikt antagande talar emellertid den omständigheten, att *rättskaffens*, *-ans* är ytterst sällsynt som adverb och genast från början uppträder nästan uteslutande såsom, i synnerhet attributivt, adjektiv.

Den sannolikaste förklaringen synes mig stå att finna i danskan, ej själländskan, utan jylländskan. På lån från danskan tyder redan det förhållandet, att den äldsta *-s*-formen är *rättskaffans*, som torde vara en medveten sveticering af d. *retskaffens*.

I jyske lov ändas presensparticipet på *-ænd*, slutvokalen är således bortfallen. Från midten af 1300-talet (jfr Torp o. Falk Lydhist. 190) öfvergick *nd* > *nn*, ändelsen blef då *-ænn*, hvilken sedan reducerats, så att numera blott *n*, föregånget af ett reduceradt *e*, kvarstår, t. e. *han kam får'n*, *gaw'n* (se Lyngby Udsagnsord 73, 79, Sønderjysk sprogl. 58 ff., Feilberg flerstädes). Lånade man t. *rechtschaffen* och fick häraf *retskaffen*, så kom detta ord att ha samma ändelse som presensparticiperna, kunde därför lätt associeras med dem. I presensparticiperna har forndanskan, liksom fornsvenskan, jämte den normala formen en på slutande *-s*, visserligen icke i jyske lov, men redan i skånelagen: *cumbær*

nokær cost wrakandis at lande. Denna form på *-s* spriddes öfver hela det danska språkområdet och är fortfarande vanlig. Så anger J. K. Kryger i Blandinger, udg. af universitetsjubilæets d. samf. 1: 396, att presensparticipet i nordsjälländskan alltid ändas på *-s*. När detta *-s* lades till participändelsen *-en*, uppkom ju *-ens*. Hagerup Det danske sprog i Angel 2 udg. s. 152 anför: *han har været ødelæggendes* ([uttaladt:] *øhléggens*) *i hans unge Dage*, *købendes* (*kjøhfens*) *Lærred* ɔ: *Købelærred*, *ædendes* (*æh'ens*) *Varer*, *vel bekommendes!* (*velbekommens!*); s. 24: *Æ va ham itt fomójjens* (*formodendes*), *jeg formodede ikke, at han kom, væntede ham ikke.* Från danskan tyckes denna form ha trängt in i plattyskan, jfr Tuxen Det plattydske Folkesprog i Angel 19 (1857): *de kopens Någeln* [dvs.] *Kjøbesøm.* *-ens*-formerna äro således ännu under förra århundradet belagda från jylländskans sydligaste, till plattyskan gränsande område. Att de emellertid ej varit inskränkta till den landsändan, därom vittnar formen *godtroens* "godtroende", som, enligt benäget meddelande af dr Feilberg, ännu förekommer eller åtminstone i senaste tid förekommit på Sejrö. Dessa former synas ha varit så vanliga, att de attraherat de ordningstal, hvilka hade samma ändelse som presensparticiperna, så att dessa inom, efter hvad det synes, större delen af Jylland söder om Limfjorden nu heta *trettens*, *fjortens*, *femtens* osv., ej underligt då, om de attraherade ett ord som *retskaffen*. I det nutida danska riksspråket heter ordet visserligen *retskaffen*, men riksspråket är ju hufvudsakligen baseradt på själländskan. Hos östjylländaren J. Rosenkrantz i hans Vndervijszning for it Guds Barn, Kbh. 1650, förekommer *rætskaffens* sex gånger (ett fall anfördt af Kalkar): *en rætskaffens Troe* Fortalen s. 9, 10 samt s. 26, 227, 229, *en rætskaffens ny Lydighed* s. 192; *rætskaffen* förekommer i samma bok fyra ggr. Enligt benäget meddelande af dr Feilberg användes också fortfarande *retskaffens* i östra Jylland, medan det är osäkert i västra.

Därtill ha vi ett alldeles analogt fall. Det lt. *bescheden*, perfektparticip liksom senare leden i *rechtschaffen*, nämligen af verbet *bescheden*, har lånats in i jylländskan och heter där *beskedens*, t. e. *en beskedens dræng* (jfr Feilberg samt J. Kok Det danske Folkesprog i Sønderjylland s. 211, 267) [1]. Under det att ändelsen *-ens* hos de verkliga presensparticiperna tyckes hålla på att försvinna i jylländskan, i det att den undantränges af *-enes*, som naturligtvis egentligen hör hemma i trakter med bevarad slutvokal, kvarstår den hos de fristående, af intet böjningsschema påverkade ord, som fått den från presensparticiperna. Till bibehållandet af *-s*:et hos dessa adjektiva ord kunna på annat sätt uppkomna dylika på *-s* hafva bidragit, såsom *annlunds, glemmes, nærhands, frahands, sinns, dansksinns, omsinns, afsinns* m. fl., se J. Kok anf. st. 1: 211 f.

Jag anser det alltså för sannolikt, att formen *rättskaffens* ursprungligen tillhör syd- och östjylländskan, där den kan på enkelt sätt förklaras, och att den från jylländskan inlånats i svenskan.

Rättskaffans förhåller sig till *rättskaffens* som *rättskaffan* till *rättskaffen* (se ofvan).

Formen *rättskaffandes* slutligen, som anträffats blott i småländska skrifter, nämligen i Växiö domkapitels akter samt i en på Visingsborg tryckt bok, kunde möjligen bero på att man i Småland, gränsprovinsen till Danmark, uppfattat det danska *retskaffens* såsom presensparticip och därför återgifvit det med en svensk participialform, men är väl snarast att betrakta såsom en förfining af *rättskaffans* eller en anslutning af denna form till presensparticiperna på *-andes*.

Tyska *beschaffen* har vid inlåning i svenskan ej delat öde med *rechtschaffen*. Det kom först på 1600-talet in i

---

[1]) I fsv. och äldre nysv. finnes ordet ock, men där, liksom i danska riksspråket, under formen *besheden*. Det är äldre i svenskan än *rättskaffens*, har troligen kommit direkt från lågtyskan och hade vid sin sida verbet *beskeda*, hvars p. pf. hade formen *beskeden* jämte *beskedd* och *beskedad*.

svenskan — det äldsta anträffade belägget är från Girs G. I (c. 1630) — kanske direkt från högtyskan. När det kom hit, fann det före sig verbet *beskaffa*, som anträffats redan i fsv., och såsom p. pf. till dess tyska motsvarighet *beschaffen* kom det att få det svenska verbets perfektparticipform *beskaffad*. Dock finnas dessutom två former, som vi lärt känna hos *rättskaffens*, hvardera anträffad blott en gång. Per Brahe d. y., som 1634 inspekterat de tyska fästningarna vid Östersjön, skrifver om dem från Alt-Stettin till A. Oxenstierna: *theras lägenheet är mäst så beskaffens, att then ena then andra uthi nöden kan secundera.* Oxenst. brefv. 3: 480 (1634). Här torde det vara förhållandet *rechtschaffen* : *rättskaffens*, som framkallat *beschaffen* > *beskaffens.* I Växiö domk. akt., där vi 1678 och senare träffade formen *rättskaffandes*, finna vi 1677, nr 75: *Een sandfärdig wettnesskreft, huru såsom är beskafwandes med Corperalen Håkon i yxnenäss.* Äfven här torde det varit den motsvarande formen af *rättskaffens*, som varit mönstret.

Otto Hoppe.

Bidrag till Eddametriken af Hugo Pipping. Skrifter, utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland lix. Helsingfors 1903. Pris 3 kr.

Som bekant är metriken för närvarande en forskningsgren på modet. Se vi närmast på vårt eget land, så kunna vi notera en mycket liflig skriftväxling, hvars värde rec. såsom part i målet icke skall söka bestämma. Karaktäristiskt är emellertid, att en af deltagarna ansett sig kunna kategoriskt förneka tillvaron af den ena af prosodiens och metrikens grundpelare, den dynamiska accenten.

Nämnde forskare, Lektor E. Rosengren, har själf direkt och indirekt betecknat sitt angrepp som ett Hannibalskrig; och otvifvelaktigt vore, därest ett verkligen hotande angrepp riktades på hela den del af vår språkvetenskapliga teori, som handlar om dessa ting, ett "Hannibal ante portas" väl på sin plats. Emellertid har Rosengren (fortfarande enligt eget erkännande) redan funnit sin Scipio i Hugo Pipping, hvilken dock gjort en del mycket märkliga medgifvanden till förmån för Rosengrens ståndpunkt.

Jag förutskickar dessa anmärkningar dels för att visa, hvilka svåra saker vi här äro inne på, dels för att framhålla, hvilket förtroende Pipping åtnjuter äfven på håll, där man är benägen för en ganska långtgående skepsis. Det är nog äfven visst, att den framstående experimentalfonetikerns noggranna pröfning af fakta och försiktiga tolkningsmetoder skola komma väl till pass på ett område, där våra svåra prosodiska frågor fläta sig samman med lika intrikata frågor af språkhistorisk och textkritisk art.

Pipping går strax i början in på frågan om den fornnordiska prosodiens kvantitetsbegrepp. Han uppställer följande regler:

1) Långt ljud äger två moræ;

2) kort ljud äger en mora;

3) korta äro de stafvelser, som äga mindre än tre moræ, de öfriga äro långa;

4) man räknar en stafvelses moræ från och med dess vokal till (men icke med) nästa stafvelses vokal.

Beträffande dessa regler säger Pipping med skäl (s. 115), att de blott genom sin enklare terminologi skilja sig från Hofforys (Eddastudien s. 191 ff.). För min del är jag på grund af en lätt begriplig partiskhet böjd att också erinra om min egen framställning i Arkiv XV, s. 87 ff., särskildt s. 90, af hvilken Pipping citerar en enda detalj, men hvars fullständiga öfverensstämmelse med hans egen Pipping icke synes hafva observerat. Utöfver Pipping har jag anf. st. sökt gifva en förklaring af den olika behandling, som å ena sidan *sea* å andra sidan *pái* undergått i isländskan.

Åtminstone för min del har jag alltså intet att invända mot Pippings fyra första satser, utan jag ser i dem förnämligast ett skarpare formulerande af en förut framställd teori. Vid den femte

satsen måste törhända någon tvekan råda. Den lyder: vokalinsats är likställd med öfriga konsonanter.

Hufvudsaken är, att vokalinsatsen "glottisstöten" kan bilda position; detta påstående vågar jag för min del ej bestrida. Jag vill dock påpeka en sak, som synes mig böra tagas under omprötning, innan frågan förklaras som löst. Den omständigheten, att vokalinsatsen artikuleras i struphufvudet och sålunda kan förberedas under föregående ljuds bildningstid, gör det möjligt, att dess egen bildningtid blir tillräckligt ringa för att i språkets approximativa beräkning kunna sättas = 0.

I fortsättningen af sin framställning formulerar Pipping sin uppgift sålunda: det har icke intresserat mig att undersöka, hvilka versschemata som kunna uppställas, om man vidtager omfattande stympningar och upputsningar, utan det har synts mig, att Eddametrikens uppgift är att undersöka, huruvida det finnes några enkla versregler, som iakttagas i dikterna, sådana de äro bevarade genom traditionen.

Detta är mycket tänkvärdt och mycket förträffligt. Måhända innebär det dock en viss öfverdrift. Vissa allmänna rytmiska principer äro utan tvifvel på sådant sätt psykologiskt grundade, att de måste antagas äga en i någon mån allmän giltighet. Slutmålet för den historiska metriken måste väl vara att bringa till stånd en hufvudsaklig öfverensstämmelse mellan texterna och den så bestämda metriska teorien. Därmed nekas emellertid ingalunda, att i vår vetenskap mycket syndats, genom att man gått utvecklingen i förväg och konstruerat principer, innan man fullt kommit till rätta med fakta. Ur denna synpunkt är Pippings opposition väl på sin plats.

Innan jag fortsätter, vill jag påpeka en praktisk nyhet hos Pipping; han har uppfunnit en som mig synes fullt tillräckligt tydlig beteckning för de olika verstyperna, som har det viktiga företrädet framför t. ex. Sievers beteckning, att den är alldeles oberoende af den metriska teori, som den ene eller andre forskaren kan vara böjd att uppställa. Den första indelningen grundar sig på en så säker sak som stafvelsernas antal; detta betecknas med romerska siffror, så att t. ex. IV betecknar en vers, som har 4 stafvelser, V en, som har 5, o. s. v. Underindelningen bestämmes af höjningarnas plats, så att t. ex. 14 betecknar att versen har höjningarna i första och fjärde stafvelserna. Siffersammanställningen VI 34 utgör sålunda Pippings enkla beteckning för alla verser, som ha 6 stafvelser och den tredje och fjärde metriskt starka; teckengruppen har äfven den icke oviktiga praktiska förtjänsten, att kunna på ett enkelt och tydligt sätt utläsas, den heter helt enkelt *sex trettifyra*.

Går jag sedan till de särskilda regler, som af Pipping uppställts, så kan det icke nekas, att dessa äro af den provisoriska art, som i den engelska logiken betecknas med termen "empiric

laws", något som förf. väl enligt sina ofvan citerade principer ingalunda anser som något fel. För att klargöra, hvad jag menar, vill jag anföra ett exempel: Regel 1 lyder: I en n-stafvig vers med m sänkningar är ingångssänkningens stafvelse mindre än bråket $\frac{n+m-1}{2}$. Man behöfver icke vara ohöflig mot förf. för att säga, att man som vetenskapens sista ord i frågan hoppas på en enklare formel och kanske hellre såge ingångssänkningens längd uttryckt som en funktion af **taktens** än af **hela värsens** kvantitet, med hvilken senare den ej a priori synes stå i något nödvändigt sammanhang. Men här äro vi ju inne på de teoretiska synpunkter, som förf. tydligen anser det för tidigt (om ej alldeles olämpligt) att taga med i räkningen.

I slutet af sin afhandling träder förf. i skarp opposition mot den "förbluffande bestämningen" hos Sievers, att långstafviga ord ha starkare biton än kortstafviga. Ånyo konstaterar jag med nöje den fullständiga öfverensstämmelsen mellan hans åsikt och min; i en för 10 år sedan nedskrifven uppsats (Ark. XV s. 71) kallade jag Sievers åsikt "ein sehr gefährliches Misverständnis", hvilket innebar en afsiktlig förmildring af det omdöme, som jag ansåg för det rättaste. Det gläder mig, att saken på nytt kommer upp; man bör väl dock ej bygga hela sin historiska metrik på ett påstående, som "aller Sprachgeschichte widerspricht".

Här torde jag böra sluta. Som totalomdöme kunna vi uttala, att Pipping i denna nya bok ådagalagt samma gedigna egenskaper, som vi förut känna hos honom. Det torde vara loford nog.

Stockholm i januari 1905.

Nat. Beckman.

G. T. Zoëga, Icelandic-English Dictionary. Reykjavík, Sig. Kristjánsson, 1904 (Ogsaa med islandsk Titel).

Studiet af Ny-Islandsk har hidtil været noget forsømt i Sammenligning med Studiet af Oldsproget, dels paa Grund af Oldliteraturens større Vigtighed, og dels fordi man for det nyere Sprogs Vedkommende har været yderst daarligt stillet med Hensyn til Hjælpemidler. Thi Björn Halldórsson's, af Rask udgivne Leksikon, er over hundrede Aar gammelt, E. Jonsson, Cleasby-Vigfússon og Fritzner behandle alle fortrinsvis Oldsproget, og Jón Þorkelsson's Supplementer til islandske Ordbøger medtage kun en ringe Brøkdel af Nutidssproget. Og naar man fra andre Sprog kender den vældige Forandring, som det 19. Aarhundredes mægtige Kulturudvikling har hidført, kan man let tænke sig Forholdet ogsaa for det islandske Sprogs Vedkommende.

Hr G. T. Zoëga's Arbejde vil derfor udfylde et stort Savn, i det der her før første Gang fremtræder en Ordbog, der udelukkende tager Hensyn til det levende islandske Sprog. Der er, som jeg i det følgende skal nærmere omtale, enkelte Ting at bemærke ved denne Bog, men allerede dens Plan og Fremkomst maa vække Glæde hos alle Venner af islandsk Sprog og Literatur. Denne billige og i sit ydre saa beskedne Bog har, som den eneste nogenlunde omfattende Ordbog over Nutidssproget en ikke ringe videnskabelig Betydning, og fortjener derfor en udførligere Omtale.

Først er der da Retskrivningen. Der hersker paa dette Omraade en stor Forvirring i Islandsk. Der er fire Hovedretninger. Den *første* har i vore Dage meget faa Tilhængere; de vil af Pietet mod den gamle Literatur holde fast ved en Retskrivning der omtrent falder sammen med den saakaldte "normaliserede" Retskrivning af Oldsproget (dog tror jeg ikke nogen, maaske med Undtagelse af et Par meget konservative Filologer, skriver *ǫ* for *ö*); denne Retnings Tilhængere sondrer altsaa mellem *æ* og *œ*, skriver *-r* som Nominativmærke i Stedet for det alm. *-ur*, *è* el. *é* i stedet for det alm. *je* o. s. v. — Tilhængerne af den *anden* Retning forfægter den saakaldte "Skoleretskrivning", hvis vigtigste Forkæmper var den for nogle Aar siden afdøde Overlærer *H. Kr. Friðriksson*. Denne Retskrivning er ogsaa meget konservativ, men fjærner sig fra den første især ved i Nominativ at skrive *-ur* men ikke *-r* og *je* for *é*. Begge disse Retninger har fundet forbitrede Modstandere; man har især anket over de dobbelte Konsonanter, de overflödige Bogstaver (*œ*, *z* og tildels *y*, *ý*) og den efter Udtalen helt forkastelige og etymologisk ofte mer end tvivlsomme Skrivemaade *pt* for *ft*. Som en Slags Kompromis er der opstaaet den *tredje* Retning i Løbet af det sidste Tiaar. Det er den saakaldte "Journalistretskrivning" ("*Blaðamannarjettritun*"), som paa Foranledning af den islandske Journalistforening er bleven optagen af de fleste Blade og vel for Øjeblikket er den mest udbredte. Den beholder *y*, *ý* og *z*, skriver *-ur* for *-r*, *é* for *je*, i Regelen *ft* for *pt* og enkelt Konsonant i de allerfleste Tilfælde.

Fejlen ved alle disse Retskrivningsmaader er imidlertid deres Inkonsekvens, som for en stor Del stammer fra at man holder fast paa de overleverede men nu overflødige Bogstaver *y*, *ý* og *z*. Og da Forholdet faktisk er det, som enhver Sprogmand ved, at der er mange Tilfælde, hvor det er overmaade vanskeligt at afgøre, om man ifølge Etymologien skal skrive visse Ord med *y*, *ý*, *z*, er man paa dette Omraade prisgiven til den vildeste Vilkaarlighed. Netop paa dette Punkt søger den *fjerde* Retning at bringe Hjælp. Dens Ophavsmand er Professor *Björn Magnússon Ólsen*. Den er radikal og konsekvent, idet den sløjfer helt alle de overflødige Bogstaver (*œ*, *y*, *ý* og *z*) skriver *-ur* for *-r*, *je* for *è* (*é*), og enkelte Konsonanter. Men da denne Retning betegner et meget iøjnefaldende Brud med Fortidens Traditioner, har den endnu kun

meget faa Tilhængere. Men nu kommer vi til det værste. Foruden disse fire anerkendte og nogenlunde fastslaaede Retninger findes der en hel Del Blandinger og Nuancer. Der er herved opstaaet en næsten babylonisk Forvirring i Retskrivningsspørgsmaalet og Resultatet maa kort og godt siges at være: det moderne islandske Sprog har ingen fastslaaet Retskrivning.

Hr Zoëga anvender hovedsagelig "Journalistretskrivningen", men ganske vist med den store Ændring, at han overalt skriver *je* for *é* (*è*). Han beholder altsaa *z* og *y* (*ý*), skriver *ft* for *pt* og *-ur* for *-r*. Bogstavet *œ* behandler han ganske som *æ*, som han ifølge Nutidssprogets Sædvane indsætter overalt, hvor der ifølge Etymologien burde staa *œ*; ved en Trykfejl er *œ* dog beholdt under Artiklen *svenska*, *svenskur* = *sœnska*, *sœnskur*, men naar man saa slaar op *sœnska*, *sœnskur*, findes det naturligvis trykt som *sænska*, *sænskur*.

En Ordbogsforfatter er desværre i saa mangt og meget bunden af Overleveringen, saa forkert den end kan være i de enkelte Tilfælde. Imidlertid mener jeg, at naar Overleveringen hvad Retskrivningen angaar er saa vaklende som i Islandsk, maa Forfatteren være friere stillet end overfor et Sprog, hvis Retskrivning kan siges at være nogenlunde fastslaaet. Henvisninger fra andre Skriveformer end den valgte, saa ønskelige de end kan være, maa man i et lille Leksikon, som det foreliggende, se bort fra, undtagen i ganske enkelte Tilfælde. Dog tror jeg Forf. her er gaaet noget for vidt. Det vilde f. Eks. have været heldigt, hvis han havde opført *altaf* ('always') som ét Ord; nu findes det kun under *allur*, hvor en Begynder næppe vil falde paa at søge det.

Hvad Alfabetiseringen angaar har han behandlet *a* og *á*, *i* og *í*, *o* og *ó*, *u* og *ú* og *d* og *đ* som samme Bogstav (i Mods. til Cleasby-Vigfússon, der her følger det isl. Alfabets Orden), og heri er jeg ganske enig med Forf., da dette maa anses for den mest praktiske Ordning i en Ordbog der ogsaa er bestemt for Udlændinge. Paa et enkelt Sted har jeg lagt Mærke til en lille Fejl i Ordenen, i det Ordene *fríhyggjumađur*, *fríkirkja*, *fríkirkjumađur* skulde staa foran *frilla* i Stedet for efter *frillusonur*, som de staar i Bogen.

Med Hensyn til det optagne Ordforraad har Forfatteren været vanskelig stillet. Bogen er jo tildels bestemt for Islændere, der vil lære Engelsk, tildels for Udlændinge, som vil lære Islandsk. Set fra de førstes Standpunkt maa Opgaven siges at være løst godt, idet man ikke vil savne ret mange af Talesprogets almindelige Ord. Men for Udlændinge stiller Sagen sig noget anderledes; da det Sprog, de først og fremmest kommer i Berøring med, er Literatursproget, vil de finde, at et lille Leksikon som dette ikke altid kan hjælpe dem. Men de vil dog finde forbausende meget, og adskilligt, som de ikke vil finde i andre Ordbøger. — Sammensatte Ord mangler der selvfølgelig mange af, men dette er

ogsaa kun hvad man burde vente, og de fleste Sammensætninger vil en Udlænding ikke have nogen videre Vanskelighed ved at forstaa, naar han slaar op paa de enkelte Ord.

Med Hensyn til Optagelsen af Fremmedord, er det at bemærke, at saadanne Ord i det hele taget har vanskeligt med at faa Borgerret i Islandsk, men som Forholdene har udviklet sig tror jeg en Ordbogsforfatter maa være noget mere liberal overfor dem end vore Purister pleje at være. Jeg mener Hr Zoëga har i denne Henseende givet et godt Forbillede, thi selv om man savner et eller andet almindelig brugt Fremmedord, som f. Eks. *maddama*, har han dog optaget ikke faa, som allerede er saa fastslaaede (*knæpa*, *pólitík*, osv.), at det nytter ikke længere at indvende noget imod dem.

Et andet Principspørgsmaal er, hvormeget der skal optages af de mere eller mindre heldige Gengivelser af fremmede Udtryk, som vore Purister har leveret en masse og som man i daglig Tale har kaldt *torf* (denne Betydning af *torf* findes forresten ikke i Ordbogen, men derimod de deraf afledede *tyrfinn* og *tyrfni*). Dette er en vanskelig Ting at afgøre, i det der dels vrimler af forskellige Benævnelser for et og samme Begreb, dels har undertiden forskellige Ting faaet samme Navn; jeg vil f. Eks. anføre at oprindelig brugtes Ordet *málþráður* i Flæng baade om 'Telefon' og 'Telegraf', medens det nu udelukkende bruges om det første, og 'Telegraf' i Regelen kaldes "*ritsími*". At vælge mellem disse Ord bliver ofte en ren Smagssag, og vi kender jo Ordsproget "*de gustibus non est disputandum*". En Del ret almindelige Ord af denne Art savner jeg, saaledes "*gagnrýna*" (kritisere), det alm. brugte Fremmedord *krítisera* findes heller ikke optaget, og under *dæma* mangler Betydningen "criticise", "review". — Kun mener jeg, at der er ingen Grund til at optage Nydannelser, naar man har gode Ord over det samme i Forvejen; saaledes finder jeg det sjældne Ord *blekblað* overflødigt, idet man har det meget bedre *blekþerra*, og det almindelige *þerripappír* (det sidste Ord findes i Bogen). Det maa ogsaa anses for uheldigt, naar Forf. ikke optager Ord, som han selv bruger for at forklare de islandske Udtryk; slaar man f. Eks. op paa Ordet *vinningur*, finder man bl. a. (*talnabúð*) 'prize', men det sjældne Ord *talnabúð*, som vel kun meget faa vil gætte sig til at betyder 'lotteri', findes ikke.

Hvad angaar Optagelsen af forskellige Betydninger af det samme Ord, syntaktiske Anvendelser og Idiomatismer, har Hensynet til Bogens Størrelse været endnu mere afgørende end ved selve Ordforraadet, og ganske naturlig, i det Bogen vilde svulme op til det uhyrlige, hvis man forsøgte at medtage alle Betydninger og Nuancer. Paa dette Punkt bliver alle Ordbøger mere eller mindre ufuldstændige. Her bør man bedømme Forf. mere med Hensyn til hvad han har, end hvad han ikke har, og det maa indrømmes, at skønt der savnes meget, har han, trods Bogens

ringe Omfang, faaet en Mængde sjældne Ting med, og især mange af Sprogets fyndige Udtryk og karakteristiske Vendinger. Denne Del af hans Arbejde vil derfor have en stor og blivende Betydning.

Af de ægte islandske usammensatte Ord burde der helst intet mangle af hvad der er almindeligt i daglig Tale. Her er enkelte Ord undslupne Forf., saaledes *endemi, göngur*, f. pl., og *ofur* (= *ofboð*, 'very'). Herhen maa ogsaa regnes de islandske Navne paa fremmede Lokaliteter og de deraf afledede Adjektiver; her savner jeg bl. a. *Svíþjóð* ('Sweden') og *Feneyjar* ('Venice'). Men med Hensyn til de Ord, der betegner specielt islandske Forhold og Begreber, er Vanskelighederne ved Oversættelsen store. Den engelske Gengivelse er her ikke altid lige vellykket. Naar f. Eks. Ordet *lögmaður* oversættes med 'lawyer', saa er dette forsaavidt rigtigt, som Ordet har denne Betydning i Vest-Islandsk (Amerikansk-Islandsk), men i selve Island er denne Betydning sjælden, medens Ordet der er blevet brugt om Indehaverne af et vigtigt Embede, som eksisterede lige ned til det 19. Aarhundrede. Værkets Korthed gør sig her ogsaa gældende paa en uheldig Maade; *þorri* f. Eks. forklares som 'the month of Thorri', men saa faar den, som bruger Ordbogen, ikke mere at vide om, hvad for en Maaned *þorri* er. Noget lignende gælder om flere Ord; *skyr*, f. Eks., er ikke 'curdled milk' eller 'curds' (under *hlaup* har Forf. rigtig oversat dette Ord med 'curds'), men det franske 'fromage à la crême'. Jeg skal ogsaa i denne Forbindelse anføre Forf:s Behandling af Ordet *þurrabúð*. Han oversætter det med 'fisherman's cabin, hut (with no milk or cattle)', og Sammensætningen *þurrabúðarmaður* oversætter han med 'dry house fisherman' [!!], Ord, som jeg er bange for at intet engelsktalende Menneske vil være i Stand til at forstaa. Der er her adskilligt at bemærke. *þurrabúð* betyder aldrig selve Boligen; — *búð* betegner her, som i *ábúð*, *sambúð* kun selve Tilstanden, og med *þurrabúð* betegnes altsaa Stillingen som *þurrabúðarmaður* (ɔ: en Fisker, der ikke holder Malkefaar eller Køer); *þurrabúð* forekommer vistnok kun i Forbindelser som *lifa* el. *vera í þurrabúð*. Til Forf:s Undskyldning maa dog anføres, at Cleasby-Vigfússon har ogsaa misforstaaet Ordet og leveret den kunstlede Oversættelse "dry house cottager". Her som ofte bruger Cl.-V:s iøvrigt saa fortjenstfulde Ordbog engelske Udtryk, der er altfor søgte og fjærner sig fra det talte Sprog, og da G. Z. selvfølgelig har ofte fulgt den, har denne Omstændighed havt en betydelig og uheldig Indflydelse paa hans Engelsk. Han kommer derved til at anvende en Del sjældne Ord og Talemaader, 'arse' i Betydningen '*rass*' er f. Eks. uhyre sjældent i Nutidssprog, og han ynder søgte literære Sammenstillinger af Ord. Men dette vilde dog have mindre at sige, hvis Oversættelserne overalt var rigtige, men desværre har der enkelte Steder indsneget sig Fejl; *kauði* kan f. Eks. umulig betyde 'rogue', 'wag',

men svarer i Nutidssproget nøjagtig til 'a mean fellow'; *draga* (= tage af i Kort) hedder 'cut', men ikke 'draw for the lead', hvilket betyder 'trække om Forhaanden'. Det kan være rigtigt, naar *blóðsuga* forklares som 'bloodsucker, vampire, extortioner', men det er uheldigt, at netop Hovedbetydningen, det almindeligste engelske Ord 'leech' mangler; *strandsigling* oversættes med 'costal[!]navigation', hvilket dog muligvis er en Trykfejl for 'coast navigation', osv.

Men selv om man maa beklage at disse og en Del andre Fejl har indsneget sig, er de dog saa forsvindende i Sammenligning med alt det gode og ny, som Bogen bringer. Dens Prisbillighed og de gode Typer vil ogsaa sikkert bidrage til dens velfortjente Udbredelse. Forlæggeren har ogsaa ikke ringe Del i Æren for Arbejdets Fremkomst. Der er kun faa Trykfejl; jeg har lagt Mærke til følgende: *Noha's Ark*, l. *Noah's Ark*; *þokkagyðja*, 'one of the graces', l. 'one of the Graces'; *borgarís*, 'ice-montain', l. 'ice-mountain'; *sál, n.*, l. '*sál, f.*', *sira*, l. *síra* [det mere almindel. *sjera* mangler].

Overhovedet maa man da anbefale Bogen til det islandske Sprogs Venner i Udlandet. For dem vil den være uundværlig, i hvert Fald indtil større islandsk-engelske Ordbøger fremkommer, og det kan vare længe, inden det sker. Den vil ogsaa være til stor Nytte for Forf:s Landsmænd, ikke mindst for den stedse voksende Del af vort Folk, som i Canada og de Forenede Stater har fundet et nyt Hjem og har vist baade Vilje og Evne til at bevare deres Nationalitet.

Kjøbenhavn, i Februar 1905.

Sigfús Blöndal.

Fredrik Tamm.

Fredrik August Tamm afled den 30 mars 1905, jämt 58 år gammal. Han var nämligen född den 30 mars 1847, i Tveta socken af Stockholms län. Efter att ha genomgått läroverket i Uppsala aflade han studentexamen därstädes 1863 och inskrefs vid Uppsala universitet i Göteborgs nationsförening, om hvilken han med tiden skulle komma att inlägga stora förtjänster, bl. a. som mångårig skattmästare. 1873 blef han filosofie kandidat, disputerade för filosofie doktorsgrad med afhandlingen *Bidrag till en svensk etymologisk ordbok. A* 1874 och promoverades 1875. Samma år anställdes han som e. o. amanuens vid Uppsala universitetsbibliotek, en befattning som han emellertid lämnade redan 1876, då han efter nytt disputationsprof med afhandlingen *Om tyska prefix i svenskan* sökte och vann anställning som docent i nordiska språk vid Uppsala universitet.

Läsåret 1878—79 vistades Tamm i Leipzig för språkstudier, hvarvid hans dagliga umgänge och studiekamrater utgjordes af Magnus Lundgren och Adolf Noreen. Bland de många föreläsare, han då åhörde, torde väl Brugmann, Braune och framför allt Leskien hafva varit de, af hvilka han hade mest nöje och behållning.

År 1879 sökte Tamm tillsammans med Lundgren, Läffler, Noreen och Söderwall den då nyinrättade extraordinarie professuren i svenska språket vid Uppsala universitet, sattes 1880 af de utsedde sakkunnige (Freudenthal, Grundtvig och Wisén) i fjärde rummet bland de sökande samt förklarades af alla akademiska myndigheter kompetent till platsen. Det var denna professur som han sedan fick såsom vikarie uppehålla under läsåren 1883—5, 1887—9, 1890—4 och 1896—8, tillsammans alltså i tio års tid. Äfven för ordinarie professuren i nordiska språk uppehöll han föreläsningar under en del af år 1883. Sedan humanistiska sektionen redan 1891 föreslagit upprättandet af en personlig professur i svenska språket för T:s räkning, upprepades denna anhållan af både sektion och konsistorium åren 1894 och 1895, men ledde ej till annan åtgärd från öfverhetens sida än att T. år 1897 tilldelades professors namn, heder och värdighet, samtidigt med att han fyllde 50 år. Vid samma tillfälle hyllades han mera privat, medelst en visserligen enkel, men originell och för hans hjärta mycket kär minnesgåfva, af 90 äldre och yngre, manliga och kvinnliga, svenska, finska och danska "studiekamrater".

Med 1898 inbröt för Tamm en sorgens och lidandets tid. Hans 1885 ingångna äktenskap med Lisen Lundkvist upplöstes genom den unga makans död, och alldeles samtidigt måste han själf undergå en operation för ansiktskräfta, hvilken för honom

tiska, romanska, germanska (i all synnerhet lågtyska och holländska) m. fl. språk och munarter, som påvärkat svenskan, särskildt dess yngre skeden. Därför handlar ock ett flertal af T:s mindre skrifter — utom om svensk ordbildningslära i allmänhet — just om våra lånord. Af särskild vikt och betydelse är bland dessa hans synnerligen välskrifna och liksom alla Tamms skrifter med mönstergill klarhet och öfverskådlighet uppställda *Fonetiska kännetecken på lånord i nysvenska riksspråket.* Också belönades detta arbete, "med särskild hänsyn tagen äfven till Etymologisk svensk ordbok", år 1894 med konung Oscar II:s jubelfestdonation, ett om ock ringa ekonomiskt erkännande åt ett författarskap, som trots sitt stora omfång och värde aldrig inbragt sin upphofsman någon pekuniär valuta, tvärtom. Från större förluster på det mycket kostsamma utgifvandet af ordboken befriades han dock genom det bidrag till tryckningskostnaderna, som Svenska Akademien på förslag af Viktor Rydberg till ett belopp af 1,250 kr. — hvartill efter verkets fullbordande en lika stor summa skulle komma — tilldelade honom.

Inom den nysvenska ordbildningsläran har ingen uträttat så mycket som Tamm. Bland hans många hithörande skrifter förtjänar kanske i främsta rummet att framhållas hans *Sammansatta ord.. med hänsyn till bildning af förleder,* baserad på ett alldeles ovanligt rikt material, till mycket stor del sammanbragt af förf. själf genom urklipp ur tidningar o. a. dylika mera efemära och därför ofta förbisedda tryckalster. Också tar jag för gifvet att Svenska Akademiens ordbok, å hvilken Tamm under en följd af år och ända till sin död läste ett korrektur, profiterade af sin korrekturläsare äfven i hans egenskap af att vara en af de förnämste kännarne af nysvenskan i alla dess förhållanden.

Icke mindre än den nutida nysvenskan intresserade honom den något äldre. Det vackraste vittnesbördet om hans intima förtrogenhet med denna språkperiod utgöres väl af hans mönstergilla edition af och kommentar samt glossar till *Stiernhielms* viktigaste poetiska skrifter. Också ha dessa båda arbeten, som flitigt användas vid universitetsundervisningen, åtminstone i Uppsala, fått upplefva att utgå i nya upplagor.

Mindre ofta sysslar Tamm i sitt författarskap med än äldre språkperioder (annat än för så vidt det tarfvas för att belysa nysvenskan). Dock har han på detta område åstadkommit åtminstone ett verkligt betydande arbete, nämligen undersökningen *Om fornnordiska feminina afledda på ti och på iþa,* det första arbete af T., som klart ådagalade, hvilken gedigen vetenskapsidkare man i honom vunnit.

I alla sina arbeten framstår han emellertid som den kunnige, grundlige, men framför allt redbare forskaren och flärdfrie framställaren. Dels af samvetsgrannhet, dels äfven af naturell arbetade han långsamt, men säkert; var ytterst villig att lyssna till

motsatta meningar och tillgodogöra sig dem; tog aldrig humör öfver kritik, om ock sakligt skarp, och uppgaf utan spår af missmod, ja med glädje sin mening, då den vederlagts. Men å andra sidan var han såsom vetenskapsman liksom i lifvets andra förhållanden mycket bestämd i åsikter, då han fattat sådana, och i uttalanden, då han gjorde sådana, samt var oblidkeligt sträng mot hvad han ansåg såsom ovederhäftiga påståenden eller lättsinnigt prat.

Tamm var vida betydligare som vetenskapsman än som lärare. I det sednare afseendet hade han emot sig dels en viss tvärhuggen ordkarghet, dels en utpräglad obenägenhet och väl äfven en viss oförmåga att påvärka andra. Detta sammanhängde med hela hans psykiska läggning. Han var i hög grad hvad man på Uppsala-språk kallar munter och tystlåten. Få personer torde ha varit så roade af sällskap, hälst gladt sällskap, som han, och få, om ens någon kunde så ur svenska hjärtats djup skratta: hjärtligt, ja stundom våldsamt, men alltid — tyst. Ingen kunde vara en bättre åhörare än han, detta vare sig det gällde roliga historier eller vetenskapliga föredrag, hvilka sednare han in i det sista troget besökte, hvar hälst de bjödos. Men i såväl samtal som diskussion var han genomgående fåordig, en egenskap som emellertid märkligt nog betydligt ändrade sig på hans sista år, då hans tungas band löste sig i samma mån, som hon fysiskt sedt vägrade honom sin tjänst, och han blef mera meddelsam, ju färre han fick att meddela sig med.

Till sin världsåskådning var Tamm utpräglad frisinnad och deciderad reformvän. Han var en fullblods demokrat, trots eller kanske rättare sagdt emedan han själf var af gammal god adel. Han bar nämligen den sanne adelsmannens särmärken, väl icke i utvärtes måtto, men så mycket mer till sinnelaget. Den kärfva uppsynen och det korta, nästan buttra sättet, som var hans vänner så kärt, men för den främmande tvifvelsutan stundom tedde sig rätt kuriöst, förrådde ej för den ytlige betraktaren den blidhet, ja ömsinthet gentemot andra, som ständigt fanns på botten af hans själ och endast någon gång spårades i en kraftig handtryckning, oftare i en blick från ett par sällsynt trofasta ögon. Hvad man lättare märkte, var hans djupa respekt för andras frihet och självbestämmelserätt, hans månhet om att värna den svage och häfda dennes rätt, hans glada beredvillighet att ställa sig och sitt till disposition för allt som han ansåg ägnadt att främja framåtskridandet, särskildt i fråga om det allmänna människovärdets erkännande. Därför, hvarhälst något med dylikt syfte planlades, var alltid Fredrik Tamm att påräkna såsom kraftigt bispringande, om ej så mycket i råd, så desto mera i dåd, d. v. s. personligt och ekonomiskt ansvar.

Störst var emellertid Tamm såsom privat personlighet och karaktär. Att dennas grundval utgjordes af en djup, ehuru i det

yttre föga framträdande känslighet, är redan of
tasilifvet torde hos honom ha varit mindre rik
så mycket mera viljelifvet, och detta i den bäs
gar. Alla hans handlingar präglades af målmedv
liga äro de, icke blott vänner utan äfven honor
som han ekonomiskt understödt, ofta i en efter
den storartad utsträckning. Att en, som i den
på rätt ställe, skulle förvärfva vänner och särsk
efter ungdomens sinne, säger sig självt. Väl to
antalet af hans förtrognare vänner icke ha varit
han vunnit voro i stället vänner för lifvet, om
fasthet våga mäta sig med Fredrik Tamm, än hv
vän torde kunna finnas. Mera på afstånd ägde
ner i vidsträckt och vanlig mening uti alla,
kommit med honom i beröring, ty äfven de s
hans ståndpunkt och uppträdande i vissa af
tvistade, frågor, erkände oförbehållsamt, att Tamr
och oskrymtade flärdfrihet voro uppenbara. O
måste aktas af alla, vördas af dem som känna
dem som fått stå honom nära.

Adc

Jeg formoder, at gaardnavnet *Grauðar* (pl.) er samme ord som det angelsaksiske appellativ *gréada* m. "bosom; sinus, gremium". Der har da i urnordisk eksisteret et ord **grauða* (stamme *grauðan-*) m. "bryst", som har kunnet anvendes til betegnelse af lokaliteter ligesom det i betydning nærstaaende oldnorske *barmr* m. (S. Bugge, Arkiv XX s. 337 f.). Det kan ogsaa nævnes, at flere norske gaarde heder Bringen; saaledes gn. 30 i Söndre Land, Kristians amt, udt. *bri'ngen*, i hvilket gaardnavn A. Kjær (NG. IV, 2 s. 185) ser den bestemte form af n. dial. *bring* m. "bryst". Bringen i S. Land synes efter kartet at ligge ved foden af en fremstikkende höide. Paa Shetlandsöerne forekommer oldn. *bringa* f. "bringe, bryst" og *brjóst* n. "bryst" i ikke faa stedsnavne om skraaninger, höider og fjelde; se J. Jakobsen, Aarböger for nord. Oldkynd. 1901 s. 83 f.

Gaardnavnet *Grauðar* har flertals form. Af gaardens beliggenhed og naturforhold synes det ikke tydelig at fremgaa, hvorfor flertalsformen er anvendt i navnet. Om talformen i norske gaardnavne kan henvises til O. Rygh, NG. Indledn. s. 10 f.

Malangr.

I "Norske Fjordnavne" s. 77 omtaler O. Rygh navnet paa den store fjord söndenfor Tromsö, som nu heder Malangen og som i middelalderen har havt navnet *Malangr* (Haakons saga kap. 153, Fms. IX 152). Rygh bemerker, at "af samme Stamme maa være dannet Maalselven, Navn paa den i Fjordens venstre Arm faldende Elv, Maalsjorden [Lenviken gn. 4] og Maalsnes [Malangen gn. 35, Maalselven gn. 1], Gaarde ved Fjorden". Baade Malangen og Maalselven er nu tillige herrednavne (udt. *ma'langen* og *må'nnsælva*). Malangen var allerede i middelalderen ogsaa landskabsnavn (*i Malanger* DN. VI 228, 229 c. 1350); Maalselven kjendes ikke fra ældre tid. Gaardnavnene Maalsjorden

(udt. *må'lsjóra*) og Maalsnes (udt. *må'lsnĕs*) findes först i meget sene dokumenter (förste gang ved midten af 17de aarh.).

Om det sproglige forhold mellem *Malangr* og de övrige dermed sammenhörende navne udtaler Rygh kun, at det endnu ikke er tilfredsstillende forklaret, og han gjætter (ligesom tidligere P. A. Munch [1])) for fjordnavnet Malangen paa en oprindelig form **Málangr*. Rygh meddeler intet om de nævnte navnes oprindelige sproglige betydning.

Fjordnavnet Malangen, oldn. *Malangr*, paa den ene side og Maalselven osv. paa den anden side viser, at i disse navnes stammeord oldnorsk langt *á* og kort *a* har vekslet med hinanden. Netop foran *l* (og *r*) forekommer i flere oldnorske ord en veksel af lang og kort vokal, og denne kvantitetsveksel er begrundet deri, at der efter *l* (og *r*) oprindelig har fulgt et *h* (jfr. S. Bugge, Studier over de nord. Gude- og Heltesagns Oprind. s. 208 anm. 2; Noreen, Altisl. Gramm.[3] s. 91 f. § 119, 2, s. 147 f. § 224, 1). Saaledes svarer til folkenavnet *Válir* eller *Valir* (af **Valh-*) i oldhöitysk *Walaho*. I henhold hertil tör vi antage, at det gamle fjordnavn *Malangr*, hvis sidste sammensætningsled er *angr* "fjord", som förste led har havt et ord, hvis oprindelige stamme har været *malh-*. Dette ord kan kun være oldn. *malr* m. "pose, sæk". Som sammenligningen med andre germanske sprog viser, har i oldn. *malr* efter *l* oprindelig fulgt et *h*. Paa oldhöitysk heder det tilsvarende ord *malaha* f. og betyder "Ledertasche, Mantelsack" (mht. *malhe*). Det oldnorske substantiv *malr* har altid kort vokal. Derimod finder vi i de med dette ord sammensatte stedsnavne (*Malangr* : Maalselven) den samme veksel af kvantitet som i det ovenfor nævnte *Valir* ved siden af *Válir*.

Det er endnu ikke tilstrækkelig udredet, i hvilke lydstillinger en kort vokal foran oprindeligt *-lh-* (og *-rh-*) i old-

[1]) Beskrivelse over Kongeriget Norge i Middelalderen s. 16, 59.

norsk forlænges og i hvilke stillinger den forbliver kort. Maaske kan de her behandlede, med oldn. *malr* sammenhörende stedsnavne give et bidrag til belysning af dette forhold. Foran *l* med efterfölgende *s* finder vi i disse stedsnavne kun lang vokal (Maalselven, Maalsjorden, Maalsnes).

O. Rygh har i "Norske Fjordnavne" (jfr. særlig s. 81) anfört flere eksempler paa, at et med *angr* sammensat fjordnavn har aflöst et ældre usammensat navn. Saaledes er fjordnavnet **Leiri* blevet fortrængt af *Leirangr*, **Grýtir* af *Grýtangr*. Ogsaa for *Malangr* maa der vistnok forudsættes et ældre usammensat navn, **Malr* (eller **Máll*), hvormed gaardnavnene Maalsnes og Maalsjorden og elvenavnet Maalselven er sammensatte.

Fjordnavnet **Malr* (**Máll*) har oprindelig betydet "sækken, posen". Et saadant navn passer særdeles godt paa Malangen, som er ikke lidt bredere i sin indre del end ved indlöbet. Ret udenfor Malangen kirkebygd er fjorden bredest. Flere norske fjorde og sund bærer navne af lignende betydning. Det söndmörske fjordnavn Sökkelven (oldn. *Sikkiflir*) er O. Rygh tilböielig til at holde for en afledning af oldn. *sekkr* m. "sæk", og ved behandlingen af dette fjordnavn (Fjordn. s. 43) oplyser han, at "Sækken findes nu et Par Steder som Navn paa et Sund (Hvaler) og en Vik (Bremnes Sogn i Söndhordland)".

Myrgja, *Myrgr.

O. Rygh (Elven. s. 169) opförer endel gaardnavne, som synes at indeholde en elvenavnstamme *myrg-*:

Mörje, udt. *mö̀rje*, gn. 79 i Tanum sogn, Brunlanes herred, Jarlsberg og Larviks amt. Skrevet *i Myrghini* RB. 45. Ligger ved en liden elv, som falder ud i Mörjefjorden. Ved den samme elv ligger gaarden Mörjeröd, udt. *mø̀rjerē*, gn. 78, *Myrghiurud* RB. 45.

Mörfjær, udt. *mø'rfjær*, gn. 44. 45 i Stokken sogn, Østre Moland herred, Nedenes amt. Skrevet *a Myrgifyrdi* DN. VIII 226 1365. Længere oppe ved samme vasdrag ligger Mörland (gn. 21. 22). I et regnskab fra 1613—14 nævnes en udskibningshavn Mörnes, "vistnok i Tromösund i nærheden af gaarden Mörland" (A. Helland, Nedenes amt I 401).

Til grund for gaardnavnet Mörjeröd i Brunlanes ligger, som skriftformen *Myrghiurud* RB. tyder paa, et elvenavn *Myrgja*. Med dette elvenavn er ogsaa Mörje (*i Myrghini* RB.), hvis sidste led er *vin*, sammensat.

Mörfjær i Ø. Moland, *a Myrgifyrdi* 1365, forudsætter neppe en oprindeligere form **Myrgjufjǫrðr*, hvis förste led skulde være genetiv af elvenavnet *Myrgja*. Gaardnavnets oldnorske form har sandsynlig været **Myrgifjǫrðr*, og i förste led *Myrgi-* tör man se stammeformen af et sterkt böiet elvenavn **Myrgr*, gen. **Myrgjar*, dat. akk. **Myrgi*; jfr. for stammeformen *Myrgi-* sammensætninger som *herðibreiðr*, *hilditǫnn* *-leikr*, *villistígr*. Den nuværende udtaleform *mø'rfjær* med enstavelses tonelag forudsætter efter betoningsreglerne i stedets dialekt en gammel trestavelses form (*Myrgifjǫrðr*); jfr. fra andre norske dialekter f. eks. *klæ'bú* af *Kleppabú*, *sæ'lbú* af *Selabú* (Amund B. Larsen, Norvegia II (1ste hefte 1902) s. 17)[1]).

En anden sammensætning af oldn. *fjǫrðr* med et elvenavn er mulig Nunfjord, navn paa en gaard i Stoksund, Söndre Trondhjems amt, som ligger ved udlöbet af en elv, der kommer fra Nunsvandet under Nunsfjeldet (NG. XIV s. 14, Elven. s. 175).

Mörland (nu udtalt med tostavelses tonelag), der er

---

[1]) Mörfjær (*Myrgifjǫrðr*) kan ikke være sammensat med et af elvenavnet **Myrgr* afledet fjordnavn **Myrgir*. Navnet maatte i saa fald have lydt **Myrgisfjǫrðr*; jfr. f. eks. *Hvinisfjǫrðr*, senere form for *Hvinir*, O. Rygh, Fjordn. s. 81.

sammensat med det samme elvenavn som Mörfjær, er snarest opstaaet af **Myrgland* og indeholder da stammeformen *Myrg-* af det forudsatte elvenavn **Myrgr*; jfr. for stammeformen *Myrg-* f. eks. *Heiðmǫrk*.

Det kan ikke afgjöres, om det nu tabte stedsnavn Mörnes, der maa være sammensat med det samme elvenavn som Mörfjær og Mörland, forudsætter en gammel form **Myrgines* eller **Myrgnes*.

I sammensatte norske stedsnavne, hvis förste led er et elvenavn, optræder dette sædvanlig i genetivs form. Efter den her foreslaaede forklaring af gaardnavnene Mörfjær og Mörland indeholder derimod disse navne som förste sammensætningsled stammeformen (ikke genetivformen) af et elvenavn. Hertil kan der anföres ikke saa ganske faa analogier fra norske stedsnavne, f. eks. *Aurdalr*, *Gausdalr*, *Reindalr*, *Texdalr* (O. Rygh, Elven. passim); mulig *Vísidalr* (NG. VIII s. 18).

I elvenavnet *Myrgja* eller **Myrgr* (stamme **Murgið-*), som O. Rygh ikke har sproglig forklaret, ser jeg et i oldnorsk tabt adjektiv **myrgr* (dat. sg. m. **myrgjum*), som har betydet "kort"; fællesgermansk stamme **murgi-* (skiftende med **murgja-*), eller maaske oprindeligere **murgu-*. Af dette adjektiv er got. *ga-maurgjan* "forkorte" afledet. Ags. *myrige*, *myrge* (af stamme **murgi-*) har en noget forskjellig og afledet betydning "pleasant, delightful" (eng. *merry*); ligesaa oht. *murg-fâri* "caducus, fragilis, transitorius". Til det germanske adjektiv svarer i græsk lydret *βραχύς* (af **mṛghú-s*) "kort".

Et navn med betydningen "den korte" passer særdeles godt paa de to smaa elve i Brunlanes og Ø. Moland. Ingen af disse elve er over én norsk mil lang. For betydningen jfr. *Stuttbækken* (Elven. s. 250); jfr. ogsaa *Langaaen* (s. 139) og **Lengja* (af *langr*, s. 144).

Det synes ikke udelukket, at ogsaa det elvenavn, som ligger til grund for gaardnavnet Möri, gn. 46 i Aa, Söndre

Trondhjems amt, oprindelig kan have lydt **Myrgja*. Denne gaards navn udtales nu *mø̄'ri* og er i 1520 skrevet *Möredh*, i Olaf Engelbretsens (utrykte) jordebog fra c. 1530 *Mörie*.

K. Rygh (NG. XIV 21) formoder, at Möri er sammensat af et af *mýrr* f. "myr" dannet elvenavn og *eið*, og han anfører fra et andet trondhjemsk gaardnavn en analogi for svækkelsen af langt *ý* til kort *ø̆*. Denne forklaring gjentages Elven. s. 169. "Gaarden [Möri] ligger paa et smalt Eid mellem Mörivandet og Mörifjorden, og i den korte Elv, som forbinder disse, er der flere Fosse. Möriaunet [gn. 45 Aa] ligger ved den övre Side af Vandet". K. Rygh, NG. XIV 21.

Forklaringen "den korte" kunde saaledes efter de af K. Rygh meddelte oplysninger passe særdeles godt paa den elv, efter hvilken gaarden Möri sandsynlig har faaet navn. Ogsaa fra formens side synes den af mig foreslaaede forklaring at være fuldt tilstedelig.

*Rađa, *Rǫđ.

Under opslagsordene "Raadaaen" og "Rođ-" opföres hos O. Rygh, Elven. s. 184 og 195 de følgende tre elvenavne (de to sidste, nu kun som gaardnavne bevarede, under "Rođ-"):

Raadaaen. Udt. *rå'ddåe* (ogsaa opgivet *rå'ddååe*). Falder i Laagen nordenfor Lannem i Dovre, Kristians amt. Efter Schöning tidligere kaldet Rauka.

Raad, gn 37 i Breim, Nordfjord, Nordre Bergenhus amt. Udt. *rǫd*. Ved hovedelven straks ovenfor dens udlöb og et lidet tillöb til denne fra syd.

Raaen, gn. 122 i Fiskum, Buskeruds amt. Udt. *rå'en*. Skrevet *a Rodone* DN. V 230 1380, 636 1473; *i Rodonne* RB. 1, 91; *i Roddonne* RB. 88; *i Raadonne* RB. 85 s.

I udgaven af O. Ryghs "Norske Elvenavne" opstiller K. Rygh som grundform for de to sidste, nu kun som gaardnavne bevarede elvenavne **Roð* eller **Roða*, og han formoder,

at ogsaa Raadaaen i oldnorsk form mulig kan have lydt **Roða*. Med tvil henförer K. Rygh disse navne til oldn. *hrjóða* "udsprede, kaste", norsk dial. *rjoda* "drysse, styrte ud" (Aasen). En participform af dette verbum findes i elvenavnet Rjoande, som vel egentlig er fossenavn. Rjoande heder en elv i Voss, som danner Rjoandefoss. Fra samme vandskille som Rjoande i Voss udspringer en elv, der kommer ud i Flaamselven i Aurland, Sogn, paa vestsiden; i denne elv er der et höit fald, som ligeledes heder Rjoandefoss. Se Elven. s. 194.

Denne etymologiske forklaring, hvorefter de her opförte elvenavne skulde være dannede af svageste aflydstrin af den rod, som foreligger i oldn. *hrjóða*, forekommer mig fra formens side betænkelig. En dannelse som et sterkt böiet elvenavn **Hroð* til *hrjóða* kan neppe stöttes ved analogier fra andre norske elvenavne. Meget nærmere synes mig fölgende forklaring at ligge.

Jeg formoder, at elvenavnet i Breim (Raad, udt. *rǫd* [1])) i oldnorsk form har lydt **Hrǫð*. Dette opfatter jeg som den ubestemte form i hunkjön ental af adjektivet oldn. *hraðr* "hurtig". Med adjektivets form jfr. f. eks. elvenavnet *Logn*, af adjektivet norsk dial. *logn* "stille, rolig" (Elven. s. 147) Adjektivet *hraðr*, der er samme ord som oht. *hrad*, *hrat*, ags. *hræd* med samme betydning, er ogsaa ellers paavist i elvenavne baade i Norge og paa tysk sprogomraade; se Elven. s. 185 under "Rana" og s. 329 under S. Bugges tillæg til dette elvenavn.

Af de to for elvenavnet Raadaaen i Dovre opgivne udtaleformer er *rå'ddååe* sandsynlig den mere oprindelige. Overensstemmende med dialekten på stedet kan denne udtaleform *rå'ddååe* (d. e. *rå'då-åe*; *åe* = "aaen") vise tilbage til en oldn. grundform **Hraða*, obl. kasus **Hrǫðu*. Dialekten i

[1]) I Nordfjord er oldn. *ð* efter vokal bevaret som *d*, f. eks. *tid*, oldn. *tið*.

Nordre Gudbrandsdalen har bevaret *d* (af oldn. *ð*) efter kort vokal i ord som *vådå* (oldn. *vaða*), *spådå* (oldn. *spaði*). Den samme grundform **Hraða* maa sandsynlig ogsaa forudsættes for det elvenavn, hvorefter gaarden Raaen i Fiskum (*i Rodonne*) har navn. Oldn. **Hraða* er den bestemte form af adjektivet i hunkjön ental, anvendt som elvenavn ligesom talrige andre adjektiver i denne form, f. eks. **Móðga* af *móðugr* (Elven. s. 161)[1]).

Rennabú.

Rennebu (udt. *rǽ'nnbú* med palatalt *n*), navnet paa et herred og prestegjæld i Söndre Trondhjems amt, findes allerede omtalt i vor gamle litteratur: *Rennabú* Fornm. s. VIII 37, 333. Ogsaa i mange diplomer fra middelalderen forekommer dette stedsnavn, tidligst i DN. II 36 fra 1297 *i Rænnabui.* Indtil förste halvdel af 15de aarh. er navnet stadig skrevet *Rænna-* eller *Renna-*; i 15de aarh. findes én gang formen *Renno-* (1422), ellers sædvanlig *Renne-* (tidligst 1432). Se NG. XIV 166.

Som de anförte skriftformer fra 13de og 14de aarh. viser, har navnets gammelnorske form sikkert været *Rennabú*.

Om *Rennabú* bemerker K. Rygh, NG. XIV 166: "Navnet er rimeligvis fra Begyndelsen af Bygdenavn ligesom *Sparabú*, *Bagabú*, *Ringabú* o. fl. Betydningen af 1ste Led er ukjendt. Der har været et Elvenavn Renna; men om et saadant kan neppe her være Spörgsmaal". *Rennabú* opföres heller ikke af O. Rygh i "Norske Elvenavne" under Renna. Paa grund af förste sammensætningsleds form *Renna-* (ikke

---

[1]) S. Bugge (Arkiv XX s. 355) har forklaret det norske elvenavn *Sira*, obl. kasus *Siru*, som en sammensætning af *sír* (Gen.) "sjö" og *á* f. "aa" (jfr. de ældgamle oldtyske elvenavne paa *-aha*). Han har derved gjort opmerksom paa, at elvenavne, der i oldnorsk böies som *ōn*-stammer, ikke behöver at opfattes som afledninger, men ligefrem kan være sammensatte med *á* f. Der er saaledes intet til hinder for, at **Hraða* ogsaa kan opfattes som en oprindelig sammensætning af *hraðr* og *á*.

Renno- eller *Rennu-*) er forklaringen af et svagt böiet elvenavn Renna umulig.

I indledningsbindet til NG. (s. 46) har O. Rygh sammenstillet de gamle bygdenavne, som indeholder *bú* med betydningen "beboet strög" som andet sammensætningsled. Ved flere af disse bygdenavne er det sikkert, at förste led har form af genetiv flertal. Saaledes *Kleppabú* (NG. XIV 364), *Kolabú*, Kolbu sogn i V. Toten (NG. IV, 2 s. 109), *Brandabú* (NG. IV, 2 s. 159); maaske ogsaa *Hringabú*, *Ringabú*. Det er da muligt, at förste sammensætningsled i *Rennabú* formelt er genetiv flertal.

I henhold hertil formoder jeg, at *Renna-* i *Rennabú* er genetiv flertal, og jeg henförer **renna* til samme stamme som oldn. *rann* n. "hus", got. *razn*. **renna* er efter min formodning genetiv flertal af et intetkjönsord, som er tabt i oldnorsk, men som i historisk oldnorsk form vilde have lydt **renni*. Oldn. **renni* kan ved suffikset *-ja-* være afledet af *rann* ligesom f. eks. *birki* n. "samling af birketrær" af *bjǫrk*. **renni* n. maatte da betyde "samling af huse", altsaa væsentlig det samme som en anden afledning af oldn. *rann*, nemlig *grend* f. "grænd". Det bör her nævnes, at oldn. *rann* synes at forekomme som förste sammensætningsled i norske stedsnavne; se om Rannem, gn. 97 Sparbuen, NG. XV 212 f.

Efter den her meddelte formodning skulde bygdenavnet *Rennabú* oprindelig have betydet "et beboet strög, som bestaar af flere enkelte huse-(gaard-)klynger". Den gamle bygd *Rennabú* kunde have faaet sit navn deraf, at gaardene her ved den tid, da navnet kom i brug, laa samlede i klynger paa en for denne bygd karakteristisk maade. Mod denne forklaring lader sig ud fra de nuværende bebyggelsesforhold intet indvende, idet Rennebu og særlig egnen omkring Rennebu kirke er ganske tæt bebygget.

Paa lignende maade sigter navnet paa Klæbu, *Kleppa-*

bú, til den store rigdom paa större og mindre fjeldknoller og knatter, som er karakteristisk for denne bygd (NG. XIV 364).

Ogsaa i et andet norsk stedsnavn tror jeg at kunne paavise et ellers i oldnorsk tabt substantiv **renni* n. "samling af huse".

Rennesö (udt. *ræ̀nnesöinå*), navnet paa en stor ö i Ryfylke, som nu udgjör et eget herred, skrives i norske diplomer fra middelalderen: *i Rennesœy* DN. IV 353 1366, IV 387 1379; *i Rennisöy* DN. XII 54 1328, XII 153 1427; *i Rennesöy* DN. IV 660 1447; *i Rennesey* DN. I 638 1467 (vidisse af 1494); *i Rennisöynne* DN. IV 660 1446, *i Renniseynne* DN. IV 718 1475, *i Rennesöynne* DN. IV 692 1459.

Jeg formoder, at förste led i önavnet *Rennisey*, *rennis-*, er genetiv ental af det samme substantiv **renni*, som jeg ovenfor har troet at gjenfinde i bygdenavnet *Rennabú*. Rennesö skulde efter denne forklaring betyde "öen med en samling af huse". Navnet maatte da være givet paa en tid, da öens bebyggelse væsentlig var samlet paa ét enkelt sted, vel snarest paa det eid, som overskjærer öen paa midten og hvor der ligger flere gaarde i kort afstand fra hverandre. Her staar ogsaa nu hovedsognets kirke. Forövrigt ligger gaardene paa Rennesö nu temmelig jævnt fordelte over den hele ö, særlig paa dennes vestlige del, der er lav og temmelig flad.

Róđr.

Rore eller Rorevand, det temmelig store vand i Nedenes amt, som danner grænsen mellem Fjære og Landvig, findes, saavidt vides, ikke omtalt i skrifter fra middelalderen. Sjönavnet Rore (udtalt *rṑre*) indgaar sandsynlig som förste sammensætningsled i det forholdsvis gamle gaardnavn Rorsholt i Fjære (gn. 10, udtalt *rṓssålt*). Dette gaardnavn skrives i 1593 *Roßhollt*, i 1670 *Roerßholt*. Rorsholt ligger ved Rorevandet, straks nordöst for dettes sydlige ende. En sam-

mensætning med sjönavnet Rore fra temmelig sen tid er stedsnavnet Roresanden (gn. 18 brugs-nr. 96 i Landvig).

Hvad de to nu anvendte navneformer Rore og Rorevand angaar, forekommer det mig sandsynligere, at den förste form Rore (som er den sædvanlige) gaar direkte tilbage paa et gammelt usammensat sjönavn, end at Rore skulde være en sen forkortet navneform for Rorevand.

Naar vi skal söge at bestemme, hvordan sjönavnet Rore i oldnorsk tid har lydt, har vi kun den nuværende udtaleform *rö're* og den form, hvori det (i genetiv) optræder som förste sammensætningsled i gaardnavnet Rorsholt, at holde os til. Disse to former, Rore og Rors- (gen.), lader sig lettest forklare under den antagelse, at sjönavnet i oldnorsk tid har været et sterkt böiet hankjönsord og at Rore er den ubestemte dativ hertil. Herimod taler ikke det ovenfor nævnte stedsnavn Roresanden, da dette vistnok er opstaaet i meget sen tid, da formen Rore var den eneste brugelige form for sjönavnet.

Sjönavnet Rore oplyses, som jeg tror, ved navnet paa en gaard i Rygge herred (gn. 5—8), Smaalenenes amt, som nu heder Ror og udtales med langt lukket *o*. I middelalderen skrives denne gaards navn: *af Rodre* RB. 256, *i Rodre* RB. 518, *Rodher* DN. II 628 1461. Dets oldnorske form har altsaa været *Róðr*. En sammensætning med *Róðr* er navnet paa den nærliggende gaard Rosnes (gn. 13—15, udtalt *rö'ssnes*, *Rosznes* DN. II 136 1326, *Rodzsnes* DN. I 382 1390).

Om gaardnavnet Ror, ældre *Róðr*, bemerker O. Rygh NG. I 340: "Navnet findes ikke ellers. Til Forklaring kunde mulig tænkes paa *róðr* m., Roning, i Betydning af Sted, hvor man ror til, lægger til med Baad. Man maatte da forudsætte, at Kurefjorden engang har gaaet længere ind end nu, da Gaarden ligger et godt Stykke indenfor dens Bund". Straks udenfor Ror ligger gaarden Rosnes.

Med det her anförte stedsnavn Ror er efter min formodning sjönavnet Rore i Nedenes identisk. Dettes oldnorske form har da været **Róðr*. Den nuværende form Rore synes, som allerede nævnt, at gaa tilbage paa dativformen **Róðri*, en form, som ofte maa have forekommet, særlig i forbindelser med præposition. Hvis sjönavnet Rore i oldnorsk form har lydt **Róðr*, dativ **Róðri*, maa det have været samme ord som oldn. *róðr* m. (gen. *róðrs* eller *róðrar*) "roning", og dets oprindelige betydning har vel været "sjöen, paa hvilken man pleier at ro".

Da vi nu har lært *Róðr* at kjende som sjönavn i Nedenes, kunde en anden opfatning af det ligelydende smaalenske gaardnavn tænkes mulig.

Jeg formoder, at *Róðr* i Smaalenene oprindelig har været navn paa den fjord, som nu kaldes Kurefjorden, og at det har havt en lignende betydning som sjönavnet **Róðr* i Nedenes. Kurefjorden er et nyere navn paa den nævnte fjord; det er dannet af gaardnavnet Kure (gn. 18. 20—22 i Rygge), som ifölge O. Rygh igjen oprindelig har været navn paa den lille elv, ved hvilken Kuregaardene ligger (NG. I 341, Elven. s. 133).

I flere bearbeidelser af kongesagaerne nævnes en fjord paa Söndmör, hvis navn gives i vidt forskjellige former: *Roðrarfjǫrðr*, *Roðar-*, *Toðar-*, *Toðrar-*, *Koðra-*. Sandsynlig har dette fjordnavn begyndt med *T-*, da det almindelig antages, at herved menes Tafjorden. Jfr. O. Rygh, Fjordn. s. 54. Varianten *Roðrarfjǫrðr* er forsaavidt af interesse, som den synes at vise, at den mand, som har skrevet navnet paa denne maade, har fundet et fjordnavn *Róðrarfjǫrðr* rimeligt.

Fra to steder af vort land kjendes et fjordnavn Rosfjord:

Rosfjorden i Lyngdal, Lister og Mandals amt, udtalt med langt lukket *o* i förste stavelse (se O. Rygh, Fjordn. s. 35 anm.). "Den eneste Antydning til Fjordens ældre Navne-

form har man i det i et Brev af 1341 (DN. XII 71) forekommende Navn *Rosthnes*, om Halvöen östenfor Fjorden; ved dette er dog at bemærke, at Brevet kun haves i en Afskrift fra 1427 og umiddelbart efter har et aabenbart feillæst Navn (*Avmdstadar*, antagelig for *Avluistadar* eller noget lign.)" (O. Rygh, anf. st.). Formen *Rosthnes* synes, som dr. Amund B. Larsen nævner for mig, at være fremkommet ved det i gammelnorske haandskrifter hyppige indskud af et *t* mellem *s* og *n* (jfr. f. eks. *laus*(*t*)*n*, *niós*(*t*)*n*, Noreen, Altisl. Gramm.[3] s. 196 § 300, 3). Skriftformen *Ros*(*th*)*nes* fra 1427 (1341?) kan saaledes antyde en oldnorsk form for fjordnavnet **Róðrsfiǫrðr* (med genetiven paa *-s* jfr. det ovenfor omtalte gaardnavn Rorsholt). Mulig har fjorden i endnu ældre tid havt et usammensat navn **Róðr*. — Rosfjord (udt. *rȫ'sjór*, *Rosffiordh* DN. XI 826 1570) er ogsaa navn paa en gaard i Aa sogn, Lyngdal herred (gn. 171). Denne gaard ligger ved bunden af Rosfjorden.

Rosfjord, navn paa en arm af Malangen, som gaar ind i Lenviken mod vest. Ogsaa gaardnavn (Lenviken gn. 5); udtalt *ró'ssfjóren*. Gaardnavnet Rosfjord kjendes i fölgende ældre skriftformer: Rödtzfiord 1610, Rysfiord 1614, Roßfiord 1661, Rogsfiord 1723. Paa grund af den nuværende udtale er det muligt, at ogsaa denne fjord oprindelig har hedt **Róðrsfjǫrðr* (eller endnu ældre **Róðr*).

Skjáldr.

I flere haandskrifter af Haakon Haakonssöns saga (kap. 109) nævnes en fjord, hvis gamle navn synes at have været *Skjáldr*, akkus. *Skjáldr*. Det ene af disse haandskrifter, Flatöbogen (III 65), har *Skiaaldr* (akk.); det andet, Skaalholtsbogen, maa efter Vigfússons udgave af sagaen, som fölger dette haandskrift, antages at have *Skialldr*, ikke *Skialdz*, som anfört i Fornm. s. IX 348. Se O. Rygh, Fjordn. s. 36.

At *Skjáldr* har været det gamle navn paa Bundefjorden söndenfor Kristiania, har allerede P. A. Munch (Det norske Folks Historie III 681) af sammenhængen seet. Rigtigheden heraf godtgjöres ogsaa ved Skjellerud, navn paa en gaard i Frogn (gn. 34), ikke langt fra Bundefjordens inderste vik. I et dokument, som i den foreliggende form maa være fra begyndelsen af 14de aarh. (originalen fra c. 1190), er Skjellerud skrevet *Skialdarrud*, *Skialdarud* (Munch, Samlede Afhandlinger I 222); *Skiellerud* 1361—62, *Skeldæruth* c. 1470. Dette gaardnavn, som nu udtales *sjæ̀lleru*, er en sammensætning med fjordnavnet *Skjáldr*. O. Rygh formoder en oprindelig form **Skjáldrarruð*; se Fjordn. s. 36, NG. II 77.

Den af O. Rygh formodede oprindelige form **Skjáldrarruð* er vistnok den rette. Hertil kan skriftformen *Skialda(r)rud* forholde sig, som f. eks. den gammelnorske form *gróðar* (Norsk Homiliebog 78[11]) forholder sig til ældre *gróðrar*. Jfr. ogsaa senere oldnorske former som *sjálfar* gen. sg. f. = *sjálfrar*.

Som det i det fölgende nærmere skal omtales, er *Skjáldr* sandsynlig en afledning ved suffikset -*(a)ldra*-, altsaa en *a*-stamme af hankjön. O. Rygh (Fjordn. s. 80) opförer ligeledes *Skjáldr* som et sterkt böiet fjordnavn af hankjön. Naar fjordnavnet *Skjáldr*, som det dermed sammensatte gaardnavn Skjellerud (*Skialda(r)rud*) viser, desuagtet i genetiv har havt formen *Skjáldar*, ældre **Skjáldrar*, da er denne genetiv vistnok at opfatte som f. eks. oldn. *apaldar* (gen. af *apaldr* m. "æbletræ", ved siden af gen. *apald(r)s*), oldn. *meldrar* (gen. af *meldr* m. "malen") og talrige andre genetiver paa *-ar* af oprindelige *a*-stammer af hankjön. Jfr. særlig genetivformen paa *-ar* (dels udelukkende, dels ved siden af gen. paa *-s*) af de mange hankjönsord, hvis stamme, ligesom *Skjáldr*, ender paa *-r* med dental foran: *gróðr*, *hróðr*, *róðr*, *hlátr*, *lemstr*, *rekstr*.

Fjordnavnet *Skjáldr*, som hidtil ikke er etymologisk forklaret, synes i sin dannelse at være ensartet med önavnet *Bataldr*, dat. *Bataldri* (nu Batalden, i Söndfjord). Dette önavn har S. Bugge (Arkiv XX 338 f.) forklaret som beslægtet med oldn. *bati* m. "forbedring, gavn, fordel" og dannet ved afledningsendelsen -(*a*)*ldr*. Bugge antager, at *Bataldr* sandsynlig har været opfattet som "et sted, hvor man kan forbedre sin stilling og skaffe sig vinding" (nemlig ved rigt fiske). Samme suffiks -(*a*)*ldr* foreligger i oldn. *sjáldr* n. "syn, öieæble", og her er -(*a*)*ldr* brugt til at danne en betegnelse for middel eller redskab. Da i indogermansk de samme suffikser anvendes til at udtrykke saavel redskab som sted, er det let forstaaeligt, at i gammelnorsk stedsnavne kan dannes ved den samme afledningsendelse -(*a*)*ldr*, hvorved ogsaa redskabsbetegnelser udtrykkes [1]).

Hvis fjordnavnet *Skjáldr*, ligesom önavnet *Bataldr*, er dannet ved afledningsendelsen -(*a*)*ldr*, da bliver *Skjá-* at opfatte som navnets stamme. Denne ordstamme er vistnok den samme som den, der foreligger i det fra flere steder i Norge kjendte elvenavn **Skjá*, med hvilket de fölgende gaardnavne antages at være sammensatte: 1) Skjatvet, gn. 74 i Fet, Akershus amt, skrevet *Skiaþuæit* DN. I 118 1312, RB. 447. Ved en elv, som nu efter gaarden kaldes Skjatveta. 2) Skjaastad, gn. 81 i Lier, Buskeruds amt, skrevet *i Skiastadum* RB. 100; ved en bæk. Om disse og flere andre gaardnavne, som kunde indeholde et elvenavn **Skjá*, se O. Rygh, Elven. s. 217.

Om det nævnte elvenavn **Skjá* udtaler S. Bugge (hos [Ry]gh anf. st.), at det maaske kunde være beslægtet med oldn. [...] m. "gjennemsigtig hinde" og betyde "den gjennemsig-[tige]". Denne forklaring forekommer mig meget tiltalende. [Hv]is jeg i det foregaaende rigtig har opfattet fjordnav-

[1]) [De]n forklaring af oprindelsen til suffikset -(*a*)*ldr* i önavnet *Bataldr* [...]e, Arkiv XX 339.

net *Skjáldr*, da synes dette at have havt oprindelig væsentlig samme betydning som elvenavnet *Skjá*: "den gjennemsigtige, klare".

Skjáldr er, som allerede nævnt, det gamle navn paa Bundefjorden [1]), den lange fjord, som fra Kristianiafjordens bund gaar ind mod syd i en retning, der er omtrent modsat hovedfjordens retning. *Skjáldr* (Bundefjorden) ligger langt lunere end Kristianiafjorden, og den er i den inderste del meget smal og grund. Det er derfor vel muligt, at denne fjord, i særdeleshed hvis *Skjáldr* fra först af kun har været navn paa den inderste strækning af Bundefjorden, kan være blevet benævnt efter sit klare og gjennemsigtige vand.

Svedri. Svidri.

Den lille fjord paa nordsiden af Sognefjorden, som nu heder Sværefjorden, maa i middelalderen have havt et usammensat navn. Dette fremgaar af navnet paa den i fjordbunden liggende gaard Sværen (gn. 25 i Tjugum sogn, Balestrand herred), nu udtalt *svǣ'ren*, i middelalderen skrevet *i Suædra* (BK. 50 b, 51 b), hvilket navn oprindelig maa have været fjordens navn. Se O. Rygh, Fjordn. s. 53.

O. Rygh opstiller som fjordnavnets oldnorske form i nominativ *Svæðri* [2]), men anförer intet til dets sproglige forklaring. Ved *æ* betegner Rygh (ligesom Munch) oldn. langt *æ*. Fjordnavnets gamle form kan dog ligesaa godt have været *Sveðri*, da der i BK. ofte skrives *æ* for oprindeligt *e* (f. eks. *tækr* = *tekr*, *uærdr* = *verðr* adj.). Af en form *Sveðri* kan den nuværende udtaleform *svǣ'ren* (bestemt form i hankjön ental) med lethed forklares. Det er den etymologiske forklaring af

[1]) Bundefjorden har navn efter stedet "Bunden" ved fjordens inderste vik.

[2]) P. A. Munch (Beskrivelse s. 102) opförer feilagtig en nominativform *Svæðra* som gaardens gamle navn. De hos Munch (s. 101 f.) opförte navne *Svæðrufjörðr* og *Svæðruskarð* forekommer neppe i noget skrift fra middelalderen, men synes at være dannede af Munch selv.

fjordnavnet, som jeg i det fölgende skal meddele, der har bragt mig til at formode, at navnets gamle form har været *Sveðri*, ikke *Svæðri*.

Fjordnavnet *Sveðri* sammenstiller jeg med Odens-navnet *Sviðrir*, som af S. Bugge (Arkiv II s. 240, Studier over de nord. Gude- og Heltesagns Oprind. I s. 362) vistnok rigtig er forklaret som "han, der stiller (de oprörte bölger)". *Sviðrir* forudsætter efter Bugge et oldnorsk verbum efter *ia*-klassen. Dette verbum er, naar bortsees fra dets böining, identisk med det angelsaksiske verbum (*ge*)*sweþrian*, *sweoþerian* (efter *ō*-klassen) "cease, subside, abate". En analogi til denne veksel af konjugation ved det ags. og det oldn. verbum anföres hos Bugge, Arkiv II s. 239.

Ags. *sweþrian* "stilne" bruges bl. a. om det oprörte hav. Hvis fjordnavnet **Sveðri*, som jeg tror, er beslægtet hermed, har det vel oprindelig betydet "den stille, rolige fjord". Herimod synes ikke fjordens beliggenhed at tale. Den lille Sværefjord gaar mod nordvest ind fra Fjærlandsfjorden, som igjen er en arm af Sognefjorden paa nordsiden langt inde i denne.

Der synes at være sprogligt sammenhæng mellem fjordnavnet *Sveðri* og gaardnavnet Svere i Frogner sogn, Lier (gn. 84. 85), Buskeruds amt. Dette gaardnavn udtales nu *svḗre*. Det kjendes fra flere middelalderske diplomer, af hvilke de ældste er fra slutningen af 14de aarh.: *Swidre* DN. IV 415 1388, 416 1389; *Sydhri* (i paategningen *Swidre*) DN. IV 443 1391; *i Sviðri* DN. IV 517 1399.

Den oldnorske form for gaardnavnet Svere har sandsynlig været *Sviðri*. Dette navn, der vel snarest bör opfattes som et intetkjönsord, har maaske betydet "et stille, lunt sted". Svere ligger ifölge det topografiske kart ("rektangelkartet") straks i syd for det sydöstlige fremspring af den höie Gjevlekollen.

Professor S. Bugge meddeler mig, at han allerede for

mange aar siden har henfört baade gaardnavnet *i Suædra* i Sogn og *Sviðri* i Lier til samme stamme som oldn. *Sviðrir* og ags. *sweþrian*.

Titteimr.

Tettum, udt. *tæ'ttømm*, gn. 117 i Spydeberg herred, Smaalenenes amt. Navnet, som er sammensat med *heimr*, har i oldnorsk form lydt *Titteimr* (*i Titteimi* RB. 180). Om förste sammensætningsled udtaler O. Rygh (NG. I 69), at det er af ukjendt oprindelse og betydning.

Sproglig ligger det meget nær i förste led af gaardnavnet *Titteimr* at se samme ord som mht. *zitze* f., nht. *zitze* "brystvorte", nedertysk *titte* f., ags. *tit* (pl. *tittas*) m. Navnet maatte da sigte til smaa fritliggende höider eller hauger paa gaarden og være at sammenligne med önavnet Papper (gn. 48, 6 Hvaler, Smaalenenes amt, *Papøy* RB. 513), som O. Rygh (NG. I 265) har forklaret af n. dial. *pappe* m. "patte". Paa öen Papper findes to smaa höider, der ligger ved siden af hinanden, og efter kystkartet kaldes to pladse paa öen Pattarne; öens oldnorske form har efter Rygh vistnok været **Pappey*.

Jeg skylder at tilföie, at jeg efter de mig tilgjængelige karter ikke er istand til at afgjöre, hvorvidt den givne forklaring af Tettum passer til de nuværende naturforhold ved gaarden.

Váreimr.

Vaarum, gn. 86 i Ullensaker, Akershus amt. Udtalt *vå'rómm*. Navnet forekommer i fölgende skriftformer fra middelalderen: *i Varini* (*sönste*) DN. III 339 1383, *i Vareno* RB. 242, *i Vareim* DN. VI 410 c. 1410.

Af disse gamle former stemmer kun den sidste (*i Vareim*) med den nuværende udtale. De to förste, indbyrdes afvigende skriftformer synes begge at være feilagtige. Som

den nuværende udtale viser, maa gaardnavnet Vaarum have havt oprindeligt langt *á*, og dets oldnorske form har været *Váreimr*. Se O. Rygh, NG. II 317. Om förste led *Vár-* udtaler O. Rygh, at han ikke ellers sikkert har kunnet paavise det i stedsnavne; "paa Gudindenavnet *Vár* kan vist ikke tænkes her".

Gaarden Vaarum ligger ved en liden bæk, ikke fuldt 1 km. fra den for sine lerfald berygtede elv Römua [1]). Knapt $^1/_2$ mil syd for Vaarum ligger ved den samme elv gaarden Kauserud, om hvilken Vibe (Akershus Amt s. 142) meddeler, at den er sterkt udsat for jordfald. Frygtelige jordfald har Römua foraarsaget i 1768 ved gaarden Skea i Sörum, i 1794 ved gaarden Lören i samme sogn (se Vibe s. 184 f.).

Sandsynlig sigter navnet paa en gaard, som nu er gaaet ind under Holt (gn. 69 Ullensaker), Skadeland (*af Skadalande* RB. 434), til ödelæggelser, som har været forvoldt ved jordskred. Förste led i dette gaardnavn synes nemlig at være *skaði* m. i betydningen "skade" (NG. II 314). Gaarden Skadeland har ligget nær ved den ovenfor omtalte elv Römua, omtrent $^1/_2$ mil syd for Vaarum.

Den omstændighed, at Vaarum ligger ikke langt fra elven Römua, som i tidens löb har anrettet megen skade ved jordfald, kunde vække en formodning om, at dens navn havde en lignende betydning som gaardnavnet Skadeland (til oldn. *skaði*). I virkeligheden kan navnet Vaarum, oldn. *Váreimr*, som förste led indeholde genetiv af et ord, der er væsentlig ensbetydende med oldn. *skaði*, nemlig oldn. *vá* f. (gen. *vár*) "skade, ulykke, fare". Jeg holder det derfor for meget sandsynligt, at *Váreimr* er en sammensætning af *heimr* med et til oldn. *vá* svarende ord. Förste led i de med *heimr* sammensatte stedsnavne har ikke sjelden genetivs form, f. eks. *Skógareimr*, *Sævareimr*; jfr. NG. Indledn. s. 54.

---

[1]) O. Rygh, Elven. s. 192.

Oprindelig samme navn som gaardnavnet Vaarum i Ullensaker er sandsynlig Vaarem, navn paa en gaard i Mære sogn, Sparbuen herred (gn. 85), Nordre Trondhjems amt. Dette gaardnavn udtales nu *vå'rem*; skriftformer ældre end reformationen kjendes ikke (NG. XV 211). Vaarem i Sparbuen ligger (ifölge meddelelse af dr. Andr. M. Hansen) paa gammel moræneler. En mulighed er der saaledes for, at ogsaa denne gaard har faaet navn deraf, at den engang har været udsat for ödelæggelser ved jordfald [1]).

Vima (gen.), á Vimum.

I flere norske stedsnavne foreligger en stamme *vim-*, hvis sproglige betydning endnu ikke er fundet:

1) *Vima* (gen.), *á Vimum* brugtes för som fællesnavn for de nuværende herreder Spydeberg og Skiptvet i Smaalenenes amt. De her anförte former forekommer i RB. paa flere steder, samt i en mængde diplomer fra middelalderen; to gange findes navnet i middelalderen skrevet *a Vymum*; i 16de aarh. *Vembe*, *Vemme*. Som del af det gamle landskab Vemme nævnes (*á*) *Uppvimum* (RB. 286, 483, 485), som maa svare til det nuværende Spydeberg. En sammensætning med bygdenavnet Vemme er *Vimhǫfði* (*i Vimhofdanum* RB. 175 s., *i Vimofda* RB. 499), navn paa en gaard i Tune, nu Hovden (gn. 11). Denne gaard ligger paa den temmelig höie nordpynt af Tunöen, som stikker op mod den sydligste del af det gamle landskab Vemme. Se O. Rygh, NG. I 74, hvorfra de her meddelte oplysninger om forekomsten og anvendelsen af bygdenavnet er hentede; om *Vimhǫfði* se NG. I 290.

O. Rygh opstiller — ligesom tidligere P. A. Munch, Beskrivelse s. 160, 189 — for landskabsnavnet en gammel

[1]) Om norske gaardnavne, der sigter til naturbegivenheder, som har sat merke paa stedet, se NG. Indledn. s. 83. Jfr. f. eks. gaardnavnet Leirfald (NG. XV 14, 146) og det ikke sjeldne gaardnavn Jordfald(et).

nominativform *Vimar*, *Uppvimar*. Det maa udtrykkelig fremhæves, at, saavidt mig bekjendt, navnet i middelalderen kun forekommer i de to kasus genetiv og dativ (*Vima skipreiða*, *á Vimum*). Det kan fölgelig i nominativ ligesaa godt have lydt **Vimir* som **Vimar* (jfr. landskabsnavne paa *-ir* som *Fjalir*, *Agðir*, og gaardnavne som *Hlaðir*). I det fölgende undgaar jeg saavidt muligt at anföre navnet i den gamle nominativform og betegner det isteden ved den form, som det havde i 16de aarh., Vemme.

O. Rygh bemerker, at samme navn som bygdenavnet Vemme ogsaa synes at forekomme som gaardnavn paa to steder i landet:

2) Veme, gaard i Norderhov (gn. 62), Buskeruds amt. Udt. *vẽme*. Navnet kjendes ikke i skriftformer fra middelalderen.

3) Vimme, gaard i Aamli (gn. 51. 57), Nedenes amt. Udt. *vĩmme*. Heller ikke dette gaardnavn kjendes fra middelalderen.

Som de gamle skriftformer af bygdenavnet Vemme (*Vima*, *á Vimum*) og de nuværende udtaleformer af gaardnavnene Veme og Vimme viser, har den oldnorske form for disse tre navne været **Vimir* eller **Vimar* (med kort *i*). Med udtaleformen *vẽme* i Buskerud kan jevnföres, at oldn. *rim* f. "spile" inden samme amt nu kan udtales *rém*. Med hensyn til det svagt betonede *-e* i de to gaardnavne kan jevnföres Hjelle (udt. *jæ̀lle*) fra Norderhov (gn. 80) og Ramse (udt. *rå̀mse*) fra Aamli (gn. 11. 13), skrevet resp. *i Hiollum* 1359 og *a Ramsum* 1529. Jeg formoder, at der til grund for stedsnavnet **Vimir* eller **Vimar* ligger et i nordisk ikke ellers paavist appellativ *vim-*. Dette ords betydning oplyses ved flere nærbeslægtede oldhöityske ord.

I en oldhöitysk glosse er der overleveret et ord *uuimi* (akk. pl.), som oversættes ved "scatebras (fluviorum)" "fremsprudlende kilder"; sandsynlig stamme *wimi-*. Et verbum af

samme rod er oht. *uuemôn* "fluitare", og en redupliceret rodform (*we-um-*) foreligger, som det synes, i oht. *uuiumman* "scatere", *ih wiumo* "scateo", *uuiumit* "horret", *uuiomente* "ebulliens". Se Graff, Altdeutscher Sprachschatz I 852 f.; jfr. ogsaa Kluge, Etym. Wörterbuch under *wimmeln*. Af disse oldhöityske ord forklarer Th. v. Grienberger (Mittheil. d. Inst. f. oesterr. Geschichtsforsch. XIX 530 f.) flere oldtyske elvenavne: *Wimna* fluvius (Pertz, Scriptores II 388, 389), *Wemma*, nu die Wümme (Adam af Bremen, Pertz IX 289), *Wiemena* (aar 786, Lappenberg, Hamb. Urkundenbuch). Herved maa merkes, at det latinske ord, hvormed oht. *uuimi* (scatebras) oversættes, i oldtiden forekommer brugt som elvenavn i Latium: *Scatebra*, biflod til Liris (Plinius).

Til samme rod hörer vistnok ogsaa isl. *vim*, *vím* n. "giddiness, a swimming in the head, wavering", norsk dial. *vima* (med lukket og med aabent *i*) "tumle, gaa som i forvirring", *vima* f. (med lukket *i*) "svimmel; kvalm eller doven smag" (se Aasen og Ross); oldn. poet. (*geira*) *vimarr* "vibrator (hastarum)". De mythologiske elvenavne *Geir-vimul* (Grímnismál 27) og *Vimur* (Snorra Edda) synes ogsaa at höre hid. I betydning staar de vel nærmere oht. *uuiomente* "ebulliens", end de staar norsk dial. *vima*.

Det norske stedsnavn **Vimir* eller **Vimar* kan være flertalsformen til et i oldnorsk tabt appellativ, som oprindelig har været identisk med oht. *uuimi* (akk.) "scatebras". Hvis navnets oldnorske form har været **Vimir* (gen. *Vima*, dat. *Vimum*), kan det nordiske appellativ *vim-* have været en *i*-stamme ligesom sandsynlig oht. *uuimi*. Om ordets grammatiske kjön tör jeg ingen formodning udtale. Hvis det norske stedsnavn derimod i nominativ har lydt **Vimar*, har ordet vel i nordisk gaaet over fra *i*-stammernes böining til en böining, efter hvilken det i flertal kunde have endelsen *-ar* (jfr. f. eks. oldn. *sǽvar*, men oht. dat. pl. *sêwim*; oldn. *lýðar* ved siden af *lýðir*, oht. *liuti*).

Det oldhöityske ord, som jeg holder for identisk med oldn. **Vimir* eller **Vimar*, betyder "scatebra", "sprudlende kilde". Jeg formoder, at oldn. *vim-* har havt en lignende betydning, kanske snarest "opkomme, ile, kildespring". Stedsnavnet Vemme (Veme, Vimme) vilde da betyde "opkommerne, ilerne", d. e. et sted, hvor der er (mange) iler eller opspringende vandaarer. Jfr. de gamle norske stedsnavne *Ílin* (sammensat med *vin*) og *Íla* (O. Rygh, NG. Indledn. s. 59); om oldn. *brunnr* "kilde" i stedsnavne se O. Rygh smst. s. 46 [1]).

Paa grund af de ovenfor anförte tyske (og oldnorske mythologiske) elvenavne, som synes at höre sammen med oht. *uuimi* "scatebras (fluviorum)", var det ogsaa tænkeligt, at de her behandlede norske stedsnavne Vemme, Veme og Vimme oprindelig var elvenavne. Isaafald maatte vel landskabsnavnet Vemme i Smaalenene (det nuværende Spydeberg og Skiptvet) være dannet af navnet paa en (kortere) strækning af Glommen; Vemme vilde da forholde sig til et elvenavn *Vim-*, som f. eks. det gamle bygdenavn *Gaular* (Söndfjord) forholder sig til elvenavnet *Gaul*.

Paa lignende maade kunde Veme i Norderhov have faaet navn efter en af de smaa tværelve til Sogna, som er i gaardens umiddelbare nærhed. Ogsaa lige i nærheden af Vimme i Aamli er der et par mindre elve, og efter en af disse kunde gaarden have faaet navn.

Denne sidstnævnte forklaring af Vemme osv. forekommer mig dog, ialfald for det smaalenske bygdenavns vedkommende, lidet sandsynlig [2]). Hvis den del af Glommen, som gaar forbi Spydeberg og Skiptvet, havde havt et gammelt navn *Vim-*, vilde det være paafaldende, at dette navn (bort-

---

[1]) Det bör kanske nævnes, at der i Skiptvet, et af de herreder, som udgjorde det gamle Vemme, findes to med "ile" sammensatte gaard-(brugs-) navne: Ilestykket gn. 18, 9 og Ilebakke gn. 47, 5.

[2]) O. Rygh opförer ikke nogen elvenavnstamme Vim- i sin samling af norske elvenavne. — Hvorvidt Vemån i Herjedalen hörer til den her behandlede ordstamme *vim-*, vover jeg ikke at afgjöre.

seet fra det ovenfor nævnte gaardnavn *Vimhǫfði* i Tune) ikke har efterladt sig spor i gaardnavne. Man skulde ogsaa under den nævnte forudsætning vente, at Vemme var blevet navn paa strækningen paa begge sider af Glommen, ikke blot paa Spydeberg og Skiptvet, som ligger paa Glommens vestside. Endelig bör det nævnes, at vi allerede kjender et gammelt navn paa Glommens nedre löb, nemlig *Raumelfr*.

Kristiania 2den oktober 1904.

Magnus Olsen.

Nogle Ord med *p* af förgermansk *gw* i Fremlyd

(isl. *prjónn*; oldn. *plógr*; norsk dial. *plitt*).

Nyisl. *prjónn* (Genetiv *prjóns*, Flertal *prjónar*) m. "Strikkepind, Knappenaal", færösk *prónur* m. "stor Knappenaal, Fæstenaal", i nynorske Dialekter ifölge Aasen *prjōna* f. (under forskjellige Udtaleformer) "Knappenaal, Fæstenaal"; i Sætersdalen, Hallingdal og Valdres. I Telemarken om Rakler eller Knopper paa Træer. Nysvensk *pryl* m. (Flertal *prylar*) "et Slags Pren". Disse Former forudsætter urnordiske Former **preunaʀ* mask. og **preunō(n)* fem. Svensk *pryl* har, saaledes som flere Sproggranskere har bemærket, faaet sit *l* istedenfor *n* ved indflydelse fra det i Betydning beslægtede *syl*. Dog har Lydslægtskabet mellem Konsonanterne *n* og *l* her været medvirkende; ved den bestemte Form **prynen* laa Overgang til *prylen* ved Dissimilation nær i Lydforholdene.

Det nordiske Ord er ogsaa bevaret i Danmark. Feilberg har fra Jylland *pryne* "jærnnål til at trække fisk på snor med"; redskab til at spidse reb med"; "ring i næsen på so".

Men det nordiske Ord har i Danmark mödt et tilsvarende nedertysk Ord og er tildels blevet fortrængt af dette. Nydansk *prēn*; gldansk *prin* eller *pren* "Pren, Gravstikke" er laant fra nedertysk *preen*.

Ordet findes ogsaa viden om i vestgermanske Sprog. Angelsaks. *préon* m., Flertal *préonas*, "pin, brooch"; nyeng. *preen* "Noppejern (til at rense Klæde)"; skotsk *preyne*, *prene*, *prin* "a pin made of wire". Middelnedertysk *prene* (*preme*) og *prîm* "ein spitzes stechendes Ding, Pfrieme, bes. Schusterahle"; nyfris. *prien*; nynederlandsk *priem* "Pfriem, Dolch". Nyhöitysk *Pfriem* m. "Pren, Syl"; middelhöitysk *phrieme*, *phriem*, svagt og sterkt mask. "premula, subula".

Nyirsk *prín* f. "a pin" (O'Reilly) og nygael. *prìne* m. "a pin used for clothes" (Macleod-Dewar) er laant fra en engelsk Dialekt.

I tyske Former er *m* kommet ind istedenfor *n* ved Indflydelse af Læbelyden *p*, hvormed Ordet begyndte; jfr. f. Eks. nht. *Pflaume*, mht. *phlūme* af lat. *prūnum*, i Flertal *prūna*.

Oprindelsen til det germanske Ord **preunaz* er hidtil ikke paavist. Det kan ikke være laant fra et latinsk **prema*. Det middellatinske *premula*, hvormed mht. *phrieme* oversættes, er tværtimod dannet efter det tyske Ord ved Indflydelse af lat. *premo* og *subula*.

Ordet **preunaz* er urgermansk. Dets oprindelse skal jeg i det fölgende söge at paavise.

Som bekjendt, forudsætter got. *kniu* et fællesindogerm. **genu* (med palatalt *g*), jfr. lat. *genu*, gr. *γόνυ* o. s. v.; got. *triu* "Træ" forudsætter et fællesindogerm. **deru*, jfr. gr. *δόϱυ*, oldind. *dāru* o. s. v.

Det tör med Sikkerhed forudsættes, at det fællesindogerm. Sprog har havt et med disse Ord i Lydform ensartet Intetkjönsord **gweru*, som har betydet bl. a. "Spid". Jeg bruger her og i det fölgende *gw* som Tegn for én Konsonant, det velare eller postpalatale *g*. Dette **gweru* "Spid" er be-

varet i lat. *veru* "Spid, Spyd", umbr. *beru-* "Spid", glirsk *bir* n. "Stachel, Spiess", cymr. corn. bret. *ber* "Spid". Samme Ord er gr *βαρύες̓ δένδρα* hos Hesych. Ogsaa i andre indogermanske Sprog gjenfindes Ordet med Betydning "Træ, Skov". Grundbetydningen er vistnok "Træ"; deraf har udviklet sig Betydningen "tilspidset Træ, Spid", og deraf igjen "Brod" eller et andet spidst Redskab.

Naar nu indogerm. **genu* i Gotisk er blevet til *kniu*, indogerm. **deru* til *triu*, saa skulde man vente, at indogerm. **gweru* "Spid" i Gotisk, hvis det der fandtes, var blevet til **qriu*.

I det ovenfor paaviste fællesgerm. **preunaz* "spidst Redskab, Syl" finder jeg en Afledning af indogerm. **gweru*. Fremlydens *gw* skulde lydret blive til *q*, men dette er her igjen ved Indflydelse af det fölgende labiale Element i Ordet videre gaaet over til *p*; se herom mere i det fölgende.

**preunaz* er dannet ved Tilföielse af en Afledningsendelse *-na-*; i nynorsk *prjōna* har vi Afledningsendelsen *-nōn-*. Med Hensyn til denne Afledning har vi en nærliggende Analogi i det gammellatinske *verūna* f. "et Slags Spyd". Her er, ligesom i nynorsk, af Intetkjönsordet afledet et Hunkjönsord. Den eneste væsentlige Formforskjel mellem nynorsk *prjōna* og gammellat. *verūna* er den, at det norske Ord ikke har havt noget Element, som har svaret til *ī* i det latinske Ord. Det er derfor sandsynligt, at allerede det fællesindogerm. Sprog af **gweru* har dannet Afledninger ved Afledningsendelserne *-no-*, fem. *-nā* [1]).

Den Lydovergang, ved hvilken *p* i det germanske Ord er fremkommet, har Analogier ellers i de germanske Sprog. Det antages saaledes almindelig og, som jeg tror, med rette, at germ. *f* kan være opstaaet af *hw* ved Indflydelse af en

[1]) Den her givne Forklaring af isl. *prjónn*, dansk *pren*, o. s. v. er efter min mundtlige Meddelelse til Professor A. Torp og med mit Samtykke optagen i Falk-Torp, Etym. Ordbog under *pren* (Sept. 1904.)

Læbelyd andensteds i samme Ord, saaledes i got. *wulfs* "Ulv", *fimf* "fem". Fremdeles kan germ. *p* i Indlyd være opstaaet af förgerm. *gw* ved Indflydelse af et forudgaaende *w*, f. Eks. i **werpan* "kaste".

Men ogsaa i andre germanske Ords Fremlyd er *p* opstaaet af *q*, indogerm. *gw*, ved Indflydelse af en anden Læbelyd i samme Ord. Jeg skal i det fölgende fremhæve nogle af de Ord, i hvilke dette efter min Formodning er Tilfældet. Andre ord, som jeg her ikke nævner, har navnlig Fick og Bezzenberger nævnt.

Fick og flere har sammenstillet angelsaks. *plegan*, *plegian* (Præt. *plegade*), nyeng. *to play* "spille", med oldind. *glah-*, Præs. *gláhate* "würfeln, in Würfelspiele gewinnen". Den indogerm. Grundform maa da vel være **gwlegh-* med Sideformen **gwleghw-*. Paa en Undersögelse om nht. *pflegen* og hvad dertil nærmest hörer, gaar jeg her ikke ind.

Fick har antaget en Urform **gwlōghw-* "Spids, Brod" og dertil henfört paa den ene Side gr. *γλῶχες* "Aksespidser", *γλωχίς* fem. "Spids, f. Eks. paa en Sigd eller Pil" o. s. v., paa den anden Side oldn. *plógr* "Plog" og de dermed sammenhörende germanske Ord. Slav. *plugu* er laant fra Germansk. For gr. *γ* foran *λ* i Fremlyd af *gw* jfr. *γλήχων* = *βλήχων*; *γλάγος* (se Fick, Etym. Wtb.[4] I S. 405). Den Urrod, hvoraf oldn. *plógr* og gr. *γλωχ-* er opstaaede, er vel **gwel-* "stikke"; se om denne Fick[4] I S. 404.

En germansk Sideform **plōw-* har vi i den langobardiske Lovs *plovum* (*plobum*) *aut aratrum*. Skiftet af *g* og *w* i dette Ord taler for, at det er oprindelig germansk. Plinius (XVIII 172) har fölgende Efterretning: *id non pridem inventum in Raetia Galliae, ut duas adderent tali rotulas, quod genus vocant plaumorati.* Jfr. herom Hehn, Kulturpflanzen und Hausthiere[2] S. 482.

At der ogsaa i det her anförte Ord stikker et Ord af en förhistorisk germansk Dialekt, stöttes ved *-rati* i Ordets

Slutning; thi dette, som oplyses ved Plinius's Udtryk *rotulas*, hörer tydelig sammen med tysk *Rad* og indeholder maaské et deraf afledet Adjektiv. Skulde *-orati*, nöiagtigere maaské **horati*, betegne det samme, som i Germansk kunde have været udtrykt ved et Adjektiv i Intetkjön **ga-raþi*?

Den her nævnte Forklaring af oldn. *plógr* kaster maaské Lys over et andet germansk Ords Oprindelse.

I Bergens Stift og Nordland bruges nu *plitt* m. med Betydning "en liden Fjel til Fodstykke i Bagrummet eller Forrummet i en Baad"; se Aasen [1]). Dette synes at være et ægte norsk Ord. Fra Bygderne om Kristiania har Ross *plitt* m. brugt om et "dækket Enderum i Farkost", *atterplitt*, *forplitt*. Men flere Steder paa Østlandet heder dette *plikt* m. Denne sidste Form synes at være et Laan fra det nedertyske Ord, som jeg snart skal anföre.

Til norsk *plitt* svarer angelsaks. **pliht* "Forstavn" i *plihtere* "proreta"; oldhöitysk *plihta* (af **plihtia*?), middelhöitysk *phlihte* "prora", nedertysk *pligt*, *plegt* "Bagrum, eller et Halvdæk over Enderummet".

Fra det nedertyske Ord er laant gldansk *pligt* "halvdæk", sæde i stævnen af en båd" (Kalkar), nyjysk *pligt* (udtalt *plejt*, *plæjt*), "Fjæl i Bunden af Baaden"; "agterste Rum paa Fiskerbaaden" (Feilberg). Herhen hörende Ord forekommer i nysvenske Dialekter, men tildels med sterkt afvigende Betydninger: "*plikkt*, m. f. 1) stycke af en vägg, mellan knutar, fönster och dörrar. Östergötl. (Ydre); 2) det lösa främre golfvet i en båt. *Bak-plikkt*, m. det lösa golfvet längst bak i båten. Upl., Söderm. "*plikkte*, n. tvärträ uppe och framme mellan medändarne på en släde. Södra Gotland". (Rietz.).

I disse svenske Ord synes at foreligge en Sammensmeltning af et ægte nordisk Ord med et nedertysk. Thi uagtet Lydforbindelsen *kkt* henviser til Nedertysk, saa synes flere

---

[1]) Aasen anförer fra Toten Formen *splitt*. Denne har vel faaet sit *s* fra en Sammensætning **båts-plitt*. (Sept. 1904.)

af Betydningerne ikke vel at finde sin Forklaring i det nedertyske Ord, men at være eiendommelige Betydningsudviklinger af et tilsvarende nordisk Ord.

Det her omhandlede Ord norsk *plitt*, middelnedertysk *pligt* synes at forudsætte en urgermansk Grundform **pleh-ti-z*. Ordet synes at være afledet af en Rod *pleg-* ved det samme Suffiks som f. Eks. lat *vectis* m. "Löftestang". Jeg formoder, at Ordet hörer til samme Rod som oldn. *plógr*, der, som jeg har sögt at vise, oprindelig har betegnet en Spids, og som gr. *γλωχ-* "Spids". Det germanske **plehtiz* har efter min Formodning oprindelig betegnet en Gjenstand, der staar i Forbindelse med en Spids, som stikker frem, og det er da naturlig især blevet brugt om Skibets Forstavn og Bagstavn eller bestemtere om en Fjæl, som findes i Skibets Forstavn eller Bagstavn. Rodformen *plōg-* i oldn. *plógr* forholder sig til Rodformen *pleg-* i **plehtiz*, norsk *plitt*, som f. Eks. oldn. *fótr* forholder sig til *fet* [1]).

Det er at mærke, at germ. *p* i isl. *prjónn*, oldn. *plógr*, ags. *pliht-*, som efter min Mening er opstaaet af förgerm. *gw-*, i Fremlyden er forbundet med *r* eller *l*. Saaledes forekommer ogsaa germ. *p* af förgerm. *gw* og germ. *f* af förgerm. *kw* i Indlyd, hvor *p* eller *f* er forbundet med *r* eller *l*, i **werpan* "kaste", **wolfaz* "Ulv" og flere andre.

---

[1]) Anderledes Falk-Torp. Etym. Ordbog. (Sept. 1904.)

Kristiania i Januar 1904.

Sophus Bugge.

Beiträge zur Eddakritik.

I. Über Grimnismál.

Jede überlieferung stellt an die kritik ihre eigenen anforderungen. Die methode der untersuchung kann nicht bei allen dieselbe sein. Bei einem gedichte wie z. b. die Vǫluspá muss man zwar von vorn herein umfangreiche interpolationen und die möglichkeit einer umarbeitung annehmen, aber bei jeder strofe muss doch die erste frage sein, ob sie nicht behalten bleiben kann. Denn ein durchgehender gedankenanschluss ist in grossem und ganzen vorhanden. Anders bei den Grímnismál. Hier liegt eine erzählung vor, zu der die anfangsstrofen gehören und die am schlusse widerum hervortritt. Dazwischen steht eine grosse mehrzahl von strofen, die mit den übrigen kaum einen berührungspunkt zeigen. Auch untereinander hängen diese strofen nicht zusammen, wenigstens nicht als ganzes, aber einzelne unter ihnen bilden mit anderen inhaltlich verwante reihen. Doch stehen die auf diese weise zusammengehörenden strofen in der überlieferung keineswegs jedesmal nebeneinander; öfter sind sie durch mehrere anderen reihen zugehörige strofen getrennt. Der erste zweck, auf den die untersuchung sich zu richten hat, kann hier nur der sein, zu erklären, wie diese bunte reihenfolge entstanden ist, und die methode wird: zunächst untersuchen, welche strofen beisammen gehören, sodann, wie es kommt, dass sie da stehen, wo sie stehen, d. h. den berührungen der reihen untereinander nachgehen. Daraus wird eine chronologische einsicht in das verhältnis der interpolationen sich ergeben. Dabei muss auch mit der möglichkeit rechnung gehalten werden, dass die älteste schicht der vorläufig als interpoliert betrachteten strofen, wenn die übrigen als jünger erkannt werden, dem alten gedichte widereinzuverleiben sein wird. Welche die

älteste schicht ist, kann man aber nur auf dem angegebenen wege erkennen. Als eine secundäre frage knüpft sich daran die, ob die interpolationen für den zusammenhang, in dem sie überliefert sind, gedichtet worden oder ob es selbständige dichtungen oder fragmente sind. Auch der wert jeder einzelnen strofe oder strofenreihe für mythologische untersuchungen wird sich selbstverständlich erst auf grund einer solchen untersuchung bestimmen lassen.

Nachdem Óđinn str. 1 dem feuer zu weichen geboten und str. 2—3 Agnarr wegen seiner gastfreundschaft gelobt und ihm als lohn dafür die herrschaft verheissen hat[1]), hebt mit str. 4 eine beschreibung des landes der asen und elben an. Wie sind diese strofen zu beurteilen?

Die äussere ähnlichkeit deutet darauf, dass sie entweder zusammengehören oder dass ein teil von ihnen nach dem muster der übrigen gemacht worden ist. Die strofen sind: 4 (þrúđheimr). 5 (Ýdalir und Alfheimr). 6 (Valaskjalf). 7 (Søkkvabekkr). 8 (Glađsheimr). 11 (þrymheimr). 12 (Breiđablik). 13 (Himinbjǫrg). 14 (Folkvangr). 15 (Glitnir). 16 (Nóatún), zusammen elf strofen. Die äussere gleichheit besteht in den folgenden punkten:

1. die anfangszeile ist gleich gebaut: nomen proprium + *heitir* (resp. *heita*), dann eine zahl, die unursprünglich ist[2]).

[1]) Str. 2 ist ohne zweifel echt. Die zweite hälfte hat Sievers metrisch widerhergestellt, indem er statt *Gotna lande, Gotum* liest. Z. 3—4 ist vielleicht die richtige lesart: *svát mangi mat mér bauđ.*

[2]) Die zahl fehlt bei str. 5. Wenn str. 6 alt ist, d. h. zu dem ursprünglichen katalog gehört, so geht schon daraus hervor, dass die zahlen nicht alt sein können, denn Søkkvabekkr (str. 7) ist nicht der vierte sondern der fünfte ortsname. Ein abschreiber hat also irrtümlich statt der namen die dieselben enthaltenden strofen gezählt und übersehen dass str. 5 zwei namen mitteilt. — Wenn in str. 6 der dritte *bœr* mit dem str. 5 genannten Alfheimr identisch ist, so *kann* hier die angabe der zahl (6, 1) richtig sein (*þrúđheimr, Ýdalir, Alfheimr*); wenn Válaskjalf gemeint ist, so ist auch hier derselbe fehler zu constatieren, dass die strofen, nicht die namen, gezählt sind. Metrisch unentbehrlich ist die zahl auch in dieser strofe nicht.

2. im bau des nachsatzes herrscht eine nicht geringe ähnlichkeit aber keine vollständige gleichheit. In 8 fällen beginnt die zweite zeile mit *þars, en þar* (5. 7. 8. 12. 13. 14. 16) oder *er* (11); str. 15 folgt *en þar* erst z. 4, wie auch str. 7. 8. 13 bei z. 4 ein neuer satz mit *þar* (*en þar*) einsetzt. Nachher wird dann der gott genannt, dessen besitz die wohnung ist.

Abweichungen von diesem schema finden sich bei str. 4. 5. 6. Str. 4 ist die eingangsstrofe der reihe; ihre erste hälfte dient als einleitung des ganzen; die zweite hälfte, die Þrúđheimr in drei zeilen abmachen muss, lässt sich schon desshalb stilistisch mit den übrigen strofen nicht vergleichen [1]). Ihre abweichung erklärt sich also aus der stellung der strofe.

Die erste hälfte von str. 5 steht stilistisch mit der mehrzahl der strofen auf einer linie. Aber str. 5 nennt zwei götterwohnungen. Das ist wol so zu erklären, dass der dichter über Ýdalir weiter nichts zu sagen wusste. Er fügte desshalb Alfheimr hinzu. Dass er die eingangsformel nom. propr. + *heitir* (*heita*) in einer und derselben strofe nicht zweimal anwandte, ist nur natürlich. Der stil der strofe gibt somit keinen grund ab, sie von den übrigen zu trennen.

Anders verhält es sich mit str. 6. Wenn man *bær* nicht als nom. propr. auffasst, — was auch nahezu unmöglich ist, — so fehlt am anfang der name der wohnung. Statt *heitir* heisst es *es sá*. Z. 2 beginnt nicht mit *þars* oder *en þar*, sondern mit einer relativen partikel, die einen genitiv vertritt. Der besitzer des *bær* wird in der ganzen strofe nicht genannt. Z. 4 bringt dann einen eigennamen (*Válaskjalf*), augenscheinlich den des z. 1 erwähnten *bær*, aber

bær es sá ist kein schlechterer vers als *es bliđ regin*. Falls str. 6 interpoliert ist, — vgl. unten, — so kann die unrichtige angabe der zahl von dem dichter der strofe herrühren.

[1]) *enn* (z. 4) ist zu tilgen. Denn Þrúđheimr ist nicht ein anders land als das z. 1—3 genannte sondern ein teil dieses landes.

auch den besitzer von Válaskjalf nennt die strofe nicht. Stilistisch steht also diese strofe in der reihe ganz allein. Ferner unterscheidet sie sich von den übrigen strofen dadurch, dass sie nicht wie diese von ihrer umgebung unabhängig ist. Allein betrachtet ist sie völlig unverständlich; niemand weiss dann, wer der z. 6 erwähnte *áss* ist. So wie sie überliefert ist, kann sie nur als eine ausführung von str. 5 verstanden werden. Sie rührt von einem dichter her, dem str. 5, 4—6 für die wohnung des Freyr nicht genügten, und der desshalb über diese wohnung eine strofe hinzudichtete. Möglicherweise haben Detter und Heinzel darin recht, dass — natürlich nur nach der ansicht *dieses* dichters — das haus Válaskjalf von dem district Alfheimr zu unterscheiden ist. Dass Válaskjalf nach WR der Snorra Edda (I, 78) dem Óđinn gehört, beweist, auch wenn die bemerkung ursprünglich ist, nichts dagegen; die stelle beruht auf einer falschen interpretation unserer strofe.

Dass diese aufzählung der götterwohnungen nicht in ihrer ganzen ausdehnung ein teil der ursprünglichen Grímnismál sein kann, hat man längst eingesehen. In einem gedichte, dessen inhalt die selbstoffenbarung Óđins ist, ist z. b. eine strofe wie 11, die von Þjazis wohnung handelt, übel am platze. Aber wegen der Valhǫllstrofe 8 hat die kritik sich gesträubt, die ganze reihe auszuscheiden. Man hat in str. 8 einen teil einer beschreibung der wohnung des gottes gesehen, durch welche er den Geirrøđr zu imponieren beabsichtige. Diese auffassung von str. 8 führt zu dem notwendigen versuche, in diesem wohnungenverzeichniss eine trennung zwischen echten und unechten strofen durchzuführen.

Welche kriteria stehen bei einem solchen versuche dem kritiker zur verfügung? Zunächst stilistische. Aber diese werden in dem vorliegenden fall schwerlich zu einem resultate führen. Wie oben nachgewiesen, zeigt nur str. 6 tiefer

gehende stilistische abweichungen; leichtere aber durchaus erklärliche fanden wir bei str. 4. 5. Str. 8 aber gehört zu der grösseren gruppe stilistisch zusammengehörender strofen. Scheidet man str. 4. 5 aus, so wird die reihe ihrer einleitung beraubt aber dadurch für die Grímnismál nicht brauchbarer; sogar die þjazistrofe bleibt stehen. Mit stilistischen kriterien ist also in dieser richtung nichts anzufangen.

Man ist demnach auf die inhaltlichen kriteria angewiesen. Nun ist str. 8 die einzige der ganzen reihe, die von Valhǫll handelt und um derentwillen eine trennung versucht wird. Und das wird zugegeben, dass falls es sich ergeben sollte, dass das alte gedicht tatsächlich eine beschreibung von Valhǫll enthielt, auch das verhältniss von str. 8 zu dieser beschreibung einer näheren untersuchung unterzogen werden müsste. Auf diese frage werde ich später auch eingehen. Aber das ist nicht der standpunkt der älteren kritik. Müllenhoff, der in der ausscheidung unechter strofen am weitesten geht, fasst doch nicht die ganze reihe 4—8. 11—16 als ein zusammengehöriges ganzes auf, das nur innerhalb der Grímnismál unursprünglich ist und bei dem höchstens von der möglichkeit, dass str. 8 älter ist, die rede sein kann, sondern als einen freilich durch jüngere zusätze stark erweiterten ursprünglichen abschnitt des gedichtes. Der grund, der ihn zu dieser ansicht bestimmte, ist wol der, dass str. 8 schwerlich unvermittelt auf str. 3 folgen kann; so kommt er dazu die einleitenden str. 4. 5 zu behalten. Aber das ist die reinste willkür. Denn wenn man z. b. str. 7. 12. 13 u. a. aus keinem anderen grunde streicht als weil Søkkvabekkr, Breiđablik, Himinbjǫrg u. a. für die Grímnismál keine bedeutung haben, mit welchem rechte erklärt man es dann für möglich, dass dem dichter daran gelegen sein konnte mitzuteilen, dass Þórr in Þrúđheimr, dass Ullr in Ýdalir, dass Freyr in Álfheimr wohnt? Und wenn, um dieses überaus dürftige resultat zu erreichen, strofen,

die sowol stilistisch wie inhaltlich deutlich zusammenhängen, gewaltsam getrennt werden, ist es dann nicht methodisch richtiger, die strofen mit den götterwohnungen beisammen zu lassen?

Unser vorläufiges urteil über die reihe lautet also dahin, dass str. 4. 5. 7. 8. 11—16 eine einheitliche interpolation sind. Eine unbefangene betrachtung der reihe gibt keinen grund ab, eine einzige, viel weniger mehrere strofen von den übrigen zu trennen und dem alten gedichte zuzuweisen. Ob sich aus der kritik des ganzen gründe für eine abweichende beurteilung von str. 8 ergeben werden, wird man abwarten müssen, solche gründe werden aber sehr zwingend sein müssen, uns um zu bestimmen, für die stilistischen und stofflichen übereinstimmungen mit den übrigen strofen der reihe eine andere erklärung zu suchen als die, welche in ihrem gemeinsamen ursprung gelegen ist. Der grund für die aufnahme dieses katalogs in die Grímmsmál bleibt vorläufig der erklärung bedürftig. — Str. 6 ist jünger; sie wurde später im anschluss an str. 5 gedichtet.

Am schluss des verzeichnisses steht eine strofe (17), die gleichfalls ein land (*Viði*) und dessen herrscher (*Víðarr*) nennt. Die schöne, obgleich nicht ganz verständliche strofe halte ich für einen jüngeren zusatz. Zunächst ist sie stilistisch von den übrigen strofen der reihe ganz zu trennen. Erst am schluss der dritten zeile wird der name des landes und zwar nach dem des herrschers genannt. Sonst heisst es jedesmal: das land gehört dem und dem, so und so sieht es aus (str. 12. 15), oder damit beschäftigt man sich (7. 8. 13. 15), oder dem gehörte es früher, jetzt gehört es diesem (str. 11). Jedesmal ist eine nähere andeutung über den heutigen zustand des landes oder die heutige beschäftigung seines herrschers der inhalt der strofe. Auch von str. 17 ist die erste hälfte karakterisierend; sie lässt sich am nächsten str. 7, 1–3 vergleichen, obgleich die beschreibung der natur in überein-

stimmung nicht mit dem namen des landes sondern mit dem charakter des herrschers (*Víðarr enn þǫgli áss* wohnt in einem mit hohem grase überdeckten lande) ein ganz neues moment ist. Noch eigentümlicher berührt die verweisung auf die zukunft, die die zweite hälfte, wie man sie auch interpretiert, enthält. Sie steht an der stelle, wo die übrigen strofen die tägliche beschäftigung des gottes erzählen (8. 14. 15. 16) oder mitteilen, dass er trinkt (7. 13). Die tiefsinnige und poetische strofe wird kaum von einem interpolator gedichtet worden sein; die inhaltliche ähnlichkeit mit den übrigen strofen wird ihre aufnahme aus dem gedächtniss veranlasst haben.

Eine andere reihe durch ihren inhalt verwanter strofen hebt mitten in der oben besprochenen reihe mit str. 9. 10 an. Es sind Valhǫllstrofen; das erste paar schliesst sich in der überlieferung an str. 8. Untereinander sind str. 9. 10 in ähnlicher weise wie die strofen des götterwohnungenkatalogs verbunden, nur noch enger, indem die ganze erste hälfte (*mjǫk es auþkent þeims til Óðins koma salkynni at sea*) in beiden strofen gleich lautet. Diese erscheinung widerholt sich mit unbedeutender variation auch in anderen strofen dieser reihe. Die nächsten strofen, die man versucht sein kann dieser reihe zuzuweisen, sind 18. 19. Aber ihr standpunkt ist doch ein ganz eigentümlicher. Es sind küchenstrofen, str. 18, mit dem wortspiel Andhrímnir, Eldhrímnir, Sæhrímnir, erzählt von der bereitung der speisen; str. 19 berichtet darauf von Óðins teilnahme an der mahlzeit: persönlich füttert er seine wölfe, selbst lebt er nur von wein. Wir haben grund, diese strofen von str. 9. 10 wo nicht ganz zu trennen, doch strenge zu unterscheiden. Denn auch die folgenden Valhǫllstrofen lassen sich nach demselben gesichtspunkt teilen in solche, die das local beschreiben und solche, die von der küche handeln. Das gegenseitige verhältniss dieser beiden reihen wird erst später zu erörtern sein.

anhaltspunkt. Wo in den folgenden strofen von *Valgrind* und *Valhǫll* die rede ist, liegt der gedanke, dass auch hier ein zu Valhǫll gehöriger gegenstand gemeint sein wird, so nahe, dass man nicht ohne zwingenden grund an 'die menge der nach Valhǫll ziehenden helden' denken wird, um so weniger als die bedeutung 'lärmende schar', die man bei dieser interpretation für *glaumr* annehmen muss, aus der allein bekannten bedeutung 'lärm' keineswegs ohne weiteres gefolgert werden darf. Dieselben bedenken erheben sich wider Detters und Heinzels 'lärmende riesenschar'; gegen die meinung, dass von künftigen einherjar die rede ist, spricht ferner endgültig, dass der fluss augenscheinlich für sie weder zu breit noch zu tief ist, da sie ja schliesslich in Valhǫll ankommen. Bugge hat schon in Valglaumnir den namen des Valhǫllflusses vermutet, und, wie ich glaube, mit vollem rechte. Natürlich ist für den dativ-accusativ der nominativ einzusetzen. Der fehler ist leicht zu verstehen. Wenn das wort nicht verstanden wurde, so konnte, da schon ein nominativ (*árstraumr*) voranging, leicht der gedanken aufkommen, dass hier die personen angedeutet würden, für die der strom schwer zu durchwaten ist, — wie auch spätere interpretatoren das gedacht haben, — und ein dativ wurde an die stelle des nominativs geschrieben. Das hatte die jüngere änderung von *-glaumni* in *-glaumi* zur folge, wobei dann auch die association mit *glaumr* 'lärm' mitwirkte. Aber für beide nominative ist platz. Denn *árstraumr* ist als prädicatsnomen zu verstehen und der sinn scheint zu sein: 'Valglaumnir ist ein tiefer fluss zum durchwaten' [1]).

Str. 22. beschreibt das gitter Valgrind; str. 23 berichtet von den 500 türen von Valhǫll und nennt den namen dieser wohnung.

---

[1]) Wenn Valglaumr der Valhǫllstrom ist, so schliesst das nicht die oben mitgeteilte ansicht, dass das weltmeer gemeint sei, aus. Denn auch nach anderen quellen (Vǫl.) bewohnen die götter dieselbe welt wie die menschen.

Die erste hälfte von str. 24 ist mit 23, 1—3 nahezu gleichlautend. Wenn das verhältniss dem der strofen 9. 10 gleich wäre, so würden die beiden strofen zusammen gehören. Das wäre aber nur dann zu verstehen, wenn Bilskirnir ein haus des Óđinn und zwar mit Valhǫll identisch wäre. Denn dass derselbe dichter beide strofen gedichtet und dabei an verschiedene häuser gedacht habe, lässt sich nicht denken. Der dichter von str. 23 konnte nicht str. 24 die ansicht aussprechen, dass ein anderes gebäude als Valhǫll das grösste haus sei, und die vollständige übereinstimmung in der zahl zwischen den sälen in Bilskirnir und den türen von Valhǫll drängt auch zu der auffassung, dass Bilskirnir ein anderer name für Valhǫll sei. Es kommt hinzu, dass man nicht weiss, wozu Þórr ein so grosses haus braucht, während die ungeheure ausdehnung von Óđins wohnung selbstverständlich ist. Aber die strofe lässt sich dennoch in keiner weise als auf Valhǫll bezüglich interpretieren. Noch abgesehen davon, dass auch eine strofe des Gamli Þórr den besitzer von Bilskirnir nennt, so geht auch aus *míns magar* (z. 6) hervor, dass wenigstens Óđinn nicht der herrscher dieses hauses sein kann, denn auch wenn die strofe ursprünglich für einen anderen zusammenhang gedichtet worden wäre, in dem nicht wie in den Grímnismál Óđinn der redende war, so geht es doch auf keinen fall an, sie dem unbedeutenden Bǫrr in den mund zu legen. Also ist mit str. 23 ein widerspruch vorhanden, der zeigt, dass nicht beide strofen éinem dichter gehören. Die formelle gleichheit verbietet ferner die annahme, dass str. 24 von 23 absolut unabhängig sei, und so bleibt nur die möglichkeit übrig, dass str. 24 später nach dem muster von str. 23 verfasst worden ist. — Die strofe steht in R vor, in A richtig nach str. 23. Hier wie str. 21, 6 verdient A vor R den vorzug.

Ein ähnliches strofenpaar wie str. 9. 10 und 23. 24 bilden die beiden folgenden strofen 25. 26. Auch diese sind

durch gleichen anfang verbunden. Als dritte scheint sich ihnen wenigstens bei oberflächlicher betrachtung str. 32 zuzugesellen. Falls diese drei strofen zusammengehören, so öffnen sie eine neue reihe, so sind es Yggdrasill-strofen. Sie nennen die tiere des baumes: die ziege, den hirsch, das eichhorn. Daran schliessen sich noch andere Yggdrasill-strofen, deren verhältniss zu diesen drei zu untersuchen ist. Die wichtigste ist str. 31, die gleichfalls mit str. 32 verwandt zu sein scheint. Wie 25. 26. 32 durch die anfangszeilen (*Heiðrún heitir geit. Eikþyrnir heitir hjǫrtr. Ratatoskr heitir íkorni*), so sind str. 31. 32 durch die dritte zeile (*undan aski Yggdrasils. at aski Yggdrasils*) miteinander verbunden. Hier bestehen zwei möglichkeiten: entweder ist eine dieser übereinstimmungen zufällig, oder alle diese strofen bilden eine zusammenhängende reihe 25. 26. 31. 32. Eine nähere betrachtung zeigt bald, dass die zweite möglichkeit ausgeschlossen ist. Denn wenn die strofen mit den tieren 25. 26. 32. zusammengehören, so müssen sie auch aufeinander folgen, — eine formell und inhaltlich abweichende strofe stört ihren zusammenhang. Ferner hat es keinen sinn, dass zwei der tiere, die von resp. auf dem baum leben, genannt werden, noch ehe der baum selbst genannt worden ist. Man müsste also, wenn man die zusammengehörigkeit der strofen 25. 26. 31. 32 verfechten wollte, seine zuflucht zu einer umstellung nehmen und str. 31 vor 25 stellen, aber das verbietet das nahe verhältniss von str. 31. 32, und auch seitens str. 25. 26 werden sich unten entscheidende einwendungen dagegen erheben. Nun haben G. Vigfusson (C. PB I, 480) und Müllenhoff (DAk V, 1, 160) unter verweisung auf Sn. E. I, 74. II, 263 angenommen, dass nicht nur str. 31. 32 zusammengehören, sondern dass auch zwischen diesen strofen eine strofe verloren sei, die einen alten übergang von 31 auf 32 bildete. Freilich beweist die stelle der Sn. E., die auf dem interpolierten texte der Grimnismál beruht, nichts

für den ursprünglichen zusammenhang der strofen, aber sie bestätigt doch, dass es möglich ist, aus str. 31. 32 eine zusammenhängende beschreibung zusammenzustellen [1]). Da also auch von seiten des inhaltes wider die verbindung von str. 32 mit 31 nichts einzuwenden ist, ist unsere nächste aufgabe ein nähere untersuchung des verhältnisses von str. 32 zu str. 25. 26.

Formell fällt es da auf, dass freilich die übereinstimmung der ersten zeilen schlagend ist, dass aber str. 25. 26 einander weit näher stehen als 32 einer von diesen beiden. Bei str. 25. 26 erstreckt sich die gleichheit des wortlautes über eine halbe strofe, bei str. 32 weichen z. 2—3 vollständig ab (*Heiðrún* [*Eikþyrnir*] *heitir geit* [*hjǫrtr*], *er stendr hǫllu á* [*á hǫllu*] *ok bítr af Læraðs limum : Ratatoskr heitir íkorni es renna skal at aski Yggdrasils*). Über den inhalt ist ferner zu bemerken, dass der baum str. 25. 26 *Læraðr*, str. 32 (wie 31) *Yggdrasill* heisst. Dazu kommt der folgende wichtige unterschied: str. 25. 26 stehen nicht nur zu str. 32 sondern auch zu dem vorhergehenden in beziehung, sie schliessen sich an str. 21—23 an und drücken die beziehung der tiere zu Valhǫll aus [2]). Und zwar belehrt str. 25 darüber, woher der trank in Valhǫll stammt (*skaptker fylla hon skal ens skíra mjaðar*). Eine ähnliche absicht ist bei str. 26 weniger klar, doch heisst es auch hier *þaðan eiga vǫtn ǫll vega*. Die wirksamkeit der beiden tiere wird durchaus als

---

[1]) Die annahme, dass zwischen str. 31 und 32 eine strophe verloren sei, (s. auch Mogk, Beitr. 7, 258) ist wenigstens für das verständniss unserer überlieferung nicht notwendig. Denn von dem 32, 4 erwähnten adler braucht eben so wenig vorher schon die rede gewesen zu sein als von Níðhǫggr, den z. 6 nennt. Allerdings ist es denkbar, dass die Gylfaginning die mitteilung über den habicht Veþrfǫlnir aus einer verlornen Grimnismálstrofe schöpfte, aber die quelle des berichtes kann eben so gut eine andere sein. Gegen die genannte hypothese spricht, dass in unserem gedichte sonst kein einziger strofenverlust constatiert werden kann.

[2]) Schon das genügt, um eine etwaige umstellung von str. 25—26 und 31 als unrichtig zu erweisen.

heilsam vorgestellt. Sie stehen auf dem dache von Valhǫll. Kein wort deutet darauf, dass ihre bedeutung für den baum den dichter interessiert. Der baum wird nur genannt als die quelle der nahrung für die tiere. Anders str. 32. Ratatoskr frisst nicht vom baume, sondern er rennt an ihm auf und nieder, und einigen nutzen stiftet er nicht. Das wesentlichste an ihm ist, dass er ein bewohner des baumes ist, was Heiđrún und Eikþyrnir nicht sind [1]). Zu Valhǫll steht er in gar keiner beziehung. Aus diesen gründen glaube ich, dass str. 32 von str. 25—26 zu trennen und mit str. 31 zu verbinden ist.

Die gleiche anfangszeile von str. 25. 26 und 32 beweist also keinen genetischen zusammenhang. Aber absolut bedeutungslos ist die ähnlichkeit nicht. Sie zeigt, dass str. 32 entweder von str. 25. 26 attrahiert oder unter ihrem einfluss gedichtet worden ist [2]). Für erstere alternative spricht str. 31, die mit 32 zusammengehört und doch formell von 25. 26 weiter absteht. Daraus würde folgen, dass str. 31. 32 älter als ihre aufnahme in die Grímnismál sind.

Was str. 25. 26 anbelangt, so wird erst durch die absolute trennung von str. 32 ihr verhältniss zu den übrigen strofen klar. Es sind nicht Yggdrasill-strofen [3]) sondern Valhǫllstrofen, und zwar scheinen sie zunächst zu den küchenstrofen zu gehören und mit str. 18. 19 zu verbinden zu sein. Also: str. 18: Andhrímnir und seine wirtschaft. 19: die fütterung der wölfe; Óđinn lebt von wein. 25: auf Valhǫlls dache steht Heiđrún und liefert meth (für die einherjar, —

---

[1]) Dass Ratatoskr als ein dem baume feindliches wesen gedacht sei, lässt sich nicht behaupten. Zwar steht er zu Niđhǫggr in beziehung (z. 6), aber auch dass Niđhǫggr dem baume schaden zufügt, weiss unsere strofe nicht. Aus str. 35 darf man das für str. 32 nicht folgern.

[2]) Eine nähere begründung dieser ansicht folgt gleich unten (s. 147).

[3]) Man kann sogar mit recht daran zweifeln, dass mit Læradr die weltesche gemeint sei. Allerdings werden die beiden bäume von dem dichter von str. 35 miteinander identificiert. Und auch der interpolator von str. 31. 32 kann bei Læradr an Yggdrasill gedacht haben.

nicht für Óđinn). 26: auf dem dache steht Eikþyrnir und liefert wasser für die ganze welt.

Wenn str. 32 und mit ihr str. 31 und möglicherweise ein teil der folgenden strofen von str. 25. 26 attrahiert worden sind, so muss diese neue reihe einmal unmittelbar auf str. 25. 26 gefolgt sein. Daraus folgt, dass die zwischen str. 26 und 31 stehenden strofen jünger sind. Wird das durch andere tatsachen bestätigt? Dass keine dieser strofen (27—30) ursprünglich ist, wird wol allgemein zugegeben, aber auch dass sie alle einer association entweder mit str. 26 oder mit str. 31 ihre stellung in den Grímnismál verdanken, lässt sich erweisen. Str. 26 ist von den flüssen, die aus Hvergelmir ihren ursprung nehmen, die rede. Daran schliesst sich str. 27. 28 ein flusskatalog. Die association liegt klar vor augen. An str. 28 schliesst sich in derselben weise str. 29; auch diese beginnt mit vier flussnamen. Schwerer ist str. 30 zu beurteilen. Mit str. 29 hat sie drei zeilen gemein (29, 4—6. 30, 4—6: *dag hvern, er hann* (*þeir*) *dæma ferr* (*fara*) *at aski Yggdrasils*), und so liegt die vermutung nahe, dass str. 29. 30 von hause aus zusammengehören und zusammen aufgenommen sind. Aber wenn dem so ist, wie ist dann die deutliche beziehung von str. 30 zu str. 31 zu verstehen? Ist das nicht räthselhaft, dass eine interpolation, die durch mehrere glieder an str. 26 angeschlossen also von str. 31 absolut unabhängig wäre, mit der erwähnung der esche Yggdrasill schliessen würde, von der auch die unmittelbar folgende ältere str. 31 handelt? Möglich ist alles; wenn wir aber mit solchen möglichkeiten wie die, dass die erwähnung der esche Yggdrasill am schlusse von str. 30 zufällig sein könne, zu rechnen haben, so verliert die kritik jeden boden. Ich glaube auch nicht, dass str. 30 von str. 31 unabhängig ist. Eher steckt die schwierigkeit in dem verhältniss von str. 29 zu str. 30. Die ähnlichkeit dieser beiden strofen halte ich für secundär. Die zeilen: *dag hvern*, *er*

þeir (*hann*) *dœma fara* (*ferr*) *at aski Yggdrasils* sind in str. 30 ursprünglich, in str. 29 sind sie aus str. 30 herübergenommen, und so erklärt es sich, dass str. 29 nicht sechs sondern neun zeilen hat. Ein ursprünglicher parallellismus, — die erste voraussetzung einer refrainartigen widerholung, — ist auch gar nicht vorhanden, — str. 29 redet von flüssen, str. 30 von pferden, — aber ein grund für die herübernahme der drei verszeilen aus str. 30 lässt sich leicht erkennen: wenn von zwei in der überlieferung aufeinander folgenden strofen die eine berichtete, welche flüsse þórr durchwatet, die andere die pferde nannte, auf denen die götter reiten, wenn sie zu der esche Yggdrasill reisen, so konnte leicht das missverständniss entstehen, dass auch þórr, wenn er die flüsse durchwatet, sich auf dem wege zu der esche befindet, und ein solches missverständniss konnte dazu führen, dass die zeilen von str. 30, die dasselbe von den göttern aussagen, in str. 29 widerholt wurden.

Die geschichte des abschnittes str. 25—32 ist also in kurzen zügen diese: 25. 26 gehören zu den Valhǫllstrofen und stehen wenigstens der unterabteilung der küchenstrofen nahe. Durch str. 25. 26 wurde str. 32 und zusammen mit dieser str. 31 attrahiert. Später wurden im anschluss an str. 26 str. 27. 28, im anschluss an diese str. 29, 1—3. 7—9 interpoliert. An str. 31 schloss sich str. 30 an. Von str. 30 wurde die zweite hälfte in str. 29 als z. 4—6 widerholt; diese strofe wurde dadurch neunzeilig.

Zu der doppelreihe der Valhǫllstrofen gehört ferner noch str. 36, scheinbar ein neunzeiliges valkyrjatal. Wenn man z. 4—6 — mit weniger recht z. 6—8 — streicht und sie dadurch auf ihr natürliches mass zurückbringt, so zeigt es sich, dass die strofe eine küchenstrofe ist, die die gedankenreihe von str. 25 fortsetzt. Dort wurde mitgeteilt, wer den trank besorgt, jetzt erfährt man, wer ihn kredenzt. Auch zu der derselben reihe angehörenden str. 19 steht str. 36 in

deutlicher beziehung, indem sie einen unterschied macht zwischen die walkyren, die für die einherjar und die, für Óđinn den becher tragen. Bugge (s. 83) ist der ansicht, dass diese unterscheidung nicht notwendig aus dem wortlaut der strofe gefolgert werden muss. Aber es lässt sich nicht leugnen, dass diese auffassung doch die natürlichste ist, und sie wird durch str. 19 gestützt. Die subtilität fällt somit nicht der interpretation sondern dem dichter zur last. Da Óđinn von wein lebt, die einherjar aber meth (str. 25) oder bier (str. 36) trinken, ist es auch natürlich, dass nicht dieselben walkyren ihm und den einherjar das horn bieten. Daraus ergibt sich, wie unrichtig es ist, wenn Müllenhoff str. 19 streicht und doch str. 36 behalten will. Str. 36 hat in str. 19 ihre directe voraussetzung.

Damit schliesst die doppelreihe der Valhǫllstrofen und der Valhǫll-küchenstrofen. Den anfang einer neuen reihe — der Yggdrasill-strofen — haben wir schon in str. 31. 32 kennen gelernt. Diesen beiden strofen am nächsten verwandt ist str. 35. Sie steht wie str. 31. 32 auf dem standpunkt der esche. Sie nennt Níđhǫggr, der an den wurzeln des baumes nagt (vgl. 32, 6). Auch einen hirsch erwähnt sie, der die zweige des baumes frisst, aber sie lobt nicht wie str. 26 das tier, das die welt mit wasser versieht, sondern sie beklagt den schaden, den es dem baume zufügt. Dass sie sich näher an str. 31. 32 als an str. 26 anschliesst, ist also vollständig klar. Andererseits kann mit dem hirsch kaum ein anderes tier als Eikþyrnir gemeint sein, und daraus ergibt sich, dass die strofe unter dem einfluss von str. 26 gedichtet ist. Sie ist also, wenn str. 31. 32 älter als ihre aufnahme in die Grímnismál sind, nicht zu gleicher zeit mit diesen entstanden sondern jünger. Ihr ton ist auch ein anderer; sie beschreibt nicht sondern sie recapituliert in einigermassen sentimentaler weise. Neues enthält nur z. 5: *á hliđo*

fúnar; die bemerkung braucht nicht auf alter überlieferung zu beruhen. Der interpolator von str. 31. 32 kann zugleich der dichter von str. 35 sein.

Jünger als str. 35 sind str. 33. 34, welche den inhalt von str. 35 corrigierend ausführen. Nicht éin sondern vier hirsche nagen am baume; ihre namen werden genannt, aber Eikþyrnir ist nicht unter ihnen, — dieser dichter hat also str. 26 vollständig aus dem auge verloren; — von der ziege weiss die strofe eben so wenig wie str. 35; ferner liegen unter dem baume mehrere schlangen, — von sechs namen werden vier (z. 3—6) aus metrischen gründen zu streichen sein; — Níđhǫggr wird nicht genannt. Die strofen, die im anschluss an str. 35 gedichtet sind, können nicht ein bruchstück eines selbständigen gedichtes sein.

Für str. 33—36 ergibt sich folgende genetische übersicht der überlieferung:

str. 36 ist directe fortsetzung von str. 25. 26.

str. 35 ist im anschluss an str. 31. 32 unter dem gleichzeitigen einfluss von str. 25 gedichtet.

str. 33. 34 sind im anschluss an str. 35 gedichtet.

Mit str. 37 hebt ein stück eines kosmogonischen gedichtes an, dessen anschluss an das vorhergehende nichts weniger als klar ist. Von dem valkyrjatal auf die sonnenpferde! Ich glaube auch nicht, dass der grund seiner aufnahme im vorhergehenden zu suchen ist, sondern im folgenden. An die bisher besprochenen strofen schliesst sich vielmehr str. 44. Die reihe 31. (31 a.?) 32. 35 handelt von der esche Yggdrasill. Dass darauf éine strofe anderen inhaltes (36) folgte, verhinderte nicht, dass ein abschreiber, der sehr wol mit dem dichter von str. 35 identisch sein kann, str. 44, deren erste zeile gleichfalls von Yggdrasill handelt, folgen liess. Der baum ist der beste der bäume. Die strofe nennt dann die namen anderer vortrefflicher gegenstände, darunter zunächst das

schiff Skiđblađnir. Die erwähnung dieses schiffes veranlasste die interpolation von str. 37—43, deren letzte gleichfalls von Skiđblađnir handelt. Diese reihe ist augenscheinlich nicht von dem interpolator, der sie aufnahm, gedichtet worden; er hat sie aufgenommen, weil sie in seinem gedächtniss zusammenhiengen. Denn nur die letzte strofe steht zu str. 44 in einer allerdings rein äusserlichen beziehung.

Unter diesen strofen bereitet str. 42 ganz besondere schwierigkeiten. Die herausgeber halten diese für eine alte zu den eigentlichen Grímnismál gehörige strofe, aber verstanden hat sie wol niemand. 'Die gunst des Ullr und aller götter hat er (jeder?), der zuerst das feuer berührt (sich mit feuer beschäftigt? — Detter und Heinzel lesen: *tók*, 'sich beschäftigte'. Oder *tekr af fúna*, '[die kessel] vom feuer hebt'. So schon die Arnamagnäische ausgabe). Denn die welt (?) ist (wird?) offen für (über? um?) die söhne der Asen, wenn man (sie?) die kessel (vom feuer) hebt (heben)'.

Bugges vielfach acceptierte erklärung lautet wie folgt. In dem dache des hauses befindet sich ein rauchfang; dort hängen kessel; wenn dieselben fortgenommen werden, so entsteht die möglichkeit, durch die öffnung in die wohnung hinabzuschauen. Wenn nur die asen durch diese öffnung sehen, in welchen gefährlichen zustand Óđinn geraten ist, so werden sie zur hilfe eilen. Dass sie einen solchen versuch wagen, wird dann aus str. 45, gefolgert (vgl. unten s. 153 ff.). Bugge glaubt, dass es der junge Agnarr war, der die kessel entfernte.

Mit dieser interpretation kann ich mich in keiner hinsicht befreunden. Gegen sie sprechen die folgenden gründe. 1. Óđinn hat die hülfe der asen nicht von nöten; er entfernt sich durch seine eigene kraft. 2. Wenn Geirrøđr gewusst hätte, wer der gast war, so hätte er ihn gewiss höflicher behandelt; es ist also absolut überflüssig, die asen zur hülfe zu rufen (so auch Detter und Heinzel). 3. Wenn ab-

solut die asen zur hülfe kommen mussten, wie wusste Agnarr, dass dieser zweck dadurch erreicht werden würde, dass die kessel entfernt würden? 4. Aus nichts geht hervor, dass Óđinn gebunden ist. Nicht einmal die prosa sagt das deutlich aus. Der gott sitzt zwischen den feuern wie Hrólfr kraki bei Ađils. Ürigens hat er schon str. 1 das feuer zu weichen befohlen. 5. Es streitet wider jede poetische oeconomie, dass Agnarr, nachdem er dem gotte schon einen dienst erwiesen und dieser ihm dafür eine belohnung zugesagt hat, noch einmal auftreten sollte, um seine barmherzigkeit zu zeigen. 6. Wenn die kessel die ganze öffnung im dache einnahmen, so konnte der rauch nicht entschlüpfen; wenn ein teil der öffnung frei blieb, so war es auch ohne dass sie entfernt würden möglich, hinabzuschauen. 7. Was hat Ullr mit Óđins rettung auszustehen?

Detter und Heinzel erklären: 'die gunst der götter hat er, der zuerst das feuer benutzt hat, denn die wohnungen der menschen stehen den göttern offen, wenn man die kessel vom feuer hebt (um zu essen)'. Sie glauben, dass der dichter an eine gastfreie sitte denkt, die darin bestehe, dass man während der mahlzeit die haustür offen lässt. Ob das richtig sein kann, entscheide ich nicht. Es scheint mir weniger gezwungen als Bugges erklärung. Wenn aber die gelehrten herausgeber mit dieser interpretation die ansicht verbinden, dass die strofe echt sein könne, da Óđinn unaufhörlich auf ein anderes thema übergehe, so illustriert das nur ihren eigentümlich conservativen standpunkt. Die von Detter und Heinzel gegebene erklärung ist nur dann möglich, wenn die strofe interpoliert ist; ich zweifle denn auch nicht daran, worauf auch der zusammenhang, in dem sie überliefert ist, deutet, dass sie zu der reihe 37—43 gehört. Diese handelt von der einrichtung der welt und der urgeschichte, aber im einzelnen gehen die strofengruppen stofflich stark auseinander. Erst drei strofen über die sonne: die sonnenpferde, das schild

Svalin, der sonnenwolf. Dann die schöpfung aus dem körper des urriesen, zwei strofen. Eine chronologische reihenfolge ist nicht vorhanden, die schöpfung ist älter als die sonne. Dann unsere strofe 42. Dann die kunstwerke der zwerge (str. 43), die im feuer geschmiedet werden. In einem solchen zusammenhang ist eine strofe, die die anwendung des feuers lobt, nicht schlecht am platze. Aber die kessel bleiben mir unverständlich.

Mit str. 45 betreten wir endlich widerum der boden des alten gedichtes. Auch diese strofe ist sehr schwer zu verstehen. z. 1 steht in RA *svipu*, was *svipum* aber auch *svipun* bedeuten kann. Für *svipr* kennt Fritzner die folgenden bedeutungen: 1. Glimt, Syn, som farer en hurtig forbi og derefter forsvinder. 2. Udseende. 3. Savn, som foraarsages ved ens fjernelse. 4. = *svipan* 2. — *svipan* bedeutet 1. Slyngen, Svingen, Kasten. 2. Lyd, som foraarsages derved at noget med stærk Fart svinges, kastes, farer gjennem Luften. 3. Kamp, Strid. 4. rask Fart. 5. Øieblik, Moment. — *yppa*, 1. lukke op, aabne. 2. hæve i Veiret, løfte. 3. kundgjøre. 4. gjøre anselig, ophøie til ære, berømme. — *sigtívar* (z. 2) kann 'götter' sein (Vǫl. Lok.), aber auch menschen (Fáfn. 24).

Z. 1—2 übersetzt die Arnamagnäische ausgabe wie folgt: *speciem meam nunc repraesentavi coram Sigtivorum filiis*, mit der bemerkung am fusse, dass die Sigtívar asen sind. So mit geringer variation die mehrzahl der exegeten. Die variation besteht darin, dass einige (Bugge, Studier s. 432, Gering, Wörterbuch) *svipr* durch 'antlitz' übersetzen, welche bedeutung doch sonst nicht belegt ist. Also: 'ich habe mein antlitz vor den asen erhoben'. Das soll durch die entfernung der kessel (str. 42) ermöglicht sein. Jetzt sehen die asen Óđinn und eilen herbei. Auf diese erklärung, die ganz auf Bugges oben ausführlich besprochener auffassung von str. 42 beruht, gehe ich nach dem s. 151 gesagten nicht ein.

Anders versuchen es Detter und Heinzel. Sie schlagen

zwei interpretationen vor, deren gemeinsames moment ist, dass *svipr* als *sjónhverfingar* erklärt wird. Also entweder nach A (wo *nú* fehlt): 'Ich habe oft vor Menschen . . oder Göttern Trugbilder hervorgerufen, von ihnen, den Trugbildern, soll auch jetzt meine Rettung ausgehen', eine ausleguug, die, wie die herausgeber selbst bemerken, dem schlusse — ich möchte lieber sagen, dem ganzen inhalte — des gedichtes widerspricht, oder nach R: 'ich habe jetzt während meines Aufenthalts bei Geirrödh vor ihm und seinem Hofe Trugbilder erscheinen lassen. Nachdem dies geschehen, ist auch meine Rettung nahe, 'nun will ich mich retten'. *við þat* wäre temporell, nicht causal, und mit den trugbildern wären zauberbilder gemeint, die Óðins erzählung — alle strofen gelten nämlich diesen herausgeben für echt — begleiteten. Auch das befriedigt nicht. Für die erscheinung von trugbildern bietet das gedicht keinen einzigen anhaltspunkt, die ältere litteratur weiss überhaupt von dergleichen gaukeleien nichts, — die quellen, auf die die herausgeber verweisen, sind übersetzte romane, — und die unrichtige voraussetzung, dass alle strofen echt sind, würde an sich schon genügen, um die unhaltbarkeit dieser interpretation darzutun.

Z. 3—6. *vilbjǫrg* ist *ἅπ. λεγ.* *bjǫrg* ist 'hülfe', und zwar nach Fritzner speciell 1. den Hjælp som ydes en . . fredløs. 2. det Middel, hvorved en kan bevirke sin Frifindelse i en Retssag. 3. det, hvormed man kan hjælpe sig til Livs Ophold. – Anknüpfend an die zweite bedeutung wird *vilbjǫrg* durch 'wilkommene rettung' übersetzt; für die bedeutung des ersten gliedes vgl. *vilmál.*

Wie ist nun das erheben oder das erscheinen lassen seines äusseren für Óðinn ein rettungsmittel? Wir werden nach z. 4—6 verwiesen. Aber was bedeuten diese? *koma* mit dem dativ heisst gewöhnlich 'bringen'. Für *inn koma* findet man bei Fritzner 1. blive indbetalt. 2. indtræffe, ske. — Das geht von der intransitiven bedeutung aus. Ist das verbum

transitiv, so bedeutet z. 4: 'das wird alle asen veranlassen hineinzukommen', und so übersetzt die mehrzahl der interpreten (AM. ausg., Gering Übers. und Wörterbuch sp. 566). Auf die frage: 'wo kommen die asen hinein?' antworten dann z. 6—7: *Ægis bekki á*, *Ægis drekko* (*drykkju* A) *at*. Z. 7 ist vielleicht ein zusatz, aber auch z. 6 nennt Ægir. Die Arnamagnäische ausgabe übersetzt: *gigantis ad convivium*. 'Ægir' stände für 'riese', und 'riese' für 'Geirrøđr', weil es einen riesen gibt, der wie der könig Geirrøđr heisst, und so entsteht die auffassung der stelle, dass die asen in Geirrøđs halle kommen werden, dem Óđinn beizustehen. Allerdings ist Ægir der sohn eines riesen; er wird auch in der Hymiskviđa *jǫtunn* genannt, aber seine stellung zu den göttern, mit denen er befreundet ist, macht ihn dazu absolut ungeeignet, dass sein name in typischer weise appellativisch für 'riese' stehen könne. Noch unwahrscheinlicher ist es, dass könig Geirrøđr, der kein riese ist, ohne die geringste nähere andeutung als 'der riese' bezeichnet werden sollte, bloss weil auch ein riese diesen namen trägt. Für unser gedicht ist das wenigstens zu hyperskaldisch. Bei Gering (Wörterbuch) heisst es denn auch: 'Ægir, beinamen des königs Geirrøđr' ohne nähere andeutung aber mit hinzufügung der frage 'oder ist das wort appellativum?' Von seiten der wortbedeutung ist also die ansicht, dass mit Ægir Geirrøđr gemeint sei, in jeder hinsicht bedenklich.

Wenig besser steht es mit der brauchbarkeit dieser erklärung für die interpretation der strofe. Denn von der hilfe der asen bei Óđins rettung weiss das gedicht nichts; man erwartet vielmehr nach dem vorhergehenden einen ganz anderen ausgang, und die schlusstrofe 53, — um von dem prosaischen schlusse nicht zu reden, — bestätigt diese erwartung. Und wie ist es möglich, dass der begriff 'mir zu helfen' durch die worte 'auf diesen bänken' ausgedruckt werden sollte, angenommen noch, dass z. 7, ein zusatz ist? Die

asen werden doch nicht kommen, bei Geirrødr ein fest zu feiern!

Nun gibt es zwei auswege. Entweder versteht man *inn koma* intransitiv, oder man lässt zwar die asen zu Ægir kommen, hält aber nicht an der gleichsetzung Ægir = Geirrødr fest. Ersteren weg schlägt Bugge (Studier s. 432) ein: 'for alle Æser skal det komme ind på Ægers bænke, ved Ægers drikkelag'. Was wird vor sie kommen? Sie werden vernehmen, dass ich mein antlitz erhoben habe (und dann herbei eilen). Den zweiten weg wählen Detter und Heinzel: 'Über diese meine Rettung erfreut werden die Asen — nach ihrer gewohnheit — ein trinkgelage bei Ægir feiern, s. Hym. Lokas.? Die nachricht wird sie hintreiben? Oder um ihn dort zu erwarten, wie sie ihm entgegen gehen, als er von Suttung zurückkam, Sn. E. I, 222?'

Über Bugges erklärungsversuch, der widerum in die hypothese von der rettung durch die asen ausmündet, bemerke ich nur noch, dass bei dieser interpretation die teilname der asen an der rettung im gedichte mit keinem worte angedeutet wird; man muss das alles hinzudenken. Die vielen fragezeichen in der von Detter und Heinzel gegebenen auslegung zeigen, dass diese auch ihren urhebern nicht genügt und keineswegs für eine lösung des rätsels gehalten werden will.

Das folgende scheint festzustehen 1. dass Óđinn sich selbst rettet. 2. dass z. 6—7 bedeuten 'bei Ægir'. Den entschluss sich zu retten gibt Óđinn z. 3 zu erkennen. In z. 1—2 ist demnach die mitteilung einer dieser selbstrettung des gottes vorangehenden und mit ihr zusammenhängenden handlung zu suchen. Ich glaube dass die verse bedeuten: 'ich habe jetzt den (hier versammelten) männern einen strahl meiner herrlichkeit gezeigt' (*svipr*, glimt, *yppa*, kundgjøre). Óđinn offenbart sich selbst. Das genügt vollständig um das folgende zu verstehen. In zahllosen erzählungen, und auch

in unserem gedichte, tritt der gott als ein fremder auf und verschwindet, sobald er erkannt wird. Es ist also ganz natürlich, dass hier unmittelbar die mitteilung sich anschliesst, dass er sich jetzt entfernen wird [1]). In z. 3 verstehe ich *vilbjǫrg* als 'die rettung, die ich selbst will'; *við þat* ist fortsetzend aber zugleich in geringerem grade causal; 'jetzt (nachdem ich angefangen habe mich zu erkennen zu geben) erwacht (entsteht) meine rettung, die von mir selbst ausgeht. *vil* bedeutet nicht nur 'verlangen' sondern auch 'das handeln in übereinstimmung mit dem eigenen wunsche' (s. Vigfusson s. v.); neben *vilmál* u. dgl., wo *vil* auf den wunsch eines andern geht, besteht *vilhallr*, 'parteisch', d. h. wer in streit mit der redlichkeit der eigenen neigung folgt. Also kann *vilbjǫrg* bedeuten: 'die rettung, die ich mir in übereinstimmung mit meinem eigenen wunsche verschaffe'.

Was nun z. 4—6 betrifft, hier bestehen zwei möglichkeiten, je nachdem man *koma* transitiv oder intransitiv auffasst. Im ersteren fall können die verse nur so verstanden werden, wie auch Detter und Heinzel sie auffassen, dass die götter (aus freude über Óđins rettung) sich zu einem feste bei Ægir versammeln werden. Nur kann man fragen, ob dann nicht *Ægis bekki* ein skaldischer ausdruck für 'fest' ist, ohne dass das fest gerade in Ægis halle gefeiert zu werden braucht. Denn dazu fehlt doch jeder grund. Z. 7 ist in diesem fall interpoliert; ihr dichter hat *Ægis bekki* nicht als eine skaldische umschreibung aufgefasst sondern darunter die bänke in Ægis halle verstanden.

Aber mit recht fragt man, welchen grund die götter haben sich so ausserordentlich zu freuen. Denn kein wort im ganzen gedichte deutet darauf, dass Óđinn tatsächlich in

---

[1]) Die einzige frage, die bei dieser auffassung von z. 1—2 übrig bleibt, ist, ob denn nicht die offenbarung des gottes erst später, von str. 46 an, folgt. Auf diese frage, deren beantwortung von dem urteil über den ursprünglichen strofenbestand abhängig ist, wird unten s. 169 ff. eingegangen.

gefahr geschwebt hat. Der überlegene ton, den er von anfang an anschlägt, zeigt deutlich, dass das ganze abenteuer für ihn nur ein spiel ist, zu dem eine solche freude in keinem verhältniss stehen würde. Wir haben daher allen grund zu untersuchen, ob die verse nicht anders verstanden werden können.

Schlägt man in Gerings Wörterbuch die reihe der belegstellen für *koma inn* nach, so fällt es auf, dass nur an dieser stelle *koma* durch 'bringen' übersetzt wird, während für die bedeutung 'hineinkommen' neun stellen angeführt werden. Aber an keiner dieser stellen steht bei dem verbum ein dativ. Da jedoch *koma* in der bedeutung 'kommen' häufig einen dativ bei sich hat (mehrere belege bietet Fritzner II, 316 b), ist wenigstens die möglichkeit nicht zu leugnen, dass auch *koma inn* so construiert werden kann. Die exegeten, die hier *koma* transitiv auffassen, haben sich auch nicht auf die unmöglichkeit der construction: *koma inn* mit dem dativ = 'hineinkommen' berufen. Ich gehe also davon aus, obgleich ich gestehe, dass diese construction mir auffällig vorgekommen ist. Die übersetzung wird dann dieselbe, die Bugge gibt, aber im zusammenhang der anders interpretierten ersten halbstrofe wird der sinn ein ganz anderer. 'Das werden die götter, die — zufällig — bei Ægir versammelt sind, vernehmen, dass ich hier meine herrlichkeit gezeigt und darauf mich entfernt habe'. Der gott brüstet sich mit seiner grosstat. Er wünscht nicht die hülfe der asen zu erlangen, sondern ihre bewunderung zu ernten. Das wird geschehen, — nicht wenn sie durch die öffnung des daches ihn sitzen sehen, sondern wenn er zu ihnen heimgekehrt seine erlebnisse erzählt. Ich glaube dass diese interpretation so natürlich wie möglich ist; den einzigen grund zum zweifel gibt die intransitive auffassung von *inn koma* ab. Sollte dieser sich nicht beseitigen lassen, so müsste man sich damit zufrieden geben, dass die götter aus freude ein fest feiern, — allerdings nicht bei Ægir.

Str. 46—50. Dass Óđinn als einleitung zu str. 53, 5 einige seiner namen nennt, ist schön und poetisch. Man erwartet aber weniger als fünf strofen. Das ursprüngliche ist noch ziemlich leicht widerherzustellen. An str. 46 ist nichts auszusetzen. Auch str. 47, 1—3 ist eine regelmässige halbe ljóđaháttrstrofe. Dann folgt eine reihe namen im fornyrđislag. Schon mehrere herausgeber haben str. 47, 4—48, 4 gestrichen. Hier begegnen auch widerholungen (*Grímr* 47, 6, vgl. 46, 1), und Grímnir (47, 6) ist im zusammenhang unseres gedichtes unmöglich. Str. 48, 5—7 bilden einen packenden vorläufigen schluss: 'ich trat niemals unter einem und demselben namen auf, soviel ich unter den menschen herumwanderte'. Es ist nur ein törichter einfall eines katalogisators, wenn Óđinn darauf von neuem anhebt, um diesmal zu erzählen, wie er bei diesem und bei jenem sich nannte, und sogar dem könige darüber auskunft zu erteilen, dass er bei Geirrøđr Grímnir hiess. Str. 49. 50 sind aus diesem grunde zu streichen und dasselbe gilt für str. 54.

Str. 51—53 werden der hauptsache nach echt sein. Aber ganz unanstössig sind sie nicht. Formell ist an str. 51 auszusetzen, dass sie keine ljóđaháttrstrofe sondern eine unfertige — sechszeilige — fornyrđislagstrofe ist, ohne dass jedoch der inhalt eine lücke vermuten liesse. Sie ist eher zu weitschweifig. *Óđins hylli* ist nach *mínu gengi* mindestens gesagt pleonastisch [1]), aber durch streichung der letzten zeile ist der strofe nicht zu helfen. Denn auch aus z. 1—5 lässt sich selbst unter der voraussetzung einer lücke keine richtige strofe zusammensetzen. Inhaltlich ist auch z. 5 anstössig; wenigstens widerspricht die vorstellung, dass es eine aufgabe der einherjar sein sollte, den menschen im kampfe oder sonst irgendwo beizustehen, allem was wir sonst von diesen toten helden wissen.

---

[1]) Über diese zeile vgl. noch s. 170, anm.

Ich glaube, dass str. 51, 3--52, 2 ein zusatz sind. Denn auch für str. 52, 1—2 ist nach den echten teilen des gedichtes kein platz. *Fjǫlð ek þér sagðak* geht deutlich auf das interpolierte gedicht mit all seinen himmlisch-geographichen, kosmogonischen und anderen mitteilungen; was an echten strofen vorhergeht, kann schwerlich eine fülle von geheimnissen genannt werden [1]. Ferner ist auch der anschluss von z. 3—6 an z. 1—2 schlecht; z. 3 kann unmöglich als eine erläuterung von z. 1—2 angesehen werden, denn dass freunde den könig verraten, hat der gott im vorhergehenden eben so wenig gesagt als es aus seinen worten folgt, und die mitteilung, die an deutlichkeit nichts zu wünschen übrig lässt, gehört auch kaum zu den dingen, die der könig nach z. 2 nicht versteht. Auch *fjǫlð* kann auf z. 3 nicht bezogen werden. Also fehlt der strofe die einheit des gedankens; mit z. 3 hebt eine von z. 1—2 völlig unabhängige gedankenreihe an. Hingegen schliessen sich str. 52, 3—6 trefflich an str. 51, 1—2. Der könig ist von verrat umgeben, aber er bemerkt es nicht, er trinkt und ist fröhlich, unerwartet wird das unheil über ihn kommen. — In 52, 3 fällt der plural *vinir* auf. Deutet Óðinn damit sich selbst an, und besteht der verrat oder die list darin, dass er dadurch, dass er sich offenbart, den könig in die falle lockt, indem dieser, als er aufstehen will, stolpert und in sein schwert stürzt? Der verfasser der prosa hat den ausdruck so verstanden. Aber Óðins auftreten ist mehr überlegen als listig, und die worte, mit denen er z. 6 verschwindet, sehen weniger wie eine einladung aufzustehen und den gast zu begrüssen als wie eine höhnische aufforderung ihm unheil zuzufügen aus. Zieht man die parallele erzählung von Heiðreks tod in betracht, so drängt sich eine andere auffassung der stelle auf. Die *vinir* sind des königs hausgenossen, seine

[1]) 52, 2 bedeutet nicht: 'du erinnerst es dich schlecht', sondern 'du verstehst davon wenig'.

diener oder sklaven. Óđinn weissagt dem Geirrøđr den tod durch sein eigenes schwert; wie Heiđrekr wird er von seinen eigenen hausgenossen mit dieser waffe ermordet werden. Ein solcher tod ist auch schmählicher und schon desshalb mehr dem grossem vergehen des königs angemessen.

Andere überlieferungen der sage von Geirrøđr fehlen leider, und so wird sich ein beweis für die hier ausgesprochene ansicht aus den quellen nicht bringen lassen. Aber wer weiss, wie viel den angaben der prosa im allgemeinen zu trauen ist, wird wenigstens in der abweichenden schlusserzählung keinen gegenbeweis erblicken. Die prosa ist ein interpretationsversuch, dessen richtigkeit wie stets an den versen zu prüfen ist. Sieht man von ihr ab, so spricht für ihre darstellung der ereignisse im gedichte nichts. Meine auffassung der katastrofe wird gestützt 1. durch das plural *vinir*. 2. durch das verbum *véla*. 3. durch den herausfordernden ton von str. 53, 6. 4. durch die erzählung von Heiđreks tode.

Unsere bisherige untersuchung hat zu der unterscheidung mehrerer strofenreihen geführt, deren gegenseitiges verhältniss bis jetzt nur zum teil aufgeklärt worden ist. Abgesehen von den jüngeren zusätzen geringeren umfanges sind diese reihen:

a. zweifellos echte strofen: 1. 2. 3. 45. 46. 47, 1—3 + 48, 5—7. 51, 1—2 + 52, 3—6. 53, zusammen 8 strofen.

b. die strofen mit den götterwohnungen: str. 4. 5. 7. 8. 11—16 (jünger 6. 17).

c. die beschreibung von Valhǫll: str. 9. 10. 21—23.

d. küchenstrofen von Valhǫll str. 18. 19. 25. 26. 36.

e. Yggdrasill-strofen 31. 32 (jünger 35, noch jünger 33. 34).

f. die hauptsächlich kosmogonische reihe 37—43.

Von den reihen e f können wir, da ihr verhältniss zu

den übrigen strofen schon früher sichergestellt worden ist, im folgenden absehen. Für die reihen a b c d steht die beantwortung der chronologischen frage noch aus. Eine befriedigende lösung wird zu gleicher zeit über die wunderliche reihenfolge aufklären müssen. Wie kommt es, dass c mitten in b, d mitten in c beginnt?

Können die reihen b c d die arbeit éines dichters sein? In der überlieferten reihenfolge gewiss nicht. Allerdings ist es nicht undenkbar, dass jemand auf den einfall gekommen wäre ein gedicht folgenden inhaltes zu verfassen: 1. eine übersicht der götterwohnungen. 2. im anschluss an die letzte götterwohnung eine ausführliche beschreibung dieser wohnung (im vorliegenden fall von Valhǫll). 3. ausführungen über die küche von Valhǫll. Das wäre freilich keine einheit des stoffes, aber verstehen liesse sich das doch. Man müsste dann annehmen, dass die ursprüngliche reihenfolge gestört wäre. Die richtige stelle für str. 8, auf die auch dann str. 9. 10 folgen würden, wäre am schluss der reihe b, und die d-strofen 18. 19 wären nach str. 23 zu stellen. Das ganze müsste ein von der Grímnismál vollständig unabhängiges gedicht sein, das später aus irgend einem grunde darin aufgenommen wäre. Aber ich verstehe nicht, wie man sich in diesem fall die entstehung der überlieferten reihenfolge zu denken hätte. Dass str. 8—10 nach der aufnahme des ganzen in die Grímnismál von der stelle gerückt wären, ist begreiflich; nachdem die strofen dem Óđinn in den mund gelegt waren, würde in dem wohnungenkatalog der Valhǫllstrofe eine bessere stelle zukommen, und str. 9. 10 wären zugleich mit str. 8 versetzt worden. Wenn es aber solche erwägungen waren, die eine versetzung von str. 8—10 bewirkten, so würde man unbedingt erwarten, dass str. 8 nicht nach der mitte sondern an den anfang der reihe gestellt worden wäre. Ähnliche bedenken lassen sich wider die stellung von str. 18. 19 erheben (s. darüber weiter unten). Auch

ist nicht zu ersehen, was die aufnahme eines gedichtes von diesem inhalte in die Grímnismál veranlasst hätte. Wir betrachten demnach die reihe b c d nicht als ein einheitliches gedicht sondern gehen davon aus, dass wenigstens b von c d nicht nur inhaltlich und schematisch sondern auch historisch zu trennen ist.

Betrachten wir ferner das verhältniss der reihe c zu d, so ist zunächst die unwahrscheinlichkeit zu betonen, dass es je ein selbständiges gedicht gegeben habe, das ausschliesslich von der küche in Valhǫll handelte. Dadurch sind schon zwei möglichkeiten ausgeschlossen: d ist nicht älter als c, so dass c im anschluss an d aufgenommen wäre, und d ist nicht ein von c unabhängiges gedicht, das auf grund der stofflichen verwantschaft von c attrahiert worden ist. Also sind entweder c d zugleich entstanden oder d ist jünger. Gegen erstere annahme sprechen sowol die oeconomie wie die reihenfolge innerhalb der doppelreihe. Die oeconomie, denn wenn ein dichter Valhǫll beschreiben wollte, so sind neben fünf strofen über die lage, das äussere, die einrichtung eine gleiche zahl, die nur von der küche handelt, ganz gewiss zu viel. Die reihenfolge, denn str. 18. 19, die das wichtigste von der küche, also einem besonderen teil der inneren einrichtung berichten, stehen vor str. 21—23, die noch von dem äusseren — dem flusse, dem gitter und den toren handeln. Wenn d jünger als c ist, so lässt sich das alles leichter verstehen, die wunderliche oeconomie des gedichtes erklärt sich dann aus dem speciellen interesse eines interpolators für einen besonderen gegenstand, und auch die reihenfolge findet ihre erklärung in dem der aufnahme der d-strofen vorangehenden zustande der überlieferung. Um das klar zu zeigen sehe ich mich genötigt, das verhältniss der beiden reihen auch von anderer seite ins auge zu fassen.

Zwei strofen (25. 26), die oben auf grund ihres inhaltes vorläufig der d-reihe zugewissen wurden, lassen gerechten

zweifel über ihre zugehörigkeit aufkommen. Es lässt sich nicht leugnen, dass sie das d-thema — die küche — nur in sehr bescheidener weise berühren. Wenn str. 18. 19. 36 nicht überliefert wären, so wäre kein grund vorhanden, wegen str. 25. 26 eine besondere reihe anzunehmen; sie würden in der c-reihe keinen anstoss erregen. Auch ihre stellung wäre ganz verständlich; die reihenfolge wäre: str. 9—10 das äussere des gebäudes. str. 21 der fluss. str. 22 das gitter. str. 23 umfang und name des hauses. 25—26 die tiere auf dem dache; nur im vorübergehen die mitteilung, dass die ziege den meth liefert; das wasser, das von dem geweih des hirsches trieft, ist nicht einmal für Valhǫll bestimmt. Stilistisch besteht ferner eine sich über zwei zeilen erstreckende ähnlichkeit mit str. 22. *Heiðrún heitir geit er stendr hǫllu á: Valgrind heitir (grind?) er stendr velli á.* Es sind also gute gründe vorhanden, die beiden strofen aus d nach c hinüberzuführen.

Wenn str. 25. 26 zu c gehören, so sind sie ursprünglich gar nicht als küchenstrofen gemeint. Die ziege auf dem dache gehört dann wie der hirsch zu der beschreibung des äusseren von Óðins wohnung. Sie ist ein stück kleinmalerei. Ihre beziehung zu den küchenstrofen 18. 19. 36 ist dann so aufzufassen, dass der d-dichter gerade von dem unwesentlichsten zuge des bildes angezogen und dadurch veranlasst wurde, über speisen und getränke in Valhǫll näheres mitzuteilen. Ich glaube auch, dass es sich mit str. 25. 26 so verhält, wie hier angedeutet, gebe aber zu, dass auch die andere möglichkeit, dass sie zu der d-reihe gehören, nicht absolut ausgeschlossen ist.

Was nun die reihenfolge betrifft, diese ist nicht so desperat als sie beim ersten anblick aussieht. Sehen wir von allen dazwischenstehenden, weder zu c noch zu d gehörenden strofen ab, so wird jedwede reihe durch einen teil der anderen in zwei gruppen zerlegt. Die reihenfolge dieser grup-

pen ist: str. 9. 10 = c^1. 18. 19 = d^1. 21—23. 25. 26 = c^2. 36 = d^2 [1]).

Im verlauf dieser untersuchung hat sich ergeben, dass die grosse mehrzahl der dazwischenstehenden strofen, nämlich str. 20. 24. 27—35 jünger sind. Nur in bezug auf str. 11—16 (17) sind wir noch zu keinem resultat gelagt. Unser urteil über die tätigkeit des d-dichters wird nun in gewissem grade von dem relativen alter der reihe b, zu der str. 11—16 (17) gehören, abhängig.

Wenn die b-strofen früher als die d-strofen aufgenommen worden sind, so zerfällt die doppelreihe c d in zwei getrennte gruppen c^1 und $d^1 + c^2 + d^2$. Die teilung der reihe c in c^1 und c^2 ist dann älter als die reihe d, und der d-dichter hat dann seinen zusatz an den anfang der hauptabteilung der c-reihe, welche ihm für die ganze reihe gelten musste, gestellt. Nur str. 36, die wie oben s. 148 ff. nachgewiesen in str. 25 ihre voraussetzung hat, musste er aus diesem grunde nach str. 25. 26 stellen, wo sie auch steht. Diese erklärung ist die einfachste und ich halte sie für die richtige. Sollten die d-strofen älter als die b-strofen sein, so würde der d-dichter die teilung der c-reihe in c^1 und c^2 zu verantworten haben. Man müsste dann annehmen, dass er für str. 18. 19 den platz nach str. 9. 10 wählte, weil dieser ihm, da diese strofen die innere einrichtung wenigstens berühren (9, 6), für die aufnahme der küchenstrofen geeigneter vorkam als der nach str. 25. 26. Für str. 36 gilt dann dasselbe raisonnement wie in dem zuerst besprochenen fall [2]).

---

[1]) Wenn str. 25. 26 zu d gehören, besteht c^2 aus str. 21—23, d^2 aus str. 25. 26. 36; die reihenfolge der gruppen bleibt dieselbe.

[2]) Nimmt man an dass str. 25. 26 zu d gehören (vgl. oben s. 164), so ist die stellung von str. 18. 19 nicht anders zu beurteilen, als hier geschehen ist. Man kann dann fragen, wesshalb nicht str. 25. 26. unmittelbar auf str. 18. 19 folgen. Aber da die reihenfolge 21—23. 25. 26 an sich untadelhaft ist, steht nichts der annahme im wege, dass auch der d-dichter fand, dass str. 25. 26 besser nach str. 23 als vor str. 21 stehen würden.

Ich gehe zu dem verhältniss der reihen b c über. Nach s. 162 betrachte ich es als ausgemacht, dass sie nicht zugleich entstanden sind. Es leuchtet sofort ein, dass der anschluss dieser reihen in der gruppe 8—10 zu suchen ist. Theoretisch bestehen mehrere möglichkeiten.

1. Wenn c jünger als b ist, so ist der vorgang der gewesen, dass der c-dichter durch str. 8 veranlasst wurde, näheres über Óđins wohnung, die im zusammenhang der Grímnismál als diejenige erscheinen musste, um derentwillen die reihe b überhaupt vorhanden war, zu berichten. Er hat dann nach str. 8 die ganze reihe c (9. 10. 21—23. 25. 26) hinzugefügt. Man muss dann eine spätere umstellung annehmen. Da die neu eingeführten strofen den zusammenhang der reihe b störten, wäre die mehrzahl von ihnen nach dem schlusse der b-reihe versetzt worden. Dass str. 9. 10 stehen geblieben sind, wäre dann so zu erklären, dass der redactor, der die umstellung vornahm, diese beiden strofen nicht von str. 8 trennen zu müssen glaubte.

. 2. Aber auch das umgekehrte lässt sich denken, dass c älter als b ist. Und zwar:

A. Str. 8 gehört ursprünglich zu c, und die übrigen b-strofen wurden im anschluss an diese strofe hinzugedichtet. Diese annahme hat geringe wahrscheinlichkeit für sich. Denn einmal war, wenn str. 8 die deutliche einleitung einer ein festes gefüge bildenden strofenreihe war, kaum ein anlass vorhanden, im anschluss an diese strofe ein den Grímnismál inhaltlich durchaus fernstehendes langes katalogisierendes gedicht von den götterwohnungen zu dichten, und ferner hat der erste abschnitt dieser untersuchung gezeigt, dass str. 8 mit den übrigen b-strofen so nahe verwandt ist, dass man nicht ohne zwingenden grund sie von diesen trennen und einer anderen gruppe zuweisen darf [1]).

[1]) Vgl. ferner noch s. 171 unten.

B. Dieselbe erwägung verbietet auch die theoretisch mögliche annahme, dass str. 8 zu c gehöre, und dass die übrigen b-strofen ein selbständiges gedicht seien, das auf grund einer äusseren ähnlichkeit von str. 8 attrahiert worden sei.

C. Also bleibt, wenn c älter als b ist, nur die möglichkeit übrig, dass b ein selbständiges gedicht ist, zu dem auch str. 8 gehört. Diese strofe wurde auf grund der stofflichen verwandtschaft von str. 9. 10 attrahiert, und zusammen mit ihr wurde die ganze reihe, zu der sie gehörte, aufgenommen. Die reihenfolge erklärt sich in diesem fall von selbst. Wenn str. 8 an str. 9. 10 angeschlossen wurde, so wurden natürlich die strofen, die ursprünglich str. 8 vorangingen, auch vor str. 8 aufgenommen; für die, welche folgten, war der angewiesene platz der nach str. 9. 10.

Die möglichkeiten, aus denen wir eine wahl zu treffen haben, sind also die folgenden. Entweder ist b älter als c; dann wurde c im anschluss an str. 8 gedichtet und die mehrzahl der c-strofen wurde später nach dem ende von b versetzt. Oder c ist älter als b. Dann ist b ein selbständiges gedicht, das auf grund stofflicher verwandtschaft von str. 8 mit str. 9. 10 von c attrahiert worden ist. A priori sind beide möglichkeiten ungefähr gleichberechtigt, — nur dass im zweiten fall keine strofenversetzung angenommen zu werden braucht. Die entscheidung muss ein neues moment, das verhältniss der beiden reihen b c zu den alten strofen a bringen. Die frage erhebt sich somit: welche dieser reihen schliesst sich am engsten an den ursprünglichen strofenbestand an?

Ein wichtiges ergebniss unserer bisherigen untersuchung ist, dass bei der entstehung des bunten wirrwarrs von strofen, den die Grímnismál der forschung darbieten, doch die absolute willkür ausgeschlossen ist. Widerholt liessen sich abschweifungen des gedächtnisses oder der phantasie constatieren, aber stets war für die aufnahme einer strofe oder einer reihe in dem schon vorhandenen strofenvorrat ein äus-

serer anlass gegeben. Wie die d-strofen sich an die c-reihe schliessen, so schliessen alle jüngere zusätze sich an einzelne ältere strofen an, str. 20 an 19, 24 an 23, 27. 28 an 26 u. s. w., und so schliessen sich auch b und c durch das verhältniss von str. 8 zu 9. 10 aneinander, sei es nun dass b oder c die priorität zukommt. Man darf daher mit recht erwarten, dass auch das verhältniss der ältesten interpolation zu dem ursprünglichen gedichte ein ähnliches sein wird. Absolute willkür wird man hier eben so wenig erwarten wie in einem der übrigen fälle. Wir fragen demnach: enthält die reihe a eine stelle, an die sich der anschluss einer der reihen b c verstehen lässt? Es ist unschwer zu sehen, dass für b nicht nur in dem alten gedichte kein platz ist, sondern dass auch keine strofe der reihe a den geringsten anlass zur anknüpfung dieses gedichtes von den götterwohnungen bot. Die behauptung, dass das gedicht an eine verlorene strofe geknüpft worden sei, wäre, wo ein ähnlicher fall in dem doch so stark interpolierten gedichte nicht begegnet, wo sonst nichts auf einen verlust von strofen hinweist, und wo es sogar unmöglich ist, sich vorzustellen, was wol der inhalt einer solchen strofe, an die die b-reihe geknüpft wäre, gewesen sein müsste, nur eine ausflucht.

Anders verhält sich die reihe c a gegenüber. Diese strofen handeln nur von Valhǫll, und man kann nicht sagen, dass sie in Óđins rede so übel am platze sind, dass nicht ein dichter auf den gedanken kommen konnte, sie in dieselbe aufzunehmen. Aber mit den besprochenen fällen von interpolation besteht doch der unterschied, dass die reihe weder formell noch durch ihren inhalt an eine bestimmte strofe der reihe a gebunden ist. Wenn sie eine interpolation ist, so ist sie doch anders als die übrigen zusatze zu beurteilen. Ihr dichter muss sie dem Óđinn in den mund gegeben haben, weil er meinte, dass ein guter grund vorhanden war, den gott seine wohnung beschreiben zu lassen. Das führt uns zu der

frage, ob diese reihe nicht echt sein kann. Nachdem wir alle spätere zusätze entfernt haben, wird sie sich im zusammenhang der alten strofen vielleicht anders ausnehmen als in der überlieferung.

Der grund, der uns davon abhielt, sogleich bei der ersten durchmusterung des strofenbestandes die reihe c dem alten gedichte zuzuweisen, war ihr verhältniss zu den b-strofen. In der überlieferung schliessen sich die ersten c-strofen (9. 10) an eine b-strofe (8) an, und wo diese sich gleich am anfang als jünger ergaben, mussten jene folgen, bis es sich zeigte, dass die c-strofen nicht notwendig gleichaltrig mit oder jünger als die b-strofen sein müssen. Müllenhoff hat alle strofen unserer reihe c für echt erklärt. Aber er verbindet sie mit einem teil der jüngeren reihen b d, wodurch ihre wahre stellung und bedeutung unklar wird. Ihre ältester platz ist unmittelbar nach str. 3, unmittelbar vor str. 45. Wenn sie alt sind, so enthalten sie einen teil der offenbarung des gottes. Wir haben nun zu untersuchen, ob sich aus den übrigen strofen gründe dafür entnehmen lassen.

Die strofen mit Óđins namen zeigen eine deutliche steigerung und bewirken eine gradweise erhöhte spannung, indem die identität des gottes stets näher angedeutet und doch dem zweifel fortwährend raum gelassen wird. Zunächst scheinen die namen selbst allmählig deutlicher zu werden: Herjann und Hjalmberi sind verständlicher als Grímr und Gangleri, und solche namen wie þriđi und Hár sind durch die später in die Snorra Edda aufgenommene erzählung allbekannt. Natürlich ist das princip der steigerung hier nicht consequent durchgeführt; die wahl der namen war hauptsächlich von metrischen regeln abhängig. Aber schon dass die reihe fortgesetzt wird, erhöht, — solange die zahl der namen gewisse grenzen nicht überschreitet, — die spannung, weil dadurch der gast als der gott mit den vielen namen angedeutet wird, was str. 48, 5—7 darauf mit klaren wor-

ten ausspricht. Plötzlich wird die reihe durch den übergang auf das sich erfüllende geschick des königs unterbrochen, aber während der hörer sich abfragt, woher dem gast die kunde der zukunft gekommen sein mag, wird die frage nach dem namen str. 53 widerum aufgenommen. Z. 2 bringt den unzweideutigsten beinamen des gottes und lässt doch von neuem einem geringen zweifel raum, indem sie nicht aussagt, dass es der gast selbst ist, der diesen namen trägt; darauf bringen endlich z. 5. 6 zu gleicher zeit den sichersten aufschluss über die identität des gastes und den abschluss des gedichtes [1]).

Es ist nun durchaus nicht unverständlich, dass diesen namenstrofen die Valhǫllstrofen vorangehen. Im gegenteil lässt sich darin dasselbe princip der erhöhten spannung widererkennen. Zuerst ist von der wohnung, dann von dem gotte selber die rede, aber über die beziehung des gastes zu der von ihm beschriebenen wohnung wird man im unklaren gelassen. Die gedankenfolge ist nämlich nicht die, dass der gott zuerst sagt: 'so und so sieht meine wohnung aus', und etwa am schluss der beschreibung erraten lässt, dass das Óđins wohnung ist, — im gegenteil, er beginnt mit der zweimal widerholten mitteilung, dass er Óđins wohnung beschreibt, aber dass das zu gleicher zeit *seine* wohnung ist, das muss man raten, das erfährt man erst endgültig aus den worten der vorletzten zeile: *nú kant Óðin sjá.* Desshalb kann man auch nicht sagen, dass der eindruck dadurch geschwächt wird, dass str. 9. 10 den namen Óđinn nennen, wie das bei str. 51, 5 der fall ist. Im gegenteil, dass der name hier genannt wird, ist eine unentbehrliche voraussetzung zum verständniss des gedichtes. Denn nur dadurch entsteht die mög-

[1]) Diese beobachtungen bestätigen das resultat, zu dem wir s. 159 in bezug auf str. 51, 3—6 kamen. Es ist nämlich unmöglich, dass der gott mitten in dieser mit so grosser kunst auf den schluss zugespitzten namenreihe aus irgend einem diesem zweck fern liegenden anlass den namen Óđinn, auf den das ganze hinausläuft, genannt haben sollte.

lichkeit, dass str. 53, 5 über die beziehung des gastes zu der von ihm beschriebenen wohnung in éinem worte auskunft gibt. So erhalten erst durch str. 53, 5 nicht nur die namenstrofen sondern auch die Valhǫllstrofen die wahre beleuchtung.

In geringerem massstab ist nun dasselbe kunstmittel, auch wenn man von der beziehung zu dem packenden schlusse absieht, innerhalb der beschreibung von Valhǫll angewandt. Zwar nicht mit so bewusster kunst und nicht mit solcher consequenz, was auch für den zweck des gedichtes nicht nötig war, aber mehr als ein stilmittel. Die wohnung, die beschrieben wird, heisst Valhǫll; aber genannt wird sie erst in der fünften strofe der reihe. Und auch hier ist eine allmählige steigerung vorhanden: str. 9. 10 sind bloss beschreibend; str. 21. 22 geben schon durch die namen Valglaumnir und Valgrind zu erkennen, worauf die beschreibung hinausläuft; erst str. 23 bringt zugleich mit dem eindruck des überwältigenden (die 540 türe) den namen Valhǫll. Wenn str. 25. 26 alt sind, — woran zweifel möglich ist (vgl. s. 164), — so ist freilich der name nicht für die letzte strofe der reihe aufgespart, aber das princip ist doch nicht zu verkennen, wenn es auch hier nicht die ganze composition beherrscht.

In dieser tatsache, dass die c-strofen eine reihe bilden, die stilistisch mit dem wichtigsten teil der a-strofen nicht nur auf éiner linie steht, sondern auch zusammen mit diesen eine grössere reihe bilden, in der dasselbe stilmittel, das in den namenstrofen angewandt ist, potenziert erscheint, sehe ich den endgültigen beweis, dass die c-strofen echt sind. Der eigentümliche stil des gedichtes, der sich uns in den Valhǫllstrofen und den namenstrofen offenbart hat, gibt nun zugleich einen neuen grund ab, str. 8 zu verwerfen. Denn wenn diese alt wäre, so wäre Valhǫll gleich am anfang genannt, und die spannende strofenreihe würde zu einer langweiligen fortschrittslosen beschreibung hinabsinken.

Nachdem wir zu der einsicht gelangt sind, dass die c-strofen tatsächlich einen teil von Óđins offenbarung enthalten, sind wir nun auch in den stand gesetzt, die oben s. 157 anm. gestellte frage über die beziehung der ersten hälfte von str. 45 zu beantworten. Wenn Óđinn sagt: 'ich habe jetzt den (hier versammelten) männern einen strahl meiner herrlichkeit gezeigt', so geht das weder auf str. 1—3 noch auf verlorene strofen, sondern auf die unmittelbar vorhergehenden strofen der reihe c. Denn gerade einen strahl, einen *svipr* seiner herrlichkeit hat der gott in diesen strofen offenbart. Nicht seine volle herrlichkeit, denn diese ergibt sich erst aus seiner identität; aber seine beziehung zu Valhǫll hat er in bedeckter weise zu verstehen gegeben. Das einzige, was ihm zu tun übrig bleibt, ist, dass er diese beziehung in unzweideutigen worten ausspricht und darauf verschwindet. Dass er das tun wird, sagt z. 3 aus, wie oben ausführlich gezeigt worden ist. Str. 45 ist also ein ruhepunkt in der selbstenthüllung des gottes, der von der ersten hälfte dieser offenbarung zu der zweiten, wichtigeren auf natürliche weise hinüberführt.

Wenn die strofen der reihe c echt und keine strofen verloren sind, so muss auch ihr verhältniss zu den vorhergehenden strofen 1—3 verständlich sein. Der übergang von str. 3 auf str. 9 ist ein jäher, aber er ist in der anlage des gedichtes begründet. Im gedichte gehen zwei gedankenreihen nebeneinander her. Ihre mittelpunkte sind die beiden hauptpersonen. Der ausgangspunkt für beide ist derselbe, und auch am schlusse treffen sie wieder zusammen; in der mittelpartie kommt jede für sich zum selbständigen ausdruck.

Der ausgangspunkt ist: könig Geirrøđr hat mich (Óđinn) in dieser halle gequält; Agnarr ist der einzige, der mir speise geboten hat.

Daran knüpfen sich diese beiden gedankenreihen:

a Du, Agnarr, wirst könig werden. Du, Geirröđr, wirst umkommen.

b Óđinn ist der herrscher in Valhǫll. Vernehmt, wer ich bin. Ich bin Óđinn.

Die gedankenreihe a kommt zuerst zum ausdruck. Aber da ihr abschluss für den schluss des gedichtes aufgespart wird, bricht sie in der mitte ab. So entsteht die gedankenfolge:

1. *a:* Du, Agnarr, wirst könig werden. (Hier der schroffe übergang). 2. *b:* Óđinn ist herrscher in Valhǫll. Vernehmt, wer ich bin. 3 $a+b$: ich, Óđinn, werde dich, Geirrøđr, besitzen als *eggmóđan val.*

Dass ein directer anschluss von str. 9 an str. 3 nicht vorhanden ist, ist also nichts weniger als natürlich, denn mit str. 9 beginnt eine unabhängige gedankenreihe, die erst in den schlussstrofen 51, 1. 2. 52, 3—53, 6 mit der str. 3 abgebrochenen zusammentrifft. Die treffliche kunst des dichters hat dafür gesorgt, dass diese strofen einen doppelten abschluss für beide gedankenreihen bilden.

Ich fasse die hauptresultate dieser untersuchung in eine übersicht der überlieferung zusammen.

Ursprünglich sind str. 1—3. 9. 10. 21—23. [25. 26?] 45. 46. 47, 1—3 + 48, 5—7. 51, 1—2 + 52, 3—6. 53.

An str. 9. 10 wurde das gedicht von den götterwohnungen str. 4. 5. 7. 8. 11—16 geknüpft.

Die beschreibung von Valhǫll wurde durch str. 18. 19. [25. 26?] 36 erweitert.

Jüngere erweiterungen dieser beiden interpolationen sind: str. 6 zu 5. str. 17 am schluss des gedichtes von den götterwohnungen. str. 20 zu 19. str. 24 zu 23.

An str. 25. 26 wurde str. 32 geknüpt, und zugleich mit dieser wurde str. 31, die mit ihr von anfang an zusammengehörte, aufgenommen. Im anschluss an diese strofen, namentlich an 32, wurde bald str. 35 unter dem gleichzeitigen einfluss von str. 25 gedichtet.

An str. 26 wurden — später als die aufnahme der reihe 31. 32 — str. 27. 28 geknüpft, und daran schloss sich str. 29 mit ausnahme der jüngeren z. 4—6.

An str. 31 schloss sich str. 30. Die zweite hälfte dieser strofe wurde in str. 29 widerholt.

Str. 35 wurde durch str. 33. 34 ausgeführt und corrigiert.

An die Yggdrasill-strofen 31. 32. 35 (oder später an die erweiterte reihe 31—35) schloss sich str. 44.

Str. 44 attrahierte str. 43, und zusammen mit dieser wurden str. 37—42 aufgenommen.

Das namenverzeichniss str. 46. 47, 1—3 + 48, 5—7 wurde durch str. 47, 4—48, 4. 49. 50. 54 erweitert.

Str. 51, 1—2 + 52, 3—6 wurde durch interpolation von str. 51, 3—52, 2 zu zwei strofen erweitert.

Von strofenverlust zeigt die überlieferung keine spuren. Doch ist vielleicht nach str. 31 éine strofe der reihe 31. 32. 35 verloren.

Umgestellt ist keine einzige strofe.

Amsterdam.

R. C. Boer.

Nordiska ord belysta af finska.

Smärre språkhistoriska bidrag.

1. Fi. **vorma-** : nord. **worma-* 'orm'.

Fi. *vormuska* 'mask, metmask, orm' (Lönnrot, finskt-svenskt lex. [1])) synes mig vara en finsk utbildning af den urnordiska stamformen (**worma-*) till fsv. (Söderwall) *ormber* 1) 'orm', 2) 'kryp, lus', nsv. (Rietz, s. 849) *orm* 1) 'mask', 2) 'orm', fvn. (Fritzner[2]) *ormr* 'orm, slange', men äfven = lat. vermis, nno. (Aasen) *orm* 1) 'slange', 2) 'mask' i vissa komposita (ss. *skolorm* 'tusindbeen', *doggorm* 'et slags insektlarve'). Got. *waurms* är uppvisadt blott i bet. 'schlange, drache', men i vestgermanska språk användes ordet, utom i sistsagda bemärkelse, för att beteckna 'vermis, vermiculus' (Schade, Wbch s. 1217, Kluge, Wbch[6] u. Wurm). Den nordiska *a*-stammen af vårt subst. framträder oförändrad i tvänne enligt min mening hit hörande finska verb: *vormata* 'brumma, knota, knorra', *vormahtaa* 1) 'brumma, gorma', 2) 'hoppa upp, spritta upp, dimpa'. I fråga om betydelseutvecklingen i fi. *vormata* och *vormahtaa* 1) hänvisar jag dels till nno. (Ross) *yrmla* (**wurmilōn*) 'ublid kvinde', *yrmeleg* 'bistert udseende', dels till ndl. *wurmen* 'sich quälen, abhärmen, schwer arbeiten', fht. *wurm* 'krankheit die man einem fressenden wurme zuschreibt' (Schade), nht. *wurmen* 'lida af mask', fig. 'grubbla' (jfr nsv. lånordet *vurma*). Betydelsen hos *vormahtaa* 2), med syftning på ormens resp. maskens rörelser, återfinnes på germansk botten hos ndl. *wurmen* 'sich wie ein wurm drehen und wälzen'.

---

[1]) Allt nedan behandladt finskt ordmaterial är hämtadt ur denna ordbok.

2—3. Fi. **ruuhi** : fvn. *þró* (fsv. *-trō*) 'urholkad stock m. m.'; fi. **runko** : germ. **þrunhō* 'trädstam'.

Fi. *ruuhi* 'ho, tråg, ekstock, båt utan köl, likkista, ränna, holk', med flere smss., ss. *tukki-ruuhi* 'ekstock af en eller två hopfogade stockar', *vesi-ruuhi* 'vattenränna', och det motsvarande estniska *rūh*, gen. *ruhe*, 'trog, knippe, kleiner kahn' (Wiedemann-Hurt, Ehstn.-deutsch. Wbch) äro — såsom redan Lönnrot (lex.) och Ahlqvist (De vestfi. språkens kulturord s. 150) antagit — germanska lånord. Men då de nämda författarena vilja söka det fi.-estn. ordets källa i sv. *tråg*, ty. *trog*, *truhe*, är denna sammanställning från den nutida forskningens ståndpunkt formelt omöjlig. Ordet i fråga är påtagligen identiskt med fvn. *þró* (pl. *þrǿr* o. *þróar*) 'udhulet stok el. sten' (Fritzner[2]), 'a trough, watering trough, esp. of hollowed wood or stone' (Vigfusson), nno. (Aasen), *trō* (pl. *trør*) 1) 'en udhulet blok, et langaktigt kar som er dannet ved udhuling', 2) 'en rende, vandrende af træ, f. ex. ved en mølle', fsv. *-þru*, *-þro* i *sten þru*, *stentro* (Rydqvist, Sv. spr. lag. IV, s. 295 o. Söderwall, ordb.) = fvn. *stein-þró* 'stenkiste til ligs begravelse' (Fr.[2]). Det samnordiska ordet motsvaras å vestgermansk mark af ags. *ðrúh* (pl. *ðrýh*) 'kiste, lade, sarg, wasserrinne', meng. *þruh*, *thrugh*, *throg* 'sarg', möjligen äfven af det till betydelsen afvikande fht. *drūh*, f. 'pedica, compes, cippus'. Den germ. ordfamiljens förhistoria behandlas utförligt af Lidén, Uppsalastudier s. 82 ff., där han utgår från en samgermansk stam *þrūh-*, f., med grundbetydelsen 'trädstam, trädkloss'. Han omnämner emellertid icke ordets förekomst i finskan, där detsamma, såsom vi sett, kvarlefver i de flesta ofvan angifna betydelseskiftningar; endast den starkt differentierade fornhögty. nyansen är okänd. Därjämte uppvisar det fi. ordet betydelsen 'ekstock', som väl blott tillfälligtvis saknas å germansk botten; med all sannolikhet har den urspr. förekommit äfven här, att döma nämligen af det synonyma sv. *ek-*

stock, *eka*, ä. nsv. *ökia*, *ēkia*, fvn. *eikia* 'båt af ek' (urspr. väl = urholkad ekstam).

Den fi. stamformen *ruuhe-* (hvaraf nom. sg. *ruuhi*) häntyder på en till grund liggande nordisk *i*-stam **þrūhi-*; jfr fi. *arpi*, gen. *arven*, = fsv. *ar*, *ær*, fno. *ærr*, *ørr* af urnord. **arwiʀ* (Noreen, Aisl. Gr.[3] § 74, 7). Nom. och ack. pl. *þrør* (**þrūhiʀ*, jfr ags. pl. *ðrýh*) kunde i självfva värket ha bildat utgångspunkter för genomförd *i*-stamsböjning. Fi. *ruuhe-* ansluter sig f. ö. mycket nära till de från samma nord. flexionsklass utgångna fi. *ranne'* (gen. *ranteen*) = fvn. *rǫnd* (pl. *rendr*) och fi. *ruoke'* = fvn. *brók* (pl. *brøkr* < **ƀrōkiz*), om hvilka se Thomsen, Über den Einfluss der germanischen Spr. auf die finnisch-lappischen, s. 105.

Det samgerm. *þrūh-* återför Lidén a. st. på en förgerm. grundform *trūq-* och kombinerar ordet närmast med lett. *trauks* m. 'ein geschirr, gefäss' (ieur. **trouqo-*), hvilket liksom isl. *þró* egentl. skulle betecknat 'ausgehöhltes stück holz'. Men i självfva värket torde det germ. subst. enligt känd ljudlag hafva utvecklats ur äldre urgermanskt **þrunh-* (jfr. got. *þūhta* 'dünkte', *jūhiza* 'jünger'). I denna sin äldsta germ. rotform och i den af Lidén (o. a. st.) påvisade centrala betydelsen af 'trädstam' kan ordet i fråga, enligt min mening, föreligga som lån i fi. *runko* 'kroppen utom hufvud, armar och ben, bål; stam, stomme, skrof; rundad kropp, (bot.) kronstam' (och i kollektiv mening 'djup skog, där trädstammarna fallit kors och tvärs'), en form hvilken regelrätt låter deducera sig ur ett germ. **þrunhō*. Å utomgermansk språkbotten anser jag ordet i fråga därför närmast besläktadt med lit. *trinka* 'hauklotz', lat. *truncus* 'trädstam i motsats till grenar, rot, blad', 2) 'bål af (ett djur el.) en människa' (= fi. *ruumiin runko*). Inom det älsta lagret af germ. lånord i finskan representeras germ. *h* (d. v. s. χ) dels af *h*, dels äfven af *k*, detta senare icke blott i uddljud (jfr *kansa* = got. *hansa*, *kallio* = isl. *hella*) utan ofta äfven i inljud, såsom i *akana* =

got. *ahana* 'agn', *raaka* = isl. *rá* (mht. *rahe*) 'stång' (Thomsen, Einfluss, ss. 65, 74), *vaikia* 'svår' : got. *wáihjō* 'kamp' (Karsten, Nordiska studier, s. 51 f.). I och för sig kunde fi. *runko* äfven afspegla germ. **þrungō* (med vernersk växling i förhåll. t. **þrunhō*), men denna form af ordet är veterligen obelagd. Icke häller är man berättigad att med Lönnrot (lex.) sammanställa det fi. ordet omedelbart med lat. *truncus*. Betydelselikheten är visserligen slående (se ofvan!), men jämförelsen strandar på det förgermanska *k*-ljudet, hvilket i finskan regelrätt borde gifva *kk*, hvarförutom antagandet af ieur. lån äfven annars förefaller något vågadt.

De enstafviga fem. konsonantstammarna, till hvilka man äfven räknar det ofvan behandlade nord. *þrō*, ha såväl i fornsv. som i fno.-isl. i sing. antagit *ō*-deklination (Noreen, Aschw. Gr. § 429, Aisl. Gr.[3] § 402). I fall min tolkning af fi. *runko* är riktig, framgår däraf, att den nord. singularformen af ordet redan i älsta tid böjts som *ō*-stam, och i själfva värket hänvisa äfven andra fi. lånord af samma nordiska flexionstyp (enstafviga fem. kons.-stammar) på redan urnord. *ō*-stamsdeklination i sing.: jfr fi. *tanko* (**stangō*) = fvn. *stǫng*, sv. *stång*, fi. *panku* (**spangu*) : fvn. *spǫng*, sv. *spång* (se Thomsen, a. a. s. 105 f.).

4. Fi. **rahna-** : fvn. *rán*, fsv. *rān* 'rån' (fvn. *Rǫ́n*, fsv. *Rani* etc.); fi. **rahno-** : fsv. *rāna* 'råna'.

Fi. *rahnata* 'röfva, plundra; slita, sarga' (och med specialisering af bet. 'harka, harfva, välta en åker), *rahna* 'ristknif, harka; sår' (äfven 'splint, spjäle'), med ett flertal afledningar, förbinder jag med fvn. *rán* n. 'handling, hvorved nogen forholder anden mand hvad der med rette tilhører denne; rov, hvad nogen har tilranet sig', fsv. *rān*, nsv. *rån* n. idem, fvn. *rǽna*, fsv. *rǣna* 'röfva, råna, plundra', fht. *birahanen* (< *-rahnjan*) 'rauben, erbeuten'. Finska *rahna* 'sår' är formelt identiskt med den urnord. stammen till fvn. *rán*,

fsv. *rān*, och på detta subst. är äfven fi. verbet *rahnata* bildadt. Jämsides med detta går det synonyma fi. *rahnoa*, inf. (*rahno-n*, präs.), hvilket synes ha direkt utgått ur en urnord. form **rahnōn*, hvaraf fsv. *rāna* (jfr subst. *rānadher* m.) = nsv. *råna*. Att finskan i nyanserna 'slita, sarga, sår' bevarar ett ålderdomligt betydelseförhållande, visar en jämförelse med find. *rakš-* 'verwunden, verletzen', hvilket Persson, Wurzelerweiterung s. 215, not 2, förbundit med vår germ. ordgrupp [1]. — Estn. *rahnama* 'fauststösse geben, knuffen' hör kanske också hit.

5. Fi. **vahla** : fvn. *þvál*, sv. *tvål*.

Fi. *vahla* 'drägel, skum, fradga', hvaraf verbet *vahlata* 'drägla, skumma, fradga sig', är enligt min mening ett lån af fvn. *þvál*, fsv. *þwāl*, nsv. *tvål* i ordets urnordiska form

---

[1]) Med hänsyn till det ur roten *rakš-* utgångna find. *rakšās* 'beschädiger, nächtlicher unhold' synes mig den gamla sammanställningen af fvn. *rán* 'rapina' och *Rǫn*, namn på Ägirs maka, bekant ur sagan för sitt mot människan fientliga sinnelag, förtjäna att upptagas till förnyad pröfning (jfr en annan tolkning hos Kock, ZfdA. 40: 205, IF. 10: 109 f.) Denna uppfattning af kvinnonamnet ifråga finner man t. ex. hos Förstemann, Altd. namenbuch I² sp. 1244, som vill återfinna detsamma i en från 6. och 7. årbundradena uppvisad forntysk personnamnstam *Ran-* (med långt *a* och därför möjl. sammandraget af **Rahn-*), ingående t. ex. i *Rano*, *Ranilo*, *Raning*, *Ranbrecht* o. a. bildningar. Med detta ty. personnamn identifierar Hellquist, Om de sv. ortnamnen på *-inge* s. 116 f., fsv. (runsv.) *Rani* (ä. nsv. *Rane*), liksom han fattar sv. gårdnamnet *Ræninge* (*á Rǽningi* i Yngl.-tal) som formelt identiskt med fty. *Raning* (ofvan). För härledningen af dessa namn ur en grundform **Rahn-* tror jag mig ha funnit ett stöd i det sydösterbottniska *Rahnasto*, namn på en stor gård vid Kyro-älfs öfre lopp i en numera h. o. h. finsk bygd (Ilmola s:n), där äfven andra (äldre o. yngre) svenska gårdnamn anträffas (hvarom närmare i min upps. "Några bidr. t. Österb:s uppodlingshist." i Joukahainen XII, Helsingfors 1904). Då gårdnamnet i fråga icke torde kunna uppvisas från det öfriga Finland och icke häller är kändt som finskt appellativ, kan det med skäl misstänkas vara ursprungligen svenskt. Liksom t. ex. *Maakasto*, fi. gårdnamn i Vemo (Eg. Finl.), återgår på *Makastadom* (1323: Åbo domkyrk. svartbok, reg.), *Makastadhum* (1328: Dipl. suec. IV, reg.), kan fi. *Rahnasto* ha uppkommit af **Rahnastom* (*-stadhom*), hvartill kanske *Rånesta* (1544 *rånesta*, 1545 *Ronesta*, se jordeböckerna för Smål. af sagda år, resp. n:o 15 och 14, å Kgl. kamm. ark.), bynamn i Odensvi s:n, Tjusts h:d, Kalmar län, företräder en nsv. motsvarighet.

**þwahla-*. Motsvarande former i got. (*þwahl* n.) och i fornhögty. (*dwahal* n.) uppvisa bet 'bad, lavacrum'. Betydelsen hos nord. *þwahla-* uttryckes i finskan genom *saipua*, äfven det germanskt lånord = ty. *seife*, sv. *såpa*, och den med fi. *vahla* förenade betydelsen är resultatet af en — möjligen redan i det långifvande språket skedd — generalisering af den förra. I semasiologiskt afseende kan jag hänvisa till en fullständig parallelism i en bekant germansk ordfamilj. Fvn. *lauþr*, n. betecknar (enligt Fritzner[2]) 1) 'lud, sæbelud, sæbeskum' och 2) 'skum i alm., især om havbølgernes', och de motsvarande nsv. *lödder* (äldre *löder*, *lödr*, se Noreen, Sv. etymologier s. 43), neng. *lather* (= feng. *léaðor*) afse såväl tvållödder som skum i allm., t. ex. om hästar skummiga af svett. Det samgermanska ordet är till form och betydelse så godt som identiskt med gr. *λοῦτρον, λοϝετρόν*, hvilket betecknar både 'badvatten' och (liks. got. *þwahl*, fht. *dwahal*) 'badning, bad'. Det är nära besläktadt med gr. *λοϝέω*, lat. *lavāre* 'tvätta', liksom germ. *þwahla-* hör till verbalroten *þwah-* med samma betydelse.

6. Fi. **sauvo** : isl. *saggi* 'fuktighet', nsv. d. *sagga* 'framsippra' etc.

Fi. *sauvo* 'källa' sammanställer jag med isl. *saggi* m. 'moistnes, dampnes' (Vigfusson), *saggasamr* 'fugtig' (E. Jonsson), *söggr* 'madidus' (Bj. Haldorsen), nno. (Aasen, Ross) *sogg*, *søgg* 'fugtig, lidt vaad l. blød', nsv. d. (Rietz, s. 555) *sögg*, *sygg* 'fuktig, våt', *sagga* 1) 'småregna', 2) 'framsippra, sakta framrinna'. Ordet är samgermanskt, såsom fht. *sou* (g. *souwes*) m., ags. *séaw* m. 'saft', *geséaw* 'saftrik' visa, och äger en utomgermansk parallell i find. *savá-* 'saft'. Fi. *sauvo* återger ljudtroget den urgerm. *n*-stamsform, som ligger till grund för isl. *saggi*. I stället för det hos finska lånord af denna formklass vanliga stamutljudet *-a* finner man här ett *-o*. Men äfven detta har paralleler; bland germ. maskulina

n-stammar, inlånade i finskan, nämner Thomsen, Einfluss s. 107, fi. *mato* = got. *maþa* 'mask', fi. *mako* = fvn. *mage*, ags. *maga* 'mage'. Fi. *sauvo* synes ha upptagits före ljudutvecklingen *ww* > *ggw*. Den fi. betydelsen 'källa' låter närmast jämföra sig med den hos sv. vb. *sagga*: 'framsippra'.

7. Fi. **nuha**, estn. **noha** (af **snuza*, **snoza*) : sv. *snor* (*snår*, *snör*) 'nässlem'.

Fi. *nuha* 'snufva' kan enligt finska ljudlagar återgå på äldre **snŭza* (jfr beträff. öfvergången af *z* till *h* exempelvis fi. *keihäs* = urn. **gaizaz*, fvn. *geirr* 'spjut'). Men detta är enligt Noreen, Sv. etymologier s. 67 (jfr Aschw. Gr. § 84, 1, b och 2, c) den urnord. stamformen för nsv. (högsv.) *snōr* n. 'nässlem', hvilket Söderwall (ordb.) anför redan från fornsv. och forngutn. under formen *snoor* m. (jfr att ordet ännu hos Lind, Wbch, 1749, är mask.). Enligt Aasen och Ross förekomma i nyno. folkmålet formerna *snor* n., *snorr* m. och *snør*, *snørr* f. i s. bet., och från nsv. dialekter meddelar Rietz (s. 646) formerna *snår*, *snör*. Beroende af om dialekten ägde eller icke ägde *R*-omljud, gaf stammen **snuza-* (enl. Noreen) i de enstafviga formerna *snø̄r snōr*, i de tvåstafviga formerna *snør-* och *snor-*. Att det fi. ordet trots den semasiologiska afvikelsen kan höra hit, framgår af det motsv. estn. *noha* (*nohu*, *nohi*, *nuhu*), hvilket enl. Wiedemann-Hurt, Ehstn.-d. wbch betecknar såväl 'schnupfen' som 'fliessender rotz (der pferde)'; jfr äfven estn. *jõkswa noha* 'fliessender schnupfen' [1]). Detta betydelseförhållande belyses f. ö. af t. ex. nht. (Grimm, D. wbch) *schnuder* (*schnoder*) 'schnupfen, rotzfluss', men äfven 'der rotz selbst, besonders wenn er aus der

[1]) Estn. subst. *nohin* (gen. *nohina*) 'schnauben, schnüffeln (durch die nase)' och vb. *nohisema* 'schnauben, schnaufen, hörbar atmen (durch die nase)' etc. (med sidoformerna *nuhin* resp. *nuhisema*) fattar jag som afledningar af ett nordiskt lånord, närmast motsvarande sv. och no. *snusa* 'indraga luft (sedan *snus*) genom näsan' (jfr meng. *snēsen* af **sneusan* 'nysa'), hvilka enl. Noreen a. st. vore 'närmaste släktingar' till sv. *snor*.

nase läuft' (jfr mlt. *snodel* 'hängender nasenschleim'), mlt (Lübben, Handwbch) *snuve* (hvaraf sv. *snufva*) 'schleimflus der nase' och 'katarrh, schnupfen' (jfr mlt. *snuven* 'die nas reinigen'), nno. *snot*, nlt. *snut*, ndl. *snot*, feng. *snot* = nasen schleim (jfr isl. *snýta*, no. och sv. *snyta* 'rensa näsan'): mhty *snuz* 'catarrhus, verschleimung, nasenverschleimung' (Schade Altd. wbch). F. ö. kunde fi. *nuha* äfven tänkas ha uppkom mit genom ellips af någon sammansättning, ss. nsv. dial *snår-krima*, *snår-källing* 'snufva' (Rietz, s. 646).

8. Fi. **raura, rauru** : fvn. *raurr*, *røyrr*, sv. *rör* 'röse'.

Fi. *raura* 'grus, grof sand, småsten, klapper' återför ja på urnord. **rauʀa-*, hvaraf fvn. *røyrr* (och *raur*, se Fr.[2]) m 'stenrøs, stendynge', fsv. (Schlyter, Söderw.) *rør* n. 1) 'rör stenrör, stenröse', 2) 'råmärke' (jfr smss. *ringrør* n. 'ett rö af 1 sten i midten och 4 däromkring', *stēnrør*), nsv. (Rietz s. 553) *rör* n. 1) 'samling af klappersten', 2) 'bronsfolket forngrafvar'. Jämsides med fi. *raura* går emellertid i samma betydelse formen *rauru*. Denna senare synes mig kunna förklaras blott ur en nordisk neutral *a*-stam, och en sådan är i själfva värket belagd såväl i fornsvenskan som i nsv dialekter (se ofvan). Häraf företräder fi. *rauru* enligt mi tanke en urnord. nom. l. ack. plur.; det är således ett lånord af samma typ som fi. *joulu* = *jul* (eg. neutr. pl.) och det än nu äldre fi. *jukko* = sv. *ok* (got. *juk*), om hvilka man jämför Thomsen, Einfluss s. 91. För detta antagande finner jag et stöd i fvn. *hrøysar* f. plur., hvilket användes i samma be tydelse som singularformen *hrøyse* 'stenrøs' (se Fr.[2]), ett språk bruk som i fråga om kollektiver icke är ovanligt (jfr t. ex de hos Jansen, Gesammtindex zu Kluges et. wbch, s. 25 sammanställda fallen).

Det fi. lånordet har upptagits efter ljudutvecklingen $> ʀ$, men före ʀ-omljudets tid eller i hvarje händelse för utvecklingen *au* > *ǫu* > *ø̄* (*öu*).

9. Fi. **helma** : fvn. *hjalmr*, sv. *hjälm*, eg. 'hölje'.

Fi. *helma* 'nedra delen af klädningen, sköte, framskört, uppskörtad framdel af klädningen för att därmed skyla ngt eller att däri bära ngt' återger den obrutna (urnord.) grundformen **helma-* för fvn. *hialmr* m. 1) 'hjelm' (jfr *huliðs-hialmr*), 2) 'noget som er opstablet i lighed med et taarn', 3) 'indretning til deri at bevare hø el. utærsket korn' (*høy-hialmr*, *korn-hialmr*), 4) 'krans, krone', nno. (Aasen) *hjelm* 1) = hialmr 1, 2) 'hylster, tynd skal el. hinde, især frugtbælg', 3) = hialmr 3, 4) 'en skjærm el. flage af fjele', fsv. (Sdw.) *hiälmber* 1) 'hjälm, hufvudbetäckning mot anfallsvapen', 2) 'glashjälm, kolf, retort', nsv. d. (Rietz, s. 280) *hjelm* 1) 'omhölje, hölster, hvari hafrekornet sitter', 2) 'fristående sädes-l. höskjul'. Det finska belägget bevarar så att säga ordets grundbetydelse: 'hölje, skydd, betäckning; jfr ags. fht. *hēlan*, nht. *hehlen* 'hölja', af hvars rot (*hel-*) vårt ord är en *m*-afledning.

10. Fi. **artti** : fvn. *erta*, sv. *ärta* 'uppreta'.

Fvn. *erta* (*rt*) 'erte, tirre, søge at opirre', *ertast* (við e-n) ɔ: tirre en for derved at komme i strid med ham (jfr *erting* 'handling hvorved man søger at opirre en og derved komme i strid med ham'), fsv. *ærta* (Kock, Sv. lm. X. 3: 11), no. sv. dial. *erta*, *ärta* id. bär, liksom find. *ardáyati* 'macht zerfliessen, erschüttert, bedrängt, verletzt', hvarmed ordet sammanställts af Persson, Wurzelerweiterung s. 36 och Hellquist, Arkiv XIV s. 16, prägeln af ett kausativum, men något vare sig nominalt eller verbalt germanskt grundord för detsamma har veterligen icke uppvisats. Verbet kan, i likhet med *bœta* (: *bót*, f.), *hæpta* (: *hapt*, n.) o. a. verb af samma III. svaga konjugation, vara bildadt på ett nomen, för hvilket fall jag hänvisar till fi. *artti* (g. *artin*) 'tvist, träta, gräl, krakel'. I betraktande af såväl form som betydelse kan detta misstänkas i egenskap af lånord åter-

spegla det förlorade (?) germ. grundordet (**arti-*) till vb. *erta* (**artjan*).

11. Fi. **markku** : sv. *-mark* (i ortnamn).

Fvn. *mǫrk* betyder enligt Fr.[2] 1) 'skov (*markirnar* = de skovstrækninger som dannede grensen mellem Sverige og det sydlige Norge)', en betydelse som ordet ursprungligen äfven ägt i smss. *Vingul-mǫrk*, *þela-mǫrk*, *Heið-mǫrk* samt som gårdnamn; det användes 2) i bet. af *úbygð* ('ligs. "marken", skogen, paa flere steder af Norge endnu bruges i mods. til bygden og den dyrkede jord', jfr *øyði-mǫrk*) och 3) = *Finn-mǫrk*. I fornsv. motsvarar *mark* 'mark, skog, utmark' (Schlyter). Nämda former ha utgått ur en fem. konsonantstam, hvilken — att döma af den vestnordiska formens *u*-omljud — i sing. böjts som ō-stam med en urnord. nom. ack. **marku* af en ieur. ack. sg. på *-m̥*, germ. *-u(m)*. I denna urnord. gestalt ville jag återfinna ordet i några finländska ortnamn med finsk-svenska dubbelformer. Sådana äro *Noormarkku* = sv. *Norrmark* (socken), *Pomarkku* = sv. *Påmark* (by med gårdn. *Markkula* [1]), hvari *-la* är finskt suffix), *Kaasmarkku* = sv. *Karlsmark* (by), alla i norra Satakunda, samt *Öfvermarkku* l. *Ylimarkku* (fi. *yli* = öfver) = sv. *Öfvermark*, socken i södra Österb.; det med namnformen (*Öfver-*) *Yli-markku* alternerande fi. *Yli-markki* har utgått från den nsv. formen af namnet.

Nord. *mark* är särskildt som senare kompositionsled uråldrigt i skandinaviska ortnamn. Jag erinrar här blott om landnamnet *Danmark*, hvilket omnämnes hos klassiska skriftställare redan strax efter år 500 (jfr Noreen, Spridda studier II s. 144), samt om de ofvan anförda norska landskapsnamnen.

---

[1]) Detta innehåller sannolikt sv. *mark*, men kunde äfven tänkas bildadt på personnamnet *Markus*; jfr fi. *Hannula* af *Hannu(s)*, *Maunula* af *Maunu* = *Magnus*, finl. *Heikku* (jfr sv. gårdn. *Heittjus* i Öb.) af ty. *Hainricus*, *Heinericus*.

12. Fi. **kurkku** : fvn. *kuerkr* (pl.), nsv. d. *kvärk* 'strupe', sv. *Kvarken*.

Fi. *kurkku* 1) 'strupe, svalg, hals, gap', 2) 'smalare delen af ngt': *meren k.* = Kvarken (d. ä. smalaste delen af Bottniska viken), *niitun k.* 'smalt ställe å en äng', *potelin k.* 'buteljhals' är liksom estn. *kurk* (gen. *kurgu*) 'kehle, gurgel, rachen, schlund', 2) 'bucht, biegung' (*mere-kurk* 'meeresbucht, meerenge', *wee-k.* 'wasserschlund') ett nordiskt lånord. Originalet söker jag i en urnordisk form af fvn. *kuerk* f. (nom. pl. *kuerkr* o. *-ar*) 1) 'den af hagen og halsen dannede vinkel', 2) (i plur.) 'strube', hvilket liksom fvn. *mǫrkr* (se föreg. art.) är en konsonantstam med öfvergång till *ō*-flexion i sing., där nom. ack. i urnordisk tid således lydt *kwerku* (af en urg. ack. på *-um*, *-un*). Det motsvarande fsv. ordet är uppvisadt blott i plur.: *kwærkar* 'strupe, svalg', men i nsv. folkmål förekommer (enligt Rietz, s. 375) ett *kvärk* n. 'hals, strupe' (jfr *kvärka* f. 'halssjukdom'), liksom man äfven i Norge (enl. Aasen o. Ross) använder ett motsvarande *kverk* m. 1) 'strupe, hals', 2) 'vinkel på bagsiden af en øxe mellem hammeren og bladet', 3) 'brat smalning eller indknibning som af en eng mellem to agre' (jfr det synonyma fi. *kurkku* 2). Utomnordiskt motsvarar det 1 gg uppvisade fht. *quërcha* f. 'gurgula, gurgel' (med diminutivet *quërchela* id.), äfven det förmodligen *ō*-stam.

Att ett urnord. **kwerku* i finskan återgifvits med *kurkku* har sin förklaring i *w*-ljudets urnordiska valör af halfvokal, hvilken i finskan öfvergått till motsvarande vokal. Detsamma är f. ö. fallet i de bekanta fi. lånorden *kuiskata* = sv. *hviska*, *huilata* = sv. *hvila*, *kuisti* = sv. (farstugu-)*kvist*, *kuja* = fvn. *kuī*, nsv. d. (Rietz, s. 371) *kvi*, *kvia*, *kvea* 'fäfålla, fätåg', äfvensom i fi. *suivahuttaa* 'svänga', i fall detta — som mig synes troligt — är bildadt på ett nordiskt verb motsvarande fvn. *suífa* 'svinge, slynge, dreie'. Enda skillnaden är att medan *i*:et i de nu nämda fallen kvarstår som kon-

sonantiskt element i finska diftongen *ui*, måste *e*-vokalen i **kwerkku* försvinna i finskan, emedan detta språk icke känner någon *ue*-diftong i sådan ställning.

I förbindelse med gen. *meren-* (= hafs-) användes fi. *kurkku*, såsom nämndt, att återge det sv. *Kvarken*. Då detta naturnamn i de österbottniska folkmålen ännu i vår tid har formen *Kvärtjen* (bestämd form af *kvärk*), synes det mig sannolikt, att fi. *kurkku* i denna användning inlånats som ortnamn. Från estniskan uppgifver visserligen Wiedemann-Hurt (Wbch) ett appellativt *mere-kurk*, men i Finland torde ordet blott förekomma i ofvan anförd bemärkelse. Sammanställdt med det nyss behandlade ortnamnet *-markku* (*-mark*), erbjuder ordet en viktig kronologisk hållpunkt vid bestämmandet af den svenska befolkningens ålder i Österbotten.

13—16. Fi. **koiso** : sv. *kvesa* 'blemma m. m.', fi. **soikia** : fvn. *sueigr* 'böjlig', fi. **suikia** : fvn. *suigi* 'tunn, mjuk käpp', fi. **Soini** : nord. *Swaina-* (o. a. urnordiska namnlån).

Den ofvan antagna identiteten af fi. *kurkku* och nord. **kwerku* motsäges icke däraf, att urnord. ljudförbindelsen konsonant + *w* framför *a* + konsonant haft en något afvikande behandling. Hit höra fall sådana som *Svartsmark*: fi. *Suorsameri* l. *Suos-meri* (by i Hvittisbofjärd, Satak.), *Svarttila*: fi. *Suorttila* (1557 *Swårtila*), by i Laihela (södra Österb.), *Hvassa* : *Huossa* (gårdn. ibid.). Äfven här har *w*:et vokaliserats, men därjämte har det följande *a*-ljudet, som var mottagligt för det förras labialiserande invärkan, utvecklat sig till *å* (i skrift *o*). Framför konsonantförbindelse har detta *uo* — så framt association icke hindrade (jfr de nämda fi. ortnamnen, som stodo under sina svenska sidoformers inflytande) — monoftongerats till *o* (*å*). Så har skett i fi. *sorvata* = sv. *svarfva* (jfr det i nyare tid inlånade fi. *varvata*), fi. *holvi* = sv. *hvalf* [1]).

---

[1]) Att med Saxén, Sv. landsm. XI. 3, s. 54 n. 4 enbart på grund af dessa fi. lånord förutsätta nordiska sidoformer med *o* (d. ä. *å*) : **sorva*, **holv*

Bland andra exempel på samma behandling af den fi. *uo*-diftongen må här nämnas fi. *suorsa*, vanligare *sorsa* 'and', fi. *tuorstai*, vanligare *torstai* 'torsdag'.

Bortfallet af *w* (*u*) inträder vidare — hvilket hittills icke torde påpekats — i finska lånord, hvilkas nordiska mönster innehålla ljudförbindelsen -*wai*-, och detta sker i full öfverensstämmelse med behandlingen af triftongen -*uoi*- (-*uåi*-) i rent finska ord: jfr fi. *suo* 'kärr' : *soinen* 'kärrig', *luon* 'skapar' : *loin* 'skapade'. Som sådana lånord uppfattar jag följande:

Fi. *koiso* 1) 'mal', 2) 'kvesa, fulslag', 3) 'malört', 4) 'kvesved, trollbär (solanum dulcamara)' påkallar jämförelse med fvn. (Fr.[2]) *kueisa* f. 'byld, ondartet med værk forbunden hævelse' (jfr *eitr-kueisa* = *eitr-maðkr* 'ondartet byld som man tænkte sig foraarsaget af orm i fingeren'), fsv. (Schlyter, Sdw.) *kwēsa* f. 1) 'blemma, varblåsa?', 2) 'böld, bulnad, fulslag' med smss. *kwēso-wærker* 'värk af bölder, af böld värkande ställe?', *kwēso-(kwēsa-)yrt* = *kwēs-yrt* (fda. *kwesyrt*) 'kvesört, solanum dulcamara'. Ordet kvarlefver i nynordiska folkmål: jfr nno. (Aasen) *kveis* f. 1) 'traadorm, snyltedyr i fiskenes indvolde', 2) 'sygelighed efter en ruus', *kveisa* f. 1) 'en blegne med svulst, en liden byld', 2) 'kopper, børnekopper' (jfr *kveisast* 'slaae ud i blegner, afsætte materie, om hævelse i et lem'); nsv. d. (Rietz, s. 370) *kvesa*, *kveisa* f. 'liten blemma, utslag, blåsa, fulslag' (från Östergötl., Halland, Småland, Vesterbotten), *kveiso* f. 'fulslag' (Österbotten), *kväis* f. 'koppor' (Ångermanl.) o. s. v. Hit höra äfven nsv. d. (Rietz, a. st.) *kvesa* f. 'litet sår genom uddhvasst vapen l. knif' (jfr vb. *kväsa* 'gifva skrubbsår, blånad, genom slag, stöt'). Å kontinentalgermansk botten känner jag ordet blott i mlt. (Schiller-

---

synes mig något vågadt. Å östsvensk språkbotten, där de nordiska grundorden måste sökas, är ljudöfvergången *wa* > *å* (t. ex. i *kålp* = *hvalp*) uppvisad blott i vissa estländska dialekter (se Hultman, Finländska bidrag till svensk språk- och folklifsforskning ss. 278, 286).

Lübben) *qvēse* f. (**kwaisō-*) 'eine mit blut unterlaufene quetschung der haut, blutbläschen'. Nära besläktadt är fsv. (Sdw.) *qvisla* f., nsv. *kvissla* 'blemma', bildadt med afljud och *l*-suffix; jfr nno. och nsv. d. *kvisa* f. 'varblemma'.

Hvad själfva formen vidkommer företräder fi. *koiso* antingen urnord. **kwaisōn-*, hvaraf fvn. *kueisa*, fsv. *kwēsa*, eller också urn. **kwaisō*, som synes ligga till grund för fsv. fda. *kwes-yrt*, nno. *kveis*, nsv. *kväis*. I betydelsen 'mal' påminner det finska ordet om fvn. *eitr-kueisa* = *eitr-maðkr* och nno. *kveis* 1); i bet. 2) är detsamma identiskt med fvn. *kueisa*, fvn. *kwēsa* [1]), medan det i betydelsenyanserna 3) och 4) framgått ur en nordisk sammansättning = fsv. *kwēso-* (*kwēs-*)*yrt* 'kvesört' [2]).

Fi. *soikia* (*soikea*) 'lång och smal, aflång, rund' (med afledningarna *soikero* 'lättrörlig, slingrande', *soikottaa* 'vara lång och smal, röras dinglande, gängligt') förbinder jag med fvn. *sueigr* 'bøielig, føielig' (*torsueigr* 'vanskelig at bøie'), *sueigr* m. 'a switch, bow' (*almsueigr* 'almgren'), nsv. d. (Rietz) *sveg* 'som låter böja sig(?)', *sveg-ryggad* 'svankryggig'. De nord. formerna skulle i så fall återgå på en *ja*-stam **swaigja-*, hvaraf regelbundet fi. *soikia*; på *ja*-deklination häntyder i själfva värket betydelsen hos fvn. *sueigr* 'böjlig', ett verbal-adj. betecknande möjlighet, af samma art som fvn. *mǽtr*, *sǽtr*, *gengr* o. a. Denna sammanställning vinner enligt min mening ökad sannolikhet vid jämförelse med fi. *suikia* (*-ea*) 'lång och smal, smidig, böjlig' (*suikia vitsa* 'långt böjligt spö'), hvilket både till form och betydelse visar sig vara besläktadt

---

[1]) I betydelserna 'mal' och 'kvesa, fulslag' har fi. *koiso* sammanfallit med fi. *koi*, som väl är äkta finskt (ifall icke förkortning af *koiso* efter fi. *koi* 'gryning'?).

[2]) R. Saxéns Sv. landsm. XI. 3, s. 149 föreslagna härledning af sv. *kvesa* ur fi. *koiso* kan icke vara riktig. Den göres under förutsättning af en äfven f. ö. obevisad ljudutveckling af fi. *oi* till sv. *ve* (äldre *vi*); jfr nedan. Äfven om en sådan förekommit, är den icke tillämplig på fallet *koiso* : *kvesa* (= fvn. *kueisa*).

med *soikia*. Äfven det förra har nämligen anknytningspunkter i skandinaviska språk; man jämföre fvn. *suig* n. 'bøining, krumning' och särskildt fvn. *suigi* m. 'tynd og myg kjæp', hvilket kan företräda en stamform **suigjan-*, hvaraf fi. *suikia* (jfr f. ö. fsv. *swigha* stv. 'böja sig, gifva efter', nsv. d. *sviga* id.).

Fi. personnamnet *Soini*, kändt redan från Kalevalasångerna, där det är tilldeladt jätten Kalevas son, kan analogt med de fi. bildningar, som anfördes ofvan, reflektera urnord. **Swaina-*, hvaraf fvn. *Sueinn*, sv. *Svenn*, eg. ett appellativ = gosse, yngling m. m. Som stöd för denna kombination hänvisar jag till fi. bynamnet *Soinila* (i närheten af Björneborg, som ligger i en gammal svensk kulturbygd) med en till vår tid bevarad svensk sidoform *Svensby*. Från personnamn öfvergick *Soini* närmast till gårdnamn och förekommer som sådant flerstädes i Finland, bl. a. i Lillkyro (s. Österb.), där det motsvarar de svenska grannsocknarnas *Svens*, *Sveins* (i Vörå, Malaks, Närpes). I Tyrvis socken (Satakunda) förekommer ett fi. gårdnamn *Svenni* l. *Wänni*, hvilket är en förfinskning af namnets nysvenska form [1]). Öfvergången af den utljudande *a*-vokalen i **Swaina* till *i* i den fi. formen äger motsvarigheter hos fi. *Kauppi*, vanligt gårdnamn som innehåller en förhistorisk form af fsv. personnamnet *Køpe*, fda. *Kjøbe* (hvarom Lundgren, Sv. landsm. X.

---

[1]) Enligt Saxén, Sv. ldsm. XI. 8, ss. 53, 221 skulle tvärtom sv. formen *Svens*(by) vara en utveckling ur den fi. *Soini*(*la*), men en ljudöfvergång fi. *oi* > sv. *vi*, *ve* — förutsättningen för sagda deduktion — synes alls icke ha förekommit. Det enda stödet för denna hypotes vore, om jag frånser förevarande fall och det icke hithörande *koiso* : *kvesa*, hvarom ofvan, motsvarigheten *Koivu*(*lahti*) : *Kvef*(*laks*), ortn. i Österb. Men härpå kan intet byggas, ty den fi. namnformen är tydligen en ombildning af *Kuivalaksi* (d. ä. Torrvik); detta framgår både af de älsta skriftformerna (1549 o. s. v. *Quiffuelax*) och af ortens naturförhållanden. — [*Korr.-not:* Min ofvan framställda uppfattning af formväxlingen *Soinila* : *Svensby* och *koiso* : *kvesa* delas numera af Saxén; jfr hans i april 1905 utg. "Språkliga bidrag till den svenska bosättningens hist. i Finl. I" s. 188].

6, s. 163), samt hos fi. *Kausti*, ett i finska gårdnamn (ss. *Kaustinen*, *Kaustila* i Österb.) ingående gammalt personnamn, motsvarande nsv. *Gösta*, dial. *Göust* (gårdnamn i s. Österb.) af äldre (urnord.) *Gaustav-* (**Gaut-stav-*), hvarom närmare i min fören. uppsats "Några bidrag till Österbottens uppodlingshistoria", s. 9 [1]).

De nu nämda urnordiska personnamnen i finskan äro icke de enda man känner, om också denna sida af det skandinaviska (d. ä. svenska) inflytandet på finska språket ännu icke blifvit närmare (systematiskt) undersökt. I minännämda uppsats (i Joukah.) har jag från Kyroälfdalens finska kommuner, belägna — arkeologiskt sedt — i en af landets älsta svenska kulturbygder, anfört flera andra sv. (bya- och) gårdnamn af ungefär samma ålder. Sådana äro t. ex. *Audas* (gårdn. i Vörå) = isl. *Auði*, fda. *Øthi*, *Pernu*, *Pernula* = urn. **Bernu* (Björn), *Kattela*, *Kattila* = fsv. *Kettil* (jfr gårdn. *Kittel* i Pedersöre), **Anika* i *Anik-sor* kanske = fht. *Anihho*, fsv. *Āke* nsv. *Åke*, i hvilket fall *Aniksor* = *Åk-ö* (i Kronoby, Österb.); jfr härmed fi. släktnamnet *Hannikainen* hvilket jag tror vara bildadt på urnord. **Hannika* = fht. *Hannihho*, fsv. *Hāke*, nsv. *Håke*. Hit hör äfven fi. till- (sedermera gård-) namnet *Flaaminki* (= urn. **Flāmingi*) i Lillkyro, hvilket motsvarar det nsv. *Fleming* (gårdn. i grannsocknen Mustasaari) och urspr. betyder flamländare'; i jordeböcker från midten af 1500-talet anträffas i Kyro sockens hemmanslängder namnen *Flāming* och *Fleming*, använda för samma gård. Gårdnamnet *Haikula* (Lochteå, n. Österb.) innehåller sannolikt en äldre form af det enligt min mening eg. lågtyska personnamnet *Heike* (se s. 184 n.), anfördt hos Lundgren, Sv. ldsm. X. 6, s. 98.

---

[1]) Fi. *Kaustinen* är i och för sig tvetydigt. Åtminstone i ett fall, där det förekommer jämsides med formen *Kaustari*, återgifver detsamma urn. **Gaust(adhar)* = *Kaustby* i Österb. (se min anf. uppsats s. 17).

17. Fi. **harju** : fvn. *hǫrgr*, fsv. *hargher* 'stenröse m. m.'

Fvn. *hǫrgr* m. betecknar enligt Fritzner[2] i första rummet 'en hob af sammenlagte stene, uden hensyn til dens øiemed eller anvendelse'; *haugar* (högar) och *hǫrgar* förbindas på samma sätt som *haugar* och *hrøysar*, jfr äfven *grjót-hǫrgr* = *grjót-haugr* 'stenröse'. Med denna betydelse sammanhänger den af Aasen och Ross från nyno. folkmål uppvisade användningen af *horg* (fem.) i bet. 'bjergknold (som gjerne har steile sider og flad top)' och som namn på fjällar (i Voss-o. Nordhordland, jfr Fritzner[2]). Därjämte nyttjas det nyno. ordet i plur. ("*hørjer*") för att beteckna 'nøgen fjeldflade med mange fladtrykte steile høie' (Ross). Ordets grundbetydelse af 'stenröse, stenkummel' framträder äfven hos det motsvarande fsv. *hargher* (*horgher*) m. (se Sdw.), och från nysv. dialekter anför Rietz (s. 244) de hithörande *harg*(-*j*) m. 1) 'plats uppfylld af naturligen hopad sten', 2) 'stenhög, upplagd som sjömärke' (Gotl.), *horge* (*horje*) m. 'tät bevuxen skogsdunge af ung skog', *harge*, *illharge* n. 'oländig mark med sten, snår o. dyl.', *stenharge* m. 'plats uppfylld af stenar'.

På en särutveckling af sagda grundbetydelse beror den i de nordiska fornspråken så vanliga användningen af ordet för att ange 'hednisk helgedom' ('af stenar uppfördt offeraltare', Söderw.), en betydelse som ordet därjämte ägt i ortnamn (i fornsv. bl. a. i smss. med *Othins-* och *Thors-*, se Sdw.). Från västgermanska språk är ordet bekant blott i denna sekundära bemärkelse: jfr (enl. Schade, Altd. wbch) fht. *harug*, *haruc*, *haruch* m. 'lucus, nemus, fanum', ags. *hearg*, *hearch*, *herg*, *herig* m. id.; *in haraho conjurare* (Lex ribuaria) ɔ: an heiliger stätte schwören.

Till sin stambildning är det samgermanska ordet afledt med ett -*g*-(-*h*-)suffix af det grundord som bevaras i nsv. d. (Rietz, s. 244) *har* n. 'stengrund, klippgrund af uppstående stenar', *stenhar* m. id., *häru* m. 'klippgrund, liten holme'; på

längre håll äger släktskap rum med fvn. *sker*, sv. *skär* (**skari*, jfr fi. *kari*). Närmare angifvet hänvisar fvn. *hǫrgr* på äldre **harug-*, och härpå återgår äfven fsv. *hargher*, som närmast är resultatet af en utjämning mellan nom. **harugher* och dat. **horghe* (= *harge*), hvarom jfr Noreen, Aschw. Gr. § 68, 2. De nordiska formerna äro således till sin suffixbildning identiska med fht. *harug*. Hvad flexionen vidkommer, ha de i likhet med den fht. formen utseendet af *a*-stammar. Men de kunna äfven ha haft *u*-stamsböjning, och att så värkligen varit fallet bevisar fi. *harju* 'mindre ås, höjd, kulle, brink, backe', hvilket jag uppfattar som nordiskt lånord. Betydelselikheten är slående: man torde uppmärksamma de fvn. och fsv. formernas ursprungliga användning att beteckna 'stenkummel', de nyno. beläggens innebörd af 'bjergknold' och 'bjergflade', särskildt äfven bruket af no. *Horg* och pl. *Hørjer* som fjällnamn, enär fi. *harju* har en motsvarande användning i *Punkaharju* [1]), benämning på en (7 km.) lång, åt sidorna brantsluttande rullstensås i närheten af Nyslott, o. a. smss.

Urnord. **harugu-*, som till sin suffixformation påminner om fvn. *hiortr*, fsv. *hiorter* 'hjort' af **herutu-* (jfr ags. *heorot*), gaf i finskan ljudlagsenligt närmast **haruju*, liksom fsv.

---

[1]) Åsnamnet i fråga synes vara en s. k. tavtologisk sammansättning. Främre kompositionsleden, som icke kan tillfredsställande förklaras ur finskan, innehåller enligt min mening nsv. d. *bunge* m. 'skogsdunge', besläktadt med nyno. *bung*, *bunge* m. 'buckla på plåt', *bunga* f. 'liten hög, klick', nisl. *bunga* f. 'bula, svulst', fht. *bungo* m. mht. *bunge* m. 'knöl, rotknöl', på längre håll med fsv. *bunke* 'hög, hop', nsv. d. *bunke* id. men äfven = skogsbacke (jfr *skogsbunke*); se om denna ordgrupp Tamm, Et. ordb. u. bunge. Ordet *punka* upptogs i finskan (dialektiskt) möjligen redan som appellativ; därpå tyder kanske adj. *pungakka* 'vresig, tvär, trumpen' (Olonetz), på grund hvaraf A. V. Forsman, Suomen museo 1902, s. 22 uppkonstruerat ett fi. *punka* = backe, liten ås, men utan att uttala sig om ordets etymon. Ordet *bunge* (*punka*) ingår antagligen äfven i sockennamnet *Punka-laitio* i sydv. Finland (i en finsk trakt, där ett flertal gamla sv. ortnamn anträffats). Hit hör möjligen också *Pungböle* (bynamn i Bjärno, nära Åbo), hvari p:et kan bero antingen på folketymologisk ombildning eller på finskt inflytande; jfr *Bungamåla*, *Bungemåla*, byar i Sverge, *Bunge*, sockennamn på Gotland, *Bungenäs* (udde på Gotl.), *Bungeör* (holme vid Gotl.).

hunagh (**hunaga-*) motsvaras af fi. *hunaja* (Thomsen, Einfluss s. 136) och got. *wainags* (**wainaga-*) af fi. *vainaja* 'afliden' (E. N. Setälä). Men denna trestafviga ordform kunde knappast undgå att i uttalet sammandragas till *harju*, liksom t. ex. urnord. **haƀuka-*, **hawuka-* 'hök' i fi. återges med *haukka* (sällan med *havukka*). Eller också kan fi. *harju* tänkas utgånget ur en urnord. form **harigu-* (hvaraf närmast fi. **hariju*) med suffixafljud, motsvarande det i fvn. *auðegr* : *auðogr* 'lycklig' (fi. *autuas* < **auðugaz*), *gǫfegr* : *gǫfugr* 'ädel', *nauþegr* : *-ogr* 'nödsakad', *ǫfegr* : *ǫfogr* 'afvig', *kunnegr* : *kunnugr* 'bekant', fsv. *honigh* : *hunugh*, *-ogh*, *säligher* : *-ogher* m. m.; jfr särskildt fi. (dial.) *havikka* 'hök' (= *havukka*), som förutsätter urn. **hawika* = mlt. *havek*, mht. *habic*, *hębech* 'habicht'. Den urnord. nominativformen (**haruguz* l. **hariguz*) synes ligga till grund för fi. verbalafledningen *harjustua* 'forma sig till en höjd'; jfr *kaunistua* 'förskönas' af *kaunis* (= got. *skauns*), *huojistua* 'lindras, lättas, falla i pris' : fi. *huojis* 'lätt' (= urn. **hōgiz*, fvn. *høgr*, jfr Karsten, Finnisch-ugr. forschungen II s. 193).

Ett gammalt *u*-stamsparadigm förklarar äfven den af Wadstein, Sv. landsm. XIII. 5, s. 10 omnämda ortnamnsformen *þors-erghe* (i Sv. Riksarkivets perg.-bref n:o 1688) af *þors-hargher*. Denna omljudda form af ordet betecknas ännu hos Noreen, Aschw. Gr. § 389, anm. 1 som oklar. [Jfr ännu *Thørsæriæ*, *Thorsherghy* 1318, *thorsærghi* 1322, Dipl. suec. III].

Finskan äger ett subst. *harja* med bet. 1) 'borste (t. ex. klädes-) och 2) 'ås, kam' i ett antal smss. såsom *maan-harja* 'landtrygg', *vuoren-h.* 'bergkam' o. s. v.; jfr det motsvarande estn. *hari* g. *harja* 1) 'bürste, hechtel, kamm', 2) 'first, dachkamm' : *mäe-h.* 'berggipfel', *mā-h.* 'landrück'. Oaktadt fi. *harja* i bet. 2) således äger en beröringspunkt med *harju* äro de bägge orden dock etymologiskt obesläktade. Hos fi. *harja*, estn. *hari* är bet. 1) den ursprungliga. De äro enligt Thomsen, Beröringer mellem de finske og de baltiske sprog, pas-

sim, lån af lit. *szerys*, lett. *sari* pl. 'börste, manke', hvilka äro *ja*-stammar och således icke egnade att förklara fi. *harja*.

18—19. Fi. **raito** 'rentåg' : fvn. *reið*, nno. *reid* 'följe m. m.': fi. **raito** 'isvråk' : nno. *rei(d)ast* 'brytas, remna, om is'.

Fi. *raito* (g. *raidon*) 1) 'lång sträcka af renar, rentåg'; 2) 'långt spår', 3) 'kolumn' synes ha framgått ur nordiskt **raiðō*, grundform för fsv. (Sdw.) *rēdh* f. 'ridt, ridande', fvn. (Fr.[2]) *reið* f. 1) 'riden, ridning', 2) 'vogn, kjørredskab', nno. (Aasen) *reid* f. 1) = fvn. *reið*, 2) 'følge, selskab' (jfr *brudreid* 'brudfølge', *jolereid* 'følge af vætter som ride omkring i julenætterne', *oskereid* 'et omstreifende følge af vætter'), 3) 'en rad el. række'. Betydelserna 2) och 3) i nyno. göra sambandet mellan det finska och de nord. orden omisskänligt. Jämsides med fi. *raito* gå i ungefär enahanda betydelser fi. ordformerna *raitio* (bet. äfven 'främsta renen i rentåget'), *raide* (g. *raiteen*) och *raiti* (g. *raidin*), hvilka torde böra närmast sammanställas med fvn. *reiðe* m. (**raiðjan-*) och *reiðe* n. (**raiðja-*) 'ridehest, lastdyr, slæde og desl.' Fi. verbet *raidon* 'leder ett rentåg, ledsagar, följer en rad el. linie' är en afledning af fi. subst. *raito* (ofvan). — Af nordiskt ursprung torde äfven det härmed formelt identiska

Fi. *raito* (dial. *railo*, *rairo*) 'isvråk, remna i isen' vara. Det kan svårligen afsöndras från nno. (Ross) *reiast* 'om is: brydes ved bølgegang', hvilket hör samman med fvn. (Fr.[2]) *reiða* (*dd*) 'hæve, løfte' (= *reiða upp*), nno. (Aasen) *reida* 6) 'drive af for vinden, lyfte ngt i veiret, om baad l. fartøi', nsv. d. (Rietz, s. 528) *rea* 'uppskjuta, framskjuta med en kort häfstång'. Ett till grund liggande nord. subst. af stamformen **raiðō* (= fi. *raito*, *rairo*) saknas väl blott tillfälligtvis.

20. Fi. **rutja** 'norrsken', **Rutja** 'Lappland' : nord. **ruðja-* 'rodnad (på himlen)'.

Fi. *rutja* 'norrsken', med pleonastisk efterled i smss. *ruijan-*, *rurjan-* (dial. genetivformer af *rutja*) *tuli*, *palo* =

norrskenseld, -brand, sammanställer jag med fvn. *ryð* n. och *ryðr* m. 'rost', former hvilka hvardera förutsätta en nord. grundform **ruðja-* (fi. *rutja* : fvn. *ryð* n. = fi. *lattia* 'golf' : fvn. *flet* n., **flatja-* id.). Dennas ursprungliga innebörd är 'rodnad'. Betydelseförhållandet mellan det fi. ordet och dess nord. original belyses af de härmed rotbesläktade fsv. (Sdw.) *rudhme* = 1) 'rodnad', 2) 'rost' och nsv. d. (Rietz, s. 526) *rokka* (af **rod-ka*) = 1) 'rodnad på himlen', 2) 'rost på säd'; jfr dessutom nsv. d. (Vendell, Pedersöre-Purmo målets ordb.) *röde* (*rö*) m. 'morgon- el. aftonrodnad'. Ur sammansättningar sådana som de nyss nämda finska abstraherades sedan — på grund af missuppfattning, som kanske föranledts af association med sv. komposita af typen *norrsken*, dial. *nórdskín*, *-šin* (Vendell, nyl. allmogemålet), fvn. (Fr.[2]) *norðr-liós*, nno. (Aasen) *nord-lyse*, nsv. d. (Rietz, s. 471) *nord-lysur* 'norrsken' — ett fi. *rutja* i betydelse af 'norrskenets land, norden'. Detta och dess dial. sidoformer *Rudja*, *Rurja*, *Ruija* äro nämligen vanliga fi. benämningar på nordliga Norge, Finnmarken, Lappland. De förekomma äfven i sammanss. ss. *Ruijan rutja* 'norrsken' (en tavtologi), *Ruijan meri* 'norra Ishafvet' m. fl. — Etymologiskt nära besläktade med fi. *rutja*, nord. **ruðja-* äro

21—22. Fi. **rutu** 'laxöring', fi. **rautu** 1) 'forell', 2) 'röding (salmo alpinus)'.

Det förra identifierar jag med nsv. *ruda* 'Cyprinus carassius' (msv. Sdw. *rudha*, fsv. **ruþa*), hvaraf det företräder ack. sing., som jämte nominativen är en utgångspunkt för de i finskan upptagna germ. substantiven. Den fi. formen intygar, att det sv. ordet ursprungligen haft kort rotvokal. Fi. *rautu* åter motsvarar till formen ack. sing. af fvn. *rauða* f. 'röd färg' och har lånats från en svensk dialekt, där ordet användts som fisknamn. Ett sådant kan utan tvekan förutsättas med stöd af svenska fisknamnet *röding* (= fi. *rautu*),

en *ing*-afledning af kanske just detta grundord; jfr vidare sammansatta fisknamn sådana som nsv. *röd-fino* 'mört' (Rietz, s. 526), nno. *raud-fisk*, *raud-fjøder* 'ur, Sebastes norvegicus'. Namnen i fråga syfta på de så betecknade fiskarternas messingsröda färg (jfr Hellquist, Etymol. bemerkungen s. IX ff.).

23—24. Fi. **ruto** : fsv. *ruþa* 'nyodling', fi. **rutja** : nno. *ryde*, nsv. *ry(d)* 'ris, kvistar m. m.'

Fi. *ruto* (g. *rudon*) 'busksnår, småskog, ungskog' uppfattar jag som lån af fsv. *ruþa* f. 'till odling upprödt jordstycke' (Sdw.) i dess urnord. form **ruþōn* (jfr. fi. *aalto* 'våg' : fsv. *alda* f., *lato* 'lada' : fsv. *laþa* o. s. v.). I fråga om betydelseafvikelsen i finskan jämföre man det med fsv. *ruþa* närsläktade nno. (Aasen) *ryde* n. 'et krat, en tæt hob af buskvæxter eller smaatræer' samt nsv. d. (Rietz, s. 541) *ry* n. 1) 'kal backe utan skog eller större buskar' (så när som på genus identiskt med det å samma st. anf. *ryd* m. o. f. 'upprödjadt fält, svedjeland som med tiden blifvit ljungbevuxet'), men 2) äfven angifvande 'ris, kvistar, såsom af ljung och dyl., hvilka afrifvas med öfversta jordlagret vid flåhackning'; jfr det sannolikt häraf lånade fi. *rutja* (urn. **ruðja-*) 1) 'hög af ris, stenar, hö och dyl.', 2) 'vrak, odugligt ting'.

Fi. *rutja-ta* (inf.) 'tråda, trampa ned, krossa' kan vara bildadt på nämda fi. subst. *rutja*, liksom fi. *rutjo-a* 'krama, krossa, rifva' och estn. *rudju-ma* 'zerdrücken, zerquetschen' närmast erinra om fsv. *ryþia* f. (**ruþjōn*) = fsv. *ruþa* (ofvan), eller också är det ett direkt lån af fsv. vb. *ryþia* prät. *rudde* (urn. inf. **ruðjan-*) 1) 'rödja jord för odling el. för anläggning af väg', 2) 'bortrödja' (Sdw.), hvartill det i så fall bevarar en äldre betydelsenyans. Germ. roten *reuð-*, *ruð-* (jfr mht. *riuten*, nht. *reuten* "durch entfernung von baum- u. strauchwerk urbar machen") torde nämligen vara aflägset besläktad med find. *ru-* 'zerschmettern, zerbrechen', lat. *ruo*

'reisse auf', *ru-trum* 'spaten, hacke' [1]), lit. *ráu-ti* 'ausreissen' etc.

25. Fi. **aurto, aurtua** = sv. *örtug*.

Fi. *aurto* (g. *aurron*) och *aurtua* 'örtug' äro gifvetvis nordiska lånord. Nsv. *örtug*, fsv. *artogh*, *ørtugh* (*-togh*), fvn. *ørtog* återgå på en nord. grundform **arutugō*, f. (af ännu äldre **arut-tugō*, se Lidén hos Larsson, Södermannalagens språk I, s. 49, Antiqv. tidskr. f. Sv. XII. 2). Då nord. **arutugō* enligt regelbunden ljudmotsvarighet gåfve fi. **aruttuo*, hänvisa de faktiskt uppvisade finska formerna på en metates af *aru-* till *aur-*. Äfven eljes äro metateser i fi. lånord icke ovanliga: jfr det af Thomsen, Einfluss s. 130 anförda fi. *ansaitsen* 'förtjänar' vid sidan af fi. *asnaan* id. : got. *asneis*, fht. *asni, asneri* 'mercenarius', fht. *arnēn* 'mereri', samt särskildt de af Wiklund i "Nordiska studier" (s. 152 ff.) behandlade fallen. I förevarande lånord har ljudomställningen enligt min mening med stor sannolikhet framkallats af association med fvn. *eyrer* m., pl. *aurar* 'öre', fsv. *ǿre*, fgutn. *oyri* m., urn. **auria-* (lat. *aureus*), ty af den härmed betecknade viktenheten utgjorde örtugen som bekant en del; metatesen i fråga har försiggått antingen redan i det långifvande språket eller också först på finsk botten, där ordet *öre* föreligger som urnordiskt lån un-

---

[1]) Det kan förtjäna påpekas, att lat. *rutrum* till formen blott genom rotafljudet skiljer sig från fvn. *rióđr* n. (ieur. **reutro-m*, urg. **reuþra-*) 'aabent træløst sted i skoven, grønning, græsplet'; äfven i gårdnamn (Fritzner[3] och Rygh, No. gaardnavne, indl. s. 71). Med afseende å betydelseförhållandet hänvisar jag till nsv. (Finl.) *gräfta* (hsv.), dial. *gräftu* f. 'jordhacka' (Freudenthal, Vöråmålet, s. 77, 155): *Gräftan*, gårdnamn i Härjedalen, Modin, Sv. landsm. XIX. 2, s. 172, *Grefte, Gräfte*, gårdnamn i Jämtland (Nordlander, Norrl. samlingar s. 251), eg. = *gräftland* (med gräftan uppodladt l.). De germ. nominalbildningarna fht. *riuti*, mht. *riute* n. 'durch reuten urbar gemachtes land', nno. *ryde* n., nsv. d. *ry* n., *ryd* m. o. f., fsv. *ryþia* f., nht. *reute* f., fvn. *ruþ*, *roþ* n., nht. *rod* n. (pl. *roder*, *röder*), alla med ungefär samma betydelse, torde böra fattas som ieur. *t-* (resp. *t̯io-*, *t̯iā*(*n*) och *to-*) afledningar af nämda rot *reu̯-* (Hirt., Beitr. 22,233 f.; annorl. Bartholomæ, ZfdW. 6,231 f.).

der formen *äyri* (läs *äuri*), med *ä* för *a* på grund af finsk vokalharmoni (jfr fi. *äiti* = got. *aiþei*).

Fi. *aurto* synes utgånget ur en nord. grundform **aru-togō* (jfr fsv. *artogh*, fvn. *ørtogh* samt fvn. *tog* = *tug* 'tåg, rep', som bildar slutleden i denna sammansättning, hvars ursprungliga betydelse är 'erzdraht'). Sidoformen *aurtua* återspeglar snarast en nord. *a*-stam: **arutuga-* (jfr betr. bortfallet af *g* fi. *autuas* 'salig' : **auðugaz*, fvn. *auðugr*). Viktnamnet *örtug* böjes visserligen såväl i fsv. som i fvn. som starkt fem. Men i motsats till detta kompositum är det osammansatta fsv. *tugh* (*togh*) liksom äfven fvn. *tog* ett starkt neutrum, hvarför en möjlighet finnes för att ordet i någon viss dialekt bibehållit detta genus också i sms. *örtug*. Ändelsen *-a* vore regelbunden endast i fall ordet lånats från en gotisk språkform, men denna förutsättning är föga sannolik.

26. Fi. **vaania** 'uppspåra villebråd' : fvn. *ván* 'inrättning för djurfångst'.

Fi. verbet *vaania* (inf., stam *vaani-*) i bet. 'ha l. få spår på, lura på vildbråd, uppspåra, smyga sig inom skotthåll, förfölja' (med många afledningar) anser jag bildadt på ett nordiskt subst. **vāni-*, motsvarande fvn. *ván* f. 'indretning til fangst af vilde dyr' (hos Fritzner[2] belagdt från Norges gamle love II), ursprungligen samma ord som fvn. (Fr.[2]) *ván* f. (pl. *-ir*) i bet. af 'udsigt til at faa noget', fsv. *vān* 'anspråk, utsikt'. Om fvn. *ván* 'fångstinrättning' erinrar i någon mån nsv. dial. *vån* i det af Rietz (s. 822) från Västerbotten antecknade talesättet: "hav du *vona*, no hav du *våna*" ɔ: har du erforderliga redskap, så har du ock hopp om lycka; f. ö. användes äfven det nysv. ordet i bemärkelsen 'förhoppning, anledning att vänta något, utväg, tillfälle'. Dock kunde det fi. verbet äfven hafva direkt lånats af det norska *j*-verbum, som företrädes af fsv. *væna*, fvn. *vǽna* (**vānjan*) 'för-

moda'. Betydelseförhållandet vore analogt med det hos fvn. *ván* f. i dess bägge ofvan angifna begreppsskiftningar. I så fall jämföre man i formelt afseende bl. a. fi. *lukkia* = fsv. fvn. *lykkia* 'tillsluta', fi. *valia* = fsv. *vælia* 'välja', fi. *mainia* = fht. *meinjan* 'mena' (hvarom se Thomsen, Einfluss s. 111).

27. Fi. **laakea** : nord. ***lāgja-** 'låg'.

Fi. *laakea* 'platt, flat, långgrund, vid och bred' (t. ex. i *l. maa* 'flack l. öppen mark') anser jag återspegla urnord. **lāgja-*, den i nordiska språk hittills obelagda *ja*-stammen af det gamla *u*-stamsadjektiv, jag i mina "Studier öfver de nord. språkens prim. nominalb." II s. 204 uppställt enbart på grund af fvn. *lágr* fsv. *lāgher* 'låg' och mht. *lǣge* 'flach' (jfr äfven gr. *λάχεια* id.). Jag tillägger nu, att ett östnord. *lǣgher* (= fvn. *lágr*) enligt Brate, P. B. Beiträge X s. 26 och Kluge, Pauls Grundr.[2] I s. 939 låge till grund för meng. adj. *leie*. En till denna *ja*-stam hörande urnord. nom. sg. **lāgiz*, ingår — synes det mig — i fi. verben *laakistaa* 'böja ned långs efter (med längden)', *laakis-tua* 'bli nejböjd på längden'; jfr de ofvan s. 193 på tal om vb. *harjus-tua* åberopade *kaunis-tua* och *huojis-tua* (däremot är t. ex. vb. *kallis-tua* 'bli böjd' (af adj. *kallas* gen. *kaltaan* = fvn. *hallr* < **halþaz*) en analogibildning). Själfva *u*-stammen af detta adj. representeras i finskan af formen *lakaa* = *laakea* (t. ex. i *l. maa* 'lågland'), hvilken motsvarar de till *a*-stamsböjning öfvergångna fsv. *lāgher*, fvn. *lágr* (jfr got. *hardus* : fvn. *harðr*, fi. *harras* gen. *hartaan*).

I fråga om ändelsen är fi. adj. *laakea*, i hvars ställe man väntade sig formen *laakia*, en ombildning efter de talrika fi. *-ea-* (estn. *-eda-*) adjektiven; detsamma är f. ö. fallet med följ. lånord, som höra till samma germ. formklass: fi. *autia* (jämte *autea*, hvaraf *auteus* 'ödesmål, tomhet') = got. *auþja-* 'öde', fi. *huokia* (jämte *huokea*, jfr *huokeus* 'lätthet', *huoke-uta* 'bli lätt') = nord. **hōgja-*, fvn. *hǿgr* 'lätt' (Karsten,

Finnisch-ugr. forsch. II s. 193), fi. *vaikia* 'svår' (jämte *vaikea*, jfr *vaikeus* 'svårighet') = got. adj. **wáihja-* i *wáihjō* 'kamp' (Karsten, Nordiska studier s. 51 f.).

28. Fi. **lakkea** : nord. **flakja-* 'flack.'

Fi. *lakkea* (och med utjämning *lakea* l. *lakia*) 1) 'öppen slät, jämn', 2) ss. subst. 'slättland, mark, plan, ängd' synes mig vara lån af en nord. adjektivstam **flakja-*, veterligen ouppvisad i adjektivisk funktion, men enligt min mening substantiverad i fvn. (Fr.[2]) *fleke* m. 1) 'værn sammensat af bord eller andre træmaterialier', 2) 'veibyggning af træ, hvorved man slipper frem over steder som af naturen ere ufremkommelige', hvilket kvarlefver i nyno. folkmål i *fleke* (*flekje*) m. 1) 'en skive, en flade af nogen vidde' (t. ex. *isflekje* = *isflake*), 2) 'fiskestim som breder sig ud oppe i vandskorpen, m. m.' (Ross). Fvn. *fleke* har hittills (se Noreen, Arkiv I s. 152, Aisl. Gr.[3] § 70) betraktats som en med palatalomljud försedd sidoform af fvn. *flake* (= *fleke* 1), men visar sig, om det ställes i rätt belysning, i självfva värket vara ett äldre **flekie* (jfr nno. *flekje*) af **flakjan-*, liksom t. ex. fvn. *bryte* 'förvaltare' framgått ur **brytie*, **brutjan-* (Noreen, Aisl. Gr.[3] § 393). Ett motsvarande fem. (**flakjōn-*) är bevaradt i nyno. *flekkja* 1) 'et afflækket stykke, en skive, flade' (Aasen), 2) 'en vidde, en noget stor flade' (Ross).

Å vestgermansk botten återfinner jag samma (*-jan-*) *jō(n)*-stam i följande substantiv: mht. *vlecke* svf. 'brett, bohle' (jfr nno. *flekkja*), *vlecke* stf. 'eine art zugnetz' (Lexer, Mhd. hdwbch), mlt. *vlecke* f. (= *vlek* m.) 'fläche, ebene, landstrich, raum, platz', *vlecke* 'flaches flechtwerk aus zweigen, als hürde, faschine, darre, wagenleiter (auch für die bretternen gebraucht) etc.' (Lübben-Walther, Mnd. hdwbch). Å detta språkområde föreligger ordstammen i fråga tillika som adj. i fht. *flah*, mht. *vlach*, nht. *flach*, ndl. *vlak*, mlt. *vlak* (hvaraf genom lån sv. *flack*) 'flach, platt, eben, nicht tief, seicht'.

Detta adj., hvilket har utseendet af *a*-stam, förhåller sig till de ofvan anförda *j*-stamssubstantiven såsom adj. fht. *flaz*, meng. neng. *flat*, fvn. *flatr*, nsv. *flat* till *ja*-stammen fht. *flazzi*, *flezzi*, fs. *fletti*, mlt. *flette*, *flet*, ags. *flett* n., fvn. *flet*, fsv. *flæt* n. 'golf' (af **flatja-*, jfr fi. *lattia* id.), fvn. *fletia* (*flatjōn-*) f. 'tale hvorved man røber en daarskab'. I denna *a*-stamsform har vårt adj. gifvit upphof åt ett flertal substantiveringar, hvilka uppvisa ungefär enahanda betydelser som deras sidoformer med *j*-flexion. Hit höra i nordiska språk: fvn. (Fr.[2]) *flake* m. = *fleke* 1 (se ofvan), nno. *flake* m, id., msv. (Söderwall) *flaki* m. 'flake, plankverk, skyddstak', nsv. *flake* (dial. *flaka*) m., fvn. *flak* n. 'hvad der har skilt sig i sine sammenføininger', nno. *flak* n. 'skive, bræt' (jfr de afledda verben fvn. *flaka* 'gabe, danne en aabning', *flakna* 'give sig ud fra hinanden, løses fra noget' etc.); i vestgermanska språk: mlt. *flake* f. (= *fleke* f. af **flakī*, jfr mht. *vleche*, nht. *fläche*) 1) 'flaches flechtwerk aus zweigen, als hürde etc.', 2) 'ein kleines netz' (jfr ofvan mht. *vlecke* stf.), ndl. *vlaak*, ostfris. *flake*, *flāk* = mlt. *vlake*, eng. *flake* 'flake, flinga, flisa, skifva m. m.'.

Angående ändelsen *-ea* (för regelbundet *-ia*) i fi. *lakkea*, *lakea* (jämte *lakia*), motsvarande estn. *lage* gen. *lageda* (jämte *lake*, *-eda*) 'flach, eben, leer, ledig, wüst' och ss. subst. 'wüste' gäller den för adj. *laakea* (föreg. art.) gifna förklaringen.

29—30. Fi. **kima** 'glänsande' : fvn. *skim* 'ljusning', fi. **kimo** : sv. *skymmel*.

Fi. *kima* 'skarp, gäll, glänsande', med afledningen *kimaltaa* 'glänsa, skimra', hänvisar på fvn. *skim* n. (**skima-*) 'glimt, sken, ljusning' eller dess *n*-stam fvn. *skimi* m. (**skiman-*) id. som grundord; jfr äfven fvn. *skima* (*md*) 'klarna'. — I detta sammanhang nämner jag fi. *kimo* = sv. *skymmel* (hästnamn), hvaraf det fi. ordet (ett s. k. kortnamn?) utgått före svenska ljudöfvergången $i > y$ (se härom Noreen, Aschw. Gr. § 108, 1);

sv. ordet *skymmel* är nämligen självt ett lån af mlt. *schimmel* (med och utan tillagdt *pert* = nht. pferd) 'schimmelpferd' (såsom det finska beläggets uddljud visar, i en äldre form med oförskjutet *sk*-).

31—33. Fi. **rankoa** : nsv. d. *strånga* 'straffa' (fi. **ankoa** 'ängslas' = fvn. *ǫngua* 'göra betryckt'), fi. **rankaisen** 'straffa' : nord. *strang*- 'sträng'.

Nsv. d. (Rietz, s. 684) *strånga* 'hårdt ansätta', *stränga* id., *strangera*, *strångera*, *strängera* 'förfara strängt med någon' äro afledningar af adj. nsv. (d.) *strang*, *sträng* i den betydelse, som Fritzner[2] tillägger fvn. *strangr* 3) 'streng, haard i at tage eller regne det nøie med menneskene, med hvad de skulle gjøre el. have gjort'. Nsv. verbet *strånga*, fsv. **stranga* förutsätter en nordisk grundform **strangōn* och har i denna gestalt upptagits i finskan, där det enligt min tro företrädes af vb. *rangon* (präs.), *rankoa* (inf.) 'straffa'. Beträffande den formella sidan af jämförelsen hänvisar jag till fi. *rahnon* af urn. **rahnōn* i fsv. *rāna*, nsv. *råna* (se art. 4 i d. föreg.) samt till det af Thomsen, Einfluss s. 112 behandlade fi. *varron* (präs.), *vartoa* (inf.) 'vänta', ett lån af urn. **varðōn* i fvn. *varða*. Som ett hithörande lånord är jag benägen att vidare betrakta fi. dial. (Kankaanpää, Satak.) verbet *angon* (präs.), blott opers.: *mieltäni* (= mitt sinne) *ankoo* ɔ: jag känner ängslan, hvars källa jag söker i ett nord verb **angwōn*, hvaraf fvn. *ǫngua* (*að*) = 'trycka, prässa, klämma', 'bringe ngt i vanskelig, mislig stilling'; jfr det närstående adv. *ǫngliga* 'paa en saadan maade at man er i trængsel, forlegenhed, nød'. — Från semasiologisk synpunkt erinrar jag om nsv. verbet *straffa*, ett lån af mlt. *straffen* = tadeln, schelten, strafen, züchtigen; verbets grundord utgöres af adj. mht. nht. *straff* 'fest, hartnäckig, strenge', ndl. *straf* 'straff, scharf u. kräftig angespannt', således en synonym till det i vb. *stranga-rankoa* ingående germ. adj. *strang*-.

Om sålunda fi. verbet *rangon* är af germansk härkomst, måste detsamma vara fallet med dess i språkbruket vida vanligare synonyma sidoform *rankaisen*. Verbet uppträder med präsensformerna *rangaitze* (3. sg.) hos Agricola († 1557) och *rangaidzen* (1. sg.) hos Finno († 1588), på grund af hvilka E. N. Setälä i sin samfinska ljudhistoria (yhteissuomalaisten klusiilien historia s. 137 f.) förutsatt en präsentisk grundform **rangaida*. Men är detta riktigt, öfverensstämmer verbet till sin präsensbildning fullständigt med fi. *armaitsen* 'förbarmar mig' och *ansaitsen* 'förtjänar', hvilka Thomsen Einfl. s. 112 anser härstamma från got. präterita *armaida* (inf. *arman*) resp. **asnaida* (inf. **asnan* = fht. *arnēn*). Med stöd af dessa paralleler härleder jag fi. *rangaidzen* etc. ur ett gotiskt eller urnordiskt präteritum af samma typ, **strangaida*. Men den gotiska litteraturen bevarar intet spår af ifrågavarande verb eller dess grundord adj. *strang-*, och för uttryckandet af begreppet 'straffa' (resp. 'straff') betjänar sig Wulfilas af helt andra medel. Det synes mig därför sannolikt, att ordet är nordiskt, men i så fall hör lånet till de allra älsta, som från detta håll mottagits. Det företräder en språkform äldre än de älsta runinskrifternas, ty i dessa har en urgerm. *ai*-diftong i svagtonig ställning som bekant kontraherats till *ē*, hvaraf senare *i* (Noreen, Aisl. Gr.³ § 132). Gotiska präterita af typen *habaida* sakna visserligen motsvarigheter i fornnord. språk, men ett spår af sådana framträder dock i fvn. *munði* 'erinrade sig' af **muniðe*, jfr got. *munaida*, möjligen äfven i *hafði*, *lifði* (Noreen, Pauls Grundr.² s. 635 § 246, 2). De denominativa *ai-ē*-verben, hvilka utvecklat en anmärkningsvärd produktivitet i västgerm. språk och företrädas äfven i got. (*arman*, hvaraf fi. *armaita* : adj. *arms*, *swēran* : *swērs*, *ga-þarban* : *þarbs* o. a.), ha i nordiska språk, liksom till en viss grad i got., som bekant undanträngts af *na*-verben. Men några öfverblifna räster af denna bildningstyp bevaras, förmodar jag, i verb sådana som fvn. *daga* (*að*), opers. 'bliva

dag, dagas', ä. da. (Kalkar) *dage* = *dages* ('om solen, morgenrøden') : fht. *tagēn* id., fvn. *húma* (*að*) 'skumre, blive tusmørke' : *húm*, n., *kalda* (*að*) 'bli kall' (*kaldr*) : fht. *chaltēn* id., fvn. *sumra* (*að*), opers. 'bli sommar' : mht. *sumeren* (fht. **sumarēn*) id. (Lexer, Mhd. wbch), fvn. *vetra* (*að*) 'bli vinter' : mht. *winteren* (fht. **wintarēn*) id.; fvn. *skima* (*md*) 'klarne' : *skim* n. 'lysning'. Genom sin betydelsefunktion ansluta sig sagda bildningar närmast till de västgerm. denom. *ē*-verben; liksom fallet är i anglosaksiskan (jfr *dagian* 'dawn, become day', *cealdian* 'become cold' etc.) och delvis i fornhögty., ha de nämda nord. verben (utom *skima*) öfvergått till *ō*-konjugationen.

Enligt en äldre etymologi af H. Paasonen i tidskr. "Suomi" (1897, s. 29) ägde ofvan behandlade ord, *rankaisen*, *rangon*, finskt ursprung. Jämförelsen med mordvinska *raggodoms* 'überschwemmen, an-, aufschwellen' är från betydelsens sida föga tilltalande. De anknutna finsk-lappska orden åter äro åtminstone delvis af germansk härkomst. Så är helt säkert fallet med fi. *ranka* (-*o*) 'baumstamm', *selkä-r.* 'rückgrat', *ranki* 'blattstiel' (se Saxén, Sv. landsm. XI. 3, s. 206), möjligen äfven med lappska *ragge* 'res magna et longa (arbor, vir)', *ragges*, -*as* 'arctus, rigidus' jämte afledningar (*raggok* 'elatus, superbiens' etc.), i fråga om hvilka man på grund af både form och betydelse kan tänka på samband med nord. adj. *strang-* (ang. ljudöfverg. *ng* > *gg* i lapskan se Thomsen, Einfl. s. 40; beträff. betydelsenyansen 'arctus, rigidus' kan t. ex. fsv. *stranger* 'styf, hård' jämföras).

De nya jämförelser mellan nordgermanskt och finskt ordmaterial, som företagits i denna på tillfälliga iakttagelser grundade undersökning, utgå främst från de i hvarje särskildt fall rådande formella och begreppsliga likheterna. Dessa ha nämligen synts mig alltför utpräglade för att härflyta ur ren tillfällighet och således redan i och för sig be-

rättiga till antagande af lån, något som dock icke hindrar, att ett eller annat (kanske flere) af dessa "lånord" af en framtida forskning skall kunna konstateras vara äkta finskt språkgods. Frågan om från hvilketdera hållet lånet utgått behöfver med afseende å de nu gjorda sammanställningarna väl knappast särskildt diskuteras, ett omdöme som ju äger sin giltighet för de allra flesta hittills påvisade fall af finsk-germansk språkberöring.

I fråga om de finska beläggens utbredning inom det västfinska språkområdet (de finska munarterna i Finland och Östersjöprovinserna) har undersökningen kunnat utsträckas blott till estniskan, det enda af de finska östersjöspråken, som, tack vare ett tillförlitligt och någorlunda fullständigt ordboksvärk, tillsvidare kan sägas vara i lexikaliskt afseende närmare kändt. Det visar sig nu, att de allra flesta af de här antagna finska lånen äro enbart finska: af inalles 33 finska former äga blott 4 l. 5 (*ruuhi—rūh*, *nuha—noha*, *kurkku—kurk*, *rutjoa—rudjuma* och kanske *rahnata—rahnama*) kända motsvarigheter i estniskan. Förhållandet stöder i sin mån en redan af K. B. Wiklund (i broschyren "När kommo svenskarne till Finland?", Uppsala 1901) på grund af det i Thomsens arbete sammanställda materialet vedervågad hypotes, enligt hvilken de urnordiska lånorden i finskan skulle upptagits i Finland, icke i landet söder om Ladoga, såsom Thomsen antagit. Att åtminstone en del af de appellativa lånorden kan härröra från den svenska kolonisation, som redan under äldre järnåldern förekommit i Finlands västra och sydvästra delar, detta framgår f. ö. med full evidens af ortnamnsforskningen. Såsom jag i ett snart utkommande arbete om Österbottens ortnamn hoppas kunna visa, måste den finska immigrationen redan långt före den samnordiska tidens utgång ha nått Bottenhafvet.

Stockholm, 10 dec. 1904.

T. E. Karsten.

Härad 2.

Uti en uppsats med titel *Om ordet* härad *och grunden för häradsindelningen* i Arkiv f. nord. fil. 21, s. 358 f. granskar prof. A. Kock hittills framställda härledningar af ordet *härad* och sammanfattar s. 368 resultatet af sin undersökning på följande sätt: "Ordet *härad* har uppstått av ett urnord. **hari-raiða* egentligen 'utrustning av (skepps)här', sedan 'distrikt som gemensamt deltager i ledungens utrustning', jmf. särskilt fsv. *reþa skiphær* 'utrusta en skeppshär' och fnorska *skipreiða* 'ett visst distrikt'. — Till följe härav måste häradsindelningen grunda sig på skyldigheten att deltaga i ledungens utrustning". För motiveringen af denna Kocks uppfattning får jag hänvisa till uppsatsen i fråga.

I sin uppsats anför Kock äfven den etymologi af *härad*, som jag framställt Arkiv 9, s. 130 f., och refererar den s. 361 så, att enligt mig "*härad* är väsentligen samma ord som det nht. *heirat*, fht. *hīrāt*, dock så, att *härad* utgått från en ursprunglig form **hiwa-rǣða* med kort *i* i första stavelsen; ordets ursprungliga betydelse skulle varit 'hem, familj'". Då jag fortfarande måste anse denna min uppfattning af ordet *härad* vara riktig, vill jag ytterligare belysa densamma med anledning af prof. Kocks uppsats, i det jag dessutom för densamma åberopar den motivering, jag lemnat i uppsatsen *Härad* i Arkiv f. nord. fil. 9, s. 130 f.

En ofullkomlighet vidlåder afgjordt min härledning och har väl framför allt annat hindrat den att vinna allmännare erkännande: jag har trott mig finna tecken till att isl. *herað* hade långt *ē*, som min härledning fordrade, men nyisl. *hérað*, uttal *hjérað*, som utgjorde mitt ena skäl för *ē* i fornspråket, har visats vara förenligt äfven med kort slutet *e*, som ock intygas genom andra bevis. Om mitt andra skäl, att *hērað* står fast genom att ordet står sist i en vers i hrynhent, har

ingen yttrat sig; måhända visar detta förhållande sålunda, att äfven *ē* kunde förekomma.

Då nu min härledning fordrar lång vokal men ordet gemenligen uppvisar kort, bör en förkortning af den långa vokalen antagas hafva inträdt, om härledningen för öfrigt är tilltalande, och möjligheten af en dylik förkortning bör undersökas.

Ställning i obetonad stafvelse är den enda förklaring af förkortningen, som för detta ord kan förekomma, och denna förklaring förutsätter, att första stafvelsen af ordet, då förkortningen ägde rum, alltid eller ofta varit obetonad. Ett fall af dylikt förhållande har jag anfört i min uppsats s. 135, då jag förklarat åtskilliga norrländska ortnamn på *-rå*, såsom Arbrå, fsv. *Örboradh*, Nordingrå, fsv. *Nordhungaradh*, etc. vara smsg. med *härad*, hvars första stafvelse åtminstone i dessa smsg. varit obetonad, hvarför den bortfallit, den andra åter rätt starkt betonad, hvarför den utvecklat sig till nsv. *å*. Betoningen i dessa smsg. är ju visserligen icke afgörande bevis för betoningen af det enkla ordet *härad*, ehuru dylik betoning i smsg. ofta afspeglar en äldre betoning i det enkla ordet, se Kock, Svensk Akcent II, 187 f., men den utgör i alla fall ett beaktansvärdt stöd för möjligheten däraf. Kock förutsätter ock s. 363 för sin förklaring, att såväl första som andra leden af ordet kunnat hafva hufvudton.

Mot min förklaring anför Kock vidare s. 361, att *a*-ljudet i penultima af fsv. *haraþ*, *æ*-ljudet i fnorska *hærað* och *e*, *i* uti ultima af fsv. *hæred*, *hærit* därvid blifva oförklarade.

Fsv. *haraþ* har jag dock sökt förklara Arkiv 9, s. 134 under hänvisning till att samma växling som i *hæraþ*, *haraþ* förekommer i fsv. *hæskaper*, *ha(s)kaper*, som ju erkändt hör till stammen i *hjon*. Hvilken förklaring än kan komma att antagas för *a* i detta ord, är den med min etymologi också tillämplig på *haraþ*.

Fnorska *hærað* kan lätteligen tolkas som en påverkan af ordet *här*, hvarmed det säkert var lätt att förbinda *härad* äfven för fornfolkens uppfattning. Äfven Kock antager s. 364 till förklaring af fnorska *hærað* påverkan af *här* på en genom ljudlagsenlig utveckling därifrån skild form.

Då Kock s. 360 mot mig anför, att *e*, *i* uti ultima af fsv. *hæred*, *hærit* i vissa urkunder icke kan hafva uppstått af *a*, så synes han mig s. 365 själf undanröja denna svårighet genom att påpeka, hurusom genom inverkan från biformen *hæræþe* det fsv. *hæraþ* ofta utvecklas till *hæræþ*, hvilken senare form säkert kan gifva upphof åt fsv. *hæred*, *hærit* i de urkunder, där denna form icke kan vara utvecklad af *hæraþ*. Se Noreen, Altschw. Gr. s. 136, där just en dylik utveckling antages för biformen *hæræþe*.

Härmed anser jag de formella betänkligheter vara häfda, som Kock anfört mot min uppfattning af *härad* som en biform till t. *Heirat* och liksom detta utgörande en sammansättning eller kanske hellre, med E. Haverman, Arkiv 9, s. 133 noten, en afledning af stammen i ordet *hjon*. Havermans uppfattning stödes af t. *Heimat*, som utgör en liknande afledning, urg. **haim-ōði-*, till ordet *hem*. Den af mig framställda förklaringen fordrar blott antagandet, att fortis flyttats från ultima till penultima i *härad* liksom i så många andra komposita, som i det äldre språket hade fortis på andra kompositionsleden. Det förefaller mig, som om denna förklaring genom sin enkelhet borde äga företräde framför den, som framställts af Kock, som s. 364 nödgas tillgripa antagandet af rätt invecklade ömsesidiga påverkningar mellan sidoformer, som uppstått genom den ljudlagsenliga utvecklingen.

En bekräftelse på riktigheten af min uppfattning af *härad* utgör bruket af fsv. *hæskaper* i bet. 'ett helt härads invånare', som i Schlyters ordbok s. 311 anföres från ÖG., ME. och Chr. Då fsv. *hæskaper* just innehåller stammen

**hīwa(z)*- som första led, hänvisar denna dess betydelse direkt på att samma första led funnits i *härad*. Denna betydelse af *hæskaper* har blott kunnat utvecklas på en tid, då den etymologiska betydelsen af första leden i fsv. *hæraþ* var klarare än den sedan blef, alltså i urnordisk tid, till hvilken tid ock Kock anser häradsindelningen återgå.

I afseende på betydelseutvecklingen synes mig uppenbart, att min härledning har företräde både framför Kocks antagande af grundbetydelsen "(skepps)härsutrustning, senare, liksom *skipreiða*, 'ett visst territorium'" och framför den äldre uppfattningen af grundbetydelsen såsom 'raadighed over en hær', senare 'ett visst distrikt'.

Det torde vara omöjligt att ur den betydelse af ett administrativt område, som är gemensam för båda uppfattningarne, härleda den användning af *härad* som namn på gårdar och socknar, hvilken jag påpekat Arkiv 9, s. 131, 135. Kock uppehåller sig s. 365 alls icke vid denna svårighet utan antager denna ytterst tvifvelaktiga betydelseöfvergång utan att anföra någonting till stöd för densamma.

Den af mig Arkiv 9, s. 134 antagna betydelseutvecklingen: 'hem > hemort > bygd > härad' är däremot redan i och för sig helt naturlig. Utvecklingen 'bygd' till 'härad' har ock ett motstycke i det tyska *Gau*, som i frankiska riket var ett förvaltningsdistrikt men, som got. *gawi* upplyser, ursprungligen blott betydde 'bygd'.

Det synes mig vidare mycket tvifvelaktigt, om det låter tänka sig, att man någonsin kunnat sätta *här* som objekt till verbet fsv. *rēþa*, isl. *reiða* i betydelsen 'utrusta en (skepps)-här', såsom Kocks etymologi förutsätter. Såväl etymologien af ordet *här* (se Kluge EDWb) som dess användning (se Fritzner Ordbog²) häntyda på betydelsen 'Mængde eller stor Skare af Mennesker' som den ursprungliga; 'skeppshär' betecknas genom smsg. isl. *skipaherr*, fsv. *skiphær* eller från en annan synpunkt genom isl. *leiðangr*, fsv. *lēþung*.

Slutligen är det visserligen riktigt att säga om en höfding: "hafde han ræth then vænasta skiphær", men att det samma, såsom Kocks etymologi förutsätter, skulle kunna sägas om ett distrikt, är otänkbart; hvad som kräfdes af ett sådant, måste vara af en bestämd storlek, som fallet genom häfd säkert var med det *skip*, som en *skipreiða* hade att tillhandahålla. Kock anför s. 366, hurusom ett härad hade att skaffa två, ett annat ett skepp, en olikformighet, som talar för att häraderna icke utgjort enheter i fråga om ledungsrustningen. Att de verkliga enheterna därvidlag, skeppslagen, icke korsade häradsindelningen, som Steenstrup anmärkt, är ju i alla fall förklarligt nog, och Steenstrup anser ju heller icke häraderna särskildt hafva med flottans utrustning att göra.

Då sålunda från betydelsens synpunkt öfvervägande skäl tala till förmån för den af mig framställda härledningen af ordet *härad* och från formens synpunkt enligt föregående framställning numera heller ingenting står i vägen därför, vågar jag fortfarande fasthålla vid dess riktighet.

Stockholm i maj 1905.

Erik Brate.

Die lieder der älteren Edda (Sæmundar Edda) herausg. von K. Hildebrand. Zweite völlig umgearbeitete auflage von H. Gering. Paderborn 1904 (Bibliothek der ältesten deutschen Litteratur-Denkmäler. VII. Band). XX + 484 s. 8 Mk.

K. Hildebrands edda-udgave (1876) var et overmåde nyttigt foretagende, og sikkert har mange været ham taknemlige derfor. Det nyttige ved udgaven var — ikke blot den nöjagtige angivelse af hvad der stod i håndskrifterne og andre brugelige kilder — men og især hans ikke mindre samvittighedsfulde anførsel af tidligere rettelser og forslag til sådanne, der fandtes spredt i udgaver og alle mulige afhandlinger osv., som det for den enkelte benytter og læser af eddadigtene vilde have været forbundet med den störste ulejlighed at få samlet. I Hildebrands udgave fik man en nem og pålidelig oversigt over alt dette. Siden den udkom, er der imidlertid sket mangt og meget m. h. t. eddadigtene, den kritiske behandling og tolkning af dem. Bogen var allerede forlængst forældet og trængte i höj grad til fornyelse; det er prof. H. Gerings utrættelige flid og energi at takke, at dette nu er sket, og det tiltrods for at den nye bearbejder selv har haft et så stort og tidrøvende arbejde mellem hænderne som den store eddaordbog.

Den nye udg. er vokset ikke lidt; den 1. udg. var 323 sider. I den nye er versene trykt på den usalige (tyske) manér (langlinjer), medens de var rigtig trykte i den første (6- og 8-linjede strofer). Retskrivningen er moderniseret og indrettet efter de metriske og sproglige fordringer. Udgiveren anvender *i* og *u* i endelser, hvilket er meget godt; gid han også vilde have beholdt *ð* i ind- og udlyd; nu pranger *þ* allevegne. Den nye udgiver er vendt tilbage til ordningen i codex regius (Hildebrand ordnede (de mytiske) digte (efter Grundtvig) efter "arter"), Grógaldr og Fjǫlsvinnsmál og Grottasǫngr er nu optagne (manglede i 1. udg.). Alt i alt har udgiv. ret, når han i fortalen betegner sin udgave som "en helt ny bog".

Udgiveren har ikke taget sig sit arbejde let eller overfladisk. Ikke blot den litteratur, der er udkommen siden 1876, er grundig gransket og benyttet, men også den ældre litteratur er gennemset og en del optaget, som Hildebrand undlod at tage hensyn til; "sogar v. d. Hagen habe ich verglichen und citiert" siger udg. Her tror jeg at han er gåt for vidt; jeg tror, at v. d. Hagens forslag og meninger er temlig ligegyldige og betydningsløse [1]); den ulejlighed kunde udg. vistnok have sparet sig uden derfor at vænte sig utak af nogen. Den begrundelse han giver (det "lærerige" ved at se, hvorledes "sehr häufig modernste kritiklosigkeit mit der

[1]) F. eks., for kun at nævne et eks., *vorþa* (f. *varþa*) Atl. grl. 5_4 (s. 414), er *vorþa* andet end trykfejl?

alten editio princeps schwesterlich hand in hand geht") er næppe tilstrækkelig; den "moderneste kritikløshed" gör næppe nogen alvorlig skade.

Ligeledes mener jeg, at udgiv. kunde have sparet sig at anføre "læsemåder", der kun er hvad man kunde kalde metrisk-ortografiske (som *hefr* f. *hefir*, *attak* f. *atta ek*, *þás* f. *þá er*); det er jo ganske ligegyldigt, hvem der indført disse skrivemåder, for andet er det jo næsten ikke, og egenlig kunde man sætte "Sievers" efter dem allesammen.

Selve teksten må siges at være indrettet således som videnskabens nuværende standpunkt forudsætter. Jeg har allerede nævnet, at udgiv. holder sig til hdskrs rækkefølge istedenfor at følge Hildebrands subjektive inddeling. Naturligvis holder han sig også til hdskrs ordning af f. eks. versene i Vǫluspá, hvor Hildebrand havde ordnet dem efter Bugges bekendte forslag. Gering er på sin måde konservativ, dog ikke således, at han ikke skulde antage både uægte vers (indskud), udfald af vers og verslinjer, samt forvanskninger af tekstens ord på mangfoldige punkter. At jeg ikke allevegne er enig med ham (han er i reglen enig med Symons), behøver ikke at fremhæves. Af særlig interesse er det at se på udgiverens egne rettelser, hvoraf nogle allerede tidligere er kendte, som f. eks. den til Alvíssmál 5: *hver hefr þik baga borit* f. *hverr hefr þik baugum borit*. Jeg har aldrig trot på denne rettelse, ikke mindst fordi der ikke forekommer mig at være så uoverstigelige hindringer for at forstå hdskrs tekst. Men også det indsatte ord *baga* støder mig i höj grad. Ordet er en slem plebejer, som ikke passer i det aristokratiske sprogselskab, vi træffer i eddadigtene. Ordet *baga* findes ikke engang optaget i Oxforderordbogen eller Fritzner (kendes vist egl. kun som tilnavn til Brynhildr i Bósasaga — bortset fra nyisl. *baga*, se Oxf. ordb.).

I v. 79 i Hávamál har udg. tildigtet en "langlinje" og tilföjet et ord i den følgende linje, samt omstillet endel; verset lyder således i hdskr.:

þat's þá reynt,
es at rúnum spyrr
enum reginkunnum,
þeims gerðu ginnregin
ok fáði fimbulþulr,
þá hefr hann bazt, ef hann þegir.

Dette er jo intet virkeligt vers, og har vistnok aldrig været, men er kun en mekanisk ophobning af andensteds fra kendte verslinjer, og følgelig uden nogen god sammenhæng og uden al sådan, hvor det står. Det forekommer mig altfor dristigt, heraf at lave et vers som det, udg. har gjort:

þat's þá reynt, es at rúnum spyrr,
þeims gørðu ginnregin
ok fáði fimbulþulr;

þat's þá reynt, es at rúnum spyrr,
rúnum reginkunnum:
þá hefr bazt ef þegir.

Alliterationen er slem i bægge tilfælde, og gentagelsen i samme vers lidet tiltalende.

I v. 153 i samme digt indsættes *sviðinn* f. *hávan* (*ef sék sviðinn loga sal* osv.); herved fås ganske vist god alliteration, men *sviðinn* er næppe det naturlige udtryk her ("hvis jeg ser den *svedne* sal brænde"). I v. 164 indsættes *þót þér góð séi, ef geta mættir* (f. *þó sé þér góð ef þú getr*); rettelsen er stærk, især af *getr*; *mættir* impf. conj. er næppe rigtig ved siden af *nemr* og *þiggr* i de følg. linjer. Dristig er rettelsen også i begyndelsen af Skírn. *minn* og *þinum* f. *okkarn* og *ykrum*; bortset fra, at digteren kan have haft en anden myteform om Freys oprindelse, er der i og for sig ikke meget stødende i ordet "vor sön" brugt af et individs fader og stemoder. I et sådant tilfælde må det frarådes at foretage en rettelse.

I v. 19 af Fjǫlsv. har udg. omdigtet de sidste linjer således: (*garmar*..), *es gǫrðum fyrir* | *lyndi lymsku rata*; hdskrs tekst er her helt forvansket. Bugges restitution er virkelig ganske god; om den træffer helt ud det oprindelige, er en anden sag; udgiverens gör det sikkert ikke. Forstår jeg denne ret, betyder ordene "(hundene..) som udenfor gærdet finder (får) lumskhedens sind" (viser deres lumske sind); men et sådant udtryk er unaturligt i og for sig; og dernæst, de her pågældende hunde var sikkert alt andet end "lumske"; de var glubske og blodtørstige, derfor hedder de også *gífr* og *geri*.

I Helg. Hjǫrv. v. 32 har udg. af metriske grunde forbedret Bugges forslag: (*an ek þér bróðir* el. *glæpr an bróðir*) *bæta megak* til (*an bróðir þér*) *bæta mættak*; Bugge har ret, for så vidt som præs. conj. er her det eneste rigtige; Gering har ret, for så vidt som *megak* er metrisk umuligt. Jeg foreslår at læse *kunnak*, hvorved alt bliver rigtigt — hvis man overhovedet vil tildigte noget i den retning.

En l. som *rǫskleik okkarn* (i en tildigtning) i Helg. hund. I er ikke rigtig, da *rǫskleik* metr. er ⏊ ⏊, hvorefter der kræves en kort stavelse. Det er også et spörsmål, om en l. som *svá at lýðum* (Gudr. I, 20) er metrisk fuldkommen (*svá* kort?).

Ef henni gæfi | *góðra ráð* (Sig. sk. 60) er metrisk mangelfuldt og sproglig galt; når Gering (og Symons) retter *ráð* til *ráða*, bliver sagen ikke bedre; hvorledes kan gen. her sproglig forsvares?

Et par steder i teksten skal endnu omtales. Sig. sk. v. 61 (s. 361) hedder i udg. *Ǫ́rt mælik* (ligesom også hos Symons); hdskr. lyder *Oꝩrt mæli ec nv; nú* er af metriske (?) grunde altså udeladt; men *Ǫ́rt mælik* er næppe heller rigtigt i metrisk hen-

seende (vokalen måtte vel her være forkortet). Men bortset herfra forekommer det mig, og har det altid forekommet mig at være mærkeligt af Brynhild at sige "Ikke rask, d. v. s. tilbageholdent ("langsomt" i Gerings ordbog er næppe fuldt ud rigtigt og passer ikke bedre i sammenhængen) taler jeg" — ti hendes tale er lige det modsatte, rask, heftig, lidenskabelig, og således har hun netop talt om Gudrun i det foranstående vers. *Ǫrt* er netop det, sammenhængen kræver. Jeg tvivler ikke om at *Oa* er blot en dittografi, som ikke er ualmindelig (man skriver først et stort bogstav og gentager det så, med et mindre). Også *nú* passer fortræffelig; linjen *Ǫrt mælik nú* kan metrisk ikke være bedre.

Ligesom det er vanskeligt at forklare gen. i Sig. sk. 60 (se ovf.), ligeså vanskeligt er det i Atlamál 63: *létu á lesti* | *lífa íþrótta*, ti at man ikke med Gering i eddaordbogen har ret til at opstille et svagt *íþrótti* forekommer mig hævet over al tvivl. Er det dog ikke allersimplest her at antage en dittografi, *-a* påvirket af det foranstående *(líf)a*? Det er i hvert fald ikke nær så djærvt som at antage et ellers aldrig forekommende ord.

I Hávamál v. 40 forekommer det bekendte sted: *Fanka mildan mann* | *eđa svá matar góđan* | *at* osv. D. v. s. jeg har ikke fundet nogen så gavmild eller 'madgod' mand, at osv.; parallelt hermed løber i den sidste halvdel: *eđa síns féar* | *svági* ... Et ord mangler her. Alle udgivere (undt. jeg), som har indsat noget, har indsat ordet *gjǫflan* 'gavmild'; kun to, nemlig Munch og Dietrich (lesebuch, 2. udg.) har samtidig rettet *svági* til *svá*. Da nu *svági* må bet. 'ikke så' (således også Gering i ordbogen) kan jeg ikke på nogen måde se, hvorledes *svági gjǫflan* kan passe: "eller ikke så gavmild, ɔ: eller så karrig, m. h. t. sit gods" altså det stik modsatte af hvad, der skulde siges. Det rigtige fås kun, når *gi* udelades, eller når man (som jeg i min udg.) indsætter et ord, der bet. det modsatte af 'gavmild'; intet passer bedre end *gløggr* 'karrig'. At antage *-gi* som en blot gentagelse af nægtelsen i *fanka* tror jeg ikke er muligt.

I Grimn. mellem v. 31 og 32, Skírn. mellem v. 7 og 8, og Atlam. mellem v. 24 og 25 har udgiv. indsat selvdigtede vers (halvvers på sidste sted). Disse vers er digtede i tilslutning til prosaiske kilder og i indhold rigtige; også i metrisk henseende er de tålelige (det sidste bedst). Det må dog frarådes i det hele at göre denslags forsøg, når det gælder hele eller halve vers; det er mere end nok, at der i noter meddeles, at der mangler noget og hvad der må formodes — ved hjælp af prosakilder — at have stået, — og det er netop hvad udgiv. faktisk også har gjort. Versene er ganske vist kursiverede og således betegnede som tildigtninger — men, som sagt, de kunde undværes. — Bogen er mærkelig nok uden navneregister.

Jeg kunde have behandlet endnu flere steder i teksten; jeg får måske en anden gang en nok så god lejlighed dertil. Jeg vil

ende disse bemærkninger med en oprigtig tak til prof. H. Gering for at han har givet os en så dygtig og fuldstændig bearbejdelse af Hildebrands nyttige bog. Jeg er overbevist om, at mange med mig vil vide ham tak derfor.

Kbhavn 12. maj 1905.

Finnur Jónsson.

Beowulf, mit ausführlichem Glossar herausgegeben von Moritz Heyne. Siebente Auflage, besorgt von Adolf Socin. Paderborn, Ferdinand Schöningh, 1903. VIII + 298 s. 8:o. M. 5.

Den heyne-socinska editionen af Beowulf är väl bekant. Dess utförligare glossar gör den till de studerandes favoritedition. (Närmast i detta hänseende kommer Wyatts Beowulf, därefter Holders.) Många önskningar och förslag hafva i sammanhang med de särskilda upplagornas utsändande framställts från olika håll. För utgifvarnes försiktighet gent emot dessa är jag dem i det stora hela tacksam, om jag också med missräkning sett åtskilliga enligt min mening riktiga och för utgifvarne bekanta förklaringar lämnade utan afseende. Af hvad jag för egen del kan hafva att anmärka och föreslå, är det mesta sammanfördt i en just nu utkommande uppsats i Anglia XXVII. Öfver Heyne-Socins radräkning har jag alltid smått förargat mig. Där Grein-Wülcker, Holder, Zupitza och Wyatt allesamman hafva 586 (b)—3150, har denna edition 587—3151, hvilket, alldeles oberoende af riktigheten eller oriktigheten af den föreslagna emendationen af rad 586, är mycket onödigt och vållar ständigt trassel.

Vid en jämförelse mellan den nu utkomna och den närmast föregående upplagan har jag funnit ändringar af själfva texten och väsentliga modifikationer af kommateringen företagna uti raderna 51, 62, 70, 72, 136, 247, 666, 835—836, 2025, 2489, 2526—27, 3173. I rad 2864 föreligger ett tryckfel (*ecg* i st. f. *secg*). I anmärkningarna hafva många gamla och oantagliga förslag utgallrats och ersatts af åtskilligt nytt, som tillkommit i synnerhet på de fem sista åren. Namnförteckningen och glossaret uppvisa endast smärre ändringar i anslutning till de gjorda textförbättringarna och accepterade tolkningarna. Ett och annat har råkat att ej komma med, t. ex. namnen *Sigenow* och *Sæwela* (rad 62). Bokens sidoantal har förblifvit oförändradt.

Lund i december 1903.

Ernst A. Kock.

Om forngutniska *tīa.*

På det att häftets sista sida icke må vara blank, nedskriver jag ett par anmärkningar om det forngutniska ordet för "tå". Enligt Schlyter skrives detta ord i den medeltida handskriften av Gottlandslagen 19: 13 *þa,* som han anser vara skrivfel för *ta.* I Nya gotländska studier (Göteborgs Högskolas årsskrift 1904, IV) s. 10 ff. har emellertid Pipping visat, att *þa* på i fråga varande ställe betyder icke 'tå', utan är det vanliga adverbet *þā* 'då'. Redan Schlyter hade ur den yngre handskriften till Gottlandslagen (hvilken handskrift nedskrivits 1587 efter ett original från 1470) upptagit *Thia* 'tå', och Pipping framhåller riktigt, att detta har uttalats *tīa* och är identiskt med Fårömålets *teiå* 'tå'.

Däremot kan jag icke ansluta mig till den av Pipping givna förklaringen av detta fgutn. *tīa.* Som bekant har isl. *tǫ́* (*tá*) fsv. *tā* 'tå' uppstått ur äldre **taih(w)ōn.* Nu menar Pipping, att fgutn. *tīa* skulle ha utgått från en grundform **teihōn* med annat avljudsstadium än **taihwōn.* Emellertid anför han icke från något annat språk något ord med betydelsen 'tå' med detta avljudsstadium (*ei*). Det vore dock i allra högsta grad förvånande, om man uteslutande på Gottland skulle hava bevarat avljudsstadiet *ei,* under det att, så vitt känt är, icke blott alla andra nordiska dialekter, utan också alla andra germanska språk hava avljudsstadiet *ai* i ordet "tå".

Som bekant hade Gottland mycket tidiga förbindelser med Tyskland, och dessa förbindelser hava även havt inflytande på det forngutniska språket (jmf. härom t. ex. senast Tuneld i Ark. nf. XVII, 375, 383). Under dessa förhållanden ser jag i fgutn. *tīa* ett tidigt tyskt lån. Ordet "tå" heter på fht. *zēha,* på mnt. *tē* med ljudlagsenlig utveckling av det germ. *ai* till *ē.* På fornsaxiska har det naturligtvis hetat **tēa.* Detta forntyska **tēa* lånades till forngutniskan, och i **tēa* övergick sedan enligt känd fgutn. ljudlag (Kock i Sv. landsm. X nr 4 s. 1 ff., Noreen i GgPh. I[1] s. 476) *ē* framför vokal till *ī* liksom i *knēum* > *knīum* 'knä' etc. Ordet **tēa tīa* har alltså lånats före denna ljudlags inträdande, och då man redan i Åkirkeby-inskriften (från senare hälften av 1100-talet; jmf. Ambrosiani i Festskriften till O. Montelius s. 37 ff.) har *tri* 'trä' med *ī* av äldre *ē,* så har *tīa* lånats före denna inskrifts inristande.

Ordet *tīa* är alltså ett icke oviktigt vittnesbörd om tidig förbindelse mellan Gottland och Tyskland.

Axel Kock.

Beiträge zur Eddakritik II.

Hyndluljóđ.

I. Die einkleidung.

Str. 8—11. Die am weitesten verbreitete auffassung dieser strofen ist, dass Freyja Hyndla auffordere, dem Óttarr über seine abstammung auskunft zu erteilen. Freyja teile str. 9 mit, wesshalb ihrem schützling an solcher auskunft gelegen sei, str. 10 gebe sie darauf den grund an, der sie dazu bestimme, dem Óttarr zu helfen und um Hyndlas hülfe zu bitten. Diese interpretation hat Edzardi [1] verworfen mit der bemerkung, Freyja könne unmöglich den wahren zweck ihres besuches hier schon mitteilen. Denn aus str. 7 gehe hervor, dass sie durch list diesen zweck zu erreichen strebe; Hyndla dürfe nicht wissen, dass Óttarr die göttin begleitet. Aus diesem grunde versetzt Edzardi str. 9—10 nach dem schluss des gedichtes.

Edzardis bedenken gegen die landläufige auffassung der stelle sind nicht ohne grund. In der tat leugnet Freyja str. 7 Óttars anwesenheit, und str. 46 setzt die erfahrung, dass Freyja ihren zweck erreicht hat, Hyndla in die höchste wut. Aber mit Edzardis umstellung sind wir nicht geholfen, sie fügt sogar den bestehenden schwierigkeiten neue hinzu.

Wenn str. 9. 10 nach dem schluss des gedichtes versetzt werden, so versteht man nicht, wie Hyndla dazu kommt, gerade von Óttars geschlecht zu reden. Freyja hat ihr eine unterhaltung über die *jǫfra ættar* vorgeschlagen, und Hyndla hebt ohne irgend welche nähere veranlassung gerade mit dem geschlechte an, von dem Freyja wünscht, dass sie reden

[1] Germ. 28, 17 f.

soll. Zwar glaubt Edzardi, nach str. 8 sei eine diesbezügliche frage verloren, aber abgesehen davon, dass es nicht ohne weiteres angeht, lücken anzunehmen, deren inhalt man nach belieben bestimmt, setzt Edzardis vermutung bei Hyndla eine allzugrosse naivetät voraus. Nachdem Hyndla str. 6 die vermutung ausgesprochen hat, Freyja sei von Óttarr begleitet, und Freyja diese vermutung entrüstet zurückgewiesen hat, würde eine bemerkung der Freyja, wie Edzardi sie für wahrscheinlich oder möglich hält (*telk Óttar unga atztan miklu* oder ähnliches) genügen, Hyndla vollständig darüber aufzuklären, dass das, was Freyja von ihr verlangt, nichts anders als auskunft über Óttars geschlecht ist, und das wäre für sie ein entscheidender grund gewesen, die auskunft nicht zu geben. Wenn Freyja *durch eine list* Hyndla dazu bewegen will, Óttars genealogie aufzuzählen, so muss sie danach nicht fragen; soviel steht wol von vorn herein fest.

Ferner: wenn Freyja str. 45 sagt: *Ber þú minnis ǫl mínum gelti, svát hann ǫll muna orð at tína . . . þás þeir Angantýr ættir rekja,* so genügt das vollständig, Hyndla darüber zu belehren, wer der eber ist. Str. 9. 10 wären insofern nach str. 45 nur eine langweilige widerholung. Was sie ferner inhalten, die mitteilung der gründe, welche Freyja veranlassen, dem Óttarr hülfreich zu sein, stünde an dieser stelle ganz zwecklos da.

Da also die versetzung der strophen zu keinem resultate führt, wird es sich lohnen zu untersuchen, ob sie denn wirklich an der überlieferten stelle absolut unverständlich sind. Zunächst ist dann zu bemerken, dass keine zeile aussagt, dass Freyja an Hyndla die bitte richtet, sie über Óttars herkunft zu belehren. Sie erzählt, dass Óttarr mit Angantýr streitet, ie redet von der verpflichtung, ihm beizustehen; — aber n liegt die verpflichtung ob? doch nicht Hyndla, die mit : nichts auszustehen hat; *æ trúði Óttarr á ásynjur* sagt ; also geht *skylt er at veita* (9, 5) auf die göttin und

auf niemand anders. Hyndla hatte auch keinen grund, der göttin bei der erfüllung dieser pflicht behülflich zu sein; aber angenommen, Freyja wolle sie darum bitten, wesshalb fragt sie dann statt nach Óttars geschlecht nach den Skjǫldungen, Skylfingen u. s. w.?

Str. 9. 10 enthalten demnach gar nicht die bitte an Hyndla, Óttars genealogie herzusagen. Sie sind vielmehr eine antwort auf Hyndlas in str. 6 enthaltenen vorwurf. Zugleicherzeit aber bereiten sie das folgende vor. Hyndla hat sich bestimmt geweigert, Freyja auf ihrem ritt nach Valhǫll zu begleiten, und zugleich zu verstehen gegeben, dass sie sehr gut wisse, wen die göttin bei sich habe, ihren liebling Óttarr in ebergestalt. Die worte sind keine begründung der weigerung, die keine andere begründung als Hyndlas feindselige stimmung bedarf; sie sind nur eine insinuation; Hyndla zeiht Freyja eines unkeuschen verhältnisses zu Óttarr (*ver þinn*). Darauf gibt nun Freyja eine dreiteilige antwort: sie weist den doppelten vorwurf (dass der eber Óttarr und dass dieser ihr liebhaber sei) zurück, und sie teilt den angeblichen zweck ihrer reise mit. In sehr geschickter weise lenkt sie noch kurz vor dem schluss ihrer antwort die aufmerksamkeit auf Óttarr und reizt dadurch Hyndla, ohne einen zusammenhang zwischen dieser erwähnung ihres lieblings und der genealogischen frage ahnen zu lassen, von ihm zu reden. Die gedankenfolge ist: 1. nein, das ist nicht Óttarr, das ist mein eber gullinbursti: 2. der zweck meiner reise ist eine unterhaltung mit dir. Lasst uns erfahren, wer von uns beiden die meisten, genealogischen kenntnisse besitzt [1]). 3. und, — um darauf zurückzukommen, — was Óttarr anbelangt, — das ist kein liebhaber sondern ein günstling; ich habe mich verpflichtet, ihm Angantýr gegenüber

---

[1]) *sennum* ist vollständig richtig und darf nicht geändert werden; Freyja gibt vor, dass sie mit Hyndla sich messen will, vgl. Vafþrúðnismál.

zu seinem rechte zu verhelfen, und das nicht ohne grund, denn er hat — nicht nur mir — sondern allen ásynjur treu gedient. 4. (fortsetzung von 2): lass also hören, was du von den geschlechtern der Skjǫldunge u. s. w. weisst [1]). — Hyndla wird vollständig dupiert. Ihren verdacht, dass der eber Óttarr sei, lässt sie natürlich nicht fahren, sie redet ihn im folgenden fortwährend an. Sie glaubt dadurch Freyja nicht nur zu verhöhnen, indem sie durch die anrede an Óttarr zu der anklage der unsittlichkeit eine neue, die der lüge, fügt, sondern sie auch dadurch zu übertrumpfen, dass sie sogar dem ihr fremden freunde der göttin die namen seiner vorfahren mitzuteilen in stande sich zeigt. Freyja hört das alles ruhig an. Erst wenn Hyndla mit ihrer mitteilung fertig ist, bittet sie sie, *dem eber* (nicht Óttarr!) das erinnerungsbier zu bringen, und gibt zu verstehen, dass sie absichtlich die scheltrede der Hyndla ausgelockt und dadurch ihren zweck erreicht hat. Hyndla hat in der überzeugung, Freyja zu kränken, den Óttarr zu dem sieg über seine feinde verholfen. — Der zusammenhang der überlieferung von str. 8—10 ist durchaus richtig; kein wort muss geändert werden. Nur die beiden schlusszeilen von str. 8 sind verloren, aber der einheitliche inhalt der überlieferten 6 zeilen zeigt, dass die verlorenen zeilen nur eine weitere ausführung des z. 1—6 ausgesprochenen gedankens enthielten.

Str. 1—7. Man kann fragen: hat Freyja von anfang an diese list im sinne gehabt, oder fällt ihr der gedanke erst während des gesprächs mit Hyndla ein? Str. 1—5, 4 lädt sie Hyndla ein, sie nach Valhǫll zu begleiten. War es mit

[1]) Str. 11 hat 11 (aus str. 16 zu 12 zu ergänzen) zeilen. z. 5—7 (8) streicht F. Jónsson wol mit recht. Freyja nennt dann selbst keinen namen sondern fragt nur im allgemeinen nach den besten geschlechtern auf der erde. So erklärt es sich noch besser, dass der anblick des Óttarr und Freyjas reden st. 9. 10 Hyndla bestimmen, von seinem geschlechte zu reden, als wenn Freyja im letzten augenblick durch die erwähnung der alten königsgeschlechter ihre aufmerksamkeit widerum in anderer richtung gelenkt hätte.

dieser einladung ernst, oder hat Freyja hier wie bei der aufforderung, die genealogieen herzusagen, schon als sie die frage stellte, eine grobe antwort erwartet oder es sogar darauf angelegt?

Wenn die einladung ernsthaft gemeint ist, so hatte Freyja wol die absicht, unterwegs die genealogischen mitteilungen aus Hyndla hervorzulocken. Sie hat dann ihren nächsten zweck, Hyndla auf dem wege sich zuzugesellen, verfehlt. Denn aus der reise wird nichts [1]). Noch str. 8, 1 redet Freyja, als wünsche sie, dass Hyndla ein pferd besteige, aber diese worte können auch lediglich die absicht haben, Hyndlas aufmerksamkeit auf ihren eber, von dem sie ja wünscht, dass die riesin reden werde, zu lenken. Wenn Freyja von anfang an die absicht hatte, Hyndla nach der recitation der genealogischen strofen dazu zu nötigen, dem Óttarr einen erinnerungstrank zu reichen, so muss es auch in ihrem plan gelegen haben, dass die unterredung vor der tür von Hyndlas wohnung statt fände, denn auf dem wege nach Valhǫll war der zaubertrank, den Hyndla braut, nicht zu haben. Und das scheint tatsächlich der fall zu sein. Denn str. 1—5, 4 sind schwerlich ernsthaft zu nehmen. Sie haben den zweck, Hyndla zu reizen. Mit ironischer freundlichkeit redet Freyja die riesin als *mær meyja*, *mín vina*, *systir* an und spricht dann von den schönen geschenken, die Óđinn den helden, — aber doch in keinem fall den riesinnen — erteilt. Den gipfel erreicht Freyja's verdeckte spottrede durch die erwähnung des Þórr, des erzfeindes aller riesinnen; sie will ihn bitten, Hyndla gegenüber stets in gleicher weise zu verfahren, d. h. sie zu behandeln, wie man das von ihm ge-

---

[1]) Wie Finnur Jónsson, Lit. Hist. I, 198 das umgekehrte behaupten kann, verstehe ich nicht: str. 46 wird in Hyndlas mund zu einem baren unsinn, wenn der schauplatz Valhǫll ist. Desshalb versetzt auch Finnur Jónsson diese und die folgende strophen, aber ohne genügenden grund. Und wie könnte wol Hyndla in Valhǫll den helden einen zaubertrank bereiten?

wohnt ist; der zweideutige ausdruck (*einart*[1])) ist trefflich gewählt, aber die einladung ist kaum dazu geeignet, Hyndla zum schleunigen aufbruch zu bewegen. Wenn nun Freyja unmittelbar darauf auf ihren eber zeigt, so kann der zweck kein anderer sein als Hyndla zu verführen, die verleumdung auszusprechen, die str. 6 folgt. Str. 4, 5—6 sind ohne zweifel interpoliert. Die meisten herausgeber lassen die zeilen stehen und einige nehmen nach Edzardi eine lücke an. Aber die zeilen sind, auch wenn man str. 1—5 ernsthaft nimmt, nicht zu retten. Sie können nämlich nicht bedeuten: 'obgleich er sonst gegen riesinnen unfreiundlich ist', — übrigens eine fade bemerkung; das würde lauten: *þó honum ótítt sé* u. s. w.; ihr sinn ist: 'doch ist er unfreundlich u. s. w.'; das ist aber eine in Freyjas mund nicht passende erläuternde bemerkung eines abschreibers.

Daraus folgt, dass str. 4. 5, 1–4 zusammen éine strofe bilden. Schon das beweist, dass str. 5, 5 nicht emendiert werden muss, um die halbe strofe der Freyja zuteilen zu können. Hyndlas antwort enthält in der überlieferung 12 zeilen str. 5, 5–6, 8. Man kann versucht sein str. 5, 5—8 für eine interpolation zu halten [2]). Die zeilen überfüllen, wenn man sie mit str. 6 verbindet, die strophe. Eine befriedigende interpretation ist noch nicht gefunden, die anknüpfung namentlich an str. 6 scheint dürftig, und die anfangszeile von str. 6 sieht aus wie der anfang einer rede (vgl. str. 7, 1; ähnlich H. Hu. 34: *ør ertu, systir, ok ørvita*, vgl.

---

[1]) Gewöhnlich übersetzt man *einart* an dieser stelle mit 'treu'. Aber 1. ist das nicht die bedeutung des wortes. 2. würde es Hyndla nichts nützen, wenn Þórr sich 'treu' betrüge, dann er hat ihr gegenüber sich zu nichts verbunden. Und was bedeutet in diesem fall *æ*? Hyndla wird doch nicht erwarten dürfen, auf die dauer unter die bewohner von Valhǫll aufgenommen zu werden. Die gewöhnliche bedeutung: 'pålideligen, oprigtigen, standhaftigen' gibt gerade den sinn, den die stelle verlangt: das sind tugenden, die nur dem freunde zu gute kommen.

[2]) Finnur Jónsson streicht in seiner ausgabe die verse.

Ls. 21. 29. Od. 10)[1]. Doch genügen diese gründe kaum zum nachweise, dass die verse unecht sind. Halbe strofen sind noch kein beweis, dass eine interpolation oder eine lücke vorliegt, man vergleiche die vielen halben strofen des zweiten Vǫluspádichters. Und was die formel 6, 1 anbelangt, so ist gegenüber den angeführten stellen auf eine strophe der Hervarar saga (Bugge s. 216), zu weisen, wo die worte *ør ertu orðin ok ørvita* am anfang der zweiten hälfte stehen. Dort ist aber ein enger anschluss an z. 1—4 vorhanden; diese verse motivieren nämlich das urteil, das z. 6 ausspricht; sie bilden so zu sagen einen anlauf zu der folgenden exclamation. Wenn an unserer stelle das verhältniss von str. 5, 5—8 zu 6, 1 ein ähnliches wäre, so wäre von dieser seite gegen die verse nichts einzuwenden.

Was bedeutet str. 6? z. 3—4 kann ich nur mit Gering übersetzen 'du siehst mich so an', vgl. die grosse anzahl ähnlicher fälle bei Fritzner III, 963 a. *þannig* kann hier nicht 'dorthin' bedeuten, da die richtungsbestimmung bei *vísa* in *á oss* enthalten ist. Jede andere interpretation muss entweder zur emendation oder wie Detter und Heinzel zu einer verschränkten construction ihre zuflucht nehmen. Hingegen kann, wenn die überlieferung richtig ist, *er* (z. 5) nicht auf *þannig* gehen. Der sinn ist nicht: (du siehst mich so an) als begleite dein freund dich (Gering, Übers.: dein ruhloses auge verrät es mir, dass dein trauter dir folgt). Das müsste unbedingt lauten: *sem þú hafir*. — *er þú*, mit folgendem indicativ bedeutet entweder 'die du' oder 'da (während) du'.

Wenn demnach z. 5—8 keine nähere erklärung des *þannig* enthalten, so muss das wort aus Freyjas gebärden und reden erklärt werden. Der sinn von z. 3—4 ist demnach: 'du siehst mich freundlich an, du gebährst dich, als wollest du mit mir eine reise unternehmen'. Aus z. 1 (*flá ertu*)

[1]) Grimn. 51, wo Óðinn allein redet, steht die formel *ǫlr ertu Geirrøðr* am anfang eines abschnittes.

und der allein möglichen auffassung von *er* (z. 5) geht nun hervor, dass z. 5—8 zu 3—4 einen gegensatz bilden. Also: du lügst mir etwas vor, die du den Óttarr mit auf den weg nach Valhǫll nimmst (*Valsinni* = *Valhǫllsinni* wie Detter und Heinzel richtig erklären). Die lüge besteht darin, dass sie den Óttarr, der als mensch in Valhǫll keinen zugang hat, für den in Valhǫll wohnenden eber ausgibt.

Dass das der sinn ist, lehren nun auch 5, 5—8. Hyndla hat sofort den Óttarr erkannt. 'Dein eber ist langsam (d. h. taugt dazu nicht), den weg zu den göttern (*goðveg* = *valsinni*) zu betreten; ich will mein berühmtes pferd (man beachte die gewohnheit der trǫll, ihren tieren und geräten besondere namen zu geben) nicht belasten, um mit ihm um die wette zu laufen'. Str. 6, 1 folgt demnach ganz richtig auf 5, 5—8. Zuerst macht Hyndla die bemerkung, dass der eber zu der angeblichen fahrt nach Valhǫll nicht tauge. Daran schliesst sich die entrüstete anklage der falschheit, und diese wird darauf näher motiviert durch die mitteilung, dass die riesin in dem eber, auf dem Freyja nota bene nach Valhǫll reiten zu können behauptet, den Óttarr richtig erkannt hat. Die anklage der buhlerei schleudert sie der feindin im vorübergehen zu.

Hyndla glaubt Freyja völlig entlarvt zu haben. Damit hat diese den zweck ihrer eingangsrede erreicht.

Str. 7, 7—10 werden zu zwei zeilen zusammenzuziehen sein. Etwa *er dvergar gørðu Dáinn ok Nabbi*?

Str. 45—50. Bevor wir den anschluss an das vorhergehende und den gang der unterredung untersuchen, ist etwas zu sagen über die refrainartig widerkehrende halbe strophe (46—48, 5—8. 49, 9—12) *hleypr þú, eðlvina, úti á nóttum, sem með hǫfrum Heiðrún fari.* Der vorwurf ist nur eine durch wut eingegebene grobe widerholung von 6, 5. *eðlvina* wird nicht mit Bugge (Arkiv I, 265) in *Óðs vina* zu ändern sein, denn der zusammenhang erfordert einen feindseligen aus-

druck; eher enthält das wort eine leider noch nicht aufgeklärte sarcastische beziehung zu str. 1 (*mín vina*). Bugge a. a. o. und die jüngeren herausgeber haben die verse am schluss von str. 48. 49 gestrichen, gewiss mit recht. Denn in Freyjas mund passen die worte gar nicht (48), und nach str. 49 haben sie keinen sinn. 49, 5—8 sind Hyndlas letzte worte, und str. 50 enthält darauf eine directe antwort. Hier liegt also ein ähnlicher fall vor wie bei den stefstrofen und der stefzeile der Vǫluspá (Zschr. f. d. ph. 36, 300, 331 f., 350 ff.), wo ein abschreiber oder umarbeiter eine zeile oder zeilengruppe der gedichtes refrainartig widerholt. Bei der Vǫluspá zeigte es sich jedesmal, dass die betreffenden stelle im ursprünglichen texte nur éinmal vorkam; das gibt uns recht zu fragen, ob nicht auch hier eine der beiden stellen 46, 5—8 oder 47, 5—8 zu streichen ist. Dass das tatsächlich der fall ist, ist leicht zu sehen. Schon dass Hyndla in einer fortgesetzten rede (sie spricht sowol str. 46 wie 47) denselben vorwurf in denselben worten widerholt, genügt, da hier von einem refrain nicht die rede sein kann, zum beweise. Nach 47, 1—4 schwächen die worte den eindruck von Hyndlas worten, denn 47, 1—4 bedeuten gegenüber 46, 5—8 eine steigerung des ausdrucks; es hat demnach keinen zweck, darauf zu der ausdrucksweise von 46, 5—8 zurückzukehren. Der interpolator, der die verse widerholte, fand gefallen an der unanständigen vergleichung.

Daraus folgt, dass nach 48, 1—4 nicht, wie man tut, eine lücke anzunehmen ist. 48, 1—4 bilden mit 47, 1—4 éine strofe, und das ist ganz in der ordnung. Es gehört zu Freyjas vornehmen tone, dass sie auf scheltreden sich nicht einlässt sondern einfach ihre veranstaltungen trifft. Daher spricht sie nicht mehr als das allernotwendigste. Str. 46—48 bilden demnach 2 strofen, Hyndla spricht davon eine und eine halbe, Freyja eine halbe strofe. Die situation des abschnittes und der ganzen unterredung geht aus str. 48 her-

vor. Wenn Freyja sagt: *ek slæ eldi of íviðju*, so muss diese sich draussen befinden vor ihrer höhle. Str. 1 wird sie schlafend gedacht. Sie ist also während oder nach Freyjas rede str. 1—4 hinausgetreten. Dort hat sie ihre weisheit ausgekramt; jetzt fordert Freyja sie str. 45 auf hineinzugehen und einen erinnerungstrank zu holen. Hineinzugehen, dazu ist Hyndla bereit, aber zurückzukehren gedenkt sie nicht; sie will ihren str. 1 unterbrochenen schlaf fortsetzen, und mit höhnenden worten weist sie Freyja ab. Aber diese kommt ihr zuvor. Während sie sorglos ohne sich zu übereilen zum eingang ihrer höhle schreitet, hat schon die göttin ein feuer um sie geschlagen; jetzt muss sie zugeben oder sterben. Edzardis erklärung von str. 48. 49 kann ich nicht beistimmen. Er glaubte, in der, wie er annimmt, verlorenen zweiten hälfte von str. 48 habe gestanden, dass Hyndla Freyjas wunsch nicht erfüllt; darauf sei die riesin von der dämmerung überrascht worden, das gehe aus der verwünschung (49, 5—8) hervor, *fjorlausn* (49, 4) bedeute 'tod', die meinung sei also, ein jeder müsse einmal sterben. str. 49, 5—8 beweise nicht, dass ein becher am orte anwesend sei, der sinn der stelle sei nur eine verwünschung der sterbenden Hyndla.

Einer richtigeren auffassung der stelle ist Edzardi dann nahe gekommen, um sie schliesslich wider zu verwerfen. Er denkt an die möglichkeit, dass Hyndla nach 49, 4 freigelassen sei (*fjorlausn* also wie *hofuðlausn*) und nun den becher, aber mit gift gefüllt, bringe. Diese erklärung scheitert, wie Edzardi selbst bemerkt, daran, dass Hyndla, wenn sie den Óttarr zu vergiftigen beabsichtigte, ihm doch nicht im voraus mitteilen würde, dass der becher gift enthalte; hätte sie aber die mitteilung aufgeschoben, bis Óttarr getrunken hatte, so wäre es zu spät gewesen ihn zu retten, was Freyja doch tut.

Ich glaube, dass die handlung ganz einfach ist. Freyja verlangt das minnisǫl (45). Hyndla weigert (46, 1—47, 4). Freyja bannt Hyndla in ihren zauberkreis und droht ihr mit

dem tode (48, 1—4). Hyndla sieht die unmöglichkeit zu entrinnen ein und fügt sich, um ihr leben zu retten (49, 1—4). Daraus folgt, dass sie auch richtiges minnisǫl, keineswegs einen giftbecher bringt. Das geschieht zwischen 49, 4 und 49, 5. Dann aber fügt sie einen fluch hinzu. Der vorgang ist anderen erzählungen von riesen oder zwergen, denen ein tribut abgenötigt wird, vollständig analog. Auch Andvari bringt richtiges gold; Olius und Alius bringen das beste schwert, nicht etwa eine wie ein schwert aussehende dynamitpatrone, die in der hand ihres besitzers zerspringt. Und so in zahlreichen märchen. Der freigelassene riese oder zwerg hält sein wort, aber er verbindet mit der unfreiwilligen gabe einen fluch. Daraus folgt, dass *eitri blandinn mjǫk* bildlich zu nehmen ist, der hauptnachdruck fällt auf *illu heili* [1]). Mit diesen worten verschwindet sie, wie auch Andvari sowie Alius und Olius und in der Hervarar saga Dulinn und Dvalinn das letzte wort behalten. Für Freyja ist Hyndla nun nicht mehr zu erreichen; sie hat ihr haupt gelöst. Das einzige, was Freyja übrig bleibt, ist dass sie die gabe von dem damit verbundenen fluche löst. Aber die gewünschte zauberkraft haftet an dem becher, das geht aus Freyjas antwort klar hervor. Denn die *dýrar veigar*, die Óttarr nach 50, 5—6 trinken wird (also noch nicht getrunken hat), sind nichts anders als der von Hyndla ihm zugeführte trank. Mit der hülfe der götter, die Freyja für ihn erfleht, wird derselbe die gewünschte wirkung haben.

II. **Die Genealogieen.**

Dass Óttarr, sei es im leben, sei es in der familientradition, den beinamen *heimski* geführt habe, kann man nicht

---

[1]) Dass nicht von wirklichem gift sondern nur von einem fluche, der den segenstrank zu gift umwandelt, die rede ist, zeigt auch 50, 1. Freyja macht nicht das in dem becher nicht enthaltene gift, sondern nur die worte der riesin (*orðheill þín*) wirkungslos.

behaupten. Der name wird ihm von Hyndla beigelegt und verspottet sein verhältniss zu Freyja, die ihn als reittier benützt. Im ursprünglichen gedichte kommt die bezeichnung nur einmal vor (vgl. unten). Aus dem interpolierten gedichte, das die verse: *alt er þat ætt þin, Óttar heimski* refrainartig widerholt, hat die überschrift die spottende bezeichung als beinamen abstrahiert.

Str. 12 zählt Óttars vorfahren der männlichen linie auf. Wir erhalten die reihe *Svanr enn rauði—Sæfari—Ulfr—Álfr enn gamli—Innsteinn—Óttarr.* Darauf bringt str. 13 die weibliche reihe. Diese wird in str. 17 fortgesetzt. Str. 14—16 sind eine interpolation, über welche vgl. s. 236 ff. Wenn str. 13 richtig überliefert ist, so ergibt sich aus str. 13. 17 die reihe: *Sækonungr* und *Sváfa—Hildigunnr—Friaut (: Fróði)—Hlédís—Innsteinn—Óttarr.* Sodann bringt str. 19 die reihe *Klyppr—Ketill—Óttars grossmutter—Óttars mutter —Óttarr.*

Diese genealogie lässt sich in folgender weise darstellen:

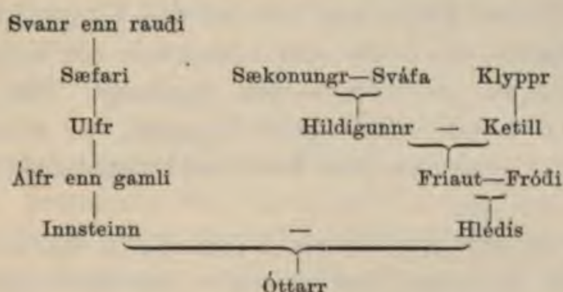

Nach 19, 1 wäre Ketill mit Fróði und Friaut befreundet gewesen.

Ein wichtiges bedenken gegen diese aufstellung besteht darin, dass nachdem die reihe von Óttars vorfahren väterlicher seite genannt worden ist, die weibliche linie nicht mit Óttars mutter sondern mit seiner grossmutter anhebt. Die reihe wird in der weiblichen linie so fortgesetzt, dass jedes-

mal neben der mutter auch der vater genannt wird, neben Friaut steht Fróđi, neben Sváfa steht Sækonungr. Nur von Friaut wird zwar die mutter (Hildigunnr), nicht aber der vater genannt. Und von Óttarr aufwärts gelangen wir über die dem namen nach nicht genannte mutter und grossmutter erst wider im dritten geschlecht zu einem namen, aber einem männernamen (Ketill), und auch Ketils vater wird genannt, nicht aber seine mutter.

Dieser wunderlich lückenhafte geschlechtstafel wird durch eine aus metrischen gründen von Sievers vorgeschlagene conjectur, die in einer änderung von Sijmons eine ergänzung erfahren hat, richtig hergestellt. Sievers liest (Beitr. 6, 340) str. 13, 1 *Móþor átter* (Sijmons, ausg. *átte fáþer þinn*, was sächlich auf eins hinausläuft). Dadurch wird Hlédís nicht Óttars grossmutter, sondern seine mutter, und der stammbaum bekommt das folgende aussehen.

móđir þín (19, 4) ergibt sich als mit Hlédís, *móđir hennar* (19, 3) als mit Friaut identisch, und Hildigunnr bekommt in Ketill einen gemahl. Wir erhalten auf diese weise eine vollständige genealogie der väterlichen linie bis in das sechste glied, der mütterlichen unter erwähnung der gatten bis ins fünfte glied aufwärts.

Daraus schliesst Sijmons (zur st.) richtig, dass 19, 1 statt *þeira þeirar* zu lesen ist, und dass *vinr* hier 'gemahl' bedeutet.

Durch Sievers änderung erledigt sich auch ein bedenken, das man sonst wider str. 17, 1—4 erheben könnte. Es ist nämlich leicht zu sehen, dass ein teil dieser genealogie fingiert ist. Sækonungr ist ein abstracter repräsentant des wikingertums, und wenn ihm Sváfa, die walkyre, als frau beigesellt ist, so sind wir ganz in das gebiet der fantasterei angelangt. Schon besser steht es mit Hildigunnr, obgleich auch diese zusammensetzung zweier walkyrennamen in diesem zusammenhang der fiction verdächtig ist.

Betrachtet man nun die stammtafel als ganzes, so zeigt es sich, dass die väterliche linie in demselben gliede bei den abstractionen aus dem wikingleben angelangt ist. Sæfari steht mit Sækonungr vollständig auf éiner linie. Und Ulfr ist wie Hildigunnr zu beurteilen; beide sind menschliche namen, die aber durch ihre beziehung zum wikingtum zum willkürlichen gebrauch sich besonders eignen. Mit den zeitgenossen Álfr und Fróđi sind wir bei den königsnamen der Fornaldar sǫgur, von denen aber mehrere in der historischen zeit in häufigem gebrauch bleiben, angelangt. Nur in der linie, die von Ketill aufwärtsgeht, begegnen wir namen, die in demselben geschlechte später historisch bezeugt sind (*Klyppr*, *Ketill*).

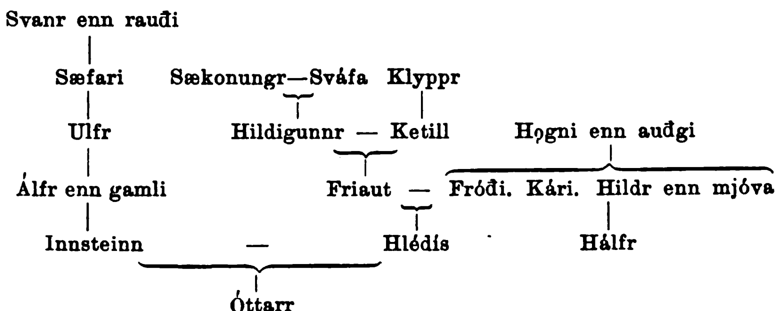
Gegen die echtheit von str. 17 lässt sich also nicht einwenden, dass die namen fingiert sind. Aber die zweite hälfte der strofe ist doch sicher unecht. Sie besteht aus zwei formeln. Die eine (z. 5—6) lautet: *alt er þat ætt þín*, *Óttarr heimski.* Dieselbe formel begegnet später noch str. 20. 21. 23. 24. 26. 27. 28. 29. Obgleich auch die mehrzahl dieser fälle unursprünglich ist, so lehren sie doch, dass der platz dieser verse am schluss einer strophe ist, und das ist ganz natürlich, denn sie schliessen eine aufzählung ab. Hier aber stehen sie mitten in einer strophe, und sie unterbrechen eine reihe, denn Ketill (str. 19) gehört mit Hildigunnr zusammen. Die andere formel lautet: *varđar at viti svá*, *villtu*

enn lengra? Sie begegnet auch str. 18 und soll ein stef bedeuten. Dass str. 18 interpoliert ist, ist allgemein anerkannt. Die beiden schlusszeilen von 17. 18 sind eine leichte variation des stefs der sogenannten Vǫluspá enn skamma (*vǫrumz at viti svá, viltu enn lengra*), die freilich auch nicht einheitlich ist, aber in deren zusammenhang die verse doch besser hineinpassen als hier (näheres darüber im vierten kapitel). Also sind 17, 7—8 jünger als die aufnahme der erwähnten fragmente in unser gedicht; die übertragung der stefzeilen nach str. 17. 18 hängt mit einer erweiterung des gedichtes, von der später die rede sein wird, zusammen. Am schluss einer vermeintlichen reihe konnten sie mit einem schein von recht eine stelle finden.

Str. 17, 5—8 sind demnach auszuscheiden. Daraus folgt, dass str. 19, 1—4 mit 17, 1—4, zu denen sie inhaltlich in der engsten beziehung stehen, zu éiner strofe zu verbinden sind. Eine neue strofe hebt mit 19, 5 an. 19, 5—8 lauten: *þar var Fróði fyrr enn Kári, hinn eldri var Álfr um getinn.* Bugge hat diese stelle ausführlich besprochen (Arkiv I, 249 ff.) und eine conjectur vorgeschlagen, deren richtigkeit kaum angezweifelt werden kann. Aber er hat daraus für die genealogie die notwendigen consequenzen nicht gezogen. Bugge zeigt die grammatische unmöglichkeit einer auffassung der stelle, nach der Fróði, Kári und Álfr brüder sein sollten. Er weist auf den seekönig Hálfr aus Hǫrđaland, den sohn der Hildr en mjóva, der einen kämpen namens Innsteinn hatte, und liest z. 7—8: *einn Hildi vas Hálfr* (oder *Hǫalfr*) *of getinn.* Ich glaube, dass das richtig ist. Wir bekommen auf diese weise die geschwister Fróđi, Kári, Hildr; der sohn der Hildr ist Hálfr. Nach der allgemeinen ansicht sind das kinder des Ketill und (nach dem vorhergehenden) der Hildigunnr.

Wie verhält sich nun dieser Fróđi zu dem str. 13 genannten, der Friaut zur frau hatte? Wenn es richtig ist,

dass Ketill und Hildigunnr eheleute und Fróđi ihr sohn war, so kann dieser unmöglich mit dem Fróđi, der nach 13, 5—6 ihre tochter Friaut heiratet, identisch sein. Doch hat auch eine trennung ihre schwierigkeiten. Es fällt auf, dass ein name wie Fróđi, der immerhin in norwegischen geschlechtern seltsam ist und wol auf wahrer oder fingierter verwantschaft mit den Skjǫldungen beruht, in éiner genealogie unabhängig zweimal — bei schwägern! — vorkommen sollte. Ferner stimmt zu der ansicht, dass Fróđi, Kári und Hildr kinder des Ketill und der Hildigunnr sind, nicht, dass die stelle, die allem anschein nach die ganze geschwisterreihe nennt, Friaut übersieht. Am bestimmtesten aber spricht gegen diese annahme die angabe der Hálfs saga, dass der vater der Hildr en mjóva Hǫgni enn auđgi hiess. Wir dürfen also aus str. 19 nicht lesen, dass Fróđi, Kári und Hildr kinder des Ketill sind, und das wird durch die aus der ausscheidung von 17, 5—18, 10 folgende verbindung von 19, 1—4 mit 17, 1—4 durchaus bestätigt. Mit 19, 5 hebt nicht nur eine neue strophe, sondern auch eine neue linie an. Damit ist nun widerum die möglichkeit, sogar die notwendigkeit gegeben, dass Fróđi (13, 5) mit Fróđi (19, 5) identisch ist. Denn nur wegen dieses Fróđi werden die geschwister genannt. Wir können nun aus der Hálfs saga die genealogie ergänzen. Sie bekommt das folgende aussehen:

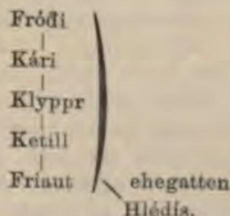

Diese genealogie bestätigt die angabe der Hálfssaga, dass Hálfr und Innsteinn zeitgenossen sind.

Wir beobachten, dass die genealogischen angaben, die bis dahin sich streng an der aufgehenden linie hielten, bei Fróđi in eine seitenlinie übergehen. Aber hier wird nach keiner vollständigkeit gestrebt. Wer Fróđis vater war, erfahren wir nicht, wir vernehmen nur den namen seines bruders und den seiner schwester. Und von dem berühmten sagenkönig Hálfr wird zwar der namen der mutter, nicht aber der des vaters genannt. Sieht man zu, so haben diese angaben den bestimmten zweck, die verwantschaft des Óttarr mit Hálfr zu beleuchten. Das verbindende glied ist Hálfs mutter; desshalb kann der namen des vaters unerwähnt bleiben. Óttars vater Innsteinn hatte eine cousine des berühmten seekönigs zur frau; das war der stolz der familie, und das ist der sinn von str. 19, 5—8 [1]).

Die erkenntniss, dass Fróđi (str. 19) mit Fróđi (str. 13) identisch ist, führt auch zu dem verständniss, wesshalb 19, 5 nicht wie 13, 5. 19, 1 (vgl. auch 17, 2) durch ein demonstrativum auf das vorhergehende bezug nimmt. Man hat ein solches wort vermisst und dem adverbium *þar* die rolle zugeteilt, die an den genannten stellen *þeirar* und *hennar* erfüllen. Aber eine beziehung zu den unmittelbar vorherge-

[1]) Finnur Jónssons auffassung des stammbaums (Litt. hist. I, 200) verstehe ich nicht. Danach wären Fróđi und Kári Ketils urgrossvater und sein grossvater, und dennoch wäre Fróđi (str. 13) mit Fróđi (str. 19) identisch, während Finnur Jónsson andererseits auch annimmt, dass Ketill Friauts vater ist. Also wäre Ketill der vater seiner eigenen urgrossmutter, nach folgenden schema:

henden versen ist str. 19, 5 gar nicht vorhanden; die verse stehen in beziehung zu str. 13, und diese wird durch das nomen proprium ausgedrückt. Unmittelbar auf str. 13 konnten diese verse nicht folgen, da die gerade linie vorging; sobald diese abgeschlossen ist, knüpft die wichtigste seitenlinie an einen namen der geraden linie an [1]). Str. 20, 1–4 bilden mit 19, 5—8 éine strofe. Das übrige ist unecht. Z. 7–8 widerholen str. 24, 1—2, was schon Grundtvig gesehen hat, z. 9—10 widerholen die formel *alt er þat ætt þín Ó. h.*, z. 5—6 enthalten widerum eine an die Vǫluspá anklingende inhaltlose wichtigtuerei: z. 1—4 aber berichten wie 19, 5—8 von einer seitenlinie. Der sohn der Nanna (Manna hs.), der tochter des Nøkkvi, war Innsteinns schwager. Da Innsteinn nicht eine tochter der Nanna sondern der Friaut zur frau hatte, so kann die stelle nur bedeuten, dass der sohn der Nanna mit Innsteins schwester verheiratet war. Das oben bei den angaben über das verhältniss zu könig Hálfr erkannte prinzip lehrt, dass daraus, dass nicht dieser sohn der Nanna, wol aber die mutter dem namen nach genannt wird, zu schliessen ist, dass dieser seitenlinie ihretwegen erwähnung geschieht. Das verhältniss zu dieser frau gereicht dem geschlechte zu ehre. Näheres ist nicht zu ermitteln. Der name Nanna kann auf eine pretension, von Baldr abzustammen, deuten [2]). Sn. E. II, 154 nennt einen seekönig Nøkkvi [3]).

---

[1]) *þar* (19, 5) verstehe ich als 'in diesem geschlechte' (deiner mutter, z. 4); Fróði war ja Hlédís' vater.

[2]) Diese stelle wäre die einzige, die dazu berechtigen würde 8, 6 *goðum* — nicht *góðum* — zu lesen. Allerdings ist *goðum* auch sprachlich besser.

[3]) *þar* (20, 1) (*Nanna var næst þar*) wird auf die ganze vorhergehende stammtafel gehen. Denn zu der durch Fróði repräsentierten linie steht Nanna in keinem verhältniss. Beide zweige werden nur desshalb in éiner strophe behandelt, weil ihr verhältniss zu der hauptlinie gleich ist; es sind verschwägerungen der ersten generation aufwärts. Desshalb heisst es auch *næst*; die *nächste* noch nicht genannte verwandte des Óttarr ist eben seine vaterschwester, durch die die verbindung zu stande kommt.

Es folgt noch eine strophe (21), die wie der im geschlecht des Hǫrđakári widerkehrende name Ǫlmóđr beweist (Bugge a. a. o. s. 249 ff.), zu dem alten gedichte gehört. Das verwantschaftsverhältniss der hier genannten personen zu Óttarr wird nicht direct angedeutet; es muss aus den übrigen datis geschlossen werden. Die ganz methodisch eingerichtete stammtafel nennt zuerst die männliche linie aufwärts, dann die weibliche linie aufwärts unter hinzufügung der namen der gatten (s. oben s. 229), dann die seitenglieder, die an das erste glied aufwärts geknüpft sind. Jetzt kommt die reihe an das zweite glied aufwärts. Da nun auf der mütterlichen seite die hierhergehörigen glieder schon im vorübergehen genannt sind (Ketill und sein vater Klyppr), müssen jetzt die anverwandten des grossvaters väterlicher seite, also des Álfr enn gamli, folgen. Da ferner der name Ǫlmóđr in Óttars geschlecht widerkehrt, wird aller wahrscheinlichkeit nach der Ǫlmóđr unserer strofe auch zu Óttars directen vorfahren zu zählen sein. Aus diesen erwägungen ergibt sich nahezu mit sicherheit, dass Álfr eine tochter des Ǫlmóđr zur frau hatte. Ǫlmóđr ist demnach Óttars urgrossvater, Ísolfr und Ásólfr sind Innsteins mutterbrüder [1]).

---

[1]) Die vollständige, auf beiden seiten reich gegliederte stammtafel wird demnach:

Glieder, deren namen nicht überliefert ist, sind durch sterne angedeutet.

Man sieht, dass diese reihe wie der väterliche und der mütterliche stammbaum beim dritten und vierten gliede bei den verdächtigen namen aus der wikingerzeit anlangt. Skúrhildr ist ein walkyrennamen und steht auch chronologisch auf éiner linie mit Hildigunnr, während ihr gemahl wie der der Hildigunnr einen auch historisch bezeugten namen führt; Skekkill, ein seekönig, gehört derselben generation an wie Sæfari und Sækonungr. Diese namen können historisch sein, haben aber eine geringe gewähr. Hingegen werden Ísólfr und Ásólfr, weil jünger als Ǫlmóðr, historische personen sein.

Die strophe sagt ferner aus, dass die durch sie mitgeteilten namen aus einer grossen anzahl nur eine auswahl bilden, und dann heisst es: *alt er þat ætt þín, Óttarr heimski.* Das ist der deutliche schluss des katalogs. Als stef ist für die zeilen im gedichte kein platz. Denn wenn Hyndla, nachdem sie alle glieder der hauptlinie und die wichtigsten der seitenlinie erwähnt, sagt, sie wolle aus einer grossen anzahl anderer verwandten die und die personen nennen, so folgt daraus, dass von diesen eben nur die genannten und keine anderen namen aufgezählt werden. Dass die später folgenden namen zu Óttarr in keiner beziehung stehen, hat man auch längst eingesehen.

III. Die heldeninterpolationen.

Damit sind die echten strophen des Hyndluljóð erledigt. Die zum grossen teil schon von anderen forschern erkannten interpolationen teilt man der regel nach in zwei gruppen, die strophen, die dem kataloge heldennamen hinzufügen, und die sogenannte Vǫluspá en skamma. Wir beschäftigen uns in diesen kapitel mit der zuerstgenannten gruppe.

Str. 14—16. Dass diese strophen nicht echt sind, geht schon aus dem nahen anschluss von str. 17 an str. 13 klar hervor, und würde, wenn es noch eines beweises bedürfte, aus der oben erschlossenen stammtafel, die für die hier genann-

ten personen keinen platz übrig lässt, folgen [1]). Aber eine beziehung von str. 16 zu str. 11 ist unverkennbar. Und zwar nicht nur zu z. 5—8, die ein zusatz sind (s. oben s. 220 anm.), sondern auch zu den echten z. 9—12. Es lässt sich nun leicht zeigen, dass dieses verhältniss zu str. 11 kein organisches ist. Denn str. 16 enthält auf str. 11 keine richtige antwort. 11, 5—8 fragt nicht, woher die Skjǫldunge u. s. w. stammen, aber welche männer zu diesen geschlechtern gehören, und ebenso z. 9—12 nicht, woher die hǫldar und die hersar stammen, sondern welche männer hǫldbornir und hersbornir sind. Es wird also eine genealogische tabelle verlangt, wie sie darauf str. 12 f. gegeben wird. Aber str. 16 sagt, dass davon, d. h. von einer vorher genannten person, die Skjǫldunge u. s. w. stammen. Str. 16 gibt sich also auch dadurch, dass sie eine unrichtige antwort auf str. 11 ist, als einen zusatz zu erkennen. Auch der grund ihrer aufnahme ist noch ersichtlich und führt zu weiteren chronologischen schlüssen. Ein interpolator identificierte den str. 13 genannten Fróði mit dem gleichnamigen Skjǫldung und sah sich zu der bemerkung veranlasst, dass von ihm die Skjǫldungar stammen, was dann ihn oder einen anderen dazu führte, str. 11 in auf entsprechende weise geänderter gestalt zu widerholen. (Der zusatz der formel *alt er þat ætt þín, Ó. h.,* die hier besonders peinlich berührt, ist bedeutend jünger, s. kap. IV).

Wenn das richtig ist, so folgt daraus: 1. dass str. 16 nicht nur jünger als die echte str. 11, 1—4. 9—12 sondern

---

[1]) Finnur Jónsson versucht (Litt. hist. I, 199) die strophen zu behalten. Er glaubt, dass 14, 1 *Áli* ein fehler für *Auði* sei, und dass Áli und Hálfdan Fróðis geschlecht aufwärts fortsetzen. Dazu vergleicht er Hversu Noregr bygðiz c. 2. Die stelle findet sich u. a. Flat. I, 25, 36. Dort fehlt aber Hálfdan, während an unserer stelle Auði auf einer durch nichts gestützten conjectur beruht, sodass die beiden reihen nur den namen Fróði gemein haben. Die behauptung, dass der an jener stelle als ein sohn jenes Fróði genannte Kjárr ein bruder der Hléðis sei, ist ausschliesslich aus Jónssons combination abstrahiert.

auch als die interpolierten zeilen 11, 5—8 ist. 2. dass str. 16 älter als str. 14 und, wie wir vorläufig anzunehmen genötigt sind, 15 ist. Denn str. 16 folgte einmal unmittelbar auf str. 13.

Aber man kann sagen: auch Hálfdan, den str. 14 nennt, gehört dem geschlechte der Skjǫldunge an. Es ist also eben so gut möglich, dass str. 16 an 14. 15 als dass sie an 13 angeschlossen wurde. Dem gegenüber ist aber zu bemerken, dass Hálfdan str. 14 *hæstr Skjǫldunga* genannt wird. Es hat aber keinen sinn zu sagen, dass 'der höchste der Skjǫldunge' der stammvater der Skjǫldunge(!) und anderer geschlechter gewesen sei. Übrigens knüpft auch str. 14 an str. 13 an. Sie corrigiert dieselbe durch die mitteilung, dass Hálfdan älter als Fróđi war. Sie geht also gleichfalls von der voraussetzung aus, dass der Skjǫldung Fróđi gemeint sei. Das konnte um so leichter geschehen, wenn str. 16 schon da stand.

Von den eben besprochenen fragen ist die, ob str. 14—16 eine geschlossene tradition bilden können, zu trennen. Denn auch wenn die drei strophen zu gleicher zeit aufgenommen wären, so würde daraus noch nicht folgen, dass sie aus einer einheitlichen quelle stammen. Diese frage ist sagenhistorisch von der höchsten bedeutung. Denn sie hängt damit zusammen, was wir von dem alten Hálfdan und seinen 18 söhnen zu denken haben. Den inhalt von str. 14—16 kennen auch die prosaquellen, Sn. E. I, 516 ff., Fas. II, 8 ff., Flat. I, 25. Wenn diese quellen von Hyndl. unabhängig sind, so bezeugen sie die selbständigkeit der reihe 14—16. Aber dem widerspricht nicht allein das oben erschlossene verhältniss von str. 16 zu 14, sondern auch die beziehung von 16 zu str. 11. Denn wenn str. 14—16 ein zusammenhängendes fremdes fragment sind, so kann str. 16 nicht von str. 11 abhängig sein, und die beziehung zu 11 lässt sich dann nur so erklären, dass str. 11, 5—8 von str. 16 abhängig sind. Das wird

man aber nicht leicht annehmen. Der vorgang müsste dieser gewesen sein, dass erst 11, 9—12 — in geänderter gestalt — in 16, darauf auf grund der so entstandenen ähnlichkeit 16, 1—4 in 11 aufgenommen wären. Was konnte aber einen interpolator veranlassen, aus str. 11, wenn diese die zeilen *hvat er Skjǫldunga* u. s. w. nicht enthielt, die zeilen *hvat er hǫlðborit*, zu denen sein zusatz in keinerlei beziehung stand, zu widerholen und sogar durch änderungen für die stelle zurechtzuschneiden? Somit spricht die überlieferung des liedes dafür, dass str. 16 aus str. 11 stammt und also ausserhalb des gegebenen zusammenhanges nie mit 14. 15 ein ganzes gebildet hat.

Wenn nun die genannten prosaquellen berichten, einer der 18 söhne des Hálfdan gamli sei *Auði* gewesen, *er Auðlingar eru frá komnir*, ein anderer nach Sn. E. *Yngvi*, *er Ynglingar eru frá komnir*, ein dritter nach Fas. und Flat. *Skelfir*, während Sn. E. etwas weiter mitteilt *Skelfir hét einn herkonungr*, *ok er hans ætt kǫlluð Skilvinga ætt* (dasselbe ausführlicher Fas. Flat.), und *frá Skeldi í Danmǫrk eru Skjǫldungar komnir* (so [*Skilldingar*] U, W dem sinn nach dasselbe; Fas. Flat. werfen das geschlecht irrtümlich mit den Skilfingen zusammen), so müssen diese berichte auf Hyndluljóð, wo diese namen zuerst in verbindung mit Hálfdan vorkommen, zurückgehen. Die prosaquellen sind demnach von unserem liede abhängig. Das hat auch Bugge gesehen, s. seine anm. zu str. 18. Das wird durch andere beobachtungen bestätigt. In den ættartǫlur (Fas. Flat., nicht in der Sn. E.) folgt unmittelbar auf die namen von Hálfdans söhnen: *Dagr átti Þóru drengjamóður*, d. i. str. 18, 1—2 unseres liedes. Die strofe ist nicht in der gefolgschaft von 14—16 in unser lied hineingeraten, denn die aufnahme von str. 18 beruht darauf, dass *Álfr enn gamli* sowol in der alten str. 12 wie in str. 18 vorkommt. Also paraphrasieren die ættartǫlur auch hier das lied. Wenige zeilen weiter findet sich die bemer-

kung: *Arngrímr átti Eyfuru; þeira son var Angantýr berserkr.* Das beruht auf str. 24; die beiden strofen 23. 24 bilden aber in unserem liede eine durchaus fremde interpolation; mit Hálfdan ist dieses geschlecht gar nicht verwandt. Also ist das lied in der vorliegenden stark interpolierten gestalt eine quelle der ættartǫlur; eine übereinstimmung der ættartǫlur mit dem liede hat demnach für die kritik des textes auch nicht den geringsten wert.

Kehren wir zu den 18 söhnen des Hálfdan zurück, so sehen wir, dass auch die übrigen namen, die die prosaquellen hier mitteilen, auf blosser fiction oder abstraction beruhen. In zwei gruppen von neun werden sie geteilt; erstere enthält ausschliesslich als nomina propria verwendete appellativa, die 'fürst' bedeuten: *Þengill* oder *Mannaþengill*, *Ræsir*, *Gramr*, *Gylfi*, *Hilmir*, *Jǫfurr*, *Tiggi*, *Skyli* oder *Skuli*, *Harri* oder *Herra.* Was die Sn. E. über sie hinzufügt, sind belege für die verwendung des wortes in appellativer bedeutung. Die zweite gruppe enthält ausser den oben genannten abstractionen aus geschlechtsnamen noch: *Hildir-Hildingar*, *Nefir* (*Næfill*, Fas. Flat.)—*Niflungar*, *Dagr*—*Dǫglingar*, *Bragi* —*Bragningar*, *Buðli*—*Buðlungar*, *Lofði*—*Lofðungar*, *Sigarr* —*Siklingar.* Von diesen stammt *Dagr* aus unserem liede, wie die etwas weiter citierte stelle 18, 1—2 beweist. *Hildir*, *Nefir* und *Bragi* sind ganz verfehlte abstractionen, *Lofði* ist aus dem appellativum plurale *lofðar* abstrahiert, *Buðli* und *Sigarr* sind wie die hinzugefügten geschlechtsnamen bekannte namen der heldensage. Was von diesen geschlechtern weiter erzählt wird, dass aus dem geschlechte der Lofðungar Eylimi stammte, dass zu den Siklingar Siggeirr, Vǫlsungs schwager, und Sigarr, der Hagbarðr hängen liess, gehörten, und einige andere ähnliche angaben, das ist zum teil unrichtig, zum teil allbekannt; aber nichts deutet auf eine tradition, in der diese namen mit dem berichte, dass Hálfdan 18 söhne hatte, verbunden waren.

Die namen dieser söhne sind also in einer zuverlässigen quelle nicht überliefert. Wie aber steht es abgesehen von den namen mit dem berichte, dass Hálfdan 18 söhne hatte? Auch dieser stammt in den prosaischen quellen aus unserem liede und ist von dem urteil über str. 14. 15 durchaus abhängig. Die prosaerzählung fügt nichts sagenmässiges hinzu. Hálfdan opferte fleissig, um den segen eines langen lebens zu erlangen. Das ist ein von dem liede unabhängiger zug, aber dieser hat mit seiner ehe und seinen söhnen nichts zu schaffen [1]). Der von Hálfdan getötete Sigtryggr wird zu einem fürsten *í austrvegum* gemacht, Eymundr (Emundr, Eyvindr Sn. E.) herrscht in Hólmgarđr. Álmveig wird zu Álvig (Sn. E.), Álfný (Fas. Flat.) verderbt und bekommt in der Sn. E. den beinamen *en spaka* (aus *œzta kvinna* 15, 7?). Also localisationen in den gewöhnlichen fabelländern der Fornaldar sǫgur und verderbnisse des textes.

Mir ist es nun wahrscheinlich, dass die geschichte von den 18 söhnen des Hálfdan gamli erst im interpolierten texte der Hyndl. durch fehlerhafte anknüpfung und missverständniss zu stande gekommen ist. Denn es ist nicht nur höchst auffällig, dass die geschichte, die str. 15 mitteilt, wenn sie eine alte erzählung von Hálfdan wäre, nur aus dieser quelle bekannt sein sollte, sondern noch mehr, dass sie hier aufnahme gefunden haben würde. Es geht nicht an zu sagen, dass die strophe zusammen mit 14, mit der sie von alters her zusammengehöre, interpoliert worden sei, denn 14 ist, wie ihre erste zeile zeigt, für diesen zusammenhang gedichtet. Der interpolator wollte 13 corrigieren, er wollte sagen, dass Áli und Hálfdan älter als Fróđi gewesen seien. Welchen zweck

[1]) Ist der zug auf ihn übertragen von dem schwedischen könig Aun (Yngl. s. c. 25)? Die erzählung von den vielen söhnen konnte dazu einen grund abgeben, aber der schreiber der geschichte versäumte, auch die opferung der söhne zu erzählen. — Dass Hálfdan ein hohes alter erreichte, weiss auch Saxo (Holder s. 51), aber von seinen opfern weiss dieser verfasser nichts.

konnte er aber damit haben, eine ganze geschichte von Hálfdan zu erzählen? War es nur um die achtzehn söhne zu tun, so würde man berühmte namen erwarten, denn für das geschlecht, von dem unser gedicht handelt, konnte es doch von keiner bedeutung sein, dass Hálfdan, auch wenn er zu Óttars vorfahren gehörte, — er würde wenigstens in die vierte generation aufwärts zu stellen sein, — viele kinder hatte. Betrachtet man die übrigen genealogischen interpolationen, so halten sie sich ausnamslos streng an die namen; man vergleiche nur str. 18. 22. 25—28, der hauptsache nach auch die jüngeren 23. 24, die übrigens aus einem anderen zusammenhang stammen. Str. 15 würde also ganz vereinzelt dastehen. Das beweist nun nicht, dass sie nicht zusammen mit 14 entstanden sein kann, aber wenn eine natürlichere erklärung sich bietet, wird man ihr doch den vorzug geben.

Ich glaube, dass str. 15 die älteste interpolierte strofe des gedichtes ist und noch auf Óttars geschlecht sich bezieht. Sie für ursprünglich zu halten, verbietet der anschluss von 17 an 13. Aber sie kann entstanden sein, als die meinung des gedichtes noch vollständig klar war und es noch im interesse des darin gefeierten geschlechtes lag, ursprünglich nicht genannte verwandte aufzunehmen. Ich nehme daher an, dass diese strofe auf Fróđi geht, und dass Álmveig seine zweite frau war. Seine achtzehn söhne sind also halbbrüder der Hlédís. Das alte gedicht, das sehr systematisch zu werke geht, konnte diese seitenlinie nicht aufnehmen, aber diese achtzehn söhne des Frođi standen Óttarr nahe genug um auch ohne namen durch ihre blosse zahl zu imponieren, um so mehr als auf dieser seite die glieder sich befinden, deren verwandtschaft der grösste stolz der familie war. Auf diese weise bekommt auch str. 15 eine beziehung zu dem texte, die ihr abgeht, wenn sie auf Hálfdan bezogen wird. Und dass die weise, in der Fróđi Álmveig gewinnt, etwas ausführlicher erzählt wird, erklärt sich daraus, dass

unmittelbar zuvor von einer anderen frau dieses helden die rede war. Es musste daher der nachdruck darauf gelegt werden, dass Fróđi noch einmal sich verheiratet hat. Dass Álmveigs vater genannt wird, ist ganz in der ordnung; das mass überschreitet nur die mitteilung von Sigtryggs fall, vielleicht einer ganz ausgezeichneten heldenthat des Fróđi.

Die reihenfolge der besprochenen interpolationen wird demnach 15. 16. 14 sein. Solange 14 nicht dazwischen stand, konnte natürlich 16 eben so gut an 13 + 15 wie an 13 angeschlosseu werden.

Ich gestehe, dass meine auffassung von str. 15 sich mathematisch nicht beweisen lässt. Aber wenn man sich den unwert der prosaischen quellen richtig vergegenwärtigt, so spricht nichts gegen sie, als dass sie nicht orthodox ist. Die aufnahme der strophe wird aber durch sie weit verständlicher als durch die gleich unbewiesene annahme, dass str. 14. 15 zusammen interpoliert seien. Den zusammenhang mit str. 16 muss man ohnehin fallen lassen.

Str. 17, 5—8, s. oben s. 230 f.

Str. 18 knüpft an str. 12 an; s. oben s. 239 f.; z. 9—10 sind später hinzugefügt.

Str. 20, 5—10. 22—28. 20, 9—10 widerholen die formel aus 21, 7—8. 20, 7—8 kehren 25, 1—2 wider. Bugge hat gezeigt, dass hier ihre verhältnissmässig ursprüngliche stelle ist. 20, 5—6 dienen mit 7—8 zur strophenfüllung (z. 9—10 sind jünger). Der zusatz ist jünger als der der strophen der sogenannten Vǫluspá en skamma, denn auf der stefzeile *viltu enn lengra* (31, 4 u. a.) beruht z. 6 (vgl. oben s. 231 über 17, 7—8. 18, 9—10).

Bugge hat auf einen schroffen übergang gewiesen, der str. 25, 5 vorliegt. Den worten *allir bornir frá Jǫrmunreki* fehlt im vorhergehenden jede beziehung; die z. 1—4 genannten helden sind mit Jǫrmunrekr nicht verwant. Er glaubt, dass z. 28, 9—12 hierhergehören; *þeir váru gumnar*

stelle gerückt worden sind [1]), aber 28, 8 erklärt dann die entstehung der folgenden (jüngeren) interpolation 28, 9—10 + 25, 5—27, 8, und man braucht keinen strophenverlust anzunehmen. Der neue interpolator hat aus dem namen Randvér, den der sohn des Ráđbarđr trägt, geschlossen, dass das genannte geschlecht von Jǫrmunrekr stamme, der ja auch einen sohn dieses namens hatte [2]). Desshalb fuhr er im plural fort: *þeir* . . *gumnar*, d. h. Randvér, Ráđbarđr und die übrigen str. 28 genannten personen (*váru*) . . *allir bornir frá Jǫrmunreki; frá* ist nicht mit Bugge zu streichen, denn der interpolator redet nicht von Jǫrmunreks söhnen sondern von seinen nachkommen. Und so setzt er mit weiteren associationen fort und geht von Jǫrmunrekr auf Sigurđr und die Vǫlsunge, von Sigurđr auf die Gjúkunge über. Damit schliessen die interpolationen der heldengenealogie.

Wir erhalten demnach für diesen abschnitt diese reihenfolge: Hrólfr und seine kämpen (22 + 25, 1—4). Dann die von Bugge vor 28 gestellten 32, 1—4. Haraldr hilditǫnn und sein geschlecht (28, 1—8). Jünger, weil auf missverständniss von 28, 8 beruhend: Jǫrmunrekr (28, 9—10 + 25, 5—10). Sigurđr und die Vǫlsunge (26). Die Gjúkunge (27). Jünger als die hauptmasse dieses abschnittes sind auch str. 23. 24 (Arngríms söhne) [3]).

Spätere änderungen sind 1. die versetzung von str. 32, 1—4, von Bugge a. a. o. s. 258 erklärt. 2. die versetzung von str. 28. Ein äusserer anlass dazu ist nicht ersichtlich. Vielleicht sprang ein abschreiber irrtümlich von 25, 4 auf 25, 5 über und holte später am schluss des heldenverzeichnisses das versäumte nach.

---

[1]) Bugge nimmt an, der name Randvér, habe die beiden zeilen angezogen.

[2]) Der vorgang ist derselbe wie bei str. 13, wo eine assoziation mit dem namen Fróđi die interpolation von str. 16, später von 14 bewirkt hat.

[3]) Eine ausführliche karakteristik dieser jüngeren strofen folgt im vierten kapitel.

IV. Die sogenannte Völuspá en skamma.

Die geschichte der überlieferung des grössten teiles der Hdl. lässt sich jetzt in ihren hauptzügen klar übersehen. Wir erkannten ein einheitliches geschlossenes gedicht und eine reihe interpolationen, die sich zwar nicht durch scharfe logik unterscheiden, aber doch gewissermassen verständlich sind[1]. Interpolationen zu nennen, die in dem [illegible] begegnen, haben die mehrzahl dieser [illegible] hervorgerufen. Schwieriger wird es sein, die fäden zu verfolgen, die den [illegible] teil [illegible] der folgenden strofen zusammenhalten. Man ist gewohnt, den folgenden abschnitt bis str. 44 einbegriffen nach einer angabe der hss. W[illegible] der Sn. E., die str. 33 citiert, als fragmente der Völuspá en skamma zu bezeichnen.

Der inhalt des gedichts und der bisher besprochenen interpolationen zeigt, dass wir auch hier bei den genealogischen strofen unsere untersuchung anzufangen haben. Doch bilden dieselben keineswegs eine einheit. Eigenes machwerk, zum grossen teil aus reminiscenzen zusammengestellt, und einige ältere ziemlich hübsche strofen scheinen einander abzulösen.

Die genealogieen der heldengeschlechter bringen einen interpolator auf den gedanken, eine göttergenealogie anzuschliessen. Er beginnt mit der mitteilung, dass es elf asen gebe, die er nun aufzuzählen sich anschickt, aber auch wenn man alle götter, deren im folgenden nur in irgend einer weise erwähnung geschieht, aufzählt, bekommt man nicht mehr als sieben heraus (Baldr, Váli, Baldrs faðir, Burr, Freyr; später noch in ganz anderem zusammenhang Heimdallr und Loki). Von diesen gehören höchstens die str. 29. 30 genannten zu der liste des interpolators. Nach der er-

[1] Dieses urteil gilt nicht für die noch bisher nur flüchtig gestreifte innere logik der jüngsten gruppe.

wähnung des Baldr schweift er 29, 5—8 zu der rache durch Váli ab (stilistische reminiscenz an Grímn. 17); dann nimmt er sich 30, 1 zusammen und beginnt von neuem mit Baldr, bringt es aber nur bis zu einem einzigen zeilenpaar. 30, 3 beginnt er eine neue strophe mit Freyr, erzählt aber nicht von des gottes verwandtschaft, sondern von seiner verschwägerung mit Gýmir, was ihn dazu verführt, zunächst über Gýmis geschlecht zu handeln, und dann ein riesenverzeichniss (32, 5—6) anzufangen, das widerum nach der zweiten zeile abbricht (31 ist stef; 32, 1—4 gehören nicht hierher). Es folgen drei wol ältere, vielleicht zusammengehörende strofen (33. 40. 41). Auf das riesenverzeichniss, das der interpolator nicht fertig bringt, liess er die symmetrisch und rhytmisch ganz gelungene str. 33 folgen, die die stammväter der vǫlur, vitkar, seiđberendr und jǫtnar nennt; inhaltlich nicht weit ab stehen die beiden anderen strofen mit Lokis nachkommenschaft. Freilich ist der stil, namentlich der letzteren, etwas breiter; sie bringt eine kleine geschichte. Zur sache, Lokis schwangerschaft durch den genuss einer speise von einer bestimmten beschaffenheit, ist das Grámagaflim des Bjǫrn Hitdœlakappi zu vergleichen. Dass die Heimdallstrofen 35. 37. 38. 43 (34. 36 sind stef) mit 33. 40. 41 zusammengehören, ist mir wenig wahrscheinlich, aber sie können sehr wol zugleich mit diesen aufgenommen sein. Sie scheinen reste eines älteren gedichtes zu enthalten; der grund ihrer aufnahme wird ihr genealogischer inhalt (vgl. zumal 37) gewesen sein. Die gruppe zeigt widerholungen, die nicht ursprünglich sein können, und eine reminiscenz an Guđr. II. In der beurteilung des verhältnisses dieser strophen weiche ich von Edzardi ab. Edzardi glaubt, str. 38 sei aus Guđr. II herübergenommen, str. 43 aber habe ursprünglich an der stelle von 38 gestanden. Wenn aber die zeilen *sá var aukinn jarđar megni* str. 43 ursprünglich sein können, so ist kein grund vorhanden, dieselbe möglichkeit für die zeilen: *sval-*

kǫldum sæ ok sónardreyra zu leugnen. Auch der inhalt nötigt nicht zu einer solchen unterscheidung; das eine nahrungsmittel ist so wunderlich wie das andere. Wir brauchen auch die zuerst genannte phrase nicht desshalb für ursprünglich anzusehen, weil zwar durch sie die aufnahme der folgenden zeilen sich erklären würde aber für ihre eigene aufnahme kein grund ersichtlich wäre, denn auch für diese phrase findet sich im vorhergehenden eine anknüpfung in *rammaukinn mjǫk* (35, 3). Für relativ nrsprünglich halte ich 35. 37. 43, 5—8. Der interpolator schrieb zuerst 35. 37. Dann liess sein gedächtniss ihn im stiche. Er war sich aber bewusst, dass noch etwas folgen musste; da rief ihm 35, 3 die verse der Guđr. II ins gedächtniss, und statt 43, 5—8 schrieb er nun diese nieder. Dann setzte ér mit 40. 41 fort (über 42 vgl. unten). Darauf nahm er noch einmal einen anlauf, um die vergessene halbstrophe zu finden. Zunächst leimte er nun widerum aus dem schon mitgeteilten materiale (35. 38) vier zeilen zusammen (43, 1 = 35, 1, was Edzardi übersieht), und nun gelang es ihm auch, die vergessene halbstrophe zu finden; 43, 5—8 bringen die zeilen, deren richtiger platz nach 37 war [1]).

Halten wir umschau, ehe wir weiter gehen. Nach dem prinzipe, dass man nicht mehr bearbeitungen eines litterarischen productes annehmen darf als die erklärung der überlieferung notwendig erfordert, wird es sich empfehlen zu untersuchen, ob der interpolator der zuletzt behandelten strofen (also von 29 an) nicht mit dem der gruppen 28, 9—10 + 25, 5—10. 26, 1—6. 27, 1—8 identisch ist. Der angebliche titel Vǫluspá en skamma wird uns nunmehr nicht davon

[1]) *Stórauđgastan* (z. 6) ist nicht mit Grundtvig in *stórúđgastan* zu ändern; die strofen preisen eben die weltliche macht des gottes, vgl. 35, 6 *þann naddgǫfgan mann*; auch der dichter von 44, der ihm einen 'noch mächtigeren' gott gegenüberstellt (s. unten s. 252 f.) hat es so verstanden. — z. 7 lese ich *sifjum sifjađan*; von *Sif* kann nicht die rede sein.

abhalten, die künstliche grenzlinie zwischen str. 28 und 29 zu überschreiten.

Ein unterschied besteht darin, dass dieser interpolator von helden, jener von göttern redet. Aber wer in ein gedicht von Óttarr heimski strophen von den Vǫlsungen und Nibelungen aufnahm, den wird man auch im stande achten dürfen, in demselben zusammenhang von Baldr und von den riesen zu dichten.

Die älteren strophen, die der interpolator aus dem gedächtniss aufnahm, sind von dieser betrachtung auszuschliessen. Es handelt sich demnach um eine vergleichung von 28, 9—10. 25, 5—27, 8 mit 29. 30.

Beide stücke zeigen durchaus denselben karakter. Ungefähr alle erdenklichen verkehrtheiten finden sich in einem raume von 3 resp. 2 strophen zusammen. Zunächst fällt die absolute unfähigkeit, einen gedanken festzuhalten, auf. Wie jener von den dänischen fürsten auf Jǫrmunrekr, von Jǫrmunrekr auf Sigurđr und die Vǫlsunge, von den Vǫlsungen auf die Gjúkunge, so springt dieser von Baldr auf Váli, wiederum auf Baldr, Freyr und Gerđr, þjassi, die jǫtnar, die übrigen unholde über. An groben fehlern ist kein mangel. Hjǫrđís, deren beziehung zu Sigurđr man erraten muss, stammt von Hrauđungr, Eylimi von den Ødlingar (26, 3—6). þjazi wird (30, 7—8) für einen verwandten des Gýmir ausgegeben. Beiden interpolatoren geht jedes verständniss für die poetische form ab. Str. 26 ist sechszeilig, wenn man die formel *alt er þat ætt þín Ó. h.* für einen späteren zusatz ansieht. Schreibt man sie dem dichter des abschnittes zu, so muss man 27, 9—10 auf dieselbe weise beurteilen; dann hat also str. 27 10 zeilen. Im zweiten stück bilden 30, 1—2. 32, 5—6 zweizeilige gruppen. Hierher gehören auch reime wie *ok et sama Guđrún systir þeira*, wo das bedeutungslose *sama* nur des stabreims halber herbeigeschleppt und stark betont wird; in derselben strophe begegnet der namen Gjúki

zweimal als hauptstab, vgl. im zweiten stück 29, 8—8: *síns bróður sló hann handbana*(!). Hierher gehört auch der absolut nüchterne langweilige unpoetische stil, und leeres gerede, was keineswegs eine notwendige folge des genealogischen inhaltes ist, man vergleiche nur str. 33. Ein schlagendes beispiel 25, 8: *hlýð þú sǫgu minni*, wo es nichts zu lauschen gibt. An directen übereinstimmungen im wortlaut und stil finden sich noch 27, 2 *Gjúka arfar*. 30, 2 *Burs arfþegi*. — 27, 7 ***þó var** hann **bróðir** beggja **þeira***. 30, 7 ***þó var** þjassi **þeira frændi***. — 27, 6 *Gjúka **ættar***. 30, 5 *jǫtna **ættar***. Es lässt sich nicht sagen, dass der inhalt diese wendungen bedingt; weder *arf* noch der genitiv *ættar* noch die wendung *þó var* begegnet in den vorhergehenden strophen, die interpolierten einbegriffen, ein einziges mal; *arfþegi* an éiner stelle (19, 2), die auch das muster der vorliegenden nachbildung ist.

Vergleicht man nun noch einmal, wie die früheren interpolationen angebracht sind. Überall findet anknüpfung an etwas schon vorhandenes statt. 15 erweitert die genealogie des Óttarr. 11, 5—8 erweitern z. 9—12. 16 knüpft an 11, 5—8 und an 13, 5. Der grund der anknüpfung ist zwar ein irrtum, aber ein durchaus erklärlicher. Derselbe irrtum bedingt die aufnahme von 14. 18 beruht auf der gleichheit 12, 4. 18. 8. Etwas freier ist die verbindung von 22 + 25, 1—4. 28. Aber diese strophen mit dänischen helden sind doch durch die Fróði- und Hálfdanstrofen vorbereitet. Zwar beruht die anknüpfung von 28, 9—10 + 25, 5—6 an 28, 8 auf einem ähnlichen irrtum wie die von 16 an 13, 5 (vgl. s. 245, anm. 2), aber die weise, in der weiter fortgeschritten wird, hat damit nicht die geringste ähnlichkeit. Wir sind auf grund dieser beobachtungen nicht nur berechtigt sondern genötigt zu dem schluss, dass die beiden gruppen, von denen hier die rede ist, von einem und demselben interpolator herrühren.

Str. 42. 44 bilden eine gruppe für sich. Wenn es je eine selbständige Vǫluspá en skamma gegeben hat, so liegt es nahe diese strophen jenem gedichte zuzuweisen. Man kann dann die frage aufwerfen, ob diese strophen mit denjenigen der götter- und rieseninterpolation, die der interpolator nicht selbst verfasst sondern aus dem gedächtniss aufgeschrieben hat (33. 40. 41, möglicherweise auch die Heimdallstrophen), zusammengehören. Das wären fragmente eines gedichtes vom anfang und ende der dinge, dessen disposition der des jüngsten Vǫluspá-textes gleichen würde und das daher auf den titel V. en skamma einen anspruch wol erheben dürfte. Aber die absolute abhängigkeit der beiden in frage stehenden strophen (42, 2 = Vǫl. 57, 8. zu 42, 4 vgl. Vǫl. 52, 8. zu 42, 5 Vǫl. 19, 5. 20, 1. zu 44, 1—2 Vǫl. 65, 1. zu 44, 5—6 Vǫl. 44, 6. zu 44, 7—8 Vǫl. 53, 3—4) verbietet diese annahme. In den vorhergehenden zum teil recht guten strophen stehen die anklänge an die Vǫluspá ganz vereinzelt da (35, 4 *rǫgna kindar*, kaum zu vergl. ist Vǫl. 40, 4 *Fenris kindir*. 35, 7 *jǫtna meyjar*, vgl. Vǫl. 8, 6 *þursa meyjar?* entlehnung ist hier höchst zweifelhaft. — 40, 7 *bróður .. Býleists,* vgl. Vǫl. 51, 7). 42, 5—8 ist auch unsinn; der schnee und der scharfe wind sollen von den meeresstürmen kommen, die am ende der welt wehen werden. Ist der sinn, dass zu der zeit schnee und scharfe winde kommen werden, so wäre das richtige wort nicht *þaðan* sondern *þá*. Aber das vorbild der strophe hatte nun einmal *þaðan* [1]). Es sind also wol gründe vorhanden str. 42. 44 für eigenes fabrikat anzusehen. Aber wer ist der fabrikant?

Zunächst ist etwas über die reihenfolge 42. 43 zu sagen. Ursprünglich wird sie kaum sein, da 42. 44 zusammenge-

---

[1]) Allerdings kann man *koma* futurisch auffassen: 'von dort werden kommen'. Aber natürlich ist das doch nicht, wo eine reihe aufeinander folgender ereignisse erzählt wird. Vgl. auch 42, 7: *þá er í ráði*. 44, 1: *þá kemr*.

hören. Der alte platz von 43 wird vor 42 gewesen sein. Der grund der umstellung war ohne zweifel ein gegensatz zwischen 43. 44, der nicht bloss einen abschreiber verwirren konnte. Da 42 von 35. 37, mit denen sie ursprünglich zusammengehörte, durch 40. 41 getrennt stand, wurde dieser zusammenhang nicht mehr gefühlt. Um so mehr musste eine secundäre beziehung zu 44 hervortreten (*stilli stóraudgastan: annarr enn mátkari*, vgl. auch *einn* : *annarr*). Das war ein grund 43 unmittelbar vor 44 zu stellen. Dass der dichter von 42. 44 sich der strophe bemächtigt und ihr den platz vor 44 gegeben habe, glaube ich nicht. Dazu ist der zusammenhang widerum zu locker, während str. 44 sich auch grammatisch auf 42 bezieht. Str. 43 erzählt ein ereigniss der vergangenheit, die geburt eines göttlichen wesens, und beschreibt dieses wesen; 44, 1 aber (*þá*) bezieht sich auf ein vorher erzähltes ereigniss der zukunft. Da nun str. 42, die demselben dichter gehört, ein solches ereigniss mitteilt, kann *þá* nur auf str. 42 gehen. Es ist daher wenig wahrscheinlich, dass der dichter von 42. 44 seine strophen durch die ältere 43 voneinander getrennt haben sollte. Auf der anderen seite lässt sich der gegensatz 43: 44 auch nicht hinweginterpretieren. Wenn 43 nicht mitzählt, so steht der comparativ in 44 ganz bedeutungslos da; in der Vǫl. heisst es *enn ríki*. Das wahrscheinlichste ist demnach, dass 44, 1 zwar auf 43 bezug nimmt, dass aber der directe anschluss von 44 an 42 statt findet. Das ist zugleich ein neuer beweis dafür, dass 42. 44 für den gegebenen zusammenhang gedichtet sind, und dass 43, als 42. 44 entstanden, zwischen 41 und 45, nicht vór 40 stand.

Welche erwägungen haben nun die aufnahme dieser beiden strofen veranlasst? Mit dem stoffe des gedichtes und den übrigen interpolationen haben sie keinerlei verwandtschaft. Den weg zur beurteilung dieser frage muss ihre eigentümliche beschaffenheit zeigen. Ihre absolute ab-

hängigkeit von der Vǫluspá lehrt, dass der dichter dieser strofen nach dem muster des jüngsten Vǫluspátextes den vorhergehenden von der vorgeschichte handelnden strophen ein eschatologisches strophenpaar hinzugedichtet hat. Was er herzustellen beabsichtigte, war also eine art Vǫluspá en skamma, und es ist leicht möglich, dass dieser titel von da an sich mündlich mit der — schriftlichen — tradition verbunden hat. Das deutet wol darauf, dass dieser dichter mit dem interpolator der götter- und riesengenealogieen nicht identisch war. Denn dieser muss sich bewusst gewesen sein, dass er ein genealogisches gedicht erweiterte. Er hat auch nicht bloss götter- und riesengenealogieen sondern auch heldengenealogieen hinzugefügt. In seinen selbständigen zusätzen begegnen auch, obgleich auch er von anderen abhängig ist (29, 5 f. von Grímnismál. 30, 2 von 19, 2), keine citate aus der Vǫluspá.

In dieselbe richtung zeigt nun die stefstrophe 31. 34. 36. 39. Diese gehört mit 42. 44 eng zusammen; z. 1—2 beruhen auf Vǫl. 44, 1—2, z. 3—4 auf Vǫl. 48, 8. Das stef ist sehr willkürlich verwendet und stört in auffälligster weise den zusammenhang der götter- und riesenstrophen. Der zweck des stefs ist lediglich, auch hierin den jüngsten Vǫluspátext nachzuahmen. Direct zusammengehöriges reisst es auseinander, str. 31 das geschlecht der riesen Gýmir und Þjazi von dem riesenverzeichniss (32, 5), str. 36 die mitteilung, dass Heimdallr neun mütter habe, von den namen dieser mütter. Das kann nur jemand getan haben, der dem texte 29—41. 43 verständnisslos gegenüberstand.

Es wird nun auch dieser pfuscher gewesen sein, der die jüngere Vǫluspá darin nachahmte, dass er den anfang des gedichtes mit einem besonderen stef versah. Dieses stef entnahm er dem gedichte selbst: *alt er þat ætt þín, Óttarr heimski* (21, 7—8). In gleich sinnloser weise wie sein eigenes

stef hat er es verwendet; sogar Baldr und Váli hat er zu Óttars verwandten gemacht [1]).

Weiter wird man aus analogischen gründen annehmen müssen, dass von ihm auch die stefartige widerholung der verse *hleypr*, *eðlvina* u. s. w. in der schlusspartie herrührt.

Es ist kaum ein zufall, dass die beiden vierzeiligen stef (*mart segjum þér* und *hleypr*, *eðlvina*) je viermal vorkommen, gerade wie in der Vǫluspá das vierzeilige stef *gengu regin ǫll* und sehr wahrscheinlich in einer nicht erhaltenen redaction auch das stef *geyr nú Garmr mjǫk* (in R dreimal, in H fünfmal, aber die fünfte stelle ist ganz unmöglich). Das kürzere stef *alt er þat ætt þín Ó. h.* steht im überlieferten texte zehnmal. Das entspricht den neun stellen, wo die Vǫl. das stef *Vituð ér enn eða hvat* hat. — Man sieht, wie rein äusserlich, aber zu gleicher zeit wie gewollt die ähnlichkeit mit der Vǫluspá ist, und wie sehr das ganze gedicht davon betroffen wird. Man darf auch desshalb nicht einen willkürlichen abschnitt als Vǫluspá en skamma bezeichnen. Es ist vielmehr wahrscheinlich, dass die hss. Wr der Sn. E. mit diesem titel das ganze Hyndluljóð andeuten. Eine äussere ähnlichkeit, die nicht auf willkürlicher änderung beruht, besteht auch darin, dass in beiden gedichten eine mit profetischen gaben ausgerüstete frau verborgenes aussagt.

Übersehen wir die geschichte der überlieferung. Abgesehen von geringen änderungen sind vier schichten zu unter-

[1]) Hingegen wird die variierte widerholung der zweiten hälfte der stefstrophe in str. 17. 18 jünger sein. Denn wesshalb hätte wol der dichter des stefs hier die erste hälfte fortgelassen und die zweite geändert? Das längere stef ist auch nicht durch das ganze gedicht geführt; diese beiden zusammenstehenden strophen sind in der ganzen hauptpartie 1—28 die einzigen stellen, wo zwei zeilen davon begegnen. In 17 wurde wol die durch die frühere aufnahme von z. 5—6 sechszeilig gewordene strophe damit ausgefüllt; in 18 stammt es aus 17.

scheiden. Das alte gedicht scheint bis auf ein einziges zeilenpaar unversehrt erhalten zu sein.

I. Es enthielt: str. 1—4, 4. 5—10. 11, 1—4. 9—12. 12. 13. 17, 1—4. 19. 20, 1—4. 21. 45. 46. 47, 1—4. 48, 1—4. 49, 1—8. 50. Von str. 8 sind zwei schlusszeilen verloren.

II. Eine schicht von älteren zusätzen bilden 11, 5—8. 14—16. 18. 22 + 25, 1—4. 32, 1—4. 28, 1—8. Diese strophen wurden allmählig, jedenfalls während der mündlichen tradition aufgenommen. Der älteste zusatz ist 15, die sich noch auf Óttars geschlecht bezieht. 11, 5—8 sind älter als 16; 16 ist älter als 14. Die übrigen sind vielleicht noch jünger, auf keinen fall älter als 14. 18 scheint, wie ihr verhältniss zu 12 zeigt, nicht eine zudichtung sondern eine anderswoher verirrte strophe zu sein.

III. Schon zu der schriftlichen tradition gehört eine wilde schicht genealogischer zusätze, die jedoch mehrere interessante ältere strophen enthält: 23. 24. 28, 9—10 + 25, 5—10. 26, 1—6. 27, 1—8. 29, 1—8. 30. 32, 5—6. 33. 35. 37. 38. 40. 41. 43. Davon sind ältere fragmente: 23. 24. 32, 5—6(?). 33. 35. 37. 40. 41. 43, 5—8. Das übrige ist als eigene zudichtung des interpolators, der überall dieselbe physionomie zeigt, anzusehen.

IV. Ein späterer interpolator hat ohne jedes verständniss für die überlieferung das gedicht nach dem äusseren muster des jüngsten Vǫluspá-textes umgearbeitet. Von ihm stammen 1. die eschatologischen strophen 42. 44. 2. das stef 31. 34. 36. 39. 3. die verwendung der zeilen *alt er þat ætt þín, Óttarr heimski* (21, 7—8) als stef an allen stellen, acht an der zahl, wo es weiter begegnet. 4. die verwendung der zeilen *hleypr, eðlvina* u. s. w. (46, 5—8) als stef an den drei stellen, wo es weiter begegnet.

Jünger sind 1. an zusätzen 17, 7—8. 18, 9—10, wol auch 4, 5—6 und möglich die erweiterung einer viertel-

strophe zu einer halben 7, 7—10. 2. ein paar geringfügige umstellungen: 32, 1—4 wurden von 32, 5 angezogen (Bugge); 28 wurde wahrscheinlich durch ein versehen ein wenig nach dem schluss hin versetzt; 42. 43 wurden auf grund des gegensatzes 43 : 44 umgestellt.

Amsterdam (Jan. 1905).

R. C. Boer.

Haddingssaga Saxa.

Saga Haddings hjá Saxa stendur í nánu sambandi viđ sögu Grams, sem talinn er fađir hans, og sögu Fróđa (I), sem talinn er sonur hans, og mynda þær sérstæđan sagnaflokk, sem A. Olrik vill telja norrænan ađ uppruna, en það er mjög vafasamt, ađ þær sögur eigi fremur upptök sín ađ rekja til Noregs en til Danmerkur eđa Svíaríkis (sbr. Joh. Steenstrup í Ark. XIII). Þar sem Saxi greinir frá heimildum sínum, nefnir hann fyrst og fremst dönsk fornkvæđi, en getur þess hvergi, ađ hann hafi haft frásagnir frá Norđmönnum, enda virđist honum hafa veriđ lítiđ um Norđmenn [1]). Hins vegar kveđst hann hafa fylgt í mörgu sögn Íslendinga, eđa fengiđ hjá þeim vitneskju um forn tíđindi, en þeir gátu auđvitađ sagt honum bæđi danskar, sænskar og norrænar sagnir, og einkum aukiđ viđ frásögn kvæđanna, sem virđast fæst hafa veriđ íslenzk eđa norræn, heldur miklu fremur dönsk eđa sænsk (gauzk), en á dönskum og sænskum kvæđum hefir Saxi líklega ekki gjört greinarmun, enda kannast A. O. vid það óbeinlínis, ađ saga Grams sé runnin frá Dönum, þar sem hann hyggur, ađ saga Hálfdanar (sterka)

[1]) Sjá t. d. Sax. VII. 352: "plenus superbiæ populus" og X. 503: "Hæc est Norvagica humanitas... Et sane quisquis ei populo humanitatem atque obsequium erogat, ingratis beneficium præstat".

Borgarssonar (er hann telur meðal *danskra* sagna) sé undirrót sögu Grams og sögu Hálfdanar bjargramma, og ætlar að saga Hálfdanar bjargramma sé (að miklu leyti) búin til eftir sögu Helga Hálfdanarsonar Danakonungs (föður Hrólfs kraka). Saxi skipar þeim feðgum, Gram og Hadding, í röð hinna elztu Skjöldunga, en til þeirra telja aðrir forndanskir sagnamenn *Skjöld, Fróða, Hálfdan, Helga, Hróa* (Hróar) og *Hrólf kraka*. Nú lætur Saxi Skjöld vera föður Grams, en Fróða son Haddings, en sonu Fróða telur hann Hálfdan, Hróa og Skata, og sonu Hálfdanar Hróa og Helga, föður Hrólfs kraka. Til Helga heimfærir Saxi frásagnir um Helga "Hundings-bana og Höðbrodds", sem kunnur er af Helgakviðunum í "Sæmundar-Eddu", en nú hefir S. Bugge (Helgedigtene 318—21) bent á skyldleika Helgakviðnanna við frásögnina um Ragnar og Svanhvítu í sögu Fróða Haddingssonar hjá Saxa, og í sögunni um Gram er líka að miklu leyti sama efni og í Helgakviðunum (frelsun konungsdóttur frá áleitnum biðli, sem hún er heitin)[1]), en meðferð þessara sagna hjá Saxa er dönsk, sem auðsætt er meðal annars á því, að sambiðill Grams er kallaður "Henricus" Saxakonungur, því að slíkt gat varla nokkrum Íslendingi né Norðmanni í hug komið, en hitt var ekki óeðlilegt, að dönsk munnmæli á frægðartíð Danmerkur léti frægan fornkonung Dana sigrast á Hinriki (I) Saxakonungi († 936), er átt hafði ófrið við Dani og þröngvað kosti þeirra (sbr. G. Storm: Krit. Bidr. I 113) eins og skozk munnmæli hafa skapað fall Aðalsteins Englakonungs í orustu við Skota (Skene: Chron. Scot. & Pict. 183—84. bls.). Saga Helga *Haddingjaskata*, er verið hefir í Káruljóðum, en finst nú að eins í Hrómundar sögu Greipssonar, er náskyld sögu Helga Hundingsbana,

---

[1]) Sbr. einnig söguna (dönsku) um Hálfdan Borgarsson og kviðling hans í brúðkaupi Gyriðar, sem kemur mjög saman við það er segir frá Grami í brúðkaupi Signýjar (Not. ub. 209). Sögu Grams svipar til sögu Hálfdanar bjargramma, en hún er víða samhljóða sögu Helga.

og heyrir því *Haddings*-nafnið til sama sagnaflokki og Helgakviðurnar. Það bendir líka á samband Helgakviðnanna við sögu þeirra Grams og Haddings, að þær segja frá viðureign Helga við höfðingja frá *Svarins*-haugi, en Saxi (I 32) segir frá viðureign Grams við *Svarin* jarl á Gautlandi og bræður hans 16, sbr. Vsp. 14—15 um "dvergana" 17 frá "salarsteini" eða "*Svarins* haugi" (Gylf. 14). Hálfdanar-nafn er líka tengt við Helgakviðurnar og Káruljóð ("Kára *Hálfdanar*dóttir"), enda koma fram hvað eftir annað nöfnin Skati og Hundingr (= "Thuningus"?) í þessum kafla sögunnar hjá Saxa, og sömuleiðis Hákon, sem minnir á sonu Hálfdanar Danakonungs (Högna og Hákon) í Sörla þætti, (þar sem Högni virðist vera kominn í stað Haddings, en Sörli í stað Svipdags). Haddingr og Gramr koma eigi fram í Skjöldungatali hjá Íslendingum, en Haddings er getið sem Svíakonungs í Hróm. s. Gr., og Grams í drápu eftir Kormak skáld ("Vá Gramr til menja", sbr. Gramr í Háttatali Snorra 92). Það sem Kormakr segir um Gram virðist koma bezt heim við sögu Fróða Haddingssonar, er Saxi lætur *vinna dreka og taka gull hans*, en sú saga heyrir líka til sama sagnaflokki og sögur þeirra Grams og Haddings, svo sem fyr var á vikið.

Undirstaða sagnanna um Gram, Hadding og Fróða er *fornkvæði*, og mun eigi hægt að færa rök fyrir því, að þau sé fremur íslenzk eða norræn heldur en dönsk eða sænsk. Það eru meiri líkindi til, að Saxi hafi sjálfur sett sögu Haddings saman eftir kvæðum þessum, heldur en að hann hafi beinlínis fært hana í letur eftir frásögn íslenzks sagnamanns. Slíkur maður mundi naumast hafa heimfært vísur Njarðar og Skaða til Haddings og Ragnhildar[1]), og hann mundi als

---

[1]) Að efninu til eru kveðlingarnir, sem lagðir eru í munn Haddingi og Ragnhildi hjá Saxa, nokkurn veginn samhljóða vísum þeim, sem Sn. E. (Gylf. 23) lætur Njörð og Skaða kveða, en þó ber svo margt á milli, að Saxi mun varla hafa farið eftir þeim í þeirri mynd sem vér þekkjum, heldur eftir samsvarandi dönskum eða sænskum vísum.

eigi hafa talið hrossakjöt neyðarkost og sultarfæðu meðal heiðinna manna (Sax. I 47, sbr. Not. ub. 63), enda ber sagan víða vott um aðra skoðun á goðunum og heiðnum átrúnaði, en lýsir sér hjá Íslendingum. Óðinn kemur fram sem veðravaldur og veiðigarpur (I 52), nokkuð líkt og í alþýðutrú Svía (Gauta) og Dana, og hann er látinn skjóta örvum, tíu í senn eða einni af hverjum fingri, eins og veðravættirnar í Jómsvíkingasögu (Fms. XI. 136—37), sem lýsir hugmyndum Dana um orsakirnar til ósigurs þeirra á Hjörungavogi. Þar sem Saxi minnist á Freysblót, er orðmyndin hjá honum dönsk eða sænsk ("Fröblod"), enda segir hann að *Svíar* nefni það svo ("Sveones vocant"). Sagan um "Tosto facinorosus" og "Syfridus dux Saxoniæ" (I 55) virðist helzt vera dönsk, því að Danir máttu bezt þekkja saxneskan höfðingja með þessu nafni (Sigfried greifa af Orlamünde, mág Valdimars Danakonungs). Kollr ("Collerus" og "Collo") finst líka í Amlóðasögunni dönsku (III 136). Guthorms-nafnið (I. 34. 57) ber ekki fremur vott um norrænan uppruna Haddingssögunnar en sænskan, því að á 12. öld er sænskur jarl nefndur "Guthormus" hjá Saxa (XIV 786), enda nefnir Vilhjálmr ábóti (SRD. II. 155) "Gothorm" meðal fornkonunga Dana, og setur hann næst Fróða. — Sagan um dauða Gunnhildar drotningar, ekkju Ásmundar Svipdagssonar (I 46), er líklegt að sé frá Svíaríki, því að þess er getið í Ólafs sögu Tryggvasonar eftir Odd munk, að það hafi verið siður þar í landi, að haugsetja konur með mönnum sínum [1]), og sama segir arabskur rithöfundur (Ibn Dustah, sjá Vilh. Thomsen: U. R. S. [2]) 28. bls.) frá sænska þjóðflokkinum í Garðaríki, er "Rus" nefndist, en þar sem þetta kemur fram sem landsvenja hjá þessum höfundum, þá setur Saxi það fram sem undantekningu, sem kom af frjálsum vilja konunnar, er hlut átti að

---

[1]) "Þat voru lög í landi, ef misdauði yrði hjóna, at konu skyldi setja í haug hjá honum" Fms. X. 220.

[2]) Der Ursprung des russischen Staates. Gotha 1879.

máli. Hún ræður sér bana með sama hætti og þeir Eyvindr sörkvir og Gautr í Gautsdal (Vatnsd. 23, Ldn. III 5.), sem hafa að líkindum verið sænskir (gauzkir) að uppruna (Tím. Bmf. XI. 67—68). Eins og Joh. Steenstrup tekur fram, bendir Röksteins-letranin til þess, að lausavísur hafi verið til með Gautum, og eins nafnaþulur eða upptalningar eiginnafna, en þetta hvorttveggja vill A. O. telja sérstaklega íslenzkt. Þótt fátt sé um sögur af jötnum hjá Dönum, nema í bók Saxa (sbr. þó um Hlé í Ann. Lund., og um Finn, sem reisti Lundar-dómkirkju), þá sannar það eigi, að Danir hafi ekki þekt slíkar sögur. Hugmyndirnar um jötna þurfa ekki að vera komnar upp í Danmörku eða öðrum sléttulöndum, þótt þær hafi verið þar ríkjandi um tíma, því að eigi eru hinar stórkostlegu dreka- og tröllorma-hugmyndir komnar upp hjá Íslendingum, þótt þeir hafi alið þær hjá sér, heldur munu þær eiga rót sína að rekja til Austurheims. Í þjóðkvæðum Rússa ("Byliny") koma víða fram risar og drekar "furðuliga stórir" (sbr. Hkr. Yngl. 1. k.), og er þó Rússland sléttlendi, sem allir vita. Æskusaga Haddings getur þannig eins vel verið runnin frá Danmörku eða Svíaríki (Gautlandi) fyrir því, þótt þar sé getið jötna, enda getur Vagnhöfði verið sætröll (ef nafnið væri dregið af *vögn*, eins og A. O. hyggur), og slíkir jötnar hafa sjálfsagt verið til í trú Forn-Dana (sbr. Grendel í Beov.).

Samband Haddings og Harðgreipar minnir á samband Örvar-Odds og Hildigunnar risadóttur, og enn fremur á samband Hálfdanar Brönufóstra og Brönu (Hálfdan er landflótta konungsson frá Danmörku, eins og Haddingr), en frásögnin um Hadding og Harðgreipu, er styðst við kvæði, virðist vera upphaflegri og forneskjulegri en hvor hinna. Sama máli er að gegna um fóstbræðralag Haddings og Lýsis ("Liserus"), að það mun eiga skylt við fóstbræðralag Örvar-Odds og Sírnis (eins og A. O. hefir áður tekið fram í "Kilderne til Sakses Oldhistorie" 60—61. bls.), enda kemur Óðinn bæði

við sögu Haddings ("grandævus altero orbus oculo") og sögu Örvar-Odds (Rauðgrani). Sírnir er eftir Örv. s. höfðingi á Gautlandi, og nafnið "Lýsir" bendir helzt til Svíaríkis (sbr. Ark. XV. 255—58) [1]. Viðskifti Haddings við Loka ("Lokerus") og menn hans í Austurvegi líkjast mjög viðskiftum Odds við Sævið og menn hans á Gautlandi (eða Gotlandi?) [2]. Eftir það lætur Saxi Hadding vinna borg Andvara ("Anduanus") konungs í Austrvegi með sama bragði, og Haraldr harðráði er látinn vinna borg í Sikiley (Hkr. 550. bls.), og leggja á hann fjörlausn, jafnvægi hans í gulli [3]. Þetta er ólíklegt að sé frá íslenzkum sagnamanni, sem mátti þekkja betur söguna um Loka og Andvara (Sig. Fáfn. II, Skm 41) og hefði aldrei snúið henni á þessa leið. Gullið frá Andvara verður eiganda þess að bana eftir Eddukvæðunum, en í sögu Haddings er það eigi sett í samband við dauða hans né svikræði Guthorms mágs hans. Hins vegar kemur það seinna fram (hjá Saxa), að gullið er falið í sæ (Eystrasalti),

---

[1]) Hvorki þátturinn um dvöl Odds á Risalandi né frásögnin um fóstbræðralag hans við þá Rauðgrana og Sírni er upphaflegt í Örv. s. (sjá útg. Boers), og mætti ætla, að þau atriði væri heimfærð til Odds, er saga Haddings var að mestu týnd. Þannig hefir Oddr dregið til sín atriði, sem Rússasögur (Nestors) eigna Oleg († 912). Harðgreip fæðir Haddingi ekkert barn, eins og Hildigunnr Oddi og Brana Hálfdani, og hún biður bana í viðureign sinni við tröll, þar sem Brana ber sigur úr býtum, en Hildigunnr stendur í engum stórræðum með Oddi. Aftur á móti fellur Vignir, sonur þeirra, fyrir Ögmundi flóka (er samsvarar Loka).

Á Fljótsdals heraði, nálægt bústað Helga Ásbjarnarsonar, Hrafnkelssonar *Freysgoða* (sjá Hrafnk. og Dropl.) er bærinn *Freyshólar*, og þar í grend er líka örnefnið *Lýsishóll*, sem ætla má, að stafi frá fornum átrúnaði, eins og Freyshólar.

[2]) Sbr. orustu Haddings við Svipdag, sem fellur við *Gotland*. Oddr drepur Sævið með *kylfu*, eins og Hrómundr Greipsson Hadding konung, og er þar blandað málum, en uppruni sagnanna líklega hinn sami, sbr. *kylfu* Grams og Hálfdanar bjargramma.

[3]) Sbr. Sn. E. "Loki tók hann (Andvara dverg) höndum, ok lagði á hann fjörlausn, alt gull þat er hann átti". (Æsir áttu að "fylla belginn (af Otri) af rauðu gulli, ok svá hylja hann allan", Skm. 41, sbr. Sig. Fafn. II ing.) — V. Rydberg (Germ. Myth. I 229) mun fyrstur manna hafa haldið því fram, að "Anduanus" (réttara en "Handuvanus") væri hinn sami og "Andvari dvergr" í sögu Sigurðar Fáfnisbana.

eins og "hodd Niflunga" í Rín eftir Atlakviðu (26—27). Hér greinast enn á sagnir Saxa og Íslendinga, þótt sumt sé líkt með þeim.

Yfirleitt er fyrri hlutinn af sögu Haddings staðbundinn við Svíaríki og Austurveg, og hann á sífeldan ófrið við Svíakonunga, fyrst við Svipdag, er hann fellir í sjóorustu við Gotland, síðan vid Ásmund son hans, sem fellur og er heygður "að Uppsölum", og Úfa ("Uffo") [1]), son Ásmundar, sem býður Haddingi heim með fláræði "til Uppsala" (sbr. ferð Hrólfs kraka þangað), en fellur að lokum. Seinast sættist Haddingr við Hunding, bróður Úfa, og verða þeir beztu vinir. Uppsalakonungar með þessum nöfnum eru hvergi nefndir í íslenzkum ritum og geta varla verið runnir frá íslenzkri sögusögn, því að hvorki koma heiti þeirra né örlög heim vid Ynglingasögu né aðrar íslenzkar frásagnir af Svíakonungum [2]), enda virðast Íslendingar als eigi hafa þekt Úfanafn sem konungsheiti, hvorki í Svíþjóð né annarsstaðar. Svipdagr er nafn á sænskum kappa í Yngl. (25 k.) og Hrólfs sögu kraka, og svo er líka sænskur heraðskonungur nefndur í Yngl. (38 k.). Ásmundr er nefndur (sænskur) höfðingi í Garðaríki um miðja 10. öld (hjá Nestori), enda gengur það nafn víða um Norðurlönd. Hundings-nafnið er bundid við sögu Helga Hundingsbana, enda gjörir Saxi Hunding Svíakonung að afa Höðbrodds, er fellur fyrir Helga, og virðist einnig eftir Helgakviðunum hafa átt að vera sænskur, með því að hann er talinn sonur "Granmars" (sbr. Yngl. 40), og býr "at Svarins-haugi" (nálægt Brávelli? Hkv. Hb I 42). Að

[1]) "Uffo" er nafngreindur í einni af vísum þeim, sem Saxi kemur með, og vísar það helzt til Danmerkur ("Uffo filius Vermundi" Sax. IV. 161). Eini maðurinn með því nafni í sögum vorum mun vera Slysa-Úfi (Herbrandsson) í Þ. s. Vík., og gæti nafnið verið sótt til Dana (eða Svía).

[2]) Sonur Ásmundar, sá er hann unni mest, og fell í orustu við Hadding, er nefndur Eiríkr ("Hericus" réttara en "Henricus", sem stendur í útgáfunni I. 44), og er það algengt heiti Svíakonunga, sem bendir eigi sérstaklega á íslenzkan uppruna sögunnar. Sbr. Yngl. (27 k.) um Eirík Yngvason, er fell fyrir Haka sækonungi.

því er af líkindum má ráða, ættu þessar sögur fremur að vera sænskar (eða danskar) að uppruna en norrænar (eða íslenzkar).

Þar sem Saxi segir frá Óðni, er það á alt annan veg en Íslendingar. Þar er ekkert minst á það, að Óðinn hafi ráðið fyrir ríki á Norðurlöndum né komið þangað til landnáma með fólk frá Austurlöndum, heldur lætur Saxi hann eiga ríki austur við Svartahaf (í Miklagarði), og dvelja að eins um stundarsakir að Uppsölum, með því að hann er dýrkaður af Norðurlanda búum (sjá V. Rydberg: Germ. Myth. I 35—37). Engar konunga-ættir telur Saxi frá honum, og getur þess að eins síðar, að Danir hafi tekið Baldr son hans til konungs. Þetta bendir á, að Saxi hafi ekki haft sögu sína um Óðin frá Íslendingum, sem höfðu það alment fyrir satt á 12. öld, að Óðinn hefði sezt að með Ásum á Norðurlöndum og rutt sér þar til ríkis, og töldu ættir konunga frá honum og "Yngva Tyrkjakonungi" (Dipl. Isl. I 501–506, Íslbk 12 k., Fms. VIII. 2). Sagan um líkneskju Óðins (ɔ: höfuð Mímis) og ótrygð Friggjar er svo rangfærð, að hún getur eigi verið höfð beinlínis eftir Íslendingi (sbr. Not. ub. 63), og sama er að segja um söguna um "Mitothin", sem er líka aflöguð goðsaga (um Loka, Germ. Myth. I 211—14), en finst hvergi í íslenzkum ritum, enda eru þar mjög litlar og óljósar frásagnir um útlegð Óðins (frá Ásgarði), sem Saxa verður svo tíðrætt um (I. 42—44, III. 129—31, sbr. V. 238), þótt þess sé að vísu getið í Yngl. 3, að Óðinn hafi verið *lengi* í brottu úr ríki sínu, og Eyvindr skáldaspillir segi í Háleygjatali (sjá Yngl. 9) að hann hafi búið í Manheimum með Skaða, og átt *marga* sonu við henni.

Þá er Haddingr er kominn heim til Danmerkur úr styrjöldinni við Svía, er þess getið, að stolið hafi verið úr fjárhirzlu hans, sem Glúmr ("Glumerus") átti að varðveita. Sagan um það er eftir efninu líklegri til að vera dönsk munnmæli en íslenzk (eða norræn), og þótt Glúmsnafnið virð-

ist lítt hafa tídkast hjá Dönum (sjá O. Nielsen: Olddanske Personnavne, Kh. 1883) [1]), þá hefir það samt getað verið þar til, og á það bendir "Glumso" í alþýðutrú á Sjálandi, sem er (að sögn A. O.) hjátrúarvera (afturganga, útburður), sumstaðar nefnd "Gravso", "Gluggso" eða "Gloso". Halda sumir (Falsturbyggjar), að vættur þessi liggi á fólgnu fé, og gæti vel verið eitthvert samband milli hennar og sögunnar um Glúm féhirði hjá Saxa. — Eftir þetta fer Haddingr enn herför til Svíþjóðar [2]), en bíður þar loks ósigur og flýr til Helsingjalands. Þar drepur hann sjódýr eitt undarlegt, hefir það með sér og hrósar veiði sinni, eins og Loki, er hann drap oturinn (Skm. 41), en þá verður á vegi hans kona [3]), sem biður honum óbæna (sbr. Hkv. Hb. II 31—33), og ógnar honum með goðagremi fyrir það, að hann hafi drepið goðborna veru í dýrslíki (sbr. um "Otr Hreiðmarsson" í otursllíki í Andvaraforsi). Haddingr fær loks blíðkað goðin með því að blóta Frey.

Nú víkur sögunni til Noregs, þar sem getið er um kvonfang Haddings og för hans til undirheima og Ódáinsakurs, og er eigi að sjá, að þar liggi nein kvæði til grundvallar. Það er algengt í æfintýrum og fornsögum, að kappar frelsi göfugar meyjar frá ofríki jötna og berserkja með því að fella

---

[1]) Þó geta útlendar árbækur um Glúm (Gluomi) jarl á Suður-Jótlandi árið 817, enda kemur nafnið fram i dönskum örnefnum (Glumstorp Glumsvith, Glumshöi o. fl. SRD. I 508).

[2]) Þá sverfur hungur svo að liði hans, að það verður að leggja sér til munns hrossakjöt og fleira óæti, og síðan heyrir það raust um nótt, er spáir Dönum óförum (sbr. visu finngálkns i Fms. V. 246) en Svíar heyra líka næstu nótt ókennilega raust, er spáir Úfa feigð (sbr. visu Þórs i Fms. V. 249).

[3]) Það virðist eigi næg ástæða til, að skoða konu þessa sem tröllkonu (eins og A. O. gjörir), og miklu nær að telja hana gyðju, þar sem hún boðar reiði goðanna og telur dýrið venzlað þeim. Óbænir þær, sem Sigrún hefir við Dag bróður sinn i Hkv. Hb. II. minna að eins með öðru fleiru á samband Helgakviðnanna við söguna um Hadding, en eru annars svo ólíkar þeim, sem koma fram við Hadding, að þær hljóta að stafa frá annari uppsprettu.

þá á hólmi, og hafa munnmæli um slíka viđburđi eflaust gengiđ hjá Dönum sem víđara (sbr. hólmgöngu Starkađar gamla viđ Angantý og bræđur hans, Sax. VI. 291), en þar sem Saxi lætur Ragnhildi fá leyfi föđur síns til ađ kjósa sér mann í höll hans og kjósa Hadding af merki, sem hún hefir sjálf sett á *fót* honum, þá minnir þađ á söguna um Skađa í Sn. E. (Bragarædur 2), er hún átti ađ kjósa sér mann af Ásum, "ok kjósa af *fótum*, ok sjá ekki fleira af". Hún kýs þá óviljandi Njörđ úr Nóatúnum, en þeim kom ekki saman um bústađ sinn, og vildi hún vera í átthögum sínum, "en Njörđr vill vera nær sæ" (Gylf. 23). Kveđur svo hvort þeirra um sig vísu, þar sem hann heldur fram sænum, en hún fjöllunum, og hér um bil sama efnis eru vísur þær, er Saxi lætur Hadding og Ragnhildi kveđa, er Haddingi leiđist kyrlífiđ og þráir sjóinn, þar sem hann hefir hlotiđ mikla frægđ sem víkingahöfđingi, enda lætur hann í ljós löngun til víkingaferđa, sem eigi kemur fram í vísu Njarđar. — "Regnilda, Nitherorum regis Haquini filia" minnir á Ragnhildi, dóttur Hákonar Hlađajarls ens ríka (Hkr. 134. 739), en Hákon taldi kyn sitt til Skađa, dóttur Þjassa jötuns, og hefir þađ veriđ kunnugt í Danmörku, sem ráđa má af orđum Adams frá Brimum um Hákon (II 22: "ex genere Inguar et giganteo sanguine descendens"). Fađir Haddings er látinn frelsa sænska konungsdóttur frá jötni, en Haddingr norræna (sbr. frelsun Sigrúnar [1]) frá Höđbroddi í Helgakviđunum), og eru henni og föđur hennar valin alkunn norræn nöfn úr ætt Háleygja (Hlađajarla), og heimfærđ til hennar atriđi úr sögu Skađa, ættmóđur þeirra, hvort sem Skađi hefir í heiđni veriđ nefnđ Ragnhildr öđru nafni, eđa henni er síđan blandađ saman viđ Ragnhildi (dóttur Hákonar jarls). Örv. s., sem hefir tekiđ upp ýms atriđi úr sögu Haddings, nefnir dóttur Odds Ragnhildi og mann hennar Hákon. Þađ var viđ ađ

[1]) Sbr. Sax. VII. 329 um "*Sygrutha*" (ɔ: Sigrúnu?) sem talin er "filia Gothensium regis *Unguini*" (sem Chron. Er. (SRD I 154) nefni "*Hugne*").

búast, að Saxi heimfærði söguna um giftingu Skaða til menskrar konu, og nokkur átylla til að setja hana í samband við danskan herkonung og sækonung, því að samanburður á Háleygjatali og Skjöldungatali sýnir, að eitthvert goðsagna-samband hefir verið milli Háleygja og Skjöldunga (sbr. Safn t. s. Ísl. I. 402).* "Hávar(ð)r handrammi", sem talinn er faðir Fróða í Skjöldungatali, eins og Haddingr hjá Saxa, er í báðum þessum langfeðgatölum, og þeirra feðga Goðlaugs og Gýlaugs er beggja getið í Danmörku (Yngl. 26, 28). Saxi lætur Hadding, skjólstæðing Óðins, dvelja með konum sínum [1]) fjarri föðurleifð sinni, eins og Óðinn dvaldi í Manheimum með Skaða. Hér ber að sama brunni og víða annarsstaðar í Haddingssögu Saxa, að goðsögurnar eru afbakaðar (þótt þær sé frumlegar í sumum greinum), og ólíkar því, sem þær væri beint frá Íslendingum runnar.

Undirheimaför Haddings gjörist meðan hann er í Noregi, og var það ekki nema eðlilegt, að Saxi léti Hadding hafa bústað í landi með löngum og köldum vetrum, þá er hann kom til sumarblíðunnar í undirheimum, enda lúta ummælin um fjöll og dimma skóga í vísu Haddings að norðlægara landi en Danmörku. Lýsingin á ferðinni og því, sem fyrir Hadding bar í undirheimum, virðist ekki stafa frá sögu Íslendinga (sem varla mundu hafa látið vopnbitna menn berjast í undirheimum), þótt sumt minni á íslenzka alþýðutrú (sbr. Ísl. Þjóðs. I. 105—116, 330) og sumt á Eddukvæðin (sbr. um ána Slíðr í Vsp. 36).

Eftir undirheimaförina er Haddingr látinn fara heim til Danmerkur, áður en hann fer herför gegn Björmum [2]) og heldur norður með Noregi. Þá kemur Óðinn til fundar við

---

[1]) Í æsku sinni hefir Haddingr farið landflótta og búið með tröllkonu (Harðgreipu).

[2]) Fyrirliði Bjarma er nefndur "Thuningus", sem kynni að vera afbökun úr "Hundingr" (sbr. Bjarmaland og Hundingjaland í Sturl. s. starfsama).

hann með sama hætti og hann kemur til Sigurðar Fáfnisbana á herför hans gegn Hundingssonum (eftir Sig. Fáfn. II. 16—18), kennir honum heilræði (þar á meðal að "fylkja hamalt") eins og Sigurði, og veitir honum lið í bardaga með því að skjóta tíu örvum í senn (af geysimiklum boga) og eyða galdraveðri Bjarma [1]). Helzt mætti ímynda sér, að eitthvað af þessu efni, er snertir Noreg og kemur að nokkru leyti heim við Eddukvæðin, væri frá Íslendingum runnið, en þó kemur Óðinn hér öðruvísi fram en búast mætti við hjá íslenzkum sagnamanni, svo sem fyr var á minst, og það ber svo margt á milli, er til heilræðanna kemur, að líklegast er, að frásögn Saxa sé ekki runnin frá Sig. Fáfn. II [2]), heldur hvorttveggja af sama toga spunnið, líkt og sögurnar um dauða Örvar-Odds og Olegs. Eftir þetta víkur sögunni enn stuttlega til Svíþjóðar, þar sem segir frá svikræðum Úfa og falli hans, og síðan kemur samtal það í ljóðum, er fyr var getið, milli Haddings og Ragnhildar.

Nú kemur sagan um Tosta józka og Sigfreð hertoga af Saxlandi, sem engin líkindi eru til að sé af norrænum rótum runnin. Seinast er sagt frá illræði Úlfhildar, dóttur Haddings, sem vill föður sinn feigan, eggjan hennar (sem verið hefir í ljóðum), og dauðdaga þeirra vinanna: Hundings Svíakonungs og Haddings. Þar er Hundingr látinn drukna í mjaðarkeri, eins og Fjölnir Svíakonungur hjá Frið-Fróða eftir Yngl. 14, og getur sú saga varla verið íslenzk, heldur hefir hún líklega gengið víða um Norðurlönd, eins og sagan um dauðdaga Örvar-Odds og fleiri þess konar sögur (sbr.

---

[1]) Sbr. liðveizlu Óðins við Eirík Svíakonung sigursæla (Fms. V. 250), sem er þó mjög á annan veg en liðveizla hans við Hadding.

[2]) Þó að sögur um Sigurð Fáfnisbana og ormsvig hans hafi verið til í Svíþjóð á 11. öld, sem ráða má af myndum á steinum (Ant. Tskr. V. 188), þá er als óvíst, að *þetta atriði* hafi *þar* verið tengt við Sigurð, enda stafar herför hans gegn Hundingssonum líklega frá sögu Helga Hundingsbana, sem Hkv. Hb. II. 1 vísar til að hafi hefnt föður síns, en föðurhefndin síðar verið heimfærð til Sigurðar (sbr. F. J. Lit. hist. I. 252).

dauðdaga Egils Svíakonungs í Yngl. 30 og Fróða (III) Danakonungs hjá Saxa V. 256).

Saga Fróða Haddingssonar er nátengd sögu Grams og Haddings. Fróði er orðinn hjá Saxa að vanalegum herkonungi og sækonungi (A. O.), og til hans heimfærð fornsagan um afreksmann, er vinnur dreka og eignast gull hans. Í Beov. er slík saga um Sigmund "Völsung", og í Eddukvæðunum um Sigurð Fáfnisbana. Eftir sögu Saxa hvetur danskur maður ("indigena") Fróða með ljóðum til að vinna drekann. Saxi mun hafa skoðað þetta gull sem upphaf að auði Fróða, er frægur var í sögum og kvæðum. Í sögu Fróða er þáttur Ragnars og Svanhvítar, sem sver sig í ætt við Helgakviðurnar (og Káruljóð), þótt hann sé að mörgu frábrugðinn þeim [1]), og margt er þar sagt frá brögðum víkinga til að vinna borgir, er sumt kemur heim við sögurnar úr Norðmandí um Hasting (er Danir kunna að hafa blandað saman við Hadding) [2]), og sumt við sögur Íslendinga um Harald harðráða, en sumt minnir á sögu Dana fyr og síðar [3]). Enn er þar getið Úlfhildar (er gefur Fróða *að sumra sögn* skyrtu, sem járn bíta ekki á, sbr. skyrtu Örvar-Odds), Andvara (er felur gull sitt í sæ), Hundings og Há-

---

[1]) Ragnarr samsvarar að sumu leyti Hrómundi Greipssyni, unnusta Svanhvítar, og andstæðingi Haddings og Helga, og "Thorilda" minnir á Káru. Hins vegar minnir koma Svanhvítar til Ragnars á komu Sváfu til Helga Hjörvarðssonar.

[2]) Það er ekki ólíklegt, að sumar sögur Saxa um brögð víkinga í hernaði sé runnar frá Lúkasi Englendingi, er Saxi telur sagnafróðan (XIV. 851). Einkennilegt er það hjá Saxa, að hann lætur vesturvíking Dana hefjast langt fram í forneskju, með Fróða (I), en Ynglingasaga getur ekki neinna víkingaferða vestur um haf, heldur bindur slíkar ferðir við Norðurlönd og strendur Eystrasalts. (Sbr. Sax. IX. 467 um Fróða. = Fróða "friska" SRD I 29).

[3]) Sbr. Sviþjóðarför Hrólfs kraka og hernað Þorkels háfa á Englandi, þar sem sótt var að Lundúnum og Kantaraborg unnin "með svikum", en mikil fégjöld lögð á Engla (Safn t. s. Ísl. I 447). "Dalemannus Londoniæ præfectus" minnir á "Dalemarr" (Fms. XI. 383).

konar (sem Fróði fellir í einvígi), og Skata [1]), er heldur Fróða dýrðlega veizlu, þar sem Fróði hvílist á gull-lögðum hægindum ("stratis auro pulvinaribus"), og minnir það á orðin í Grottasöng (5. er.): "siti hann á auði | sofi hann á dúni", enda virðist sagan um gullsheitið "Fróða mjöl" og ambáttirnar Fenju og Menju hafa vakað fyrir Saxa, þar sem hann getur þess, að Fróði hafi látið binda tvo þjónustumenn sína, er vildu svíkja hann, við stóra steina og sökkva þeim í sjó, og að hann hafi stráð gullmjöli á mat sinn. Sagan um dauða Fróða stafar varla frá Íslendingum [2]). Milli Fróða og Helga nefnir Saxi *Hálfdan* og *Skata*, og minna þau nöfn á söguna í Káruljóðum.

Í sögu Helga Hálfdanarsonar hjá Saxa (er A. O. telur til *danskra* sagna), er Hundingr gjörður að saxneskum höfðingja eins og sambiðill Grams er talinn Saxakonungur og sömuleiðis Svertingr, banamaður Fróða IV. (sem Skjöldungasaga telur sænskan). Höðbroddr er Svíakonungur hjá Saxa, en þar rís styrjöldin milli hans og Helga eigi út af konu, eins og í Helgakviðunum, enda er saga Helga hjá Saxa fáskrúðug og stuttorð og virðist ekki sett saman eftir neinum kvæðum. Hvorki getur Saxi um bardaga við *Hundingssonu*, né *bræður Höðbrodds*, sem Helgakviðurnar kalla "*Granmarssonu*". En athugavert er það, að Saxi kallar Höðbrodd *Ragnars son Hundingssonar*, og lætur (síðar) Harald hilditönn, sem talinn er sonur Hálfdanar Borgarssonar og samsvarar Haddingi og Helga í ýmsum greinum, sigra *Hunding* og fleiri smákonunga, er eitt forndanskt (skánskt) konungatal (Series I Runica) kallar *Ragnarssonu*. Þetta bendir á

---

[1]) Sbr. "skati Haddingja" i Kálfsvísu og "skati Mæringa" á Röksteini ("Skatalundr" i Helr. Brynh. 9).

[2]) Hún virðist ekki vera af eins fornum toga spunnin og sagan um dauðdaga Haddings (fyrsta konungs Dana eftir SRD I. 20), sem er hinn sami og dauðdagi Hersis (síðasta konungs Háleygja) i Háleygjatali Eyvindar skáldaspillis (eftir 'Agripi' 12. k., útg. V. D. 28—29. d.).

samband eða samblanð *Hundingssona* við "Granmarssona" og "*Ragnarssona*".

það má þannig telja fullsannað, að nokkur hluti söguefnisins í sagnaflokki þeim sem hér er um að ræða, sé af sama toga spunninn og Helgakviðurnar og (hin týndu) Káruljóð, enda finnast þar ýms atriði úr efninu í sögu Sigurðar Fáfnisbana í Eddukvæðunum, og sumt kemur saman við aðrar sögur í íslenzkum ritum, en meðferð efnisins er yfirleitt ólík hjá Saxa, og benda þar margar greinir á danskan eða sænskan uppruna, enda koma sagnir þessar fram í frumlegri mynd hjá Saxa en í Eddukvæðunum. það getur varla leikið neinn efi á því, að sögur um Hálfdan Danakonung og Helga son hans (sem uppi hafa verið á 5—6. öld, sbr. Beov.), stafi upphaflega frá Dönum [1]), og um viðskifti þeirra við sænska og gauzka höfðingja gátu Svíar og Gautar haft ýmsar fornsögur [2]), enda er sennilegt, að saman við þær hafi blandast sögur um goðborna fornkonunga, er að eins hafa verið til í trú manna (svo sem Gram og Hadding), en þessar sögur hafa síðar ummyndast og verið tengdar við Völsungasögurnar þýzku, og í þeirri mynd birtast þær í Eddukvæðunum.

---

[1]) Hálfdanar-nafn er sjálfsagt komið frá Danmörku til Noregs (Hálfdan gulltönn", "Hálfdan gamli"; sjá P. A. Munch, Norskt Maanedsskrift. III. 85., og ritgjörð mína "Skilfingar eða Skjöldungar" í Ark. XIX. 182. n. 1, 189. n. 2).

[2]) Sigtryggr Svíakonungur, sem Íslendingar láta falla fyrir Hálfdani gamla (Skm. 73, Hyndl. 15) en Saxi fyrir Grami, mun vera sænsk fornsagnahetja. Högni faðir Sigrúnar (sem fellur fyrir Helga, og samsvarar Sigtryggi að sumu leyti), hefir fengið nafnið frá Högna föður Hildar (S. Bugge: Helgedigtene), sem upphaflega hefir átt heima fyrir sunnan Eystrasalt ("Hagena veold Holmrycum" í Vidsið), en ætla má að hann eigi eftir sögunni í Helgakviðunum að vera konungur í (eystra) Gautlandi, eins og Högni tengdafaðir Granmars í Yngl. 42. — Hins vegar er Högni faðir Hildar gjörður að syni Hálfdanar Danakonungs í Sörla þætti, eða settur í stað Helga (og Haddings), og stafar það ef til vill frá þessu sambandi *Högna* og *Hálfdanar*, að *Högni* er í Helgakviðunum látinn vera faðir *Braga* og *Dags*, sem annars eru taldir synir *Hálfdanar gamla* ("Hversu Noregr bygðist" II. Fas.[2] II. 8). Sbr. Sax. VII 329: "Haldanus", "Sygrutha" og "Unguinus" — "Hugne" SRD. I. 154.

Fyrstu drögin til sagnanna um Gram, Hadding og Fróða hefir Saxi fundið í austrænum (dönskum, gauzkum eða sænskum) kvæðum, sem virðast hafa átt skylt við Eddukvæðin, en fylt frásögn þeirra með sögum fróðra manna [1]) (helzt danskra og íslenzkra) [2]) og lagað alt þetta eftir sínum hugmyndum og hugsunarhætti. Hinu mun fjarri fara, að þessar sögur hans sé tómur samsetningur íslenzkra sagnamanna, og því síður norrænna, sem enginn veit að til hafi verið á hans dögum.

---

[1]) Sbr. það sem Snorri segir í formála Hkr., að eftir Þjóðólfs sögn (í Ynglingatali) sé fyrst rituð ævi Ynglinga, *"ok þar við aukit eftir sögn fróðra manna"*.

[2]) Saxi nafngreinir á einum stað (XIV. 812) "Arnoldus Thylensis", spakan og forspáan Íslending, er Valdimarr (I.) Danakonungur lét skemta sér með sögum, og er hann eflaust sami maður og Arnaldr Þorvaldsson, er Skáldatal segir að ort hafi um Valdimar konung Knútsson (1157—82). Má nærri geta, að Saxi hafi haft ýmsan fornan fróðleik frá honum, og ef til vill öðrum skáldum, svo sem Þorgeiri Danaskáldi, er ort hefir um Sörkvi Karlsson Svíakonung (1195—1210) og Valdimar (II.) gamla Danakonung (1202—1241).

Stafafelli 17 d. nóv. 1904.

Jón Jónsson.

Vidare om ordet *härad.*

I Ark. nf. XVII, 358 ff. framställde och motiverade jag följande härledning av ordet *härad:* det har uppstått av ett urnord. **hari-raiða* egentligen 'utrustning av (skepps)här', sedan 'distrikt som gemensamt deltager i ledungens utrustning'. Liksom den urnord. diftongen *ai* i relativt oakcentuerad stavelse blivit till *ā* t. ex. i **afraiða* > isl. fsv. *afrāþ* nsv. *avrad*, så har *ai* fått samma utveckling i **hari-raiða*: isl. *heraþ* fsv. *hærāþ*. Till stöd för bildningen av **hari-raiða* och för dess betydelse-utveckling erinrade jag om fsv. *reþa skiphær* 'utrusta en skeppshär' samt därom, att fno. *skipreiða* 'skeppsutrustning' antagit betydelsen 'ett visst distrikt'.

Nu har Brate i senaste häfte av Ark. (nf. XVIII, 206 ff.) sökt försvara sin förut i Ark. nf. V, 130 ff. framställda, av mig icke antagna etymologi av *härad*, och han gör inkast mot min härledning av ordet. Dock medgiver Brate, att avgjort en ofullkomlighet vidlåder hans etymologi i dess äldre form, och han framställer därför etymologien nu med en något förändrad motivering och även under en i någon mån modifierad formulering.

Då härledningen av ordet *härad* icke blott har intresse för språkhistorien, utan även torde vara av avgörande betydelse för spörsmålet om den urgamla härads-indelningen och således berör en viktig punkt i de nordiska folkens förhistoria, så meddelar jag här ytterligare några anmärkningar till frågans belysning. Jag skall söka visa, att Brates etymologi av *härad* av formella skäl säkert är oantaglig, samt att hans mot min härledning gjorda anmärkningar äro utan vikt.

Enligt Brates senaste formulering av etymologien (s. 208) skulle *härad* vara en biform till nht. *heirat*, fht. *hīrāt* och liksom detta "en sammansättning eller kanske hellre, med E.

Haverman Arkiv 9 s. 133 noten, en avledning av stammen i ordet *hjon*", dock så, att *härad* utgått från en ursprunglig form **hiwa*(*z*) med kort (ej långt) *i*-ljud.

När jag senast yttrade mig i denna fråga, uttalade jag mig helt kort om Brates etymologi, då den knappast vunnit några anhängare, och detta tydligen emedan han delvis utgår från förutsättningar, som (enligt min åsikt) strida mot kända språkförhållanden.

En mycket graverande invändning mot Brates härledning är, att *a*-ljudet i penultima av det rätt ofta förekommande fsv. *haraþ* (*haræþ*, *hared*) VGL. I, ÖGL. etc. blir alldeles oförklarat.

Härom yttrar Br. s. 207: "Fsv. *haraþ* har jag dock sökt förklara Arkiv 9, s. 134 under hänvisning till att samma växling som i *hæraþ*, *haraþ* förekommer i fsv. *hæskaper*, *ha*(*s*)*kaper* [tydligen tryckfel för *ha*(*s*)*skaper*], som ju erkändt hör till stammen *hjon*. Hvilken förklaring än kan komma att antagas för *a* i detta ord, är den med min etymologi också tillämplig på *haraþ*".

Häremot är synnerligen mycket att invända.

Framför allt, att det omtalade fsv. "*ha*(*s*)*skaper*" [i handskriften står *hasskapær*] är ett ord av ytterst tvivelaktig existens.

v. Friesen och jag kunna icke glädja oss åt stor enighet vid bedömmandet av utvecklingen av ljudgruppen *aiw* i de fornnordiska språken. Men i *en* punkt äro vi ense, att nämligen det även i diskussionen om *aiw*-frågan indragna "*hasskapær*" är en skrivning utan all språkhistorisk betydelse (jmf. v. Friesen Till den nordiska språkhistorien s. 16, Kock i Ark. nf. XIII, 366).

Då man nu emellertid än en gång åberopat sig på detta ytterst problematiska "*hasskapær*", måste jag (jmf. delvis Ark. sist anf. st.) erinra om att förhållandet därmed är följande.

Något **haskaper* har ej påvisats från någon handskrift. Skrivningen *hasskapær* (i uttrycket *aldær hasskapær*) har påvisats blott från ett enda ställe i en enda handskrift, nämligen i textkodex till ÖGL. (c. 1350) = Cod. Holm. B 50 Dr. 12. Här har dock F *Härskaper*. Textkodex av MELL. innehåller på motsvarande ställe (DrB. m. vl. 29) *alder hæskaper*; hss. BIKLMNPQST etc. *hærskaper*; hss. GR etc. *hiskapir*; hss. 31 etc. *huskapper*. I den yngre landslagen KrLL. finner man på motsvarande ställe (DrB. m. vl. 26: 1) i textkodex *alder hwscaper*, under det att EGSX 13 hava *hæskapir*; KXa etc. *herskaper*; CR etc. *hiiskaper*; NOQ etc. *hiidskaper*; H 101 *siskapir* [1]); se (Collin-)Schlyters upplagor.

Redan Collin och Schlyter misstänkte (i glossaret till ÖGL.), att det *en* gång påvisade "*hasskapær*" är skrivfel (för *hæskapær*); alternativt mena de, att *hasskapær* är avlett av *hār* 'årtull' (gen. *hās*), hvilket även betecknar 'ett av de distrikter, hvari kustlandet var indelat, och hvilka skulle i krigstid anskaffa hvart sin roddare'. v. Friesen anser "*hasskapær*" vara skrivfel för *hæsskapær*, dvs. *hæskapær*, hvilken form, såsom nämnt, på ifrågavarande ställe finnes i MELL., hvars textkodex är av samma ålder som textkodex till ÖGL. I Ark. nf. XIII 366 fattar jag "*hasskapær*" såsom skrivfel (för *hæ*(*s*)*skapær*) eller såsom en, genom anslutning till *hār* 'årtull, roddare-distrikt', försiggången folketymologisk ombildning av *hæskapær*.

---

[1]) 1608 års upplaga av KrLL. upptar på detta ställe såsom variant även "*haskaper* vel *byskaper*", utan att det angives, från hvilken handskrift dessa varianter hämtats. Då nu några bland varianterna avtryckta stycken äro hämtade ur ÖGL. (Schlyters förord till KrLL. s. XCV), och då varianterna dessutom stundom äro "på ett otydligt eller uppenbart oriktigt sätt upgifna" (ib.), så kan det såsom variant i 1608 års upplaga av KrLL. anförda *haskaper* hava hämtats ur den av Schlyter såsom huvudkodex avtryckta hs. till ÖGL. (= Cod. Holm. B 50), dvs. utgöra ingenting annat än ett (mindre noggrannt) avtryck av "*hasskapær*" i Cod. Holm. B 50. Detta kan (se v. Friesen anf. st. noten) även vara fallet med "*hasskaper*" på motsvarande ställe i 1607 års upplaga av ÖGL.

I fall nu *a* i "*hasskapær*" blott utgör ett skrivfel för *æ*, belyser det naturligtvis på intet sätt penultimas *a* i det icke så sällan anträffade *haraþ* (*haræþ*), ty i alla dessa *haraþ* (*haræþ*) vill Brate naturligtvis icke antaga skrivfel. Om åter "*hasskapær*" fått *a* genom anslutning till (eller avledning från) *hār* 'årtull, roddaredistrikt', så kan åtminstone icke Brate förklara *a* i *haraþ* (*haræþ*) i överensstämmelse härmed, eftersom han anser, att ordet *härad* och häradsindelningen alldeles intet har med ledungen att göra.

Jag vågar hoppas, att efter dessa anmärkningar det högst tvivelaktiga "*hasskapær*" icke längre skall anföras såsom ens i någon mån belysande penultimas *a* i *haraþ*, och detta är således med Brates etymologi av *härad* alldeles oförklarat.

I sammanhang härmed skall jag granska även det stöd för sin härledning av *härad*, som Brate (s. 208) tror sig finna däri, att fsv. *hæskaper* anses kunna betyda 'ett helt härads innevånare'.

Härmed förhåller sig på följande sätt.

Hæskaper med denna betydelse finnes blott på ett enda lagställe, nämligen det ovan s. 274 från MELL. (textkodex) DrB. m. vl. 29 anförda (*alder hæskaper*), hvilket upprepas i vissa handskrifter av KrLL. i motsvarande lagparagraf. Här hava emellertid många handskrifter till MELL. *hærskaper* (icke *hæskaper*), under det att textkodex av KrLL. har *alder hwscaper* och andra handskrifter andra läsarter (se ovan 274).

Nu hade fornsvenskan följande ord, som härvid komma med i räkningen:

1) *hǣskaper* VGL. I, II etc. 'familj' (även under formen *hīskaper*), väsentligen identiskt med ags. *hīwscipe* 'family, household'; jmf. got. *heiwa-* i *heiwa-frauja* 'husbonde'.

2) *hærskap* n. *hærskaper* m. 'krigsväsen, det som hör

till krig'; 'krigsmakt, krigsfolk, här, folk' (Söderwall), motsvarat av isl. *herskapr* m. 'krig, krigførelse, fiendtlig fremfærd' 2) 'hvad der bruges til *hernaðr*; om a) krigsfolk i særdeleshed b) andre krigsfornødenheder' (Fritzner[2]). Den betydelse 'en mängd människor, folk', som tillkom fsv. *hærskap(er)*, återfinnes hos fsax. *heriskepi* 'menge, volk'.

3) *hærskap* n. 'herravälde, rike, överhet', som lånats från det ur *here* 'herre' avledda mnt. *herscap.*

Då nu *hǣskaper* 'familj, husfolk' och *hærskap(er)* 'krigsfolk, folk' både till form och betydelse stodo hvarandra nära, så är det helt naturligt, att orden ömsesidigt påvärkade hvarandra (eller om man så vill uttrycka sig: sammanblandades). Följden härav blev att, som bekant, det ursprungliga *hǣskaper* 'familj, husfolk' mycket ofta fick formen *hærskaper*, hvartill även *hærskap* 'herravälde' kan i någon mån hava bidragit.

Omvänt har *hærskaper* 'en mängd människor, folk' någon gång antagit formen *hæskaper.* På i fråga varande ställe i MELL. (DrB. m. vl. 29 samt på motsvarande ställe i ÖGL. och KrLL.) är det fråga om *morþgæld*, och det stadgas: "Nu ægher hæræzhøfþonge mantal næmpnæ, ok huar ægher morþgæld gøra sum þer næmpnis; siter man quar ok gør ei, bøte þre øra; siter alder *hæskaper* (BIKLMNPQST etc. *hærskaper*) quar, bøte vt morþgæld ok a þre marker". Då nu *allir mæn* i VGL. I, II användes i betydelsen 'alla häradets innebyggare', så översätter Schlyter *siter alder h. quar* säkerligen riktigt med 'underlåter ett helt härads invånare att betala mordgäld'. Emellertid är det uppenbart, att *hærskaper* i uttrycket *alder hærskaper* i hss. BI etc. är identiskt med fsv. *hærskaper* 'folk (en mängd människor)', fsax. *heriskepi* 'menge, volk'. *Alder hærskaper* betyder alltså egentligen 'hela folket', hvilket här vill säga 'ett helt härads invånare'. När man åter i textkodex av MELL. har *hæskaper* i st. f. det korrekta *hærskaper* i hss. BI etc., så beror detta

naturligtvis på inflytande från *hǣskaper* 'familj, husfolk' [1]. Det bör framhållas, att hs. B är icke mycket yngre än hs. A (textkodex); denna senare anses av Schlyter vara skriven i medlet av 1300-talet, den förra i senare hälften av 1300-talet.

Härmed anser jag det vara visat, att fsv. *hærskaper* 'folk' avletts av *hær*, att det någon gång i st. f. detta *hærskaper* mötande *hæskaper* beror på sammanblandning med *hǣskaper* 'husfolk', samt att skrivningen *hæskaper* 'ett helt härads innevånare' således på intet sätt stöder Brates etymologi av *härad*.

Såsom ett mycket viktigt stöd för sin etymologi anförde Brate i sin första uppsats om *härad* (i Ark. nf. V), att ordet i fornspråket hade långt (ej kort) *e* i penultima. Han kände ordet dock med kort rotstavelse från *ett* ställe i en isländsk dikt. Men detta menade han emellertid *då* kunna bero på meterfel (Ark. nf. V, 132).

Numera är det obestridligen ådagalagt, att *heraþ* i fornspråken normaliter hade första stavelsen kort (icke lång) med kort *e*-, resp. *æ*-ljud, och detta medgiver även Brate (s. 206). På ett ställe i den isländska poesien anser han det dock hava långt *e*-ljud, nämligen i Markús Skeggiasons Eiríksdrápa 25, 3

gørva lét þar hollr of heruþ,

hvilket skall framgå därav, att det där står sist i en vers i hrynhent. I överensstämmelse med Brates tidigare resonnemang (Ark. nf. V) borde detta enda ställe kunna uppfattas såsom meterfel.

Men detta är icke behövligt. I Ark. nf. XVII, 359 framhöll jag, att ordet i fornsvenskan icke sällan har formen

[1] Det är självklart, att, sedan man på detta sätt fått in formen *hæskaper*, detta i vissa yngre hss. utbyttes mot *hiskaper*, eftersom *hæskaper* 'familj' även hette *hiskaper*; jmf. att KrLL. (och även vissa hss. av MELL.) på detta ställe har *alder hwscaper* med tydlig anslutning till *hus*, och att "förf:ne af Chr. förstått detta ord så, att därmed menas de som bo i samma hus eller gård, hvilket också de gamle öfversättarne antagit" (Schlyters ordb. s. 311).

herradh (< **hari-raiða*) med långt *r*-ljud, och att denna form möter redan år 1291. I den nämnda versen av Markús Skeggiason kan mycket väl ursprungligen denna form (pl. *herruþ*) hava använts. I fall man anser, att *herruþ* bildar en otillfredsställande halvassonans med *gørva*, så är man fullt berättigad att insätta dess sidoform *gørra* (*gerra*), enär, som bekant, *gørva* i isländskan har biformen *gerra* (Elucidarius), pres. sg. *gørrer* (*georrer* Hom.), *gerrer* (med *rr* från de ytterst vanliga presensformerna *gørr*, *gerr*) (även i forngutniskan möter en gång *gierra* 'göra').

Något **hēraþ* med långt *e*-ljud har alltså ingenstädes påvisats i fornspråket.

Men en nödvändig förutsättning för Brates etymologi är, att man ursprungligen havt **hēraþ* (< **hiwa*[*z*]-). För att undgå denna stora svårighet antar Br. numera, att **hēraþ* havt fortis på avlednings-ändelsen (*-aþ*), och att *ē* därvid förkortades.

Härvid är att erinra om följande. Som bekant hade komposita i det nordiska fornspråket i ganska stor utsträckning fortis (åtminstone fakultativt) på senare kompositionsleden. Det förekom även, att avledningsändelser kunde få fortis, men denna akcentuering var dock mera abnorm (se Kock Alt- u. nschw. acc.). Det är under dessa förhållanden påfallande, att akcentueringen **hērā́þ* med fortis på avledningsändelsen *-āþ* skulle hava varit till den grad genomförd, att penultimas *ē* genomgående förkortades, och att alldeles intet spår av det ursprungliga **hērāþ* med lång penultima kunnat konstateras [1]).

---

[1]) Det är naturligtvis något väsentligen annat, då jag antar, att det sammansatta ordet **hari-raiða* fakultativt hade fortis på förra eller på senare kompositions-leden, och att de nordiska litteraturspråkens former reflektera så väl den ena akcentueringen som den andra; jmf. t. ex. att med mitt antagande akcentueringen **hári-raiða* reflekteras av fsv. *herradh* med *rr*, men akcentueringen **hari-ráiða* av *hæraþ* med kort *r*, hvarvid det korta *r*-ljudet dock delvis beror även på inflytande från simplex ack. *hær* 'här'.

Emot Brates etymologi talar också den flera gånger påvisade formen *herit* (*hæridh-*), hvilken finnes även i urkunder, där *i* ej kan hava uppstått ur *a* (Kock i Ark. nf. XVII, 360). Denna form vill Br. nu (s. 208) så förklara, att *hæraþ* först fick *æ* från den neutrala *ia*-stammen *hæræþe*, och att ett sålunda uppkommet *hæræþ* senare övergick till *hæridh-*. Möjligheten härav kan ej bestridas, men enklare är det tydligen att med mig antaga utvecklingen **hari-ráiða* > *hæréþ* > *hǽrēþ* > *hǽridh*. Då behöver man nämligen ej anlita analogiskt inflytande från *hærædhe*.

Såsom en mycket viktig anmärkning mot Brates etymologi vill jag slutligen framhålla, att han för att förklara *æ*-ljudet i fnorska *hærað* (med *æ*, ej *e*) nödgas antaga folketymologisk anslutning till subst. *hærr* 'krigshär'. Då Br. opponerar sig just emot det etymologiska sambandet mellan *hærr* 'krigshär' och *hæraþ*, synes det mig vara synnerligen betänkligt, att man med Brates etymologi dock ej kan undgå att antaga en uråldrig folketymologisk anslutning av *hæraþ* till *hærr* 'här'.

Då är det tydligen både enklare och riktigare att helt enkelt etymologiskt sammanställa orden.

Jag tror mig härmed hava visat, att oövervinneliga svårigheter stå i vägen för Brates etymologi, och jag övergår till de inkast, som han gjort mot den av mig framställda förklaringen av ordet.

Brates egentliga anmärkning är, att *hæraþ* 'ett administrativt område' ej skulle hava kunnat användas såsom namn på gårdar och socknar (s. 209).

Härvid är att erinra om följande.

Ordet *hæraþ herap* betyder som bekant i de nordiska fornspråken i de obetingat allra flästa fall 'härad'. Det är jämförelsevis mycket sällan, som *hæraþ* ingår i namn på socknar eller gårdar eller brukas såsom namn på dylika.

Denna senare användning av *hæraþ* har påvisats blott från Sverge, och där huvudsakligen från sådana trakter (Uppland och vissa delar av Norrland), där i historisk tid häradsindelningen icke användes.

Det naturliga är dock alldeles obetingat, att man vid ordets härledning går ut från dess normala användning, icke från dess så att säga abnorma användning.

Men även de jämförelsevis mycket sparsamt förekommande ortnamnen av typen *Fundbohæradh* (sockennamn) etc. låta sig lätt förlika med min etymologi.

Jag vill framhålla följande:

1. Redan i Ark. nf. XVII, 366 noten yttrade jag: "det är ... möjligt att, när *-härad* någon enstaka gång ingår i namn på orter, som icke utgöra sådana distrikt, som vi kalla härad, detta stundom kan bero på att en dylik ort (socken) under förhistorisk tid intagit en särställning (utgjort ett särskilt distrikt eller dyl.) vid ledungens utrustning" [1]). Detta torde i själva verket också vara mycket antagligt, och när Uppland under historisk tid ej var indelat i härad, men eger några ortnamn på *-hæraþ*, kunna åtminstone vissa bland dem mycket väl utgöra minnen från en tid, då man även i Uppland hade administrativa (men ursprungligen för ledungen tillkomna) områden med benämningen härad [2]).

2. Som bekant är det vid namngivning åt orter i våra dagar mycket vanligt, att t. ex. en i eller vid *Råby* liggande gård kallas *Råbyholm*, en i eller vid *Markie* liggande gård kallas *Markieholm* etc., ehuru dessa gårdar icke ligga på någon holme. Namnslutet *-holm* är här snarast att fatta såsom ett slags avledningsändelse, och *Råbyholm* etc. hava

[1]) Br. synes, att dömma av hans uttalande s. 209 stycket 3, hava förbisett denna min anmärkning.

[2]) Historikern docenten K. G. Westman och jag hava med anledning av min uppsats "Om ordet *härad* och grunden för härads-indelningen" i Ark. nf. XVII brevväxlat om denna fråga, och han har under denna korrespondens uttalat en härmed besläktad uppfattning.

bildats efter sådana gamla mönster som *Rydboholm* etc. På liknande sätt kan *-hæraþ* i vissa socken- och gård-namn uppfattas såsom ett slags avledningsändelse, i det att de bildats efter andra ortnamn, där *-hæraþ* havt sin egentliga betydelse 'distrikt' eller dyl.

3. I vissa socken- (och gård-)namn kan *-hæraþ* möjligen hava havt betydelsen 'bygd'. Härmed är att jämföra, dels att isl. *heraþ* även har betydelsen 'bygd', dels att både det franska och det engelska *province* kan användas i betydelsen 'bygd, trakt' ('par extension contrée' Littré mom. 4 s. 1369; 'a region of country; a tract' Century Dictionary). I Arkiv nf. V, 134 anmärker Brate, att "ordet *bygd* betyder ju vanligen ett område, om ock icke skarpt begränsat, men i Svenska riksarkivets pergamentsbref finnes *Kærsbygd* Kärrsby Motala sn., Ögl." Under dessa förhållanden kan det ej anses såsom ett allt för djärvt antagande, att *hæraþ* med en från 'distrikt' utvecklad betydelse 'bygd' kan ingå i ett eller annat socken- och gård-namn, och detta så mycket mindre, som Brate själv a. st. anser *-hæraþ* i många sockennamn betyda 'hembygd'.

Om Brates andra invändningar kan jag fatta mig kort.

Han betvivlar s. 209, att man "någonsin kunnat sätta *här* som objekt till verbet fsv. *rēþa* isl. *reiða* i betydelsen 'utrusta en (skepps)här', såsom Kocks etymologi förutsätter", och detta, emedan etymologien och användningen av *här* skulle häntyda på betydelsen 'mængde eller stor skare af mennesker' såsom den ursprungliga.

Detta synes mig vara en underlig invändning.

Det är alldeles visst, att isl. *herr* oftast användes med betydelsen 'an army, troops, on land and sea' (IED.). Jag erinrar för övrigt blott t. ex. om att det med *herr* samhöriga *hernaþr* betyder 'herjen, at man farer frem imod andre med udøvelse af voldsomheder, paa fiendtlig maade' (Fritzner[2]).

Vidare översättes det fht. *hari, heri* av Graff med bl. annat 'exercitus'. Det ags. *here* översätter Sweet med "army" (första betydelsen).

Det kan därför omöjligen vara tvivelaktigt, att (alldeles oberoende av etymologien för *här*) ordet *herr* sedan mycket gamla tider, och vi kunna tryggt säga sedan urnordisk tid, havt betydelsen 'krigshär'.

Då nu från fornsvenskan exemplet *reþa skiphær* föreligger (hvilket Br. icke bestrider), så skall man verkligen vara en mycket stor skeptiker för att betvivla, att man också kunnat säga *reþa hær* (*reiþa her*) 'utrusta en (skepps-)här'.

"Slutligen — yttrar Br. s. 210 — är det visserligen riktigt att säga om en höfding: "hafde han ræth then vænasta skiphær", men att det samma, såsom Kocks etymologi förutsätter, skulle kunna sägas om ett distrikt, är otänkbart; hvad som kräfdes af ett sådant, måste vara af en bestämd storlek". — Det är tillräckligt att härpå svara, att jag aldrig antagit, och att min etymologi ingalunda förutsätter, att ett härad skulle utrusta en hel krigshär. Hvad jag antager är, att det urnord. **hari-raiða*, sammansatt med *herr* 'här' och *reiþa* 'utrusta', ursprungligen hade den abstrakta betydelsen 'här-utrustning', 'deltagande i härens utrustning', väsentligen liksom det fnorska *skipreiða* ursprungligen betydde 'skepps-utrustning', samt att **hari-raiða herap* senare antog den konkreta betydelsen 'ett visst distrikt, som deltager i härens utrustning', 'ett visst distrikt (för ledungens utrustning)', väsentligen liksom det fnorska *skipreiða* fick den konkreta betydelsen 'ett visst distrikt (för ledungens utrustning)'.

Såsom ett viktigt stöd för min etymologi av *härad* framhöll jag i min förra uppsats åtskilliga, särskilt danska, härads "strävan att nå havet". — Br. söker ej gendriva detta tungt vägande argument.

Lund. Axel Kock.

Meir um nokre merkelege notidformer i gamalnorske gjerningsord.

I Arkivet band XXI, s. 253 ff. hev professor Finnur Jónsson skrive eit uppset, som gjeng ut paa at det etter hans meining ikkje er paavist til fullnads i mitt stykke i Ark. XX, 358 ff. at der finst notidformer utan ljodbrigde i 1ste pers. eintal i den gamalnorske minneskrift me no hev att. Dei 13 tilfelle eg hev lagt fram i det nemnde stykket, freistar han forklaara paa andre maatar.

Tvo av deim *firer lát ec* i Elis s. (kap. 24) og *fa ec* i Didr. s. (bl. 96 b_{4-8}) meinar han kann vera konjunktiv, det siste likevel, som det synest, med nokon tvil. Um desse tilfelli skal eg ikkje strida, men berre understrika, at indikativ her synest meg mest naturlegt, serleg i tilfellet fraa Didr. s., der ogso baae dei islandske handskrifter hev *fæ ek.*

Kom ec i Barlaams s. meinar han er fortid, og eg medgjev at denne forklaaring kann vera likso naturleg og rett som mi, og eg gjeng gjerne yver til hans umsetjing: "eg er komen".

Um 3 tilfelle *skiot ek* (Landsl. Am. 56 qv. c. 1300), *firirbidod* (firirbiođ) *ek* (D.N. transskr. fraa 1333) og *kioss ek* (D.N. 1434) skriv han, at dei "er jo så unge, at de meget godt og efter min mening rimeligst bör opfattes som analogidannelser efter inf."

Denne forklaaringi synest meg ikkje paa nokon maate fullnögjeleg. Det diplomet som inneheld *kioss ek*, som eg nedanfor skal umtala nærmare, er fulla hardla ungt, men Am. 56 qv. er kanskje den eldste austlandske avskrift av landslogi (etter ei Frostetingslog) som me hev, og D. N. II 4 er eit gamalnorsk transskr. etter ei upphavsskrift fraa 1202—20. Men det som etter min meining veg meir enn dette, er den gamle samanheng som ordi er bruka i paa alle desse stader.

skiot ek stend soleis i formularen for kongeeiden — bondeeiden til kongen — som truleg er mykje gamall. Eg kann her leggja til, at eg no hev funne *skiot ek* ogso i Am. 31 oct., som er ei austlandsk avskrift av landslogi (Borgartingslog) fraa 1325—50. Ogso her stend det i formularen for kongeeiden og er gjenomfört, so me finn det baade i hovdingeidarne og bondeeiden, tilsaman 3 gonger, medan handskrifti elles berre hev regelrette ljodbrigda sterke notidformer. *skiot ek* er soleis no paavist i det heile 4 gonger, og alltid i den same samanheng *skiot ek til guðs* i kongeeiden. Det synest meg urimelegt og mot all röynsla elles at handskrifterne nettupp i denne gamle formularen skulde ha funne paa aa taka inn nokre "nye analogidannelser efter infinitiv", medan dei elles held seg frie for det slag nye former.

Noko det same gjeld *firirbidod ek* i det nemnde bispebrev. Ogso dette ordlaget — *firirbjóð ek* — er truleg mykje gamalt i formularar, og vilde fulla ha synt seg oftare i gamall skrift, um ikkje dei som hadde serleg magt til aa forbjoda (t. d. bispar og kongar), hadde havt den skikken aa tala i fleirtal um seg sjölv — *firirbjóðum vér.*

Av dei eldste bispebrev som brukar 1:ste pers. eintal, er dette det einaste som inneheld ordlaget "forbyd eg" og daa i den nemnde form. Dei brevi som er yngre brukar *forbioðom ver.* Avskrivaren i 1333 synest ha vore uvan med formi *forbioð* og hev fyrst skrive *forbid*; deretter hev han vel sét at der stod *oð* og hev skrive det attaat, men glöymt aa setja prikk under den fyrste *d.*

kioss ek stend fulla i eit seint diplom fraa 1434 med ureint maal — blanding av millomnorsk og svensk. Men det stend i eit testament og synest vera den eldste form i den staaende formular: *kýs ek* (her *kioss ek*) *legstað*, som me finn i mange testament.

Heller ikkje *firir bioð ek* i landslogi (Gulatingslog) kann

prof. Jónsson godkjenna som gamall form. Men ogso her er det aa merka at ordlaget höyrer til ein formular um logfesting av jord, som ber alle merke etter aa vera egt og gamall. Handskrifti hev elles vanlege notidformer med ljodbrigde ved *i* og viser ikkje nokon framand paaverknad. Det synest daa ogso her urimelegt at det nettupp i denne gamle formularen skulde ha kome inn ei ny underleg notidform og det nettupp i 1:ste person, ei form som ikkje elles er kjend i noko nordisk maal, men er plent den formi som ordet lyt ha havt i eldre tid i gnorsk. Prof. Jónsson kann ikkje leggja den vegt paa dette döme som eg "af den grund at selve udtrykket at *firirbjóða* ikke er et gammelt klassisk norsk (eller nordisk) ord". Kor gamalt *firirbjóða* (got. *faurbiudan*) er i norsk, er vel ikkje godt aa segja, men me finn det ofte i dei eldste norske loger, baade i den eldste Gulatingslog og i den eldste Frostetingslog; me finn det ogso i den eldre Edda i Skirnismál (v. 34), som etter prof. Jónssons meining hev vorte dikta umkring 900 [1]). Eg kann her leggja til, at eg no hev funne *firirbioð ek* ogso i Am. 322 fol. i den same formularen um logfesting av jord som i Am. 60 qv.

Sidan ek sist skreiv um dette emne i Arkivet, hev eg soleis funne 4 former til av det her umrödde slag, *skiot ek* (3 gg) og *firirbioð ek* (1 g). Alle stend dei i gamle norske logformularer, og alle hev dei subjektet *ek* straks etter seg. Eg held det ikkje umogelegt at der er fleire; men det er visst faafengt aa leita etter deim andre stader enn i gamle formularar og i staaande gamle ordlag.

Etter dette saman med det som eg fyrr hev skrive um desse former, meinar eg det maa vera paavist at 1:ste pers.

---

[1]) Endaa um *firirbjóða* ikkje skulde vera eit gamalt ord i norsk, var det vel tenkjelegt at formi *firirbjoð ek* kunde trengja seg inn i visse formularar i jamföring med formularordlaget *bioð ek*, som me finn i C. 14 qv. Stockh. kgl. bibl. (Borgartingslog; hds. fraa c. 1330) i ein formular um sal av odelsjord til frendar. I vanleg samanheng hev eg heller ikkje i denne codex funne slike uregelrette notidformer.

notid i sterke gjerningsord finst i gamalnorsk skrift i slik samanheng som umtala.

Er dette fyrst godtgjort, lyt me etter min meining hava dette for augo, naar me finn former (i formularar) som *bitt ec*, *hallt ec*, *ritt ec* [1]), so alt dette kjem inn under same forklaaring. Og desse former kann me ikkje forklaara som "analogidannelser efter inf." Og endaa mindre no enn den gongen eg skreiv det fyrre uppsetet, trur eg at formerne hev sitt upphav fraa imperativ. Maalvokstren i dei nynorske maalföre synest strida mot ei slik forklaaring. Eg skal her nemna ei forvitneleg ovring i nytröndsk, der dei gamle former utan ljodbrigde i 1:ste pers. not. indik. synest ha sett fleire merke etter seg enn i andre norske maalföre. I Hevne prestegjeld finn me infinitivformerne *aa statt* (for *standa*) og *aa* (*g*)*jæla* (for *gala*). Um *statt* formelt kunde vera etter imperativ (gn. *statt*), er dette sjölvsagt umogelegt for (*g*)*jæla* (gn. imperativ *gal*). Den palatale uttale av konsonanten *g* (no = *j*) kann berre skriva seg fraa ei notidform. Me hev her — som det synest — tvo döme som viser klaarare enn mange andre at der i alle fall i dei tröndske maalföre hev vore ein veg fraa notid i indikativ til nyskapningar i infinitiv, og at denne vegen hev vore faren baade i eldre tider (*statt*) og i noko nyare tid (*gjæla*).

---

[1]) Rimelegast synest det meg daa ogso aa forklaara *blótka* i Sonartorrek paa same maaten, um eg endaa er einig med F. J. at handskrifterne her ikkje gjev noko retteleg trygt grunnlag.

Kristiania decbr. 1905.

Marius Hægstad.

H. Vendell: Ordbok över de östsvenska dialekterna. Första häftet (XLII + 280 s.).

De östsvenske dialekter synes av de större dialektgrupper i de nordiske lande at være den som er fuldstændigst behandlet i monografier. Hr Vendell, som er den der har produceret mest i den retning, har i det arbeide, hvis 1:ste hefte her foreligger, samlet og bearbeidet det leksikalske stof fra egne og andres trykte og utrykte skrifter om de östligste former av nordisk sprog.

Mellem de svenske bygdemål, i hvilke der ofte viser sig særdeles originale udviklinger indenfor mindre områder, indtager de östsvenske både ved et fælles gammeldags præg og ved fælles nyere udviklinger en særegen stilling — ligesom man av de historiske og geografiske forholde kunde vente. Særlig de "baltiske" dialekter (de söndenfor den finske bugt) udmærker sig dog ved temmelig kraftige særudviklinger.

Blandt de vigtigste meget udbredte særegenheder i östsvensk overfor vestsvensk (hvor de dog ingenlunde helt mangler) hörer bevarelsen av *k* og *g* uden palatalisering foran palatal, bevarelsen av de gamle diftonger *au*, *øy* og *ei* og bevarelsen av de 4 slags kvantitetsforhold i betonet stavelse: lang vokal + lang kons., lang vokal + kort kons., kort vokal + lang kons. og kort vokal + kort kons. Den förste og den sidste av disse kvantitetsforbindelser, hvilke nu er helt forsvundne av dannet bymål i Norge og Sverige, forekommer vistnok i enkelte bygdemål i bægge lande, men meget begrænset, i Norge aldrig bægge i samme dialekt. Både hos os og i (Nord-)Sverige er det mindre kvantitetforskjellen selv, end dens gjennem aksentforskjel udövede virkning på 2:den stavelse, som er bevaret til vor tid; denne virkning er også i östsvensk meget fremtrædende. At de gamle kvantitetsforbindelser er så langt mer gjennemfört bevarede i östsvensk, synes at gjöre det sandsynligt, at naboskabet med finsk har bidraget meget til at stötte dem; dette naboskab har måske spillet en vigtig rolle i henseende til flere punkter av den östsvenske lydlære, f. eks. forekomst av stemmelös vokal, bevarelsen av uaspirerede tenues og beskaffenheden av den musikalske aksent — for uvante norske ören pleier nemlig svensktalende finners [1]) tenues at synes uaspirerede og deres tostavelsestonelag ikke at være til at opfatte; ordbogen hævder bestemt, at der er to slags musikalsk aksent i en stor del av Finland.

Det er ikke mindst den sproggeografiske interesse, som er fremtrædende ved de östsvenske dialekter og giver ordbogens fremkomst dens betydning. Man sammenligner ofte disse dialekter

---

[1]) Det er rigtignok udelukkende dannede svensktalende finners udtale dette udsagn beror på; for tonelagets vedkommende gjelder påvirkningen maaske særlig denne; jfr A. Kock, A. u. Neuschw. Acc. s. 21—22.

med dem i Sverige, navnlig for at efterspore, fra hvilke dele av Sverige disse egnes kolonister er komne; men det er også lærerigt at sammenligne dem med de forholdsvis mindre beslægtede bygdemål længre borte, i Norge og dets gamle bilande.

Tiltrods for sin udpræget östskandinaviske karakter har de nemlig også et antal specielle overensstemmelser med vestskandinaviske mål, hvorav vel nogle kunde være tilfældige — thi mellem de mangfoldige sproglige enheder i to store dialektregioner, kan der vel altid findes nogle par på hver side, som har et antal fænomener tilfælles — men her er der også nogle som vidner om, at grupperne i fortiden har besiddet visse fællesegenskaber, som har været årsag til de nu herskende beslægtede udviklinger.

Som en ting, der således vidner om slægtskab i én henseende mellem dialekter, der efter sin hele habitus er lidet beslægtede, vil jeg anföre overgangen av *þ* i pronominale ord til *t* [1]), i enkelte tilfælde *h*, hvilken er fælles for de östsvenske mål og færöisk: dersom islandsken aldeles ikke har *đ* i pronominale ord, står denne endnu på det fælles standpunkt som östsvensk og færöisk vidner om.

Ligeså, at gammelt *hv* i nogle sydlige östsvenske mål (i Sydfinland og Estland) er bleven til *kv*, ligesom i den största del av Norge og på Færöerne; at det i andre östsv. mål er bleven *gv*, ligesom i visse dele av Norge, har nogle bindeled dertil gjennem Nordsverige — pronominale ord har dog neppe i östsvensk *kv* eller *gv*. Endvidere *ps* mod i Sverige *fs*, i mange av målene, ligesom mere eller mindre gjennemfört i de sydvestlige dele av Norge, på Færöerne og Island. At *ll* bliver til *dl* ligesom i de samme dele av Norge, på Færöerne og Island har kun lidet område i östsvensk (en del av Ålands härad). Av böiningslæren bör anföres, at de östsvenske mål har refleksivformer på *st* (i præs. dog kun *s*), ligesom dialekterne på hele Norges vestkyst, på Færöerne og Island. Og av ordföiningslæren kan man vel medtage, at de östsvenske bygdemål, ligesom de bergenske hos os, bruger præp. *til* istedenfor *at* foran infinitiver (s. XL).

På grund av sådanne overensstemmelser mellem de yderste östskandinaviske og de yderste vestskandinaviske mål må man antage, at disse er de formedelst geografiske forhold bevarede rester av en nordskandinavisk sprogenhed, som havde spirerne til disse ting tilfælles. I de ovenanförte henseender synes de geografiske bindeled gjennem Nordsverige, tildels også dele av Norge, at være eliminerede ved administrations- og kulturpåvirkninger söndenfra. Nær ved at være på samme måde isolerede på to store sprogöer er de gamle diftonger *au*, *øy* og *ei* i östsvensk og vestskandina-

---

[1]) Som et eksempel på at denne overgang også findes i Norge, nævnes i ordb. (s. 127) *tan* fra Bindalen på Helgeland. Herved er dog at bemærke at Ross, efter hvem formen citeres, opförer dette ord som en form av *denne* eller nöiagtigere *denna*, hin, som i betydning og brug pleier at være tydelig skilt fra *den*; det kunde vel tiltrods for sit kjön oprindeligt være én av de udbredte apokoperede former av *dettane*, hint.

visk. Derimod må man regne det for et sammenhængende nordskandinavisk fænomen, at *r* er forsvundet av lydforbindelsen *arn* og vokalen forlænget, i östsvensk regelmæssig og med gammel forlængelse (*bån, gån* etc.), i Norge mindre gjennemfört og tildels med nyere forlængelse (jfr. Ark. XXI s. 125 ff.). Ligeledes med den i nordskandinavisk mere eller mindre stærkt udprægede regressive assimilation, hvorved stemmelöshed fra *p, t, k* (*s* og *f*) foregribes i foregående likvida, nasal eller endog vokal. Hvad stemmelösheden av frikativer angår, altså i ord som *skarp, salt*, er den vistnok på en måde kontinuerlig fra Runö gjennem Finland og Nordsverige, störstedelen av Norge (stærkest nordenfjelds) til Færöerne og Island; stemmelös vokal forekommer mere insulært. Videst i den motsatte retning går vistnok de fleste eller alle danske dialekter, hvor endog gammel tenuis foran *t* og *s* har fåt stemmelyd og samme svækkelse som den har i udækket stilling, f. eks. *awt* < *akta, sęis* < *sex, awten* < *aptan*.

Hvorvidt de ligheder, som forbandt de nordskandinaviske mål, på noget tidspunkt har kunnet veie op imod dem der forbandt f. eks. de östskandinaviske indbyrdes, kan der intet bestemt udtales om. Om de nuværende overensstemmelser mellem större strækninger måske ikke er så mange og vigtige, om man f. eks. ikke tör betone de ligheder for stærkt, som ligefrem er en fölge av dialekternes antike karakter, så er der igjen lighedspunkter, som man let tildeler for liden vægt, fordi deres nuværende geografiske område er lidet. Om sådanne vil jeg hævde, at det gjerne kan være en for to store dialektgrupper fælles spire, som ikke har fört til nogen anden i nutiden levende vækst end en lighed i et enkelt fænomen mellem ét kirkesogn i hver gruppe. Jeg vil pege på, at Runömålet og Færöisk er nær ved at være de eneste nordiske dialekter, som har diftong med a v t a g e n d e labialitet for oldsv. *ā*, oldn. *á*. Man kan vel også ved det samme par nævne ligheden mellem udviklinger som *däyḷ* isl. *deila, häyḷär* isl. *heill, äyr* isl. *eyra* på Runö (Hultman ÖD. s. 178) og de på Færöerne sporadiske former med *ęg* (for normalt *ęi*, skrevet *ey*) av oldn. *au*, såsom *ęgrer* isl. *aurr* på Suderö, *ręgn* isl. *hraun* på Østerö, samt Runömålets *bḷäyär* blære, og dets pl. *bḷäyrå* modstillet færöiske former som *vevur* vædder, og dets pl. *vegrar* — medens bægge dialekter forövrigt udmærker sig derved, at stemte spiranter i efterlyden ofte forsvinder, deriblandt også *g* [1]).

Når ordbogen foreligger avsluttet, vil man vistnok i ordforrådet have et bedre middel til at bedömme slægtskabsgraden inden de nordskandinaviske mål — naturligvis dog kun under erindring av, at en oprindelig lighed i ordforråd kun i ringe grad kan bevares, hvor der er sket store omlægninger av den daglige

[1]) Kan man vove at tænke sig, at der er et årsagsforhold deri, at Runö og Færöerne sproggeografisk har ganske analog beliggenhed mod det nordiske sprogområde og dets nordlige halvdel?

bedrift og levevis. Lydlærens vidnesbyrd vil i så tilfælde have meget mere at sige end negative argumenter fra ordforrådet.

Av den foreliggende del av ordbogen sees det, at det vil blive en betydelig berigelse man her vil få for det nordiske ordforråd, og et endnu större materiale til belysning av det som för fra én eller anden kant var bekjendt. Den rolle de östsvenske mål spiller i den for tiden så livlige diskussion om forbindelsen *aiw* i nordisk, er betegnende for, hvilken betydning en fyldig kundskab om disse dialekter kan have; selv om det kun er i få tilfælde deres vægt vil blive så iöinefaldende som her, så viser dette eksempel klart, hvor uundværlig ordbogen vil blive også for enhver der sysler med den ældre sproghistorie. Dens störrelse, som alligevel blir betydelig, vil formindskes adskillig derved, at den efter sin plan foruden rene dialektord kun skal optage de med höisvensk identiske ord i det fald, at de har en for skriftsproget fremmed betydning, og et mindre antal höisvenske ord, som i dialekterne har en mangfoldighed, ofte meget mærkelige former — at altså de ord, som i disse dialekter har samme betydning som og væsentlig tilsvarende form til skriftsprogets ord, her ikke findes optagne. Foruden ved andre grunde kan dette måske for en del være foranlediget derav, at bogen vel tildels er bygget på sådanne ordsamlinger som helt har forbigåt disse. Jeg er overmåde taknemmelig for ordbogen og taknemmelig for enhver ting som har påskyndet dens fremkomst, men må dog nævne det savn, at det som fölge av denne begrænsning i planen ikke lader sig gjöre i denne ordbog at finde besked om forekomsten av sådanne ord i folkesproget der. Selv temmelig særegne former, som Runömålets *bl̦ayu* pl., blade, *däyl̦* v., dele, nævnes ikke; de er jo lydlovmæssige og omtales i monografien; men alligevel!

Först giver bogen en oversigt over målenes lyd- og böiningsforhold. Lydlæren er meget kortfattet og populært formuleret. For anmelderen, som dog måske står forholdene for fjernt til at kunne bedömme sagen med sikkerhed, synes der undertiden at være lagt vel meget an på at popularisere ved at undgå de brugelige fonetiske termini, så at fagmanden blir usikker om, hvad der menes, kanske uden at dog den læge læser (dersom han ikke selv kjender den dialekt, hvorpå ytringen skal anvendes) får nogen rigtig forestilling om, hvad der er meningen. Således s. XVII: "ett mycket nära slutet *y* liggande ("franskt?") *u*-ljud"; en fransk *u*-lyd kan vel ikke siges at ligge lukket *y* nær; jeg skulde tænke mig, at der menes den til det franske t e g n *u* (i regelen) svarende lyd. S. XXI: "Som ett slags aspireradt *g* (nästan som *gh*) uttalas det ensamt Runömålet tillkommande *γ*". Jeg ved ikke, hvilken lydværdi en ikke sproglig uddannet læser i Finland eller Sverige i nutiden vil tillægge "*gh*"; jeg tror snarest ingen. For mit eget vedkommende tror jeg helst, at ytringen gjelder spirantisk *g* (noget lignende av, hvad der kan findes for *g* i indlyd og

udlyd i dansk og tydsk); men jeg kan ikke helt værge mig for den frygt, at jeg deri tager feil, og at tegnet betyder noget andet. På samme side anföres: "När *h* bortkastas, uppträder i västra Nyland en märkbar spiritus i stället"; da en sådan spiritus ikke er noget almindelig bekjendt fænomen, burde den vel have været noget nöiagtigere karakteriseret. S. XXII omtales, at i Estland er *r* vibrerende foran *g, k, m, p, v, w*. Skal man derav slutte, at *r* (i Finland og) i antevokalisk stilling i Estland ikke er vibrerende? I sammenhæng med lydlæren vil jeg også nævne et par ting av ordbogens lydnotering, som fra mit norske standpunkt synes påfaldende. Der noteres jævnlig stavelsebærende konsonant, navnlig *n*, efter en ikke homorgan konsonant, f. eks. s. XXXIV *padvn̩s*, s. 3 *agn̩bḷäsu* osv. Hos os forekommer sådant ikke; en nasal eller likvida i efterlyden efter stemt ikke homorgan konsonant medtages enten i foregående stavelse (undertiden i assimileret tilstand), eller den assimileres og bærer stavelse, eller der udtales en (indskudt eller reduceret) vokal foran den; med den bestemte artikel *n* sker altid det sidstnævnte (hvis ikke ureduceret vokal bevares) f. eks. *haugen* eller *haujen, reven*. Ligesom Ross i sin norske ordbog ikke betegner denne reducerede vokal, men skriver f. eks. *häújn*, således kan det måske også tænkes, at forf. har gjort i sin ordbog, og at f. eks. *padvn̩s* er unöiagtigt for *padvəns*. Ligesom i tidligere arbeider opförer forf. jævnlig "tykt *l*" som lang konsonant, f. eks. i *bäḷi* m., av gammelt *bælgher*. Da det "tykke *l*" i norsk kun forekommer som kort konsonant, er kortheden for vor forestilling knyttet til dens væsen; et "tykt *l*" som ikke er momentant, må for os enten falde ind under det kakuminalt udtalte virkelige ("divided") *l* eller også under det kakuminale *d*. Det östsvenske "tykke *l*", særlig det lange, er måske av den förstnævnte art; derfor taler den omstændighed, at den samme betegnelse, også med længdetegn, er anvendt i en form *bωḷäg* < *bordlägga* (fra Föglö og Kumlinge); denne sammensætning forekommer også hos os og oldn. *rđ* + *l* udtales i den, ligesom i andre lignende tilfælde, som gemineret kakuminalt *l* — ikke ved forlængelse af det "tykke *l*". — Formlæren giver særdeles meget på lidet rum.

Hvad opstillingen angår, pleier forfatteren nödig at slå enslydende ord sammen til én artikel, når betydningerne er skarpt avgrænsede, selv om de synes nær beslægtede; f. eks. *bälg* m. opstilles således som 3 forskjellige ord: I = "lädersäck", II = "hylsa som omger korn- eller rågax" og III = "träbeläggning ytterst förut i segelfarkoster". Dette er vistnok også det försigtigste; men det forekommer mig at det er en ret almindelig erfaring, at det forbindende fællesbegreb i sådanne tilfælde leilighedsvis kan dukke uventet frem under almuens tale.

I de til sammenligning anförte citater fra andre nordiske sprog har jeg noteret mig et par former, som synes at være unöi-

agtigheder, eller måske trykfeil, f. eks. *förrig* som nydansk (s. 252), oldn. *brísinga-mein* (s. 78) der såvidt vides i hds. skrives *brísinga-men*. Om de til forklaring av vanskeligere ord fremsatte forslag vil blive de endelig antagne, kan naturligvis i mange tilfælde være tvilsomt, såsom når *brisk* m. spænde, brosche, forslagsvis udledes av dette *brísinga-mein*, eller *bregaler* pl. værktöi, s. 77 sammenstilles med nyisl. *biargálnir* pl., "en formue, hvormed man kan slå sig igjennem". Endnu mindre kan man vente avsluttende opklarelse av mange ukvemsord og andre for mennesker og deres færd karakteriserende udtryk. De udgjör tildels en slags jargon inden dialekterne, breder sig hurtig lange veie og kan vistnok også ofte hurtig forsvinde igjen. Ingen ved, hvorfra de kommer; thi de er sammenfiltret av reminiscenser fra forskjellige sprogsfærer.

Jeg vil i det hele udtale, at ordbogen synes at være frugt av et flittigt, samvittighedsfuldt arbeide, og at den i höi grad vil fremme studiet av de nordiske sprogs ældre og nyere historie.

Amund B. Larsen.

Sturlunga Saga i dansk oversættelse ved Kr. Kålund. Versene ved Olaf Hansen. Udgiven af Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab. Kbhvn 1903–1904. XV + 512 + 368 ss. + 1 kartblad.

I främsta rummet för den stora mängden af historiskt och kulturhistoriskt intresserade läsare utanför fackmännens krets, hvilka ej äro i stånd att tillgodogöra sig källskrifter på originalspråket, men i sin mån äfven för forskaren af facket, som önskar ha sina källor så lätt tillgängliga som möjligt, är en pålitlig öfversättning af högt värde. Det är därför icke blott en tom plats i raden af tidsenliga öfversättningar från fornisländskan till moderna skandinaviska språk, som med heder fylles, utan från viss synpunkt sedt ett verkligt behof som afhjälpts genom den omfångsrika Sturlungasagas införlifvande med den danska litteraturen. Detta så mycket mer som denna saga — ehuru i *litterärt* hänseende icke nående upp till det högsta, den isl. litteraturen har att ge — såväl genom det rika rent historiska stoff den erbjuder, som framförallt genom de många och värdefulla bidrag den lämnar till kännedomen om de kulturella, särskildt de sedliga förhållandena på Island under fristatens senare skeden, utgör en af våra allra viktigaste isl. källskrifter.

På samma gång man sålunda är Det kongl. nord. oldskriftselskab ett hjärtligt tack skyldig för det initiativ det tagit till utgifvande af föreliggande arbete, måste man lyckönska detsamma till att för verkställandet af öfversättningen ha fått taga i anspråk en man som Dr Kålund, hvilken med djupa och omfattande språk-

liga insikter förenar en ingående kännedom om den isl. litteraturen och ett historiskt vetande, som inbegriper icke mindre den fornnord. historien i inskränkt mening, särskildt måhända personhistorien, i alla dess skeden, än alla grenar af den nordiska kulturutvecklingen. Att med sådana förutsättningar ett förträffligt resultat skall åstadkommas, behöfver ej framhållas.

Arbetet föregås af en 15 s. stark inledning. I denna ger öfvers. först (i öfverensstämmelse med de resultat, till hvilka han kommit i en längre afhandling öfver detta ämne i Aarb. f. nord. oldkynd. 1901, s. 259 ff.) en kort redogörelse för det stora kombinationsverkets redaktionshistoria, däri — kanske något väl positivt — betecknande den omkr. 1300 lefvande lagmannen Tord Narveson på Skard som den sannolike redaktören. Han lämnar därpå en kortfattad, men utmärkt klar och orienterande öfverblick af de viktigaste bland de händelser som framställas i de olika i verket ingående sagorna, en öfversikt som af hvarje läsare helt visst hälsas med glädje i betraktande af den förvirrande mångfalden af personer och episoder, särskildt i verkets kärnparti, Islendingasagan. Särskildt uppehåller han sig vid den intressanta period i Islands historia, som närmast föregår fristatens fall, och redogör — delvis gående utöfver innehållet i Sturlungasaga — såväl för de inre förhållanden, som så småningom måste leda till den gamla författningens upplösning, som för det sig med nödvändighet utvecklande frö till Norges öfverhöghet öfver ön, som låg i dessa båda länders inbördes relationer, särskildt på det kyrkliga området, vidare för det intrigspel i Norge och på Island som förberedde och de yttre händelser som till sist ledde till det slutliga afgörandet. Därjämte lämnas i inledningen en kort litterär karakteristik af de olika sagorna i förhållande till hvarandra inbördes och till den äldre sagolitteraturen och framhålles deras stora betydelse särskildt såsom kulturhistoriska dokument. Till slut yttras några ord om principerna för såväl prosa- som versöfversättningen.

Följer så själfva öfversättningen, verkställd efter en af Dr Kålund själf till utgifvande förberedd textupplaga, för hvilken närmare redogörelse lämnats i Aarb. f. nord. oldkynd. 1901. Såvidt anm. varit i tillfälle att kontrollera [1]), smyger sig den danska texten intimt och smidigt efter den isl., och svårigheterna vid öfverflyttningen till det moderna språket — hvilka, såsom hvar och en vet som sysslat med öfversättning från fornisl., ingalunda äro sällsynta — ha öfvervunnits på ett sätt, af hvilket äfven den filologiske fackmannen kan ha mycket att lära. De ställen, där anm. har några anmärkningar att göra vid öfversättningen eller

---

[1]) Genom jämförelse med åtskilliga längre sammanhängande stycken i Vigfússons text, där själfva öfversättningen visar, att afvikelserna i den af öfversättaren följda texten från den nyssnämnda varit inga eller obetydliga. Reservation för olika läsarter måste dock naturligtvis göras vid alla de af anm. gjorda anmärkningarna.

hyser en annan uppfattning af det isl. textställets innebörd, äro, som man häraf kan vänta, ytterst få, och invändningarna kunna dessutom delvis med rätta anses för rena petitesser. 1: 81 *rétta hlut þinn*: "hjælpe dig på fode". Sammanhanget synes här snarare fordra öfvers.: "skaffa dig upprättelse". På samma sätt hade ett par rader längre ned *mjök vanhaldinn*, som återges med: "han var kommen meget til kort", kanske bättre öfversatts med: "..blifvit illa l. orättvist l. upprörande behandlad" l. dyl. — 1: 136 säges om Ingemund, att han skildes från sin skyddsling Gudmund först "da han (dvs. G.) var præst og fuldfærdig i gode sæder" (isl. *fullkominn í góðum siðum*). Månne det icke här ger bättre mening, om *siðr* fattas i bet. religion, sål. eg.: "var fullkommen (dvs. fullärd) i religionen", dvs. "hade grundlig kunskap i religionens bruk och föreskrifter"? [1]). — 1: 275 *Á þingi váru töluð mál þeirra*: "På tinget blev deres sag undersøgt". En undersökning i modern juridisk mening innebar ju den isl. rättegången icke, hvarför ett annat öfversättningsord måhända här hade varit lämpligare. — 2: 123 *Var þá víða föngum til sópat; váru þat eigi berliga rán köllut*: "man måtte skrabe lævnedsmidler sammen alle vegne fra, men ligefremme ran omtaltes dog ikke". Det isl. uttr:s bet. är enl. anm:s mening: "men det kallades icke öppet för rån". Förf. underförstår: "men det var det i själfva verket". Just genom denna anmärkning målar han på ett utmärkt sätt, huru tillståndet i trakten genom de mäktiga höfdingarna Sturlas och Hrafns våldsamma framfart i själfva verket var fullkomligt laglöst, ehuru skenet af laglydnad och ordning ännu upprätthölls. — F. ö. har anm. blott fäst sig vid ett par enskilda ord, som då *bleikálóttr* 1: 398 återges med "gul" (jfr Fritzner o. Cleasby-Vígfússon); *grið* på en mängd ställen (1: 259, 357, 374 osv., 2: 155, 183, 325 osv.) med "fred", hvilket ju måste användas som öfvers.-ord äfven för *tryggð* (2: 18 osv.), hvarigenom skillnaden mellan dessa bägge begrepp ej tillräckligt skarpt framträder; *skilgóðr* 1: 45 med "agted" (jfr Fritzner o. Cleasby-Vígfússon).

Hvad själfva språket beträffar, är det, såvidt anm. kan bedöma, i stilistiskt afseende godt — här och där förekomma dock möjligen något stela eller egendomliga vändningar [2]) — och håller ett önskvärdt lagom mellan den böjelse för arkaism, till hvilken ett öfvers.-arbete af detta slag lätt frestar, och alltför stor modernitet i uttryckssättet. Islandismer äro sällsynta [3]). Jag har an-

---

[1]) Jfr motsv. uttr. i Heilagra m. sög. (ed. Unger) 2: 245 som af Fritzner 3: 229 fattas på liknande sätt.

[2]) Som t. ex. 1: 40: "ride frem i nat eller ikke ad alfarvejen", 1: 219 "hendes tilstand udviklede sig langsomt", 2: 310: "de blev i høj grad narrede bort fra gården".

[3]) Här åsyftas naturl. icke sådana isl. låneord som blifvit mer eller mindre allmänt vedertaget språkbruk i modern litteratur rörande isl. förhållanden, t. ex. godord(smand), landnamsmand, ildhus, løfting, stavnbo-

tecknat några få. Endast lätt fördanskade isl. ord äro: borg (klippa) 1: 443, 2: 34 osv., fløter 2: 16, 2: 33 (isl. *flautir*), jævning 1: 119 (isl. *jafningr*), landsæde (förpaktare) 2: 11, skutilsvend 1: 305 (senare: bordsvend, t. ex. 1: 377, 440 osv.), skørkar 2: 204 (isl. *skyr-kar*), virke (förskansning) 1: 194, 268 osv. (öfversatt med "förskansning" 1: 194, 341 osv.), ør, ører (isl. *eyrr*, *eyrar*) 1: 174, 2: 207 osv. I regel äro emellertid dessa ord förklarade i åtföljande noter. I några fall användes ett danskt ord på grund af inverkan från likalydande isl. i en bet.-nyans, som icke tillkommer detsamma i danskan. Så då "hede" användes i bet. af isl. *heiðr* om fjällvidd, högslätt, "tunge" i den speciellt isl. bet.: landstycke begränsadt af två sammanflytande vattendrag [1]; då "frændskab" användes i ssgn "frændskabsbevis" 2: 186 och i sådana fraser som: "fra den tid blev deres frændskab aldrig så hjærteligt som för" 1: 258, "De.. sagde, at deres frændskab og venskab aldrig skulde ophøre" 1: 424, "viste ham frændskab" 2: 151; då "strandhug" brukas konkret som i isl. i frasen "tage strandhug" 2: 61. Af isl. beroende hela fraser förekomma äfvenledes någon gång: "rette din lod" 1: 385 [2]), "gjorde sig.. vred" (= blef vred) 1: 390, "vie.. under kronen" 2: 91 [2]), "tog sot" 2: 113, "nu gik skat over landet" 2: 312.

Person- och ortnamnen ha behandlats efter en enl. anm:s mening mycket erkännansvärd princip, i det fördanskningen gjorts så lätt som möjligt, i hufvudsak inskränkande sig till utbyten sådana som *á* mot *å*, *ǫ* mot *ö*, *ð* mot *d*, *þ* mot *t* osv., hvarvid dock inom den så gifna ramen personnamnen formats något friare än ortnamnen, som smyga sig så nära som möjligt intill de isl. formerna, detta för att underlätta uppsökandet på en vanlig isl. karta. Att inkonsekvenser i återgifvandet af namnformerna ha kunnat insmyga sig i ett arbete af det föreliggandes omfång, är naturligt. De äro emellertid både synnerligen få och obetydliga. Sålunda kan beträffande personnamnen anmärkas, att *á*, som i regel återges med *å*, uppträder som *a* dels i ett par fall i icke hufvudtonig stafvelse: *Kodran*, *Konal*, *Konradsson* (däremot *Styrkår*), dels konsekvent i ssgsleden *As-* (isl. *Ás-*): *Asbjörg*, *Asbjörn*, *Asgeir* etc., dels slutligen i *Alov*. Som en icke tillräckligt motiverad differens får det väl betraktas, att öfvers. framför *r* låtit ett begynnande *h* falla, under det han bibehållit det framför *l* och *n*: *Rane*, *Ravn*, *Roe*, men *Hlenne*, *Hliv*, *Hneite*. Att namn som ännu användas i danskan återges i modern form, t. ex. *Erik*, *Povl* osv., finner äfven anm. vara det naturligaste; men af liknande skäl borde, synes det, *Jon* 2: 210 o. 219 (aposteln Johannes och Johannes dö-

---

tun, eller sådana som icke utan omskrifning kunna öfversättas, t. ex. mungåt, natmål, non(tid), ej heller de fall, där stilistiska skäl tala för bibehållandet af karakteristiska isl. uttryck, eller där det kan vara af intresse att lära känna den isl. beteckningen för en viss sak (t. ex. rättegångstermer o. d.).

[1]) Af öfvers. förklarade i noter under texten.

[2]) Förklaradt af öfvers. i not under texten.

paren) samt *Lavrans(messe dag)* 2: 79 hellre ha fått formerna *Johannes* och *Laurentius(messe dag)* [eller *Lars(messe dag)*]. — Beträffande ortnamnen förekomma några liknande ojämnheter. Mot den vanliga regeln återges *á* med *a* i *Asgård* (jfr ofvan) och i *Ranarvoldene*; isl. *ó* vanligen med *o*, men i några fall utan bestämd regel med *ô*: *Espehôl* 2: 211 (*-hol* 1: 56, 117 osv.), *Fljôt* 1: 168, 2: 83 osv. (*Fljot* 1: 150, 190, 2: 189 osv.), *Vesterhôp* 1: 134, 2: 189 osv. (*-hop* 1: 8, 29 osv.) m. fl. Isl. *a* i ändelsen af svagt böjdt mansnamn, som bildar första leden af en ssg, har återgetts med *e* i *Gisleskær*, men bibehållits i det likartade *Snorrastad*. Ett isl. *r* (gen.-ändelse) har bortkastats i *Ånæs* 1: 308, men medtagits i *Årnæs* 2: 71 osv. (ett annat ställe än det förstnämnda) och *Årskog*. Ett på sätt och vis motsatt förhållande äger rum i växlingen *Mårskelda* (efter *Mår*): *Måstad* (i anslutning till den isl. formen). Några få ortnamn äro mot den vanliga regeln helt och hållet öfversatta: *Kløfterne, Rødebrink, Slædeås, Styrtebæk* etc. Ibland råder vacklan. Så vanligen *Bredebolstad* (1: 131, 199, 249 osv.), men på ett ställe, 1: 8, *Breidabolstad*; isl. *Fell, Fjall* har fått dels formen *Fell, Fjall*, dels den öfversatta *Fjæld*; *-vellir* återges med *-vellir*, *-voldene* och *-vold*[1]): *Mödruvellir, Rangåvellir, Valbjarnarvellir, Videvellir*, däremot *Beitevoldene, Ranarvoldene, Bruttevold, Mödruvold(slægten* 1: 101), *Tingvellir* (1: 216) och *Tingvold* (1: 227, 293, 2: 26 osv.). Isl. *ey* har i allmänhet öfversatts såväl i gård- som önamn: *Akerø, Flatø, Hrisø, Vidø* osv., liksom i förleder: *Øfjord, Øfjældene*, men har bibehållits i *Eyjabygd, Langeyarnæs*. Ett liknande förhållande äger rum med afseende på isl. *-eyri, -eyrar*: *Hjaltaøre, Kvigansøre, Seløre* osv., *Øre, Ørebygd*, men *Eyrarland*; *Tingøre, Tværåører*, men *Eyrar*. Slutligen kan nämnas, att namnet på ett bekant näs i nordvestra Island upptages — äfven i registret — under två former: *Dagverdarnæs* och *Dögurdarnæs*.

Äfven med afseende på tillnamnen visa sig dylika smärre inkonsekvenser. Isl. *-nef* är öfversatt med *-næb* i *kragenæb* och *fladnæb* 1: 7 (jfr not 1), men sedan med *-næse*: *kællingenæse* 1: 75, *fjælnæse* 1: 140, *grødnæse* 2: 56 osv. Man finner *Drab-Stein* 1: 65, *Drab-Starkad* 1: 193, *Drabs-Hauk* 1: 269, men *Viga-But* 2: 63 (isl. *Viga-Steinn* etc.). I några fall har mot den vanliga regeln ett isl. tillnamn trots sin fullt klara betydelse ej öfversatts i själfva texten — utan att detta såsom beträffande vissa andra, t. ex. (*Torgils*) *skarde* o. d., förklaras däraf att det ifrågavarande öknamnet i sin isl. form redan vunnit häfd i historien — t. ex.: *valbrad* 1: 130, *sneis* 1: 163, *upse* 1: 298, *køgil* 1: 452, 2: 1 not 4, *Bagal-(Mår)* 1: 459, *kotkarl* 2: 125, *stjúp* 2: 153, *svartekoll* 2: 235. Af alla ges emellertid förklaring i åtföljande noter. Ett par gånger förekommer, att samma tillnamn på ett ställe behållits oöfversatt, på

[1]) Utan att detta synes betingas af någon tendens att skilja gårdnamnen från namnen på geografiska belägenheter.

ett annat öfversatts: *hage* (isl. *hagi*) 1: 121, men *hændig* 1: 432; *stam* (isl. *stamr*) 1: 291, men *stammende* 1: 475. — Djur- och saknamn äro vanligen öfversatta: *Broget-Kind* (hästnamn) 1: 44, *Stangkarret* (skeppsnamn) 1: 141 osv.; stundom har dock den isl. formen bibehållits med förklaring under texten: *Brandagenja* (skeppsnamn) 1: 419, *Droplaug* (yxnamn) 1: 422, *Rostung* (svärdsnamn) 1: 455, *Fölske* (hästnamn) 1: 457 m. fl.; någon gång slutligen förekommer ett dylikt namn blott till ena ssgsleden öfversatt, t. ex.: *Raudsiden*, *Trækylle* (skeppsnamn) 2: 60.

Är öfversättningen i och för sig ett ytterst värdefullt arbete, så förhöjes värdet än ytterligare i hög grad genom den rikedom af upplysande noter, som af öfversättaren med frikostig hand utströtts på nästan hvarje sida af det digra verket. Ur sitt rika vetande lämnar han här på nästan hvarje punkt af sagans framställning bidrag till dess bättre förstående genom utredningar af kulturella förhållanden af hvarjehanda art, genom erinringar om historiska händelser, som i sagan beröras, genom geografiska och topografiska beskrifningar, genom talrika personhistoriska och genealogiska upplysningar, litteraturhistoriska notiser osv. Måhända går anm. här utöfver gränsen för rimliga önskningar — för det utan tvifvel icke ringa antal läsare, för hvilka dessa saker förut äro obekanta, hade det emellertid kanske varit välkommet, om på vissa ställen noterna rörande vissa förhållanden särskildt ur det statsliga, judiciella och kommunala lifvet på Island under medeltiden gjorts ännu utförligare. Så t. ex. 1: 8 not 3 angående de isl. tingslagens och godedömenas beskaffenhet, tingsmännens förhållande till godarna osv., 1: 9 not 8 om den isl. statsförfattningen, 1: 50 not 2 (1: 381 not 1) om femtedomsinstitutionen, 1: 47 not 4 (1: 123 not 2) om självdomens (och öfverhufvud skiljedomens) betydelse och ställning som rättsligt afgörande, 1: 61 not 1 (1: 202 not 2) om hreppens administrativa och kommunala betydelse, 1: 205 not 3 om lagrättens uppgifter och statsrättsliga betydelse osv. I sammanhang härmed vågar anm. uttala den förmodan, att det stora instruktiva värdet af noterna skulle i vissa fall än ytterligare förhöjts, om i större utsträckning än nu är fallet på *ett* ställe till en enhetlig framställning rörande ett visst förhållande (statsförfattningen, rättsskipningen, kyrkliga institutioner, vissa af privatlifvets sidor, ss. bostäder, klädedräkt etc.) samlats hvad som nu återfinnes spridt på flera ställen. — Ytterst sällan har anm. trott sig finna, att en upplysning saknas, där den för ett större antal läsare synes vara behöflig. Följ. ställen kunna dock nämnas: 1: 33 och 1: 62 beträffande "sprängning af domstolen", 1: 198 beträffande den isl. nämnden ("nævningerne"), 1: 360 angående bet. af de båda benämningarna "dyrehoved-dören" och "stolpe-dören", 1: 419 om "stævne-dagene".

Hvad beträffar innehållet i de förklarande noterna, står detta, som man kan vänta, i regel öfver hvarje kritik i afseende på till-

förlitlighet och exakthet. Egentligen blott på ett ställe bland de tusentals uppgifterna har anm. någon anmärkning att göra, nämligen beträffande en uppgift i noten 2: 196. Det antagande öfvers. här, i likhet med V. Guðmundsson Privatbol. s. 84, framställer, att på gården Flugumyre ingen direkt ingång till skålen funnits från den södra förstugan, synes anm. motsägas af flera ställen i texten. Då det s. 197 säges, att Beine sprang ut af skålen och till södra ingången, så kan detta naturligtvis ha skett på en omväg genom förrådshuset, såsom öfvers. väl nödgas antaga, men för det några rader längre ned förekommande uttrycket, att han för öfvermakten "veg tilbage til skålen", är en sådan förklaring näppeligen antaglig. Vidare heter det s. 198 om Grim lille-lam, att "han greb en sovepose . . og drev den foran den nordre skåleindgang", hvilket ju förutsätter befintligheten af en "södra skåleingång". Än ytterligare berättas det om Eyulf och hans män s. 198, att de "gik frem mod syddören", och i omedelbar anslutning därtill förtäljes om den strid inne i skålen, som blef följden af detta anfall (s. 198 ff.). Att de inkommit i skålen *söderifrån* och icke på någon omväg, visar hela denna strids förlopp, som består i ett fortsatt framryckande af Eyulf och hans män mot kvinnoskålen, storskålens förlängning åt norr. (Märk särskildt s. 200: "Eyulf og hans mænd trængte da frem nordefter gennem kvindeskåle-dören"). Och till sist förefaller det föga sannolikt, då det om Gissur, Groa och Ingebjörg s. 201 berättas, att de — som omedelbart förut befunnit sig i skålen — gingo ut i södra förstugan, att de skulle ha kunnat göra detta genom att passera ett par af eld och rök fyllda förstugor eller rum. — På ett ställe, 2: 230 not 1, förstår anm. icke öfvers:s mening, då han om det namn "Haustkuld" (isl. *Haustkulldr*), som en person uppger sig bära, yttrar att det är "en efter udtalen tillæmpet skrivemåde af navnet Höskuld" (isl. *Hǫskuldr*). Detta senare kunde väl i fisl. skrifvas, men icke uttalas med *au*. På ett annat ställe, 2: 125, har i not 1 af förbiseende ett släktled öfverhoppats i redogörelsen för Torgils skardes härstamning, nämligen Hvam-Sturlas son Tord. — Till sist vill anm. framställa ett par förmodanden angående i noter berörda förhållanden. Är icke det 1: 175 not 2 åsyftade stället en (i närheten liggande) gård Grund, såsom Vígfússon i sin textupplaga synes fatta det? *Om* en sådan gård funnits, ger detta utan tvifvel bästa meningen. — 2: 336 not 1. Är det möjligen här fråga om astrologiska beräkningar, en vetenskap som Sturla Tordarson sålunda skulle ha varit hemma i?

Versarna äro, som titeln anger, öfversatta af den från flera tidigare dylika arbeten kände och värderade Cand. mag. Olaf Hansen. Om öfversättningens trohet mot originalet kan anm. icke närmare yttra sig, då den text, från hvilken den gjorts, ännu icke föreligger och afvikelserna i denna från tillgängliga texter ju kunna vara rätt betydliga.

Verket afslutas med tillägg af ett utförligt person- och ortnamnsregister, en kartskiss öfver alltingsplatsen (efter Björn Gunnlaugssön 1861), en stamtafla öfver Sturlungasläkten, hvars medlemmar intaga en så dominerande plats i den efter densamma benämnda sagokomplexen, samt slutligen en karta öfver Island med ett urval namn i den form de ha i öfversättningen.

Af oanmärkta tryckfel har anm. antecknat ett 30-tal, af hvilka dock endast ett par äro störande eller vilseledande: 1: 167 rad 4 nedifrån *Önunds* för *Ögmunds* (jfr hvad som berättas om denne s. 163 ff.) och 1: 243 rad 10 uppifrån *Kolbein* för *Kollsvein* (jfr kontexten).

Anmälaren vill sluta med en bön om ursäkt för det han uppehållit sig så länge vid sina obetydliga anmärkningar — på ett negativt sätt vittna de ju emellertid i sin mån om det föreliggande arbetets förträfflighet —, med en önskan om att boken måtte blifva läst i vida kretsar, äfven utanför fackmännens arbetsrum, och med en uttalad förvissning om att den öfverallt där den blir känd skall blifva högt värderad.

Lund 1905.

Emil Olson.

Bibliografi for 1904.

Af B. Erichsen.

I. Bibliografi, literaturhistorie og biografi.

Almquist, Joh. Ax. Schweden. (Jahresb. d. Geschichtsw. 25. Jahrg. III, 271–82.)

— Nordiska museets pergamentsbref från tiden före år 1660 med angifvande af innehållet. (Meddelanden från Nord. museet 1902, 147—183.)

Brackmann, A. Papsturkunden des Nordens, Nord- und Mitteldeutschlands. 2. Bericht der Wedekindschen Preisstiftung für Deutsche Geschichte. (Nachr. Ges. d. Wiss. Göttingen. Phil.-hist. Kl. 1904, 94—138.)

Collijn, Isak. Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 21. 1902. 21 s. (Samlaren. XXIV.)

— Kataloger öfver i svenska offentliga bibliotek befintliga inkunabler. 1. Katalog öfver Västerås läroverksbiblioteks inkunabler. Uppsala. 8:o. 64 s. 2,50 kr.

— Tvänne korrekturlästa blad af Vita Katherinæ. (Samlaren. XXIV, 141—43.)

Dahl, Frantz, Motzfeldt, U. A. og *Schlyter, K. J. D.* Nordisk Litteraturfortegnelse 1903. (Tidsskr. f. Retsvid. XVII, 469—516.)

Erichsen, B. Bibliografi for 1902. (Ark. XX, 305–32.).

Fischer-Benzon, R. v. Literaturbericht für 1902—04. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XXXIV, 201—50.)

Friesen, Otto von. Vår älsta handskrift på fornsvänska. Uppsala. 8:o. 50 + 3 s. 1,25 kr. (= Skr. utg. af K. Humanistiska vetenskapssamf. i Uppsala. IX: 3.)

Gödel, Vilhelm. Svenska ortnamn. Bibliografi på uppdrag af Ortnamnskommittén utarbetad. (Ur: Antikvarisk Tidskrift för Sverige. 17.) Sthm. 8:o. 58 s. 1,50 kr.

— Ormr Snorrasons bok. En förkommen, men till största delen i afskrift bevarad fornnorsk-isländsk membran. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 357—74.) Også i særtryk. 0,75 kr.

Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie. 25. jahrg. 1903. Lpz. 8:o. 8 + 387 s. 9 m. (Heri s. 41–67: *R. Meissner*: Skandinavisch.)

Krarup, Alfr. Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1902, vedrørende Danmarks Historie. 47 s. (HTda. 7 R. IV.)

— Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1903, vedrørende Danmarks Historie. 50 s. (HTda. 7 R. V.)

Kristensen, Marius. Nyt fra sproggranskningens område. (Danske Studier 1904, 121—26.)

Maury, Lucien. Suède. 1884—1902. Bulletin historique. (Revue hist. LXXXV, 110—34.)
Olrik, Axel. Nordisk æventyrliteratur fra de sidste år. (Danske Studier 1904, 41—45.)
— Nyt fra folkemindeforskningen. (smst. 220.)
Olsen, Fr. Kort bibliografisk Oversigt over arkæologisk Literatur vedrørende de nordiske Lande for 1903. (Forhistorie og Middelalder.) (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1903, 282—90.)
Schjøth, Hans. Dänemark und Norwegen bis 1523. (Jahresb. d. Geschichtsw. 25. Jahrg. III, 257—62.)
— Dänemark seit 1523. (smst. 263—67.)
— Norwegen seit 1523. (smst. 268—70.)
Schybergson, M. G., Hackman, Alfr. og *Karttunen, U.* Finnland. (Jahresb. d. Geschichtsw. 25. Jahrg. III, 283—90.)
Setterwall, Kristian. [Svensk historisk] bibliografi 1903. (HTsv. XXIV. Bilaga.) 31 s.

Bing, Just. Norsk litteraturhistorie. Med illustrationer. Kria—Kbh. 4:o. 290 + (6) s. ("Frem".)
Bjørnbo, Axel Anthon og *Petersen, Carl S.* Fyenboen Claudius Claussøn Swart (Claudius Clavus), Nordens ældste Kartograf. En Monografi. Avec un résumé en français. Kbh. 4:o. 260 s. + 3 tvl. 8,15 kr. (= Danske Vidensk. Selsk. Skr. 6. R. Hist.-filos. Afd. VI, 2.) (Ref. Globus LXXXV, 245—46.)
Collijn, Isak. Svenska boksamlingar under medeltiden och deras ägare. 2. Clemens Rytinghs boksamling och bokdepositioner. (Samlaren. XXIV, 125—40.)
Flo, R. Bjarkemaal. (Syn og Segn X, 177—92.)
Heffermehl, A. V. Presten Ivar Bodde; et Bidrag til Norges Kirkehistorie i det 13. Aarhundrede. (Hist. Skrifter tilegnede Ludvig Daae 1904. S. 79—104.)
Jónsson, Finnur. Bókmentasaga Íslendinga að fornu og fram undir siðabót. H. 1. Kphöfn. 8:o. 240 s. 2,50 kr. (Anm. Cbl. 1905, 1163 af —bh—.)
Meissner, Rudolf. Skaldenpoesie. Ein Vortrag. Halle. 8:o. 32 s. 1 m.
— Die geschichte vom ritter Tiodel und seiner ungetreuen frau. (ZfdA. XLVII, 247—67.)
Rørdam, Holger Fr. Lektor Frants Vormordsen, Skaanes evangeliske Reformator. (Kirkehist. Saml. 5. R. II, 417—84.)
Schück, Henrik. Studier i nordisk Litteratur- och Religionshistoria. I—II. Sthm. 8:o. 214 + 319 s. 3,50 + 5,50 kr.
— Geschichte der schwedisch-dänischen Literatur. 2. verb. Aufl. [Aus Paul's Grundriss d. germ. Philologie. 2. Aufl.] S. 924—40 + 3 s. Strassb. 8:o. 0,60 m.
Severinsen, P. Dansk Salmedigtning i Reformationstiden. Studier over vore ældste Salmebøger. (Kirkehist. Saml. 5. R. II, 240—92.)

Severinsen, P. Dansk Salmedigtning i Reformationstiden. Studier over vore ældste Salmebøger. Kbh. 8:o. 112 s. 1,50 kr.
— "Den gamle Dagevise". Iagttagelser til dens Historie. (Dansk Tidsskrift 1904, 432–46.)

Detter, Ferdinand.
Ark. XX, 391—392 af *R. Heinzel.*

Nils Gabriel Djurklou.
Svea. Folk-kalender för 1905, 243—46 af *Birger Schöldström.*

Linder, Nils.
Ark. XXI, 94—96 af *Erik Brate.*

Lundgren, Magnus.
Ark. XX, 388—91 af *Evald Ljunggren.*

Maurer, Konrad.
Amira, Karl v. Konrad von Maurer. Gedächtnisrede gehalten in der öffentlichen Sitzung der K. B. Akademie der Wissenschaften zu München am 25. November 1903. München 1903. 4:o. 19 s.
Eimreiðin X, 182—89 af *H. K. H. Buergel.*

Weinhold, Karl.
Biograph. Jahrbuch und Deutscher Nekrolog VI, 47—51 af *Friedrich v. der Leyen.*

II. Tidsskrifter og lærde selskabers skrifter.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. Udgivne af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1904. II. Række. 19. Bind. Kbh. 8:o. 320 + 10 s. 4 kr.
Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Utgifven af Kungl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien genom *Hans Hildebrand.* Del 17. H. 2—3. Sthm. 8:o. 144 s. + 7 pl. 3 kr.
Árbók hins íslenzka fornleifafélags. 1904. Rvík. 8:o. 48 s. + 2 pl.
Arkiv för nordisk filologi utgivet genom *Axel Kock.* Bd. 20. (Ny följd bd. 16.) H. 3—4. S. 211—392. — Bd. 21 (N. f. bd. 17.) H. 1—2. S. 1—204. Lund. 8:o. 6 kr.
Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria, utgifna af Södermanlands Fornminnesförening. XIII. Strängnäs. 8:o. 6 + 80 s. + 12 planschbl. 5 kr.
Danske Studier udgivne af *Marius Kristensen* og *Axel Olrik.* 1904. For Universitetsjubilæets danske Samfund. Kbh. 8:o. 236 + (2) s. 4 kr. (Anm. Højskolebladet 1904, 383–88 af H. F. Feilberg.)
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning for 1903. Med 217 illustrationer i texten. Krnia. 8:o 326 s.
Fra Arkiv og Museum. Tidsskrift for Østifternes Historie og Topografi udgivet af Østifternes historisk-topografiske Selskab. Bd. 2. H. 2–3. Kbh. 8:o. S. 81—304.

Historiske Skrifter tilegnede og overleverede Professor Dr. *Ludvig Daae* paa hans syttiende Fødselsdag den syvende December 1904 af Venner og Disciple. Krnia. 8:o. 256 s. 5 kr.

Historisk Tidskrift, utgifven af Svenska Historiska Föreningen genom *E. Hildebrand*. 24:e årg. 1904. Sthm. 8:o. 330 + 58 s. + Bilagor.

Historisk Tidskrift för Skåneland utgifven af *Lauritz Weibull*. Bd. 2. H. 1—3. S. 1—156. Lund. 8:o.

Historisk Tidsskrift, 7. Række, udgivet af den danske historiske Forening. Redigeret af *J. A. Fridericia*. Bd. 4. H. 6. S. 503—84 + 48 s. — Bd. 5. H. 1—4. 404 + 50 s. Kbh. 8:o. 4 kr.

Historisk Tidsskrift udgivet af den norske historiske Forening. 4. R. 2. Bd. 4. H. S. 227—73 + 19 s. — 3. B. H. 1—3. S. 1—256. Krnia. 8:o.

Historiska Handlingar. Till trycket befordrade af Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia. Del 20. N:o 1. Sthm. 8:o. 176 s. 5 kr.

Jämtlands Läns Fornminnesförenings Tidskrift. B. 3. H. 3. S. 97—144 + 1 tab. Östersund. 8:o. 0,85 kr.

Kongl. Vitterhets, Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Årg. 27—28. 1898 och 1899. Sthm. 8:o. (4) + 212 s. 4 kr.

— — Årg. 30—31. 1901 och 1902. Sthm. 8:o. (4) + 210 + 12 + 13 s. + 1 pl. 4 kr.

Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsg. von *O. Behaghel* und *Fritz Neumann*. 25. Jahrg. Lpz. 4:o. 28 + 432 sp. 11 m.

Meddelanden från Nordiska museet 1902. Sthm. 8:o. 227 s. 3 kr.

Meddelanden från Östergötlands Fornminnesförening 1903. Utgifna af *O. Klockhoff*. Linköping 1903. 8:o. 38 s.

Mémoires de la Société Royale des Antiquaires du Nord. Nouvelle Série. 1903. Copenhague. 8:o. S. 59—140. 1 kr.

Nordiska studier tillegnade *Adolf Noreen* på hans 50-årsdag den 13 mars 1904 af studiekamrater och lärjungar. Uppsala. 8:o. 492 s. (Anm. TfF. 3 r. XIII, 33—40 af F. Jónsson. — Litbl. XXVI, 89—96 af B. Kahle. — DLz. 1905, 86—87 af G. Neckel.)

Saga-Book of the Viking Club. Vol. III. Part III. January 1904. London. 8:o. 12 s. + s. 291—492. 10 sh.

Samfundet S:t Eriks Årsbok. Utgifven genom *Karl Hildebrand* och *Gustaf Lindgren*. Sthm. 8:o. 151 s. + 3 pl. 5 kr.

Samlaren. Tidskrift utg. af Svenska Litteratursällskapets arbetsutskott genom *Aksel Andersson*. 24:e årg. 1903. Uppsala. 8:o. 7 + 157 + 21 s.

Samlinger til jydsk Historie og Topografi. 3. Række. Bd. 4. H. 1. 128 s. Redigeret af *Chr. Villads Christensen*. Kbh. 8:o. 2 kr.

Scandia. Tijdschrift voor Scandinavische Taal en Letteren (Bijblad van "Lente"). Onder redactie van *Margaretha Meijboom*, *H.*

Logeman, D. Logeman—van der Willigen. 1e Jaarg. 1904. Groningen. 4:o. 128 s.

Skrifter udgivne af Bergens historiske Forening. No. 10. Bergen. 8:o. 32 + 8 + 20 + 16 s. o. 2 pl. + 16 + 16 + 20 + 10 + 20 + 4 + 4 s. o. 1 kort + 2 + (2) + 6 s.

Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland. LXIII. Förhandlingar och uppsatser. 17. 1903. Hfrs. 8:o. 63 + 407 s. 3 kr.

Språk och Stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utgifven af *Bengt Hesselman, Olof Östergren, Ruben G:son Berg.* Årg. 3. H. 2—5. S. 65—236. Årg. 4. 238 s. Uppsala. 8:o. För årg. 4 kr.

Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift. B. 12. H. 2. Sthm. 8:o. S. 105—232. 3 kr.

Svenska Landsmål och Svenskt Folklif. Tidskrift utg. på uppdrag af landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors och Lund genom *J. A. Lundell.* 1904. Sthm. 8:o. 5,25 kr.

Vestergötlands Fornminnesförenings Tidskrift. Bd. 2. H. 4—5. Utgifvare: *F. Ödberg.* Sthm. 8:o. (4) + 168 + 5 s. 4 kr.

III. Nordisk sprogvidenskab.

1. I almindelighed.

Björkman, Erik. Etymologiska småbidrag. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. S. 168—174.)

Bugge, Sophus. Foranskudt *s,* især i Navne. (Ark. XXI, 143—60.) Tillägg. Om namnet *Noen.* Av *Axel Kock.* (smst. 161—62.)

Delbrück, Berthold. Der germanische optativ im satzgefüge. (Beitr. XXIX, 201—304.)

Ekwall, Eilert. Suffixet *ja* i senare leden af sammansatta substantiv inom de germanska språken. Uppsala. 8:o. 106 s. 2 kr. (= Upps. Univ. Årsskr. 1904. Filosofi 3.)

von Grienberger. Die nordischen völker bei Jordanes. (ZfdA. XLVII, 272—76.)

Hellquist, Elof. Några bidrag till nordisk ord- och namnforskning. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen, s. 183—190.)

Karsten, T. E. Några germanska lånord i finskan. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 46—53.)

Kock, Axel. Ett par ordbildningsspörsmål i fornnordiska språk. [I. Om adverbial-ändelsen *-la.* Exkurs om adjektiv på *-uligr.* II. Fornnordiska komposita på *-nautr, -nøter.*] (Ark. XXI, 97—124.)

— Ytterligare om ljudförbindelsen *aiw.* (Ark. XX, 255—83.)

— Vocalbalance im altfriesischen. (Beitr. XXIX, 175—93.)

Lidén, Evald. Blandade språkhistoriska bidrag. I. Gbg. 1903. 8:o. 43 s. (= Göteb. Högsk. Årsskr. X: 1.)

Logeman, H. Woord-melodie in de Scandinaviese talen. (Scandia. I, 117—22.)

Noreen, Adolf. Ortnamnsforskningen i Sverge och Norge. (Scandia. I, 55—57).
Persson, P. Små bidrag till germansk etymologi. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 54—62.)
Protokoll, hållna vid Nordiska rättskrifningsmötet 1869. (Språk och Stil. III, 227—36.)
Scharovolskij, I. O slavjanskich zaimstvovanijach v sěvernych germanskich jazykach. Kiev. 8:o. 38 s. [Om slaviske laan i nordgermanske sprog.]
Schröder, Heinrich. Das bewegliche *s* vor guttural + *r* in den germanischen sprachen. (Beitr. XXIX, 479—554.)
Torbiörnsson, Tore. Slaviska och nordiska etymologier. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 255—57.)
Uhlenbeck, C. C. Etymologische miscellen. (Beitr. XXIX, 332—38.)
Waltman, K. H. Nordiska aksentformer i gäliska. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 425—31.)
Wiklund, K. B. En finsk metates i lånord. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 152—67.)

2. Islandsk og oldnorsk.

a. Grammatik og leksikografi.

Arpi, Rolf. Anmärkningar till nyisländsk gramatik. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 70—77.)
Cederschiöld, G. "Hundum verpa". (Ark. XXI, 175—76.)
v. Grienberger. Múspell. (IF. XVI, 40—63.)
Hagen, Sivert N. On the origin of the term *Edda.* (MLN. XIX, 127—34.)
Hægstad, Marius. Nokre merkelege notidformer i gamalnorske sterke gjerningsord. (Ark. XX, 358—367.)
Kahle, B. Nordische kleinigkeiten. 2. Schiff und vogel. (Ark. XX, 288—92.)
Kristensen, Marius. De islandske halvvokaler og deres betegnelse i "Den I gramm. afh." (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 16—24.)
Larsen, Amund B. Om ordet *barn* i oldnorsk og i de nynorske bygdemål. (Ark. XXI, 124—31.)
Logeman, H. Utlagi. (Scandia. I, 26—28.)
Nordenstreng, Rolf. Om u-brytningsdiftongens kvalitet i isländskan. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 63—69.)
Zoëga, G. T. ıslenzk-ensk orđabók. (Icelandic-English Dictionary.) Rvík. 8:o. 7 + 560 s. (Anm. Ark. XXII, 91—96 af S. Blöndal.)

b. Tekster, oversættelser og kommentarer.

Die Lieder der älteren Edda (Sæmundar Edda), hrsg. von *Karl Hildebrand.* 2. völlig umgearbeitete Aufl. von *Hugo Gering.* (Bibliothek der ältesten deutschen Literatur-Denkmäler VII.) Paderborn.

8:o. 20 + 484 s. 9 m. (Anm. Litbl. XXVI, 321—23 af B. Kahle. — Cbl. 1905, 514—15 af —bh—. Ark. XXII, 211—15 af F. Jónsson.)

Diplomatarium Islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. VI, 3 (slut). S. 769—933 + 34 s. — VII, 2. S. 321—416. Rvík. 8:o.

Fjörutíu Íslendinga þættir. *Þorleifur Jónsson* gaf út. Rvík. 8:o. 15 + 563 s. 2,50 kr.

Heiðarvíga saga. Udgiven for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Kr. Kålund*. Kbh. 8:o. 34 + 136 s. (Samf. XXXI.) 4,50 kr. (Anm. Cbl. 1905, 1067–68 af —bh—.)

Hrólfs saga kraka og Bjarkarímur. Udgivne for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson*. Kbh. 8:o. 30 + 176 s. (Samf. XXXII.) 5,50 kr. (Anm. Cbl. 1905, 1067—68 af —bh—.)

Jónsbók, Kong Magnus Hakonssons Lovbog for Island vedtaget paa Altinget 1281, og Réttarbœtr, de for Island givne Retterbøder af 1294, 1305 og 1314. Udgivet efter Haandskrifterne ved *Ólafur Halldórsson*. Kbh. 4:o. (2) + 70 + 319 s. 12 kr. (Anm. Cbl. 1905, 249—51 af —bh—.)

Edda Sæmundar. Valda sånger ur den poetiska eddan, metriskt öfversatta från isländska originalet för skolan och hemmet af *Karl Ljungstedt*. Sthm. 8:o. (4) + 224 s. 3 kr.

La Saga de Fridthiof le Fort, traduite de l'ancien islandais, par *Félix Wagner*. Louvain. 8:o. 138 s. (Anm. Revue critique LIX, 110—111 af E. Beauvois.)

Sturlunga saga i dansk oversættelse ved *Kr. Kålund*, versene ved *Olaf Hansen*. I. 16 + 512 s. II. 365 s. Kbh. 1903—4. 8:o. 12 kr.

Buergel, Heinr. K. H. Konungsannáll. Annales Islandorum regii. Beschreibung der handschrift, laut- und formenlehre als einleitung zu einem diplomatarischen abdruck des cod. reg. 2087, 4:to, Gamle Samling der kgl. Bibliothek zu Kopenhagen. Diss. München. 8:o. 10 + 96 s. 1,80 m. (Anm. Arch. CXIII, 400—1 af A. Heusler.)

Guldberg, Gustav. Die Waltiere des Königsspiegels. (Zool. Annalen. I, 29—40.)

Jónsson, Finnur. Om Njála. (Aarb. 1904, 89—166.)

— Om overleveringsdubletter. (Ark. XXI, 1—14.)

Kahle, B. Die handschriften der Hungrvaka. (Ark. XX, 228—54.)

Lind, E. H. En anakronism i s. k. normaliserade fornvästnordiska täkstеditioner. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 136—144.)

Ólsen, Björn Magnússon. Landnáma og Egils saga. (Aarb. 1904, 167—247.)
Psilander, Hjalmar. Alvíssmál I, 6. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 486—87).
Schütte, Gudmund. Anganty-Kvadets Geografi. (Ark. XXI, 30—44.)

3. Dansk.

a. Grammatik og leksikografi.

Dahl, B. T. og *Hammer, H.* Dansk Ordbog for Folket. Under Medvirkning af H. Dahl. H. 5—8. [*Drilsaamaskine—Følelse.*] S. 129—256. Kbh. 8:o. Hv. h. 0,30 kr. (H. 1 anm. Ark. XX, 377—78 af Hj. Falk.)
Dahlerup, Verner. Geschichte der dänischen Sprache. Übersetzt von Heydenreich. (1. Teil.) Nördlingen. 8:o. 44 s. (Günzburg, Humanist. Gymn. Progr. 1904.)
De Deense Stöd. (Scandia I, 37—41.)
Gamle Gadenavne. 1. Frue Kirkerist (Aarhus). Af *Marius Kristensen.* 2. Graven (Aarhus). Af *Anker Jensen.* (Danske Studier 1904, 126—28.)
— — 3. Støden (Roskilde). Af *Karl Hude* og *Marius Kristensen.* (smst. 235.)
Jensen, Kr. Sandfeld. Småbidrag til dansk syntax. 1. Ejendommeligheder ved sammensatte ord. 2. Spring i ordføjningen. (Danske Studier 1904, 109—120).
Kalkar, O. Ordbog til det ældre danske sprog (1300—1700). H. 38—39. [Bd. IV, 5—6.] S. 353—512. [*Tilfældighed—Tår.*] Kbh. 8:o. Hv. h. 2,50 kr.
Kristensen, Marius. H. C. Ørsted og det danske sprog. (Danske Studier 1904, 49—64.)
— Betydningsovergang på grund af omgivelserne. (smst. 232—33.)
Logeman, H. Danelaw. (Scandia I, 90—95.)
Passiar. (Danske Studier 1904, 128.)
Per-vild. Fra Kulturens Overdrev. (Dansk Tidsskrift 1904, 831—37.)

b. Retskrivning.

Bertelsen, Henrik. Dansk Retskrivningslære og Retskrivningsordbog. Kbh. 8:o. 159 s. 2 kr.
Saabys Retskrivningsordbog. Udgivet af *P. K. Thorsen.* 4. Udg. Kbh. 8:o. 8 + 263 s. 3 kr.

c. Tekster.

Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie 1660—1676. Udgivne ved *J. Lindbæk* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. H. 1. Kbh. 8:o. 240 s. 2,50 kr.
Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen. Udg. ved *C. Nyrop.* Bd. 2. H. 3. S. 401—624 + 21 s. Kbh. 8:o. 1,50 kr.

Danske Vider og Vedtægter eller gamle Landsbylove og Byskråer. Udgivne af *Poul Bjerge* og *Thyge J. Søegaard.* H. 1. Kolding. 8:o. 196 s. 2 kr.

Dronning Christines Hofholdningsregnskaber. Udgivne for Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog af *William Christensen.* Kbh. 8:o. 3 + 475 s. 6,50 kr.

Stege Bys Bog 1418—1607 med oplysninger om byens — navnlig borgerskabets historie i middelalderen ved *F. Bojsen.* Kbh. 8:o. 2 + 191 s. + 1 kort. 3 kr.

4. Norsk.

a. Grammatik og leksikografi.

Bugge, Sophus. Bidrag til Forklaring af norske Stedsnavne. (Ark. XX, 333—358.)

Falk, Hjalmar og *Torp, Alf.* Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog. H. 7—8. II. S. 1—192. [*Naa—Sko.*] Krnia. 8:o. Hv. h. 2,40 kr. (H. 1 anm. AfdA. XXIX, 297—99 af F. Holthausen. — H. 1—4: Ark. XX, 379—87 af Holger Pedersen.)

Garborg, Arne. Nieuw Noorsch. (Scandia I, 86—90.)

Holter, P. Eit austlandsk bygdemaal som grunnlag for ei skriftmaalform. 1. tillægshefte til "Norsk skoletidende" 1904. Hamar. 8:o. 36 s. Ej i bogh.

Hægstad, M. Norsk maalsoga for skule og heim. Kria. 8:o. 47 s. 0,30 kr. (Norske folkeskrifter 22.)

Rygh, O. Norske Elvenavne. Efter offentlig Foranstaltning udgivne med tilføiede Forklaringer af *K. Rygh.* Krnia. 8:o. 15 + 393 s. 2,50 kr.

b. Retskrivning.

Storm, J. Norsk Retskrivning. I. Nystaverne og deres radikale Reform. Krnia. 8:o. 123 s. 1,50 kr.

— — II. Moderat reformeret Retskrivning. 1. H. Haarde Konsonanter—Konsonantfordobling. Krnia. 8:o. 122 s. 1,50 kr.

c. Tekster.

Norske Herredags-Dombøger. Udgivne for Det Norske Historiske Kildeskriftfond. 2. Række (1607—1623). I. Dombog for 1607 ved *E. A. Thomle.* Krnia. 8:o. 91 s.

— — II. Dombog for 1610 ved *E. A. Thomle.* Krnia. 8:o.

5. Svensk.

a. Grammatik og leksikografi.

Beckman, Natanael. Några ord om rytmisk betoning. Med anledning af accentbeteckningar i Svenska Akademiens Ordbok. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 129—135.)

Beckman, Natanael. Klassiska teorier och svensk metrik. (Språk och Stil. III, 82—95.) *Johannes Paulsson.* Svar. (smst. 222—26.)

Berg, Ruben G:son. Prologen till Phosphoros. En litteraturspråklig monografi. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 258—73.)

— Lexikaliska bidrag till finländskan i våra dar. (Språk och Stil. III, 123—38.)

— En danism [*rank*]. (smst. III, 144.)

— Svenskan i Amerika. Studier i de utvandrades språk. (smst. IV, 1—21.)

— Några danismer. (smst. IV, 189—192.)

— Ännu en gång: *oskärad.* (smst. IV, 237—238.)

— Ett par orddateringar. (smst. IV, 238.)

— Strödda anteckningar om Runebergs stil. (FT. LVI, 148—57.)

Björnström, Ebba. Om några olika sätt att uttrycka passiv betydelse i nusvenskan. (Språk och Stil. IV, 198—236.)

Cederschiöld, Gustaf. Svensk namnforskning. (NT. 1904, 127—48.)

Celander, Hilding. Om härledningen av nysv. adjektivet *dålig,* fornisl. *dáligr.* (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 115—125.)

— Språklig skandinavism. (Språk och Stil. IV, 70—91.)

Ekwall, Eilert. Om ordet *gräs.* (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 247—54.)

— *Olsson* (*Olle*) ["grof militärtröja af ylle"]. (Språk och Stil. III, 142.)

Fries, Th. M. Svenska växtnamn. (Arkiv för botanik III. N:o 14. 60 s.)

Friesen, Otto von. Ett språkhistoriskt spörsmål. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 274—81.) [Om utvecklingen af ǭ i svänskan.]

— Några ord om nysv. *fundera* "tänka". (Scandia. I, 95—96.)

Hellquist, Elof. Om de svenska ortnamnen på -inge, -unge och -unga. Gbg. 8:o. 259 s. 3,75 kr. (= Gbgs Högskolas Årsskr. XI: 1.)

— Svenska sjönamn s. 131—418 samt Tillägg ock rättelser s. 1—10. (SvLm. 1904. H. 2.)

Hesselman, Bengt. Kritiskt bidrag till läran om nysvenska riksspråket. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 375—94.)

— Metatesen *rl* > *lr.* (Språk och Stil. IV, 97—112.)

Hjelmqvist, Theodor. Bibelgeografiska namn med sekundär användning i nysvenskan. Samlingar och studier. Lund. 8:o. 10 + 232 s. 3,75 kr.

— *Dastij.* En ordförklaring. (Ark. XX, 302—304.)

— Små onomatologiska bidrag. 1. *Cornelius* med sekundär användning i äldre nysvenska. 2. *Torsten* med sekundär användning i äldre nysvenska. (smst. 373—75.)

— Till Beronii Rebecka. (smst. 375—77.)

Hoppe, Otto. Ett par kritiker af Svenska akademiens ordbok. (Pedagog. Tidskr. 1904, 152—65.) — *Nat. Beckman.* En akademisk dementi. (smst. 208—10.) — *Otto Hoppe.* Svar. (smst. 210—11.)

Ruben G:son Berg. Svar till Otto Hoppe. (smst. 225—38.) — *Otto Hoppe.* Genmäle. (smst. 238–47.)

Hultman, O. F. Nya fall af fornsvensk vokalförlängning. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 217—46.)

Hylén, J. E. Återbörda. (Språk och Stil. IV, 22–27).

Kallstenius, Gottfrid. Ett par synpunkter vid bildandet af svenska ortnamn. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 126—8.)

Lagerheim, Maj. Bibliska uttryck i profant språkbruk. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 78—88.)

Lampa, Sven. Strofformer i svensk medeltidsdiktning. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 402—09.)

— Västergötlands ortnamn i medeltida urkunder. (Vestergötl. FmfT. 1904, 159—67.)

Laurell, Fr. Svenska växtnamn och binär nomenklatur. Undersökning och antikritik. Uppsala. 8:o. 82 s. 1 kr. (Anm. Pedagog. Tidskr. 1904, 123—31 af F[ries].) — *A. G. Nathorst.* Genmäle. (Pedagog. Tidskr. 1904, 173—76.) — *Fr. Laurell.* De svenska växtnamnen ännu en gång. (smst. 325—28.) — *A. G. Nathorst.* Ännu en gång de svenska växtnamnen. (smst. 428—30.)

Lindroth, Hjalmar. Etymologien på ordet *skägg.* (Ark. XX, 367—372.)

Ljunggren, Evald. Verben *bry* och *förbrylla.* (Ark. XXI, 163—74.)

— Svenska akademiens ordbok. Ett genmäle. Lund. 8:o. 47 s. 0,25 kr.

Lyttkens, Aug. Svenska växtnamn. H. 1. Sthm. 8:o. 168 s. 3 kr.

Munthe, Åke W:son. Ett par ordförklaringar. (Språk och Stil. III, 145—55.)

— Små randanmärkningar till Theodor Hjelmqvists Bibliska personers namn med sekundär användning i nysvenskan (1901) och Förnamn och familjenamn med sekundär användning i nysvenskan (1903). (smst. IV, 113—128.)

Nathorst, A. G. Svenska växtnamn. 2. Komplettering af historik och diskussion. (Arkiv för botanik I, 497—513.)

— — 3. Specialförteckning med tillhörande anmärkningar. (smst. II. N:o 1. 180 s.) (2—3 anm. Pedagog. Tidskrift. 1904, 170—72 af C. Lmn.)

— — 4. Linnés ställning till namnfrågan. (smst. II. N:o 8. 12 s.)

— — 5. Äldre litteratur. Strödda anteckningar. (smst. II. N:o 9. 31 s.)

— Svenska växtnamn. Förteckning på Sveriges viktigaste kärlväxter med svenska namn på arter, släkten, familjer och klasser. Sthm. 8:o. 179 s. 3 kr. [Ur Arkiv för botanik II.]

Noreen, Adolf. Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. H. 3—4. Bd. I, 3. S. 261—340. 1,25 kr. Bd. V, 1. S. 1—128. 2 kr. Lund. 8:o. (Anm. NT. 1904, 339—42 af O. v. Friesen. — Litbl. XXV, 270—71 af A. Gebhardt. — H. 1—3:

Ark. XXI, 392–95 af Karl Mortensen. — H. 1–2: MLN. XIX, 244–45 af G. T. Flom.)

Noreen, Adolf. Altschwedische grammatik mit einschluss des altgutnischen. 4. lieferung. S. 387—642 + 15 s. Halle. 8:o. 4,40 m. kpl. 12 m. (= Sammlung kurzer grammatiken germanischer dialekte hrsg. v. Wilh. Braune. VIII. Altnordische grammatik. II.)

Olson, Johan Emil. Östgötalagens ljudlära. Akad. afhandl. Lund. 8:o. 2 + 6 + 190 s. 3 kr.

— Sv. *darra, dallra* m. m. (Språk och Stil. IV, 193–197.)

Ordbok öfver svenska språket utgifven af Svenska Akademien. H. 27. B, ark. 81–90. *Berg—Besittning.* H. 28 C, ark. 4–13. *Cent—Cisiojanus.* Lund. 4:o. För h. 1,50 kr.

Ottelin, Odal. Om användningen af slutartikel i Codex Bureanus. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 435—49.)

Reinius, J. Gosse. En etymologisk-semasiologisk studie. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 410–24.)

Saxén, Ralf. Finländsk svenska. (FT. LVI, 299–314.) *A. O. Freudenthal.* Genmäle. (smst. 448–50.) *Ralf Saxén.* Svar. (smst. LVII, 79–80.)

Tamm, Fredr. Etymologisk svensk ordbok. H. 7. S. 321–368. [*Hovera—Hässja*]. Sthm. 8:o. 0,75 kr.

— Undersökning av svenska ord. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 25–38.)

— Tilläggsnotiser om ett par ord [lyhörd, profession]. (Språk och Stil. IV, 189.)

Östergren, Olof. Brefstil och stridsstil från 1800-talets början. I. (Språk och Stil. III, 156–221.)

— — II. (smst. IV, 28–69.)

— Bestämd form af subst. paa *-ion* etc. (smst. IV, 92—94.)

— *Profession, lektion.* (smst. IV, 95–96.)

b. Retskrivning.

Berg, Fridtjuv. Stafningsreformen. Dess historiska utveckling och nuvarande ställning. En öfverblick. Sthm. 1902. 63 s. 0,25 kr. (Sveriges allm. folkskollärareförenings småskr. 17.)

Brate, Erik. Fornsvänska interpunktsjonsregler. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 7–15.)

— Anmärkningar om A. Palmgrens förslag till reform af kommateringen. (Språk och Stil. III, 72–77.)

Lundell, J. A. Rättstavning igen. (Pedagog. Tidskr. 1904, 341—47.)

Sjöros, Bruno. I interpunktionsfrågan. (FT. LVII, 51–57.)

c. Tekster.

Anekdoter från Sturarnes tid. (Personhist. Tidskr. VI, 125—30.)

Anteckningar från det sextonde seklet utg. af. Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia. H. 1. Sthm. 8:o. 176 s. 5 kr. (Historiska Handlingar. D. 20. N:o 1.)

[Indhold. S. 1–120: Rasmus Ludvigssons krönika om k. Gustaf I. — S. 121—157: Berättelser om k. Gustaf I:s sista stunder och död. — S. 158–163: Sten Eriksson (Leijonhufvuds) anteckningar från åren 1518–1566. – S. 164—176: Anteckningar från åren 1560–81 ur Hogenskild Bjelkes samlingar och med egenhändiga rättelser af hans hand (forts.).]

Bidrag till Finlands historia. Utg. af Finlands Statsarkiv genom *R. Hausen*. D. 3. Hfrs. 8:o. 523 s. [Spridda urkunder från tiden 1531–1560.] 5 m.

Collijn, Isak. Articuli abbreviati på svenska. (Samlaren. XXIV, 146–50.)

Fornhandlingar rörande Jämtlands län. III. Utg. af *P. Olsson*. [1556 —1597.] (Jämtlands läns FmfT. III, 112—44.)

Konung Gustaf den förstes registratur. XXII. 1551. Utg. genom *Joh. Ax. Almquist*. Sthm. 8:o. 2 + 572 s. (Handlingar rörande Sveriges historia utg. af Kongl. Riksarkivet. Ser. 1.) 7,25 kr.

Lundström, H. P. Melartopæus' herdabref till Åbo stifts prästerskap 1595. (Kyrkohist. Årsskr. V, 185–203.)

Noreen, Adolf. Altschwedisches lesebuch mit anmerkungen und glossar. 2. aufl. Sthm. 8:o. 8 + 184 s. 4,25 kr.

Ordning vid Abbedisseval i Vadstena kloster. Efter en Upsalahandskrift utg. af *Robert Geete*. Sthm. 8:o. (Bilaga till Sv. Fornskr.-sällsk:s årsmöte 1904. S. 73–105.)

Skrifter till uppbyggelse från medeltiden. — En samling af moralteologiska traktater på svenska, författade af bl. a. Bonaventura, Thomas af Aquino, Ludvig den helige, Vadstena-abbedissan Ingeborg Gertsdotter m. fl. — Efter gamla handskrifter utgifna af *Robert Geete*. H. 1. Sthm. 8:o. 192 s. 3 kr. (Samlingar utg. af Svenska fornskrift-sällskapet. 125.)

Svenskt diplomatarium från och med år 1401, utg. af Riksarkivet. IV. Supplement till åren 1401–1420, utg. genom *Karl Henrik Karlsson*. H. 2. S. 121–240. Sthm. 4:o. 4 kr.

Södermannalagen efter Cod. Havn. Ny kgl. Saml. 4:o. N:o 2237. Utg. af *Karl Henrik Karlsson*. Sthm. 8:o. 24 + 200 s. + 2 faks. 3,25 kr. (Samlingar utg. af Svenska fornskriftsällskapet. 126.)

Äldre handlingar angående Vestergötland. (Vestergötl. FmfT. 1904, 60–134.)

6. Dialekter.

a. Grammatik og leksikografi.

Bennike, Valdemar og *Kristensen, Marius*. Kort over de danske folkemål med forklaringer. H. 3. S. 41–56, kort 17–26. Kbh. 4:o. 2,50 kr. (Anm. TfF. 3 r. XIII, 41–42 af Holger Pedersen.)

Feilberg, H. F. Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. H. 24 —25. [Bd. 3.] S. 1–160. [*R–Sankt Hansdag*.] Kbh. 8:o. Hv. h. 2,50 kr.

Kock, Axel. De senaste årens undersökningar af skånska bygdemål. (HT. för Skåneland II, 1–22.)

Norges land og folk. IX. Nedenes amt. I. Krnia. 8:o. (Heri s. 468—85: Sprog og sprogprøver.)

Pipping, Hugo. Nya gotländska studier. Gbg. 8:o. 24 s. (= Göteb. Högsk. Årsskr. X: 4.) 1 kr.

Torbiörnsson, Tore. Om ʃ- ock č-ljuden i mellersta Halland. Ett bidrag till ʃ-ljudets utvecklingshistoria i svenskan. (SvLm. 1904, 73—107.)

Vendell, Herman. Ordbok öfver de östsvenska dialekterna. H. 1. Hrfs. 4:o. 42 + 280 s. 5 kr. (= Skr. utg. af Sv. Litteratursällsk. i Finland. LXIV.)

b. Tekster.

Albert Bayers jydske Bibliothek Nr. 1. *Jæger, Peder.* Kronjyder. Hwædawshistorrier i jydsk Mundart. Aarhus. 8:o. 97 s. 1 kr.

— Nr. 2. *Knudsen, Kr.* Walfardsforeningen i Tosseby. Aarhus. 8:o. 67 s. 0,80 kr.

— Nr. 3. *Jacobsen, J.* Fra Øst- og Vestjylland. Øjebliksbilleder i jydsk Mundart. Aarhus. 8:o. 47 s. 0,60 kr.

— Nr. 4. *Christensen, J. C.* Kræn Pejsens Fødselsdavsgild. Smaahistorrier fortold o vestjysk Buendmoel. Aarhus. 8:o. 74 s. 0,85 kr.

— Nr. 5—6. *Thiese, J.* Niels Klinger som Ægtemand, Kriger og Politiker. Tildels optegnet i Vendelbomaal. Aarhus. 8:o. 164 s. 2 kr.

Pedersen, Chilian. Humoristiske historier paa trøndermaalet. Værdalen. 8:o. 48 s. 0,65 kr.

Skytte, Jens. Evves Braallup. (Fra By og Land. S. 35—50.)

IV. Runekundskab, mytologi og sagnhistorie.

Brate, E. Runstenen i Orléans. Jämte ett meddelande af *Henrik Schück.* (VHAAkM. 1901—02, 58—78.)

Bugge, Sophus. Norges Indskrifter indtil Reformationen. 1. Afdeling. Norges Indskrifter med de ældre Runer. II. Udg. med Bistand af *Magnus Olsen.* H. 1. S. 461—595. Krnia. 4:o. 6,80 kr.

Burg, Fritz. Das Runenalphabet des Theseus Ambrosius. (Vortrag geh. in d. 3. Sitzung d. germ. Section d. 47. Philologenvers. in Halle. 1903. Ref. ZfdPh. XXXVI, 124.)

Friesen, Otto von. Om runskriftens härkomst. (Ur: Språkvetenskapliga Sällskapets i Uppsala förhandlingar 1904—1906.) Upps. 8:o. 3 + 55 s. 1,35 kr.

Kock, Axel. Till frågan om nasalvokaler i de danska runinskrifternas språk. (Ark. XXI, 141—42.)

Läffler, L. Fr. Bidrag till tolkningen av Rökstensinskriften. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 191—216.)

Pipping, Hugo. Om Pilgårdsstenen. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 175—182.)

— Zur Deutung der Runeninschrift von Orléans. (Neuphilolog. Mitteilungen. 1904, 93—96.)

Sjöros, Bruno. De nasalerede vokalerna och deras beteckning i de danska runinskrifterna. (Ark. XX, 211—227.) — *Wimmer, Ludv. F. A.* De nasalerede vokaler og deres betegnelse i de danske runeindskrifter. (Ark. XXI, 45—70.) *Sjöros, Bruno.* Genmäle. (smst. 177—86.)

Wadstein, Elis. Till tolkningen af Vedelspangstenen II. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 282—86.)

Wimmer, Ludv. F. A. De danske runemindesmærker undersøgte og tolkede. Afbildningerne udførte af J. Magnus Petersen. 4. bd. 1. afd. Runeligstene og mindesmærker knyttede til kirker. Kbh. 1903—4. 4:o. 214 s. 25 kr. (Anm. TfF. 3 r. XIII, 26—32 af F. Dyrlund. — Danske Studier 1904, 234—35 af M. Kristensen.)

Ålund, Erik. Runorna i Norden. En kortfattad redogörelse för våra förfäders äldsta skrift. Sthm. 8:o. 2 + 89 s. 1,25 kr. (Anm. HTsv. XXV. Granskn. 7—8 af O. v. F[riesen].)

Östgötska runinskrifter. (Meddel. från Östergötl:s Fmf. 1903, 22—27.)

Arfert, Paul. Odin als Gott des Geistes. (Jahresbericht der Oberrealschule zu Halberstadt. Ostern 1904.) 4:o. 32 s. (Anm. Litbl. XXVI, 148 af K. Helm.)

Bugge, Sophus. Fricco, Frigg und Priapos. Kria. 8:o. 5 s. 0,25 kr. (= Chria. Vid. Selsk. Forh. 1904. No. 3.)

Hellquist, Elof. Ett par mytologiska bidrag. [1. Om jättenamnet Þjaze. 2. Ett östnordiskt jätte- eller jättinnenamn.] (Ark. XXI, 132—40.)

Jónsson, Jón. Heimskvörnin og hafsaugað í trú fornmanna. (Tímarit hins ísl. bókmentafélags. XXV, 89—100.)

Kahle, B. Nordische kleinigkeiten. 3. Jarl Siward digre und seine fahne. (Ark. XX, 292—301.)

Kermode, P. M. C. Traces of the Norse Mythology in the Isle of Man. London. 8:o. 2 s. 6 d.

Koch, Max und *Heusler, Andreas.* Urväterhort. Die Heldensage der Germanen. Berlin. fol. 64 s. 20 m.

Lagerheim, Maj. Bidrag till kännedomen om fylgja-tron. (SvFmfT. XII, 169—184.)

Montelius, Oscar. Solens hjul och det kristna korset. Med 72 fig. NT. 1904, 1—16, 149—167.)

Phillpotts, B. S. Surt. (Ark. XXI, 14—30.)

Scharovolskij, I. Drevne-skandinavskoe skazanie o bitvě gotov s gunnami i ego istoričeskaja osnova. Kiev. 8:o. 37 s. [Oldskandinavisk sagn om Goternes kamp med Hunnerne og dets historiske grundlag.]

Schrøder, Ludvig. Haddings Saga efter Axel Olriks Tydning. (Højskolebladet. 1904, 681—90.)

Schück, Henrik. Guda-mjödet. (*Schück:* Studier i nordisk Litteratur- och Religionshistoria. I. 29—171.)

— Sigurdsristningar. (*Schück:* Studier i nordisk Litteratur- och Religionshistoria. I, 172—214.)

— Balderssagan. (*Schück:* Studier i nordisk Litteratur- och Religionshistoria. 2:a delen. 319 s.)

Setälä, E. N. Kullervo-Hamlet. Ein sagenvergleichender versuch. I. Die nordischen Hamletfassungen. II. Angenommene vereinzelt dastehende fassungen der Hamletsage. (Finnisch-ugrische Forschungen III, 61—97.)

Stjerna, Knut. Vendel och Vendelkråka. (Ark. XXI, 71—80.)

V. Arkæologi, kulturhistorie og folklore.

Adlerz, Gottfrid. Arkeologiska undersökningar i Medelpad 1898. (VHAAkM. 1898—99, 193—211.)

Almgren, Oscar. Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden. Sthm. 8:o. 104 s. 1,75 kr. (Anm. Ymer XXIV, 414—15 af T. J. Arne. — HTsv. XXV. Granskn. 21—22 af O. J[ans]e.)

— En egendomlig båtgraf vid Ulltuna. (VHAAkM. 1901—02, 147—62.)

— Vikingatidens grafskick i verkligheten och i den fornnordiska litteraturen. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 309—46.)

— Vikingatidsgrafvar vid Kättilstad. (Meddel. från Östergötl:s Fmf. 1903, 13—14.)

— Ett bronsåldersfynd från Linköpingstrakten. (smst. 14—15.)

— Högabacken vid Rimforsa. (smst. 15—19.)

Annandale, Nelson. The Survival of Primitive Implements, Materials and Methods in the Faroes and South Iceland. (Journ. of the Anthropol. Inst. XXXIII.)

Arne, Ture J:son. Järnåldersgraffältet vid Alvastra i Östergötland. (Meddel. från Östergötl:s Fmf. 1903, 2—11.)

— Undersökningarna vid Lindsborg under Sundby i Vreta socken, Östergötland, sommaren 1902. (smst. 11—12.)

Blind, Karl. A Pre-historic Sun-Chariot in Denmark. (Saga-Book of the Viking Club. III, 381—94.)

Bruun, Daniel. Arkæologiske Undersøgelser i Godthaabs og Frederikshaabs Distrikter i Grønland foretagne i Aaret 1903. (Geogr. Tidsskr. XVII, 187—206.)

Finn. Neuere Ausgrabungen in Skandinavien. (Z. f. Ethnologie XXXVI, 668—70.)

Goudie, Gilbert. The Celtic and Scandinavian Antiquities of Shetland. London. 8:o. 7 s. 6 d.

Gustafson, Gabriel. Fortegnelse over i 1902 til Universitetets oldsagsamling indkomne sager fra tiden før reformationen. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. for 1903, 260—78.)

Hansen, Andr. M. Landnåm i Norge. En utsigt over bosætningens historie. Kria. 8:o. 356 s. + 7 pl. 9 kr. (Anm. Geolog. Föreningens i Sthm. Förhandl. XXVI, 453—54 af H. Reusch. — Kringsjaa XXIV af Adolf Dal. — Allg. Z. 1904. Beilage Nr. 136 af O. Brenner.)

Jakobsson, Jón. Yfirlit yfir muni, sem Forngripasafni Íslands hafa bæzt árið 1903. (Árbók hins ísl. fornl. 1904, 29—30.)

Jónsson, Brynjólfur. Fornleifafundur í Skálholti 1902. (Árbók hins ísl. fornl. 1904, 20—21.) — Fornleifafundur í Fljótsdal 1902. (smst. 21—22.) — Fornleifafundur í Bryðjuholti 1903. (smst. 22—23.) — Fornleifafundur í Fossnesi 1903 (smst. 23—24.)

Kjellmark, Knut. En stenåldersboplats i Järavallen vid Limhamn. Sthm. 8:o. 144 s. + 7 planscher. (= Antiqvar. Tidskr. för Sverige. Del 17. H. 2—3.)

— Öfversikt af Sveriges stenåldersboplatser. (Ymer. XXIV, 187—225.)

Kristensen, Martin. Danevirke. (Dansk Tidsskrift 1904, 529—39.)

Kroman, K. Et Par afsluttende Bemærkninger om Bronzelurerne og hvad de lærer os om de nordiske Bronzealderfolks musikalske Standpunkt. (Aarb. 1904, 65—88.)

Lehmann, Edv. og *Axel Olrik.* Solvognen fra Trundholm. (Danske Studier, 1904, 65—79.)

Meisner. Danewerk und Hedeby. Ein Rückblick auf vormittelalterliche Befestigungen. (Z. f. Ethnologie XXXVI, 675—97.)

Mindesmærker fra Oldtiden fredlyste i Aarene 1897-1902. Nationalmuseet. I Afdeling. Kbh. (1903.) 8:o. 104 s. 2 kr.

Montelius, Oscar. Det nordiska treperiodssystemet. En historik. (SvFmfT. XII, 185—211.)

Much, Matthaeus. Die Heimat der Indogermanen im Lichte der urgeschichtlichen Forschung. 2. mit Berücksichtigung der neueren Forschungen vermehrte Aufl. Berlin. 8:o. 421 s. 8 m. (1. Aufl. 1902. anm. BB. XXIX, 225—47 af A. Fick.)

Müller, Sophus. Vei og Bygd i Sten- og Bronzealderen. (Aarb. 1904, 1—64.)

— Routes et lieux habités à l'âge de la pierre et à l'âge du bronze. Traduit par E. Philipot. (Mém. de la Soc. R. des Ant. du Nord. 1903, 60—140.)

Nicolaissen, O. Undersøgelser i Nordlands amt 1903. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1903, 211—20.)

— Fortegnelse over oldsager, indkomne til Tromsø museum i 1903. (smst. 279—81.)

Nordin, Fredrik. Undersökningen af Torstensonshögen vid Forstena. (Vestergötl. FmfT. 1904, 149—51.)

Norges land og folk. IX. Nedenes amt. I. Krnia. 8:o. (Heri s. 716—22: Forhistorie.)

Norrby, Robert. Gravfältet vid Kungshöga nära Mjölby. (Meddel. från Östergötl:s Fmf. 1903, 20—22.)

Olrik, Axel. Der Sonnenwagen von Trundholm. (ZfVk. XIV, 210—15.)

Olsson, Peter. [Jämtlands läns] Fornminnesförenings förvärf. År 1901—03. (Jämtlands läns FmfT. III, 107—10.)

Petersen, Th. Fortsatte Udgravninger i Namdalen. I. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1903, 221—32.)

Rygh, K. Videnskabsselskabets oldsagsamling. Tilvækst i 1903 af sager ældre end reformationen. (Det norske Vid.-Selsk.'s Skr. 1903. No. 4.) Trondhjem 1903. 8:o. 23 s.

— — Tilvækst i 1904 af sager ældre end reformationen. (Det kgl. norske Vidensk. Selsk. Skr. 1904. No. 3.) Trondhjem. 8:o. 27 s. + 1 pl.

Salin, Bernhard. Die altgermanische Tierornamentik. Typologische Studie über germanische Metallgegenstände aus dem 4—9. Jahrhundert nebst einer Studie über irische Ornamentik. Aus dem schwedischen Manuskript übersetzt von J. Mestorf. Sthm. 4:o. 14 + 383 s. 30 m. (Anm. ZfVk. XIV, 464—66 af H. Strebel. — Cbl. 1905, 165—66 af A. Stz.)

— Vikingatidsfynd från Fornvi i Ockelbo socken, Gestrikland. (VHAAkM. 1898—99, 54—69.)

Schetelig, Haakon. Fortegnelse over de til Bergens Museum i 1902 indkomne sager ældre end reformationen. (Bergens Museums Aarbog 1903. No. 3.) 39 s.

— Fortegnelse over de til Bergens Museum i 1903 indkomne sager ældre end reformationen. (smst. No. 14.) 45 s.

Skovmand, Helge. Danevirke. (Højskolebladet 1904, 1543—54).

Statens Historiska Museum och K. Myntkabinettet. Samlingarnas tillväxt under år 1898. (VHAAkM. 1898—99, 69—104.)

— — år 1899. (smst. 104—58.)

— — år 1901. (smst. 1901—02, 79—118.)

Wessel, A. B. Stenredskaber fundne i Sydvaranger i senere aar. (Med afbildninger efter fotografier af Ellisif Wessel.) (Det norske Vid.-Selsk.'s Skr. 1903. No. 5.) Trondhjem. 8:o. 7 s.

Wibling, Carl. Drottninghögen i Helsingborg. (Ymer. XXIV, 259—80.)

Wilser, Ludwig. Die Germanen. Beiträge zur Völkerkunde. Eisenach u. Lpz. 8:o. 5 + 448 s. 6 m. (Anm. Cbl. 1904, 954—55 af R. Findeis. — DLz. 1904, 1704—08 af R. Much. — Z. f. Ethnologie XXXVI, 706—8 af P. Ehrenreich. — L'Anthropologie XV, 728 af Reclus.)

Ambrosiani, S. Några stenar med allians-vapen. (Personhist. Tidskr. VI, 93—95.)

Bonnier, I. A. Illustrerad katalog öfver Isidor Adolf Bonniers svenska myntsamling. I. Medeltidsmynt. Med 374 illustr. Sthm. 8:o. 4 + 52 s. 10 kr.

Fett, Harry. Studier over middelalderens norske sigiller. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1903, 65—106.)

Fjelstrup, Aug. Christian IV's "Brilledukater". (Ill. Tid. XLVI. Nr. 3.)
Hildebrand, Hans. De romerska denarerna i mellersta och norra Europa. (VHAAkM. 1901—02, 41—56.)
J[ensen], C. A. Peder Jensen Lodehats sekret. (Fra Arkiv og Museum II, 299—300.)
Läffler, L. Fr. Några svenska talande vapen. Nya meddelanden. (Tillägg till uppsatsen i föregående årgång.) (Personhist. Tidskr. VI, 11—24.)
Ólafsson, Arnljót. Um lögaura og silfrgang fyrrum á Íslandi. (Tímarit hins ísl. bókmentafélags XXV, 1—26.)
Thiset, A. Danske adelige Sigiller fra det 15., 16. og 17. Aarhundrede. Gjengivne ved Fototypi af Pacht & Crone. H. 22—25. Kbh. Fol. Hv. h. 4 tosp. s. + 5 tavler. 2,50 kr.
W[estma]n, K. G. Tiden för årsskiftet i svenska urkunder från slutet af 1200-talet och början af 1300-talet. (HTsv. XXIV, 146—153.)
Wimarson, Nils. Några nyfunna Lundamynt från den äldre medeltiden. (Graffyndet från Fuglie.) (HT. för Skåneland. II, 23—37.)

Aaland, Jacob. Fra fylkesthingene i Nordfjord i det 17de aarhundrede. (Skr. udg. af Bergens hist. Forening. No. 10. IX.) 20 s.
Aasmundstad, Peder. Bumærker fra Gudbrandsdalen. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1903, 253—5.)
Alkærsig, Søren. Toldgrænsen mellem Nørre- og Sønderjylland fra ældste Tid til Kvæghandelens Frigivelse 1827. (Saml. t. jydsk Hist. og Topografi. 3. R. IV, 97—128 (fortsættes).)
Ambrosiani, S. Till eldstadens historia. (Meddel. från Sv. Slöjdföreningen 1904. H. 1, 27—52.)
Andersen, S. Odense Slagterlav 1634—1904. Udgivet i Anledning af Lavets 270-Aars Jubilæum. Odense. 8:o. 71 s.
Bauer, A. Blechslagere og Løchtemagere. (Ill. Tid. XLV. Nr. 23.)
Berg, R. Snedkerlavet 1554—1904. Livet i en dansk Haandværkerorganisation gennem 350 Aar. Udgivet af Snedkerlavet i Kjøbenhavn i Anledning af dets 350 Aars Jubilæum. Kbh. 4:o. 356 s. 15 kr.
Beskrivende katalog over den kulturhistoriske udstilling i Kristiania 1901. 1. h. (Kirkeafdelingen. — Tønsberg og omegn. — Larvik og omegn. — Drammen og omegn.) Krnia. 8:o. 1901—03. 256 s. 3,20 kr.
Bjarnason, Björn. Fáein orð um íþróttir og skemtanir fornmanna. (Tímarit hins ísl. bókmentafélags XXV, 58—88.)
Bore, Erik. Tidsbilder från det forna Gellivare. (SvLm. 1904, 27—41.)
Braune, Hj. Om utvecklingen af den svenska masugnen. (Jernkontorets Annaler 1904, 1—113 + 5 pl.)
Brisman, Sven. Bidrag till riksgäldssedlarnas historia. (HTsv. XXIV, 321—27.)

Bruun, Daniel. Íslenzkir kvenbúningar. (Eimreiðin X, 1—31.)

Bugge, Alexander. Vikingerne. Billeder fra vore Forfædres Liv. Kbh. 8:o. 319 s. 4 kr. (Anm. NT. 1904, 491 af O. Montelius. — DLz. 1905, 1374—75 af K. Lehmann.)

Bull, M. Hvorledes et Frieri indlededes og en Forlovelse deklareredes i vore Forfædres Dage. (Folkebladet XXV, 69—74.)

Bøgh, Johan. Bidrag til Bergens Laugshistorie. (Særtryk af Vestl. Kunstindustrimuseums Aarbog for 1903.) Bergen. 4:o. 74 s.

Carøe, K. Fra de tyske Barberers Tid. (Bibliotek for Læger 1904, 581—88.)

Charling, O. Medeltidens klosterskolor. (Askersunds l. allm. lvk. prgr. 1904.) 14 s.

Collijn, Isak. Råd och anvisningar till en svensk bokbindare under medeltiden. (Samlaren. XXIV, 144—45.)

Det kgl. danske Postvæsen. Personalhistorisk Pragtværk. Redigeret af *Johannes Madsen.* Kbh. 4:o. (S. 21—132: Historisk Indledning af *Jacob Andersen.*)

Fabricius, Knud. En nordisk lensmands liv i det 15de århundrede. (HTsv. XXIV, 199—254, 273—300.)

Fattigvæsenet i Danmark før og nu (Kjøbstadforeningens Tidsskr. XV, 37—54.)

Feilberg, H. F. Jul. Allesjælestiden, hedensk, kristen julefest. Bd. 1. Kbh. 8:o. 363 s. 5,75 kr. [S. 81—101: gammelnordisk jul. S. 103—136: dansk jul. S. 137—161: norsk jul. S: 163—222: svensk jul.] (Anm. DLz. 1905, 2397—99 af B. Kahle. — Højskolebladet 1904, 1673—76 af Marius Kristensen. — Scandinavië-Nederland I, 187—90 af H. Willems.)

Fors, A. P. The ethical world-conception of the Norse people. Chicago. 57 s. (Anm. TfF. 3 r. XIII, 94—95 af F. Jónsson.)

Gaardboe, A. Himmerlands Rakkere. I. Aarhus. 8:o. 187 s. 2,25 kr.

Hall, Fr. Beiträge zur Geschichte der Cistercienser-Klöster in Schweden. (Cistercienser-Chronik XV, 129—48, 161—77, 191—214. 225—43, 257—73, 301—06).

Hertzberg, Ebbe. Nordboernes gamle Boldspil. (Hist. Skrifter tilegnede Ludvig Daae 1904. S. 186—220.)

Hertzsprung, Ivar. De danske klosters styrelse og økonomiske forhold samt klosterbygningerne i tiden 1202—1319. (HTda. 7 R. V, 299—364.)

Irgens, O. Et Spørgsmaal, vedkommende de gamle Nordmænds oversøiske Fart. (Skr. udg. af Bergens hist. Forening. No. 10. VII.) 20 s.

Johnsson, Per. Kulturbilder samt sagor och sägner från Östra Göinge. Kristianstad. 8:o. 113 s. 1,50 kr.

Kapitelstakster i ældre og nyere Tid. Udgivet af Statens Statistiske Bureau. (Statistiske Meddelelser. 4. R. 5. Bd. 1. H.) Kbh. 8:o. 129 s. (Anm. Nationaløkon. Tidsskr. 3 R. XII, 609—12 af A. Nielsen.)

Kielland, Jens Z. M. Efterreformatorisk kirkeinventar. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1903, 143—53.)

Krarup, Alfr. Danske Studerende i Basel. (Kirkehist. Samlinger. 5 R. II, 400—5.)

Kvindelige Folkedragter fra det vestlige Slesvig. Af *B. O.* (Ill. Tid. XLV. Nr. 47.)

Levin, H. Munkväsendet och dess betydelse för vårt lands odling. (Läsning för sv. folket 1904, 161—78, 241—63.)

Liisberg, Bering. Barselfærd i gamle Dage. (Danmark for 1905, 27—33.)

Lundbye, Peter. Haløre Marked. (HTda. 7 R. IV, 503—28.)

Madsen, Emil. De nationale Tropper, samt Hærvæsenets Styrelse i det 16. Aarhundrede. (HTda. 7 R. V, 123—223.)

Minnesskrift vid invigningen af nya posthuset i Stockholm 1903. Sthm. 1903—4. (Heri: I. Historisk återblick af *Sven P:son Lagerberg.*)

Miskow, Johan. "Rejsende". (Danske Studier 1904, 129—140.)

Mortensson, Ivar. Bondeskipnad i Norig i eldre tid. Krnia. 8:o. 94 s. 1,35 kr.

Munch, E. Danske Pigeskoler for 100 Aar siden. (Det ny Aarhundrede II, 534—47, 590—96.)

Nordlander, Johan. En visitation i Piteå trivialskola år 1683. (Pedagog. Tidskr. 1904, 351—61.)

Nyrop, C. Nogle Gewohnheiter. Et Tillæg til "Haandværkerskik i Danmark". Kbh. 4:o. 44 s. 2,50 kr.

— Helsingørske Industriforhold. (Fra Arkiv og Museum. II, 81—135.)

Olrik, Jørgen. Borgerlige Hjem i Helsingør for 300 Aar siden. Udgivet af Østifternes historisk-topografiske Selskab. H. 2. Kbh. 8:o. 92 s.

Olsson, Peter Om råmärken i äldre tider. (Jämtlands läns FmfT. III, 103—7.)

[Porst, Jul. Fr.] Malerlauget i Odense En Oversigt over dets Tilblivelse, Virksomhed og Historie gennem to Aarhundreder. Odense. 8:o. 56 s. 1 kr.

Roede, H. C. Nogle Oplysninger om danske Hattemagerlaug. (Tidsskr. f. Industri. V, 257—60.)

Rørdam, Holger Fr. Reformer i det lærde Skolevæsen i Christian VI's Tid. (Kirkehist. Samlinger. 5. R. II, 485—543 (forts.).)

Scharffenberg, Johan. Bidrag til de norske lægestillingers historie før 1800. I. Bergens stadfysikat. (Norsk magazin f. lægevid. 1904, 225—95.)

— — II. Kristiania stadfysikat. (smst. 1329—84.)

Schück, Henrik. Ur gamla papper. Populära kulturhistoriska uppsatser. Ser. 6. Med illustrationer. Sthm. 8:o. 220 s. 3 kr.

Skappel, S. Træk af det norske Agerbrugs Historie i Tidsrummet 1660—1814. Kria. 8:o. 109 s. 1 kr.

Sommarin, Emil. Skråtvånget. Ett blad ur den svenska arbetsklassens äldre historia. Sthm. 8:o. 30 s. 0,25 kr. (Studentföreningen Verdandis småskr. 124.)
Svederus, M. B. Bidrag till kännedomen om Sveriges bergshandtering under Karl IX:s tid. (Jern-Kontorets Annaler 1903, 1—81.)
Þorláksson, Guðbrandur. Morðbréfabæklingur. III. 1608. Sögufélag gaf út. S. 123-172. Rvík. 8:o.
Troels-Lund. Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarhundrede. Folkeudgave. H. 25—40 (slut-h.). Kbh. 8:o. Hv. h. 80 s. 0,50 kr.
Warburg, Karl. Förbudet mot 1820 års talsällskap. Ett bidrag till den svenska föreningsfrihetens historia. (HTsv. XXIV, 31—64.)
Winge, Paul. Fattigvæsenets Stilling til Sindssygeplejen 1537—1851. Krnia. 8:o. 71 s. + 2 bl. 1,25 kr. (= Forhandlinger i Vidensk.-Selsk. i Chrnia. 1904. Nr. 2.)

Ahrenberg, Jac. Några dokument till vår konst- och kulturhistoria. Samlade, tecknade och ordnade i och för klargörande af frågan om restauration af Åbo slott. (SvFmfT. XII, 105—168.)
Ambrosiani, Sune. Medeltida kyrklig byggnadskonst i Sverige. Sthm. 8:o. 60 s. 1 kr. (Anm. HTsv. XXV. Granskn. 21—22 af O. J[ans]e.)
— Takstolsfotens uppkomst. (SvFmfT. XII, 214—21.)
Fenger, L. Om birgittinerkirkernes indretning i Vadstena, Maribo og Mariager. (NT. 1904, 543—60, 607—23.)
— St. Nicolaus, Hellig Niels og St. Klemens eller om Aarhus' Domkirkes Chor. (Kirkehist. Samlinger. 5 R. II, 645—59.)
Gotländska kyrkor i ord och bild, utg. af Gotlänningens redaktion. Ser. 6 (slut). S. 277—330. Visby. 1903. 4:o. 1,50 kr.
Helms, J. Ribe Domkirke. (Ill. Tid. XLV. Nr. 46.)
Kalkmalerier i Tørring Kirke. (Architekten VI, 150—51.)
Kielland, Jens Z. M. Aardals kirke i Sogn. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1903, 176—7.)
— Forskjellige bemærkninger om vore middelalderlige kirker. (sst. 250—3.)
Kinsarvik, Lars og *Koht, Halvdan.* Gamall norsk prydkunst. Med 12 teikningar ved Lars Kinsarvik. Oslo. 8:o. 31 s. 0,30 kr. (Norske folkeskrifter. 16.)
Kornerup, J. Gamle Kristusbilleder i vore Kirker. (Kirkehist. Samlinger. 5 R. II, 230—38.)
Kunstakademiets Opmaalingsarbejder ved *Hans J. Holm.* I. Danske Herreborge fra det 16de Aarhundrede. Teksten af *Francis Beckett.* Avec un résumé en francais. Kbh. fol. 52 tosp. s. + 53 tvl. 30 kr. (Anm. Fra Arkiv og Museum II, 295—99 af C. A. J[ensen]. — Architekten VI, 273—76.)
Lindström-Saxon, Johan. Jämtlands läns kyrkor i ord och bild. Sthm. 8:o. 82 s. 1,50 kr.

Lorenzen, Vilh. Franciskanerkirker i Danmark, Bidrag til Forstaaelsen af et Stykke dansk Gotik. (Kirkehist. Samlinger. 5 R. II, 372—99.)

— Toskibede Kirker i Danmark. (Architekten VI, 477—83, 485—91.)

Løffler, J. B. Dalum Klosterkirke. (Aarb. 1904, 316—20.)

Nordhagen, Olaf. Nogle bemerkninger om Ringsaker kirke. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1903, 243—7.)

Oppermann, Th. Moderne Restaureren af ældre Bygninger. Ribe Domkirke. (Tilskueren. 1904, 851—62.)

Roosval, Johnny. Om altarskåp i svenska kyrkor och museer ur mäster Jan Bormans verkstad i Bryssel. Sthm. 8:o. 75 s. + 12 bl. med 51 bill. 5 kr. (= Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. XIII.)

Rydbeck, Otto. Medeltida kalkmålningar i Skånes kyrkor. Lund. 4:o. 156 s. + 10 pl. 5 kr.

Sauermann, Ernst. Die mittelalterlichen Taufsteine der Provinz Schleswig-Holstein. Lübeck. 8:o. 72 s. mit 52 abb. + 1 karte. 10 m. (Anm. Cbl. 1905, 900 af V. S.) Heraf 31 s. også som diss. Heidelberg.

Schirmer, Herm. M. Mere om vore ældste kirkebygninger og vidre frem. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1903, 1—64.)

Sinding-Larsen, H. Holt, Fon og Hillestad Kirker samt Stenhuset paa Gran. (Foren. t. norske fort. bev. Aarsb. f. 1903, 178—204.)

Storck, H. Jydske granitkirker. Et genmæle. NT. 1904, 261—2.)
Francis Beckett. Jydske granitkirker endnu en gang. (smst. 351—2.)

Tegninger af ældre nordisk Architektur udg. af *H. Storck.* 4. Samling. 3. Række. H. 1—5. Kbh. Fol. H. h. 3 tavler. 1,25 kr.

Þórðarson, Mattías. Øgmundarbrík. (Árbók hins ísl. fornl. 1904, 24—27.)

Uldall, F. Kirkeklokkerne fra Middelalderen i Danmark, særlig i Thy. (Kirkehist. Samlinger. 5. R. II, 220—29.)

Upmark, Gustaf. Svensk byggnadskonst 1530—1760. Sthm. 4:o. 10 + 220 s. + 100 pl. 30 kr.

Weibull, Lauritz. Anteckningar till Skånes konsthistoria. (HT. för Skåneland. II, 97—104.)

Asbjörnsen, P. Chr. og *Moe, Jørgen.* Norske Folke-Eventyr. Fællessamlingen. 7. Udg. revideret ved *Moltke Moe.* 1. Bd. 15 + 227 s. 2. Bd. 5 + 216 s. Krnia. 8:o. Hv. bd. 2 kr.

Beskrivelse af gamle danske Folkedanse. Udgivet af Foreningen til Folkedansenes Fremme. H. 1. Kbh. 8:o. 32 s. 0,75 kr.

Bjørndal, Martin. Eventyr og segner. (Syn og Segn X, 79—83, 114—19.)

— Fraa Trollheimen. (smst. 310—25.)

Bödtker, A. Trampe. Parténopeus de Blois. Étude comparative des versions islandaise et danoise. Krnia. 8:o. 55 s. 1,60 kr. (= Vidensk.-Selsk. Skr. II. Hist.-filos. Kl. 1904. No. 3.)

Danmarks gamle Folkeviser. Danske Ridderviser. Efter Forarbejder af *S. Grundtvig* udgivne af *A. Olrik*. 2. bd. 4. (slut-)h. S. 433—578. Kbh. 4:o. 2,50 kr.

Draumkvæde. Et digt fra middelalderen. Publikation n:r 1, udgivet af Forening for norsk bogkunst. Teksten redigeret af *Moltke Moe*. Illustreret af Gerh. Munthe. Krnia. 4:o. 14 upag. s. Indb. i perg. 30 kr.

En nyfunden legendevise: Flugten til Ægypten. (Danske Studier 1904, 38—41.)

Endnu en legendevise: De syv børnesjæle. (smst. 110.)

1500- och 1600-talens visböcker utg. af *Adolf Noreen* och *J. A. Lundell*. VI. Kungl. Bibliotekets visbok i 8:o. H. 1. S. 111—174. Uppsala. 8:o. (Skr. utg. af Sv. Litteratursällskapet. VII: 6.) (= SvLm. 1904. H. 5.)

Fett, Harry. Musik-instrumenter. Katalog. (Norsk Folkemuseums særudstilling nr. 2.) Krnia. 8:o. 80 s. 0,50 kr.

Fra sagnenes dyreverden: valravn. (Danske Studier 1904, 216—18.)

Gamla bryllupssongar samla av *Ole Ville*. Nasjonale folkeleikar og bollerim. Utgjeve av *P. M. Gjærder*. Volden. 8:o. 44 s. 0,50 kr.

Gamle ræggler og rim ved *Sven Gjems*. Med billeder af Jacob Sømme. Krnia. 4:o. 31 s. 1,50 kr.

Henrici, Ida. Sägner om Ålleberg. (Vestergötl. FmfT. 1904, 152—55.) — *Sven Lampa*. Tillägg. (smst. 156.)

Jakobsen, Jakob. Færøsk sagnhistorie med en indledende oversigt over øernes almindelige historie og literatur. Thorshavn. 8:o. 81 s. 2 kr.

Jakobsen, J. P. Smedens Mortensgilde. Et Billede af Livet i Østjylland for 25 Aar siden. (Danske Studier 1904, 225—231.)

Johnsson, Per. Sägner från Östra Göinge. (SvLm. 1904, 108—15.)

Klockhoff, O. Samsonsvisan. (Nord. Studier tillegnade Adolf Noreen. s. 287—308.)

Kobberstad, Nora. Folkemuseets ringdanse Krnia. 8:o. 12 s. 0,25 kr.

Kristensen, Evald Tang. En gammel Skjæmtevise fra S . . . . . jylland· (Sprogforeningens Almanak for 1905, 45—48.)

Laub, Thomas. Vore folkevise-melodier og deres fornyelse. (Danske Studier 1904, 177—209.)

Lehmann, E. Om Almueskikke og Eventyr. (Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning. Nr. 77.) Kbh. 8:o. 14 s. 0,20 kr.

McDonald, Allan. The Norsemen in Uist Folklore. (Sagabook of the Viking Club. III, 413—34.)

Meijboom, Marg. Deensche volksliederen. (Scandia I, 5—7, 98—104.)

Norges land og folk. IX. Nedenes amt. I. Krnia. 8:o. (Heri s. 558—84: Overnaturlige væsener og overtro. S. 584—616: Stev, digtning og sagn.)

Norsk visefugg. Samla og utgjevin av *Richard Berge*. Med tonar nedskrivne av Arne Eggen. Kria. 8:o. 274 s. 5 kr.

Jónsson, Brynjólfur. Rannsókn í Þverárþingi sumarið 1903. (Árbók h. ísl. fornleifafélags 1904, 1—17.) — Um Laugar í Hörðudal. (smst. 17—18.) — Um blóthússtóft á Þyrli. (smst. 18.) — Um Haugsnesshauginn. (smst. 19.) — Um Stykkisvöll. (smst. 19—20.)

Karsten, T. E. Några bidrag till Österbottens uppodlingshistoria. (Joukahainen. Album utg. af Österbottniska afdeln. XII, 273—93.)

Kornerup, J. Helligaandshuset i Faaborg og dets Kirke. (Kirkehist. Samlinger. 5. R. II, 209—20.)

la Cour, V. Holbæk Slot. Frederikssund. 8:o. (17 s.)

Larsen, Amund B. Om folk og sprogforhold på Færøerne. (Scandia. I, 70—72.)

Lemche, Søren. Vallø Slot. (Architekten. VI, 333—37, 341—45, 357—64, 369—76, 401—5, 409—14.)

Liisberg, Bering. Konsistoriebygningen i Universitetsgaarden. (Architekten. VI, 281—87, 289—92, 300—3.)

Ljungh, J. Fjelkinge i forna dagar. Historiska och genealogiska anteckningar. Bidrag till en sockenbeskrifning. Helsingborg. 8:o. 136 s.

Mackeprang, M. Anholt för Per Pårs. (Danske Studier 1904, 218—19.)

Meyer, Hilbrandt. Samlinger til den Berømmelige og Navnkundige Norske HandelStad Bergens Beskrivelse. 1. Bind. Skrevet udi Aaret 1764. Udg. af Bergens historiske Forening ved *B. E. Bendixen.* H. 1. 52 s. + 1 prospekt. Bergen. 8:o. [Tillæg til Foreningens Aarbog.]

Minnesskrift vid invigningen af nya posthuset i Stockholm 1903. Sthm. 1903—4. (Heri: III. Posthusen i Stockholm 1636—1903 af *Sven P:son Lagerberg.*)

Modin, Erik. Några drag ur en Hälsingebygds [Hogdals] historia och natur. (Sv. Turistföreningens Årsskrift. 1904, 180—98.)

Mollerup, W. Kjøbenhavnske Fortidsfund. (Kbhvns Vejviser 1904, 90—96.)

Moritz, Eduard. Die geographische Kenntnis von den Nord- und Ostseeküsten bis zum Ende des Mittelalters. 1. Teil. (Bis zum 13. Jahrhundert.) (Wissensch. Beilage zum Jahresbericht der Sophienschule zu Berlin. Ostern 1904.) Berlin. 4:o. 29 s. (Anm. DLz. 1904, 3046—47 af G. Knaack.)

Nielsen, C. V. Lidt om Københavns tredje og fjerde Raadhus. (Ill. Tid. XLV. Nr. 30.)

Olafsen, O. Fogder i Hardanger indtil omkring 1800. (Skr. udg. af Bergens hist. Foren. N:o 10. I.) 31 s.

Olsson, Peter. Om Jämtlands och Herjeådalens forna gränser. (Jämtlands läns FmfT. III, 97—103.)

Pedersen, P. Storgaard. Hardsyssel. (Omtrent det nuværende Ringkjøbing Amt.) En middelalderlig Studie. Ringkjøbing. 8:o. 158 s.

Petersen, Thade. Rømø. Et Bidrag til Øens Historie og Beskrivelse. (Sønderjydske Aarbøger 1904, 217—273.)

Plünneke, C. Fredriksstad indtil det 20de Aarhundrede. Retslig og kommunal Administration. 1. Del. Krnia. 8:o. 95 s. 1,75 kr.

Quellen zur Geschichte des Bistums Schleswig. Hrsg. von *Reimer Hansen* u. *Willers Jessen.* Kiel. 8:o. (10) + 447 s. + 1 kort. (= Quellensammlung der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte. Bd. 6.) 10 m.

Quisling, J. L. Gjerpens prestegjeld og presters historie. H. 1. Skien. 8:o. 32 s. 0,40 kr.

Ribe Domkirke eller "Vor Frue i Ribe". Vejledning for besøgende. Ribe. 8:o. 32 s. 0,50 kr.

Ruuth, J. W. Viborgs stads historia. H. 3—5. S. 219—506 + 1 karta + 1 pl. Hfrs. 8:o. För h. 1,50 m.

Saxén, Ralf. Onomatologiska bidrag till belysande af den svenska befolkningens äldre utbredning i Egentliga Finland. (Nord. studier tillegnade Adolf Noreen. s. 39—45.)

Schoener, G. Die Insel Gotland. (Globus LXXXVI, 112—15.)

Stenholm, J. P. Bidrag til Aalborg Bispedømmes Historie. Udgivet i Anledning af 350-Aars-Dagen for Aalborg Bys Ophøjelse til Stifthovedstad. Aalborg. 8:o. 180 + 64 s. 2,50 kr.

— Aalborg Klosterhistorie. Bidrag til Aalborg Bys Historie i Middelalderen. 1. Del. Aarhus. 8:o. (6) + 120 s. 1 kr.

Thoroddsen, Þorvaldur. Landfræđissaga Íslands. Hugmyndir manna um Ísland, náttúruskođun og rannsóknir, fyrr og síđar. IV, 2. S. 161—410 + 4 s. Kph. 8:o.

Wallin, Väinö. Tampereen kaupungin historia. D. 1. Tampereen historia Ruotsin aikana. [Tammerfors stads historia under svenska väldet.] Tammerfors. 1903. 8:o. 309 s. + 3 kart. + 1 pl.

Wiklund, K. B. Namnet Luleå och de forna nationalitetsförhållandena i Norrbotten. (Ymer. XXIV, 180—86.)

Wrangel, F. U. Stockholmiana. 3:e samlingen. Anteckningar. Sthm. 4:o. 121 s. + 24 pl. 7,50 kr.

Vågman, O. Vreta kloster. Historik jämte vägledning vid besök i Vreta klosters kyrka och dess omgifning. Sthm. 8:o. 103 s. 1,25 kr.

Østeraat Herresæde fra det 11te Aarhundredes Begyndelse til vore Tider. Udg. af *Axel Johannessen.* I. Historie og Beskrivelse ved *O. H.* II. Fru Inger til Austraat og hendes Døtre ved *Henr. Mathiesen.* Trondhjem. 4:o. 59 s. 3,50 kr.

Tillæg.

Anmeldelser af tidligere udkomne arbejder.

Austfirđinga sǫgur udgivne for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *J. Jakobsen* Kbh. 1902—3. 8:o. (Anm. Cbl. 1905, 1067—68 af —bh—.)

Berg, Ruben G:son. Om den poetiska friheten i 1800-talets svenska diktning. Studier i svensk värs. Akad. afh. Gbg. 1903. 8:o.

(Anm. Arch. CXIII, 400 af A. Heusler. — Pedagog. tidskr. 1904, 310—19 af N. Beckman.)

Björkman, Erik. Scandinavian Loan-Words in Middle English. Part 1—2. Halle. 1900—2. 8:o. (Anm. Litbl. XXV, 361—64 af W. Horn.)

Christensen, W. Dansk Statsforvaltning i det 15. Århundrede. Kbh. 1903. 8:o. (Anm. Cbl. 1905, 129 af A. L.)

Die lieder der Edda hrsg. von *B. Sijmons* und *H. Gering.* 2. band. *Hugo Gering.* Vollständiges wörterbuch zu den liedern der Edda. 2. abt. Halle. 1903. 8:o. (Anm. GgA. 1904, 177—196 af R. Heinzel.)

Eddica minora. Dichtungen eddischer Art aus den Fornaldarsögur und anderen Prosawerken zusammengestellt und eingeleitet von *Andreas Heusler* und *Wilhelm Ranisch.* Dortmund. 1903. 8:o. (Anm. Arch. CXII, 398—401 af Rolf Nordenstreng.)

Fagrskinna. Nóregs kononga tal, udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson.* Kbh. 1902—3. 8:o. (Anm. Cbl. 1905, 1067—68 af —bh—.)

Friðþjófs saga ins frækna, hrsg. von *Ludvig Larsson.* Halle. 1901. 8:o. (Anm. AfdA. XXIX, 322—24 af W. Ranisch.

Friesen, Otto von. Bidrag till den nordiska språkhistorien. Upsala. 1901. 8:o. (Anm. Litbl. XXVI, 196—97 af E. Mogk.)

Færøske folkesagn og æventyr udgivne ved *Jakob Jakobsen.* Kbh. 1898—1901. 8:o. (Anm. AfdA. XXIX, 299—303 af B. Kahle.)

Gigas, E. Katalog over det store kongelige Bibliotheks Haandskrifter vedrørende Norden, særlig Danmark. — Udgivet af det st. kgl. Bibliothek. Bd. 1. Kbh. 1903. 8:o. (Anm. CfB. XXI, 412 af D. Schäfer.)

Gotzen, Joseph. Über die Bárðar saga Snæfellsáss. Inaug.-diss. Berlin. 1903. 8:o. (Anm. Ark. XXI, 386—92 af H. Hungerland.)

Haandværksskik i Danmark. Nogle Aktstykker samt nogle Oplysninger om Handwärksgebrauch und Gewohnheit, som et Forsøg udgivne af *C. Nyrop.* Kbh. 1903. 8:o. (Anm. Nationaløkonom. Tidskr. 3. R. XII, 286—304 af R. Berg. — Danske Studier 1904, 222—24 af E. Rørdam.)

Hallendorff, C. Vårt folks historia. Sthm. 1902—03. 8:o. (Anm. Pedagog. tidskr. 1904, 76—82 af A. Rfs.)

Herrmann, Paul. Nordische Mythologie in gemeinverständlicher Darstellung. Lpz. 1903. 8:o. (Anm. TfF. 3 r. XIII, 46—48 af K. Mortensen. — Ark. XXI, 395—400 af Finnur Jónsson.) 4

Jónsson, Finnur. Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie. Bd. 2—3. Kbh. 8:o. 1901—2. (Anm. Litbl. XXV, 228—30 af W. Golther.)

Kauffmann, Fr. Balder. Mythus und Sage nach ihren dichterischen und religiösen Elementen untersucht. Strassburg. 1902. 8:o. (Anm. Litbl. XXVI, 190—95 af E. Mogk.)

Lönborg, Sven. Sveriges karta. Tiden till omkring 1850. Uppsala. 1903. 8:o. (Anm. Z. d. Ges. f. Erdkunde zu Berlin 1904, 463—65 af W. Stavenhagen.)

Meyer, Elard Hugo. Mythologie der Germanen. Gemeinfasslich dargestellt. Strassburg. 1903. 8:o. (Anm. IFAnz. XVI, 21—23 af E. Mogk.)

Müller, Sophus. Solbilledet fra Trundholm. (Nordiske Fortidsminder I, 303—22.) (Anm. Arch. f. Religionswissenschaft VIII, 120 23 af Fr. Kauffmann. — Arch. f. Anthrop. NF. II, 64—66 af H. Seger.)

Nordiske Fortidsminder, udg. af det kgl. Nordiske Oldskriftselskab. Avec des résumés en français. 1. Bd. Kbh. 4:o. 1890—1903. (Anm. NT. 1904, 419—23 af O. Montelius.)

Noreen, Adolf. Spridda studier. 2:a samlingen. Populära uppsatser. Sthm. 1903. 8:o. (Anm. Litbl. XXV, 320—21 af A. Gebhardt.)

Olrik, A. Om ragnarok. (Aarb. 1902, 157—291.) (Anm. Litbl. XXV, 5—7 af W. Golther. — Folk-Lore XV, 365—67 af L. Winifred Faraday.)

— Danmarks heltedigtning. En oldtidsstudie. 1. del. Rolf krake og den ældre Skjoldungrække. Kbh. 1903. 8:o. (Anm. Ark. XXI, 276—80 af W. Ranisch. — Godlandsk Budstikke V, 22—23 af E. R[ørdam].)

Olsen, Magnus. Tre orknøske runeindskrifter (Maeshowe XXIII, XVIII og XVI.) (Chria. Vidensk. Selsk. Forh. for 1903. No. 10.) Krnia. 8:o. (Anm. TfF. 3 r. XIII, 32—33 af F. Jónsson.)

Pipping, Hugo. Gotländska studier. Uppsala. 1901. 8:o. (Anm. Litbl. XXVI, 195—96 af E. Mogk.)

— Bidrag till Eddametriken. Hfrs. 1903. 8:o. (= Skr. utg. af Sv. Lit.-sällsk. i Finland. LIX.) (Anm. IFAnz. XVI, 23—26 af M. Kristensen. — TfF. 3 r. XIII, 137—141 af K. Mortensen. — Ark. XII, 89—91 af Nat. Beckman.)

Sarauw, Georg F. L. En Stenalders Boplads i Maglemose ved Mullerup, sammenholdt med beslægtede Fund. Bidrag til Belysning af Nystenalderens Begyndelse i Norden. (Aarb. 1903, 148—315.) (Anm. Zentralbl. f. Anthr. IX, 248—49 af J. Mestorf.)

Schönfeld, E. Dagobert. Der isländische Bauernhof und sein Betrieb zur Sagazeit. Nach den Quellen dargestellt. Strassburg. 1902. 8:o. (Anm. ZfdPh. XXXVI, 286 af H. Gering.)

Schoning, O. Dødsriger i nordisk Hedentro. (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning. Nr. 57.) Kbh. 1903. 8:o. (Anm. Arch. f. Religionswiss. VIII, 124—25 af Fr. Kauffmann.)

Sveriges historia intill tjugonde seklet. Utg. af *Emil Hildebrand.* Med talrika illustrationer och kartor. Afdeln. 1. *O. Montelius.* Forntiden. Sthm. 1903. 8:o. (Anm. Pedagog. tidskr. 1904, 35—41 af Nils Höjer.)

Tamm, Fr. Sammansatta ord i nutida svenskan, undersökta med hänsyn till bildning av förleder. Uppsala. 8:o. 1900. (= Skr.

utg. af K. Hum. Vet. Samf. i Uppsala. VII: 1.) (Anm. Litbl. XXV, 185—87 af L. Sütterlin.)

Walde, Alois. Die germanischen Auslautsgesetze. Eine sprachwissenschaftliche Untersuchung mit vornehmlicher Berücksichtigung der Zeitfolge der Auslautsveränderungen. Halle. 1900. 8:o. (Anm. Litbl. XXVI, 145—48 af Bartholomae.)

Wimmer, Ludv. De danske runemindesmærker. Bd. 2. Runestenene i Jylland og paa øerne (undtagen Bornholm). Kbh. 1899—1901. 4:o. (Anm. Litbl. XXV, 265—70 af E. Mogk. — VHAAkM. 1901—02, 1—16 af Erik Brate.)

Historiska bidrag till svensk språkforskning.

I. Spår av nasalvokaler i fornsvenska literaturspråket.

Som bekant användas nasalerade vokaler i stor utsträckning i det samnordiska språket och även i den av runinskrifter representerade förliterära fornsvenskan. Däremot har det hittills icke blivit ådagalagt, att nasalvokaler levde kvar i det fornsvenska literaturspråket.

Jag anser mig emellertid kunna visa, att spår av nasaliteten dialektiskt finnas kvar även i detta.

Så är fallet i vissa ändelser.

Inledningsvis erinrar jag om att redan i Rök-inskriftens språk (omkring 900) *a* var nasalerat i infortisstavelser framför kvarstående nasal konsonant, t. ex. **faikiąn** (= *fæigiąn*, ack. sg. m. av isl. adjektivet *feigr*). Vid denna tid hade däremot hvarken i fortis- eller i infortis-stavelse ännu en föregående nasal konsonant meddelat sin nasalitet till efterföljande vokal, utan det heter i Rök-inskriften **nabnum** (*'nafnum'*), **runaʀ** (*'rúnaʀ'*), **numnaʀ** (*'numnaʀ'*) etc. Först senare inträder nasalering av vokal e f t e r nasal konsonant. Den finnes emellertid t. ex. i Frösö-inskriften (omkring 1050) med **runąʀ**, **kristną** (*'kristna'*) etc. och även åtminstone i stavelser med fortis, semifortis och s t a r k levis hos den gamle isländske grammatiker, som omkring 1140 författat den älsta grammatiska avhandlingen i Snorra-Eddan, t. ex. *mér* dat. 'mig', nom. pl. m. *framer* 'fräcka' (Kock i Ark. nf. XII 188 f.).

Vidare erinrar jag om att i vissa fsv. urkunder finnes en vokalbalans *a* : *å* (av äldre *a* : *ā*). Detta är fallet i Cod. Ups. Cat. Benz. no. 23 från omkring år 1500, där man har

rækna etc. med *a*, men *skipaat* (part. till *skipa*), *talaadhe* 'talade' etc. med *aa*, uttalat *å* (*skipåt*, *talådhe*). I vissa andra handskrifter betecknas denna ändelse-vokal *å* med tecknet *o* i t. ex. *bæro* 'bära', *dræpo* 'dräpa', *gøro* 'göra' etc. Se Kock i Ark. IV, 87 ff., K. H. Karlsson (och Noreen) i Ark. nf. I, 166 f., Beckman ib. V, 92 ff.

Den av Hyltén-Cavallius utgivna Sagan om Didrik af Bern är tryckt efter Skokloster-handskriften nr 115, 116, 4:o från början av 1500-talet. För nasaleringsfrågan har jag genomgått 80 sidor i detta avtryck (som citeras efter sida och rad), nämligen s. 224—303.

Här användes ganska ofta ändelse-vokalen *o* i st. f. den normala fornsvenska ändelse-vokalen *a*. Ett och samma ord kan visserligen skrivas stundom med *o* och stundom med *a*, men däremot är användningen av ändelse-vokalen *o* i st. f. normalt *a* så till vida konsekvent, som *o* förekommer blott i ett par ordgrupper, och företrädesvis endast i en noga begränsad ordgrupp.

Ändelse-vokalen *o* i st. f. väntat *a* finnes nämligen blott:

1) i andra stavelsen av kortstaviga ord, i hvilka en nasal konsonant efterföljer eller föregår (eventuellt både efterföljer och föregår) denna ändelsevokal:

samon 'samman' 232, 19; 237, 11; 245, 7; 254, 13; 255, 13; 255, 16; 293, 23; 297, 1; 297, 18; 302, 5; *samon lagdho* 289, 2; *somon* (med assimilation av första stavelsens vokal med vokalen i andra stavelsen) 289, 19; 297, 9.

hædhon 'hädan' 263, 3; 264, 10; 301, 9 (om den korta rotvokalen i isl. *heþan* se Bugge hos Fritzner[2] III, 1108).

hwadon 'hvadan' 234, 24.

sid(h)on (*Sidon*) 'sedan' 229, 6; 233, 22; 234, 3; 242, 12; 263, 16; 270, 8; 288, 19; 299, 9; 301, 10; 297, 17; *syd(h)on* (*Sydhon*) 'sedan' 224, 4; 228, 13; 256, 23 etc. Tillsamman *sid(h)on*, *sydhon* 25 ggr.

liffuondis 'levande' 289, 10; 294, 28.

sporona 'sporrarna' 233, 11; 281, 26; 293, 17.

komo 'komma' 238, 1; 245, 3; 247, 12; 254, 24; 256, 2; 263, 10; 284, 7; 289, 10; 301, 10; *kommo* 'komma' (med förlängt *m*-ljud) 263, 7.

kono nom. sg. 'kvinna' 225, 14; 234, 26; 277, 12; aff *samo* troldom 234, 27; i thz *samo* kloster 296, 23.

gamol(l) nom. sg. m. 'gammal' 237, 27; 274, 1; 287, 4; 297, 25.

Nom. pl. *somo* 'somliga' 277, 9 hör hit, i fall det är ack.-formen *soma* (> *somo*), som inträngt i nom., men troligen är *somo* skrivfel för *some* [1]).

Uttalet *hædhon*, *samon*, *hwadon*, *sidhon* med *o*- (*å*-)ljud i ultima bekräftas av det nuvarande Vätömålet. Här uttalas nämligen enligt Schagerström i Sv. landsm. II nr 4 s. 17 *ädå* 'hädan', *dädå* 'dädan', men däremot (så vitt man av Schagerströms redogörelse för målet kan dömma) icke *å* för *a* i andra stavelsen av andra kortstaviga ord [2]).

2) i följande kortstaviga ord, utan att en nasal konsonant föregår eller efterföljer ändelse-vokalen: *giffuo* (*gyffuo*) 'giva' 237, 11; 246, 13; 266, 14; 267, 5; 274, 7; — *haffuo* 'hava' 277, 20 — *kopor* 'koppar' 279, 7 — *tagho* 'taga' 291, 10 — *dagho* ack. pl. 'dagar' 297, 20 [3]). — Även anträffas *sparo* 'spara' 242, 4.

---

[1]) *haffwo wi* 254, 16; 254, 17 har tydligen uppstått ur *haffwom wi* (*haffuom wi* t. ex. 254, 26) med förlust av *m* framför *v* liksom i isl. *hǫfu(m) vér* etc.

[2]) I sin uppsats Om svenska bär- och fruktnamn på *-on* s. 11 anför Schagerström från skilda fornsvenska skrifter exempel på ord med ändelsen *-on* i st. f. väntat *-an*, av hvilka exempel åtskilliga äro från Didrik, såsom *sidhon*, *vndhon* etc. Hans förslag att förklara ändelsen *-on* i st. f. *-an* är tydligen oriktigt. Han tänker sig nämligen, att *sidhan*, *undan* etc. skulle hava fått *-on* från ord sådana som *bundan* : *bundon* 'kärfve', där växlingen sedan gammalt användes. Det är dock omöjligt, att substantiv sådana som *bundan* skulle i detta avseende kunnat påvärka partiklar sådana som *sidhan*.

[3]) Hit höra kanske även följande former, hvilka dock i alla händelser

3) dessutom i *vnd(h)on* (*wndon*) 'undan' 250, 22; 293, 24; *vndon flyy* 266, 3 — *stondhondhe* 'stående' 301, 23 — *svæno* 'svenner' 299, 23; *svænona* 'svennerna' 299, 27.

Ovanstående fakta visa, att bland ord med ändelse-vokalen *o* i st. f. väntat *a* de av typen *sidhon* 'sedan', *komo* 'komma' äro *i överväldigande majoritet*, d. v. s. kortstaviga ord med en gång genom bredvidstående nasal konsonant nasalerat *a*.

Till frågans belysning anför jag från de genomgångna sidorna blott några få exempel på ord med ändelsevokalen *a*

a) i långstaviga ord bredvid kvarstående nasal konsonant: *hema* 'hemma' 267, 19; *winna* 259, 28, *qwinna*, *tiæna*, *annars*, *hempnas*, *heman* 'hemifrån', *annan*, *jnnan før* — *dywpan* 281, 9, *wtan* 257, 23, *gamblan*, *storan*, *godhan*, *raskan*, *mellan* etc. etc.

b) i kortstaviga ord, utan att nasal konsonant står bredvid ändelsevokalen: *liffua* 'leva' 259, 9, *liffuath* 266, 21, *wara* 'esse', *ætha* 'äta', *daga* 261, 9, *taga* 266, 25, *bæra*, *fara*, *tala*, *witha* 'veta', *dræpa*, *loffuath* etc. etc.

Dylika ord finnas på hvarje sida.

Under dessa förhållanden är det självklart, att den en gång (i alla händelser i den förliterära fornsvenskan) använda nasaleringen av ändelse-vokalen *a* i ord sådana som *siþą̃n* 'sedan', *komą̃* 'komma' står i kausalsammanhang med ändelsevokalen *o* i de ovan under mom. 1 anförda *sidhon*, *komo* etc.

Användningen av ändelsevokalen *o* i *sidhon*, *komo* etc. uppfattar jag på följande sätt.

delvis bero på skrivfel och därför äro osäkra. *løgho* 260, 21 fattas av Söderwall i hans ordbok såsom stående i st. f. *logha* (oblik kasus till *loghi* 'låga'). *alla dragor* anträffas 283, 22 i st. f. *alla draka* (eller *drakar* 'drakar') såsom ack. pl. Då formen *en draka* förekommer 283, 21 såsom nominativ, är det kanske ej alldeles omöjligt, att man till en dylik nominativ sg. kunnat nybilda en pl. på *-or* efter mönstren *krubba* : *krubbor* etc. Hällre än att med utgivaren antaga, att *drodho* 250, 24 är fel för *trædha*, bör man väl antaga, att det är skrivfel för *drogho* eller *dragho* = *dragha*.

Under samnordisk tid och under fornsvenskans älsta period hade kortstaviga ord (*siþān*, *komā*, *talā* etc.) lång eller halvlång vokal i ultima (här betecknad med längdtecken). I de flesta trakter förkortades ultimas långa *a*-ljud så tidigt, att man fick *siþan*, *koma*, *tala* med kort ultima, innan i någon ställning långt *ā*-ljud (i *lāgher* > *lågher* 'låg' etc.) övergått till *å*. Därför ha vi i riksspråket *sedan*, *komma*, *tala* med *a* (ej *å*) i ultima.

I andra trakter kvarstod det långa eller halvlånga *a*-ljudet i *sidhān*, *komā*, *talā* etc. så länge, att övergången *ā* > *å* hade inträtt i alla ställningar, innan ultima-vokalen förkortades, och man fick alltså *sidhån*, *komå*, *talå*. Representanter för dylika bygder äro handskrifter, där man finner de ovan s. 333 f. nämnda stavningarna *talaadhe* 'talade' eller *bæro* 'bära' etc.

Det fanns emellertid även en tredje möjlighet. Naturligtvis behöver det långa *ā*-ljudet icke hava övergått till *å* samtidigt i alla ställningar. Mycket tidiga skrivningar sådana som *swo*, *boþe* 'både' etc. visa fastmer, att *ā* blev till *å* tidigare invid en labial konsonant än invid en icke labial konsonant (Kock i Ark. nf. XI, 215). Nu veta vi vidare, att långt *ā*-ljud icke i fornsvenskan var underkastat yngre enkelt *u*-omljud (i t. ex. preterit. pl. *stālu*, *stālo* 'stulo'), men att det långa *ā*-ljudet i detta språk övergick till *ǭ* (det är *å*) och vidare till *ō*, när ett *u*-ljud följde i nästa stavelse, och när *ā*-ljudet tillika var nasalerat, t. ex. dat. sg. *hānum* > *hǭnum* > *hōnum* (kombinerat yngre *u*-omljud; Kock i Ark. nf. VI, 291). Alltså framkallade i fornsvenskan nasaliteten en utveckling från *ā* till *ǭ* (det är *å*) under förhållanden, då ett onasalerat *ā* kvarstod.

Förhållandet har varit ett väsentligen likartat i orden *sidhān* > *sidhon* etc. i Didriks saga. I den dialekt, som denna handskrift representerar, uttalade man en gång (liksom i andra dialekter) *siþān*, *komā*, *talā*. Utvecklingen *ā* > *å* in-

trädde tidigare, när *ā* var nasalerat, än när det var onasalerat (jmf. *hānum* > *hǭnum*); man fick därför i denna dialekt *sidhån*, *komå*, men *talā* förblev oförändrat. Därefter förkortades ultimavokalen både i *sidhån* > *sidhon*, *komå* > *komo* och i *talā* > *tala*, och denna vokalförkortning inträdde, innan onasalerat långt *a* övergått till *å*.

Här böra de under momentet 3 anförda orden omtalas. Enligt nyss framställda regel hade man *o* i ultima av partiklarna *samon* 'samman', *sidhon* 'sedan', *hædhon* 'hädan', *hwadhon* 'hvadan'. Den ifrågavarande dialekten använde *o* naturligtvis även i andra kortstaviga partiklar på *-an* i riksspråket såsom **ovon* 'ovan', **nidhon* 'nedan', **thædhon* 'dädan' (jmf. Vätö-målets *dädå*) etc. Uttalet *vnd(h)on* i Didrik förklaras av ordets anslutning till de talrika kortstaviga partiklarna på *-on* : *samon* etc.

Den fullt ljudlagsenliga böjningen av samnord. *swæinn* skulle i fsv. vara nom. sg. *swænn* med kort *æ*-ljud, nom. pl. *swēnar*, ack. pl. *swēna* etc. Det är därför möjligt, att *æ̆* inträngt från nom. sg. *swænn* till ack. pl. *swēna*, så att man fick *swæna* med kort *æ*-ljud. I så fall är skrivningen *swæno*, *swænona* regelrätt; ordet har då kort rotstavelse, och ändelsevokalen föregås av det nasala *n*.

Det en gång mötande *stondhondhe* 'stående' utgör troligen dittografi i st. f. *stondhande*. För övrigt skulle *stondhonde* även kunna bero på dialektisk förlängning av *a* framför *nd* i det med semifortis uttalade *standande* > *stāndānde*, hvarefter *stāndānde* blev *stondhonde*. Jmf. om dylik vokalförlängning i *fræmonde*, *fionde* Kock Språkhist. 48.

Vid bedömmandet av de ovan under momentet 2 anförda orden *giffuo* (*gyffuo*) 5 ggr, *haffuo*, *tagho*, *dagho* [*dragor* 'drakar', *løgho* för *logho*, *drodho* för *drogho* eller *dragho?*], *kopor*, hvartdera en gång, har man att beakta följande.

Under det att i fornsvenskan det yngre enkla *u*-omljudet ej värkar på *ā* (utan det heter t. ex. *stālu* 'stulo'), in-

träder där kombinerat yngre *u*-omljud på *ā*, när detta föregås av *w*, och tillika *u* följer i nästa stavelse, t. ex. pret. pl. *wāghu* > *wǭghu* > *vōghu* 'vägde' (Kock i Ark. nf. I, 46 ff., VI, 290 [1]). I vissa fornnorska dialekter, där enkelt yngre *w*-omljud icke värkats på kort *a* (utan där det heter t. ex. *talu* (ej **tolu*)), har kombinerat yngre *u*-omljud värkats på *a*, när detta omedelbart föregås av *w*, och *u* tillika följer i nästa stavelse, t. ex. *huarsu* > *huorsu* (Kock i Ark. nf. VIII, 167). I vissa fnorska urkunder finnes en tendens till att låta *a* *u*-omljudas till *ǫ* även i ord sådana som *Valund* > *Volund*, *barnum* > *bornum*, alltså även när de labiala konsonanterna *v*, *b* omedelbart föregå *a*, och *u* tillika följer i andra stavelsen (Kock ib.). Vidare har i vissa fnorska dialekter ett omedelbart efter *a* följande ʒ-ljud tillsamman med *u* i nästa stavelse framkallat yngre kombinerat *u*-omljud, t. ex. *Agmund* > *Ogmund* (ib.). I dessa fall har den invid *a*, *ā* stående labiala eller labialiserade konsonanten (om ock under samvärkan med en annan faktor) framkallat en övergång *a ā* > *ǫ ǭ* (det är *å å*).

Det har redan nämnts, att det långa *a*-ljudet övergår till *å* i fornsvenskan tidigare invid en labial konsonant (*w*, *b*) än annars (*swā* > *swå*, *bāþe* > *båþe*, skrivna *swo*, *boþe*, förr än *gā* > *gå* s. 337).

Förhållandet är ett delvis likartat i *giffuo* etc. I den i fråga varande dialekten uttalade man en gång *givā* 'giva', *daghā* 'dagar', *talā* 'tala' etc. *Ā*-ljudet övergick till *å* något tidigare invid det labiala ljudet *v* och det labialiserade ljudet ʒ än i andra ställningar (t. ex. i *gā* > *gå*). Därför blev *givā* till *givå*, *daghā* till *daghå* etc., under det att *ā* i *talā* tills vidare kvarstod oförändrat.

---

[1]) Även när *w*-ljudet skildes från *ā*-ljudet genom ett *r*, men ett *u* följde i nästa stavelse, inträdde ett kombinerat *u*-omljud (pret. *wrāku* > *wrōko*). Här må ock nämnas, att i y. fsv.. *å* framför följande *-vo-* ljudlagsenligt blivit till *ō* (pret. pl. *gāvo* > *gåvo* > *gōvo* etc.). Jag hoppas i annat sammanhang återkomma till dessa frågor och även kunna visa, att **fehu* ljudlagsenligt blev *fé* (ej *fǿ*).

Senare förkortades (jmf. ovan 337) ultima både i *givå*, *daghå* och i *talā*, och man fick därför *giffuo*, *dagho* men *tala*. I överensstämmelse härmed kan ultimas *o* även i *kopor* med labialen *p* förklaras; dock kan *o* i ultima av detta ord väl även hava framkallats genom assimilation med rotvokalen *o*. Det *en* gång anträffade *sparo* 'spara' beror säkerligen på skrivfel [1]).

Ehuru formerna *sidhon*, *komo* etc. i Didrik stå i samband med bruket av nasalvokaler, kan man således ej av dessa former draga den slutsatsen, att nasalvokaler alljämt användes vid handskriftens nedskrivande (omkring 1500). Däremot måste nasalvokaler fortfarande hava använts i i fråga varande dialekt, när det nasalerade *ā*-ljudet i *sidhān* etc. övergick till *å*.

Utvecklingen *ā* > *å* har utan tvivel inträtt vid något olika tid i skilda bygder. I vissa dialekter torde den invid labiala konsonanter (i *swā* > *swō*, *bāþe* > *bōþe* etc.) hava försiggått redan vid mitten av 1300-talet, under det att den i riksspråket väl var avslutad i början av 1400-talet. Jmf. Kock Fsv. ljudl. II, 407 f., Ark. nf. XI, 215, Noreen Aschw. gr. § 110.

Man är därför berättigad till den slutsatsen, att i fråga varande dialekt åtminstone ännu omkring mitten av 1300-talet hade kvar nasaliteten i ord sådana som *sidhān* (*sidhon*), *komā* (*komo*), dvs. i andra stavelsen av kortstaviga ord med en nasal konsonant omedelbart före eller efter ändelsevokalen. Dylika stavelser akcentuerades som bekant med stark levis.

---

[1]) Alternativt skulle man kanske också kunna förklara *o* i *giffuo* etc. såsom inträngt från en annan dialekt, där *ā* i kortstaviga ord i alla ställningar (således även i t. ex. *talā* > *talå*) övergått till *å*. Möjligen skulle man även kunna tänka på att sätta *o* i *giffuo* etc. i samband därmed, att på förhistorisk tid ultima i *giva* varit nasalerad till följe av det i **geƀan* en gång använda *n*-ljudet. En dylik förklaring är dock ej tillämplig på *kopor*.

Då nu i allmänhet nasaliteten kvarstår längre hos långa än hos korta vokaler och längre, ju starkare stavelsen är akcentuerad (Noreen Aschw. gr. s. 120, Kock i Ark. nf. XIII, 178 f.), så kan man vara övertygad om att i fråga varande dialekt vid mitten av 1300-talet hade nasalerade vokaler även t. ex. i *mā* pres. sg. 'må, kan', *lān* 'lån' etc., uttalade med fortis. Kanske ock i ord med kort rotvokal av typen *kan* etc. Däremot är det mycket ovisst, och väl knappast sannolikt, att dialekten vid den tiden hade kvar nasaliteten i andra stavelsen av långstaviga ord sådana som *døma* 'dömma', ack. sg. *hwītan* 'hvit', då på denna stavelse hvilade svag (icke stark) levis (jmf. Kock i Ark. nf. XIII, 191).

II. Frågan om behandlingen av brytningsdiftongen *iu, io* i forngutniskan.

Docenten Hugo Pipping har under de senaste åren upprepade gånger undersökt eller uttalat sig om omljuden och brytningen i de fornnordiska språken. Han har därvid i åtskilliga avseenden anslutit sig till resultat, till hvilka jag hade kommit, men han har också i vissa fall opponerat sig mot de av mig framställda åsikterna.

I allmänhet har jag mycket stor aktning för docenten Pippings vetenskapliga värksamhet. Men jag tror mig kunna säga, att hans undersökningar av omljuds- och brytnings-förhållandena hittills ofta varit föga lyckliga. För övrigt har doc. Pipping angående *i*-omljuds-frågan inom en relativt mycket kort tid upprepade gånger förändrat åsikt, och detta icke blott rörande en eller annan detalj, utan beträffande viktiga kardinal-spörsmål.

Jag skall ingalunda inlåta mig på alla de stundom mycket viktiga punkter angående dessa ämnen, om hvilka docenten Pipping uttalat åsikter, som strida mot mina. Blott

agotl. *ie* mit spätaltschw. *iø* < *io*, durch die neugotl. formen *skiåld*, schild, *biån*, bär, und *gjån*, narr, in welchen wörtern das spätaschw. (und nschw.) *iø* hat, oder gehabt haben würde."

Om jag riktigt förstår Pippings framställning, har han hämtat dessa tre nygutn. ord ur Neogards handskrift Gautau-Minning på Visby skolbibliotek, ordet *gjån* dessutom från Wennerstens alltjämt icke publicerade nygutniska ordbok. Detta sistnämnda ord upptages för övrigt också i Ihres dialektlexikon och hos Rietz.

Med dessa tre nygutniska ord förhåller det sig på följande sätt.

"Sköld" är absolut icke något allmoge-ord. Själva saken finnes icke och har sedan åtskilliga århundraden icke funnits hos allmogen. Vi kunna därför vara fullkomligt övertygade om att, ifall värkligen ordet *skiåld* kunde användas av Gottlands-bönder på 1700-talet (Neogards skrift är från 1732) eller möjligen ännu skulle kunna av sådana användas, det icke kvarlevat i dialekten sedan forntiden, utan utgör ett i senare tid infört låneord. Hvarifrån detta kommit, är också alldeles klart: gottlänningarna, som i 300 år voro danska undersåtar, och som under denna långa tid hämtat åtskilliga låneord från danskan, hava därifrån även upptagit det nyda. *skjold*. Det nygutn. *skiåld* saknar alltså i denna fråga absolut allt vitsord.

Från Gottland upptar redan Ihre i sitt dialekt-lexikon s. 56 *gjån* 'tok', *gjåna* 'stå och gapa som en narr'. Rietz anför också dessa ord (*gjånä* med översättningen 1) "bete sig som en narr, bära sig åt som en tok" 2) "lättfärdigt skämta") och dessutom adjektivet *gjånugur* "yr och obetänksam". Wennerstens Nygutnisk ordbok översätter *gjån* mask. med "narr; glad tölp (om pigor)". Denna sistnämnda översättning "glad tölp (om pigor)", som W. hämtat från ett manuskript av en M. Gustafson, är mycket påfallande, ty man kallar icke en kvinna för en tölp. Nu anser Pipping, att *gjån* skulle vara

identiskt med nom. sg. fem. isl. *giǫrn*. Härmed torde han icke kunna mena något annat än fem. *giorn* till adjektivet *giarn* 'begjærlig efter noget'. Men att ett adjektiv med denna betydelse, och framför allt feminin-formen av ett dylikt adjektiv skulle hava övergått till att brukas såsom ett substantiv med betydelsen "narr", och det (åtminstone väsentligen) om män — detta är alldeles oantagligt. Etymologien av nygutn. *gjån* "narr" är således okänd, och ordet måste vid diskussionen av den föreliggande frågan lämnas ur räkningen. Jag tillägger emellertid att, även om *gjån* (såsom Pipping vill) vore identiskt med isl. nom. sg. fem. *giorn*, detta icke alls skulle invärka på uppfattningen av utvecklingen av *iu*, *io* i gutniskan, ty i så fall är *gjån* (< *giorn*) att fullkomligt likställa med nygutn. *biån* (< *biorn*).

Pipping har rätt i att det nygutn. *biån* 'björn' står i strid mot den av mig formulerade regeln för ljudutvecklingen *io* > *iø* > *ie* i gutniskan, men han misstar sig, då han menar, att denna ljudutveckling över huvud icke skulle hava inträtt i gutniskan. Till följe av nygutn. *biån* bör den av mig formulerade regeln undergå en modifiering, men blott en ytterst obetydlig modifiering.

Saken förhåller sig sålunda.

I Beitr. XX, 120 framhöll jag behandlingen av brytningsdiftongen *io* i den av Petersens i Medeltidsordspråk utgivna Cod. Palmsk. nr 405. Här behandlas *io* för övrigt på samma sätt som i andra y. fsv. skrifter (se ovan 342), men framför ljudförbindelsen *rn* kvarstår oftast *io* (*biorn* 2 ggr, *biorna hwælpe* 1 gång; *biørna* blott 1 gång). Som bekant förlängdes i fornsvenskan vokaler framför *rn*, men i de flesta bygder inträdde denna vokalförlängning senare än vokalförlängningen framför *rð*, *rt* (jmf. nsv. *jōrd*, *hjōrt* med slutet *o*-ljud, *bārn* med *ā* (icke *å*-ljud såsom *hård* etc.); Kock Fsv. ljudl. II, 404, Ark. nf. V, 242). Bibehållandet av *io* i *biorn* i Cod. Palmsk. visar emellertid, att *io* dialektiskt

förlängdes före utvecklingen till *iø* icke blott framför *rð*, *rt* (*iōrdh*, *hiōrter*), utan också framför *rn* (*biōrn*).

Detta bekräftas av förhållandet i den isl. Cod. 645, 4:o, som har *io* (ej *iø*) ej blott i *iorþ*, *hiortom* etc., utan också (jämförelsevis ofta) i *stiorno* etc. (Kock ib. s. 119).

Nu är behandlingen av diftongen *io* i gutniskan att jämföra med dess behandling i *den* yngre fornsvenska språkform, som representeras t. ex. av Cod. Palmsk. I gutniskan kvarstår alltså *io* i fortisstavelser framför *rð*, *rt*, *rn*, *k*(*k*), *gh*, men övergår annars till (*iø* >) *ie*: fgutn. run. **iorþaʀ** (gen.) Aakirkeby, *iorþ* GL., ngutn. *gjård*, *biån* 'björn', fgutn. **þioki** dvs. *þiokki* Dune-inskriften [1]) (jmf. ngutn. *tjåkkur*) — däremot fgutn. *miel*, *mielk*, *smier*, *fielkunnugr*. Hit hör väl ock nygutn. *miäd*, som väl betyder 'mjöd'. [2])

Med det fgutn. "*biern*" förhåller det sig på följande sätt. Såsom simplex har det icke påvisats i forngutniskan. Däremot har runinskriften i Hauggrän **sikbiern**, **aibiern** (Säve nr 84) med **-biern** såsom senare kompositionsled. Då, såsom vi sett, det var förlängningen av *io* framför *rð*, *rn* i *iorþ*, *biorn* etc., som föranledde diftongens kvarstående såsom *io* (*iå*) i fgutn. *iorþ* (ngutn. *jård*), ngutn. *biån*, så är det klart, hvarför *biorn* fått en annan utveckling såsom senare led av komposita än såsom simplex. I **Sigbiorn*, **Aibiorn* med semifortis eller kanske t. o. m. infortis på ultima förlängdes *io* icke framför *rn*, och de övergingo därför till **Sigbiørn*, **Aibiørn* > **sikbiern**, **aibiern**. Då emellertid fsv. jämte det normala *Biorn*, *Biørn* någon enstaka gång även har run. **binrn** dvs. **biarn** Ölstad Uppland (Brate Skansens runstenar s. 9), *Biern* (Lundgren Personnamn s. 27) med (*ia* >) *ie* från gen.

[1]) Denna inskrift behandlas av Söderberg i Filologiska sällskapets i Lund förhandlingar 1881—88 s. 12.

[2]) Ordet nämnes av Pipping s. 9 utan översättning. Pipping har hämtat det från Neogards handskrift och vill förklara dess *iä* på helt annat sätt än jag.

Biarnar, så skulle *-biern* i **sikbiern, aibiern** även kunna förklaras i överensstämmelse härmed. [1])

Jag tillägger ett par helt korta och ingalunda uttömmande kritiska anmärkningar om Pippings uppfattning av *u*-brytningsfrågan i allmänhet. Emellertid bör framhållas, att även den, som möjligen skulle hylla samma (enligt min uppfattning oriktiga) åsikt som Pipping, att *e* i urnord. **erðu* etc. brutits först till *ea* (**earðu*) och senare övergått till *eo* (*io*) i *iorþ*, alldeles oberoende därav, bör kunna antaga den ovan ådagalagda utvecklingen *miol* > *miøl* > *miel* etc. i fgutniskan, eftersom dessa spörsmål egentligen äro oberoende av hvarandra.

Pipping formulerar s. 9 sin åsikt sålunda: ”das *u* hatte die tendenz, ein vorhergehendes *e* durch die zwischenstufen *ia* und *io* in *iu* zu verwandeln. Das endgültige resultat hing jedesmal von der zeitdauer ab, während deren das *u* seine wirkung ausüben konnte.”

Häremot är ofantligt mycket att invända. Jag inskränker mig till blott ett par punkter.

1) P. anser att *u* i **erðu*, **meku* etc. framkallade *ia* i **iarþu*, **miaku*, som senare blevo till isl. *iorþ*, *miok*. Men huru är detta möjligt? Ett *u* i ultima av **meku* kunde naturligtvis icke omedelbart alstra ett *a*-ljud (alltså ett

[1]) Något fgutn. **miek* 'mycket' existerar ingenstädes. Det *en* gång anträffade felskrivna *mier* har Söderberg velat emendera till **miec*, jag till **mioc*. I fall man hällre vill emendera till **miec* än till **mioc*, så kan *ie* i **miec* så uppfattas, att **miok* med infortis blev till **miøk* > **miek*. Jmf. gutn. *biå[r]n*: **Sigbiorn* > **Sigbiørn* > **Sigbiern* (run. sikbiern), där *ie* dock sammanhänger (resp. kan sammanhänga) med den uteblivna vokalförlängningen framför *rn*. Att *miok* ofta hade infortis, framgår av utvecklingen *k* > *g* i nyisl. *miög*. — Möjligt är också, att *iu* (*io*) i fgutn. över huvud blev till *ie* i relativt oakcentuerad stavelse oberoende av följande ljud: sikbiern, **miec* och det ur **iuru* 'äro' (jmf. Kock i Ark. nf. XI, 356 not 1) utvecklade *ieru*.

helt annat ljud) efter *e* i penultima, så att man utan vidare fick **miaku*.

Om åter mellanstadiet **miaku* passerats under utvecklingen från urnord. **meku* till isl. *miok*, måste utvecklingen av Pipping antagas hava varit **meku* > **miuku* > **mioku* > **miaku*, och ytterligare **miaku* > **mioku* > *miok*. Ja, i ord av typen fsv. fg. *tiug(h)u* ställer saken sig ännu värre. Här skulle man få **tegu* > **tiugu* > **tiogu* > **tiagu* > *tiogu* > *tiugu*.

Det fordras för visso mycket starka bevis, för att man skulle kunna tro på alla dessa utvecklingar först i ena och sedan i den *rakt motsatta* riktningen, då man med min (och många andras) mening helt enkelt kan antaga, att *tegu* blev till *tiugu* och **meku* till **meuk* > *miok*.

2) Den olika behandlingen av ord sådana som *ǫrn*, *biorn* i älsta fsv. visar, att deras vokalljud voro olika; *ǫrn* blir till *ørn*, men *biorn* kvarstår tillsvidare.

3) Detta framgår ock av stavningen *ǫrn* men *biorn* etc. i de älsta isl. handskrifterna och motbevisas icke av helassonanserna i de isländska skaldevisorna. När skalderna rimma *ǫld* : *skiǫldu*, stundom även *iorþ* : *fiarþar* etc., men däremot icke *iorþ* : *orþ*, så visar detta icke, att *o*-ljudet i *iorþ* var identiskt med *ǫ*-ljudet i t. ex. *vǫrþr*. Det visar blott, att *o*-ljudet i *iorþ* var ett annat än *o*-ljudet i *orþ*. Huruvida *o* i *iorþ* åter stod närmast *o*-ljudet i *orþ* eller *ǫ*-ljudet i *vǫrþr*, torde näppeligen kunna avgöras, då handskrifternas stavning här vittnar i en riktning, skaldevisornas assonanser (och även den fnorska vokalharmonien) däremot i den motsatta.[1])

---

[1]) Jmf. Kahle i Ark. nf. VIII, 374 ff., Nordenstreng i Nordiska studier (1904) s. 63 ff., Finnur Jónsson i Ark. nf. XVII, 244 ff. Under dessa förhållanden bör man enligt min mening i normaliserad fornisländsk ortografi stava *iorþ* etc. med *io* (ej *iǫrþ* etc. med *iǫ*). Om uttalet av brytningsdiftongen i *iorþ* etc. under den äldre isländska perioden (och delvis även under andra perioder) äro meningarna delade. Om *en* sak kan däremot icke tvistas, och det är, att de älsta isländska handskrifterna oftast beteckna

Jag framställer icke någon kritik av Pippings hypoteser speciellt angående den av *u* alstrade brytningen i forngutniskan och i fornsvenskan, då därtill skulle fordras ett betydligt utrymme. En sådan kritik kan nämligen svårligen företagas utan att omljudsfrågorna också indragas i diskussionen.

III. En kvantitetsfråga i fornsvenskan och äldre nysvenskan.

I Sv. landsm. XIII nr 11 s. 8 har jag sökt förklara, hvarför fsv. gen. sg. *syndinna(r)* blivit ä. nsv. *syndenne*, under det att fsv. ack. sg. *syndina* (*syndena*) givit ä. nsv. *syndena* etc. I fsv. *syndinna(r)* efterföljdes artikelns första vokal av långt *n*-ljud, i fsv. *syndina syndena* däremot av kort *n*-ljud. Till följe härav hade första vokalen i artikeln (som ju ursprungligen var ett självständigt ord) en biakcent (väl snarast levis) i *syndinna*, men icke i *syndina syndena*, som däremot hade en biakcent på ultima. I *sy¹ndena* kon-

ifrågavarande diftong med *io* och alltså stava *iorþ* etc. (icke *iǫrþ* eller något dylikt). När vi i våra dagar normalisera den fornisländska skriften, så är det icke vår strävan att med olikartade typer så noga som möjligt fonetiskt återgiva forntidens uttal. Så äro vi väl alla ense om t. ex. att *g*-tecknet i det fornisl. *góþr* och i det fornisl. *draga* hade olika valör; *góþr* uttalades med *g*-ljud, *draga* däremot med ʒ-ljud, hvarför det (resp. likartade ord) också normaliter i fornsvenskan, ofta i fornnorskan och någon gång i isländskan stavas *dragha*. Men ingen yrkar på att man därför skall normalisera det fornisl. *draga* till *dragha* eller *draʒa*. Vår strävan vid normalisering är fastmer att återgiva de gamla handskrifternas normal-ortografi. Och detta på goda grunder. Åsikterna (teorierna) om huru det eller det tecknet under forntidens skilda perioder uttalades, kunna växla och växla värkligen. Men man kan och bör icke förändra eller söka förändra normalortografien på grund av dylika stundom ganska ofta växlande åsikter. Har man däremot värkligen en gång konstaterat, att *iorþ* etc. i regeln stavas på detta sätt, så är detta en iakttagelse, som står orubbad trots alla teorier. Detta är således (synes det mig) en normalortografi, hvarom man borde kunna enas, oberoende av hvilken åsikt man än har beträffande uttalet av diftongen *io*.

Såsom jag redan i Ark. nf. VIII (1896), 377 nämnt, har jag — och hade redan då — i många år i grammatiska skrifter använt stavningen *iorþ* etc.

serverade biakcenten (levior) på ultima *a*-ljudet, men *sy'n-dinna* med levis på penultima och levissimus (ej levior) på ultima blev till följe av denna akcentuering till *syndenne*. Först senare har — naturligtvis i riksspråket, resp. i de dialekter, hvarpå detta i detta avseende hvilar — *syndenne* blivit till *syndene* med kort *n*-ljud.

Mot denna min mening opponerar sig Östergren i Ark. nf. XIV, 18 f. Han erinrar om att redan i äldre fornsvenskan finnas enstaka exempel på förkortning av *nn* i best. formen (såsom *kirkiunni* > *kirkiuni*). Därför menar han det vara osannolikt, att *nn* i *syndenne* > *syndene* skulle hava förkortats först efter den tid, då (i yngre fsv.) ultimas *a* i *syndenna*(*r*) övergick till *e synden*(*n*)*e*. I sammanhang härmed yttrar han t. o. m., att man skulle få "det intrycket, att Kock ej lyckats bevisa något angående dessa formers akcentuering".

Då, så vitt jag erinrar mig, växlingen *nn* : *n* i gen. *syndin*(*n*)*a*(*r*) : ack. *syndena* icke blivit alls utredd, sedan Östergren skrev den uppsats, hvari han uttalar nyss refererade mening, torde en belysning av detta spörsmål ej sakna sitt intresse. Härav skall — såsom jag hoppas — framgå, att artikelns *nn* ingalunda alltid ljudlagsenligt förkortades under den fornsvenska språkperioden, utan att *nn* tvärtom alltjämt kvarstod icke blott i vissa yngre fsv. skrifter, utan även i vissa skrifter från den äldre nysvenska perioden. Vidare skola vi se, att förkortningen *nn* > *n* icke alltid försiggick samtidigt i alla former, utan tidigare i vissa former än i andra.

Först dock ett ord om Östergrens försök att förklara y. fsv. och ä. nsv. genitiver av typen *synden*(*n*)*e*. Han menar (se särskilt s. 20 och s. 42 f.), att genitivtypen *syndin*(*n*)*e*, *werdhlen*(*n*)*e* etc. kunnat uppstå oberoende av en ljudlagsenlig försvagning *a* > *e*, samt att det är den ursprungliga dativformen *werdhlenne*, som fått genitiv-funktion, och detta skulle

hava skett på följande sätt. I uttryck sådana som *i værld-inna(r) vphof* (med genitiven *værldinnar*) utbyttes gen. *værldinna(r)* mot dativen *werdhlen(n)e*, emedan den dativ styrande prepositionen *i* (som rätteligen hörde till *vphof*, ej till *værldinnar*) stod omedelbart före ordet *værldinna(r)*; dativen har — menar han — under påvärkan av den dativ fordrande prepositionen, inträngt på genitivens funktionsområde. Senare skulle enligt Östergren formen *werdhlene* med genitiv-funktion hava spritt sig även till andra ställningar. Såsom stöd för denna sin åsikt anför han särskilt, att i skriften Barlaam och Josaphat (hs. ej yngre än 1442) finnas blott åtta genitiver av typen *werdhlene*, av hvilka de sju möta i uttryck sådana som *i werdhlene vphoff*.

Östergren framställer dock själv sin förklaring blott såsom möjlig.

Jag vill icke bestrida, att vid en tid, då båda formerna *werdhlen(n)a* och *werdhlen(n)e* kunde användas såsom genitiver, men *werdhlen(n)e* dessutom brukades såsom dativ, man i uttryck sådana som "i världens upphov" gärna (till följe av det föregående *i*) valde formen *werdhlene* (i *werdhlene vphoff*), och det av Östergren från Barlaam iakttagna förhållandet talar onekligen därför. Men jag anser det avgjort oantagligt, att (såsom Ö. vill) den i ä. nysvenskan vanliga genitiv-formen av typen *synden(n)e* (*werdhlen(n)e*) huvudsakligen eller ens i nämnvärd mån skulle hava utgått från uttryck av typen *i werdhlene vphoff*. *Werdhlen(n)e(s)* är nämligen den normala typen för genitivens bestämda form av feminina substantiv, och denna typ *werdhlen(n)e(s)* förekommer synnerligen ofta. Sammanställningar sådana som *i werdhlenne vphoff* äro däremot relativt mycket sällsynta, och det är därför otänkbart, att normal-formen gen. *werdhlen(n)e(s)* skulle uteslutande eller väsentligen hava utgått från dylika sammanställningar.

Jag övergår till en framställning av växlingen *nn* : *n* i

gen. sg. *syndinna(r)* (*syndenne*) : *syndina* (*syndene*) och i dat. sg. *syndinne* (*syndenne*) : *syndine* (*syndene*) etc.

Som bekant använder isländskan gen. sg. *syndarinnar*, dat. sg. *syndinni*, gen. pl. *syndanna* : ack. sg. *syndina*; gen. sg. *heilsunnar*, dat. sg. *heilsunni* : ack. sg. *heilsuna* etc., och den äldre fornsvenskan (dvs. till 1350) överensstämmer vanligen häri med isländskan och har alltså gen. sg. *syndinna(r)*, dat. sg. *syndinni* etc.

Emellertid har jag redan i Fsv. ljudl. II (1886), 291 framhållit, att man i fornsvenskan stundom finner exempel på *n* i artikeln i st. f. det egentliga fornspråkets *nn*, t. ex. *kapælline* (dat. sg. fem.) KL., *værdlena* (gen. sg.) MP. I och omvänt *nn* i st. f. fornspråkets *n*, t. ex. *brødhrinne* KL., *værdlenna* (ack.) MP. I. Senare hava enstaka exempel på *n* i st. f. *nn* i äldre fornsvenskan anförts, särskilt av R. Larsson i Södermannalagens språk I, 150, Brate i Dalalagens böjningslära s. 15 och Lidblom i Lydekinushandskriften I, 58, samt dessutom exempel på *n* i st. f. *nn* i y. fsv. skrifter av Beckman i Sv. landsm. XIII nr 3 s. 16, Östergren i Ark. nf. XIV, 20 (Barlaam) och Ottelin i Studier öfver Codex Bureanus I, 128. På a. st. förklarade jag den sporadiskt mötande förkortningen av artikelns *nn* i fornsvenskan genom inflytande från närstående former med sedan gammalt kort *n* (gen. *værdlena* efter ack. *værdlena* etc. liksom omvänt ack. *værdlenna* efter gen. *værdlenna*, dat. *værdlenne*). R. Larsson synes alternativt vilja ansluta sig till denna mening, men anser förkortningen åtminstone delvis vara ljudlagsenlig "efter svagare betonad vokal". Noreen menar i Aschw. gr. § 303, 4, att förkortningen redan i äldre fornsvenskan stundom ljudlagsenligt inträtt efter infortis-vokaler.

Men för denna förkortning av artikelns *nn* i vissa fsv. skrifter synes man hava förbisett det viktiga förhållandet, att i andra (även yngre) fsv. skrifter och även i ä. nsv. skrifter *nn* kvarstår.

Detta är fallet t. ex. i "Bernhards bok till sin syster" åtminstone å s. 151—165 (inklusive), utgiven efter den i Vadstena "1480—1500?" skrivna Cod. Holm. A 9. Här finner man t. ex. gen. sg. *skriptinna* 153, 15, *widherthorftinna* 154, 12, *iordhinna* 156, 25, *wærdlinna* 158, 14; 159, 9, *wærdlinne* 160, 9 — gen. sg. *helsonne* 152, 29, *dufwnne* 156, 21 — gen. sg. *thronna* 160, 1 — dat. sg. *skriptinne* 153, 9; *skriftinne* 157, 20 — även gen. pl. *watnanna* 152, 26; 152, 31, *andanna* 153, 10; 157, 17, *owinanna* 153, 14; 153, 23, *ordhanna* 156, 6. Däremot skrives här i överensstämmelse med fornspråkets regel ett *n* i t. ex. dat. sg. ntr. *aminneno*, *hiærtano*, ack. sg. fem. *flodhena*, *sannindena*, nom. pl. *andane*, *ormane* etc. Något undantag med *n* i st. f. väntat *nn* eller med *nn* i st. f. väntat *n* har jag icke funnit. Även skiljes korrekt mellan *nn* och *n* i possessiva pronomina såsom gen. sg. fem. *sinna*, *thinna*, dat. sg. fem. *sinne*, *thinne*, gen. pl. *thinna* och dat. sg. ntr. *sino*, dat. sg. m. *sinom*, ack. sg. fem. *thina* etc.

Bruket av *nn* : *n* i artikulerade former är detsamma i Lucidarium i Birgittas Uppenbarelser V s. 59—78 (inklusive). Denna skrift är utgiven efter Berliner-handskriften 726 fol., som av nunnan Kristina Hansdotter Brask skrivits i Vadstena åren 1487—1496.

Såsom exempel på skrifter från reformationsperioden med den gamla växlingen *nn* : *n* upprätthållen må här anföras Laurentius Petri's Kyrkeordning [1]) (1571) s. 1—20 (inklusive). Här finner man t. ex. gen. *sädhennes* 1, 24, *jordennes* 8, 25 — *kyrkionnes* 2, 12, *menniskionnes* 10, 20 — dat. *scriftenne* 3, 30, *iordenne* 8, 13, *öffuerhetenne* 8, 14, *nödhenne* 7, 28, *werldenne* 8, 30, *bönenne* 17, 19 — *messonne* 13, 23, *wekonne* 15, 5, *dymbelwekonne* 15, 11, *kyrkionne* 16, 3 — även dat. *troonne* 6, 11, men däremot ack. *werldena*, *scrifftena*, *sakena*, *bokena* etc.

Ännu i Balcks Then Christeliga Riddaren (1599) är den

[1]) Citeras efter sida och rad.

gamla regeln upprätthållen bladen A–B 8 s. 2. Det förtjenar särskilt nämnas, att *nn* brukas även i feminina *ōn*-stammar såsom *menniskionnes* A 7 s. 1, dat. *sidhonne* A 8 s. 1, *olyckonne* A 8 s. 2, *kyrkionne* B 5 s. 1 (också *på sidstonne* A 2 s. 1 etc., *medh allonne* A 2 s. 1) ävensom i ord av typen gen. *otroonnes* A 6 s. 1, *troonnes* B 3 s. 1, dat. *troonne* A 6 s. 1 etc. Längre fram i skriften tillämpas regeln dock ej med fullt samma konsekvens.

Jag övergår till skrifter, där den gamla växlingen *nn* : *n* uppehålles i vissa kategorier av ord, under det att *nn* i vissa andra ordkategorier övergått till *n*.

I Själens Tröst (handskrift från omkring 1430) s. 306—320 (inkl.) brukas *nn* : *n* för övrigt enligt fornspråkets regel, men i gen. och dat. av det vokaliskt slutande *iomfru* användes ett *n*: gen. *iomfruna* 311, 26; 312, 3, dat. *iomfrune* 306, 20; 308, 14; 309, 20; 309, 30.

Galater- och Epheserbreven i 1526 års Nya Testamente använda *nn* : *n* på följande sätt:

1. På konsonant slutande feminina hava enligt fornspråkets regel *nn* i gen. sg. och dat. sg., t. ex. *werldennes*, *sachtmodugheetennes*, *salughetennes*, *nådhennes*, *förlosningennes* etc. [1]); dat. *sanningenne*, *nådhenne*, *werdlenne*, *swaghetenne*, *jordhenne* (även *til(l)förenna* Gal. bl. 28 s. 1 r. 20, bl. 30 s. 1 r. 11 bis, Eph. bl. 32 s. 1 r. 6, *til förenne* Eph. bl. 31 s. 1 r. 30).

2. Enstaviga på vokal slutande feminina använda *n*: *troones* Gal. bl. 28 s. 2 r. 16; r. 21, *troonas* Eph. bl. 33 s. 2 r. 26, *wantronas* bl. 31 s. 2 r. 10, *otrones* bl. 33 s. 1 r. 10, även *hustrunas* Eph. bl. 33 s. 1 r. 31 (jmf. fsv. *fru*).

3. Flerstaviga på vokal slutande feminina (oftast feminina *ōn*-stammar) hava såväl *nn* som *n* i gen. och dat. sg.: gen. *tiensteqwinnonnes* Gal. bl. 29 s. 2 r. 23; r. 25, dat. *tiensteqwinnonne* bl. 29 s. 2 r. 11, även *i förstonne* bl. 29

[1]) Blott ett undantag: *werldenes* Eph. bl. 31 s. 1 r. 14.

s. 1 r. 42, Eph. bl. 30 s. 2 r. 12 — gen. *menniskiones* Gal. bl. 28 s. 1 r. 21, *willones* Eph. bl. 32 s. 2 r. 30, *retwisones* bl. 33 s. 2 r. 24, *löfftenes* Gal. bl. 29 s. 2 r. 20, Eph. bl. 31 s. 1 r. 32; bl. 31 s. 2 r. 29 (jmf. det fsv. feminina *lyfte*).

Ännu från Schroderus' översättning av Janua Lingvarum (1641) har jag antecknat *jordennes* (överskr. till 783), *werldennes* 978, *för sädesandenne* 387 (även *åt minstonne* 542): *kyrkiones* 640, *lärones* ib., *messones* 641 (dock även *tacksamheetenes* 877).

Också i t. ex. följande skrifter från reformations-tiden upprätthålles fornspråkets regel för *nn* : *n* väsentligen eller åtminstone någorlunda: O. Petri's Kröningspredikan (1529), Variarum rerum vocabula (1538), O. Petri's Predican emoot eedher (1539), O. Petri's Lagkommentar (före 1550), Tobie Comedia (1550). Men mina anteckningar från dessa skrifter äro ej så fullständiga, att jag i detalj kan konstatera deras språkbruk i detta avseende. I andra reformations-skrifter såsom t. ex. O. Petri's Handbock påå swensko (1529) har förkortningen *nn* > *n* inträtt. Detta är åtminstone i Galaterbrevet även fallet i Karl XII:s bibel.

Det faktiska förhållandet är alltså följande:

Fornspråkets växling *nn* : *n* i artikeln upprätthålles i regeln i äldre fornsvenskan (dvs. till 1350), om ock några spridda exempel på *n* i st. f. *nn* redan då anträffas (ex. *tomptini* i st. f. *tomptinni*).

I yngre fornsvenskan och i äldre nysvenskan har artikelns *nn* behandlats mycket olika i skilda skrifter. I vissa (ex. Barlaam, O. Petri's Handbock) har *nn* normaliter förkortats. I andra (exempel ovan s. 352 ff.) kvarstår *nn* ända in på 1600-talet. Denna sistnämnda grupp av skrifter har dock ej *nn* kvar i samma omfång. Vissa skrifter (såsom L. Petri's Kyrkeordning, Balcks Riddaren) använda *nn* icke blott i ord av typen *jordhenne*, utan även i ord av typerna *kyrkionne* och *messonne*. Andra skrifter (såsom Nya Test. 1526) hava

visserligen *iordhenne* etc., men däremot *troone* samt fakultativt *kyrkione* och *kyrkionne* (faktiska ex. *willones* etc. : *qwinnonnes* etc.; i Sj. Tröst *iomfrune*).

Dessa förhållanden äro att förklara på följande sätt.

Då man t. ex. i Bernhard har genitiver av typen *syndinna* med långt *n*-ljud och *a* i ultima samt ännu på 1500-talet och senare genitiver av typen *syndennes* med långt *n*-ljud (se ovan s. 352 ff.), så är Östergrens invändning mot min förklaring *sy*^{1}*ndìnna* > *sy*^{1}*ndènne* (se s. 349) alldeles ohållbar. Dessa former visa ju med full visshet, att (åtminstone i vissa bygder) *-a* i *syndinna* blev till *-e* (*syndenne*), innan det långa *n*-ljudet förkortades, och att Ö:s åsikt är oriktig, nämligen att gen. *syndinna* måste hava fått kort *n* (*syndina*), innan dess *a* utbyttes mot *-e*.

Orsaken till att *nn* så länge kvarstod i ändelsen av *iordhenne*, *kyrkionne* etc. är alltså att söka i akcentueringen: en biakcent hvilade på penultima av dessa artikulerade former med långt *n*-ljud (*io*^{1}*rdhìnna* > *iordhenne*, *ky*^{2}*rkiònna* > *kyrkionne*) i motsats till ord av typen ack. *io*^{1}*rdhinà* > *iordhena* med kort *n*-ljud och biakcent på ultima (jmf. s. 348). Dialektiskt hvilade t. o. m. semifortis på penultima av fsv. ord av typen gen. *kronunna*, dat. *kronunne* (Kock i Sv. landsm. XII nr 11 s. 9, Alt- u. nschw. acc. s. 168) [1]).

---

[1]) Då jag i denna uppsats icke behandlar *nn* : *n* i bestämda formen av gen. pl., så beror det därpå, att denna relativt sällsynta form i reformationsperiodens språk ofta eller oftast synes icke utgöra en fortsättning av fornsvenskans form (*andanna* etc.), utan hava nyskapats genom analogibildning. Att *nn* kan kvarstå i denna form i y. fsvenskan, visa de ovan s. 352 från Bernh. anförda *watnanna*, *andanna* etc. Söderwall tyckes i Hufvudepokerna icke behandla denna form under reformationsperioden. Enligt Vendell Språket i Svarts Krönika s. 50 är formen där sällsynt och bildas genom fogande av *s* till nom. pl. best. form (*fiendernes* etc.). Från "Rom. 3" anför han den gamla formen *judhanna* med ljudlagsenligt kvarstående *nn* och med *-a*. Att det slutljudande *-a* här kvarstod (och ej ljudlagsenligt försvagades till *-e* såsom i gen. *qwinnonna* > *qwinnonne*(*s*)), förklaras därav, att gen. pl. i obest. formen hade *a* i alla substantiv (*anda*, *vatna* etc. etc.); best. formen *judhanna* anslöts därför till dem. Från Nya Test. 1526

För övrigt är växlingen *nn* : *n* att fatta sålunda.

Naturligtvis är det tänkbart, att redan i den ä. fornsvenskan biakcenten på penultima av ord av typen *iorþinne*, *kyrkiunne* dialektiskt förlorats, och att detta framkallat de vid den tiden sällsynta formerna av typen *iorþine*, *kyrkiune*. Men då det långa *n*-ljudet, såsom vi sett, kvarstår i åtskilliga skrifter ända in på 1600-talet, och då skrivningar sådana som *iorþine*, *kyrkiune* äro i ä. fornsvenskan sällsynta undantag, så är det troligast, att dessa former framkallats genom analogi-inflytande från de normala ack.-formerna *iorþina*, *kyrkiuna*.

När åter i vissa y. fsv. skrifter *iordhene*, *kyrkione* etc. äro de normala formerna, så har troligen vid den tiden i vissa bygder penultimas biakcent i *iordhinne* etc. förlorats, och det långa *n*-ljudet ljudlagsenligt förkortats (*iordhene*), liksom fallet är i nsv. *jordene* etc.

Det korta *n*-ljudet i gen. sg. *troones* i motsats till gen. *iordhennes* i Nya Test. 1526 etc. beror på följande förhållande. Isl. feminina *ōn*-stammen *trūa* 'tro' hette i genitivus i fornspråket **trūu*, i fornsvenskan **trōu* med akc. 2 och dess bestämda form i fornsvenskan **trō^{2}unnar* (jmf. *kirkiunnar* etc.) som dock redan under förliterär tid blev *trō^{2}nnar*. Att gen. sg. *trōnnar*, dat. sg. *trōnne* i fsv. hade (resp. kunde hava) akc. 2 (och således utgått från **trōunnar*, **trōunne*) bekräftas därav, att de arkaiska, blott i det gamla bibelspråket använda gen. *trones* ("*trones sköld*"), dat. *trone* ("*i trone*") alltjämt använda eller kunna använda akc. 2 (jmf. Kock Svensk akcent I, 77). Redan i äldre fornsvenskan förkortades som bekant det långa konsonant-ljudet i tvåstaviga ord med lång

---

Gal. bl. 27 s. 2 r. 35 har jag antecknat gen. pl. *fädhrenas*. Det är en nybildning på ack. pl. *fädhrena* eller en ljudlagsenlig utveckling av fsv. **fædhranna*. Den fsv. gen. pl. *fædhra*, **fædhranna* bör nämligen (jmf. nsv. dialektiska pl. *brödra* 'bröder' med akc. 1) hava havt eller kunnat ha akc. 1, och *fæ^{1}dhrannà* med fortis 1 på första, levissimus på andra och levior på tredje stavelsen blev ljudlagsenligt *fädhrena(s)*.

vokal med fortis 2 + lång konsonant + vokal (Noreen: Om behandlingen af lång vokal i förbindelse med följande lång konsonant, Aschw. gr. § 304, Kock Fsv. ljudl. II, 418 ff.), och gen. *trō*^{2}*nna(r)*, dat. *trō*^{2}*nne* blevo alltså ljudlagsenligt *trōna*, *trōne*. Gen. *troonas* med analogiskt tillagt *s* finnes alltjämt i Nya Test. 1526 jämte *troones*, som fått *e* från den överväldigande massan av femininer (gen. *kyrkiones*, *syndennes* med ljudlagsenligt *a* > *e*). Det korta *n*-ljudet i gen. dat. sg. *frūna(r)*, *frūne* (jmf. gen. *iomfruna*, dat. *iomfrune* i Bernh. och *hustrunas* i Nya Test. 1526) [1]) förklaras i överensstämmelse med det korta *n*-ljudet i *troones*.

När åter gen. *troonnes* ännu på 1500-talet finnes kvar i vissa skrifter, så beror detta väl snarast därpå, att *nn* återinförts ("uppfriskats") från de många orden av typen *kyrkionnes*. Möjligen skulle *nn* i gen. *troonnes* även kunna ställas i samband med en fakultativt använd ljudlagsenlig akc. 1 i gen. **trōunna(r)* med hiatus (jmf. Kock Alt- u. nschw. acc. s. 59, samt att man i nsvenskan kan uttala *i trone* med akc. 1), ty i ord av typen *trō*^{1}*nnar* kvarstår *nn* ljudlagsenligt (jmf. komparat. fsv. *stø*^{1}*rre* : nsv. *större* etc.).

Men hvarpå beror det då, att vissa skrifter (t. ex. Nya Test. 1526) använda blott *nn* i gen. sg. *syndennes* dat. *syndenne* etc., men omväxlande *n* och *nn* i gen. *willones* : *-qwinnonnes*, dat. *i förstonne* etc.? Saken förklaras på följande sätt. Man böjde i yngre fornsvenskan:

sg.	pl.
gen. *sy*^{1}*ndinna(r)*	nom. *sy*^{2}*ndena(r)*
dat. *sy*^{1}*ndinne*	ack. *sy*^{2}*ndena(r)*
ack. *sy*^{1}*ndena*	

Däremot

sg.	pl.
gen. *vi*^{2}*llonna(r)*	nom. *vi*^{2}*llona(r)*
dat. *vi*^{2}*llonne*	ack. *vi*^{2}*llona(r)*
ack. *vi*^{2}*llona*	

[1]) Redan i VML. finnes gen. *hustrona(r)*, hvartdera en gång.

Genom inflytande från ack. sg. *villona*, nom. och ack. pl. *villona(r)* förkortades det långa *n*-ljudet i gen. sg. *villon-(n)a(r)* och dat. sg. *villon(n)e*. Då nom. ack. pl. *syndena(r)* och ack. sg. *syndena* icke utövade ett motsvarande inflytande på gen. dat. sg. *syndinna(r) syndinne*, så beror detta därpå, att likheten mellan nom. ack. pl. *vi*^{2}*llona(r)* (samt ack. sg. *vi*^{2}*llona*) och gen. dat. sg. *vi*^{2}*llonna(r) vi*^{2}*llonne* var större än likheten mellan nom. ack. pl. *sy*^{2}*ndena(r)* (samt ack. sg. *sy*^{1}*ndena*) och gen. dat. sg. *sy*^{1}*ndinna(r)*, *sy*^{1}*ndinne*. Samtliga kasus av *villa* hade nämligen akc. 2, under det att däremot nom. ack. pl. *syndena(r)* hade akc. 2, men *syndinna(r)*, *syndinne* (och *syndena*) använde akc. 1. Härtill kom, att andra stavelsens vokal var densamma i gen. dat. *villonna(r) villonne* och nom. ack. pl. *villona(r)*, ack. sg. *villona*, under det att (åtminstone i de flästa trakter) gen. dat. *syndinna(r) syndinne* i andra stavelsen hade annan vokal än nom. ack. pl. *syndena(r)* ack. sg. *syndena*. Skillnaden i vokalisation var ännu större t. ex. i ord av typen gen. dat. sg. *værldinna(r) værldinne* : nom. ack. pl. *værldana(r)*. Men som bekant: ju större likheten mellan former är, desto lättare påvärka de hvarandra.

Att detta är den riktiga förklaringen av det långa *n*-ljudets förkortning i *villon(n)es villon(n)e*, bekräftas av det kvarstående långa *n*-ljudet i *i förstonne*; detta uttryck hade nämligen icke vid sin sida former sådana som **förstona*, **förstona(r)*, motsvarande ack. sg. och nom. ack. pl. i de vanliga feminina *n*-stammarna och bibehöll därför långt *n*-ljud [1]).

[1]) Gen. sg. *löfftenes* N. T. 1526 har väl fått kort *n* från ack. sg. *löfftena* och nom. ack. pl. **löfftena(r)*, hvilken form jag dock ej funnit.

Lund.

Axel Kock.

Om uppkomsten af de fsv. adjektiven på -*likin*.

Den redan i den äldre fornsvenskan talrikt företrädda gruppen af adjektiv och pronomina på -*likin*, -*liken*, såsom t. ex. *faþurlikin* (ack. sing. mask. Upl. L.), *brutlikin* (nom. sing. mask. Dal. L.), *hemelikin* (nom. sing. mask. Kon. St.), *huil(i)kin* (Upl. L. o. s. v.), *þilikin* (VGL II), har i den språkvetenskapliga litteraturen förklarats på två väsentligen olika sätt.

Rydqvist SSL 2: 428 och Tamm Tränne tyska ändelser i svenskan s. 26 f. luta åt den uppfattningen, att formerna på -*likin* intet annat äro än ackusativer på -*an*, som utvecklats till -*in* och trängt upp i nominativus. Om en annan af Tamm antydd möjlighet till förklaring se Kock Fsv. ljudl. s. 35. I detta arbete s. 45 har Kock sökt att utförligare motivera Rydqvists och Tamms mening: -*an* har på grund af obetoning ganska tidigt ljudlagsenligt öfvergått till -*en*.

Mot denna Kocks (o. s. v.) uppfattning opponerar Noreen Ark. 5: 390 noten. Ändelsen -*in*, -*en* kan enligt denne senare icke ha uppstått ur -*an*, bl. a. därför, att -*in*, -*en* i ifrågavarande ord uppträder redan i allra äldsta fsv., således på en tid, då obetonadt *a* aldrig blir *e*, än mindre *i*, och därför att någon nominativ på -*likan* aldrig blifvit påträffad i äldre fsv. Noreen själf ansluter sig till det ena af de alternativ till förklaring af *in*-formerna, som framställts af Jessen Tidsskr. for Phil. og Pæd. 5: 214 not: *hwilikin* o. s. v. har uppstått genom sammansmältning af *hwilik* + *en*, *in* (jfr ty. *welch ein Mann*, eng. *which a* o. s. v.), nom. *hwilikin* o. s. v. för **hwilikrin* (o. s. v.) beror på association med adj. på -*in*. Efter mönstret af pron. *hwilikin* o. s. v. ha adj. på -*likin* bildats; jfr Brate Dalalagens böjningsl. s. 26.

I Skand. Archiv 1: 25 f. söker sedermera Kock vederlägga Noreens invändningar samt försvara och ytterligare

motivera sin gamla mening. Det är otroligt, anser Kock, att de tre pron. *hwilikin*, *tholkin* och *mangin* kunnat till den grad förändra en så talrik ordgrupp som adj. på *-likin*. Men lika litet kan man antaga, att *faþurlikin* direkt uppstått (genom ombildning) ur **faþurlikr en*, då dels former på *-likin* anträffas i de äldsta urkunderna och dels denna procedur skulle ha försiggått i en tid, då fsv. ännu icke eller knappast använde någon obestämd artikel, hvartill ytterligare kommer den omständigheten, att den obest. artikeln, såsom det förefaller, icke ofta i fsv. uppträdt efter adjektivet.

Kock vidhåller därefter sin uppfattning, att *-an* öfvergått till *-en* och motiverar den därmed att stafvelsen haft levissimus, d. v. s. varit oaccentuerad. Öfvergången *-en* > *-in* berodde på fyra samvärkande omständigheter: ultimas *e* hade levissimus; det föregicks af palatalt *k;* näst föregående stafvelse hade *i*-ljud; ultimas vokal stod i sluten stafvelse.

Kocks invändningar mot Noreens förklaring synas mig så godt som afgörande. Men mot Kocks egen teori talar allt fortfarande det af Noreen framhållna faktum, att ej häller nominativer på *-likan* äro kända från den äldre fsv. Båda förklaringsförsöken synas mig för öfrigt sakna all inre sannolikhet, om de också kunna te sig möjliga på papperet. Båda förutsätta antagandet af ytterst långvariga och vidlyftiga procedurer af analogisk, resp. ljudlig art, som skulle ha varit fullständigt afslutade före den litterära periodens inträdande: ack. *-likan* > *likin*, som sedermera trängt upp i nominativen (Kock) eller ock *hwilikr-in* > *hwilikin*, *hwiliks-ins* > *hwilikins* o. s. v. (Noreen).

Det förefaller mig, som om anledningen till att denna företeelse ej ännu blifvit tillfredsställande förklarad, är den, att man här såsom stundom annars med orätt sökt det förlösande ordet uteslutande på den historiska ljudlärans område. Enligt min mening föreligga i adj. och pron. på *-likin* representanter af en helt annan bildningstyp än i dem på *-liker*.

Orden på -*likin* och -*liker* äro helt enkelt paralellbildningar af alldeles samma art som t. ex. fht. adj. *jung—jungîn*, *luzzil—luzzilîn*, *unedili—unedilîn*, *wâr—wârîn*, got. *sunjis—sunjeins*, ags. *slîðe—slîðen* och många andra, om hvilka se t. ex. Kluge Nom. stammb.[2] § 200. Särskildt ofta uppträder en dylik utvidgning af de fht. adj. på -*al*, t. ex. *vorskalîn* 'nyfiken' till *vorskal*, *wankalîn* 'fortuitus' till *wankal*. Denna afledning -*în*- är som bekant ytterst vanlig i de germanska språken. I allmänhet uppträder den för att uttrycka det ämne, hvaraf något består, t. ex. got. *gulþeins*, isl. *eikenn*. Men ursprungligen var den icke inskränkt till denna användning. Äfven adj. för tidsbegrepp och moraliska egenskaper bildades ofta af suffixet -*în*. Med särskild hänsyn till den senare gruppen kan man därför äfven tänka sig, att i vissa fall typen *brutlikin* ej bör fattas som en blott utvidgning af adj. *brutliker* af samma art som fht. *jungîn* af *jung*, utan direkt uppkommit, d. v. s. utan förmedling af adj. på -*liker*.

Ett af skälen till att afledningsändelsen -*în*- gripit omkring sig i dessa adjektiv kan sökas i den betydelselikhet, som stundom förefinnes mellan adj. på -*lik*- och -*în*-. Jag erinrar om t. ex. fht. *hwîlîn* ~ ty. *zeitlich*, fht. *tuogenîn* ~ ty. *heimlich*, isl. *heppenn* ~ sv. *lycklig*, fht. *weitîn* ~ ty. *bläulich*.

Om böjningen af dessa adjektiv på -*likin* bör framhållas, att de i ack. sing. mask. deklinera i öfverensstämmelse med just de västnord. adj. på -*in*, hvilken böjning i VGL I är uteslutande representerad (se Noreen Aschw. gr. § 454, 4).

Med denna min förklaring undgår man alldeles de svåra olägenheter, som äro förknippade både med den Rydqvist-Tamm-Kockska och med den Jessen-Noreenska teorien. I alla händelser kan icke frågan å nyo upptagas till behandling, utan att denna möjlighet till förklaring indrages i diskussionen.

En svaghet i mitt förslag ligger naturligtvis däri, att

af dessa adj. på *-likin* intet i alla former böjes som ett adj. på *-in*, utan tvärtom i de flästa kasus former af paralellbildningen *-liker* uppträda; jfr dock (utom nom. sing. mask. o. fem. samt ack. sing. mask.) gen. sing. mask. o. neutr. *hwilikins*, gen. sing. fem. *huilkinna* Söderköpingsrätten samt de många formerna på *-in* i nom. ack. plur. neutr.

Göteborg Mars 1905. **Elof Hellquist.**

Ett par nordiska *n*-presentier.

Isl. *skolla* (*skollr*, *skollr*); *tolla*.

I isl. finnes som bekant ett verb *skolla*, *-ld* (IV konj.). Ordet är särskildt kändt från den äldre Eddan: þar er þv scollir viđ scy Vǫl.-kv. 37 och skollir meþ scrám Hávam. 134 (Bugges uppl.). Det öfversättes å båda dessa ställen af Gering Vollständ. wörterb. zu den liedern der Edda 'sich hängend od. schwebend hin und her bewegen', en öfversättning, som enligt min mening så noggrant som möjligt återger ordets betydelse, hvilken på svenska snarast kan uttryckas med 'hänga och dingla'; Fr.[2] har 'slingre, svæve'. Om Hávamálsstrofen se för öfrigt närmare E. Magnússon Ark. 15: 319 f.

Samma betydelse uppträder i en strof af Þórbjǫrn skakkaskáld (Hkr. 3: 460): skoldi.. viđ tré Bjarni [1]).

Dessutom förekommer *skolla* bl. a. i Sn. Edda Gylfaginning kap. 34 (Cod. reg.). Där säger Fenrisulfven till asarna: ef ér bindiđ mik, svá at ek fæk eigi leyst mik, þá skolliđ þér svá, at mér mun seint verđa at taka af yđr hjálp. Ordet *skolliđ* förekommer emellertid icke i alla handskrifter [2]), hvilket kan tyda på, att det förefallit dunkelt eller ovanligt.

---

[1]) Jfr äfven F. Jónsson Hkr. 4: 262.

[2]) Varianter se F. Jónsson Snorri Sturluson Edda s. 84.

Hvad *skollið* här betyder, är ej fullt klart. Fr.[2] öfversätter det med 'være ustadig til Sinds, i Adfærd'. Att denna betydelse verkligen existerat, framgår af en vers i Har. Harðr. saga 15: þó lætr Gerðr í Gǫrðum gollhrings við mér skolla[1]); jfr äfven Egilsson. Möjlig är dock äfven K. Gislasons tolkning af nämnda ställe i Sn. E.[2]): Binder I mig saa fast, at jeg ikke kan løse mig selv igjen, saa vil I nok passe at holde jer i en saadan Frastand, at det vil vare lidt inden jeg kan faae jer til at hjelpe mig'. Gislason antager, att grundföreställningen i ordet är "Frastand, sædvanligst forbundet med en Bevægelse, der da er peripherisk". Jag tror nu icke, att begreppet aflägsenhet ursprungligen förbundits med ordet, men af en jämförelse med de ofvan anförda citaten från den äldre Eddan och med de norska och svenska orden tycks framgå, att verkligen en sådan föreställning sekundärt ingått i dess betydelseinnehåll. I alla uttryck, där *skolla* uppträder, tycks den dock icke ha varit för handen. Så t. ex. ej i det ofvan anförda citatet från Har. Harðr. 15 och ej heller i: ek læt skeiðr skolla við sker, létu skip skolla við ey, lét dreka skolla fyrir miðju leiðangrs brjósti. Egilsson öfversätter: fluitare, aquis innare; ännu närmare: 'vagga (på böljorna)'.

I norskan betyder *skolla* enl. Aasen 'synes, vise sig, see ud til noget', t. ex. 'Det skoller for det'. Närmare de svenska betydelserna kommer: 'Det skoller blankt', som Aasen öfversätter med 'det glimrer'. Men ordet betyder äfven: 'rage høit op, skrolle, see stort ud eller optage et stort Rum'. Jfr äfven Ross s. 675.

I de flesta sv. dial. bör ordet ljudlagsenligt heta *skulla*. Sv. *skulla* (*skullra*) betyder enl. Rietz s. 606 bl. a. 'lysa,

---

[1]) F. Jónsson Hkr. 4: 212 öfversätter: dog lader kvinden i Garderige. som hun ikke vilde have mig.

[2]) Nogle Bemærkninger om Skjaldedigtenes Beskaffenhed i formel Henseende s. 5 (Vidensk. Selsk. Skr., 5 R., hist. o. philos. Afd., 4de Bd 7: 287),

glänsa; synas stort och grant på långt håll; synas, skifta, endast om färger; hägra'. Ordet är särskildt allmänt i de finsk-svenska dialekterna; se t. ex. Vendell Pedersöre-Purmomålet s. 349.

Hur skall man nu förklara det inbördes sammanhanget mellan dessa vid första påseendet ganska olika betydelser?

Jag vill då först fästa läsarens uppmärksamhet därvid, att de svenska och norska betydelserna äro fullständigt eller så godt som identiska med dem, som tillkommer ty. *schillern*. Detta ord betyder ju 'in verschiedenen farben spielen, die farbe wechseln, flimmern'. Ordet, äldre *schileren*, är en utvidgning af *schielen* 'skela', sydty. *schilchen*, mht. *schil(h)en*, af samma art som sv. dial. *skullra* af *skulla*. Men detta *schielen* har i sin tur afledts af adj. *scheel*, mht. *schël(ch)*, fht. *scëlah*, gen. *scëlhes* 'skelande, skef, sned, krokig', motsvarande ags. *sceolh* och med Vernersk växling isl. *skjalgr*. Detta adjektiv är som bekant [1]) en afledning på *k* af en rot *skel*. Af afljudsformen *skl̥* har Falk anf. afh. s. 18 f. härledt isl. *skolbrúnn* 'med sneda ögonbryn' och *skolbeinn* 'snedbent', hvilka ord sålunda äro besläktade med bl. a. gr. σκολιός 'sned, skef'.

Det förefaller mig ligga i öppen dag, att vårt verb *skolla* äfvenledes är ett aflägg af samma indoeur. rot *skel* 'sned'. Betydelsen 'vara sned' har utvecklat sig till den af 'hänga, sväfva', och från 'sväfva' till å ena sidan 'vara vankelmodig l. opålitlig l. svekfull' [2]) och å den andra 'schillern' är steget ytterst minimalt.

Det gäller då att tillse, huru verbets bildning bör förklaras. Af de möjligheter, som härvid erbjuda sig, har man — förutsatt att *skolla* verkligen utgår från en rot *skel* — att i första rummet tänka sig *-ll-* uppkommet antingen af ett

---

[1]) Se t. ex. Falk Akad. afh. t. Bugge s. 19.

[2]) Jfr citatet från Har. Harðr. saga 15 ofvan samt möjligen äfven det från Sn. E.

urgerm. *-lþ-* såsom i t. ex. isl. *ballr*, got. *balþs*, eller af ett urgerm. *-ln-* såsom i t. ex. isl. *fullr*, sskr. *pūrṇás* o. s. v. [1]). Det torde ej behöfvas någon närmare motivering för att i ett fall som detta af dessa alternativ välja det senare. Så kallade *n*-presentia äro ju i de indoeuropeiska språken synnerligen vanliga. Här ha vi då att fästa oss vid de presenstyper, där *n* uppträder suffixalt, såsom sskr. *mr̥-nā́-ti*, *r̥-nṓ-ti*, *mr̥-ná-ti*, *r̥-nvá-ti*.

Vid valet mellan dessa olika bildningstyper har man att utgå från det faktum, att *skolla* böjes efter IV konj., alltså typen *duga*, *dugða*, *dugat*, d. v. s. är ett s. k. *ē*-verb. Verbet vore sålunda till sin bildning, förgerm. **skl̥-nē-*, att jämföra med t. ex. fht. *ginēn*, *stornēn*, *hlinēn* (jfr fsax. *hlinōn*), *mornēn*, *lernēn* och — med tanke på assimilationen — ännu närmare med fht. *stecchēn* 'fixum esse, hærere'. Men intet af dessa verb hör ursprungligen till *ē*-konjugationen, utan de äro samtliga gamla *ā*-verb, som antagit *ē*-verbens böjning på grund dels af vissa öfverensstämmelser i böjning, på hvilka vi här ej kunna ingå, och dels på grund af den för *ē*- och *nā*-verben karakteristiska intransitiva betydelsen. Se härom T. E. Karsten Beitr. zur gesch. der *ē*-verba im altgerm. s. 212 f. och där citerad litteratur. De uppräknade verben äro sålunda bildningar af typen *mr̥-na-ti*. För fht. *stecchēn* konstruerar också t. ex. Streitberg Urgerm. gramm. s. 316 ett ieur. presens **stig-nā-mi*. På samma sätt anser jag, att *skolla* utgår från ett ieur. **skl̥-nā-mi*.

Att visst icke alla ieur. *nā*-presentia öfvergått till *ē*-deklinationen, visar t. ex. fht. *lecchōm* < **ligh-nā-mi*; se t. ex. Brugmann Grundr. 2: 972 f. Äfven nord. *kalla* vore ett exempel härpå, om det verkligen med Noreen Urg. lautl. s.

---

[1]) Blott i förbigående erinrar jag om den aflägsnare möjligheten, att här ett urgerm. *-lz-* föreligger; jfr fht. *bellan* ~ sskr. *bhāṣati* 'han skäller o. d.', lit. *balsas* 'röst, ton'. Ett *-lz-* ingår möjligen äfven i nord. *kalla*, jfr mlt. *kolsen* 'ropa' (Falk o. Torp Etym. ordb. 1: 345), jfr nedan.

156 hörde till sskr. *jṛnāti* 'sjunger, prisar m. m.', men detta senare verb sammanhänger i stället med lit. *giriù* 'berömmer' o. s. v.[1]) och *kalla* med lat. *gallus* o. s. v.[2]).

Naturligtvis höra till dessa ord äfven isl. *skollr* m. 'bedrägeri, svek' och *skolli* m. 'räf'. *Skollr* < **skl̥nó-* bör till betydelsen närmast sammanhållas med sskr. *chalam* 'bedrägeri', hvilket man med all rätt plägar förbinda med gr. *σκολιός*[3]).

Jag vill slutligen framställa den förmodan, att på analogt sätt äfven isl. *tolla* bör förklaras. Det öfverensstämmer till form, betydelse och konjugation mycket nära med *skolla*. Det enda citat jag känner är från Fornm.-sǫgur: svá vil ek ok, kvad kerling, med Ingolfi ganga, međan mér tvær um tolla tenn i efra gómi. Efter min uppfattning betyder ordet här ej just 'hänga fast', som Fr.² öfversätter det, utan snarare 'hänga och dingla', alltså ungefär detsamma som *skolla*. Jag anser det höra nära tillsamman med litauiska *dulinéti* 'schlendern, bummeln'[4]), hvilket af Uhlenbeck Etym. wb. d. altind. spr. s. 130 sammanställes med sskr. *dolāyate* 'schaukelt, schwankt', *doláyati* 'schwingt', ags. *tealtian, tealtrian* 'schwanken, wackeln', lt. *taltern* 'die flatternden fetzen am kleide'. Sannolikt föreligger i *tolla* som i *skolla* ett *n*-presens **dl̥-nā-mi* l. dyl. Härför talar möjligen det litauiska verbet, som dock ej kan direkt identifieras med *tolla*, äfvensom i sin mån den intransitiva betydelsen hos ordet.

---

[1]) Se Uhlenbeck Et. wb. d. altind. spr. s. 82.

[2]) Se noten föreg. sida.

[3]) Prellwitz, Uhlenbeck Et. wb. d. altind. spr. s. 94. Däremot torde åtskilliga af de ib. s. 342 (under *skhálati*) anförda orden böra hållas fjärran.

[4]) Jfr med afseende på bildningen t. ex. lit. *bylinéti* 'prozessieren' (K. F. Johansson IF 8: 185).

Göteborg April 1905.

Elof Hellquist.

En Oversættelse af Cantus Sororum og Sermo Angelicus.

I "Svenska Fornskrift-Sällskapets Samlingar" har R. Geete 1895 udgivet "Jomffru maria yrtegardher", Vadstenamunken Nigils Raualdi Oversættelse af "Sancti saluatoris systra wikusangh" med Salmer, Hymner, Antifoner og alt, hvad der hörte til den brigittinske Tidelæsning, dertil for hver Dag Indholdet af Sermo Angelicus i knap Form. I Indledningen gør Udgiveren Rede for de bevarede Haandskrifter af Cantus Sororum og Sermo Angelicus samt Udgaver af Breviarer af Brigittinernes Tidelæsning. Han slutter: "Öfversättningar af Cantus Sororum till främmande språk äro för utg. okända — — —"

En saadan er funden paa Köbenhavns Universitets Bibliotek. AM 70. 8:vo indeholder Cantus Sororum og Sermo Angelicus paa Plattysk.

Manuskriptet har 256 Blade, Materialet er Papir, dog ikke helt igennem ensartet, Blade ere føjede til, ligesom flere ere skaarne ud; det synes som Billeder, Initialer eller anden Pryd har fristet til denne Plyndring, idet der ses Spor af indlagt Guld paa de Steder, hvor et Blad eller et Stykke af et Blad er udrevet. Hvor de forskellige Ugedages Læsning begynder, er Ødelæggelsen övet [1]).

Ogsaa Titelbladet savnes, og de første Ord, der møder os i Manuskriptet er:

"— — gantze innichliken van deme munde des enghels, unde wes se des daghes heft ghescreuen dat heft se ghewiset otmodichliken alle daghe ereme ghestliken vader — —"

Det er Fortalen til Sermo Angelicus, der fortsættes til Slutningen i en ret trofast Oversættelse. (Bl. 1—2.) Prolo-

[1]) Se ved Blad 3. 44. 77. 107. 138. 178. 220. Jfr R. Geetes Beskrivelse af den svenske Oversættelses Haandskrift. Indl. LXXXVIII.

gens første og mindre Halvdel har fyldt det udskaarne Titelblad. Umiddelbart efter Fortalen følger et Suffragium af St Birgitte: Antifon, Versikel og Kollekt i knudret plattysk Oversættelse. — Paa Manuskriptets Blad 3 genkendes Slutningen af Salmen "Venite", der altid indleder Dagens Tidelæsning. Som alt omtalt er her en Lakune: Salmens første Del og Begyndelsen til Søstrenes Sang for Søndagen mangler; men derefter er Manuskriptet med de nævnte Undtagelser fuldstændigt. Vi følge Brigittinerne gennem alle Dagens Tider, og Sermo Angelicus finde vi føjet ind paa sin Plads i Cantus Sororum. Medens "Jomffru maria yrtegardher" kun har en kort Indholdsangivelse, staar Sermo Angelicus i vort Haandskrift i fuld Oversættelse (Blad 6 til 16 v.) Og saa fremdeles for Ugens Dage.

Som Prøve hidsættes en Oversættelse af Birgitta Antifonenen: Rosa rorans.

Du rose dowende de gude,
du sterne droppende de clarheit,
birgitta, eyn vat der gnade,
dowe van dyk de hemelsche myldicheit,
droppe van dyk de lutterheit
in den dal der jamercheit.

med Versikel:

Bidde vor uns hillighe birgitta, du gantze leue brut cristi. Uppe dat he uns sy eyn recht wech to deme hemelschen vaderlande. (p. 20 v.)

Efter den almindelige Ugelæsning følger Bl. 247 v. Capitula og Kollekter til Höjtiderne, dernæst Suffragier og Sekvenser ikke i den bedste Orden [1]), men fra Blad 254 viser Manuskriptet en ny Haand og 254 v. forlades det plattyske Sprog; Haandskriftets 4 sidste Sider ere danske, men slutter sig i øvrigt til den plattyske Text.

---

[1]) Jfr R. Geete p. 135—146.

Bl. 254 v. have vi

"Proser effter Salue regina",

det er de Vers, der slutter sig til den berømte Antifon, naar den blev sungen Aftenen før Mariefester og andre Höjtider, som Magliabecchi-Haandskriftet siger (Geete p. 281). Sammesteds erfare vi, at man i Tiden mellem Paaske og Pinse efter "Regina celi" sang "Virgo mater resurgentis", gengivet i AM 70 8:vo:

"O iomffru hans moder so*m* opstod aff döde giiff os at fanghe bliffue*n*des liiffs glæde. Alleluja,"

Ogsaa med Hensyn til vort Haandskrifts sidste Noter p. 256. yder Magliabecchi-MS. Forklaring (Geete p. 276). Fra Paaskedag til Pinseoktaven, Fredagene undtagne, skulde man synge Benedicamus med Halleluja. AM 70 8:vo har i Overensstemmelse hermed 6 Benedicamus til de 6 Ugedage i dansk Oversættelse.

Disse faa danske Sider ere mindre omhyggeligt behandlede. Skriften tyder paa, at det er Optegnelser gjorte fra Tid til anden, Tilföjelser til den egentlige Bog, men uden fast Plan.

Midt iblandt de nævnte Oplysninger angaaende Festritualet staar (p. 255) en Bøn, som Engelen gav St. Birgitte og en Oversættelse af "O Birgitta mirre gutta".

Dog Størstedelen af Manuskriptet er gjort af en øvet Haand, en Haand, der kunde tænkes at have mangfoldiggjort den tyske Oversættelse, men hvorfra Afskriften stammer, kan ikke siges. Bogen har været i danske Hænder og brugt i et danskt Brigittinerkloster.

Hvor et Stykke Papir stod tomt, har en dansk Bøn fundet Plads (p. 2 v., p. 76 v., p. 106 v., p. 172 v., p. 253 v.).

I Margin er til Vejledning hist og her skrevet "til affthensangh", "Collecta til ottesangh" etc.

Bogen har tilhørt en Kvinde.

Allerede Manuskriptets Indhold: Cantus Sororum med Sermo Angelicus gør den Antagelse trolig, og den støttes af Bønnen, der er skrevet op p. 172 v.:

All verdens gud herræ oc skab*er*, thu est vissæligæ th*e*n, som alle hierthæ seer oc alle samwith skodh*e*r oc rantsagh*er*; alle villiæ forstand oc alle gerni*n*gh*e*r er tigh oppenbaræ. Tu est iomf*ru* maries søn som mich igeen løsdhe paa korsseth mz thi*n* hellighe dødh. Thi giffuer iech armæ synderskæ tigh mich skyldighe mz alle mynæ skell oc samwith — — —

Ejerindens Navn og Kloster kendes ikke. Manuskriptet bærer Præg af at være fra det 15de Aarhundrede. Der findes ikke i Bogen yderligere Hjælp til Tidsfæstelse.

Ellen Jörgensen.

Sæmundar Edda mit einem Anhang herausgegeben und erklärt von F. Detter und R. Heinzel. I. Text. II. Anmerkungen. Leipzig, Georg Wigand 1903. XV + 213 och VIII + 679 s. Pris 30 mark [1]).

Textbandet af Detters och Heinzels ståtliga Eddaupplaga inrymmer ej blott de sånger, som förekomma i Codex Regius 2365 qv. (R) och Codex Arnamagnæanus 748 qv. (A), utan äfven de Eddakväden — hela eller i fragmentarisk form —, som blott finnas i de olika handskrifterna af Snorra Edda, vidare Hyndluljóð, Grógaldr och Fjǫlsvinnsmǫl samt de strödda poetiska brottstycken, som bevarats i Vǫlsungasaga.

Till grund för utgifvarnas text ligga de fototypiskt-diplomatiska upplagorna af R och A samt, hvad beträffar sådana dikter, som ej ingå i nämnda handskrifter, äldre editioner (framför allt Bugges Eddaupplaga). Handskrifterna själfva tyckas ej hafva begagnats.

I motsats till flere andra Eddautgifvare ha Detter och Heinzel ej haft till syftemål att kritiskt återställa den ursprungliga texten, bortsedt därifrån att de företagit enstaka ändringar (se t. ex. Vǫluspǫ́ 53: 4, Lokasenna 52: 6, Vǫlundarkviða 3: 8, 10 o. s. v.) [2]). Betecknande är, att ett par uppenbara skriffel fått kvarstå orättade (se Hǫ́vamǫl 11: 4, 33: 6) och att åtskilliga emendationer, som utgifvarna anse vara mycket sannolika, upptagits först i kommentarbandet (se t. ex. s. 225, 302, 310 i detta). Anmärkningarna i andra bandet visa emellertid, att utgifvarna ej ställa sig fullt så afvisande mot den moderna Eddaforskningens restitutionsförsök, som man skulle frestas att tro på grund af texten [3]).

Å andra sidan ha utgifvarna icke heller velat inskränka sig till att gifva ett diplomatiskt aftryck af de gamla kvädena. Visserligen sluter sig den text, de prästera, ganska nära till handskrifterna, men afvikelserna äro dock ej så obetydliga. "Upplösningar" äro ej angifna, stroferna ha numrerats och afdelats, allt i läsbarhetens och öfverskådlighetens intresse. Äfvenså ha i vissa fall normaliserande "förenklingar" och "förtydliganden" af handskrifternas beteckningssätt företagits (se Inledningen till första bandet s. XI f.).

Att det sätt, hvarpå utgifvarna återgifvit och normaliserat Eddahandskrifternas bokstafvering, icke är tillfredsställande i alla afseenden, har redan anmärkts af Finnur Jónsson, till hvars an-

---

[1]) Offentliggörandet af denna recension fördröjdt på grund af författarens sjukdom.

[2]) Strof- och verssiffrorna äro Detter-Heinzels.

[3]) Jfr A. Heusler i Göttingische gelehrte Anzeigen 1903, s. 692 f.

märkningar i Zeitschrift für deutsche Philologie XXXVI: 255 jag tillåter mig att hänvisa [1]).

Utom de afvikelser från handskrifterna, som bero på utgifvarnas normaliseringsregler, se s. XI f. i Inledningen, finnas några andra — visserligen obetydliga — som ådagalägga, att korrekturläsningen ej varit tillräckligt noggrann. Jag har noterat följande:

		Detter-Heinzel:	Handskrifterna [2]):
Skírnismǫl	12: 1	ert þu	ertu (både i R och A) [3])
Hárbarðsljóð	10: 8	alls	allz [4])
Därs.	17: 8	þeiri	þeire [5])
»	29: 2	alls	allz (både i R och A)
»	34: 2	um	of (både i R och A) [6])
Lokasenna	18: 4	Loptzki	Lopzki
Därs.	50: 3	at þiaza	á þiaza
Prosan efter Helgakv. Hundingsb.	II. 16 (s. 90)	samnoþo	sǫmnoþo
Atlamǫl	89: 4	sagþag ek	sagðag at [7])
Fragmente	VII: 6	uilldu	villdo [8])

På grund af oriktig upplösning af ett förkortningstecken står Helgakviða Hundingsbana II. 37: 10 *himinn* i st. f. *himin*.

Uti inledningen till första bandet (s. XI) förklara utgifvarna, att de, ifråga om dubbel och enkel skrifning af konsonanterna, rättat sig efter handskrifternas ortografi. Att de icke alltid gjort detta, framgår af följande exempel:

		Detter-Heinzel:	Handskriftliga texten:
Hárbarðsljóð	18: 1	þótt	þót [9])
»	57: 8	þórr	þór (ackus.)
Vǫlundarkviða	17: 9	setiþ	settiþ [10])

Inkonsekvent ha utgifvarna Helgakviða Hundingsbana II. 10: 8 *brimiss*, men Därs. 26: 8 *brimis*, fastän handskriften i båda fallen har "stort" *s* som sluttecken i ordet [11]). Inkonsekvent är vidare, att medan *Unz* står Sigurðarkviða hin skamma 3: 1, står *Unnz* Därs. 49: 1; i båda fallen har handskriften "stort" *n*.

[1]) Jfr äfven hvad beträffar Detters och Heinzels normalisering en recension i Literarisches Centralblatt 1903, sp. 1123 f. (af —bh—).

[2]) Normalisering efter D-H.

[3]) I nästa versrad ha utgifvarna bevarat *ertu*.

[4]) Jfr att utgifvarna bevarat *allz* Helgakviða Hundingsbana II. 32: 10.

[5]) Jfr utgifvarnas inledning, s. XI, där det nämnes, att ortografien just ifråga om bruket af *e* och *i* sluter sig till handskrifterna.

[6]) Jfr att *of* bevarats Sigrdrífumǫl 58: 4, 5.

[7]) Kommentaren har i anmärkningen till stället (s. 562) den rätta lydelsen.

[8]) Jfr utgifvarnas inledning s. XI. — Se Bugges Eddauppl. s. 332.

[9]) Jfr att *þót* förekommer i utgifvarnas text Hǫvamǫl 38: 6, 60: 8, 7.

[10]) Jfr att *uera* för *uerra* fått stå kvar Hǫvamǫl 11: 4, *farrinn* för *farinn* Därs. 33: 6.

[11]) I allmänhet har detta af utgifvarna i genitiver återgifvits med *s*; se *kynnis* Hǫvamǫl 16: 2, *fylkis* Grípisspǫ 30: 8 o. s. v.

De nu påpekade afvikelserna äro oafsiktliga, beroende på förbiseende. Ett par gånger har med afsikt — fullt medvetet — en ändring, som ej förklaras af Inledningens normaliseringsregler, företagits i texten, utan att ha påpekats i den textkritiska apparaten i första bandet.

Så har Sigurđarkviđa hin skamma 38: 5 *þat* : *at* insatts i stället för handskriftens *þa* : *a*. Först af kommentaren (s. 473) får man veta, att *þat* : *at* beror på ändring. Naturligtvis hade denna bort omnämnas redan i textbandet.

Till Atlamǫl 29: 3 anmärkes icke, att i handskriften står *fór-þo* (d. v. s. *fór* och *þo* på olika rader med bindestreck efter *fór*); *fǫr þó* i upplagorna beror alltså på emendation. Då jag (Arkiv 11: 110 ff.) föreslog att läsa *furþo*[1]), framhöll jag, att enligt utgifvarna af den fototypiska upplagan af Codex Regius, se deras Indledning LXII f., bindestreck i nämnda handskrift nyttjas felaktigt endast en gång (Helgakviđa Hundingsbana II. 37: 7; alltså ej på här behandlade ställe)[2]). Då det, som jag vid en sedermera gjord beräkning funnit, nyttjas rätt c. 145 gånger, vill man gärna tro, att det icke heller i *fór-þo* är betydelselöst. I alla händelser synes det mig, som om det bort omnämnas i Detters och Heinzels textkritiska apparat.

Såsom framhålles af utgifvarna själfva (Inledningen s. XII), är redogörelsen för varianter ganska knapp. För att taga ett exempel från Vǫluspǫs första strof har det visserligen anmärkts, att R har den af Detter och Heinzel förkastade läsarten *ualfæþr*; däremot har det ej nämnts, att H icke har det i den föreliggande texten upptagna *Ualfǫþrs* utan *vafǫđrs*; frånvaron af *l* har väl dock någon betydelse för bedömandet af de båda läsarternas värde.

I de under texten anbragta varianterna återgifves den handskriftliga ortografien trognare än i den egentliga texten; så t. ex. ändras *sc* ej till *sk* o. s. v. Jag har funnit följande förbiseenden: vid Helgakv. Hundingsb. I. 55: 7 uppgifves Regius hafva *sker* i st. f. *scer*, vid Fáfnismǫl 45: 4 påstås samma handskrift ha *Vingskornir* i st. f. *Vingscornir*, vid Sigrdrífumǫl 60: 6 står i noten *rægnis* i st. f. *rængnis*.

Första bandet slutar med en förteckning på egennamnen.

Kommentaren, till hvilken fogats åtskilliga register, är mycket omfattande och torde böra betecknas såsom ett verkligen förtjänstfullt arbete.

Följande texten vers för vers, strof för strof söka kommen-

---

[1]) Jfr Sijmons, Die Lieder der Edda 1: 444, Gering-Hildebrand, Die Lieder der älteren Edda 421.

[2]) Den ene af utgifvarna tyckes emellertid numera anse (se Arkiv 14: 198), att bindestrecket nyttjas felaktigt äfven på ifrågav. ställe i Atlamǫl.

tatorerna belysa den såväl i estetiskt och kulturhistoriskt hänseende som med hänsyn till dess språkliga och metriska form.

Enligt hvad utgifvarna själfva framhålla i Inledn. till Band I. s. XIII, söka de förklara de gamla sångerna, "så som bildade isländare och norrmän vid slutet af trettonde eller i fjortonde århundradet förstått och uppfattat dem". Emellertid torde det förhålla sig så, att många af kommentarens utredningar och värderingar icke skulle kunna åstadkommits af isländare eller norrmän omkring år 1300, huru bildade som helst, i all synnerhet om de ej haft framför sig andra Eddahandskrifter än de bristfälliga som nu finnas kvar [1], och att utgifvarna följaktligen — med rätta — ofta öfverskridit den norm, som enligt deras egen utsaga skulle begränsa deras textexeges.

Såsom förut anmärkts, hafva utgifvarna till kommentaren sparat åtskilliga emendationsförslag och textkritiska anmärkningar, som man väntat få se i det första bandet.

Endast undantagsvis debatteras tidigare tolkningar af eller rättelser till de behandlade ställena. Hänvisningar till den viktigaste litteraturen öfver hvarje särskild sång hade varit på sin plats.

Detter och Heinzel söka ofta visa, att ett ord, ett uttryck, en strofföljd, som man ansett bero på korruption, låter försvara sig. Deras häfdande af den traditionella texten verkar långt ifrån alltid öfvertygande, liksom de säkerligen ställt sig alltför negativt mot andra forskares konjekturer. Men trots detta torde man böra gifva de granskare rätt, som i Detter-Heinzels konservativa kritik funnit ett hälsosamt ferment för Eddaforskningen [2], en nyttig reaktion mot godtyckliga textändringar [3].

Skarpsinne och grundlig ordanalys äro utmärkande för kommentaren; vid sidan af dessa goda egenskaper framträder ibland en sällsam brist på estetiskt omdöme (se särskildt behandlingen af Helgakviða Hundingsbana II. 47).

Den försiktighet, som i allmänhet präglar exegesen och rättelseförslagen — undantag finnas — står i god öfverensstämmelse med en viss pessimistisk resignation i fråga om möjligheten att nå en slutgiltig tolkning. — "Der Sinn der Zeile entgeht uns vielleicht" är ett för utgifvarna karakteristiskt yttrande (s. 142).

Den beläsenhet, hvarom kommentaren vittnar, är häpnadsväckande. Belysande parallelställen anföras ej blott ur "Eddasånger" och norröna prosaskrifter utan också ur skaldevisor och rimor. Runinskrifter och nyisländska poem citeras vid sidan af verk tillhörande Tysklands, Englands, Hollands, Frankrikes, Italiens vitterhet. Ja, äfven slaviska litteraturalster åberopas. Här

---

[1]) Jfr A. Heuslers ypperliga anmärkningar i förut citerade uppsats s. 693 ff., jfr äfven H. Gering, Die Lieder der älteren Edda, Vorwort IX.

[2]) Heusler, cit. st. s. 693.

[3]) Boer i Zeitschrift für deutsche Philologie XXXVI: 289.

finner man en hänvisning till Suetonii kejsarkrönika, där åter en zoologisk notis, hämtad ur Brehms Thierleben, på ett tredje ställe citeras Neue Freie Presse eller sydslaviska tidningar o. s. v.

De storartade materialsamlingar, genom hvilka utgifvarna spridt ljus öfver Eddasångernas syntax, stilistik, ordförråd och innehåll, skänka åt deras verk dess förnämsta betydelse. Genom dem har forskningen på många särskilda punkter blifvit förd framåt [1]).

Jag bifogar några anmärkningar rörande enskilda, af utgifvarna behandlade ställen. Sidohänvisningarna gälla kommentarbandet.

S. 18, r. 8 nedifr. påstås, att adjektivet *ámáttigr* förekommer i Sn. E. 1: 551. — Där står emellertid en form af *ámáttligr*.

S. 35 anmärkes under Vǫluspǫ́ 27: "Egilsson führt ein *þrungmóþigr* an mit dem falschen Citat Harbl. 18." — Källhänvisningen är emellertid fullkomligt riktig, emedan Egilsson, såsom framgår af hans Index siglorum, citerar den Arnamagnæanska editionen af Sæmundar Edda, där det heter i Hárbarðsljóð 18 (1: 99):

Ec drap þiaza
Enn þrvngmóþga jötvn.

En annan sak är, att det här i texten upptagna *þrvngmóþga* saknar handskriftligt stöd: i Regius står *þrúþmóþga*, såsom för öfrigt påpekas i en not till ofvannämnda edition: "þrúþmóþga, sævo animo præditum, videtur fuisse in R." Egilsson har alltså ej gjort sig skyldig till oriktig citering.

S. 104 f. omnämna D. och H. vid kommentaren af Hǫ́vamǫ́l 56, vv. 4–6 Müllenhoffs [2]) bekanta ändringsförslag: *maþr manni verþr af máli kuþr* i st. f. *maþr af manni verþr at máli kuþr*. De ställa sig kritiskt mot emendationen i fråga: "Wenn man selbst die Streichung des ersten *af* zugibt, so könnte *at* vor *máli* bleiben; denn *kunnr* wird mit *af* und *at* construirt". Hvad beträffar uppfattningen af det citerade stället, öfverensstämma emellertid utgifvarna med Müllenhoff: "Wie das Feuer sich vom Feuer nährt, vom Feuer erzeugt wird, so wird die Sinnesart der Menschen durch den Verkehr mit andern bekannt: im Gespräch erweist sich dies, und auch wenn der eine schweigt: dann ist er eben dumm". Mot Müllenhoffs ändring synes mig tala, att genom den upphäfves den i handskriften befintliga parallelismen mellan ifrågavarande strofs första och andra hälft, som gör intryck af att vara afsiktlig: *brandr af brandi* motsvaras ju af *maþr af manni*. Vidare synes det besynnerligt, att den dumme här skulle sägas blifva bekant genom sin tystlåtenhet, medan den okloke mannen i strof 26 (hos D. och H.) just rådes till tystlåtenhet, för att ingen måtte få kännedom om hans dumhet. För min del vågar jag tro, att Holtz-

[1]) De metriska anmärkningarna röja en antikverad ståndpunkt.
[2]) Se Deutsche Altertumskunde 5: 257.

mann, Die ältere Edda 104, har rätt, då han öfversätter *kuþr* med *peritus, callidus;* "ein Mann wird vom Manne beim Gespräche klug" tolkas stället cit. arb. s. 72. Jfr att enligt Gering, Wörterbuch, *kuþr* på två ställen uti den poetiska Eddan förekommer i betydelsen "klug, verständig" [1]). För denna betydelses existens talar i sin mån, att i tyskan *kund* uppvisats i betydelsen "kennend, wissend" (se Grimm, Deutsches Wörterbuch).

Jag fattar meningen af här behandlade ställe i närmaste öfverensstämmelse med Holtzmann: "den ena lågan brinner af den andra, till dess det är förbrunnet, eld tändes af eld, den ena människan blir i samtal klok [d. v. s. förvärfvar kunskaper och praktisk lefnadsvisdom] genom den andra, men af *dul,* d. v. s. inbilsk, själftillräcklig tystnad, blir hon — ej blott *dǫlskr,* utan — *til dǫlskr* — alltför dum, dum med besked, ännu dummare än förut" [2]). I sista versen bör *verþr maþr* underförstås, i stället för att enligt den gängse tolkningen *verþr kuþr* skulle suppleras. *Til dǫlskr* är predikatsfyllnad, ej subjekt.

För att *kuþr* här betyder *klok* (ej *bekant*) synes mig i viss mån tala, att, om förstnämnda betydelse antages, man får ett motsatsförhållande mellan *kuþr* och *dǫlskr,* hvilket bör jämföras därmed, att uti andra strofer af Hǫvamǫl *heimskr* och *horskr, ljúfr* och *leiþr* o. s. v. kontrasteras. Äfvenså synes mig jämförelsen med elden, som sprider sig från trästycke till trästycke, passa bättre, ifall det är frågan om kunskapseldens bringande från den ene till den andre, än om här skulle åsyftas, att människornas sinnesart blir bekant genom det inbördes umgänget. Slutligen må framhållas, att, om *kuþr* här betyder 'klok', associationen mellan tänkespråket i strof 56 och föregående strofer, där det talas om den medelmåttigt kloke, blir lätt begriplig [3]).

S. 134, r. 19 nedifr. står "Stockh. Homil." i st. f. "Gammel norsk homiliebog udg. af Unger".

S. 189 heter det, att *tífar* skulle förekomma hos Sigvatr i betydelsen "människorna". På det åsyftade stället hos nämnde skald bör emellertid enligt Finnur Jónsson, Heimskringla 4: 174, orden "ýs tívar" sammanföras till en kenning "bågens gudar", en omskrifning för människorna.

S. 272 på tal om Þrymskviđa 19: 5 anmärkes, att *tuau* enligt Bugge skulle kunna bero på falsk upplösning af .ii. såsom *tuau* i st. f. *tuǽr*. Ty äfven Loke, heter det, förkläder sig till kvinna såsom Tor-Freyjas tjänarinna. — Neutrum kan emellertid försvaras därmed, att Loke, då han fäller det yttrande, hvari *tuau* ingår,

---

[1]) I glossaret (båda uppl.) har Gering ett frågetecken efter den angifna betydelsen. Detta har emellertid borttagits i Ordboken. — På det ena af de omnämnda Eddaställena vill Finnur Jónsson (se Litt. hist. 1: 808) för *kuþr* ansätta betydelsen "bekendt".

[2]) Holtzmann öfversätter *til* oriktigt med *dazu*.

[3]) Ofvan motiverade uppfattning har jag redan antydt i "Naturskildringarna i den norröna diktningen" s. 176.

ej var klädd i kvinnodräkt, medan [illegible] framgår af föregående strof, redan kostymerats.

S. 388. Vid Grípisspǫ [illegible] *hesar* [illegible] [illegible] *ǫfri* anmärkes det med rätta: "Der Superlativ [illegible] des [illegible] scheint sonst unbelegt". [illegible] emendera handskriftens *iofri* [illegible] *[illegible]* – *[illegible]* – [illegible]: [illegible] *ǫfri* vore samordnadt med *hesar* *[illegible]* [illegible] [illegible] "öfverlägsen alla" (egentligen: [illegible] [illegible]). Jfr [illegible] [illegible] Grípisspǫ (r. 61 ff. hos D-H.): "Sigurþr [illegible] [illegible] [illegible], ok hann kalla allir menn í [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]" o. s. v. Handskriftens *iofri* kan bero på det föregående [illegible]. Den föreslagna emendationen gåfve emellertid ett väl prosaiskt uttryck.

S. 407 (till Reginsmǫl [illegible]: 6) öfversättes "[illegible] er fyr heill at hrapa" med "am Glück vorbei zu stürzen", en tolkning, som i det närmaste öfverensstämmer med Gerings i hans Wörterbuch: "es ist schlimm am Glücke vorbei zu eilen". Gering tillfogar emellertid ett frågetecken. Äfven D. och H. tyckas vara tveksamma, då de i slutet af anmärkningen, sedan de anfört ett par intet bevisande citat på användningen af *heill* och *hrapa*, yttra: "Wenn doch noch ein Bezug auf die Omina — heill N. — vorläge, so müsste man übersetzen 'mit', 'durch Vernachlässigung des Omens'". För min del tror jag, då uttrycket "störta förbi lyckan" synes mig synnerligen dunkelt, att versen bör tolkas: Med afseende på framgång eller lycka är det svårt (egentligen ondt) att störta omkull, d. v. s. att störta omkull är ett elakt omen. *Fyr* är enligt Gering tre gånger belagdt i betydelsen "in Bezug auf" (med dativus l. ackusativus). Jfr att föregående strof handlar om snafningen såsom ett olyckstecken [1]).

S. 440, r. 2 f. nedifr. citeras Örvar-Odds saga C. XXVII, s. 271. — Emellertid gälla siffrorna icke specialupplagan af sagan, utan editionen af handskriften A i Fornaldar Sǫgur Norđrlanda del 2; i Boers uppl. (Altn. Saga-Bibl.) står ifrågavarande ställe i kap. 40.

S. 542 (till Atlamǫl 7: 8). För min konjektur (Arkiv 11: 105), att *nitti* förvanskats af ett ursprungligt *hlítti*, kan jag nu såsom ett stöd anföra: "Grettir kvaz hans ráđum hlíta mundu." Grettis saga (Boers edition) 178.

S. 552 (till Atlamǫl 54). Enligt Detters och Heinzels uppfattning framgår af denna strof, att Snævar, Solar och Orkning föllo senare än de 18 hunnerna. Emellertid anse de ej, att de nämnda hjältarnas död uttryckligen skulle nämnas i strofen; *fello* i v. 3 syftar, mena de, på Hunnerna; att dessas besegrare sedermera föllo, har man att läsa mellan raderna — om jag rätt fattat utgifvarnas mening. Då emellertid en notis om att de nämnda

---

[1]) Finnur Jónsson anmärker i sin Litt. hist. 1: 270, att strofen 27 (enl. D. och H.), som Jónsson betraktar såsom en interpolation, infogats efter strofen om snafningens olyckstecken, just på grund af vers 6, där ordet *heill*, som kan betyda varsel, förekommer.

följeslagarna till Gunnar och Högne stupade, synes mig oundgänglig, måste jag fasthålla min förut (i Arkiv 11) uttalade uppfattning af strofen (jfr Sijmons, Die Lieder der Edda 1: 450, Gering, Wörterbuch 1241, Gering-Hildebrand, Die Lieder der älteren Edda 427): ett komma bör insättas efter *átián* och *fello* anses syfta på de tre i strofens slut omnämnda Niflungarna.

Såsom jag förut anmärkt, bär den Detter-Heinzelska textformuleringen spår af brådska och bristande omsorg.

Att äfven det andra bandet — kommentaren — icke fullt tillfredsställer berättigade kraf på noggrannhet, visar sig särskildt, om man jämför de i anmärkningarna citerade Eddaställenas form med deras lydelse i texten. Jag har antecknat ungefär 100 exempel på felaktig citering af texten i kommentaren. I de flesta fall har blott en bokstaf ändrats; stundom äro dock afvikelserna svårare. Jag hänvisar till följande exempel:

	Kommentaren har:	I texten står:
S. 221, r. 6 uppifr.	suá	sá
» 289 » 8 nedifr.	at hǫndom	á hǫndom
» 296 » » »	ok salþióþom	né salþióþom
» 338 » 18 »	at firinuerkom	af firinuerkom
» 357 » 16 uppifr.	fleiri	fleire
» 364 » 14 »	lostig	lostik
» 371 » 12 nedifr.	tók	nam
» 374 » 2 »	knáttom	máttom
» 405 » 7 »	þá	þar
» 442 » 15 »	af meiþi	at meiþi
» 492 » 9 »	falla	suelta
» 560 » 16 »	yþr	ykr
	o. s. v.	

Äfven citat ur andra källor än Eddakvädena äro stundom oriktiga. Jag anför exempelvis (sidosiffrorna hänvisa till kommentarbandet; citaten normaliserade efter D-H):

	Står:	Läs:
S. 28, r. 19 uppifr.	uxa	uxann
» 93 » 12 nedifr.	biarta	biartv
» 94 » 5 uppifr.	hafir	hefir
» 216 » 7 nedifr.	salutaremus ... excepisset	salutassemus ... suscepisset
» 217 » 19 »	sprat ... þá	spratt ... þar
» 219 » 13 uppifr.	lǫgum	ørlǫgum
» 298 » 10 »	sæma	sama
» 299 » 9 »	mildum	gunnmildum
» » » » »	uiþum	meiþum
» 336 » 12 »	þás	þars
» 485 » 12 »	trygþrofi	griþrofi
	(hela anmärkningen följaktligen förfelad)	
» 494 » 11 nedifr.	missi	missa
» 496 » 15 »	menn fyrir	menn uera fyrir
» » » 13 »	eytt	eytt allt
» » » 12 »	garþr	garþrinn
» 504 » 1 uppifr.	aldri	ǫndu

	Står:	Läs:
S. 524, r. 19 uppifr.	gǫmul	vetrgǫmul
» 565 » 5 nedifr.	þykkia	þykkia þikling
» 576 » 4 »	fyrir	fyrri

Dessutom har jag (i andra delen) funnit följande fel, som ej falla under föregående kategorier:

	Står:	Läs:
S. 49, r. 20 uppifr.	etterkaldt	etterkall
» 104 » 16 »	21, 5	21, 6
» 275 » 12 nedifr.	272	273
» 295 » 16 uppifr.	Helr. 6 [1])	Helr. 5
» 389 » 16 »	Oddr. 4 [1])	Oddr. 5
» 422 » 17 nedifr.	Hattatal 68	Hattatal 62
» 424 » 6 »	46, 7	47, 3
» 425 » 18 uppifr.	80	75
» 496 » » nedifr.	71	81
» » » 14 »	166	160
» 504 » 1 »	3—4	2—4
» 529 » 18 uppifr.	Atlam. 46	Atlam. 48
» 548 » 19 »	14, 3	14, 1
» 575 » 21 »	11	10
» 589 » 16 »	7, 1	7, 2

M. Roediger har i Zeitschrift des Vereins für Volkskunde 13: 462 rättat några andra tryckfel.

Tryckfelen och förbiseendena må ju synas förlåtliga och rimliga nog i ett verk af sådan omfattning. De äro dock så många och till en del så svåra, att korrekturet icke kan betecknas såsom sorgfälligt.

Genom sin lärda och skarpsinniga Eddakommentar ha de båda om den nordiska filologien högt förtjänta, nu hädangångna utgifvarna satt sig en varaktig minnesvård.

---

[1]) Siffrorna tyckas afse Bugges uppl.

Lund i Juli 1905.

Theodor Hjelmqvist.

Magnus Olsen, Tre orknøske runeindskrifter. (Maeshowe, XXII, XVIII og XVI), Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger for 1903, N:o 10. Christiania 1903.

Denna lilla skrift är af ett högst fängslande innehåll genom den skarpsinnighet, som kräfves och kommer till synes vid dess ämnes behandling. Förf., en lärjunge till S. Bugge och medutgifvare af det norska runverket, visar sig både genom fyndig slutkonst och metodisk utveckling värdig sin mästare.

Bland det 30-tal runinskrifter, som vid utgräfningen 1861 funnos ristade på väggarne af grafhögen Maeshowe nära Stennes på Mainland, Orkneyöarne, fanns en, n:r XXII i J. Farrer's Notice of Runic inscriptions discovered during recent excavations in the Orkneys. Printed for private circulation, 1862, som så när som på två runor utgjordes af alldeles obegripliga mynder. Denna tydes af förf. dels genom förmodanden på grund af de underliga tecknens form, dels genom att aktgifva på deras ordningsföljd och undersöka, om denna ej medgifver deras utbytande mot runorna i någon vanlig affattning af runinskrifter, och han leder sig därigenom till tydningen: **tryhr ræist runar þesar** 'Trygg ristede disse runer'.

Ristningsegendomligheter finnas, som göra sannolikt, att denna inskrift, n:r XXII, ristats af samme man som n:r XVIII: **þisar runar rist sa maþr er runstr er fyrir uæstan haf** 'disse runer ristede den mand, som er runekyndigst vestenfor havet', och denna inskrift åter har redan af Rafn hos Farrer föreslagits att läsas tillsammans med XVI: **mæþ þæire øhse er ati køukr trænilsonr fyrir sunan lant** 'med den økse, som Gauk Trandilssøn paa Sydlandet eiede'. *Gaukr Trandilssonr* omtalas i Njals saga kap. 26 som fosterbroder till den mäktige isländska höfdingen Asgrim Ellidagrimsson på Sydlandet, som lefde omkring 960—80. Inskriftens **trænilsonr** återgifver en dialektisk form, liksom också **køukr** för isl. *Gaukr*.

Mellan **ø** och **u** i **køukr** står ett **r**, hvilket förf. förbinder med de följande **ukr**; vidare tolkas ett par streck nedtill på **ø** som **t**, och så uppstår ristarens namn **trukr** Trygg. Måhända har ristaren velat antyda, att äfven han hette Trandilson som den hjälte, hvars yxa han ägde och hvars ättling han måhända var. Gauk Trandilssons släkt hade förbindelser med de skotska öarne.

Till flera af de konstgrepp, hvarigenom ristaren betygar sig som den runkunnigaste väster om hafvet, påpekar förf. motsvarigheter från inskriften på den svenska Rök-stenen i Östergötland, som tillhör 900-talet. Dessa motsvarigheter stå väl tillsammans med det förhållandet, att den slags runskrift, som användes på Rök-stenen, är känd från ön Man och äfven kan spåras på Shetlandsöarne och i Skottland. Runinskrifterna i Maeshowe tillhöra däremot själfva 1100-talet, till hvilken tid alltså Rök-stenens ristningstradition förblef vid lif.

Stockholm den 11 nov. 1904. **Erik Brate.**

Richard Heinzel.

Der grosse Verlust, den die germanische Philologie durch den Tod Richard Heinzels (am 4. April 1905) erlitten hat, wird auch im Norden schmerzlich empfunden werden. Handelt es sich doch um einen Gelehrten, der auf dem Gebiete des Nordischen wertvolle, ja so hervorragende Leistungen aufzuweisen hat, dass sie demjenigen, der ihnen besonderes Interesse entgegenbringt, leicht als sein Hauptwerk erscheinen könnten. Sie sind in Wahrheit nur Ausschitte aus seiner sehr umfänglichen Lebensarbeit, aber für deren Zusammenhang von grösster Bedeutung.

Heinzel wurde am 3. November 1838 zu Capo d'Istria im österreichischen Küstenlande als Sohn eines Gymnasialpräfekten geboren, verlor aber seinen Vater schon nach Jahresfrist und wuchs im Hause eines Grafen Scherffenberg auf, in dem seine Mutter einen Erzieherinnenposten angenommen hatte. Seine Mittelschulstudien legte er am Marburger und verschiedenen Wiener Gymnasien zurück und begann hierauf im Jahre 1856 an der Wiener Universität klassische und deutsche Philologie zu betreiben mit der Absicht, sich für das Gymnasiallehramt vorzubereiten. Tiefgehende Einflüsse seitens seiner Universitätslehrer hat er nicht erfahren. Weit wichtiger für seine Entwicklung war der freundschaftliche Verkehr mit seinem jüngeren Studiengenossen Wilhelm Scherer, als dessen ersten Schüler er sich selbst später öffentlich bezeichnete.

Im Jahre 1860 legte Heinzel die Lehramtsprüfung ab und oblag nun dem Lehrberuf zunächst an Gymnasien in Triest, Wien und Linz, dann kürzere Zeit als Hofmeister im Hause des Fürsten Sutsos in Rumänien, schliesslich wieder an einem Wiener Gymnasium bis zum Jahre 1868, das ihm eine Berufung an die Grazer Universität brachte. Am 4. Februar 1873 erfolgte seine Ernennung zum ordentlichen Professor an der Universität zu Wien, der er trotz glänzender Anerbietungen, die ihm von Strassburg und Berlin aus gemacht wurden, immer treu geblieben ist.

Heinzels erste wissenschaftliche Arbeit ist die im Jahre 1867 erschienene Ausgabe der Gedichte Heinrichs von Melk. In dieser und einigen folgenden, so einer Untersuchung über die Quellen des Tristan Gottfrieds von Strassburg, ist Scherers Einfluss unverkennbar, sowohl was die Form der Darstellung anbelangt, als auch weil er hier dem Problem der Charakteristik von Dichtern und Dichtungen noch nicht wie später aus dem Wege geht. Auch an die sprachwissenschaftlichen Arbeiten Scherers schliesst sich Heinzel mit mehreren solchen an, von denen die erste und umfänglichste die 1874 erschienene Geschichte der niederfränkischen Geschäftssprache, die nächste eine von grammatikalischen Untersuchungen einbegleitete Ausgabe der Wiener Handschrift

von Notkers Psalmen ist. Zwischen beide, ins Jahr 1875, fällt die Veröffentlichung der schönen und lehrreichen Abhandlung über den Stil der altgermanischen Poesie, gleichfalls unter Scherers Einfluss geschrieben.

Von seinen Schriften sprachwissenschaftlichen Inhalts ist die über die Endsilben der altnordischen Sprache das Endglied. Sie hat Heinzel, der darin in der Beurteilung der urnordischen Endungen den Fuss auf den rechten Weg gesetzt, aber wieder zurückgezogen hatte, wohl nicht lange befriedigt, und damit erklärt es sich vielleicht, dass er sich auf dem Gebiet der Sprachforschung nicht mehr betätigte. Nicht aufgegeben aber hat er die Beschäftigung mit der nordischen Literatur, und ihr verdanken wir alsbald als eine wertvolle Frucht seine Beschreibung der isländischen Saga, eine Schrift, in der der isländische Familienroman in Bezug auf Inhalt, Art und Eindruck des Dargestellten in seine Elemente zerlegt wird.

Es folgt nun eine Reihe von sagengeschichtlichen Abhandlungen, von denen gerade die ersten sichtlich aus den nordischen Studien geflossen sind, die also das Bindeglied bilden zwischen verschiedenen Abschnitten seiner wissenschaftlichen Tätigkeit. In der Schrift über die Nibelungensage (1885) sucht Heinzel nachzuweisen, dass die Verbindung der mythischen Sigfridsage mit der historischen Günthersage auf skandinavischem Boden durch Vermittlung der Sage von König Goðmundr von Glæsisvellir zustande gekommen sei, durch deren Helden man an Personen der einen wie der andern erinnert wurde. In der Abhandlung über die Hervararsaga (1887) soll gezeigt werden, dass in der Erzählung dieser Saga von einer grossen Schlacht zwischen Goten und Hunnen Erinnerungen an die Niederlage Attilas auf der mauricianischen Ebene fortleben. In den Schriften über die Walthersage (1888) und über die ostgotische Heldensage (1889) werden diese Sagen auf ihre Beziehungen zu Geschichte und geschichtlicher Überlieferung untersucht; in der über das Gedicht vom König Orendel (1892) dessen stoffliche Verwandtschaft mit dem mittelniederländischen Seghelijn van Jherusalem und dem Prolog zu einer französischen Vengeance, romanhaften Ausgestaltungen der Kreuzerfindungslegende, gezeigt. Alle diese Abhandlungen, die von glänzender Kombinationskraft, verbunden mit kritischem Blick, und von erstaunlicher Belesenheit Zeugnis geben, sind, von ihren Hauptergebnissen abgesehen, schon durch die Fülle des Materials, das sie zusammentragen, und zahlreiche Nebenresultate von dauerndem Werte.

Gleiches gilt von einer der Orendel-Arbeit vorausgehenden Abhandlung über die altfranzösischen Gralromane und einer ihr folgenden über die Quellen von Wolframs Parzifal.

Nun folgen Arbeiten über das älteste deutsche Schauspiel: zunächst (1896) Abhandlungen zum altdeutschen Drama, dann

(1898) die Beschreibung des geistlichen Schauspiels im deutschen Mittelalter, ein Buch, in dem diese Literaturgattung, wie sich schon im Titel verrät, nach derselben Methode analysiert wird, wie sie früher an der isländischen Saga erprobt worden war, so dass sich selbst auf einem so fern liegenden Gebiet bemerkbar macht, wie sehr die Beschäftigung mit dem Nordischen auf Heinzels wissenschaftliche Produktion von Einfluss gewesen ist.

Auf dem Boden des Nordischen selbst steht er wieder mit seiner letzten grossen Publikation, der Eddaausgabe (von 1903), deren erster Band den Text, deren zweiter den Kommentar enthält. An dieser Ausgabe ist, wie schon früher an einer von Heinzels kleineren Publikationen, Detter mitbeteiligt und zwar — wie schon dessen früher erschienener Vǫluspákommentar beweist — keineswegs nur als Handlanger. Wie viel er aber auch beigesteuert haben mag, jedenfalls stand er viel zu sehr im Banne der überragenden Persönlichkeit seines Lehrers, als dass nicht das Werk im Ganzen durchaus den Stempel Heinzelschen Geistes an sich trüge. Über den Wert des Buches, das eine Fülle von Beobachtungen, die Frucht einer weit über die germanischen Literaturen hinausreichenden Belesenheit, in den Dienst der Texterklärung stellt und viele schöne Einzelergebnisse aufweist, sind alle Stimmen einig. Anderseits hat man mit Recht an der allzu konservativen Behandlung der Überlieferung und vor allem daran Anstoss genommen, dass die Ausgabe sich in Text und Anmerkungen zur Aufgabe macht "die alten Lieder so darzustellen und zu erklären, wie sie gebildete Isländer und Norweger am Ende des dreizehnten oder im vierzehnten Jahrhundert gelesen, verstanden und gewürdigt haben", also auf den Versuch, die älteste Gestalt dieser Dichtungen zu ermitteln, von vornherein verzichtet. Es entsprach aber Heinzels Natur, sich lieber eine Selbstbeschränkung aufzuerlegen und sich mit der Erstrebung eines näher gelegenen Zieles zu bescheiden, als sich der Gefahr auszusetzen, auf dem Wege zu einem ferneren den Boden der Objektivität unter den Füssen zu verlieren. Und vielleicht wird gegenüber allzu leichtfertigem Vorwärtsstürmen auf anderer Seite gerade dieses Übermass von Zurückhaltung dazu beitragen, die Wissenschaft auf den rechten Mittelweg zu bringen. Jedenfalls aber wird alle zukünftige Eddaforschung an die Heinzels anzuknüpfen haben.

In der Eddaausgabe sind die Ergebnisse vieljähriger Sammelarbeit niedergelegt. Wie wenig sie jedoch für Heinzel selbst einen Abschluss bedeutete, zeigt ausser seiner Anzeige von Gerings Wörterbuch zu den Liedern der Edda in den Göttingischen Gelehrten Anzeigen von 1904 die Tatsache, dass er sich zum Zwecke fortgesetzten Sammelns noch kurz vor seinem Tode einen Zettelkatalog aller Eddaverse anlegte.

Überhaupt ist er nie müde geworden, Material zusammenzutragen, und seine hinterlassenen Aufzeichnungen, die über das

so umfängliche Gebiet seiner wissenschaftlichen Publikationen und seiner Lehrtätigkeit noch hinausreichen, geben Zeugnis von der Vielseitigkeit seines Wissens und Interesses und seinem nicht minder bewundernswerten Bienenfleisse. Besonders reichhaltig sind von seinen Sammlungen die zur Syntax. Aber auch das Nordische hat ihn nach deren Ausweis mehr noch beschäftigt, als es seine Schriften und seine Kollegien erkennen liessen; und zu den Menschen der isländischen Sagazeit, die sich bei aller Entschlossenheit und Leidenschaftlichkeit einen kühlen Kopf bewahren und für ethisch-ästhetische Empfindungen zugänglich, von religiösen Überzeugungen aber wenig beeinflusst erscheinen, hat ihn sichtlich auch ein Zug von Seelenverwandtschaft hingezogen. Wiederholt beschäftigte ihn der Plan, sie in einer Schrift mit den Italienern der Renaissancezeit in Parallele zu bringen. Auch für das Neuisländische hatte er lebhaftes Interesse und gehörte zu seinen besten Kennern, wie er denn überhaupt an Umfang und Gründlichkeit der Sprach- und Literaturkenntnisse — die sich auch über romanisches und slavisches Gebiet erstreckten — nicht leicht seines gleichen finden wird. Von der Vielseitigkeit seiner Veranlagung gibt es Zeugnis, dass er sich ursprünglich der bildenden Kunst zuwenden wollte und dies nur grosser Kurzsichtigkeit wegen unterlassen hat.

Was aber Heinzel als Gelehrten besonders auszeichnet, ist die Strenge seiner Sachlichkeit. Es ist bezeichnend für ihn, dass er in Das goldene Buch des deutschen Volkes an der Jahrhundertwende zu seinem Bildnis die Worte schrieb: "Ein Germanist dient dem deutschen Namen am besten, wenn er die deutsche Vergangenheit nicht anders behandelt als die eines unverwandten Volkes". So wollte er aber die Wissenschaft auch über alles andere Persönliche hinausheben. Mit peinlicher Sorgfalt vermied er es, für seine Ansichten durch andere als sachliche Mittel zu wirken. Darin gieng er so weit, dass er mit Absicht — keineswegs aus Unvermögen — auf leichte Verständlichkeit und Gefälligkeit der Darstellung verzichtete und solchen Fragen ganz aus dem Wege gieng, in denen ein von persönlicher Geschmacksrichtung unabhängiger, völlig objektiver Standpunkt ihm unerreichbar schien. Beides ist zu beklagen, weil er damit seine Arbeiten um einen guten Teil ihrer Wirkung brachte, und weil doch auch ein subjektives Urteil einer so hochstehenden und feingebildeten Persönlichkeit dauerndes Interesse beansprucht hätte. Es war höchste Bescheidenheit von ihm, nur Bausteine herbeischaffen zu wollen auch dort, wo er wie kein anderer berufen gewesen wäre, selbst zu bauen.

Als Lehrer gehörte er nicht zu denen, die durch glänzende äussere Mittel Talente für ihr Fach gewinnen und sie zur Betätigung anspornen. Denen aber, die eigener Drang zu ihm führte, brachte seine Gründlichkeit und Vielseitigkeit reichen Gewinn.

Ganz unschätzbar aber war der Wert des Beispiels seiner Gewissenhaftigkeit, Selbstlosigkeit und Objektivität.

Hier ausser vom Gelehrten und Lehrer auch von dem Menschen Heinzel zu sprechen, geschieht kaum in seinem eigenen Sinne. Hat er doch in dieser Zeitschrift in einem Nachruf für Detter, der sein vertrautester Schüler gewesen war, es vermieden, dessen persönliche Eigenschaften zu berühren. Doch ist es nicht gut möglich, diese als etwas besonderes scharf abzugrenzen. Bei Heinzel floss die wissenschaftliche Betätigung wie jede andere aus einer in sich abgeschlossenen, fein organisierten, völlig harmonischen Persönlichkeit. Gewissenhaftigkeit und Selbstbeherschung waren ihm wie in der Wissenschaft so auch im Leben eigen, und wenn irgendwo konnte man bei ihm von Seelenadel sprechen. Und von einer im besten Sinne aristokratischen Vornehmheit war auch seine Erscheinung und sein Auftreten. Jene von seinen Schülern, die ihm näher gestanden, betrauern in ihm nicht minder als den grossen Gelehrten den edlen Freund; und sie alle fühlen sich durch die gemeinsame Erinnerung an ihn und Verehrung für ihn, so verschieden sie sonst sind nach Nationalität, Lebensanschauung und wissenschaftlicher Richtung, wie von einem Familienband umschlossen. Es ist die Macht seiner Persönlichkeit, die darin nach seinem Tode noch fortwirkt. Der Name des Gelehrten Richard Heinzel wird, so lange es eine germanische Philologie gibt, mit Ehren genannt werden.

Wien.

Rudolf Much.

Till Arkiv nf. XVIII, 272 ff.

Under diskussionen mellan Brate och mig om ordet *härad* lade Brate en viss vikt på ett ställe hos Markús Skeggiason, där denne enligt Br:s mening skulle hava använt ordet *heraþ* (pl. *heruþ*) med lång penultima och hava uttalat det *héruþ*, nämligen i versen *gørva lét þar hollr of heruþ* (enligt Wiséns text i Carm. norr. I s. 52; se Ark. nf. XVIII, 206). Häremot invände jag i Ark. nf. XVIII, 277 f., att bruket av *heruþ* på detta enda ställe kunde (om det ej var meterfel) bero på ett uttal *herruþ* (jmf. fsv. *herradh*).

Emellertid meddelar mig den utmärkte kännaren av isländsk skaldepoesi min vän professor Finnur Jónsson, som för närvarande förbereder en *corpus poëticum*, att på i fråga varande ställe ingen god källa har läsarten *of* (eller *um*) *heruþ*, utan att versen i överensstämmelse med den älsta och bästa handskriften (AM. 20 b I [och K]) bör läsas *gerva lét þar hollvinr herjar*. Senare har jag funnit, att även Bugge i tillägget till Fritzner III, 1108 anmärker, att i denna vers (Fm. XI, 311) bör med Egilsson läsas *hollvinr herjar*, icke *hollr um heruð*.

Då alltså Markús Skeggiason över huvud icke använt ordet *heruþ* i denna vers, förfaller naturligtvis det stöd, som Brate ansåg sig kunna hämta för sin mening från ett abnormt uttal av ordet på detta ställe.

Här må med anledning av mitt uttalande s. 279 f. om användningen av *härad* såsom ortnamn eller i ortnamn i Sverge även nämnas, att (enligt hvad universitetsstipendiaten Magnus Olsen enskilt framhåller) O. Rygh i norske Gaardnavne II s. 378 från Akershus amt (Eidsvold) anför ett gårdnamn *Hjera*, äldre *Hieret*, *Herrit*, som av Rygh identifieras med isl. *heraþ*. Rygh anför här även ett annat exempel på att en gård benämnts med ett namn, som egentligen passar blott på en samling av gårdar.

Axel Kock.

Stanford University Libraries
3 6105 014 978 329

